

ఓమ్

శరబ్రహ్మణే నమః.

—(*)—

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితాయాం

మంత్రభాగః

పాఞ్చాపత్యంనామ

ప్రథమస్తంజలం

అర్థవినియోగసంహితం

(MASULIPATAM.)

బృందావనపురనివాసినా

వైదికసభాకార్యదర్శినా

ఆతర్వాది లక్ష్మీనరసింహార్యేణ-

Madras:

PRINTED AT THE V. N. JUBILEE PRESS,

AT THE A. S. M. PRESS,

AND AT THE S. S. M. PRESS, VIZAGAPATAM,

1890
౧౮౯౦సం॥

మూల్యం రు. 3- ౦-౦.

All Rights, Reserved.

వేదము అర్థముతో నధ్యయనము చేసినయెడల మిగుల లాభకరమును సంగతిచెప్ప ననావశ్యకము. మనుజు డిహపరిసౌఖ్యము నిమిత్తము ఏమిచేయవలసినది వేదము చెప్పుచున్నది గనుక నది తెలిసికొనుట యావశ్యకము. ఇదివరకు ప్రథమప్రపాతకము కర్మార్థముతో నచ్చువేయింపబడినదిగాని జ్ఞానయజ్ఞవిషయమై యచ్చట నేమియువాయబడియుండలేదు.

యజ్ఞము కర్మయజ్ఞమనియు, జ్ఞానయజ్ఞమనియు ద్వివిధము. వేదము ఏతద్విషయంబై బోధించునను సిద్ధాంతము ననేకలాల్పమున్నారు. శ్రీమాధవాచార్యులవారు కర్మయజ్ఞ పరముగ భాష్యము వ్రాసినను జ్ఞానయజ్ఞ పరమైన యర్థమున్నదని యనేకస్థలములయందు సూచించియున్నారు. శ్రీమద్వాచార్యులవారు ఋగ్వేదమునకు కొంతవరకు జ్ఞానయజ్ఞ పరముగ నర్థముచెప్పియున్నారు. శుక్లయజుర్వేదమునకు శ్రీదయానంద సరస్వతీస్వామిలవారు జ్ఞానయజ్ఞ పరముగ నర్థము ప్రకటన చేసియున్నారు. కృష్ణయజుర్వేదమునకు జ్ఞానయజ్ఞ పరముగ ప్రత్యేక భాష్యము వుట్టకపోవుటవలన యట్టియర్థము చెలిసికొనుట కొంతదుస్తరంబుగ నున్నను కృష్ణయజుర్వేదబ్రాహ్మణముయొక్కయు ఆరణ్యకముయొక్కయు మరియు నితరగ్రంథములయొక్కయు సహాయమువలన చాలావరకు నట్టియర్థమును గ్రహింపవచ్చును. కృష్ణయజుర్వేదసంహిత స్వరయక్తముగ నీసభవారిచే నచ్చువేయింపబడినది గాననిందు, ప్రతిమంత్రముయొక్కపదము మాత్రము, ప్రతిపుటయొక్క యెడమభాగమునందు జ్ఞానయజ్ఞార్థమును, కుడిభాగమందు శ్రీమాధవాచార్యులభాష్యము ననుసరించి కర్మయజ్ఞార్థమును ఆపస్తంబశ్రోతసూత్రముననుసరించి వినియోగమునువ్రాయబడును.

కర్మార్థమునందు చెప్పబడు అర్థముకంటె జ్ఞానార్థముందు నేపథముకైనను వేదము చెప్పబడినయెడల నందుకుండెడిప్రమాణములును మ

రికొన్ని యంశములును వివరణక్రింద వ్రాయబడును. ఈవిషయమిదిప్ర
థమప్రయత్నము గనుక దీనిని జదువువారిందున్న లోపములను త్కమించి
వారివారి తాత్పర్యములను దెలియజేసినయెడల మిగులకృతజ్ఞతతో వానిని
గైకొని మరలసవరణతో ప్రచురింపనగును. జ్ఞానయజ్ఞార్థవిషయమైన
యంశము లవతారికయందు విస్తరింపబడును. తైత్తిరీయసంహిత యే
డుకాండలు గలది. ఇతరవేదమువలె గాకుండ ఈసంహితయందు మంత్ర
ము బ్రాహ్మణము మిశ్రమముగనున్నది. సంహితయందు రెంటిని, విభ
జించుటకు ననుకూలంపలేదు. అర్థమందు విభజింపబడును. అర్థము రెం
డుభాగములుగచేసి మొదటిభాగమందు కేవలమంత్రార్థమును, రెండవ
భాగమందు కేవలబ్రాహ్మణముయొక్క అర్థమును వ్రాయబడును. ఇం
దువలన మంత్రబ్రాహ్మణములయందేమేమి చెప్పబడినది దెలుసుకొను
ట మిగుల సులభముగనుండును.

ఓమ్.

శ్రీపరబ్రహ్మణేనమః

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగస్య

ప్రథమకాండే ప్రథమ ప్రపాఠకే

ప్రథమోఽనువాకః.

కాండ ఋషిః ప్రజాపతిః.

ఛందః- దైవ్యసుప్టుప్.

౧. ఇషేత్వా

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

ఇషే=జ్ఞానముకొరకు, త్వా=(ఓప
రబ్రహ్మ) నిన్ను (ధ్యానించుచున్నాను)

తా॥ జ్ఞానముకొరకు పరబ్రహ్మవైన
నిన్ను ధ్యానించుచున్నాను.

ఇషే= (దేవతలకు దధిరూపమైన)
అన్నము కొరకు, త్వా=(ఓమోదుగకొ
మ్మా) నిన్ను (కోయుచున్నాను)

వినియోగము॥ ఈమంత్రముశెప్పుడు
మోదుగకొమ్మను కోయవలయును.

వివరము ౧. వేదమునకు కర్తార్థమేగాని జ్ఞానార్థములేదనియు శబ్దములకు
విపరీతార్థములు చెప్పి జ్ఞానార్థమును సంపాదించుచున్నారనియు కొన్ని క్రిష్టియ
నుగ్రంథములయందు వ్రాయబడియున్నది. మీరు ఈమంత్రముయొక్క అర్థమును శ్ర
ద్ధగజూచిన యట్టివాడమ సరిగాలేనట్టు తోచబడును. ఈమంత్రమందు రెండూ ప
దములు గలవు. 'ఇషే, త్వా' మొదటిపదము చతుర్థివిభక్తియు, రెండవపదము ద్వీ
తీయా విభక్తియు, కర్తయు, ధాతువును, ఆధ్యాహారము. 'ఇషే' అనుపదము
నకు దధిరూపమైన అన్నముని కర్తార్థమందు వ్రాయబడినది. వేదములోనుండు పద
ములకు అర్థము వైదికనిఘంటువును బట్టి తెలుసుకొనదగినది. వైదికనిఘంటువు యా
స్కనిరుక్తమకంటె మిగుల ప్రాచీనమనియు, నీయాస్కముని ౨౫౦౦-సంవత్సరము
లకంటె ముందువాడునై యున్నట్టిస్వతస్థు లొప్పుకొనుచున్నారు. అవైదిక నిఘం

టువునందు 'ఇషం' అనుపదమునకు 'సూన్యతా' అని యర్థము చెప్పబడియున్నది. సూన్యతయను పదమునకు 'ప్రియంచ సత్యంచ' అని 'మత్స్యగ్రీయో అకారః' అని వేదనిఘంటువు ౧—౮—౧౪ వ్రాయబడి యున్నది. 'సూన్యతా' అనగ ప్రియము సత్యము కలది. అనగ జ్ఞానము. ఈరెండిటినికలది జ్ఞానమే గాని మరియేయితరము కాదు. ఇంతియేగాక 'ఇషే' అనునది ఇషగతా అనుభాతువువలన నివృత్తమైనది. 'యేగత్యథాస్తేజ్ఞానాథాః' అని మహిభర యజుర్వేదభాష్యముయొక్క ౧౬ ఆధ్యాయము ౧- మంత్రముక్రింద వ్రాయబడియున్నది. కావున 'ఇషే' అనుపదము జ్ఞానార్థకము. ఇషము అనుపదమునకు అన్నము అగ్రముకూడ కలదు.

సర్వనామములు ప్రత్యేకవిశేష్యములతో సంబంధింపవలయు పరబ్రహ్మవాచ్యములైనటులప్రసిద్ధియొందున్నది. ఇచ్చట 'త్వా' అనుసర్వనామము మరియొక విశేష్యముతో సంబంధింపకపోవుటచే పరబ్రహ్మనే సూచించుచున్నది. కావున కర్తార్థమందు చెప్పబడిన 'పక్షము' అనగ పరాశక్తికు బ్రహ్మయర్థమని యీయనువాకమునకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణమందు వ్రాయబడి యున్నది. 'బ్రహ్మవైపర్జ్య' [3-౨-౧] పర్వమునగ బ్రహ్మ కావున ధ్యానించుచున్నానని యధ్యాహారము చేయనగును.

దీనికి దైవ్యస్మృత్ పంచస్మ (మహిభరభాష్యం పుట ౨) మూడు అక్షరములుగల మంత్రమునకు దైవ్యస్మృత్ పంచస్మ (పింగళపంచస్మ పుట ౧౦). పంచస్మనుగూర్చి అనువాకాంతమును చూడుము.

ఇందుకువినియోగసూత్రము ఇషే త్వేత్యాభిసత్తి (ఆపస్తంబశ్రోతం ౧-౧-౧౧)

౨. ఊర్జే, త్వా

జ్ఞానార్థము.

టీ|| ఊర్జే=బలకొరకు, త్వా=(ఓ పరబ్రహ్మ) నిన్నుధ్యానించుచున్నాను.

తా|| శరీరముయొక్కయు ఆత్మయొక్కయు బలముకొరకు పరబ్రహ్మ నిన్ను ధ్యానించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ|| ఊర్జే=బలసాధనమైన రసము కొరకు, త్వా=(ఓమోదుగకొమ్మ) నిన్ను చక్కజేయుచున్నాను.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి మోదుగకొమ్మను చక్కచేయవలయును.

వివరము|| ౨. ఊర్జేయనునది 'ఊర్జబలప్రాణనయోః' అను భాతువువలన వృత్తమైనది గావున ఊర్జ మనగ ధ్యానమునకు ననుకూలముగ నుండునటుల శరీరముయొక్కయు నాత్మయొక్కయు బలముకొరకు భక్తుడు భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడు. 'ఇషే త్వేత్యాభిసత్తి' అనునది రెండుమంత్రములుగ వినియోగము

ననుసరించి భాగింపబడినది. అయితే “ఇషేతోష్ఠేత్వేత్వాహషమ మేవోర్జం యజమా నే దధాతి” అని యేకమంత్రముగ బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడియున్నది. భక్తునికి హా నమును బలమును భగవంతుడిచ్చుచున్నాడని తాత్పర్యము.

ఇందుకు వినియోగ సూత్రము ఊర్జితేత్తి సున్నమయతి (ఆపస్తంబ క్రౌ తం ౧-౧-౧౧)

౩. వాయవః, స్థ, ఉపాయవః, స్థ

జ్ఞానార్థము-

టీ|| వాయవః=(ఓద్రజలారా మీరు మీమీధర్మములూచరించుటకు) పెల్లినవా రు, స్థ=కండు. ఉపాయవః=(భగవ ద్ధ్యానమునుగూర్చి) తిరిగి వచ్చినవారు స్థ=కండు.

తా|| ఓజనులారా మీరు మీకు విధి అ యిన ధర్మముల నాచరించుచు భగవ ద్ధ్యానపరులై యుండుడు.

కర్తార్థము-

టీ|| వాయవః=(ఓదూడలారా మీ రు తల్లులవద్దనుండి పెడలి మేతనిమిత్తమ రణ్యమునకు) పెళ్లవారు, స్థ=కండు. ఉ పాయవః=(యజమానగృహ సమీపము నకు సాయంకాలమందు) తిరిగవచ్చువా రు, స్థ=కండు.

వినియోగము|| ఈమంత్రము చెప్పు చూ దూడలను తోలవలయును.

వివరము|| ౩. ఈ ఆచారమునకు ఋషి ఆయుని ప్రజాపతి ౧-౨ మం త్రములచే భగవత్సార్థము చేసి ౩-వమంత్రము మొదలుకొని జనులకు జ్ఞానోపదేశము చేయుచున్నాడు.

వాయవః ఆనుపదమునకు గంతారః అనియు ఉపాయవః=ఉపగంతారః అని యు భట్టభాస్కరభాష్యమందు వ్రాయబడినది.

మనుజులు ఇహలోకసంబంధమైన ధర్మములను ఆచరించుచు భగవద్ధ్యానపరు లై యుండవలయునని హిందూసిద్ధాంతము చెప్పుచున్నది.

భగవద్గీతయందు నీసిద్ధాంతమే తెలియజేయబడినది. ఈరెండు ధర్మములలో నేదిపరిత్యజించినను బహుపాపమని శృష్టముగ ఈశోపనిషత్తు ఒక్కానిఃచుచున్నది. (మాచేనచ్చపేయింపబడిన ఈశోపనిషత్తుయొక్క ౯-వపుట జాతుము.)

మనుష్యులను పశువులనుగా ఆరోపించుట సకలసిద్ధాంతములయందు అంగీక రింపబడినది. కావుననే విష్ణువుకు గోపాలుడనియు శివునకు పశుపతియనియు నామ ములుకలిగెను. కర్తార్థమందు పశువులనియు జ్ఞానార్థమందు మనుజులనియు చెప్పబ డినవి. ఇందుకుప్రమాణము “ప్రజానై పశవః” “పశవః పురుషః” (తై.బ్రా)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “వాయవస్థో పాయవస్థేతి తయాషడవరాధ్యై స్వత్సానపాకశోతి” (ఆపస్తంబక్రౌతం ౧-౨-౨)

భస్వః- ద్విపదా విరాడ్గాయత్రీ.

౪. దేవః, వః, సవితా, ప్ర, అర్పయతు, శ్రేష్ఠతమాయ, కర్తృణే

జ్ఞానార్థము-

టీ||వః=మిమ్ములను, సవితా=ప్రేర
కుడైన, దేవః=పరమేశ్వరుడు, శ్రేష్ఠత
మాయ=అత్యంతశ్రేష్ఠమైన, కర్తృణే=క
ర్తృకొరకు, ప్రార్పయతు=ప్రేరణ చే
యుగాక.

తా|| భగవంతుడుమిమ్ములను సత్క
ర్తలయందు భగవద్భావనమందును ప్రసే
శించునట్లు చేయుగాక.

కర్తార్థము-

టీ||వః=(ఓయావులారా మిమ్మును)
సవితా=ప్రేరకుడైన, దేవః=పరమేశ్వ
రుడు, శ్రేష్ఠతమాయ=అత్యంతశ్రేష్ఠమై
న, కర్తృణే=(ఇష్టిరూపకమైన) కర్తృకొర
కు, ప్రార్పయతు=(అరణ్యమందుగడ్డిమే
యుటకు) ప్రేరణచేయుగాక.

వి|| ఈమంత్రముచెప్పి యావులనుఅ
రణ్యమునకు మేతనిమిత్తమై మోడుగకొ
మ్ముతో దోలవలయును.

వివరము ౪. ఈమంత్రము యజుర్వేదమందు మొదటి ఋక్కు. దీనిభండస్సు
ద్విపదావిరాట్ గాయత్రీ యని మాధవాచార్యులవారు వ్రాసియున్నారు. విరాజోఽ
శః (పింగళ ౩-౫) విరాటుకు ౧౦అక్షరములు. గాయత్ర్యావసవః (పింగళ ౩- ౩)
గాయత్రీకి ౮ అక్షరములు. ఈమంత్రమందు ౧౮ అక్షరములుగలవు. అతిశాయనేత
మవ్యునా (పాణిని ౫-౩- ౫౫) అతిశయార్థమందు తమపే ఇష్టక ప్రత్యయములు
వచ్చును. ఇచట ఛానమను యజ్ఞకర్త అత్యంతశ్రేష్ఠమైనది. అని తెలియచేయుటకు
రెండుప్రత్యయములు ఉపయోగింపబడినవి. “యదాచప్రకర్షవతాంపునః ప్రకర్షో వి
వక్ష్యతే తదాతిశాయికాంతాదపరః ప్రత్యయోభవత్సేవ” దేవోవస్సవితాప్రార్పయ
తు శ్రేష్ఠతమాయ కర్తృణే” (కాశికావృత్తి ౫-౩-౫౫)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “దేవోవస్సవితాప్రార్పయత్వితిశాఖయా గోచ
రాయగాఃప్రస్థాపయత్” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧-౨-౪)

భస్వః- మధ్యే చోత్తిస్తీప్తుమ్.

౫. (౧) ఆప్యాయధ్వం అఘ్నియాః దేవభాగం

(౨) (క) ఊర్జస్వతీః పయస్వతీః

(ఖ) ప్రజావతీః అనమీవాః అనుక్షాః

[గ] మా వః స్తేనః ఈశత మా అఘశగ్ంసః

హోనాథము.

టీ॥ ౫. [౧] అఘ్నియాః=ఓజసు
లారా, దేవభాగం=భగవత్సేవన, ఆ
ప్రాయధ్వం=వృద్ధి నొందించండి.

౫. (౨) (౩) ఊర్జస్వతీః=మిమ్ము
లను బలముకలవారినిగా, పయస్వతీః=
సారముగలవారినిగా (చేయునుగాక)

(౪) ప్రజావతీః=సంతానముగలవా
రినిగా, అనమీవాః=స్వల్ప రోగరహిత
మైనవారినిగా, ఆయత్యైః=ప్రబలరోగ
రహితమైనవారినిగా (చేయునుగాక.)

(౫) స్తేనః=కామక్రోధాదిషడ్వర్గ
మునే) చోరుడు, వః=మిమ్మును, ఈశ
తః=(స్వాధీనముపరుచుకొనుటకు) సమ
ర్థుడు, మా=కాకపోగాక, ఆఘశంసః=
వధ స్వభావముగల (ప్రకృతి) మా=
(మిమ్మును పాపకృత్యములయందు ప్రవే
శ పెట్టుటకు సామర్థ్యముగలది) కాకపో
గాక.

తా॥ (౧) ఓజసులారా మీరుఎల్లప్పు
డు భగవద్భాసపరులైయుండవలసినది.

తా॥ ౫. (౨) మీరు సత్కార్యము
లను చేయుటకు సమర్థమైనవారగుచు
పాప కార్యములయందు ప్రవర్తించక
పోవుదురుగాక.

కర్తార్యము

టీ॥ అఘ్నియాః=ఓగోవులారా, దేవ
భాగం= (ఇంద్రదేవునికి ఇయ్యతగిన వధి
రూపక మైన) హవిస్సును, ఆప్రాయధ్వం=
[విశేషముగా గర్జిషేయుటచేత] వృద్ధి
నొందించండి, ఊర్జస్వతీః=ఆత్మంతరస
ముగలిగినట్టియు, పయస్వతీః=అధికపా
లు గలిగినట్టియు, ప్రజావతీః=జనాసం
తానముగలిగినట్టియు, అనమీవాః=క్రిమి
దోషములు లేనట్టియు, ఆయత్యైః=ఇత
రరోగములు లేనట్టియు, వః=మిమ్మును,
స్తేనః=చోరుడు, ఈశతః=[అపహం
చుటకు] సమర్థుడు, మా=కాకపోగా
క, ఆఘశంసః=క్రూరజంతువు, మా=
[ఘాత చేయుటకు సమర్థతకలది] కాక
పోగాక.

వినియోగమునుగూర్చి వివరణ చూడుము.

వివరము ౫. (౧) విద్యారణ్యభాష్యమందు “ఆప్రాయధ్వం ముఖ
శగ్ంసః” వరకు ఏకమంత్రముగా చేయబడినది. “ఆప్రాయధ్వం దేవభాగం” అ
నునది ఋక్కు శేషమయజుస్సు ఇండువలన ఈమంత్రము ఇచట రెండభాగములు
గా చేయబడినది. “అఘ్నియాః” అనుపదమునకు పుష్పత్తి అహంత్యభవతీత్య
ఘ్నీతి (నిరుక్తం ౧౧-౪౩) చంపబడుటకు ఆర్హతకానిది. అఘ్నియాః అనగ ఆత్మలు
మనుజులు “భాగం” అనుపదము భజనేవాయాం అనుధాతువువలన పుష్పత్త్యన్నమైన
ది. (వేదానుఘంటువు ౨-౧౦-౧౦) భజధాతువునకు ‘ఘజ్’ ప్రత్యయము వచ్చుటవ

అనభాగం అయినదిగనుక భాగమనగా నేవ. దేవభాగం = భగవత్సేవ. ఈమంత్రము ఈవేనమందు రెండవముక్కు. ఇది మధ్యేజ్యోతిస్త్రీష్టుప్. [తై.భాష్యం. ౧-౧-౧౩] మధ్యేజ్యోతిర్వక్ష్యమేన [పింగళ ఛం. ౩-౫౩] అనగా మధ్యమందు ౧౧- అక్షరములు గలది. ఈమంత్రమునకు ౧౧- అక్షరములుగలవు. ఈలక్షణమునకును ఋక్సామిశాఖ్యయందుండు లక్షణమునకును భేదముగానున్నది.

వివరము ౫. [౨] బ్రాహ్మణమందు ఇది మూడుభాగములుగా చేయబడినది.

[౩] ఇందు మొదటిది ఊర్జస్వతీః పయస్వతీరిత్యాహ! ఊర్జగంహి పయస్సంభరంతి [తై. బ్రా ౩-౨-౧-౫] ఊర్జస్వతీః = బలముగలది [వేదసంఘం టువు ౧-౧౩-౨౮]

౫. [౨] [౪] ఇందు రెండవది ప్రజావతీః X X ఆయశ్చైత్యాహ ప్రజాత్యై [బ్రా ౩-౨-౧-౫] పృథ్వికారకు. ఆసమీచాః = స్వల్పరోగరహితాః [మహీధరభాష్యం ౧-౧] ఆయశ్చైః = ప్రబలరోగరహితాః [మహీధరభాష్యం ౧-౧]

౫. [౨] [౫] ఇందు మూడవది మోవస్తేన ఈశతమాఘశిగంసఇత్యాహ గుప్త్యే [తై. బ్రా ౩-౨-౧-౫] రక్షణకారకు, అఘశిగంసః = వధస్వభావః [వైదిక నిఘంటువు. ౩-౨౫-౧౩]

ఈమంత్రమునకు ఆపస్తంబులవారు వినియోగము ప్రత్యేకము చెప్పక “ఆ ప్యాయధ్వమఘ్నియా ఇంద్రాయ దేవభాగమిత్యేకే సమాచనంతి మహేంద్రాయేత్యేకే” అని చెప్పియున్నారు [౧-౨-౬] విద్యారణ్యభాష్యమందు ‘ఆప్యాయధ్వం’ అని మాత్రము వ్రాసియున్నారుగాని దేవభాగమని యుచ్చరించవలయునో ఇంద్రాయభాగమని యుచ్చరించవలయునో స్పష్టముగా వ్రాసియుండకపోవుటవలన ఈమంత్రమునకు వినియోగము వ్రాయబడలేదు.

“ఆప్యాయధ్వమఘ్నియా ఇంద్రాయభాగమని” శుక్లయజుర్వేదమున “ఆప్యాయధ్వమఘ్నియా దేవేభ్యః ఇంద్రాయభాగం” అని మైత్రాయణులును పరిచయముచేసారు.

ఛందః ఏకపదా త్రిష్టుప్.

౬. రుద్రస్య హేతిః పరి వః వృణక్తు.

జ్ఞానార్థము.

కర్తృగము.

టీ|| రుద్రస్య = ప్రకృతిసంబంధమైన, హేతిః = [అజ్ఞానమనెడి] ఆయుధము, వః = మిమ్ములను, పరివృణక్తు = అంతటని డుచుగాక.

వః = మిమ్ములను, రుద్రస్య = క్రూర దేవతయొక్క, హేతిః = ఆయుధము, పరివృణక్తు = విడుచుగాక.

జ్ఞానార్థము.

తా|| ప్రకృతిసంబంధమైన ఆజ్ఞానమువలన భగవంతుడు మిమ్మునరక్షించుగాక.

కర్మార్థము.

వి|| ఈమంత్రము చెప్పి పోయెడి గోవులను ఆనుమంత్రింపవలయును.

వివరము|| “రుక్ దుఃఖం ద్రావయతీతి రుద్రః” (మహాభరతభాష్యం ౧౬-౧) హేతిః—దేనిచేతచంపడునో అది హేతిః (వేదనిఘంటువు ౨-౨౦-౩) వృణక్తి, వృణోచగ్గనె (వేదనిఘంటువు ౨-౧౯-౫) అనగావిడుచుట. పరి—సర్వతః (భట్టభాస్కరభాష్యమ్)

ఈమంత్రముయొక్క శబ్దార్థము చూడగ నచేతనమైన హేతిని ప్రాప్తించినయటులకనిపించుచున్నది. అయితే పూర్వమందలి సంస్కృతిభాషను బట్టి యాలోచించగ భగవంతునే ప్రార్థించినయటుల తెలియవలయును. ఈమంత్రముయొక్క చ్ఛానమును దీనియర్థము ఎటులవ్రాయబడినది యనగ “రుద్రస్యహేతిః పరివోచ్చణక్తివ్యాహా రుద్రాదేవైనాస్త్రాయతే” (తై. బ్రా. ౩-౨-౧-౫) ఇందుకథము. రుద్రునివలన వీరలు రక్షింపబడుగాక.

ఈమంత్రము ఏకపదాత్రిష్టవ్ (తై. భాష్యము ౧-౧-౧౩) త్రిష్టవభోరుద్రాః (పింగళభండస్సు ౩-౬) అనగ ౧౧ అక్షరములు గలది.

ఈమంత్రముయొక్క వినియోగసూత్రము “రుద్రస్యహేతిః పరివో వృణక్తివ్యాహా తా ప్రస్థితా ఆనుమంత్రయతే” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౨-౮)

ధన్వః- ఏకపదా త్రిష్టవ్.

౨. ధ్రువాః అస్మిన్ గోపతే స్యాత బహ్విః

జ్ఞానార్థము.

టీ|| అస్మిక్—ఈ, గోపతే—భగవంతునియందు, ధ్రువాః—స్థిరముగను, బహ్విః—వృద్ధిగను, స్యాత—ఉండురుగాక.

తా|| ఓమనుజులారా మీ మనస్సును భగవంతునియందు నెల్లప్పుడునుంచుడి.

కర్మార్థము.

టీ|| అస్మిక్—(ఓగోవులారా) ఈ, గోపతే—గోవులకుయజమానుడైనవానియొద్ద, ధ్రువాః—స్థిరముగ, స్యాత—ఉండురుగాక, బహ్విః—బహురూపకముగ (నుండురుగాక)

వి|| ఈమంత్రము చెప్పి యజమానుని యింటికి రావలయును.

వివరము. గవాంపతిః ‘గోపతిః’ గోశబ్దమునకు అనేకార్థములుగలవు. (వేద

నిఘంటువు) గోపతి యనగ స్వర్గపతియని వాచస్పతి నిఘంటువునందు చెప్పబడి యున్నది. ఈశ్వరునకు భగవత్పరముగ నర్థము అనేకస్థలములయందున్నది. ఈ మంత్రము ఏకపదాత్రిప్టుప్ (విద్యారణ్యభాష్యము ౧-౧-౧౩)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “భ్రువా అస్మిక్ గోపతౌ స్యాత బహ్వీరితియజ మానస్య గృహానభిపర్యావర్తతే” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౨-౯)

౮. యజమానస్య పశూన్ పాహి.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| యజమానస్య = (ఓపరబ్రహ్మ) యజమానునియొక్క, పశూక్ = సంపదలను, పాహి = రక్షింపుము.

తా|| ఓపరబ్రహ్మ సత్కర్తలను తపస్సును చేయువాని కిహపర సౌఖ్యముల సాధింపుము.

కర్తార్థము.

టీ|| యజమానస్య [ఓమోదుగ కొమ్ము] యజమానునియొక్క, పశూక్ = పశువులను, పాహి = రక్షింపుము.

వి|| ఈమంత్రము చెప్పి దూడలను తోలుటకుగాను తీసికొమ్మును అగ్నిశాలయందు పైనుంచవలయును.

వివరము. యజధాతువునకు శానచ్ ప్రత్యయమువచ్చి యజమానః అయినది. యజ్ అనుధాతువునకు అర్థము దేవపూజ, సంగతి కరణము, దానము. ఈధాతువు వలననే యజ్ఞశబ్దము పుట్టినమైనది.

‘యజ్ఞస్తవః’ (తైత్తిరీయారణ్యకము ౧౦-౮) కావున యజ్ఞశబ్దము మంచికర్తలయందును తపస్సుయందును వర్తించును.

యజమానుడనగ మంచికర్తలను చేయువాడు, తపస్సుచేయువాడు. యజమానస్య అనగ ‘యః పరమేశ్వరం సర్వోపకారం ధర్మంచ యజతి తస్యవిజయః’ అని శుక్లయజుర్వేదభాష్యమందు వాయబడియున్నది. ఇందుకర్థము. ఎవడు పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచు సర్వోపకారమైన ధర్మమును చేయునో యట్టివాడు యజమానుడు.

‘వేదమందు ‘యజ్ఞ’ శబ్దము, ‘యజమాన’ శబ్దము ఈఅర్థములయందు ప్రయోగింపబడినవి.

‘శ్రీర్విపశవః’ (శతపథబ్రాహ్మణము ౧-౬-౩-౩౬) అను ప్రమాణమును బట్టి పశూక్ అనుశబ్దమునకు సంపదలు అనగ ఇహపరసౌఖ్యములని చెప్పడమైనది.

ఇందుకువినియోగసూత్రము “యజమానస్యపశూన్పాహిత్వాగ్నితే అనస్యగ్న్యై గారేవా పురస్తాత్ప్రీతివీం శాఖా ముపగూహతి పశ్చాత్ప్రీతీంవా” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౨-౧౦)

అనువాక సామాన్య విషయము.

ఈ అనువాకము చాలా గూఢార్థము కలది. సత్కర్మ చేయుటకును భగవద్భాగము చేయుటకును జ్ఞానమావశ్యకము. ప్రజాపతి ఋషి, ప్రభవమంత్రముచే దనకును ఇతరులకును జ్ఞానమునుగూర్చి భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడు. కర్మ, జ్ఞానమునకు పరిపక్వతాపకముచే కర్మయజ్ఞము, జ్ఞానయజ్ఞమునకు అంగముకాని పేరుకాదు. కర్మయజ్ఞము పరోక్షముగ జ్ఞానయజ్ఞమును దెలుపుచున్నది. కావున భట్టభాగ్యులవారు వారిభావ్యమునకు జ్ఞానయజ్ఞమని నామమిచ్చిరి.

ఇవమను పదమునకు అన్నమర్థముకూడను గలదు. కావున దధిరూపమైన ఆన్నము సంపాదించుటకు ఆని కర్మయందు చెప్పబడినది. దధిస్వచ్ఛముచే జ్ఞానమును బోధించుచున్నది. శ్రీమదాంధ్రభాగవత దశమస్కంధటీకాతాత్పర్యసహిత గ్రంథమందు తెన్నబ్రహ్మవిద్యయనియు, దధివేదశాస్త్రమనియు, చెప్పబడి యున్నది. (పుట ౧౫౦-౧౫౧) దధిరూపమైన అన్నము జ్ఞానమునకు పరిపక్వతాపకముగ సంచలయము. పశువులను మనుష్యులు దండముచే నెటులపాలించెదరో యటుల భగవంతుడు మనుష్యులను గాయత్రిచే పాలించుచున్నాడని యీ అనువాకముయొక్క బ్రాహ్మణము తెలుపరుచుచున్నది.

“బ్రహ్మైవ పర్వః | యత్పర్వశాఖయావత్సానపాకరోతి | బ్రహ్మైవై నాసపాకరోతి | గాయత్రివై పర్వః” [తై. బ్రా. ౩-౨-౧-౧] “ప్రజావై పశవః” [శ్లో. తపథం ౧-౪-౬-౧౨]

ఈ అర్థమునే మైత్రాయణీ బ్రాహ్మణమును బోధించుచున్నది. “వజ్రో దండో వజ్రేణ పశూనభిప్రవర్తయేత్ | * * * యత్పర్వశాఖయా ప్రార్పయతి | బ్రహ్మైవై నాః ప్రార్పయతి” [౪-౧-౧]

౨. మనము అజ్ఞానమునకు లోబడి నడచుట పెద్దపుటినోట పశువులు పడుటవలెనేయని కర్మార్థము తెలియజేయుచున్నది. ఈరీతిగ కర్మకాండ పరోక్షముగ జ్ఞానమును బోధించుచున్నదను సంగతికి సందియములేదు. ఈ అనువాకమునకు వత్సాపకరణమని కర్మరీత్యా వాడబడుచున్నది. ప్రాణాగ్నిపశవః అనుప్రమాణమును బట్టి వత్సాపకరణమనగ ప్రాణాపకరణమనియు లేదా ప్రాణాయామమనియు చెప్పవచ్చును. ప్రాణాయామమనగ ప్రాణములను స్వాధీనపరుచుకొనుట.

౩. ప్రతిమంత్రమునకును ఋషి ఛందస్సు దేవతా బ్రాహ్మణము తెలుసుకొనుట యావశ్యకము. తెలుసుకొననియడల పాపమనియు ఛందోగమందు చెప్పినట్లు

విద్యారణ్యభాష్యమందు వ్రాయబడియున్నది- [చెన్నపట్టణంకూర్పు పుట ౯] [పింగళభండస్సు పుట ౧] “యోహవా అవిదతాన్వేయ ఛందో దైవతబ్రాహ్మణేన మంత్రేణ యజతి యాజురీతివా భ్యాసయతివా స్థాణుం వర్చతి గర్తేవా పత్యతే ప్రవామీయతే పాపీయాన్యవతి తస్మాదేతానిమంత్రే మంత్రేవిద్యాత్.”

౪. ఋషికి లక్షణము “యస్యవాక్యం సఋషిః” [అనుక్రమణికాపుట ౧]

దేవత అనగ మంత్రముచే ప్రతిపాదించబడినది. “యా తేనోచ్యతే సా దేవతా” [అనుక్రమణికాపుట ౧]

౫. ఛందస్సునుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. కొందరు ఋక్కులకు మాత్రమే ఛందస్సుకలదనియు, కొందరు ఋక్కులకును యజుస్సులకును ఛందస్సు కలదనియు చెప్పుచున్నారు. ఇందువిషయమై మహాభరతాచార్యులవారు శుక్లయజుర్వేద భాష్యమయొక్క ౧ పుటయందు చెప్పినదియేమనగ “తస్మాద్వేదమంత్రాణాం ఋష్యాదిజ్ఞాన మర్హజ్ఞానంచావశ్యక మస్యథా ఫలవైధిర్యత్. తత్ర యజుర్వేదమంత్రేషు కానిచిత్ యజాంషీ కాశ్చన ఋచః తత్ర ఋచాం నియతాక్షర పాదావసానానాం ఆవశ్యకం ఛందః కాత్యాయనేనోక్తం యజుషాం షడుత్తరశతాక్షరావసానానాం ఏకాక్షరాదీనాం పింగలేన దైవ్యేకమిత్యాదినోక్తం ఛందో బోధవ్యం.” ఈ ప్రమాణముననుసరించి “ఇషేత్వేతి ద్విపదః త్ర్యక్షరోమంత్రః తస్యదైవ్యనుష్టుప్ ఛందః” అనిరెండవపుటయందు వ్రాసియున్నారు. ప్రణవము యజుస్సులయినను ఇది గాయత్రీఛందస్సు అని సారాయణోపనిషత్తు ౩౧ అనువాకమందు చెప్పబడినది. శంకరాచార్యులవారును ఆప్రకారముగానే చెప్పియున్నారు. “ప్రణవేబ్రహ్మఋషిఃప్రోక్తశ్చందోగాయత్రముచ్యతే” [శ్రీకృష్ణపండిత సంభాషణందన భాష్యము పుట ౪౩] ఇందువలన ఆఠోచించగా యజుస్సుకుకూడా ఛందస్సుయున్నట్టై గనుపించుచున్నది. అయినను ప్రతిమంత్రమయొక్క ఛందస్సును స్వాతంత్రించి చెప్పుటకు వీలులేదు. వ్యాఖ్యాతలు చెప్పిన ఛందస్సుమాత్రము తెలియజేయుదుము.

౬. ఈయనువాకము శుక్లయజుర్వేద ప్రథమానువాకముతోను మైత్రాయణీ ఘంటిక ప్రథమానువాకముతోను కొన్ని మంత్రవ్యత్యయములగాను సంబంధించియున్నది. మైత్రాయణీసంహితయందున్న ప్రథమమంత్రమేమనగా “ఇషేత్వాసుభూతాయ” గ్రంథబాహుళ్యముచే నితరమంత్రభేదముల నిచ్చట కనుపరచలేదు.

మొదటియనువాక సం గ్రహము.

ఓపరమేశ్వరా మేము అందరియందు ప్రేమగలవారమై సత్యప్రవర్తనను కలుగజేసెడి జ్ఞానముకొరకు నిన్ను ప్రార్థించుచున్నారము.

౨. అట్టిసత్కర్మయందు ప్రవర్తించుటకు సామర్థ్యము కలుగజేయుకొరకు నిన్ను యాచించుచున్నారము.

౩. ఓజనులారా మీకు విధియైన కర్మల నాచరింపుచు భగవద్భక్తికలవారై యుండుడు.

౪. అన్నిటికంటె శ్రేష్ఠమైన భగవద్భావమునందు ప్రవేశించుటకు అంతర్యామియగు పరమేశ్వరుడు మీకు బుద్ధి పుట్టించుగాక.

౫. మీరు భగవత్సేవయందు ఆసక్తిపరులై యుందురుగాక. మీరు సత్కర్మలాచరించుటకుగాను బలముగలవారై సారముగలవారై సంతానముగలవారై రోగాదిదోషరహితులై యుందురుగాక. కామకోపధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యమును చోరుడు మిమ్మును స్వాధీనపరచుకొని దుర్మార్గప్రవర్తనయందు ప్రవేశపెట్టకపోవుగాక.

౬. మీరు అవిద్యకు లోబడకపోదురుగాక.

౭. సర్వరక్షకుడగు భగవంతునియందు మీచిత్తములను స్థిరముగ నుంచి వృద్ధిపొందుడి.

౮. ఓపరమేశ్వరా సత్కార్యములను చేయువారికి నిహపరసౌఖ్యములనిచ్చి రక్షింపుము.

ప్రథమోనువాకస్సంపూర్ణమ్.

ఓమ్.

శ్రీపరబ్రహ్మజే నమః.

ద్వి తీ యో ౨ ను వా కః.

కాండ ఋషిః ప్రజాపతిః.

౧. యజ్ఞస్య, ఘోషత్, అసి.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ || యజ్ఞస్య = ఓబ్రహ్మవిద్యా లేక (వేదమా నీవు) ఆత్యంత శ్రేష్ఠమైన కర్తృసముదాయమునకు, ఘోషత్ = వాక్కువు లేక సాధనము, అసి = అగుచున్నావు.

టీ || యజ్ఞస్య = (ఓయగ్ని) యజ్ఞమునకు, ఘోషత్ = సాధనమైన ద్రవ్యము, అసి = (నీవు) అగుచున్నావు.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యానీవు ఋతము సత్యము శ్రుతము శాంతము దానము మొదలగు సత్కర్మలను ప్రజలు చేయవలయునని ఘోషించుచున్నావు. లేదా అట్టి కర్మలను చేయుటకు సాధనమగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పుచు గార్వపత్యాగ్నిని ఆభిమంత్రించవలయును.

వివరణము ౧ || కర్తయజ్ఞమును గూర్చి యితరకాఖిలనుంచి కొన్నిమంత్రములు తీసుకొనినయటుల విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినది. జ్ఞానయజ్ఞమందు ఆమంత్రములను తీసికొనుట యావశ్యకములేకనే సంహితానుసారముగ జ్ఞానార్థముచెప్పుబడినది. “ఘోషత్” శబ్దమునకు సాధనద్రవ్యమని విద్యారణ్యులవారు వ్రాసియున్నారు. మరియు యాస్మత్సహామని “శృణ్వేతేర్హోషోఘ్యవ్యతేః” అని చెప్పియున్నారు. [నిరుక్తం ౯-౯-] వేదనిఘంటువుయందు ఘోషశబ్దము వాక్ నామములయందు చెప్పబడినది. “ఘ్యవ్యతే శబ్ద్యతే ఘోషః” [వేదనిఘంటువు ౧-౧౧-౩౦] “యజ్ఞ” శబ్దము ఋతము సత్యము శ్రుతము శాంతము దానము మొదలగువాటిని బోధించుచున్న దనాడి సంగతినిగూర్చి ౧. ౧. ౧. ౨- వివరణ చూడుము. యజ్ఞస్యేతి చతుర్థ్యర్థే వక్త్రీ [భట్టభాస్కరము ౧-౧-౨] కావున సత్కార్యముకొరకు ఘోషించుచున్నది. అనగా ఓప్రజలారా మీరు ఈకార్యములను చేయుడి యని బ్రహ్మవిద్యదృఢముగ చెప్పుచున్నది. ఘోషశబ్దము ఇప్పటికి నీయర్థమందు వాడబడుచున్నది. కావున రెండుఅర్థములు వ్రాయబడినవి. కర్తార్థమందు అగ్ని అధ్యాహారముచేయబడి

నది. “విజ్ఞాతమగ్నిః” [ఋత్తి ౧- ౬] అనుప్రమాణమునుబట్టి జ్ఞానార్థమందు జ్ఞానము అధ్యాహారము చేయబడినది.

ఈమంత్రముయొక్క వినియోగసూత్రము “యజ్ఞస్యఘోషదసీతి గార్హపత్యమభిమంత్ర్య” [ఆపస్తంబశౌతము ౧- ౩- ౩]

ఛందః ఏకపదా యాజుషీ గాయత్రీ.

౨. (౧) ప్రత్యుష్టం రక్షః (౨) ప్రత్యుష్టాః అరాతయః.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ|| [౧] రక్షః=ప్రతిబంధకము, ప్రత్యుష్టం=మిక్కిలిదహింపబడినదొగాక.

[౨] అరాతయః=ఆతర్హపిశ్చత్వృపులను విఘ్నములు, ప్రత్యుష్టాః=మిక్కిలిదహింపబడినవియొగాక.

తా|| మేముచేయబోవుసత్కార్యములయొక్క ప్రతిబంధకములు నశించి ఆవిఘ్నమౌగాక.

టీ|| రక్షః = రాక్షసుడు, ప్రత్యుష్టం=మిక్కిలి దహింపబడినవాడు [దొగాక]. అరాతయః=శత్రువులు, ప్రత్యుష్టాః=మిక్కిలి దహింపబడినవారు [దొదురుగాక].

వినియోగము|| ఈమంత్రము చెప్పుచు ఆహవనీయమందుగాని గార్హపత్యాగ్నియందుగాని కత్తినికావలయును.

వివరము || రక్షః అనుశబ్దము “రి హింసాయాం” అను ధాతువువలన వ్యుత్పన్నమైనది. [విలయం నిఘంటువు] “శ్రేయాంసేబహువిఘ్నాని” అను ధర్మమువలన ముందుచేయబోవు బ్రహ్మవిద్యాసంపాదనకు అన్నివిఘ్నములు నశించవలెనని భక్తులు ప్రార్థించుచున్నారు. ప్రస్తుతసంస్కృతములో “ఆవిఘ్నమస్తు” అను వాక్యముచే నీమంత్రార్థము తెలియచేయబడుచున్నది. ఈమంత్రముయొక్క ప్రయోజనము ఈ బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడియున్నది. “ప్రత్యుష్టగ్ రక్షః ప్రత్యుష్టా అరాతయ ఇత్యాహ రక్షసామపహత్యై” [తై- బ్రా- ౩- ౨- ౨- ౨] ఛందస్సునుబట్టి భట్టభాస్కరాచార్యులవారు ఈమంత్రమును రెండుభాగములుగ జేసి గాయత్రేఃపదాయజః అని చెప్పియున్నారు. “యజాపాంవత్” యత్రక్వచిత్ వేదే షడక్షరం ఛందః తత్ యాజుషీగాయత్రీ [పింగలఛందస్సు ౨- ౬] మైత్రాయణీసంహితయందును ఈమంత్రము రెండుభాగములుగ చేయబడినది.

ఈమంత్రముయొక్క వినియోగసూత్రము “ప్రత్యుష్టగ్ రక్షః ప్రత్యుష్టా అరాతయ ఇత్యాహవనీయే గార్హపత్యాగ్నివా సేదం ప్రతితపతి” [ఆపస్తంబశౌతము ౧-౩-౩] “నపరశం” [ఆపస్తంబశౌతము ౧- ౩- ౪].

ఛందః- త్రిష్టుప్.

౩. [౧] ప్ర ఇయం అగాత్ ధిషణౌ బర్హిః అచ్చ మనునా కృతా స్వధ

యా వితస్తా తే ఆ వహంతి కవయః పురస్తాత్.

[౨] దేవేభ్యః జుష్టం ఇహ బర్హిః ఆసదే.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

[౧] ధిషణా = ధారణాశక్తి కలిగినట్టి, ఇయం = ఈ బుద్ధి, బర్హిః = బ్రహ్మవిద్యను గూర్చి, ఆచ్ఛ = ఆభిముఖముగ, ప్ర + ఆ గాత = వెళ్లుచున్నది, ఆ బుద్ధి మరియెటు వంటిదనగ, మనునా = భగవంతునిచేత, కృతా = సృష్టించబడినట్టియు, స్వధయా = తగిన పదార్థములను భక్షించుట చేత, వితస్తా = తీక్షణము చేయబడినదియై యున్నది, తే = ప్రసిద్ధికెక్కిన, కవయః = ఋషులు, పురస్తాత్ = ప్రాచీనకాలమునుంచి, ఆవహంతి = [ఆవిద్యను] తస్మాద్ గ్రహించుచున్నారు.

[౨] దేవేభ్యః = విముఖుల కొరకు, జుష్టం = ప్రియమగునటుల, బర్హిః = బ్రహ్మవిద్యను, ఇహ = ఈలోకమందు, ఆసదే = సంపాదించవలసినది.

తా|| [౧] ధారణాశక్తి కలిగినట్టియు భగవంతునిచేత నిర్మించబడినట్టియు మనుజుడు, బ్రహ్మవిద్యను సంపాదించుటకు ప్రయత్నము చేయవలసినది. అట్టి బ్రహ్మవిద్య పూర్వకాలమునుంచి ఋషులు ఆధ్యయనము చేయుచున్నారు. మరియు మదమును, మత్తును కలుగజేయు పదార్థములను భక్షించక బుద్ధిని నిర్మలముగ నుంచవలయుననియు ఈమంత్రముచెప్పుచున్నది.

తా|| [౨] జ్ఞానులకు సంతోషకరమగు బ్రహ్మవిద్యను ఈలోకమందు సంపాదించుట యావశ్యకము.

టీ|| తే = ఆ (ప్రాచీనులైన), కవయః = విద్వాంసులు, (ఏకారణము వలన) పురస్తాత్ = తూర్పుదిశనుంచి, ఆవహంతి = (దభణు) తెచ్చుచున్నారో [ఆకారణము వలన] దేవేభ్యః = దేవతల కొరకు, జుష్టం = ప్రియమైన, ఇహ = వేదికయందు, బహిః = దభణ, ఆసదే = ఎంతయుంచవలసినదో [ఆంత], బహిః = దభణను, ఆచ్ఛ = తెచ్చుటకు, మనునా = మనుష్రజాపలచేత, కృతా = నిర్మితమైనట్టియు, స్వధయా = ఆహారము చేత, వితస్తా = ఆత్మంత తీక్షణముగ చేయబడినటువంటియు, ఇయం = [దభణను] కోయటకు ఉపయోగమయ్యెడి] ఈ గ్రుట్టపు ప్రక్క యెముక, ధిషణా = జ్ఞానరూపకమైనదియొట వలన చెలిసిగదై, ప్రాగాత్ = తూర్పుదిక్కుకు పోవుచున్నది.

వినియోగము || ఈ మంత్రమునకు ప్రత్యేకవినియోగము ఆపస్తంబులవారు చెప్పలేదు. ఈమంత్రమునకు ఉర్వంతరిక్ష మన్విహిత యనుమంత్రమున కొక వినియోగమును చెప్పియున్నారు. ఎచటైనను దర్భవికారమైన బర్హిస్సును తీసుకొని రావలయును.

వివరణము || ఈనూత్రము ఆపస్తంబశ్రౌత సూత్రము ననుసరించి యేకమంత్రముగ విద్యారణ్య భాష్యమందు చెప్పబడినది. ఈమంత్రమందు ఋక్కు యజుస్సు సండుటచేత నిది రెండుభాగములుగ చేయబడినది. (౧) ఋక్కు, (౨) యజుస్సు. ఇందు ప్రథమమంత్రమైనఋక్కు బ్రాహ్మణమందు ౩ - భాగములు చేయబడుటచే వానినిజ్ఞానార్థముననుసరించి వెవ్వేరుగ వ్రాయనయినది.

ధిషణా అనుశబ్దము “ధారయత్యధఃమితిధీః” అని స్కందస్వామిచే చెప్పబడినది (వేదనిఘంటువు ౧-౧౧-౪౪) అనగా ధారణశక్తికలది. వేదార్థమును గ్రహించు శక్తికలది బుద్ధి. అట్టి బుద్ధి కలవాడు మనుజుడు గనుక నట్టి విశేషణమిచ్చట నుపయోగించబడినది.

“బర్హిః” అనగా అధ్యయనము చేయబడినది “ఆధీతంబర్హిః” (చిత్తి అనెడి యజుర్వేదారణ్యకం ౩-౧-౪) ఆధీతమనగా ఉచ్చరించదగినది. “ఆధీతం ఉచ్చార్యమాణం” (ఆరణ్యకభాష్యం కలకత్తాకూర్పుట ౨౦౧) అనగా వేదము.

“మను” శబ్దము భగవత్పరముప్రసిద్ధి. ఇందుకువ్యుత్పత్తివిషయమై శ్రీశంకరాచార్యులవారు వ్రాసినదేమనగ “మననా న్మనుఃనాన్యేతోస్తి మంత్రేతిశ్చ తేః” విష్ణుసహస్రనామములు (చెన్నపట్టణంకూర్పుట ౨౨).

స్వధా అనుపదము అన్న నామములయందు చెప్పబడినది. (వేదనిఘంటువు ౨-౭-౧౭) వితస్తా అనుశబ్దము “తక్షూతనూకరణే” ధాతువువలనవ్యుత్పన్నమైనది “విశేషేణతనూకృతా” అని భట్టభాస్కరునిచే జెప్పబడినది.

“కవిః” అనుశబ్దము “కవృవర్ణనే” ధాతువువలనవ్యుత్పన్నమైనది. “కాంతదర్శనోభవతికవిః” (నిరుక్తం ౧౨-౧౩) “క్రాంతదర్శనః” అనగా “అతీతానాగతవిప్రకృష్టవిషయం యుగపత్ జ్ఞానంయస్యసః క్రాంతదర్శనః” అని ఉపటాచార్యులుచెప్పియున్నారు. (వేదనిఘంటువు ౩-౧౫-౧౦) “ఋషయః కవయః” (మైత్రాయణీసంహిత ౪-౧-౨)

పురస్తాత్ = పూర్వ+అస్తాత్. ‘పూర్వాధరా X X X’ (పా-౫-౩-౩౯) అను నూత్రమునుబట్టి ‘పూర్వ’ అనునది “పురయై” “అస్తాతిచ” (పా-౫-౩-౪౦) అనునూత్రమువలన “అస్తాత్” తో కలుపబడినది. “అస్తాత్” అను ప్రత్యయము “దిగ్దేశకాలపరాత్ పూర్వశబ్దాత్ ప్రథమా పంచమీసప్తమ్యుక్తే” వచ్చుననిచెప్పబడినది. (తారానాథవాచస్పతి ౪౩౬౦) కావున పురస్తాత్ అనుపదమునకు ప్రాచీనదిక్కునుంచయనియు పూర్వకాలమునుంచయనియు అర్థములు సిద్ధించుచున్నవి.

దేవేభ్యః శబ్దము విబుధులయందు వర్తిల్లును. “దేవైఃవిబుధైః” అనిఋగ్వేదముయొక్క మధ్వాచార్యభాష్యమందు వ్రాయబడినది. (మండలం ౧-౧-౫) దేవశబ్దార్థమునుగూర్చి మాచేనివ్వబడిన యుపన్యాసమును చూడుడు.

“అసదే”=అసాదయితవ్యం (భట్టభాస్కర యజుర్వేదభాష్యము ౧.౧-౨)

ఈప్రథమమంత్రము మూడుపాదములుగల త్రిష్టుప్ ఛందస్సు (విద్యారణ్య భాష్యం ౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రముయొక్క వినియోగనూత్రము “ప్రేయమగాదిత్త్యక్తోఽర్వంతరిక్ష మన్విహితి ప్రాచీముదీచీంవాదిశమభిప్రవజ్యయతః కుతశ్చిద్దర్శ మయంబర్హిరాహార తి” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౩-౫) ఈవినియోగమునుబట్టి యాలోచించగనెచ్చటవి ద్యారూపమైనబర్హిస్సుకలదో అచ్చటకుపోయిదానిసంపాదించవలయుననితోచుచు న్నది. బర్హిశ్శబ్దమునకు రెండర్థములు కలిగియుండుటవలన కర్తార్థమందు దర్శమయ మైనబర్హిస్సుఅని ఈనూత్రమందు వ్రాయబడినది జ్ఞానార్థమందు విద్యారూపమైన బర్హిస్సు అని చెప్పబడినది.

౪. (౧) దేవానాం పరిమూతం అసి.

(౨) వర్షవృద్ధం అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (౧) దేవానాం=విబుధులకు, పరిమూతం=ఓబ్రహ్మవిద్యానీవు) గ్రహిం పబడుచున్నదానవు, అసి=అగుచున్నావు.

టీ॥ (౨) (ఓబ్రహ్మవిద్యానీవు)వర్షవృద్ధం=ఓషధివి, అసి=అగుచున్నావు.

తా॥ (౧) ఓబ్రహ్మవిద్యానీవు విబుధులప్రయోజనముకొరకు గ్రహింపబడుచు న్నదానవగుచున్నావు.

తా॥ (౨) ఓషధులు శరీరపీడను ఎటుల నశింపజేయుచున్నవో అటుల ఆత్మపీడను ఓబ్రహ్మవిద్యానీవు నశింపజేయుచున్నావు.

కర్తార్థము.

టీ॥ దేవానాం = [ఓదభాసముదా యమానీవు] దేవతల నిమిత్తము, పరిమూతం = పరిగ్రహింపబడుచున్న దానవు, అసి=అగుచున్నావు.

టీ॥ (౨) వర్షవృద్ధం = వర్షముచేత తిరిగివృద్ధినిొందుదానవుగా, అసి=అగుచున్నావు.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి దభాసముకొలుటకుముందుస్పృశించవలయును.

వివరణము ॥ వినియోగానుసారముగ విద్యారణ్యభాష్యమందు ఇది ఏకమంత్రముగవ్రాయబడినది. అయినను బ్రాహ్మణమనుసరించి రెండుమంత్రములుగ నిచ్చటవిభజింపబడినది.

దేవశబ్దముయొక్క అర్థమునుగూర్చి ౧-౧-౨-౩ మంత్రవివరణ చూడుము.
 “వర్షవృద్ధమసీత్యాహ । వర్షవృద్ధాహ ఓషధయః” (తై. బ్రా. ౩-౨-౫) ఇందుకు
 వినియోగమాత్రము “దేవానాంపరిపూతమసీతిదర్శనపరిపాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌతము
 ౧-౩-౬)

౫. దేవబర్హిః మా త్వా అన్వక్ మా తిర్యక్

జ్ఞానార్థము.

టీ|| దేవబర్హిః, దేవ = విబుధులకు ప్రి
 యమైన, బర్హిః = ఓబ్రహ్మవిద్యా, త్వా
 = నిన్ను, అన్వక్ = నిలుపుగాను, మా
 = హింసించను, తిర్యక్ = అడ్డముగాను,
 మా = హింసించను.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యా నేను నీకు అడ్డ
 ముగను నిలుపుగను ప్రవర్తించుటచే
 అనగా అక్రమపు మార్గముచే నెటువంటి
 యుల్లంఘనను కలుగజేయను.

కర్తార్థము.

టీ|| దేవబర్హిః = దేవతలకు ప్రియమైన
 ఓదభావ, త్వా = నిన్ను, అన్వక్ = ని
 లుపుగా [కోయుటచేత], మా = [హిం
 సించను], తిర్యక్ = అడ్డముగా [కో
 యుటచేత], మా = హింసించను.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి
 కావలసినదభిక్షను గ్రహించవలయును.

వివరణము|| ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణము పైచెప్పినయర్థమును సుష్ట
 ముచేయుచున్నది. “దేవబర్హిరిత్యాహ । దేవేభ్య ఏవైనత్కరోతి” (తై. బ్రా. ౩-
 ౨-౫) అనగాదీనినిదేవతలకొరకు చేయుచున్నాను, సత్కర్మప్రవర్తనయందుపయో
 గించుచున్నాను. “మాత్వాన్వక్తా తిర్యగిత్యాహహింసాయై” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨-
 ౫) అనగా హింసకొరకు కాదు, దుర్మార్గ ప్రవర్తనకొరకు కాదు, బ్రహ్మవిద్యను గ్ర
 హించి యక్రమముగ ప్రవర్తించువాడు ఆవిద్యను ఘాతచేసినవాడనితెలియబడును.

కర్తయందు “విష్టోమోదలు పూజ్ఞోహస్తాభ్యాం” వరకు కొన్ని మంత్రము
 లను ఇతరశాఖలనుంచి తీసుకొనివచ్చి వినియోగ శ్రౌతమందు వ్రాయుట యవ
 శ్యకమైనది. ఇందువలన ఈ వేదమునకు కేవల కర్తార్థబోధకము కాదని తెలియ
 దగును. కేవల కర్తార్థబోధకమైన యెడల కర్తకు కావలసిన యన్ని మంత్రములు
 ఇచ్చటనేయుండుట సిద్ధించును.

ఇందుకు వినియోగమాత్రము “దేవబర్హిః త్వాత్వాన్వక్తా తిర్యగితి సంయచ్ఛ
 తి” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧-౩-౧౨)

వేదమందు ఉపమాద్యలంకారములు ఉన్నట్లు శంకరాచార్య ప్రభృతులు
 వ్రాసియున్నారు. సాహిత్యరత్నాకరాది గ్రంథములయందు చూడవలయును. ఈ
 మంత్రమందును మరి యనేక మంత్రములయందును ఉపమాలంకారము కలదు.

౬. పర్వ తే రాధ్యాసం.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఓబ్రహ్మవిద్యా)తే=నీయొక్క, పర్వ=అంకురములను, రాధ్యాసం=వృద్ధిపొందించు చున్నాను.

తా || ఓ బ్రహ్మవిద్యా నిన్ను నేను వీరితిగా వ్యాపకము చేయుదునో ఆరీతి గ నాబుద్ధియందు స్థాపనచేయుచున్నాను. అనగా గ్రహించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || తే=నీయొక్క, పర్వ=[తిరిగి చిగిరించుటకు స్థానమైన] కణుపు, రాధ్యాసం=నష్టముకాకుండా నిలిపెదను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి కత్తిని దభాకు తాకించవలయును.

వివరము || వేదము వృక్షమువంటిదనియు అనేక శాఖలుగలదనియు ప్రసిద్ధి. పర్వ అనుశబ్దము “పర్వపూరణే” అను ధాతువు వలన వృత్తపన్నమైనది. అనగా ప్రరోహస్థానము. విద్య కణుపులవంటిది తగిన దోహదము మొదలగు కార్యముల వలన కణుపులలోనుంచి అనేక కొమ్మలు ఆకులు పువ్వులు కాయలు మొదలగునవి పుట్టి వికసించునటుల మనము కొంచము విద్యను సంపాదించినను మననము మొదలగువానిచే విద్యను అనేకవిధముల వృద్ధిపొందించవచ్చును. బ్రహ్మ విద్యయను బర్హి న్నును వృద్ధిపొందించుటనుగూర్చి ౫, ౬, మంత్రములకు సముదాయముగ విద్యారణ్యులవారు చెప్పినదేమనగా “హేదేవబర్హిస్త్యం అస్యక్ తిర్యగపి మాహింసిషం కింతు యేనతవ పర్వపునః ప్రరోహస్థానం అవినష్టం యథా భవతి తథా స్థావయా మి” చెన్నపట్టణంకూర్పు పుట. ౪ - ౩) ఇందుకు బ్రాహ్మణము “పర్వతేరాధ్యాస మిత్యాహ్వాన్యై” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨-౫) ఈమంత్రమునకు వినియోగ సూత్రము “పర్వతేరాధ్యాసమిత్యధినిదధాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౩-౧౩) రాధ్యాసమను పదము రాధవృధా అను ధాతువువలన వృత్తపన్నమైనది.

౭. ఆ ఛేత్తా తే మా రిషం.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఆ+ఛేత్తా=లెస్సగా గ్రహించు వాడనైనను, తే=నీకు, మా+రిషం=హానిచేయను.

తా || ఓ విద్యానిన్ను నేను గురువు వలన గ్రహించినను అట్టి విద్య ఆయనకు తగ్గక నుండును.

కర్తార్థము.

టీ || ఆఛేత్తా=[నేను] కోయువాడనైనను, తే=దేవతలకు ప్రియమైన ఓ దభాన్]నీకు, మారిషం=హింసచేయను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి దభాను కొయ్యవలయును.

వివరము || విద్యాధనమునకును ఇతరధనములకును భేదము ఈమంత్రము వలన స్పష్టముగ తెలియచేయబడుచున్నది. ఇతర ధనములు ఎవరికైన నిచ్చుటవలన పరిగ్రహీతకు అధికము, దాతకు తగ్గుటయు సంభవించును. విద్యావిషయమైన దానము చేయుటవలన ప్రతిగ్రహీతకు దాతకు ఇద్దరికిని వృద్ధియౌగాని యెవరికిని తగ్గదు. కావుననే యిట్టి విద్యాధనమును ఇచ్చువానికిగాని పుచ్చుకొనువానికిగాని నాశనములేదని యీమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది.

“ఆచ్ఛేత్తాతేమారిషమిత్యాహ|నాస్యాత్మనోమియితే” (తై-బ్రా-౩-౨-౨౫)
కావున సమస్తమైనవారు విద్యాధనమును దానము చేయవలయును. ఈమంత్రముయొక్క వినియోగనూత్రము “ఆచ్ఛేత్తాతేమారిషమిత్యాచ్చినత్తి” (ఆపస్తంబ శ్రౌతం ౧. ౩. ౧౪).

౮. దేవబర్హిః శతవల్కం విరోహ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || దేవ = విబుధులకు ప్రియకరమైన, బర్హిః = బ్రహ్మవిద్యా, శతవల్కం = అనేకశాఖలుగ, విరోహ = విశేషముగ వృద్ధినిొందుము.

తా || ఓ బ్రహ్మవిద్యా నీవు విస్తారముగ సంతటవృద్ధినిొందుము.

కర్తార్థము.

టీ || దేవబర్హిః = దేవతలకు ప్రియమైన ఓదభావ, శతవల్కం = నూరుశాఖలుగా, విరోహ = అంకురింపుము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి ద భజలయొక్క మొదళ్లను స్పృశించవలయును.

వివరణము || ‘శతం’ అనుశబ్దము అనేకమను అర్థమందుచెప్పబడినది. (వేదనిఘంటువు ౩-౧) వల్కం అనుపదమునకు శాఖార్థమని విద్యారణ్యులవారును, ప్రరోహములని భట్టభాస్కరాచార్యులవారును, వ్రాసియున్నారు. ఈశబ్దము ఏ ఛాతువువలన వ్యుత్పన్నమైనదియనే గ్రంథమందు కనిపించలేదు. వి = అంతట, అతిశయముగ. ‘రోహ’ అనుపదము “రుహబీజజన్తనిప్రాదుర్భావేచ” అనుదానివలన వ్యుత్పన్నమైనది. మనుజులు సంతానవృద్ధిచేవ్యాపకులైనటుల బ్రహ్మవిద్యయు వృద్ధిపొందియనేకరీతుల వ్యాపించియుండవలయునను అర్థము బ్రాహ్మణముబోధించుచున్నది. “దేవబర్హిశ్శతవల్కం విరోహేత్యాహ × × × ప్రజానాం ప్రజననాయ” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨-౬) ఇందుకు వినియోగనూత్రము “దేవబర్హిశ్శతవల్కం విరోహేత్యావనభివృణత్తి” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౪-౮).

౯. సహస్రవల్క్యః వి వయం రుహేమ.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| వయం = మేము, సహస్రవల్క్యః = అనేకకాఖలుగలవారుగ, వి+రుహేమ = అతిశయముగ వృద్ధిపొందుచుము.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యా నిన్ను అధ్యయనముచేయుటవలన మేము మాపుత్రపౌత్రులు అనేక విధములుగ వృద్ధిబొందెదము.

కర్తార్థము,

టీ|| వయం = మేము, సహస్రవల్క్యః = వెయ్యికాఖలుగ, వి+రుహేమ = వృద్ధి నొందెదము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి తన హృదయమును స్పృశించవలయును.

వివరము || సహస్రపదము బహునామములయందు పరింపబడినది. (వేద నిఘంటువు ౩-౧) “సహస్రవల్క్యః” అని మైత్రాయణీ సంహితయొక్క కొన్ని స్థలములయందు కనిపించుచున్నది (జర్మకూర్పుపుట ౨. పరా ౧) బ్రహ్మవిద్యపొందువారు భగవదనుగ్రహమువలన విస్తారముగ వృద్ధిపొందుదురనియెడియాశీర్వాదమును బ్రాహ్మణముచెప్పుచున్నది. “సహస్రవల్క్యవివయగ్ంరుహేమేత్యాహ | ఆశిషమేవైతామాకాస్తే” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨-౬) ఇదివీకవదాత్రిష్టుప్ (విద్యారణ్యభాష్యం ౧-౧-౧౩) ఈమంత్రమందు ౧౧ అక్షరములుగలవు. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “సహస్రవల్క్యవివయంరుహేమేత్యాత్మానం” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౪-౯)

౧౦. పృథివ్యాః సం పృచః పాహి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (ఓబ్రహ్మవిద్యా) పృథివ్యాః = ప్రకృతిసంబంధమైన, సంపృచః = సంపర్కమువలన, పాహి = (మమ్ముల) రక్షింపుము.

తా || ప్రకృతి మమ్ములను బాధించకుండునటుల ఓపరమేశ్వరా జ్ఞానమిచ్చి మమ్ములను రక్షింపుము.

కర్తార్థము.

టీ || పృథివ్యాః = భూమియొక్క, సంపృచః = సంపర్కమువలన, పాహి = రక్షింపుము.

వినియోగము || కోసిన దర్శన భూమిమీద నుంచకుండ నేదైన సైక యాధారముమీద నీ మంత్రముచెప్పి యుంచవలయును.

వివరము || పృథివి = ఇహలోకము, “పృథివ్యాః” ఇహలోక సంబంధమైన కాదు క్రోధ లోభమోహ మదమాత్సర్యములకు లోబడకుండునటుల జ్ఞానసంపాదనకొరకు నీమంత్రముచే ప్రార్థించుచున్నాడు. కావున బ్రాహ్మణమందు చెప్పినదేమనగ “పృథివ్యాసంపృచః పాహిత్యాహ | ప్రతిష్ఠితైః” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨-౬)

కామక్రోధాదులకులొబడినవాడు చెడిపోవుననియు, వాటినిజయించినవాడుస్థిరము గనుండుననియు, తాత్పర్యము. ఇందుకు ఆపస్తంబ వినియోగనూత్రము “పుధి వ్యాసంపుచఃపాహీత్య నధోనిదధాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧-౪-౧) కర్తవ్యవినియో గముపాతక్రమముగ చెప్పబడలేదు. ఈ ౧౦-వమంత్రము ౨-వమంత్రమునకు పూర్వ మందే వినియోగింపబడినది.

౧౧. సు సంభృతా త్వా సం భరామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ త్వ = (ఓబ్రహ్మవిద్యా) నిన్ను, సు+సంభృతా=బ్రహ్మచేత, సంభరామి =గ్రహించుచున్నాను.

తా ॥ ఓబ్రహ్మవిద్యా నిన్ను భగవద సుగ్రహమువలననుగ్రహించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ త్వ = [ఓదర్శనముదాయమా] నిన్ను, సుసంభృతా=యోగ్యమైన త్రాడుచేత, సంభరామి = సంగ్రహించుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పిత్రాడుపై కోసినదభిఃసంచవలయును.

వివరము ॥ సుసంభృతా అనగ బ్రహ్మయనిబ్రాహ్మణము. “సుసంభృతాత్వా సంభరామిత్యాహ । బ్రహ్మజైవైనత్సంభరతి” (తై-బ్రా ౩-౨-౨-౬) “సుసంభృతేతిసుష్టుసంభ్రీయతే అనయేతి” (భట్టభాస్కరం ౧-౨-౨) ఈ ౧౧ - ౧౨ మంత్రములనుగూర్చి విద్యారణ్యభాష్యమందు వ్రాయబడినదేమనగ “తత్రపాతక్రమాదర్థక్రమోబలీయానితి న్యాయేనమంత్రద్వయస్య వ్యత్యాసేన వినియోగకల్పే దర్శితః” అర్థక్రమమునకును పాతక్రమమునకును భేదముగ నున్నదని చెప్పట వలన పాతమందు కించిద్దోషారోపణ కలుగుచున్నది. అయితే జ్ఞానార్థమందు పాతవ్యత్యములేకనే యర్థముచెప్పనగును. కల్పమునకంటె బహు ప్రాచీనమైన బ్రాహ్మణము పాతవ్యత్యములేకనే వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నది. బ్రాహ్మణంతు పాతక్రమేజైవవ్యాచక్షే” అని విద్యారణ్యులవారే చెప్పియున్నారు. ఇట్టి బ్రాహ్మణముననుసరించి చెప్పబడిన, జ్ఞానార్థములేదనియు కేవలకర్తార్థమే కలదనియెడివాదమెంతనిర్వహింపతగినది పక్షపాతములేకుండ మీరేయోచించుడు. ఇందుకు వినియోగనూత్రము “సుసంభృతాత్వా సంభరామితితస్మిన్నిధనాని సంభృత్య” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౪-౧౨)

౧౨. అదిత్యై రాస్నా అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అదిత్యై = (ఓవేదమానీవు) అఖండమైన పరబ్రహ్మయొక్క, రాస్నా = శబ్దము, అసి = అగుచున్నావు.

తా॥ ఓవేదమానీవు పరబ్రహ్మసంబంధమైన దానవు.

కర్తార్థము.

టీ॥ అదిత్యై = [ఓత్రాడానీవు] భూమికి, రాస్నా = మొలత్రాడువు, అసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము ॥ దభాను త్రాడుమీ దనుంచడమునకు పూర్వము ఈ మంత్రము చెప్పి యుత్తరాగ్రముగ త్రాడును పరచవలయును.

వివరము॥ అదితిశబ్దమునకర్థము అఖండనీయాః (భట్టభాస్కరము ౧-౧-౨) అనగ అంతములేనివాడు. అనంతుడు “అదితిరదీనా” (నిరుక్తం ౪-౪-౧) అనగ దీనము కానిది. “దిదేక్షయే” అనుధాతువువలన వ్యుత్పన్నమైనది. “సకలప్రపంచధారణేష్వదీనానస్విద్యతే” (వేదనిఘంటువు ౧-౧-౪) అదితిశబ్దము కర్తార్థమందు భూమియని చెప్పబడినది. అయితే ఖండనలేనిదియు, క్షీణించనదియు, సర్వప్రపంచమును ధరించునట్టి లక్షణముకలది భూమియై, భగవంతుడొ మీరే యోచించుచుడి. ముఖ్యమైనయర్థము భగవంతునియందెచెందవలసినది. గౌణార్థము భూమి నూర్చుడు మొదలుగునవి. అదిత్యైవచతుర్దీవిభక్తి. షష్ఠ్యర్థేచతుర్దీ (భట్టభాస్కరం ౧-౧-౨) “అదిత్యైరాస్నాసీ” అనిపష్టిరూపముగ మైత్రాయణీలు పఠించుచున్నారు. రాస్నా అనుశబ్దము రసధాతువలన వ్యుత్పన్నమైనది. రాస్నాసాస్నాన్థాణా వీణాః (ఉణాదిసూత్రం ౩-౧౫) రసపట్టే ఆస్వాదనస్నేహనయోః అనిధాతుపాఠము. ఇంచుకు వినియోగము “అదిత్యైరాస్నాసీత్యుదగగ్రంవితత్య” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౪-౧౨)

౧౩. ఇంద్రాణ్యై సంసహనం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓబ్రహ్మవిద్యానిన్ను) ఇంద్రాణ్యై = ముక్తికి, సంసహనం = (ముముక్షువును) పొందించుచున్నదానవు (అగుచున్నావు)

తా॥ మోక్షేచ్ఛతో భగవంతునిధ్యానముచేయు వానిని ఓ బ్రహ్మవిద్యా నీవు మోక్షమును పొందించుచున్నావు.

కర్తార్థము.

టీ॥ సంసహనం = (దభాను త్రాడుచేత) బిగించడము, ఇంద్రాణ్యై = ఇంద్రాణిదేవికి ప్రీయమైనది.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రము చెప్పి త్రాటిచే బంధించవలయును.

వివరము || “ఇది పరమైశ్వర్యే” అనుధాతువువలన పుత్యత్వన్నమైన ఇంద్ర శబ్దము భగవత్పరము. ఇందుకుప్రమాణము. “ఇంద్రంమిత్రంవరుణమ్గి మాహురథో దివ్యః సమపర్ణోగరుత్మాన్ X X X” (ఋగ్వేదము ౧. ౧౬౪. ౪౬) ఇంద్రసంబంధమైనది ఇంద్రాణీ అనగా మోక్షలక్ష్మి లేక ముక్తి. (పాణిని ౪. ౧. ౪౬) ఇంద్రాణ్యై షష్ట్యథేచతుర్థీ (భట్టభాస్కరం ౧-౧-౨) “ఇంద్రాణ్యాస్సన్నహసం” అనిమైత్ర యణులు ఉచ్చరించుచున్నారు. (౧-౧-౧) “సన్నహ్యతీతిసన్నహసం” సంయమసం (భట్టభాస్కరం ౧-౧-౧) “(ఁహ) నహ=బంధనే” అనుధాతువువలన “నహసం” పుత్యత్వన్నమైనది. నహసం=పొందించునది. ఇందుకువినియోగసూత్రము “ఇంద్రాణ్యైసన్నహసమితి సన్నహ్యతీ” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧-౪-౧౨)

౧౪. పూషాతే గ్రంధిం గ్రధ్నాతు.

జ్ఞానార్థము-

(ఓబ్రహ్మవిద్యా) తె=నీయుక్క, గ్రంధిం=ప్రాప్తిని, పూషా = భగవంతుడు, గ్రధ్నాతు=సంఘటనచేయుగాక.

తా || బ్రహ్మవిద్యను నేను పొందునటుల, భగవంతుడు సంఘటనచేయుగాక.

కర్తార్థము.

క్తి || తె=[బిగించబడినత్రాడా]నీకు, పూషా=పోషకుడైనదేవుడు, గ్రంధిం=ముడిసి, గ్రధ్నాతు=వేయుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిత్రాడును ముడివెయ్యవలయును.

వివరము || పూషాఅనగా, ‘పోషకోదేవః’ విద్యారణ్యభాష్యం. పూషా=పుష్టిః =పుష్టి, సర్వధాసంపూర్ణత్వాత్ పుష్టిః (శంకరభాష్య సహస్రనామములు స్లోకం ౫౪) అనగ భగవంతుడు. పూష అనునది “పుషపుష్టే” అను ధాతువువలన పుత్యత్వన్నమైనది. సర్వాగ్రహణాత్ పూషా (వేదనిఘంటువు ౧-౧-౧౯) “పుష్టిర్యైపూషా” (మైత్రాయణీసంహిత ౪-౧-౨) గ్రంధిం “గ్రంధసందర్భే” అనుధాతువువలన పుత్యత్వన్నమైనది. ఈమంత్రముయొక్కయర్థముబ్రాహ్మణమందు చెప్పినదేమనగా “పూషా తెగ్రధింగ్రధ్నాత్విత్వాహ! పుష్టి మేవయజమానేదధాతి” (తై. బ్రా. ౩. ౨. ౨-౧౩) అనగ భగవంతుడు (బ్రహ్మజ్ఞానమును) భక్తునికి సంపూర్తిగనిచ్చుగాక. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “పూషా తెగ్రధింగ్రధ్నాత్విత్విగ్రంధింకరోతి” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧ - ౪ - ౧౩)

౧౫. సః తె మా ఆస్థాత్

జ్ఞానార్థము.

టీ || (ఓబ్రహ్మవిద్యా) తే = నీయొక్క,
సః = అట్టిప్రాప్తి, మా + ఆ + స్థాత్
= (హింసకొరకు) కాకపోవు గాక.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యా నిన్ను గ్రహిం
చియు పాపము చేయువానికి నధికసీత,
సంభవించును గనుక నట్టి హింసనాకు
సంభవించక పోవు గాక.

కర్తార్థము

టీ || తె = (ఓదభావ) నీకు, సః =
(నిబంధకరమైన) ఆత్రాటిముడి, మా
స్థాత్ = (చిరకాలము) ఉండకపోవు
గాక.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
త్రాడుయొక్క కొనలను ముడియందు
గుచ్చువలయును.

వివరము || ఆజ్ఞానికంటె జ్ఞాని పాపమందు ప్రపర్తించిన యెడల వానికి
నధిక నరకప్రాప్తియగునని సర్వమతసిద్ధాంతము వేదాధ్యయనము చేసియు ఆక్ర
మమందు ప్రపర్తించిన యెడల నెక్కువహింసకు కారణమాను గనుక క్రమప్రవర్త
నయందు సంఘటించుట యావశ్యకమని యామంత్రము బోధించుచున్నది ఈ ఆర్థ
మునే బ్రాహ్మణమున్ను తెలియచేయుచున్నది. “సతేమాస్థాదిత్యాహ । అహింసా
యై” (తై-బ్రా-౩-౨-౨) “సతేమాస్థాదిత్యజమానస్య అహింసాయై” (మై
త్రాయణీయసంహితా ౪-౧-౨) ఈమంత్రవిషయమై భట్టభాస్కరమంగు చెప్పు
బడినదేమనగా “ప్రదేశాంతరమాతిష్ఠత్” (౧-౧-౨) ఇందుకు వినియోగనూత్రము
“సతే మాస్థాదితి పురస్తాత్ప్రత్యిచ్ఛం గంధిముపగూహతి పశ్చాత్ప్రాచ్ఛంవా”
(ఆశ్చస్తంబశ్రౌతము. ౧-౪-౧౪)

౧౬. ఇంద్రస్య త్వా బాహుభ్యాం ఉత్ యచ్ఛే.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వా = (ఓబ్రహ్మవిద్యా) నిన్ను,
ఇంద్రస్య = భగవంతునియొక్క, బాహు
భ్యాం = బాహువులచేతను, ఉత్ + య
చ్ఛే = ఉర్ధ్వలోకప్రాప్తికొరకు గ్రహిం
చుచున్నాను.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యా నిన్ను భగవం
తునకు బాహువులైన ఋక్ సామముల
చేత స్వర్గప్రాప్తినిమిత్తము గ్రహించుచు
న్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || ఇందుకు ఆర్థము విద్యారణ్యమం
దు మృగ్యము.

వినియోగము || ఈమంత్ర చెప్పి
దభానైత్తుకొన వలయును.

వివరము || బ్రహ్మవిద్య వేదమువలన తెలియబడుచున్నదనుసంగతి ప్రసిద్ధము. “తస్యైజురేవశిరః | ఋగ్దక్షిణఃపక్షః | సామోత్తరఃపక్షః” (తై. ఉపనిషత్తు ౩-౩) అనగ, యజుస్సు పరబ్రహ్మకుశిరస్సనియు, ఋక్కు కుడిబాహువనియు, సామమెడమబాహువనియు నారోపించబడినది. ఋక్కు సామ యజుస్సులయొక్క సముదాయముచేత బ్రహ్మవిద్య సంపాదించవలయునని యామంత్రము, ౧౭ - వమంత్రము చెప్పుచున్నది. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ఇంద్రస్యత్వా బాహుభ్యాముద్యచ్ఛ ఇద్యచ్ఛతే” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౪-౧౫).

౧౭. బృహస్పతేః మూర్ధ్నా హరామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || బృహస్పతేః=(ఓబ్రహ్మవిద్యా) బ్రహ్మయొక్క, మూర్ధ్నా = శిరస్సుచేతను, హరామి=పొందుచున్నాను.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యా బ్రహ్మయొక్క శిరస్సువంటి యజుస్సుచే నిన్ను పొందుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || ఇందుకర్థము విద్యారణ్యమందు వ్యుగ్రము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి దభాసు తలపైనుంచుకొనవలయును.

వివరము. || బృహస్పతియనగ బ్రహ్మయని తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమందు చెప్పుబడ్డది “బృహస్పతేర్మూర్ధ్నాహరామిత్యాహబ్రహ్మవై దేవానాం బృహస్పతిః” (తై. బ్రా. ౩ - ౩ - ౨౮) యజుస్సుబ్రహ్మయొక్క శిరస్సని పూర్వమంత్రమందు చెప్పుబడ్డది. “తస్యైజురేవశిరః” ఇందుకువినియోగసూత్రము “బృహస్పతేఃమూర్ధ్నాహరామితికీర్ణంనధినిధతై” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౪-౧౫)

౧౮. ఉరు అంతరిక్షం అను ఇహి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (ఓబ్రహ్మవిద్యా నీవు) ఉరు=అనేకములైన, అంతరిక్షం=ఆత్మలను, అన్విహి=పొందుము.

తా || ఓబ్రహ్మవిద్యా నీవు అనేకాత్మలనుపొంది యందరికిని ముక్తిని కలుగచేయుము.

కర్తార్థము.

టీ || ఉరు = (ఓదభావ) విస్తీర్ణమైన, అంతరిక్షం = ఆకాశము, అన్విహి = (గమనమునకు) అనుకూలముగవెడలుము.

వినియోగము || ఈమంత్రమునకు ప్రాత్యేకము వినియోగ మాపస్తంబులవారిచే చెప్పబడలేదు.

వివరము ॥ “ఉరు” అనునది ఒహునామములయందుపరించబడినది (వేదనిఘంటువు 3-౧) అంతరిక్షమత్తా (యజుర్వేదారణ్యకము 3-౪). ఉరు అను విశేషణముచే సంతరిక్షం అనుశబ్దము జాత్యేకవచనమని యెంచదగును. “ఇణు” అను ధాతువువలన “ఇహి” పుష్కలమైనది ఈమంత్రమునుగూర్చి బ్రాహ్మణమందుచెప్పినదేమనగా “ఉర్వంతరిక్షమన్విహిత్యాహ గత్యై” (తై. బ్రా. 3 - ౨ - ౨ - ౧౫) ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ప్రేయమగాదుర్వంతరిక్షమన్విహిత్యాగమనాతా ప్రత్యాయానా” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౫-౧) ప్రేయమగాదనెడి 3 - వ మంత్రము ఉర్వంతరిక్షమన్విహిత్యానెడి ౧౮-వమంత్ర మిశండుమంత్రములు కలిపి దర్శనిమిత్రముపోవుసమయమునతిరిగివచ్చుసమయమున చెప్పవలయునని యాపస్తంబులవారు చెప్పియున్నారు. ఈసూత్రభాష్యమునుపట్టియు ౨-మంత్రములనుకలిపియే వినియోగము చెప్పవలయును. ఈవిషయమై రుద్రదత్తభాష్యమందుచెప్పబడినదియేమనగా “యాభ్యామేతాభ్యాంప్రాగ్గమనము క్తంప్రత్యాగమనేపిద్వావపితాభవతః” (కలకత్తా కూర్పుపుట ౧౬) అయితే విద్యారణ్యభాష్యమందు “కల్పఃఉర్వంతరిక్షమన్విహితీవీతి” - (చెన్నపట్టణంకూర్పు ౫౧) వ్రాయబడినది. ఈభాష్యమున కొంతవరకు బోధాయన ఆపస్తంబసూత్రముల ననుసరించి వినియోగము తెలియచేయుచు 2-వ మంత్రముక్రింద “ఇతఃఉర్ధ్వంయత్రద్వియోర్విశేషాభావః తత్రాస్యతరస్యైవ వినియోగఉదాహరిష్యతే” (విద్యారణ్యభాష్యం పుట ౪౮) అని వ్రాయబడినది కావున కల్పః అనునది ఆపస్తంబము ననుసరించి చెప్పబడునటుల నెంచవలయును. అయితే ఆపస్తంబసూత్రము ఇందుకు వేరుగ నుండుటవలన ఆపస్తంబ సూత్రము ననుసరించి వినియోగము ప్రత్యేకములేదని వ్రాయబడినది. ఇది ఏకపదాగాయత్రి.

౧౯. దేవంగమం అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ ॥ ఓబ్రహ్మవిద్యా నీవు దేవంగమం=విబుధులనుపొందించేదానవు, అసి=అగుచున్నావు.

తా ॥ ఓబ్రహ్మవిద్యా నిన్నుగ్రహించి క్రమముగసంచించువానిని నీవు స్వర్గప్రాప్తికలుగచేయుచున్నావు.

కర్తాగమము.

టీ ॥ ఇందుకు అర్థము విద్యారణ్యమందుమృగ్యము.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పిన భాను ఉపరిభాగమందుంచవలయును.

వివరము ॥ ఈమంత్రమునుగూర్చి విద్యారణ్యుల వారు వ్రాసిన దేమనగా “తస్యశబ్దస్యాభిప్రాయందర్శయతి” (చెన్నపట్టణంకూర్పుపుట ౫౧) తదనంతరం

ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమువ్రాసినారు “దేవంగమమసీత్యాహ । దేవానేవై నద్దమయతి” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨౯) అనగ భగవద్భక్తులనే స్వర్గలోకమును పొందించును. ఈ యర్థమునే పైవాక్యము తెలియచేయుచున్నది. “ఉపరీపనిదధాతి” అనగా నీయొక్కచిత్తమును పైగానేయుంచవలసినది. ఉపరీ యనగ స్వర్గలోకము. “ఉపరీపహీనువర్గలోకః” ఆ నువర్గలోకమును గూర్చి మనసుంచిన స్వర్గలోక ప్రాప్తియగును. “నువర్గలోకస్య సమప్త్యై” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨౯) ఇందుకు వినియోగనూత్రము “దేవంగమసీత్యనధోనిదధాతి । యథాప్రా గుపసాదయేత్” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౧-౫-౪)

రెండవయనువాకమునుగూర్చి సామాన్యవిషయములు.

ప్రథమానువాకమందు మనుజులు క్రమముగ ప్రవర్తించుటను గూర్చియు భగవద్ధ్యానమునుగూర్చియు చెప్పబడినది. అందుకు సాధనమైన జ్ఞానమును సంపాదించుటనుగూర్చి రెండవ యనువాకమందు చెప్పబడినది. వేదముఆనుపదము, విదజ్ఞానే’ అను ధాతువువలన వ్యుత్పన్నమైనది. కావున వేదము, జ్ఞానము, బ్రహ్మవిద్య, అభేదముగ నీయనువాకమందుపయోగింపబడినవి.

ఈ అనువాకము మైత్రాయణీ సంహితయొక్క ద్వితీయానువాకముతో చాల సంబంధించియున్నది. ఈ అనువాకము వాజసనేయసంహితయందు గనుపించలేదు.

రెండువయసువాకసంగ్రహము.

౧. (ఓజ్ఞానమానిపు) శ్రేష్ఠమైన కర్మసముదాయమునకు సాధనమగుచున్నావు.

౨. (సత్కార్యములనాచరించుటకు) ప్రతిబంధకము దగ్ధమగుగాక. విఘ్నములు దగ్ధమగుగాక.

౩. ఈ (మనుజునియొక్క) బుద్ధి జ్ఞానమును సంపాదించవలసినది. (ఆబుద్ధి) భగవంతునిచే నిర్మింపబడినదియు (మంచిపదార్థ) భక్షణచే తీక్షణముగ చెయ్యబడినదియున్నది. మహాబుద్ధులు బ్రహ్మవిద్యను ప్రాచీన కాలమునుంచి గ్రహించుచున్నారు. (ఎందువలననగ) ఎబుధులకొరకు ప్రియమగునటుల నీలోకమందు బ్రహ్మవిద్యను సంపాదించతగినది.

౪. (ఓబ్రహ్మవిద్యనీవు) విబుధులయొక్క (ప్రయోజనముకొరకు) గ్రహింపబడుచున్న దానవు. నీవు (ఆత్మపీడనుపోగొట్టు) ఓషధివి.

౫. ఓబ్రహ్మవిద్యా నిన్ను అక్రమప్రవర్తనచే నేవిధముగ నుల్లంఘించను.

౬. (అయితే) నీయొక్క యకురించెడి స్థానమును వృద్ధిపొందించుచున్నాను.

౭. నిన్ను (గురువువలన) గ్రహించినను (ఆయనకునిన్ను) తగ్గింపను.

౯. (మరియు) ఓబ్రహ్మవిద్యా నీవనేకశాఖలుగ వృద్ధిపొందుము.

౯. (నిన్ను అధ్యయనము చేయుట వలన) మేమున్ను అనేక శాఖలుగ వృద్ధిపొందెదము.

౧౦. (మరియు) ప్రకృతినంపర్కమువలనమమ్ములనురక్షింపుము.

౧౧. నిన్ను పరమేశ్వరానుగ్రహమువలనగ్రహించుచున్నాను.

౧౨. (ఎందుకనగా) నీవు భగవంతునియొక్క వాక్కువు.

౧౩. నీవు మోక్షలక్ష్మిని సంపాదించుదానవు.

౧౪. భగవంతుడు నిన్ను సంఘటన చేయుగాక.

౧౫. అట్టి సంఘటన నాకు (హానికరము) కాక పోవుగాక.

౧౬. నిన్ను బ్రహ్మయొక్క (ఋక్ సామములనెడి) హస్తము లచే గ్రహించు చున్నాను.

౧౭. నిన్ను బ్రహ్మయొక్క (యజుస్సులనెడి) శిరస్సుచే గ్రహించుచున్నాను.

౧౮. నీవు సమస్తమైన యాత్మలం బొందుము.

౧౯. (ఎందుకనగా) నీవు విబుధులను (స్వర్గమును)పొందించు దానవు.

ద్వితీయోఽనువాకస్సమూర్హః.

ఈ సంహిత యనేక గ్రంథములంజూచి యచ్చవేయించ బడినను తగిన శుద్ధప్రతిదొరకక పోమినియు, ముద్రింపించు స్థలమొకచోటును, మేముండునది మరియొక చోటాటగజేసియు, నిందు స్థాలిత్యములుకలవు. అవి క్రమేపి దెలియచేయబడును. ఇచ్చట కొన్ని మాత్రము దెలియచేయబడుచున్నవి.

	పేజీ.	అపశుద్ధము.	శుద్ధము.
పీఠిక	3	౨౧౯౬	౨౧౯౮ పససలు
”	”	౧౯౨౯౦	౧౨౯౨౯౦ పదములు
చింబమ్ ౬-వకాండ	౧౧౮	౪౦	౪౨ పససలు
”	”	33౧	333 పససలు
౭-కాండలమొత్తం	”	౨౧౯౬	౨౧౯౮ ”

ఇందు కాండల యొక్కయు, పన్నముల యొక్కయు, అనువాకములయొక్కయు, పససలయొక్కయు, మొత్తము సరిచూచియు పదములయొక్కయు, నక్షరములయొక్కయు, మొత్తమిక్రింద నుదహరింపబడినశ్లోకమును బట్టియు నుదహరించడమైనది.

శ్లో॥ సభావల్లకామతాఞ్గి కరానాధీరధీరయః ।

జాతుజాలమరాల్లకాండాల్ల ప్రశ్నానుపపదాక్షరాః॥

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మణేనమః.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితామంత్రభాగస్య

తృతీయానువాకః.

కాండర్షిః ప్రజాపతిః.

౧. శుంధధ్వం దైవ్యాయ కర్తృణే దేవయజ్ఞాయై

జ్ఞానార్థము.

టీ || దేవయజ్ఞాయై = దేవపూజయ
నది, దైవ్యాయ = దేవసంబంధమైన,
కర్తృణే = కర్తృకారకు, శుంధధ్వం = పరి
శుద్ధినిొందుడు.

తా || (ఓజనులారామీరు) మీ ఆం
తఃకరణములను దేవపూజకారకు పరిశు
ద్ధమునొందించుడు.

కర్తార్థము.

టీ || దేవయజ్ఞాయై = (ఓ
పాత్రలారా) దేవయాగరూపమైనట్టియు
దైవ్యాయ = దేవసంబంధమైనట్టియు, క
ర్తృణే = కర్తృకారకు, శుంధధ్వం = పరిశుద్ధ
నొందుడు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిపా
త్రములను మువ్వారు ప్రోక్షించవలయును

వివరము|| ఆధ్యాత్మిక (జ్ఞాన)యజ్ఞమునకు కర్తయజ్ఞము సాదృశ్యమైనటుల ఇది
వరకు వ్రాసిన ఆంశమువలన స్పష్టమగుచున్నది. మరియు, చిత్రి అను ఉపనిషత్తు
అట్టి సాదృశ్యమును చూపించుచున్నదనియు, స్రుగాదిపాత్రలు అంతఃకరణవృత్తులకు
సాదృశ్యములనియు, విద్యారణ్యభాష్యము స్పష్టముగ చెప్పుచున్నది. అదియెట్లున్న
“కేసవిధానేన ఆధ్యాత్మికే నేష్టవాక్ తద్వ్యాగవర్తినః స్రుగాదయః ఏతేషు మంత్రేషు
ప్రతిపాద్యంతే” (ఆరణ్యకం కలకత్తాకూర్పుపుట ౨౦౦) కావున కర్తార్థ మందు ఆ
ధ్యాహారము చేయబడిన పాత్రలు అంతఃకరణములకు సాదృశ్యముగ నెంచఁగలినది.
ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “శుద్ధధ్వం దైవ్యాయ కర్తృణే దేవయజ్ఞాయా ఇత్యా
హ | దేవయజ్ఞాయా ఏవైనానిశుద్ధతి” (తై. బ్రా. ౩-౨- ౩.) శోధయతీత్యర్థః
(విద్యారణ్యభాష్యం) ఆనగా దేవపూజకారకు పీఠిని పవిత్రము చేయవలసినది. విని
యోగమందు ఆపస్తంబులవారు అనేక మంత్రములను ఇతరస్థలములనుంచి తీసు
కొనివచ్చినట్లు శ్రౌతసూత్రమువలన స్పష్టముగ కనుపించుచున్నది. శుద్ధధ్వం అను ప
దమునుగూర్చి, శుద్ధానిభవత, స్వయమే వాత్సానశోధయతీతివా, అనిభట్టభా

స్మరులవారు వ్రాసియుండుటంబట్టి పవిత్రముపొందండి, లేక మీఆత్మలను పవిత్రముచేసుకొనండి అని అర్థమువ్రాయబడినది ఇందుకువినియోగ సూత్రము “శుద్ధభవం దైవ్యాణ కర్తణ ఇతితిః ప్రోక్త్యప్రజ్ఞాతే పవిత్రైనిదధాతి” (ఆపస్తంబత్రోతం. ౧- ౧౦- ౧౦)

౨. (౧.) మాతరిశ్వనః ఘర్మః అసి
- (౨) ద్యౌః అసి పృథివీ అసి.
- (౩.) విశ్వధాయాః అసి పరమేణధామ్నా
- (౪.) దృగ్ంహస్వ మా హ్వః.

జానార్థము.

టీ || (౧) (ఓపరమేశ్వరా నీవు) మాతరిశ్వనః=వాయువునకు, ఘర్మః = ప్రకాశమైన అంతరిక్షమును ధరించువాడవు, అసి=అగుచున్నావు.

(౨) ద్యౌః=ద్యులోకము ధరించువాడవు, అసి= అగుచున్నావు, పృథివీ= పృథివీలోకము ధరించు వాడవు, అసి=అగుచున్నావు.

(౩) పరమేణ= అతీతమైన, ధామ్నా=సామర్థ్యముచేత, విశ్వధాయాః=ప్రపంచాధారుడవు, అసి= అగుచున్నావు.

(౪) దృగ్ంహస్వ=(మమ్ముల)దృఢముగ నుంచుము, మా+ హ్వః=చలింపుము.

తా || (ఓపరమేశ్వరా నీవు) సర్వప్రపంచమును అతీతమైనసామర్థ్యముచే ధరించుచున్నావు. నీవు నాకు సుఖాన్నిభములయందుస్థిరబుద్ధినికలుగజేయుము.

కర్తార్థము.

టీ || మాతరిశ్వనః = (ఓ పాత్రమా నీవు) వాయువుకు, ఘర్మః = [సంచారము చేయుటకు అవకాశము నిచ్చుట చేత] ప్రకాశమైన [అంతరిక్ష లోక రూపముగా] అసి = అగుచున్నావు. ద్యౌః= [ఓపాత్రమా నీవు] స్వర్గలోక సంబంధమైన వర్షోదకము చేత నున్న ఘాలోక సంబంధమైన చుట్టి చేతనున్న చేయబడినదానవు గనుక స్వర్గలోకరూపముగా, అసి = అగుచున్నావు. పృథివీ = [ఓపాత్రమా నీవు] ఘాలోక రూపముగా, అసి = అగుచున్నావు, పరమేణ= ఉత్తమమైన, ధామ్నా = సామర్థ్యముచేత, విశ్వధాయాః = [ఓపాత్రమా నీవు] ప్రపంచాధారకమైన [వర్ష రూపముగా] అసి = అగుచున్నావు. దృగ్ంహస్వ = దృఢముగా నుండుము, హ్వః=భంగము పొందినదిగా, మా = కాకపోగాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి కంఠియను పాత్రమును అంగారములయందుంచవలయును.

వివరణము || ఈనాలుగు మంత్రములు వినియోగమును జేసి ఏకమంత్రముగ విద్యారణ్యభాష్యమందు చేయబడినవి. బ్రాహ్మణము ననుసరించి నాలుగుమంత్రములుగ నీచట విభజింప బడినవి. మూతరిశ్వ నోఃఘర్తః అనగ అంతరిక్షము. “అంతరిక్షం వైచూతి రిశ్వనోఃఘర్తః” (తై. బ్రా. ౩-౨-౩.) పరమేణ తృతీయావిభక్తి “పర” అనుశబ్దమునకు “మ” ప్రత్యయమువచ్చి “పరమ” అయినది “పర” అనగ అన్యము. లోకముందు నేపదార్థమునైనను ధరించుమార్గమువకంఠం అతీతమైనరీతిచే భగవంతుడు ప్రపంచమును ధరించుచున్నటుల ఈశబ్దము బోధించుచున్నది. భగవంతుడు సర్వవ్యాపియై ప్రపంచముకంటె భిన్నుడై ఆశరీరుడై ప్రపంచమును ధరించుచున్నాడు, కావున “పరమేణ భామ్నా” అనిచెప్పబడినది. అచేతనమైన పదార్థములు భగవంతునిగా హిందూమతమందు చెప్పబడినవి అని అనగ హిందూమతము వైశ్వదేవమతమును ‘Panthism’ నుబోధించుచున్నదని కొందరు అన్యమతస్తులు వాదించుచున్నారు. అట్టివాడము పారచాటుఅనిన్ని అట్టి సిద్ధాంతము ఆర్థేయముకాదనిన్ని ఈమంత్రము, ఇందుకు వ్యాఖ్యానమైన బ్రాహ్మణము, స్పష్టముగ తెలియచేయుచున్నవి. ప్రస్తుతపు సంస్కృత భాషారీతిని, అట్టి పేదముయొక్క అర్థముచెప్పటవలన ఇట్టి విపరీతార్థములు లోచించుచున్నవి. లౌకిక సంస్కృతమునకున్న వైదిక సంస్కృతమునకున్న విశేష భేదమున్నటుల శ్రీ పాణిని మొదలగువాళే చెప్పియున్నారు. “ద్యౌరసివృథివ్యసీ” అనుటవలన ద్యౌ లోకము పృథివీలోకము అని సాధారణార్థము లోచించున్నదికాని అట్టిఅర్థము కాదనికాండర్మిః అయిన బ్రహ్మపతిచెప్పుచున్నాడు. “ద్యౌరసివృథివ్యసీత్యాహ్ దివశ్చ హ్యేషాపృథివ్యాశ్చసంభృతా” (తై. బ్రా. ౩-౨-౩) అనగ, ద్యౌలోకమునున్న పృథివీలోకమునున్న (భగవచ్చక్తి) ధరించుచున్నదనితాత్పర్యము. మరియు ౩-వమంత్రము వైచెప్పబడిన అర్థము నేతేటపరుచుచున్నది. కావున ఇటువంటిమంత్రములకు పేదమందు ధరించినవాడని అర్థముచెప్పవలసినది కాని అచేతనపదార్థమే చేతనమైనభగవంతుడనిచెప్పి పేదమంత్రములను ఆక్షేపించుట సరికాదు. లోకమునకు పరుడై అద్భుత శక్తిచే లోకమును ధరించుచున్నాడని “పరుడై ఈశ్వరుడై మహా మహిమిడై” ఇత్యాది అనేకపద్యములు భాగవతాది గ్రంథములయందు చెప్పబడియున్నవి.

౪-వమంత్రముయొక్క తాత్పర్యము స్పష్టమౌనటుల వాఙ్మనోసంహితయందు “మూతేయజ్ఞపతిః హ్వర్షీత్” అనుపాఠముకలదు. ఈమంత్రమునకర్థము శతపథశ్రుతియందు చెప్పబడినదేమనగ “మూతేయజ్ఞపతిః హ్వర్షీతియజమానోవైయజ్ఞపతిః తద్యజమానాయైవైశదహ్వలామాశాస్తే” (శతపథబ్రాహ్మణం ౧౭-౧-౧౧) అనగ భక్తునికిచలించకుండ స్థిరబుద్ధికలుగ చేయవలయునని ఈమంత్రముచే భగవంతునిప్రార్థించుచున్నాడు. “హ్వలా=నాశః” అనిశతపథభాష్యమందువ్రాయబడినది.

వేదేన్ కూర్పుపుట౧౨) స్థిరమైన భగవంతుని స్థిరముగ నుండుమని ప్రార్థించుట యందు సారము లేదు. ఈ చుంఠ్రమునకు శబ్దార్థమును బట్టి ఆట్టి అర్థముగోచరమగుచు న్నిను ఆట్టి అర్థము కానట్లు బ్రాహ్మణము, ఇతర శాఖ పాఠము తెలియ చేయుచుండుట వలన వేదమునకు ఆట్టి అర్థమును చెప్పి ఆక్షేపణ చేయుటయు బితము కాదు. ఇందుకు వినియోగ మాత్రము, మాతరిశ్వనోఘర్తోసీతి తేషుకుంభీమధిశ్రయతి” (ఆప స్తంబ-౧౨-౧)

3. (౧.) వసూనాం పవిత్రం అసి శతధారం
(౨.) వసూనాం పవిత్రం అసి సహస్రధారం

జ్ఞానార్థము.

టీ || వసూనాం = ప్రాణములు, శతధారం = శతవిధములుగ, పవిత్రం = పవిత్రము చేయువాడవు, అసి = ఆగుచున్నావు, వసూనాం = ప్రాణములను, సహస్రధారం = సహస్ర విధములుగ, పవిత్రం = పవిత్రము చేయువాడవు, అసి = ఆగుచున్నావు.

తా || ఓ భగవంతుడా నీవు జీవాత్మలకు అనేక విధములుగ పావనము చేయువాడవు.

కర్తార్థము.

టీ || వసూనాం = [ఓశాఖాపవిత్రమానీవు] ప్రాణములు నివసించుటకుకారణమైన పాల బిందువులకు, పవిత్రం = పాలలోనుండెడి ఆకుమొదలైన వానిని నిరోధించి పవిత్రము చేసెడి దానవుగా అసి = ఆగుచున్నావు, శతధారం = నూరు ధారలుగానున్న, సహస్రధారం = వేయ్యధారలుగానున్న, వసూనాం = [పడుతూవున్నటువంటి] పాలబిందువులకు, పవిత్రం = శోధకముగా, అసి = ఆగుచున్నావు,

వినియోగము || ఈ చుంఠ్రము చెప్పి వాచి: పాత్రయందు పూర్వాగ్రముగా శాఖాపవిత్రమునుంచవలయును.

వివరము || వసు అనే శబ్దమునకు ప్రాణముని బ్రాహ్మణములందు చెప్పబడినది. “వసూనాం పవిత్ర మసీత్యాహ | ప్రాణావైవసవః” (తై. బ్రా. 3 - ౨ - 3) ప్రాణములకు ఉపలక్షణముగ కర్తయజ్ఞమందు క్షీరముల నుపయోగించుటకు కారణము “ప్రాణినాం జీవ హేతుత్వాత్తయః ప్రభృతీనిధనాని వసు శబ్దేనోచ్యంతే” అని భట్టభాస్కరులు చెప్పియున్నారు, “శతధార” శబ్దమును గూర్చి “శతధారం అనేకధారం పవిత్రం పావనమసి” అని భట్టభాస్కరులవారు చెప్పి యుండుటంబట్టి అనేకవిధములుగ పవిత్రము చేయువాడవని వ్రాయబడినది, శతం సహస్రం అనుపదములు బహుసామములయందు చెప్పబడినవి, (వేదసముంతువు 3 - ౧) శాఖాపవిత్రమును పూర్వాగ్రముగ నుంచుట దేనికి సామ్యశ్యమైనది విద్యా

రఙ్గులవారు చెప్పియున్నారు. “అమావాస్యాదినేసాయందోహేకంభ్యాడిపరిశా
ఖాపవిత్రం ప్రాగగ్రంపశ్చాత్పూర్ణంసంధ్యాత్ తథాసతిప్రాణాపాన సద్భవంభవతి
ప్రాణవాాయః పూర్వయాపేముఖద్వాదేనివసతి” (విద్యారణ్యభాష్యం చన్నపట్ట
ణంకూర్పుపుట-౬౦) ఇందువలన జ్ఞానార్థమున, కర్తార్థము బోధించు చున్నదని
స్పష్టముగా తెలియబడుచున్నది. ఇందుకువినియోగసూత్రము “నమానాంపవిత్రమ
సీతతస్యోం ప్రాగగ్రంశాఖాపవిత్రమత్యాదథాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌతం-౧-౧౨-౩).

౪. హుతః స్తోకః హుతః ద్రవ్యః అగ్నయే బృహతే నాకాయ
సావీహ ద్యావా పృథివీభ్యాం.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| బృహతే = సంపూర్ణదైవత్వీయ, నా
కాయ = దుఃఖరహితదైవత్వీయ, అగ్న
యే = భగవంతుని కొరకు, స్తోకః =
అల్పకార్యము, హుతః = సమర్పణమ
గుగాక, ద్రవ్యః = అనల్ప కార్యము
హుతః = సమర్పణమగుగాక, ద్యావా
పృథివీభ్యాం = ద్విలోక పృథివీ లో
కములను ధరించుభగవంతునికి, స్వా
హా అర్పణమగుగాక.

తా || మనముచేయు ప్రతి కార్యము
అల్పమైనదైనను గొప్పదైనను భగవంతు
నికి సమర్పణమగుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || బృహతే = గొప్పవాడైన, నా
కాయ = [స్వగలోకమందు వాస
ము చేయుచుండుట వలన] నాకమునే
పేరుగల, అగ్నయే = అగ్నికొరకు,
స్తోకః = అల్పక్షీరబిందువు, హుతః =
అగ్ని యందు హోమము చేయబడ్డది
గానున్న [అగుగాక], ద్రవ్యః = గొ
ప్పక్షీరబిందువు (న్ను), హుతః = హో
మముచేయబడ్డదిగా [అగుగాక] ద్యా
వాపృథివీభ్యాం = ఆకాశము భూమి
యూరెండికొరకు, స్వాహా = హోమ
ముచేయబడ్డదిగా అగుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
క్షీరబిందువుల సభిమంత్రించవలయును.

వి || అగ్నిః అంగతి సకలవేదాంతప్రతి పాద్యత్వంగచ్ఛ తీతివృత్తృత్వాఅ
గ్నిశబ్దస్యపర మాత్మ పరత్వం (కృష్ణపండిత సంభ్యావందనభాష్యం పుట౪౩) నాక
శబ్దమునకు వృత్తృత్తి కంసుఖంతదస్య నాస్తీత్యకః తస్మాదనన్యః నాకఃభోట్టభాష్క
రం. ద్యావాపృథివీశబ్దములను గూర్చి రెండవమంత్ర వివరణచూడుము. ఇందుకువిని
యోగసూత్రము “హుతః స్తోకోహుతోద్రవ్య ఇతివిప్రీషో అనుమంత్ర యతే” (ఆ
పస్తంబశ్రౌతం-౧-౧౩-౭)

౫ సా విశ్వాయుః

జ్ఞానార్థము.
సా = ఆ (వాక్కు) విశ్వాయుః = సం
పూర్ణమైన ఆయువు నిచునది.

తా || భగవద్వాక్కు సంపూర్ణమైన
ఆయువును ఇచ్చునది.

కర్తార్థము.
టీ || సా = మొదటిసారి పాలు
పితకబడ్డ ఆ [గోవు], విశ్వాయుః =
చిరాయుస్సుగల [పులివి అభిమానదే
వతతో సమానమైనది]
వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
మొదటి సారి పాలు పితకబడ్డ ఆవునభి
మంత్రించవలయును.

వి || కర్తయందు సా అనగా, 'గౌ' అని ఆర్థము చెప్పబడినది, వేదనిఘం
టువు నందు, 'గౌః' , 'ధేనుః' , 'వాజ్' వామములయందు చెప్పబడినవి, కావున
కర్తార్థమందు చెప్పబడిన ఆవువేదవాక్కుగ నెంచవలయును, సా = వాక్ అని
శుక్లయజుర్వేద భాష్యమందు చెప్పబడినది (బొంబాయి కూర్పుపుట ౧౩) ప్రణవము
బ్రహ్మను తెలియజేయునది 'తేస్య వాచకః ప్రణవః' (౧-౨౭) పతంజలియోగ
సూత్రము ఆప్రణవార్థమును ఈ అనువాకమందుండు ౧-౯ మంత్రములు తెలియ
జేయుచున్నవి. 'విశ్వాయుః' అనుశబ్దార్థమునుపట్టి 'విశ్వమాయుర్వస్యాస్మా' అని
పు్యత్పత్తి అయినను ఆయువును ఇచ్చునని గ్రహించవలయును, 'యజమానస్య
సంపూర్ణం ఆయుః ప్రయచ్ఛతీత్యర్థః' అని మహీధరా చార్యులవారు ఈవాక్య
మునకు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు (యజుర్వేదభాష్యం ౧-౪) ఇందుకు
వినియోగసూత్రము 'సావిశ్వాయూరిత్యను మంత్రయతే' (ఆపస్తంబ శ్రౌతం
౧-౧౩-౫)

౬. సావిశ్వవ్యచాః

జ్ఞానార్థము.
సా = ఆ (వాక్కు) విశ్వవ్యచాః =
అంతటావ్యాపించియున్నది.

తా || భగవద్వాక్కు సమస్తప్రపం
శునందు వ్యాపించియుండుగాక

కర్తార్థము.
టీ || సా = ఆ [గోవు] విశ్వవ్యచాః
= సమస్త ప్రపంచమును వ్యాపించినది
వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
రెండవసారి పాలుపితకబడ్డ ఆవునభి
మంత్రించవలయును.

వివరణము || విదవమంత్రవివరణచూడుము ఇందుకు శ్రౌతసూత్రము, సావిశ్వవ్యూహ ఇతివృత్తీయానుచు మంత్రయతే” (ఆపస్తంబ. ౧-౧౩-౯)

౨ సా విశ్వకర్తా

జ్ఞానార్థము.

టీ || సా = ఆ (వాక్కు) విశ్వకర్తా = సమస్తమైన కర్తృలుకలది

తా || భగవద్వాక్యము మనుజుడు ఏయేవిధము చేయవలసినది తెలియచేయఁచున్నది

కర్తార్థము.

టీ || సా = ఆ (అపు) విశ్వకర్తా = సమస్తమైనకర్తృగలది

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి మూడవసారి పాలుపిత్తకబడ్డఅపునభివంత్రించవలయును

వి || ౫వ మంత్రవివరణచూడుము ఇందుకు వినియోగసూత్రము, సావిశ్వకర్తేతివృత్తీయానుచు (ఆపస్తంబ శ్రౌతసూత్రం. ౧-౧౩-౯)

౩ సం + పృచ్ఛ్యధ్వం ఋతావరీః ఊర్విణీః మధుమత్తమాః మంద్రాః ధన్వస్సాతయే

జ్ఞానార్థము.

టీ || ధన్వస్య = (అమృత) ధన్వమయొక్క సాతయే = ప్రాప్తికొరకు ఋతావరీః = ఋతము ననుసరించు నట్టియు, ఊర్విణీః = ప్రకాశకమైనట్టియు, మధుమత్తమాః = ఆత్యంత మధుర మైనట్టియు, మంద్రాః = ప్రియమైనట్టియు, (ఓభగవత్కరుణా రసములారా మీరు) సంపృచ్ఛ్యధ్వం = (నాఆత్మతో) కలుసుకొనండి.

తా || (అమృత) ధన్వసంపాదన కొరకుఋత స్వభావమగునట్టియు, ప్రకాశించునట్టియు, ఆత్యంత మధురమైనట్టియు ప్రియ కరమైనట్టియు, (భగవత్కరుణా రసములారా మీరు) జీవాత్మతో కలుసుకొనండి.

కర్తార్థము.

టీ || ఊర్విణీః = చలించుచున్నట్టియు, మధుమత్తమాః = ఆతిమధురమైనట్టియు, మంద్రాః = ప్రియములగు నట్టియు, ఋతావరీః = కడిగే సామర్థ్యము గలుగునట్టియు, (ఓయుదకములారా మీరు), ధన్వస్య = (పెరుగు పాలతో చేయబడ్డ హవిస్సుకలిగిన పాత్రలక్షణమైనన) ద్రవ్యమయొక్క, సాతయే = ప్రాప్తికొరకు, సంపృచ్ఛ్యధ్వం = (పాత్రమందుండు క్షీరములతోడ) కలుసుకొనండి.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి పాలుపిత్తకైన పాత్రను కడిగిన జలమును పెరుగుపాలతో చేయబడ్డ హవిస్సుకలిగిన పాత్రయందుంచ వలయును.

వి || ఈమంత్రముముక్కు- గాయత్రీఛందస్సు. విదాగణ్యభాష్యం ౧- ౧- ౧౩) ఋతావరీః మొదలు మంత్రాః వరకు నాలుగు విశేషణములు కలవు విశేష్య వధ్యాహారము, విశేషణములయొక్క అర్థమునుబట్టి విశేష్యము నూహింప వలయును. పూర్వమంత్రములచేభగవంతునిని భగవద్వాక్కునున్ను, వర్ణించిభగవత్కరుణను గూర్చి ఈమంత్రమందు చెప్పబడుచున్నది. భగవత్కటాక్షము తేనిది మోక్షసిద్ధికలుగదను సిద్ధాంతము వేదముబోధించుచున్నది. అట్టికటాక్షమువలన అమృతస్థి కలుగును, భగవత్కటాక్షస్వరూపము ఎట్టిదైనది ఈమంత్రము తెలియ చేయుచున్నది. భగవంతుని ప్రార్థించువారికి భగవత్కటాక్షము కలుగునుగనుక భగవంతుడు పక్షపాతము కలవాడని చార్వాకాదులు చెప్పుదురు. ఋతావరీః అను విశేషము వలన అట్టి పక్షపాతము భగవంతునియందు లేనట్లుస్థిరపడుచున్నది. ఋతము యొక్క అర్థముచాలా గూఢమై యున్నది. ప్రపంచమందు నేయేపదార్థమునకు నేయేధర్మముండవలసినది స్థిరపడియున్నది. అనగ అన్నికి కాల్పుటవాయువు కుచ లించుట మొదలైన ధర్మములుకలవు. ఇట్టిధర్మములు శాశ్వతముగ నుంటున్నవి యని ఋతశబ్దము తెలియచేయుచున్నది. ఇందుకు శరీయమున తెనుగుపదముకను పించలేదుదీనికి ఇంగ్లీషుపదము (Eternallaw) అట్టి శాశ్వతమైన ధర్మమును మీరకనే భగవత్కటాక్షము ప్రపంచమంత వ్యాపించియున్నదనియు ఇతరపదార్థమునుగూర్చి మనుజుడు ప్రయత్నము చేసినయడల సంప్రాప్తమగునటుల భగవత్కటాక్షమును గూర్చియు ప్రయత్నము చేసినట్లయితేనే సంప్రాప్తమగుననియు ఈవిశేషణము బోధించుచున్నది. జీవాత్మలకు మోక్షముకలుగ చేయుటకు గాను వేరుకారణము లేకనే సర్వప్రపంచమందు భగవత్కటాక్షము వ్యాపించి యుండుటచే ఇట్టికటాక్షము నిర్వేతుకజాయమాన కటాక్షమనిచెప్పబడుచున్నది. ఊర్విణీః అనగ తరంగములుకలది లేకప్రకాశించునది (తారానాథవాచ స్మరినిఘంటువు ౨౩౯౩) తరంగములుకలదనుటచే పూర్ణత్వమును బోధించుచున్నది భగవత్కరుణారసము అత్యంతమధుర మైనట్టును మనోహరమైనట్టును ప్రతిభక్తునికి గోచరమేను. ఇట్టికరుణారసమునకు సాదృశ్యము ఉదకమని కర్తయజ్ఞము తెలియచేయుచున్నది కావుననే బ్రాహ్మణము “ ఆపః ” అనుశబ్దమునుగూర్చి “ ఆపో మైరక్షోఘ్నీః ” అనిచెప్పుచున్నది (తై. బ్రా. ౩-౨-౩) అనగా పాపములు పోగొట్టునది. ఇందుకువినియోగసూత్రము. “ సంపూర్ణ్యధ్వంయు తావరీః ఇతికుంభ్యాంసంక్షాలనమాసీయ”(ఆపస్తంబత్రైత ౧- ౧౩- ౧౦)

౯. సోమేన త్వా ఆతసచ్చి ఇంద్రాయ దధి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వా = (ఓమనసా శేక జీవా త్వా) నిన్ను, సోమేన = జ్ఞానామృతముతో, ఆతసచ్చి = కలుపుచున్నాను, దధి = (అట్లుకలుపుటచే) జ్ఞానస్వరూపము నొందిన నిన్ను, ఇంద్రాయ = భగవంతుని కొరకు ఆర్పణ చేయుచున్నాను.

తా || ఓమనసా నిన్ను భగవద్భావమును అమృతముతో కూర్చుటచేత నీవున్న జ్ఞానస్వరూపమును పొందుచున్నావు అట్టి నిన్ను భగవంతునికి సమర్పించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా = (ఓక్షీరమా) నిన్ను, సోమేన = [దధిరూపమైన] సోమరసముచేత, ఆతసచ్చి = తోడుకట్టుచున్నాను, దధి = [అతోడుబెట్టుట చేత అయిన] పెరుగు, ఇంద్రాయ = ఇంద్రునికొరకు (హూమం చేయబడును.)

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి పాలను పెరుగుతో కలపవలెను. - (పాయస్తేనదధ్వా తనక్తి "రుద్రదత్తభాష్యం ౧.౧౩.౧౪)

వి || ప్రాణము, మనస్సు, జీవాత్మా, వసుః, ఈపదములు ఏకార్థమందు ప్రయోగింపపడినవి. "సోమేన" శ్రుతి మూవిభక్తిప్రధమ సోమః, "సుమన్" ఈరెండిటి వలన సోమ అనునది నిష్పన్నమైనది 'సు' (మ) అనగ ప్రసజైశ్వర్యయోః అని ధాతు పాఠము కావున సోమః అనగ నిష్పన్నమైనది అని శబ్దార్థము. మన్ అను ప్రత్యయము వలన ఆద్య దాత్తమైనది. ఈశబ్దమునకు అనేకార్థములు కలవు భగవంతుడు, అమృతము, సోమరసము, సోమలత, చంద్రుడు కర్పూరము, ఉదకము, కాంతి, వాయువు, పర్వతము, ఇత్యాదులు. అయాసందర్భమును బట్టితగిన అర్థమును చెప్పవలయును. ఇచ్చట సోమ శబ్దమునకు జ్ఞానస్వరూపమైన అమృతమని చెప్పతగును. సు అను ధాతువ వలననే సుతః (కొమారుడు) అను పదముకూడ నిష్పన్నమైనది. అమృతము భగవంతుని వలన కలుగుటచే భగవంతుడు తండ్రిగను, అమృతము పుత్రునిగ నేంచి భగవత్పుత్రునిద్వారానే మోక్షముకలుగునని కొందరు మతస్తులు చెప్పుచున్నారు.

సోమలతకు అమృతవల్లి అని పేరుకలను, సోమమనగ అమృతము గనుక అట్టిసోమమును పొందుట అతిప్రయాసతోకాని కలుగ దనేసంగతిని వితకేయద్రా

హ్మణము (సంఖక ౩ అనువాకము ౨౫) చెప్పచున్నది “సోమోవైరాజా ము
క్షికలోక ఆసీతం దేవాశ్చ ఋష యశ్చాభ్యధ్యాయక, కథమయస్తాంతో
మొరచ్చే దిత్యాది”, దీనికి అర్థము. రాజైనసోమముడు పరలోకమునందు ఉండెను
దేవతలున్న ఋషులున్న ప్రభువైనసోమము నెటుల పొందెదమని ఆలోచించిరి.
గాయత్రీ ఛందస్సుద్వారా ఆట్టికమృతమును పొందినటుల ౨౬ అనువాకముందు
చెప్పబడినది. ప్రణవముగాయత్రీ ఛందస్సగుటచే ప్రణవమంత్ర ధ్యానము ద్వారా
సిద్ధించునని ఊహించవలెను. ఆట్టి అమృతము పానము చేసిన యడల జీవుడు
కూడ జ్ఞానమునుదధి స్వరూపుడై మోక్షమును పొందునని ఈమంత్రము చెప్పచున్న
ది. ఈ అనువాకమునకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణము “కపునర్చత్రోస్య సోమపీఠో
భవతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౩) అని తెలియచేయుచున్నది. అనగ అమృతము
పానమును చేసినవారికి ఆకలియుండదు. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “సోమేన
త్వా తసిక్షింద్రాయ దధితిదధ్నా” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౩-౧౪).

౧౦. విష్ణో హవ్యం రక్షస్వ.

జ్ఞానార్థము,
టీ || విష్ణో = ఓ పరమేశ్వర, హ
వ్యం = ప్రాణమును, రక్షస్వ = ర
క్షించుము.

తా || ఓ పరమేశ్వర జీవాత్మకు
మోక్షమునిచ్చి రక్షించుము.

కర్తార్థము.
టీ || విష్ణో = ఓవిష్ణువ (నీవు), హ
వ్యం = [దధిరూపమైన] హవిస్సును,
రక్షస్వ = రక్షించుము.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
తోడుబెట్టిన క్షీరపాత్రము నేస్తలమం
దుంచితే సురక్షితముగా నుండునో ఆ
క్కడ నుంచవలయును.

వి || విష్ణుశబ్దము విమృశ్య = వ్యాప్తౌ అనుదాని వలన నివృత్తమైనది అనగ
శుక్లవ్యాపకుడు. “ప్రాణోహవిః” (ఆరణ్యకం ౩-౧) అను ప్రమాణము వలన హవిః
అనగ ప్రాణము లేకజీవుడు అని అర్థము చెప్పబడినది. ఇందుకు వినియోగసూత్రము
“విష్ణో హవ్యం రక్షస్వేత్యనధోని దధాతి (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౪-౫.)

మూడవ అనువాక సామాన్య విషయములు.

౧-౨-౩- అనువాకములు జ్ఞాన సంపాదనయు, జ్ఞానసంపాదన దేనివలన సేద్ధించునదియు, అట్టిజ్ఞానముయొక్క ఫలమునుసంతేషముగ తెలియజేయుచున్నవి. “అనువాకత్రయేణపశ్యదినకర్తవ్యంసమాపితం” అనివిద్యారణ్యభాష్యమందు వ్రాయబడినది. (చెన్నపట్టణంకూర్పు భుట ౭౪)

౨. ఈఅనువాకమందు ఆంతః కరణము పాత్రలతోను, ప్రాణములుక్షీరములతోను, బ్రహ్మవాక్ గోవుతోను, బ్రహ్మకటాక్షము ఉదకములతోను, బ్రహ్మజ్ఞానము సోమముతోను అట్టిజ్ఞానప్రసరణవలన జీవాత్మజీంద్రు జ్ఞానస్వరూపము దధితోను పోల్చబడినది.

సోమశబ్దమునుగూర్చి వ్రాయబడినసంగతులవలన బ్రహ్మజ్ఞానము మరణరాహిత్యమును కలుగజేయును గనుక అమృతమనియ్యఁబట్టి అమృతము సోమశబ్దముచే తెలియజేయబడుచున్నదనియు తేటపడుచున్నది. అయినను సోమము అనగ సోమలతవలన తీయబడిన రసమేకాని మరీయొకటికాదని కొందరు అన్యవేదాదులు వ్రాసియుండుటంబట్టి అదిపొరబాటు అని చూపించుటకుగాను ఇచ్చట మరికొన్ని ప్రమాణములనువ్రాయట యావశ్యకమని తోచుచున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానము సోమము బ్రహ్మవలన పుట్టినట్లు అభర్ష వేదీయ పురుష సూక్తమును చెప్ప బడినది.

“రాజ్ఞోస్సోమస్యాజాయంత జాతస్య పురుషో దధి,” (అభర్షవేదము ౧-౬-౧౬-) అనగ విరాట్ పురుషుని వలన సోమరాజుపుట్టినటుల చెప్పుచున్నారు. మరియు ప్రగాఢుడను మహాబుధి సోమమునుగూర్చి ఋగ్వేదమందు చెప్పిన మంత్రమునుచూడదగినది. “అపామ సోమ మమృతా అభూమా గన్తా జ్యోతి రవిదామదేవాః । కిం నూన మస్తా స్కృణవ దరాతిః కిము ధూర్తి రమృత మర్త్యస్య ” (మం ౮ సూక్తం ౪౮ మ౩.) ఇందుకు సాయనాచార్యభాష్యము “హే అమృత అమరణ సోమ త్వా మపామ పానం కరణా మకుర్తః । తతో అమృతా అభూమ భవేమ । యస్తా త్వా మమృతో ఆతస్య పానా ద్వయమప్య మృతా సస్యమ । పశ్చా జ్ఞోతిర్ద్యోతమాసం శ్వర్గ మగచ్ఛ ।

అవిదామ జ్ఞాతవతోదేవాన్ । తథాభూతానస్తాన్నూన మిదానీం ఆరాతిః కత్రుః
క్షికిం ఇవత్ । కిము కింవా మర్త్యస్యేదానీం మనుష్యభూతస్య మమ భూరిః
హింసకః కిం కృణవత్ కుర్యాత్” అనగ అమృతమును ఓసామమా నిన్ను పాన
ముచేయుటచే మేమున్ను అమృతత్వమును పొందుచున్నాము, ప్రకాశిస్తున్న స్వ
ర్గమును పొందుచున్నాము, మహాత్ములను తెలుసుకొనుచున్నాము. కామక్రోధాదు
లను శత్రువులువచ్చున ఏమిచేయగలవు,

అ- ౩-౧- ౨- ౩-౧- ౨- ౩

సామవేదమండు సోమవర్ణన విస్తారముగలదు “తావోదేవా సోఅమృతాయ
౧-౨

కం పుటః” అనగ సఖికరమైన నిన్నుజ్ఞానులు అమృతత్వముకొరకు పొందుచున్నా
రు. సామవేదం ఉత్తరార్చికా. (ప్రపాతకః ౧౨ సూరి ౧ ఋత పాదము ౨)
“తద్య త్త వమృతగ్ం సోమః సః,, (శతపథబ్రాహ్మణం ౨౯-౫-౧-౮) ఇం
దుకుమాధపీయథావ్యం సోమస్య అమృతత్వా తోహాభిషేకేణ అమృతాభిషేకో
భవతి (బర్హిష్ కూర్పుపుట ౭౫౭) ఇటువంటి ప్రమాణము లనేకములు కలవుగ్రం
థవాచార్యముచే అన్నిటినీ చట వివరించలేదు.

౩. ఈ అనువాకమునకు “కర్తరీత్యాదోహః” అని చెప్పబడుచున్నది.
జ్ఞానార్థమందు “బ్రహ్మవాక్టోహః” లేక “బ్రహ్మవాక్ సారగ్రహణః” అని చెప్పవచ్చు
ను. “తృతీయేనరాతో కర్తవ్యోదోహః” (విద్యారణ్యభాష్యంచెన్న పట్టణంకూర్పు
పుట-౫౭) అని కర్తార్థమందు చెప్పియుండుటచే ధ్యానమునకురాత్రి ఎక్కువఅను
కూలమని గ్రహించవలయును.

౪. ఈ అనువాకమందు “సంస్మర్యధ్వం” అనుమం త్రముమాత్రముమాడు
పాదములుగల ఋక్కుమిగిలిన అన్నిమంత్రములుయజ్ఞస్స.

౫. మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమగు ౨౨ పన్నములు ౫౪ కాండలుగచేయబడి ఆ
యాకాండలకు నేయే ఋషియైనది కాండానుక్రమణికయొక్క ద్వితీయాధ్యాయ
మందు చెప్పబడినది- కాండఋషులు ౧౨ గురు వారిపేర్లు బ్రహ్మజ్ఞమందు స్మరించబ
డుచున్నవి, అదియెట్లున్న “అథకాండఋషితర్పణం” ౧ ప్రజాపతికాండ ఋషి
౨ సోమకాండఋషి ౩ అగ్నికాండఋషి ౪ విశ్వదేవకాండ ఋషులు ౫ సాగ్
హితీర్దేవతాకాండఋషి ౬ యాజ్ఞకీర్దేవతాకాండఋషి ౭ వారుణీర్దేవతాకాండ

ఋషి ౮ హవ్యవాట్కండఋషి ౯ విశ్వదేవకాండఋషులు ౧౦ బ్రహ్మకాండ ఋషి ౧౧ విశ్వదేవకాండ ఋషులు ౧౨ ఆరుణకాండఋషి.

౬. ఏయేఋషి యేయేకాండకు అధికారి అయినది సాధారణముగ తెలియకపోవుటచేత ఇందువిషయమై కాండానుక్రమణికయందు వ్రాయబడిన శ్లోకములను ఇచటవ్రాయుచున్నారము.

(౧.) శాఖాదియూజమానంచహోత్పాకవశాత్రంచదార్పికం | తద్విధికోపితృమేధంచన వాహుః కస్యతద్విదః.

(౨.) అధ్వరప్రభృతిత్రీణితద్విధిర్వాజపేయిక | సవాశ్శక్రియకాండేచనవేందో వితిథారణా.

(౩.) త్రివ్యగ్న్యధేయపూర్వేషు ఆగ్నేచనవిధిద్వయే | విధౌచైవాగ్ని హోత్రీస్యసప్తస్యగ్నిం ఋషింవిదుః.

(౪.) ఆవశిష్టానియోనిస్యః కాండాశ్వన్యానిషోడశ | విశ్వాదేవాస్పషీంస్తేషు విదు ర్వేదవిదోజనాః.

(౫.) రాజసూయస్సబ్రాహ్మణః పశుబంధస్స హేష్టిభిః | ఉపానువాక్యంయూజ్యౌశ్చ అశ్వమేదస్స బ్రాహ్మణః.

(౬.) సగ్రాయణంచహోమాశ్చసూక్తానిచస హేష్టిభిః | సాత్రావణీసహచ్ఛిద్రైః వశాత్రంమేధశ్చషోడశ.

(౭.) కాండనా మొపనిషత్సుకారకాగ్నిషుహవ్యవాట్ | తదిష్టి కాండయోద్విశ్వే బ్రహ్మాన్నా యవిధౌ ఋషిః.

(౮.) ఐకాగ్నికోవిధిఃకాండం వైశ్వదేవమిన్ధితిః | ఆరణ్యకోవిధిఃకాండం ఆరుణస్తత్రదైవతం.

(౯.) కాండశేషాన్యధాకాండంవిదధ్యాత్తువీచక్షణః | యథాసారస్వతేపాతే జ్ఞానమాత్రమి హోద్యతే.

వీటి ఆర్థము ముందు సంభాకలలో వ్రాయబడును

౭. మంత్ర ఋషులు కాండఋషులు అని ప్రసేధిగనున్నను వారిలక్షణము తెలుసుకొనుట అవశ్యకము మంత్రబ్రాహ్మణులను అరుణకుయొక్క తవ పన్నమందు చెప్పబడినది యేమనగ “నమఋషి భ్యోమంత్ర కృద్భ్యోమంత్రపతిభ్యః” ఇతి ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము (కలకత్తాకూర్పుపుట ౩౬౬) “తద్వ దృషిభ్యో నమస్కారోస్తు కీదృశేభ్యః మంత్రకృద్భ్యః మంత్రంకుర్వంతీతి మంత్రకృతః” మంత్రఋషులకు మంత్రకృతులని మంత్రద్రష్టులని కేట్లుమరియు మంత్రపతులను గూర్చి భాష్యమందు చెప్పినది యేమనగ “సంప్రదాయ ప్రపృత్యా మంత్రాణాంపాలనా మంత్రపతయ ఇత్యుచ్యంతే” వీరినే కాండ ఋషులని చెప్పవచ్చును కాండఋషులనుగూర్చి తారానాథవాచస్పతి (౧౮౬౧ పుటయందు) చెప్పినదియేమనగ “కాండస్యపేదభేదస్య ఋషితదధికారణ విచారకః” ఇందువలన మంత్ర ఋషి కాండఋషి పేరయినటుల తెలియందగును.

౮. ఇషేత్వాది ౯. కాండలకు ప్రజాపతి కాండఋషి అని ౬. కేరాలో వ్రాయబడిన ప్రథమశ్లోకమునందు చెప్పబడుటచే ౧-౨ అనువాకములకు ప్రథమమందు ఋషిః ప్రజాపతిః అని వ్రాయబడినది. ఈ ఋషి మంత్రఋషి అని కొందరు భ్రమించుట వలన ఈ అనువాక ప్రారంభమందు కాండఋషి అని సవరణ చేయబడినది. కాండఋషులలోనుండు “ఘామిర్భూమ్నా ద్యౌః” అను మంత్రములకు ప్రత్యేకము మంత్రఋషియన్నట్లు సుష్టముగ కనుపించుచున్నది.

ఇషేత్వాది మంత్రములకు మంత్రఋషి యెవ్వరైనది ఇప్పటికి తెలియక పోవుట వలన కాండఋషిని మాత్రము తెలియచేసినాము. ప్రజాపతి పేరుగలిగిన కాండఋషియేగాక ఆ పేరుగలిగిన మంత్రఋషులు కూడ ఋగ్వేద సర్వానుక్రమణికయందు చెప్పబడిరి “ప్రజాపతిః ప్రజాపతిః పరశ్శేష్టి. ప్రజాపతిః వాత్సవ్యః. ప్రజాపతిః వైశ్వామిత్రః” ఇత్యాదులు.

(౯) ఇదివరకు వ్రాసిన అంశములవలన జ్ఞానయజ్ఞమే ప్రాధాన్యమైనటులను కర్తయజ్ఞము అందుకు సాదృశ్యమైనటులను తెలియుచున్నది. కావుననే కర్తద్వారా జ్ఞానము సంపాదించ వలయునని చెప్పుదురు. ఈవిషయమై ఎవ్వరికైనను సందేహమున్న యడల ఈ అనువాకము చివరను విద్యారణ్యులవారు బృహదారణ్యకమందు చెప్పినటుల వ్రాసిన సంగతులను చూచిన అట్టిసందేహ నివృత్తియగును. బృహదారణ్య కోసని వక్తయందు చెప్పినది యేమనగ “మనవివాస్యా

త్వా । వాజ్ఞాయా । ప్రాణః ప్రజా । చక్షుర్దానుమంత్రం । శ్రోత్రేణైవహితప్రచ్ఛణో
తి । ఆత్మేవాస్యకర్తా । ఆత్మనాహి కర్తకరోతి ” (అధ్యాయ ౩ - ౪ - బ్రా
హ్మణం) ఇందున గూర్చివిద్యారణ్యుల వారు చెప్పినది యేమనగ “ ఉపాసనయా
యావత్సం పూర్తిరామ్నయతే ” మరియు “ ఆత్మాదేహేనా వేదగమ్యం మంత్రాది
కందైవం విత్తం అతః సోమభావనయా వైకల్ప్యపరిహారోయజ్యతే ” (చన్నప
ట్టణంకూర్పుపుట-౬౬-౬౭)

౧౦. ఈ అనువాకము ఈక్రింద నుహరించబడిన వాటితో కొన్నిమంత్ర
వ్యత్యయములుగ సంబంధించియున్నది.

కారకసంహిత. ౧ - ౩.

వాజసనేయసంహిత. ౧ - ౨ - ౪.

మైత్రాయణీసంహిత. ౧ - ౩.

౧౧. మాచేత ప్రకటింపబడిన తైత్తిరీయసంహిత పీఠికయొక్క ౫వ పుట
యందు ఈక్రిందనుదహరింపబడిన శ్లోకము పూరణాటున విడువబడినది. “మయా
రంసర్వతాచ్చైవ యావద్ధ్యురదేశతః । వ్యాప్తావాయవ్యదేశాత్త మైత్రాయణీ
ప్రతిష్ఠితా.”.

మూడవ అనువోక సంగ్రహము.

౧. భగవత్సంబధమైన కర్తవ్యనెడి భగవత్పూజ కొరకు (మీ అంతః కరణలను) పరిశుద్ధి నొందించండి.

౨. (ఓ పరబ్రహ్మ నీవు) అంతరిక్షమును ధరించు వాడవు. ద్యౌ లోకమును ధరించువాడవు. పృథివీలోకమును ధరించువాడవు. సమస్త ప్ర పంచమును ఉత్కృష్టమైన సామర్థ్యముచే ధరించువాడవు. (మమ్ముల) చలించనీయ్యకుము. (మూయందు) రృథముగ నుండుము.

౩. (ఎందువలన ననగ ప్రాణములను శత విధములుగ పవిత్రము చేయువాడవు (మరియు) ప్రాణములను సహస్ర విధములుగ పవిత్రము చేయువాడవు.

౪. మేము చేయు అల్పనల్ప కార్యములు వాప్యకుడై నట్టి యుద్భుతహీతుడై నట్టియు భగవంతుని కొరకు సమర్పణమగుగాక. వ్యావాప్యధువులను ధరింతువాని కొరకు సమర్పణమగుగాక.

౫. ఆ (బ్రహ్మవాక్కు) సంపూర్ణాయువును కలుగ చేయునది.

౬. ఆ (బ్రహ్మవాక్కు) అంతటా వ్యాపించుచున్నది.

౭. ఆ (బ్రహ్మవాక్కు) సమస్త ధర్మములు కలిగి యుంచున్నది.

౮. (అమృత) ధన సంపాదన కొరకు ఋత స్వభావము కలిగి నట్టియు ప్రకాశించునట్టియు అత్యంత మధురమైనట్టియు ప్రియకరమైనట్టియు (భగవత్కరుణాదారసము లారా మీరు జీవాత్మతో) కలుసుకొనండి.

౯. సోమము అనగ అమృతముతో (ఓ జీవాత్మా) నిన్ను కలుపుచున్నాను. (అందు వలన కలిగిన) దధిని అనగ జ్ఞానస్వరూపమును పొందిన జీవాత్మను భగవంతుని కొరకు సమర్పణ చేయుచున్నాను.

౧౦. భగవంతుడు ప్రాణమును హవిస్సును రక్షించుగాక.

తె-ప అనువాకము-సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీవరప్రహ్లాదేశమః.

—o—

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితామంత్రభాగస్య

చతుర్థోఽనువాకః.

కాండర్షిః ప్రజాపతి.

౧. కర్తవ్యేవాం దేవేభ్యః శకేయం.

జ్ఞానార్థము.

టీ || వాం = (కరవరణములు మొదలగు,) జోడుగానుండెడు (ఇంద్రియములారా) విష్ణులను, దేవేభ్యః = దేవతాసంబంధమైన, కర్తవ్యే = కర్తనిమిత్రము శకేయం = (వినియోగపరుచుటకు) శక్తుడనయ్యెదనుగాక.

తా || హస్తములు పాదములు మొదలగు రెండు రెండుగానుండెడి ఇంద్రియములారా విష్ణులను భగవత్సంబంధమైన సత్కర్తాచరణకు గానుడివయోగించుటకు (నేను) సమర్థుడనైయ్యెదనుగాక.

కర్తార్థము

టీ || వాం = (ఓహస్తములారా) విష్ణులను, దేవేభ్యః = దేవతాసంబంధమైన, కర్తవ్యే = కర్తనిమిత్రము, శకేయం = (ప్రయోగించుటకు) శక్తుడనయ్యెదను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచేప్పి ఉదకముచేహస్తములను కడగవలయును

వి || “వాం” ద్వివచనము అనగరెండు, మనుజునియొక్క ఇంద్రియములు కొన్నిజంటగనున్నవి; అవిహస్తములు పాదములు నేత్రములు మొదలగునవి. వీటిని ద్వివచన ప్రయోగముచే ప్రహింపదగును. ఏకముగానుండు జిహ్వమొదలగు ఇంద్రియములు రెండువచనంత్రమందుండు త్వాఅను ఏకవచనముచే తెలియందగును. ఏకముగానున్నట్టి జంటగానున్నట్టి సర్వేంద్రియములు సత్కర్తలయందుఉపయోగించవలయునని ఈ ౧-౨ మంత్రములు బోధించుచున్నవి. దేవేభ్యః అనునదిషష్ఠ్యభిజతుర్భి అని భట్టిభాస్కరా చార్యులవారు తమభాష్యమందు చేప్పియున్నా

రు (౧ - ౧ - ౪) ఇందుకు బ్రాహ్మణము “కర్తృణేవాం దేవేభ్యశ్శకేయ మిత్యాహా శక్త్యై” (తై. బ్రా. ౩- ౨- ౪) అనగ సామర్థ్యము కొరకు. ఈమంత్రము మైత్రాయణులు ఎటుల పఠించుచున్నారనగ “కర్తృణే వాంసుకృతాయవాం” (మైత్రాయణీసంహిత. ౧- ౧ - ౪.) ఇందువలన కర్తృయనగ సుకృత కర్తృయని గ్రహించ వలయును. సుకృత కర్తృయందు మనస్సు ప్రవేశింప చేయవాడు యెవ్వడైనది ఆకర్తయెవ్వరి నిమిత్తము చేయ వలసినది వాజసనేయ సంహిత స్పష్టముగ తెలియచేయుచున్నది. అదియట్లన్న “కస్త్యాయనక్తి, సత్వాయనక్తి, కస్త్యైత్వాయనక్తి, తస్త్యైత్వాయనక్తి” (౧-౧-౭) అనగ ఎవ్వడు నిన్ను కూర్చుచున్నాడు? ఆయన నిన్ను కూర్చుచున్నాడు. నిన్నుయెవ్వరినిమిత్తము కూర్చుచున్నాడు? ఆయనకొరకుకూర్చుచున్నాడు. ప్రథమ అనువాకమునందు సర్వనామములు ప్రత్యేకవిశేష్యములతో సంబంధించనపుడుపర బ్రహ్మవాచ్యములైనటుల గ్రహింపబడుచున్నదని వ్రాసియున్నాము (పుట-౪.) సః ఆను సర్వనామము ప్రత్యేక విశేష్యములతో సంబంధించక పోవుటవలన “స ఏవపరమేశ్వరః” అనిమహిధరాచార్యుల వారు భావ్యమందు వ్రాసినారు (కలకత్తాకూర్పుపుట ౭) “తచ్చబ్జః ప్రసిద్ధార్థవాచీసర్వేషుపేదేషు జగన్నిర్వాహకత్వేన ప్రసిద్ధోయః ప్రజాపతిరస్మి సేవీవ పరమేశ్వరః” ఇందుకు వినియోగసూత్రము “కర్తృణేవాం దేవేభ్యశ్శకేయమితి హస్తావపనిజ్య” (ఆపస్తంబ ౧-౧౫-౪)

౨. వేషాయ త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || వేషాయ = సత్కర్తకొరకు, త్వా = (జిహ్వ మొదలగు) ఒకటొకటొకటిగనుండు (ఓ యింద్రియము) నిన్ను ఉపయోగించుచున్నాను.

తా ౧ జిహ్వమొదలైన ఒకటొకటిగానుండు ఇంద్రియములనుభగవత్పుజకొరకు ఉపయోగించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా = (ఓకూర్పుము) నిన్ను, వేషాయ = యజ్ఞముకొరకు (గ్రహించుచున్నాను.)

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి కూర్పుమును గ్రహించవలయును.

వి || ‘వేషాయ’ చతుర్థీ విభక్తి ఇందుకు ప్రథమ ‘వేషః’ ఈశబ్దముయొక్క పృథ్వీత్వత్వనిగూర్చి ‘విమలవాస్తవే’ ‘పచాద్యచ్’ అనిభావ్యము చెప్పుచున్నది (వేదనిఘంటువు కలకత్తాకూర్పు ౧,౬౪) ‘వేషః’ ‘వ్రతం’ ‘క్రతుః’ అనెడి ౨౬ పదములు కర్తృనామముల యందు చెప్పబడియున్నవి. (వేదనిఘంటువు ౨ - ౧) మనుజునికి వాక్పదపాణి పుష్పలను కర్తేంద్రియములున్ను త్వక్చక్షు శ్రో

త్ర జహ్వఘ్నాణములను జ్ఞానేంద్రియములున్న కలపు. ఈసర్వేంద్రియములు సత్కర్మయం దుపయోగించవలయునని ౧ - ౨ మంత్రములు తెలియ చేయుచున్నవి. చిత్తవృత్తులు పరిశుద్ధిగ నుండవలయునని ౩-వ అనువాకమందు చెప్పబడినటుల ఇదవరికే వ్రాసియున్నాము. కర్మయజ్ఞమందుపయోగించబడు 'సుక్' శూర్పం' మొదలగు పూర్వాపరపాత్రములు, అతఃకరణముతో పోల్చబడి నటుల "చిత్తీస్రుగాది" ప్రమాణముల వలన తెలియందగును. ఇందుకు బ్రాహ్మణము, శేషాయత్వేత్యాహ | వేషాయశ్చేనదాదతై" (తై. బ్రా. ౩-౨-౪) అనగ సకృత కర్మకారకుడీని గ్రహించుచున్నాడు. ఇందుకు వినయోగసూత్రము "శేషాయత్వేతిశూర్పం" (ఆపస్తంబ. ౧-౧౭-౧) శూర్పమనగ "వంశనిర్మితంప్రిహ్వదీనాం పురోడాశసంబంధినాంగిస్తు కరణోపయోగి శూర్పమిత్యుచ్యతే" అని శ్రోతపదార్థాచర్యచనమందు చెప్పబడినది (కాశీకూర్పుపుట౮-౩౬).

౩. ప్రత్యుష్టగ్ం రక్షః ప్రత్యుష్టాః అరాతయః

కర్తార్థము.

ద్వితీయానువాకమందు శిండవమంత్రమును చూడుము.

టీ|| రక్షః=రాక్షసుడ, ప్రత్యుష్టగ్ం=మిక్కిలి దహింపబడిన వాడుగా (అవుగాక) అరాతయః=శత్రువులు, ప్రత్యుష్టాః=మిక్కిలి దహింపబడిన వారుగా అగుదురుగాక.

వినయోగము || ఈమంత్రము చెప్పి చాటను. కాచవలయును.

వి || ఇందుకు వినయోగసూత్రము "ప్రత్యుష్టగ్ంరక్షః ప్రత్యుష్టా అరాతయః ఇత్యాహవ నీయేగార్హ పత్నేవాప్రతితప్య" (ఆపస్తంబశ్రోత ౧-౧౭-౨)

౪. (౧) ధూః అసి.

(౨) ధూర్వ ధూర్వంతం.

(౩) ధూర్వతం యః అస్తాన్ ధూర్వతి.

(౪) తం ధూర్వ యం వయంధూర్వామః.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

(౧) ధూః=(హివ్యక్తప్రసక్తి పావులను) క్షిించువాడవు, అసి=అగుచున్నావు
(౨) ధూర్వంతం = (నన్ను) వేధించు

టీ || ధూః=(హి అగ్నిసేవు) కొంఠుచేసేవాడవు, అసి=అగుచున్నావు ధూర్వంతం=(పాపరూపకమై) హింసింము

నున్నదానిని అనగ పాపమును ధూర్వ = సశింపచేయుము, (౩) యః = ఏ (అంతశ్శత్రువు) అస్తాక్ = మమ్ములను, ధూర్వతి = హింసచేయుచున్నాడో, తం = ఆశత్రువును, ధూర్వ = సశింపచేయుచు, (౪) యం = ఎవనిని (అనగ మాయందుండు ఆలస్యాది రూపకమైన ఏశత్రువుని) వయం = మేము, దూర్వాచుః = హింసించ నిచ్చుచుచున్నామో తం = వానిని, దూర్వ = సశింపచేయుము.

తా || ఓ భగవంతుడా నీవు పాపాత్మలను సింహించువాడవు గనుక నాయందుండు పాపములను సశింపచేయుము.

దానిని, ధూర్వ = సశింపచేయుము, యః = ఎవడు, అస్తాక్ = మమ్ములను, ధూర్వతి = హింసచేయుచున్నాడో, తం = వానిని, ధూర్వ = సశింపచేయుము, యం = ఎవనిని (మాయందుండు ఆలస్యాది రూపమైన ఏశత్రువుని), వయం = మేము, దూర్వాచుః = హింసించ నిచ్చుచుచున్నామో, తం = వానిని, ధూర్వ = సశింపచేయుము.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి బండికాడియొక్కదక్షిణరథమునుగాని ఉత్తరరథమునుగాని స్పృశించవలయును.

వి || ధూః అనుదానియొక్క పుత్రత్వ త్రి, తుర్వీ దుర్వీ ధుర్వీహిం సార్థాః ధుర్వతే క్షిప్వ" ఈపదమునకర్థము " సర్వదోషనాశకో అంధకార నాశకో వా" అనిశక్లయజుర్వేద భాష్యమందు చెప్పబడినది. (బొంబాయి కూర్పుపుట ౨౨.) శత్రువులైన మనుష్యులయొక్కనాశనమును. గుచ్చి వేదమంత్రములు చెప్పించునచని కొందరు ఆక్షేపించు చున్నారు ఇట్టివాదము " నహింసాత్మస్య ధూతాని" ఇత్యాదిప్రతులకు విరుద్ధమగుటచే అంగీకరించ తగినదికాదు. శత్రువులనగ్రదుర్దాగ్ధగుణమును పుట్టించు అంతశ్శత్రువులుగ నెంచవలయును. కావుననే ఆలస్యాదిరూపంవైరిణం వయంజిఘాం సామః తమపివినాశయ" అని విద్యారణ్యులవారు ఈయనువాక భాష్యమంగ వ్రాసినారు. (చెన్నపట్టణం కూర్పుపుట ౩౫) మరియు భగవద్గీతయందు "కామఏషః క్రోధ ఏషరజోగుణసముగ్ధః | మహానోమశోమపాస్తా విధ్యేనమిహ వై గణం" (అధ్యాయం ౩ శ్లోకం ౩౭) ఇందుకు బ్రాహ్మణము " ధూరసీత్యాహ | ఏషవైధుర్యోఅగ్నిః + ధూర్వంతం యోస్తాక్ ధూర్వతి తంధూర్వయం యన్ధూర్వామ ఇత్యాహ | ద్వౌనావపురషా | యంచైవధూర్వతి | యత్రైవంధూర్వతి | తావథాహ చాపయతి" || (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪.) ఇందుకు వినియోగసూత్రము " ధూరసీతిదక్షిణాం యుగధురమభిన్యత్యుత్తరాంవా" (ఆప సంబుత్తౌ త. ౧౧, ౧౭ - ౬)

(౫) త్వం దేవానాం అసి సన్నితమం పప్రితమం జుష్టతమం

వహ్నితమం దేవహూతమం

జ్ఞానము.

టీ || (ఓభగవంతుడా) నీవు దేవా
నాం=జ్ఞానులకు, సన్నితమం = ఆత్మ్యం
తపరిశుద్ధతను ఇచ్చువాడవు, అసి=అ
గుచున్నావు, పప్రితమం = ఆత్మ్యంతప
మృద్ధింపువాడవు, జుష్టతమం = ఆత్మ్యం
తప్రియము నిచ్చువాడవు, వహ్నితమం
= ఆత్మ్యంతకాంతినిచ్చువాడవు, (మరి
య) దేవహూతమం = స్వర్గమును ఇచ్చు
వాడవు.

కా || (ఓభగవంతుడా) నీవు జ్ఞా
నులకు ఆత్మ్యంత ఆనందాదులు కలుగిచే
సి మోక్షమునిచ్చువాడవు.

కర్తృత్వము.

టీ || త్వం = (ఓశకటమా) నీవు
దేవానాం = దేవసంబంధమైన దానవు,
అసి=అగుచున్నావు, సన్నితమం = (గ
నుక నీవు) పరిశుద్ధమైన దానవు గాను
న్ను, పప్రితమం = (ధ్యానముచే) నిండి
యున్న దానవు గానున్ను, జుష్టతమం =
ఇష్టమైన దానవు గానున్ను, వహ్నితమం
= (హవిస్సును) ధరించేదానవు గానున్ను
దేవహూతమం = దేవతలను పిలిచేదా
నవు గానున్ను (అగుచున్నావు)

వినియోగము || ఈమంత్రము చేప్పి
కత్తరనగను స్పృశించి జపము చేయి
వలయును.

ని || పూర్వమంత్రమును పాపములను పోగొట్టుటకు గాను తేజోహవము
భగవంతుడు వర్ణించుచుండెను. భక్తులయెడల ఆత్మ్యంత జయార్జునుడుగా ఈమంత్ర
మును చెప్పబడుటచే "త్వం" అనుసగ్యనామము భగవంతునికేకాని మరి యొకనికి
చెందదు. జ్ఞానుల వహించువాడు గనుక కర్తార్థమందు భగవంతుని శకటముతో
పోల్చబడెను, కావుననే భగవంతునికి నారాయణుడు అనగ సర్వాత్మలక ఆధారు
డను "పేరుగలిగెను. ఇందుకు ప్రమాణము "సేరాణాంత్యానామయనమితి నారా
యణపదం" (అష్టాంగీ ౩ శ్లో) సన్నితమం ప్రవిశమమిత్యాదితమప్రత్యయములు
గల విశేషణములు మనుజునిచేనిర్మించబడిన శకటమునకు చెందునో, లేక శకట
ముచే ప్రతిపాదితుడైన భగవంతునికి చెందునో మీరే ఆలోచించండి సన్నితమం
అనునది (ప్రే) స్నానార్థం అనుదానివలన నివృత్తమైనది. 'వహ్ని' శబ్దమునకు ఆ
నేకార్థములు కలవు. అవ్వము, అగ్ని మొదలైనవి. వేదనిఘంటువంశ ఆశ్వార్థము
రు ప్రయోగింపబడినది. (వేదనిఘంటువు ౧-౧౪-౬) 'వహప్రాణణే' అనుధాతువ
వలన వ్యుత్పన్నమైనది. ఇందువలన సమస్తమును ధరించువాడు అని చెప్పవచ్చు
ను. 'వహ్నితమం' వేదమందు ఆత్మ్యంతము ప్రకాశార్థమందు ప్రయోగించబడిన
ట్లు. వినియోగింపబడుతూ చెప్పబడినది (పుట ౧౪౪౪) ఇకట ఆత్మ్యంతప్రకాశము

నిచ్చువాడు అని చెప్పటవాగుగనున్నటుల కనుపించుచున్నది 'దేవహూతమం' అనునది, దేవశబ్దముమొదలుకల, దానాదనార్థకమైన 'హు' అనుధాతువునకు 'క్త' ప్రత్యయముచేరుటవలన దేవహూతమం అనిసిద్ధించినది. అనగ భగవంతుడుజీవుల యొక్క ప్రార్థనలనుస్వీకరించి ఇష్టార్థములను ఇచ్చువాడు. స్వర్గమునిచ్చువాడు అనితాత్పర్యము. ఇందుకు బ్రాహ్మణము "త్వందేవానాం +++ దేవహూతమమి త్యాహ || యథాయజురేవైతత్" (తై. బ్రా. ౩-౨౪) ఈబ్రాహ్మణమునకు భావ్యము "మంత్రపదైర్వ్యర్థో ప్రతీయతే సతతైః" (విద్యారణ్య భాష్యం చెన్నపట్టణంకూర్పు పుట ౭౭) అనగ సుంశ్రవదమువలన నేయర్థముతోచునో ఆయర్థమేను అయితే మైత్రాయణీ బ్రాహ్మణమందు ఈమంత్రమునకు చెప్పబడిన వ్యాఖ్యానమే మనగ "దేవేభ్యవీవైకద్యప్నితమంసన్నితమంపత్రితమంజుష్టతమం దేవహూతమం కరోతి" (మైత్రా + సంహితా బ్రాహ్మణం ౪-౧-౫) అనగ జ్ఞానులకొరకే ప్రకాశమును తున్దమును పూర్ణత్వమును ప్రియమును స్వర్గ ప్రాప్తిం చేయుచున్నాడు మంత్రమందుండు శబ్దార్థములవలన భగవంతుడైజెప్పబడిన గుణములుకలవాడనితోచుచున్నను, మనుజులకు ఇట్టిగుణములను కలుగ చేయుచున్నాడని ఈ బ్రాహ్మణము ననుసరించి అర్థము వ్రాయబడినది. ఇందుకు వినియోగసూత్రము "త్వందేవానామసి సన్నితమమిత్త్యుత్తరా మీమామాలభ్యజపతి" (ఆపస్తంబక్రౌత ౧ - ౧౭ - ౭) 'ఈమే' అనగ "యగశకటయో, సంబంధకేదారుణీ" (రుద్రదత్తభాష్యం పుట ౬౨) ఈసూత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యమందు ఉదహరింపబడిన సూత్రమునకును కించిద్యత్యాసముకలదు.

౬. (౧) అహృతం అసి హవిర్ధానం (౨) దృగ్ంహస్య మా + హవీః.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) అహృతం = కుటిలరహితుశబ్ద, హవిర్ధానం = జీవులను పోషించువాడబ్ర, అసి = అగుచున్నావు, (౨) దృగ్ంహస్య = దృఢముగనుండుము, మాహ్వోః = చలించుకుము.

తా || భగవంతుడు పక్షిపాత రహితుడై ఎల్లజీవులను రక్షించువాడు గనుక పక్షిసత్త్వాభివు చలించక దృఢముగ నుండుము.

కర్తార్థము.

టీ || అహృతం = [వడ్లయొక్కబరువుచేత] వంగనిదానవై, హవిర్ధానం = హవిస్సును భరించుదానవు, అసి = అగుచున్నావు, దృగ్ంహస్య = [అంబువలన] దృఢముగా నుండుము హవీః = భగ్నము, మా = కాకపోగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి ఆరోహణ చేయవలయును.

వి || అహృతశబ్ద ల్యుత్పత్తి గొప్ప భట్టభాస్కరా బాధ్యులవారు వ్రాసిన

దేవనగ "హృకాటి త్యేక్ ప్రత్యయః హృహ్వరేఘండసీతనిష్ఠాయాం హృఆదేశః" (౧ - ౧ - ౪) హవిశ్వబ్జము మొదట కలిగిన, ధారణాబోధ కార్థకమైన "ధా" ధాతువునకు అనాదేశముచే "హవిర్ధానం" అనునదినిద్దించునది, దీనిచేహవిస్సును పోషించువాడవు అని ఆర్థము వ్రాయడమైనది. (౧) ఇందుకు బ్రాహ్మణము "అహృ తమసి హవిర్ధానమిత్యాహ | అనార్యై" (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪) అనగ నాశనము కొరకు కాదు. (౨) ఇందుకు బ్రాహ్మణము "దృగ్ం హస్వమాహ్వైఇత్యాహ | ధృ త్యై" (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪) అనగ దృఢముకొరకు. ఇందుకు వినియోగ సూత్రము "అహృతమసి హవిర్ధానమిత్యారోహతి" (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౭-౮)

౭, (౧) మిత్రస్య త్వ చక్షుషా ప్రేక్షే.

(౨) మా భేః మా సం + విక్థాః మా త్వహిగ్ంసిషం

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) మిత్రస్య = స్నేహితుని యొక్క, చక్షుషా = దృష్టి చేతన, త్వ = (ఓజీవాత్స) నిన్ను, ప్రేక్షే = చూచుచున్నాను. (౨) మాభేః = (సీపు) భయపడకుము, మా + సంవిక్థాః = (సీపు) చలించకుము, త్వ = నిన్ను మాహిగ్ంసిషం = హింసించను.

తా || ఓజీవాత్స నిన్ను మిత్రునివలె స్నేహ దృష్టిచేత చూచుచున్నాను. అనగ భగవంతునికి సమర్పణచేయుటవలన నీకు సౌఖ్యము కలుగ చేయుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || త్వ = [ఓధాస్యసమదాయమా] నిన్ను, మిత్రస్య = [జగత్తునకు] మిత్రుడైన సూర్యునియొక్క, చక్షుషా = నేత్రముచేత, ప్రేక్షే = చూచుచున్నాను, భేః = [గనుకనీవు] సంపదకుము, మా + సంవిక్థాః = చలించకుము, త్వ = నిన్ను మా + హిగ్ంసిషం = హింసించను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి పురోడాశీయమును చూడవలయును.

వి || (౧) ఇందుకు బ్రాహ్మణము "మిత్రస్యత్వచక్షుషాప్రేక్షేఇత్యాహ | మిత్రత్వాదయ" (బ్రా. ౩-౨-౪) ఈ బ్రాహ్మణమునకు విద్యారణ్య భాష్యం "అనుకూల్య మితిబుధ్యత్వాదనాయ (౧ - ౧ - ౪) అనగ ఇతడను కూలుడని బుద్ధి పుట్టించుటకొరకు. (౨) 'మాభేః' ఇది మధ్యమ పురుష ఏకవచనముదీని కి లౌక్యపదము 'మాభైః' అనునది (౩) భీభయే అను ధాతువువలన పృథ్వీమై పడి. అపాదాది అయిన ధాతువులకు సామాన్యముగా అనుదాత్తము సంభవించుచుండగ 'భేః' అనుపదమునకు ఉదాత్తస్వరముతో ఉచ్చరించుటకు కారణ మేమన ఓ. చాదిలో 'పేవిభాషా' (పా ౮ - ౧ - ౬౩) అనగ, చ, వా, హ, ఏవ, అను

వాటికిలోపము గలిగినేని ప్రథమ మందుండు ధాతువునకు అనుదాతము వికల్పము గ కలుగునను విశేషమూత్రము. మూచ భేషమాచ సంవిక్తాః అనుచోట 'చే' అనుదాని కి లోపము వచ్చుటచే ప్రథమమైన తిజ్యైభక్తికి అనుదాతము సిద్ధించెదాని వలన ధాతుస్వరమైన ఉదాతమే భేష? అనుదానికి కలిగినది. విక్తాః అనునది శాండవది ఔటవలన నిఘాతస్వరము సిద్ధింపనని (౨) ఇందుకుబ్రాహ్మణము 'మూభేర్మాచ సం విక్తా మూత్వాహిగంసి మమిత్వాహి హిగంసాయై' (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪ అనగ హింస కొరకు కాదు. ఇందుకు వినియోగసూత్రము 'మిత్రస్య త్వా చతురూ ప్రేక్ష ఇతిపురోడాశీయాక ప్రేక్షతే' (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧- ౧౩-౯).

౮. ఉరు వాతాయ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ వాతాయ = భగవంతునికొరకు ఉరు=విశాలమైనదనివు అగుము.

తా॥ ఓ (జీవాత్మానిపు) భగవదను గ్రహము నీయందు ప్రసరించుటకు హృదయగ్రంధినివిప్పము.

కర్తార్థము.

టీ॥ వాతాయ = [ధాన్యగోతమకు చెయ్యబడే ద్వారము నపు] వాయుసం చారముకొరకు, ఉరు = విశాలమైనదా నపు [అగుము]

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పిగోతము ముడివిప్పవలయును.

వి॥ 'వాతాయ' చతుర్థివిభక్తి 'వాతః, వాయుః' ఈశబ్దములు ఏకార్థములు 'శీగతిగంధనయోః' అను ధాతువు వలన వ్యుత్పన్నమైనవి. వ్యాపించువాడు అని అర్థము. ఈపదములు భగవత్పరము ప్రసిద్ధి. 'పీఠతద్వాయుః' (నారాయణోపనిషత్తు కలకతాకూర్పు అనువాకం ౨౯ పుట ౮౫౧) 'వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రాణవః పృథుః హిరణ్యగర్భశ్చ త్రుష్ణాన్నా వ్యాప్తో వాయురథోక్షజః' (శ్రీమహాభారతం అనుశాసనికపర్వం ఆ ౧౪౯. శ్లో ౫౮) హృదయగ్రంధి అనగ అత్తను భగవంతునియందు ప్రవేశింపనివ్వని సంసారబంధము. 'అవిద్యాసంబంధరూపే సంసారబంధే' అని తారానాథవాచస్పత్యేమండు వ్రాయబడినది. (పుట ౫౬౩౩) ఇట్టి బంధనను ఛేదించి భగవత్ప్రసరణ కలుగునటులచేయవలయును, కావుననే 'భిద్యతెహృదయగ్రంధిః' అని భాగవతమండు చెప్పబడినది. ఈఅర్థమునే బ్రాహ్మణమున్ను తెలియచేయుచున్నది. 'ఉరువాతాయేత్యాహ! అవారుణమేవై నత్కరోతి' (తై. బ్రా. ౩.౨-౪) అనగ అవారుణమునే చెయ్యవలసినది. అవారుణమనగ వరుణసంబంధముకానిది. మరణమనగ భగవద్వ్యాపకముతెనిది. అదియే అజ్ఞానమును సంసారసాగరము 'యద్వైకించవాతోనాభివాతి తత్సర్వం వరుణచైవత్మం' (తై. బ్రా. (౩-౨-౪) దేనినిభగవంతుడుపొందడో అదియావతు

వరుణసంబంధము గనుక అట్టి గ్రంథిని “వాతాయ” భగవత్ప్రసరణనిమిత్తము “ఉరు” విప్రువలయును. ఈయర్థమునే ఉపనిషత్తులున్ను తెలియజేయుచున్నవి. “యదాసచ్చ్యే ప్రభిద్యంతే హృదయస్యే హగ్రంధయః । ఆధమర్త్యో మృతో భవత్యే తావదనుశాసనం” (కఠోపనిషత్ ౬-౧౫) ఆనగా కామాదులను హృదయము యొక్క ముట్లు ఎపుడు తెంపబడదనో అప్పుడు పాసకుడు మోక్షమును బొందును. “భిద్యంతే హృదయః గ్రంధిభిర్యంతే సర్వ సశయాః ॥ క్షీణస్తే సర్వకర్తాణితస్త్రికాన్యప్తపరావతే” (ముండకోపనిషత్ ౨-౨-౯-) ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ఉరువాతాయేతి పరిణాహమపచ్ఛాద్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧- ౧౭- ౯)

౯. దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే అశ్వినోః భావలభ్యాం

పూష్టః హస్తాభ్యాం అగ్నయే జుష్టం నిర్వపామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ సవితుః = ప్రేరకుడైన, దేవస్య = భగవంతునియొక్క, ప్రసవే = ప్రేరణ కలుగుచుండగా, అశ్వినోః = అశ్వరులయొక్క, భావలభ్యాం = భుజములచేత. పూష్టః = పూర్వయొక్క, హస్తాభ్యాం = హస్తములచేత, త్వా = (ఓజీవాత్మా) నిన్ను, అగ్నయే = భగవంతునికొరకు, జుష్టం = ఇష్టచగునటుల, నిర్వపామి = సమర్పించుచున్నాను.

తా ॥ (ఓజీవాత్మా) నిన్ను ఎల్లప్పుడు నియమముతో భగవంతునికి సమర్పించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ త్వా = ఓధాన్య సముదాయ మా నిన్ను, సవితుః = ప్రేరకుడైన, దేవస్య = దేవునియొక్క ప్రసవే = ప్రేరణ కలుగుచుండగా, అశ్వినోః = అశ్వనిదేవతలయొక్క, భావలభ్యాం = భుజములచేతను, పూష్టః = పూర్వమును దేవతయొక్క, హస్తాభ్యాం = చేతులచేతను, అగ్నయే = అగ్నిదేవత కొరకు, జుష్టం = ఇష్టచగునటుల, నిర్వపామి = పుంచుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రము చెప్పి ధాన్యమును ఉంచవలయును.

వి॥ అశ్విక శబ్దము యొక్కయు పూర్వశబ్దము యొక్కయు అర్థమును గూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. అశ్వనులనగవిబుధులలో యజ్ఞము చేయుంచువారికి పేరైనటులు బ్రాహ్మణులందు చెప్పబడిన జ్ఞానులు యజ్ఞాదులను పుణ్యకర్తాదులను చేసి దేవత్యమును బొందినటుల ప్రసిద్ధియైనట్లున్నది. “సహ దేవమనుష్యా అస్మి కలోకేత్ర రాజభూపుః । ఆధదేవాః కర్తృభిర్దివంజగ్గురహీయంతమనుష్యాః । తెషాంయేతథాకర్తృజ్యోరభంతే సహ దేవైః బ్రహ్మణాచామస్త్రికలోకేభవంతి” (ఆపస్తంబీయధర్మసూత్రము. ౨. ౩. ౧౬- ౧) దేవతలు యజ్ఞాదులను చేసినపుడు అధ్వర్య

ము చేసిన వారు అశ్వినులని చెప్పబడిరి. అటువంటివారివలెనే నిర్మలమయిన భుజములతో తానును భగవత్పుజ చేయవలయునని చెప్పుచున్నాడు “అశ్వినోర్బాహుభ్యానిత్యాహ । అశ్వినౌహిదేవానా మధ్యరూప్య ఆస్తా” (తై. బ్రా. ౩-౨-౪). “పూజ్ఞహస్తాభ్యాం ” అనగ ‘యత్తై’ నియమముకొరకు అని బ్రాహ్మణమందు ఆర్థము చెప్పబడుచున్నది. బ్రాహ్మణము ననుసరించి అశ్వినదేవతలవలెనే నియమముతో సమస్థించుచున్నాను అని ఆర్థము చెప్పవచ్చును. లేదా యాస్కమహాముని చెప్పిన వ్యాఖ్యానము ననుసరించి మరియొకవిధముగను ఆర్థము చెప్పవచ్చును. “అశ్వినౌ యద్యత్తువాతేసర్వంరసే నామ్యోజ్యోతిషాస్యః ఆత్మై రశ్వినౌ విత్యోర్ణవాభః । తత్కావశ్వినౌద్యావా పృథివ్యావిత్యేకే । ఆహారాత్రా విత్యేకే । సూర్యాచంద్రమసావిత్యేకే రాజానామృణ్యకృతావిత్యేతిహాసీకాః । తయోః కాలఙ్గర్థవ్యుద్ధరాత్రాత్ప్రకాశీభావస్యనువిష్టంభమను । తమోభాగోహిమధ్యమో జ్యోతిర్భాగఽదిత్యః । తయోరేమాభవతి” (ఋగ్వేదం దైవతకాండ ఉత్తరపట్కం-౧) అనగ సర్వమును ఒకటి రసముతోను ఒకటిజ్యోతిస్సుతోను వ్యాపించుచున్నవిగ నుక అశ్వినులు, గుఱ్ఱములవంటివి గనుక అశ్వనులని బొర్లవాభుడుచెప్పుచున్నాడు అటులయితేయేవి అశ్వనులు? ద్యావాపృథువులని కొందరున్ను, ఆహారా త్రులని కొందరున్ను, సూర్యచంద్రులని కొందరున్ను, పుణ్యవంతులయిన ఇద్దరు రాజులని ఇతిహాసకులున్ను, చెప్పుచున్నారు. వారికాలము మధ్యరాత్రికి మైదిన్ని ప్రకాశించుట అటుక పడినపుడు చీకటి యొక్క భాగమున్ను సూర్యసంబంధమగున జ్యోతి ర్భాగమున్ను అత్యంతము మధ్యమము ఈ రెంటిది, ఇది యగుచు న్నది. అనగ సంధ్యాకాలములు, యాస్కనిచే చెప్పబడిన ఈఅంకముకఠినము గనుండుట వలన దీనికి దుగ్ధాచార్యునిచే చెప్పబడిన భాష్యము ఇచట వ్రాయుచు న్నారము “తయోః కాల ఙ్గర్థవ్యుద్ధరాత్రాత్ప్రకాశీభావస్యాను విష్టంభం । జ్యోతిషావృతిభేద్య మానమూర్ధవ్యుద్ధరాత్రాత్తమోయదాజ్యోతి అనువిష్టంభనాతి సోశ్వినౌకాలః । తతఃప్రభృతి సంధిష్టోత్తర పురోదయా దశ్వినం । ఉదితేసూర్యా జి । తత్రయత్తమో అనువిష్టజ్యోతిషి తద్భాగోమధ్య మస్యరూపం । యజ్ఞోతిఃత మసి అనువిష్టంతద్భాగంతద్రూపమాదిత్యః । తావతోమధ్యమో త్రమో వితిస్వమ తమాచార్యస్య । యతఃసమర్థనాయ ఉదాహరతి తయోరేమాభవతి వసాతిమస్తే తి” అనగ ప్రాతఃకాల సంధ్యాకాలములయొక్క సంధివేళలు అశ్వనులనిచెప్పబడు ను. వీటికే నాఃత్య’ దక్ష’ అనిపేరులు. ఇందువలన అశ్వినోర్బాహుభ్యాం అన గ సంధ్యాకాలములయందు అనిచెప్పవచ్చును. పూష అనగ సూర్యుడను ఆర్థము కూడాకలదు, రాత్రింపగల్గు చేయువాడు కనుక ఈరెండున్ను ఆయనకుహస్త

ములని చెప్పవచ్చును. ఆయనకు సహస్ర కిరణములు కనిగియుండుటచే 'సహస్ర కకః' అని పేరుయున్నను వస్త్రాభ్యాం అనుద్వివచనముచే రాత్రింబగళ్లుని ఊహించవలెను. ఆయన ఉడయాస్తమనములను పొందుటలేదనియు రాత్రిం బగళ్లును చేయువాడనియు ఐతరేయ బ్రాహ్మణముందు చెప్పబడినది. 'సహవీషస క దాచ నాస్తమేతి । నోదేతితం యదస్తమేతితి మన్యంతే' అన్న ఏవతదంతమిత్వా అథాత్మానం విపర్యస్య తే రాత్రిమేవా వస్త్రాత్కురుతే అహఃపరస్తాదధి యదేసంప్రాశరుదే తీతి మన్యంతే । అహరేవావస్త్రాత్కురుతే" (3 - ౪౪-) ఇందుకు తాత్పర్యము. ఆయన ఎప్పుడున్ను ఉడయించడు ఎప్పుడున్ను అస్తమించడు. ఒకవైపున పగటిని నిర్నిరంజనవైపున రాత్రినిని చేయుచున్నాడు. ఇందువలన రాత్రింబగళ్లు సంద్యాకాలములయందు భగవంతునికి నాచిత్రమును సమర్పించుచున్నానని ఈమంత్రమునకు అర్థము చెప్పవచ్చును. సంద్యాకాలములను కూడా ప్రత్యేకముగ చెప్పటకు ప్రయోజనము హిరణ్యకశిపునియొక్క వధకాలములను గూర్చి పురాణమందు చెప్పిన సంగతిని గ్రహించిన యెడల స్పష్టమౌను. అగ్నిశబ్దము పరబ్రహ్మ వాచకమైనటుల ఇదివరకు వ్రాసిన ప్రమాణముల వలననే స్పష్టమగుచున్నది. మరియు శతపథబ్రాహ్మణమున్ను ఈ ఆర్థమునే తెలియజేయుచున్నది. 'బ్రహ్మహ్యగ్నిః' (౧-౪- ౨ ౧౦) అందుకు వినియోగసూత్రము "దేవస్య త్వేత్త్వేన దృత్య అగ్నయేజ్ఞస్త్వం నిర్వపామి" (ఆపస్తంబశ్రౌతం- ౧౭ ౧౨)

౧౦. అగ్నిహోమాభ్యాం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అగ్నిహోమాభ్యాం. = అగ్ని మునిపేరు గలిగినట్టియు సోమమనిపేరు గలిగినట్టియు, భగవంతుని కొరకు (జీవాత్మను) సమర్పించుచున్నాను.

తా॥ (ఓజీవాత్మా) అగ్ని సోమాలనే పేరుగల భగవంతునికి మిత్తులను సమర్పించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ అగ్నిహోమాభ్యాం = అగ్నిహోమ దేవతల కొరకు (ఇష్ట మగునటుల) ధాన్యమును యెత్తిపోసి కొనుచున్నాను).

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రము చెప్పి పౌర్ణమదినమందు ఉంచవలెను.

వి॥ అగ్నిశబ్దమును గూర్చి మంత్రము చూడుము సోమశబ్దము భగవత్కరము ప్రసిద్ధి 'సోమపామృతపస్వినః పురుజత్పురుసత్తమః । విసయోజయ స్సత్య ఘోడాశార్వాస్త్యతాంపతిః" (భారతం అనుశాసనీక పర్వము అధ్యాయ ౧౪- శ్లో॥ ౬౭) భగవంతునికి ఏకవచన, ద్వివచన, బహువచనములు ప్రల్లింగస్త్రిలింగ

నప్రంసక లింగములు, ఆభేదముగ ప్రయోగింపదగును, లింగవచనరాహిత్యము గ నుక అట్లు ప్రయోగించుటయందు నేమియు దోషములేదు. కావుననే శ్రీమద్భాష్య చార్యులవారు ఋగ్వేదభాష్యమందు ద్విరూపత్వం బహుత్వంచ విశేషాదేవశ్చైవ లం । ఏకస్యైవహారేన్నాత్ర భేదశ్శంక్యః కథంచన” (౧-౨-౪) అనిచెప్పిరి అనగ, ఒక్కడైన భగవంతునికి కేవలం ఆధిక్యతచే ద్వివచనము బహువచనము ప్రయోగింపం బడుచున్నది. ఇందువలన కేరువేరు అని యంతమాత్రము శంకించ కూడదు. ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణమందు ప్రత్యేకవ్యాఖ్యానము చెప్పియుండుట లేదు. మైత్రాయణీ సంహితయందు ఈ ౯ - ౧౦ మంత్రములు ఎటుల పఠించబ డుచున్నవనగ “ఆగ్నయేవోజప్తాన్నిర్య సామి ఆముమైవోజప్తా” (౧-౧-౫) ఇందువలన ఆతోవించగను ఆగ్నయే’ అని ఉచ్చరించినను ఆగ్నిషోమాభ్యాం’ అని ఉచ్చరించినను ఒక్క కేచెందు నటుల అర్థమగు చున్నది. ఆముమై’ అనగపని కేను. ఇందుకువినియోగనూత్రము ఆగ్నిషోమాభ్యామితి పౌర్ణమాస్యాం ఇంద్రాగ్ని భ్యామిత్యే మావాస్యాయాం” (ఆపస్తంబగ - ౧౮ - ౧) ఇందువలన కూడా ఏషే రు ఆయినను ఆయన కుపయోగించవచ్చునని కనిపించుచున్నది. ఆగ్నిషోమ, ఇం ద్రాగ్ని, సోమ, ఇంద్ర, ఆగ్ని, ఈమొదలయినఅన్ని పేర్లు ఒక్కభగవంతునికేచెందు నని గ్రహించదగును.

౧౧- ఇదందేవానాం-

జ్ఞానార్థము.
టీ || ఇదం = ఈ సమర్పించుట,
దేవానాం = జ్ఞానులకు (ప్రియమైనది)
తా || జ్ఞాతృను భగవదర్పణచేయు
టయనునది జ్ఞానులకార్యమేను.

కర్తార్థము.
టీ || ఇదం = (చాటయందుంచ బడిన) ఈధాన్యము దేవానాం = దే వతలకే.
వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
చాటయందుంచబడిన ధాన్యమును సు ఎ శించవలయును.

వి || ఈ ౧౧- ౧౨ మంత్రములకు బ్రాహ్మణమందు ఏకవ్యాఖ్యానము చే యబడినది “ఇదం దేవానామిదము నస్సహేత్యాహ వ్యాప్యత్యై” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪) ఇందుకు వినియోగనూత్రము “ఇదం దేవానామితి నిరుస్తానభి కా త్” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౮-౨).

౧౨. ఇదం ఉ నః సహః-

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఇదం = ఈ (జీవాత్మను భగవంతునికి సమర్పణ చేయుట) సహ = (జ్ఞానులతో) కూడుకొన్న సః+ ఉ = మాకున్న (ఇష్టమైనది).

తా || ఈజీవాత్మను భగవత్సమర్పణ చేయుటయనునది, జ్ఞానులతో చేరుటచే మాకును ఇష్టమైనది.

కర్మార్థము.

టీ || ఇదం (బంధియందున్న) ఈ ధాన్యము, సహ = (దేవతలతో) కూడుకొన్న, సః = మాకు.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి మిగిలిన ధాన్యము స్పృకించ వలయును.

వి || ఉ, అనుపదము “చాదయోఅసత్వే” అను సూత్రమానుపట్టి నిపాతగణములో చేరినది (పా ౧-౪-౫౭-) ఈనిపాతకు “తు” అని అర్థము విద్యారణ్య భాష్యమందు చెప్పబడినది మరియు “అథయేవ్రవృత్తే అర్థేమితాక్షరేషుగ్రంథేషు వాక్యపూరణా ఆగచ్ఛంతి, పదపూరణాస్తే” అనియాస్కాడుచెప్పెను (నిరుక్తం, ౧౯) ఇందుకు భాష్యము “యేవ్రవృత్తేరిసమాప్తే అర్థే అన్యైరేవవాక్యగతైః పదైరమితాక్షరేషుగద్యగ్రంథేషు వాక్యపూరణా ఆగచ్ఛంతి పదపూరణార్థాస్తవేమితాక్షరేషుభవంతి । ఉభయత్రాపితుతే అనర్థకాః । అనర్థాంతర వాచకాః । ప్రకృతాదర్థాన్నకించిదర్థాంతరదోష్యతయంతి । పదమేవవాక్యమేవ వాపూరయితవ్యమిత్యయ మేవహితేషామర్థేనాస్యదర్థాంతరం । ఉక్తంచ || క్రియావాచకమాఖ్యాతముపసర్గోవిశేషవత్ । సత్వాభిధాయకంనామ నిపాతఃపదపూరణః || కతమేవ్రవృత్తేకమీమద్వితి । ఏతేవత్పాద్యః । కమ్, ఇమ్, ఇత్, ఉ, ఇతి” (దుష్టాచార్యభాష్యం కలకత్తాకూర్పు పుట ౭౪) మనుజుడు సాధారణముగ ఇహసౌఖ్యమునే చూచును గాని, పరసౌఖ్యము చూచుట అసాధారణము. అట్టి సగుణము సత్సంగత్వమువలన గల్గినని ప్రసేద్ధిగనుక జ్ఞానులతో కూడిన మాకుభగవత్సేవయందు ప్రియముకలుగుననే సంగతిని బోధించుటకుగాను “సహశబ్దము ఈమంత్రమందు ప్రయోగింపబడినది. ఈ ౧౨వ మంత్రమునకున్న పూర్వమంత్రమునకున్న బ్రాహ్మణము ఏక మౌటవలన ౧౧వ మంత్రముకింద బ్రాహ్మణము వ్రాయబడినది. ఇందుకు వినియోగ సూత్రము “ఇదమునస్సహేత్యవశిష్టా” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౨-౨)

౧౩- స్ఫాత్యై త్వా న అరాత్యై-

జ్ఞానార్థము
టీ॥ త్వా = (ఓజీవాత్స) నిన్నుస్ఫా
త్యై = జ్ఞానాభివృద్ధికారకు (సమర్పించు
చున్నాను), అరాత్యై = కామాద్యరిష
త్వర్హనునే శత్రువులకొరకు, న = కాదు.
తా॥ (ఓజీవాత్స) నిన్ను భగవంతు
నికి సమర్పించుటవలన నీకు జ్ఞానాభివృద్ధి
కలుగును, కామాదులునశించును.

కర్తార్థము.
టీ॥ త్వా = [ఓహవిస్సా] నిన్ను,
స్ఫాత్యై - అభివృద్ధికారకు [అభిమంత్ర
ణము చేయుచున్నాను], అరాత్యై =
[ఆ అభివృద్ధి] దేవతలకు దానమివ్వకుం
డానుండుటకు, న = కాదు.
వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ఉం
చబడినదానిని స్పృశించవలయును.

వి॥ “అరాతి” అనగ “అరాతీనాం వట్ సంఖ్యానాం కామాదీనాంతం
తరగిపూణాం సంఖ్యాసామ్యాత్” అని తారానాథ వాచస్పతి చెప్పియున్నారు
(పుట ౩౫౪) ఇందుకు పుష్పత్తి “అ + రాతి = న + రాతి. రా = దానే. సుఖం
నదదాతీత్యరాతిః” ఇందుకు బ్రాహ్మణము “స్ఫాత్యైత్వా నారాత్యా ఇత్యాహ
గుత్వై” (తై. బ్రా. ౩- ౨ - ౪) అనగ రక్షణకొరకు. ఇందుకు, వినియోగసూ
త్రము “స్ఫాత్యైత్వానారాత్య ఇతినిరుస్తా నేవాభిమంత్ర్య” (ఆప స్తంబత్రాతం
౧- ౧౦-౩)

౧౪- సువః అభి + వి + ఘ్నేషం-

జ్ఞానార్థము.
టీ॥ సువః = స్వర్గలోకమును, అభివి
ఘ్నేషం = తిన్నగాచూచుచున్నాను.
తా॥ ఈప్రకారముచేయుటవలనస్వ
ర్గమునుపొందుచున్నాను.

కర్తార్థము.
టీ॥ సువః = విహార ప్రదేశమును, అభి
వి = అంతటనువిశేషముగా, ఘ్నేషం =
చూచుచున్నాను.
వినియోగము॥ ఈ మంత్రముచెప్పి వి
హార ప్రదేశమునంతయుచూడవలయును.

వి॥ ఈమంత్రమునుంగూ వమంత్రమునుచేర్చి ఏకమంత్రముగ బ్రాహ్మణమం
దు వ్యాఖ్యానము చేయబడినది. “సువరభివిఘ్నేషం వైత్వానరం జ్యోతిరిత్యాహ।
సువరేవాభివిపశ్యతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪) అనగస్వర్గలోకమునే చూచుచు
న్నాడు. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “సువరభివిఘ్నేషమితి సర్వవిహార మనుష్ఠి
శ్చతే” (ఆప స్తంబత్రాతం ౧- ౧౦- ౪)

౧౫- వైశ్వానరం జ్యోతిః-

జ్ఞానార్థము.

టీ|| వైశ్వానరం = సర్వజీవులను పరమపదమును పొందించునట్టి, జ్యోతిః = పరబ్రహ్మను (పొందుచున్నాను)

కర్తార్థము.

టీ|| జ్యోతిః = [స్వర్గప్రకాశమైన] జ్యోతిస్సుగ, వైశ్వానరం = అహవని య్యాగిని (చూచుచున్నాను).
వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి ఆహవనియ్యాగిని చూడవలయును.

వి || వైశ్వానరశబ్దముయొక్క పృథ్వీతి, వైశ్వానరానితోలోకాల్లోకాంతరం నయితి (వేదాఘటాభి కలకతాకూర్పు పుట ౪౬) వైశ్వానరశబ్దము భగవత్పరమైనందుకు బ్రహ్మసూత్రవైశ్వానరాధికరణమందు చెప్పబడినది. “వైశ్వానరస్సాధారణ శబ్దవిశేషాత్” (౧ - ౨ - ౨౪) “వైశ్వానరః పరమేశ్వర ఇతి నిర్ణయితః ఇతరాగ్నిర్వాహితాగ్నిర్వా తదభిమానినీ చేవతానవాజీవఇతి శబకరభాష్యతాత్పర్యం” “వైశ్వానరోవిష్ణురేవ” (మధ్యభాష్యం కలకతాకూర్పు పుట ౨౨) “వైశ్వానరశబ్దో బ్రహ్మవాభిధతే ఇతి విజ్ఞాయతే” ఇతిరామానుజాచార్యః “వైశ్వానరః పరమాత్మే” వల్లభః (పద్ధర్మనచింతనిక పునహా కూర్పు పుట ౧౭౬) జ్యోతిశబ్దము పరబ్రహ్మపరమైనటుల బ్రహ్మసూత్ర జ్యోతిరధికరణమందు చెప్పబడినది (౧ - ౧ - ౨౪) “తస్మాదిహజ్యోతిరితి బ్రహ్మప్రతిపత్తవ్యం” అని శ్రీశంకరాచార్యులవారు చెప్పియున్నారు. (చన్నపట్టణం కూర్పు పుట ౭౫) “ద్యుసంబంధితయా నిర్దిష్టం నిరతిశయదీప్తియై క్తం జ్యోతిః పరమపురుషవీవ” అని శ్రీరామానుజాచార్యులవారు చెప్పియున్నారు. “విష్ణురేవజ్యోతిః” అని శ్రీమధ్వాచార్యులవారు చెప్పి యున్నారు. (కలకతాకూర్పు ౧౬) ఇచట వైశ్వానరం జ్యోతిః అనురెండుపదములు ఉపయోగింప బడుటవలన పృథ్వీతి అర్థమునుబట్టి వైశ్వానరమనుపదము విశేషణముగను జ్యోతిః అనుపదము విశేష్యముగను అర్థము వ్రాయబడినది దీనికి బ్రాహ్మణమునుగూర్చి ౧౧-వ మంత్రమును చూడుము. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “వైశ్వానరం జ్యోతిరిత్యాహవనియం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౧౦ - ౪)

౧౬- దృగ్గోచారంతాం దుర్యాః ద్యావాపృథివ్యోః -

జ్ఞానార్థము.

టీ|| ద్యావాపృథివ్యోః = ఇహ పరలోకములయందు (మాయొక్క) దుర్యాః = సౌఖ్యములు, దృగ్గోచారంతాం = దృఢముగా నుండుగాక,

తా|| ఓభగవంతుడా మాయొక్క ఇహ పర సౌఖ్యములు దృఢముగ నుండుగాక

కర్తార్థము.

టీ|| ద్యావాపృథివ్యోః = ఇహ లోక పరలోకమందుండ, దుర్యాః = (మా) గృహములు, దృగ్గోచారంతాం = దృఢముగా నుండుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి దిగవలయును.

వి || దుర్యాః ఆచ పదమునకు పేదనిఘంటు వ్యాఖ్యానమందు దేవరాజయజ్ఞులు వ్రాసినదేమనగ “దుర్వీహింసార్థాః|అఘ్నాన్యదిత్వాత్ యత్ప్రత్యయేవ కా రలోపే దీర్ఘాభావశ్చనిపాత్యతే | హింసంతిమీనాతిహితందుఃఖం” (నిరుత్తనిఘంటు పుట ౩౦౯) దుఃఖములనుపోగొట్టిసుఖములిచ్చునది. ఇందుకుబ్రాహ్మణము “ద్యుగ్ం హంతాం దుర్యాద్యావా పృథివ్యోరిత్యాహ| గృహణాం ద్యావాపృథివ్యోర్ధ్వతైవ” (తై బ్రా. ౩-౨-౪-) ఆనగ స్థిరముగనుండుటకారకు ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ద్యుగ్ంహంతాం దుర్యాద్యావా పృథివ్యోరితి ప్రత్యవరోహ్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౮-౪)

౧౭- ఉరు అంతరిక్షం + అనుబ్ధిహి-

జ్ఞానార్థము.
టీ||ఉరు=(ఓజీవాత్సా)గొప్పదియగు,
అంతరిక్షం = పరమాత్మను, అను + హి = పొందుము.
తా || (ఓజీవాత్సానీవు) భగవంతుని పొందుము.

కర్తారథము.
టీ || ఉరు = [ఓఘాన్యహవిస్సానీవు] విశాలమయిన, అంతరిక్షం = ఆకాశమున, అన్నిహి = పొందుము.
వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పితినీ కొనవలయును.

వి || అంతరిక్షశబ్దమునుగూర్చి తైత్తిరీయా ఆరణ్యక భాష్యమందు వ్రాసినదేమనగ “అంతరిక్షమాత్సా” (అనువాకం ౫౨) ఇచటపరమాత్మనియర్థముచెప్పవచ్చును. ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ఉరుఅంతరిక్ష మన్విహిత్యాహగతైవ” (తై. బ్రా. ౩-౨-౪) ఆనగ పొందుటకారకు. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ఉర్వంతరిక్షమన్విహితహరతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౮-౪)

౧౮. అదిత్యాః త్వా ఉప + స్థే సాదయామి-

జ్ఞానార్థము.
టీ || అదిత్యాః=భగవంతునియొక్క ఉపస్థే=సమీపమందు, త్వా = (ఓజీవాత్సా) నిన్ను సాదయామి = ఉంచుచున్నాను.
తా || ఓజీవాత్సా నిన్ను భగవంతునియొక్క సమీపమందుంచుచున్నాను.

కర్తారథము.
టీ || త్వా = [ఓఘాన్యహవిస్సా] నిన్ను, అదిత్యాః = భూమియొక్క, ఉపస్థే=సమీపమందు, సాదయామి = ఉంచుచున్నాను.
వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పిగార్హస్థ్యపత్వాన్ని సమీపమందుంచవలయును.

వి || ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “అదిత్యాస్త్యైపస్థేనాదాయామీత్యాహ ఇయంబాలవితః | ఆస్యా ఏవైసదుఃస్థేనాదయతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪) ఇందు కువినియోగ సూత్రము “అదిత్యాస్త్యైపస్థేనాదయా మీత్యుత్తరేణగార్హపత్యం య ధాదేవత ముపసాదయతి” (ఆపస్తంబశ్రావ ౧- ౧౨- ౫)

౧౯- అగ్నే హవ్యం రక్షస్వ-

జ్ఞానార్థము.

టీ|| అగ్నే = ఓపరమాత్మా, హవ్యం = జీవాత్మను, రక్షస్వ = రక్షించుము.

తా|| ఓభగవంతుడా జీవాత్మను రక్షించుము,

కర్తార్థము.

టీ|| అగ్నే = ఓ గార్హపత్యాగ్ని [సీ పు], హవ్యం = హవిస్సును, రక్షస్వ = రక్షించుము.

వినియోగము|| ఈమంత్రముయొక్క వినియోగమునుగూర్చి వివరము చూడవలయును.

వి || ఇందుకు బ్రాహ్మణము “అగ్నేహవ్యం రక్షస్వేత్యాహ | గుప్త్యై” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౪) రక్షణకొరకు. ఇందుకు ప్రత్యేక వినియోగసూత్రము ఆపస్తంబులచే చెప్పబడలేదు పూర్వసూత్రములు “ఆపరేణ” అని చెప్పటచేతం దవదైన ఈమంత్రముచెప్పి “యధాదేవతం” అనగ ఇట్లుమైన దేవతాసమీపమందు ఉంచవలయును. యధాదేవతం అని చెప్పటవలన “అగ్నేహవ్యంరక్షస్వ” శేక “అగ్నిషోఽహాహవ్యం రక్షేథాం” అనిగాని ఉంచవలసినది. అయితే విద్యారణ్య భాష్యమందు “గార్హపత్యమభిమంత్రయే, అగ్నేహవ్యంరక్షస్వేతి” చెప్పబడినది. (చెన్నపట్టణం కూర్పు పుట ౮౦) మైత్రాయణీ సంహితయందు “అగ్నేహవ్యంరక్షస్వేతిపురడపసాదయతి అగ్ని రేవహవ్యం రక్షతే” అనిచెప్పియున్నది. (౪- ౧- ౫) ఈమంత్రమునకు వ్యాఖ్యానమందు మహిధరాచార్యులవారు చెప్పినదేమనగ “హేఅగ్నేతవసమీపే స్థాపితమిదంహవ్యంత్యంరక్ష, సుప్తపుత్రమివబాధకేభ్యః పాలయ” అనగ ఓపరమాత్మా సీసమీపమందుంచబడిన దానిని నిదురపోవుచున్న అనగ కేవల సమర్థుడైన కొమారునివలెనే బాధలు తేకుండా రక్షించుము, (కలకత్తాకూర్పు పుట ౯)

నాలుగవ అనువాక సామాన్య విషయములు.

౧. మూడవ అనువాకమందు భగవత్కరుణతో జీవాత్మను సంఘటింప చేయవలయునని చెప్పబడినది. అట్టి సంఘటన ఏర్పడిన సిద్ధించునను సంగతి ఈ అనువాకమందు చెప్పబడినది. ౧-౨- మంత్రములచే మనుజునియొక్క కర్మేంద్రియములు జ్ఞానేంద్రియములు, సత్కర్మయందు ఉపయోగించవలయుననియు, ౪- మంత్రముచే మనయందును దుష్టులును నశింపజేయవలయుననియు, ౫-వ మంత్రముచే శుద్ధస్వము ప్రియత్వము మొదలగు దివ్యగుణములను సంపాదించ వలయుననియు, ౬-వ మంత్రముచే మనచిత్తమును భగవంతునియందెడలించవలయుననియు, ౭-వ మంత్రముచే భగవత్కరుణచూయందు వ్యాపించుటకు కల్పవృక్షముచేసిండియున్న హృదయ గ్రంధిని విప్పవలయుననియు, ౮-వ మంత్రముచే నెల్లప్పుడు నిష్కల్మష మైనబుద్ధి కలిగియుండవలయుననియు, ౯-వ మంత్రముచే జ్ఞానులతో కూడియుండవలయుననియు ౧౦-వ మంత్రముచే ఆరివడ్డర్గమును జయించవలయుననియు, ఇత్యాదిసకృతాచర చరణవలన పరంజ్యోతి ఆయన భగవంతుని దర్శనమగుననియు ఈ అనువాకమందు చెప్పబడిన ముఖ్య అంశములైయున్నవి.

౨. ఈ అనువాకమందు ఋజ్ఞుంత్రములు కనుపించలేదు, ధూరసి, ఊడలు, దేవహూతిమ, మువరకు అతిజగతీ ఛందస్సు అని శుక్లయజుర్వేదభాష్యమందు చెప్పబడినది. (బాంచాయికూర్పు పుట ౨౧) జగతీ ఛందస్సుకు సాధారణముగ ౪౦ అక్షరములుగలవు, అతిజగతీ ఛందస్సుకు ౫౨ అక్షరములని ఋగ్వేద ప్రాతిశాఖ్యయందు చెప్పబడినది. “వావాతి ఛందసాంవర్తా వృత్తరాచతురత్తరా ప్రథమాతిజగత్యాసాం సాద్విపంచాదకక్షరా” (జర్తనీ కూర్పు పుట ౩౨౩) ౫-౬ మంత్రములయందు ౫౨ అక్షరములుగలవు. ఇది యజుస్సేటవలన దీనియందు పాదములులేవు.

౩. నిఘంటువు, నిరుక్తము, అనునవి ఈ గ్రంథమందు విస్తారము ప్రమాణములుగ వ్రాయబడుచున్నవి. ఆ గ్రంథములు ప్రాచుర్యముగ దొరకకపోవుటవలన వాటి స్వరూపమును తెలియజేయవలయునని కొందరు కోరినందున వాటినిగూర్చి సంగ్రహముగ నిచట వ్రాయుచున్నారము. తొక్కపదములకు అమర నిఘంటువువలెనే వేదమునకు వేదనిఘంటువు అను గ్రంథముకలదు. దానియందు ౫౫ అధ్యాయములు (అగ్నే అధ్యాయములు క్రమేణ ప్రచురింపబడును.) ఈ నిఘంటువునకు నిరుక్తమనుభాష్యము యూస్కమహామనిచే చేయబడినది. ఉత్తరపట్కమని పూర్వపట్కమని దీనియందు ౧౨ అధ్యాయములుకలవు. పరిశిష్టమను రెండు అధ్యాయములు

ములునుకలవు. నిఘంటువునకు నిర్వచనము చేసినవారు దేవరాజయజ్ఞ యాస్క-
నివలెనే ఈ నిఘంటువునకు నిరుక్తమును చేసినవారు స్కందస్వామి. యాస్క-
నిరుక్తమునకు వ్యాఖ్యానము చేసినవారు దుర్గాచార్యులు. ఈ నిఘంటువును నిరు-
క్తమున్ను వేదార్థమునుగూర్చి రెండువేల సంవత్సరములకు పూర్వమందే రచింపఁ
పబడుటచేత వేదార్థమును తెలుసుకొనుటకు ముఖ్యప్రమాణగ్రంథములు.

౪. వేదము మంత్రబ్రాహ్మణాత్మకమని ప్రసిద్ధిః. మంత్రబ్రాహ్మణయోర్వేద
నామధేయం” అని ఆపస్తంబులవారు పరిభాషయందు చెప్పియున్నారు. బ్రా-
హ్మణమును షడమునకు సాధారణార్థము విశేషార్థము అని రెండుకలవు.
సాధారణార్థమందు అర్చణాత్మకము ఉపనిషత్తులకూడ బ్రాహ్మణమందు చేరు-
చున్నవి. జైమునులవారు పూర్వముచూపినా మంత్ర నిర్వచనాధి కరణమం-
దు (౨ - ౩౨) “తచ్చోక్తేషు మంత్రాఖ్యా” అని చెప్పియుండుట వలననున్ను
౩౩-వసూత్రమున “శేషే బ్రాహ్మణశబ్దః” అని చెప్పియుండుట వలననున్ను బ్రా-
హ్మణము సామాన్యార్థమందు ఉపనిషత్తులకున్ను చెందుచున్నది. విశేషార్థమందు బ్రా-
హ్మణము పేరుకేవలకర్తనుగూర్చిన భాగమునకు చెందును. మంత్రము, బ్రాహ్మణమున-
కున్ను ఉపనిషత్తులకున్ను మూలగ్రంథమగుటచే మంత్రార్థమునే బ్రాహ్మణము
లుతెలియ చేయుచున్నవి. శ్రుతియనుశబ్దము వలన యావత్తు వేదము అర్థమగు-
చున్నను, విశేషముగ బ్రాహ్మణముకే శ్రుతియను పేరు ఉపయోగింపబడుచున్నది.
కావుననే క్రిందివ్యరణ్యులవారు “మంత్రః శ్రుత్యా వినియజ్యతే” అని తైత్తిరీయ
భాష్యమందు చెప్పియున్నారు (చెన్నకట్టణంకూర్పుట ౨౫) ఇందువలననే విని-
యోగమును బోధించు గ్రంథము శ్రౌతమునుబడుచున్నది. బ్రాహ్మణముకర్తను ప్రతి-
పాదించుచు కర్తభావనయా పరోక్షముగనున్ను, ఉపనిషత్తులు ప్రత్యక్షముగను-
న్ను జ్ఞానమును బోధించుచున్నవి. ఇందు వలన ఆలోచించగ మంత్రము బ్రహ్మజ్ఞా-
నమును బోధించుటకే ముఖ్యమైనటుల నెంచవలయును. మంత్రము కర్తను ప్రతి-
పాదించుటయే ముఖ్యతాత్పర్యము అని కొందరు వాదించుచున్నారుగాని అది సరి-
కాదు. వాక్యమునగ ఒకధాతువు కలిగి సంపూర్ణార్థమును తెలియజేయునది. ప్రతి
వాక్యమునకు ప్రత్యేక వినియోగ ముండవలసిన యావత్సృకము. కర్త, వినియోగమున-
కుగాను అనేకవాక్యములు కలిపి ఏక వాక్యముగా ఉపయోగించ బడుచున్నవి.
౬వ మంత్రము “అహృతమపి” మొదలు “మాహ్వోః” వరకు ౩ వాక్యములు
కూడినదైయున్నది “ద్యుగంహస్య” అనునది వాక్యాదియందు లేక పోవుటవలన
అనుదాత్తము సిద్ధించవలసియుండెను. ౭వ మంత్రవినియోగ మందు దహంపరి-
ధిన “దాదిలోప” సూత్రమునం బట్టి నిఘాతసిద్ధించక పోవుటవలన ౬- వమం-
త్రము యావత్తు ఏకవాక్యముగ నెంచవచ్చును. అయితే ౮వ మం-
త్రమందు “హుర్వ్య” అనునది ౩ వర్యాయములు ఉపయోగింపబడినది. వినియోగమునందు “హుర్వ్య”

సి” మొదలు ‘ఘోర్వామః’ వరకు ౪ గుభిన్నవాక్యములు కలవు. వీటి అన్నిటిని ఏక వాక్యము చేసి కర్తయందు వినియోగింపబడుచున్నది. ‘మొదటి ‘ఘోర్వ’ అనుపదము వాక్యవియందు తేకపోవుటచే అనుదాత్రము సిద్ధించవలసి యున్నది, ఇచట ‘ఘోర్వాదిలోపేవిభాషా’ అనువిశేషసూత్రము ఉపయోగించుటకు వల్లభేదు. కావున స్వరవిషయమై భిన్నవాక్యములు చేయవలసిన యావశ్యకమై యున్నది. కర్తవిని యోగమునుగూర్చి ఏకవాక్యముచేయవలసి యున్నది, జ్ఞానార్థమందు స్వరమున నుపరించి భిన్నవాక్యములుగ నే చెయ్యబడినవి. ఇందువలన జ్ఞానార్థమే వేదముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యమనియు కర్తరెండవపక్షమనగ జ్ఞానమునకు సాధనమనియుఁగూడ పించవలయు గనుక జ్ఞానార్థమును తెలుసుకొనుట అత్యంతావశ్యకము.

౫. కర్తరీత్యా ఈ అనువాకమునకు ‘హవిర్నిర్వాపః’ అని చెప్పబడినది. జ్ఞానార్థమందు ‘భరన్యాసం’ అని చెప్పవచ్చును. భరన్యాసమనగ ‘ఆత్మార్పణం’.

౬. ఈ అనువాకముకొన్నిమంత్ర వ్యత్యయములుగా నీక్షింపచెప్పిన వాటితో సంబంధించియున్నది.

కాఠకసంహిత ౧- ౪- ౩౧- ౩-

మైత్రాయణీసంహిత ౧- ౪- ౫-

వాజసనేయసంహిత ౧- ౬- ౧౧-

నా లు గ వ ల ను వా క స ం గ్ర హ ము-

౧. (హస్తములు, పాదములు మొదలగువానివలె) జోడుగ నుండుమిమ్ముల దేవకర్తకొరకు (ఉపయోగించుటకుగాను) శక్తుడనయ్యెదనుగాక.

౨. (జిహ్వత్వక్ మొదలగువానివలె) ఏకముగా నుండునిన్ను (దేవ) కర్తకొరకు (ఉపయోగించుటకుగాను శక్తుడనయ్యెదనుగాక).

౩. (సత్కర్తాచరణకొరకుగాను) ప్రతిబంధకమునశించును గాక విఘ్నములునశించునుగాక,

౪. (ఓభగవంతుడా నీవుపాపాత్ములను) శింక్షించువాడవు. (మమ్ముల) హింసించుదానిని (అంతశ్శత్రువును) నశింపజేయుము. ఏ (అంతశ్శత్రువు) మమ్ములహింసించుచున్నాడో వానిని నశింపజేయుము. ఏ (అంతశ్శత్రువును) మేమునశింపజేయ నిశ్చయించుచున్నామో వానిని నశింపజేయుము.

౫. (ఓపరమేశ్వరానీవు) సాధువులకు అత్యంత పరిశుద్ధమును కలుగజేయువాడవు అగుచున్నావు. (మరియు) అత్యంత పూర్ణత్వమును కలుగజేయువాడవు. అత్యంత ప్రియమును కలుగజేయువాడవు. అత్యంతకాంతిని కలుగజేయువాడవు దివ్యమోక్షమునిచ్చువాడవు లేదా సాధువులను మిక్కిలి ఆహ్వానముజేయువాడవు.

౬. నీవుఅకుటిలుడవు. (నీవు) జీవాత్మలను ధరించువాడవు. మమ్ముల దృఢముగనుంచుము, చలించనియకుము.

౭. (ఓజీవాత్మా) నిన్నున్నేహృదృష్టిచేత చూచుచున్నాను అనగా నీకు క్షేమము కలుగునటుల భగవంతునికి సమర్పించుచున్నాను, కావున భయపడకుము, చలించకుము, నిన్నుహింసించను.

౮. భగవంతునికొరకు (హృదయగ్రంథిని) విప్పుము.

౯. అంత ర్యామియైన భగవంతునియొక్క ప్రేరణకలుగుచుం
డగా, అశ్వనులయొక్క బాహువులచేతననగాఢభయసంధ్యాకాలము
లయందును, పూషయొక్క హస్తములతోననిగా రాత్రిం బగళ్లయందు
ను, భగవంతుని కొరకు ప్రియమగునటుల (ఓజీవాత్మానిన్ను) సమర్పిం
చుచున్నాను.

౧౦. అగ్నియనుపేరు గలిగినట్టియు, సోముడను పేరుగలిగినట్టి
యు, భగవంతునికొరకు (సమర్పించుచున్నాను).

౧౧. ఇట్టిసమర్పణ సాధువులకు (ఇష్టము).

౧౧. ఇట్టిసమర్పణ (వారితో) కూడిన మాకును (ఇష్టము).

౧౩. నీవృద్ధికొరకును, అంతశ్శత్రువుల నాశనముకొరకును (స
మర్పించుచున్నాను).

౧౪. స్వర్గమును లెస్సగాచూడుము.

౧౫. మోక్షమును కలుగజేసెడు భగవంతుని (చూడుము).

౧౬. ఇహపర సౌఖ్యములు దృఢముగా నుండుగాక-

౧౭- మహాత్మనుపొందము-

౧౮- భగవంతునియందు (ఓజీవాత్మానిన్ను) ఉంచుచున్నాను-

౧౯- ఓపరమాత్మా సమర్పింపబడినదానిని అనగ జీవాత్మను
రక్షించుము-

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మజేనమః.

—o—

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితామంత్రభాగస్య

ప ఇచ్చ మో ౭ ను వా కః.

కాండర్విః ప్రజాపతి.

౧- (౧) దేవః వః సవితా ఉత్పనాతు

(౨) ఆచ్ఛిద్రేణ పవిత్రేణ

(౩) వసోః సూర్యస్య రశ్మిభిః

జ్ఞానార్థము.

టీ || సవితా = ప్రేరకుడగు, దేవః = పరమాత్మ, వః = మిమ్ములను, ఉత్పనాతు = అత్యంత పవిత్రమును చేయుగాక. (౨) ఆచ్ఛిద్రేణ = అఖండమైన పవిత్రేణ = పవిత్రముచేత, (పవిత్రమునుచేయుగాక) (౩) వసోః = ఆత్మస్వరూపుడైన, సూర్యస్య = భగవంతుని యొక్క, రశ్మిభిః = అమృత కిరణముల చేత, (పవిత్రమునుచేయుగాక).

తా || సర్వాంతర్యామియగుభగవంతుడు తనయొక్క అమృతకిరణములచేత మిమ్ములను పవిత్రము చేయుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || వః = (ఓ యదకమలారా) మిమ్ముల, ఆచ్ఛిద్రేణ = సంధిములు లేని పవిత్రేణ = దర్శపవిత్రము చేతనున్న, వసోః = (జగత్తనకు) ఆధారుడయిన, సూర్యస్య = సూర్యుని యొక్క, రశ్మిభిః = కిరణములచేతనున్న, సవితా = ప్రేరకుడయిన, దేవః = పరమాత్మ, ఉత్పనాతు = పరికల్పముజేయుగాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి అగ్నిహోత్రహవశియను పాత్రయందు దకమును మూడుసార్లు దర్శతోతాకి పవిత్రముజేయవలయు.

వివరణము || ఈమంత్రము ఏకమంత్రముగ విద్యారణ్యులవారు కర్తార్థమందు భాష్యమువ్రాసియున్నను, బ్రాహ్మణమందును సూత్రమందును మూడుభాగములుగ చేయుటంబట్టి జ్ఞానార్థమందును మూడుభాగములుగ చేయబడినది. వసుశబ్దమునకు “జగన్నివాసహేతుః” అని విద్యారణ్యులవారు భాష్యమందు చెప్పి యున్నారు. ఇందువలననున్న సూర్యశబ్దము భగవత్ప్రేరకుటుంబ ఆనేకస్థలములయందు ఉండుట వలనను సూర్యఅనుపదమునకు భగవంతుడని అర్థము చెప్పబడెను. విహాయసంగతి

ర్జ్ఞోతిః పురుషర్షితభుస్త్విభుః । రవిర్విలాచనస్సుర్య స్సవితారివోచనః” (త్రీమహాభారతం అనుశాసనిక. ఆంధ్రాష్టాంగం ౧౦౮) ఈశ్లోకమందుండు మూర్త్యశబ్దమునకు భావ్యము “సూతేనర్వమితిసూర్యః” సూతేక్షయమితిసూర్యః “సూతేః సనతేర్యా” సవితశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి “నర్వస్యజగతః ప్రసవితా సవితా” (విష్ణుసహస్రనామభావ్యంపుట ౬౩) ౧-వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “దేవోవస్సవితా ఉత్పన్నాత్మిత్యాహ । సవిత్యప్రసూతయేవై నానుత్పన్నాతి” అనిగ భగవంతునియొక్క అనుగ్రహమువల్లనే వీటినిపవిత్రముచేయుచున్నాడు. (౨) - వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “అచ్చిద్రేణపవిత్రేణేత్యాహ । అసావా అదిత్యోచ్చిద్రం పవిత్రం తేనైవై నాఉత్పన్నాతి” అనిగ నితడు అఖండుండు పవిత్రము అఖండమైనది. దానిచేతనే పవిత్రముచేయుచున్నాడు. “యోవా ఆయంపవత ఏషోచ్చిద్రం పవిత్రం” (౩)-వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “వసోస్సుర్యస్య రక్షిభిరిత్యాహ । ప్రాణావా ఆపః । ప్రాణావసవః । ప్రాణారక్షయః । ప్రాణైరేవ ప్రాణాః సంపృణక్తి” (తై. బ్రా. ౩- ౨- ౫) అనిగ ఆపః, వసవః, రక్షయః అనుపదమువలన ప్రాణము అర్థమప్రాణముచేతనే ప్రాణములనుకల్గిచేయవలయును. ప్రాణశబ్దముఅత్తశబ్దము అభేదముగ ప్రయోగింపబడుచున్నవి జీవాత్మలను పవిత్రము చేయువాడు పరమాత్మయేగాని మరియొకరుగారు. అత్తసంబంధమైన దానిని ప్రకృతిసంబంధము పవిత్రముచేయుటకు శక్తిలేదు, కావునఈమంత్రమందున్న వసో అను పదమువలన అత్తస్వరూపుడైన భగవంతుడే మనలపవిత్రముచేయువాడుగాని మరియొకడుకాడని బ్రాహ్మణము స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది. పవిత్రమనగ పావనము చేయునది అని మహిధరభావ్యమందు వ్రాయబడియున్నది. “యోవా ఆయంపవత ఏషోచ్చిద్రం పవిత్రం” (శతపథబ్రాహ్మణము ౧. ౧- ౩- ౬) ఇదిగాయత్రీఛందస్సుగలముక్కు “పచ్చోగాయత్రీ” తై. బ్రా. ౩- ౨- ౫) ఇందుకు వినియోగం॥ ఆతైత్తిరీయాస్యామేవ + + + పచ్చః” (విద్యారణ్యభావ్యంపుట ౯౦) పచ్చః అనిగ ఒకొకపాదమువచ్చించుచు మూడుపర్యాయములు పవిత్రముచేయవలసినది, అదియెట్లనగ “దేవోవస్సవితోత్పన్నాత్మితీ” ప్రథమం, అచ్చిద్రేణ పవిత్రేణేతిద్వితీయం, వసోస్సుర్యస్య రక్షిభిరితి తృతీయం” అని యజుర్వేదభావ్యం (చెన్నపట్టణంకూర్పుపుట ౯౨) కర్తయందుపయోగింపబడు దర్శలు ప్రాణములకు సాదృశ్యమగునటుల విద్యారణ్యులవారు ౯౦పుటయందు వ్రాసియున్నారు “తతస్సుర్యరూపప్రాణత్వేన. భావితైఃదర్శప్రాణైః” ఇందువలన కర్తయందుపయోగింపబడు దర్శముదలగునవి మానసయః

జ్ఞమందు ప్రాణములు మొదలగువాటికి సాదృశ్యముగ నెంచవలయునను సిద్ధాంతము ధిరపరచుచున్నది.

౨ (౧) ఆపః దేవీ అగ్రేపువః అగ్రేగువః

(౨) అగ్రే ఇమం యజ్ఞం నయత

(౩) అగ్రే యజ్ఞపతిం ధత్త

(౪) యుష్మాక్ ఇంద్రః అవృణీత వృత్రతూర్యే

(౫) యూయం ఇంద్రం అవృణీధ్వం వృత్రతూర్యే

(౬) ప్రోక్షితాః స్థ

జ్ఞానార్థము.

(౧) దేవీః=దేవతాసంబంధమైన, ఆపః = ఓ కరుణారసములారా (మీరు) అగ్రేపువః=ముందుగ పవిత్రము చేయువారు, అగ్రేగువః=(మనుష్యులను రక్షించుటకు) ముందుగ వెళ్లువారు.

(౨) ఇమం=ఈ, యజ్ఞం=భగవత్పూజనను, అగ్రే=సమాప్తియందు అనగ సమాప్తిని, నయత=పొందించుడు.

(౩) యజ్ఞపతిం=భగవత్పూజ చేయువానిని, అగ్రే=శ్రేష్ఠస్థానమందు, ధత్త=ఉంచుము, అనగ మోక్షము కలుగ చేయుము.

(౪) యుష్మాక్=మిమ్ములను, ఇంద్రః=భగవంతుడు, వృత్రతూర్యే=అజ్ఞానాంధకారసంహారమందు, అవృణీత=కోరెను.

(౫) యూయం=మీరు, ఇంద్రం=భగవంతుని, వృత్ర తూర్యే=అజ్ఞానాంధకారసంహారమందు, అవృణీధ్వం=కోరితిరి.

(౬) (ఓ కరుణారసములారా మీరు స్వయముగానే పవిత్రములైనవారుగను

కర్తార్థము.

టీ|| అగ్రేపువః=ముందుగా పవిత్రము చేయునట్టియు, అగ్రేగువః = ముందుగా వెళ్లునట్టియు, ఆపో దేవీః=ఓ యుదకదేవతలారా [మీరు], ఇమం = ఈ, యజ్ఞం=యోగమును, అగ్రే=సమాప్తిని, నయత=పొందించుడు. అగ్రే=శ్రేష్ఠస్థానమందు, యజ్ఞపతిం=యజమానుని, ధత్త=ఉంచుము అనగా స్వర్గమును పొందించుడు. ఇంద్రః=ఇంద్రుడత, యుష్మాన్=మిమ్మున, వృత్రతూర్యే=వృత్రాసురునిని చంపుటయందు, అవృణీత=[సహాయము] కోరెను, వృత్రతూర్యే=వృత్రాసురుని సంపుటయందు, యూయం=మీరు, ఇంద్రం=ఇంద్రునిని, అవృణీధ్వం=[సహాయము] కోరితిరి, ప్రోక్షితాః [ఈమంత్రముచేతమీరు] ప్రోక్షించబడినవారుగా, స్థ=అగుచున్నారు.

క మంత్రోచ్ఛారణచేత) ప్రోక్షితాః = ఎరి
శుద్ధిచేయబడినవారు, స్థ = అగుచున్నాను

తా॥ భగవత్కరుణారసము అజ్ఞానాం
ధకారమును పోగొట్టి జీవులను పవిత్ర
ముచేసి మోక్షమును ఇచ్చును.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ఆ
యుదకము నభిమంతించవలయును.

వి॥ ఈ మంత్రము బ్రాహ్మణముననుసరించి ఆరుభాగములుగ విభజింపబడి
నది. 'ఆపః' అనగ సాధారణార్థమందు ఉదకమైనను వేదమందు మనుజులును
పవిత్రముచేయు భగవత్కరుణారసమునకు ఉపయోగింపబడుచున్నది. కావుననే
“యా ఏవ మేధాయజ్ఞేయాస్స దేవా ఆపః” అని బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడ్డది. (త్రై
బ్రా. 3 - ౨ - ౫) అనగ ఏవి అయితే పవిత్రమైనవిన్ని యజ్ఞసంబంధమైనవిన్ని
అయి ఉన్నవో అవియె, దేవసంబంధమైన రసములు. ఆపః అను పదముయొక్క
లక్షణము ఈమంత్రముకు సంబంధించిన మైత్రాయణీ బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడినది
ఎట్లనగ “ఆపః ప్రణయతి । ఆపోవై శ్రద్ధా । శ్రద్ధా మేవాలభ్యయజత । ఆపోయజ్ఞా
యజ్ఞంతత్వాత్ప్రచరతి । ఆపోదేవానాంప్రియంధామ । దేవానాంప్రియంధామప్రణీ
యప్రచరతి । ఆపస్సత్యం । సత్యమేవాలభ్యయజత । ఆపోరక్షోగ్ని । రక్షసామప
హత్యా । ఆపోవజ్రోవజ్రంభ్రాతృవ్యాయ/ప్రహరతిస్తుత్యా । ఆపశ్రద్ధా । శ్రద్ధాస్య
దేవాః । శ్రన్తనుష్యా । ఇష్టాయదధతే । యస్యేవగం విదుషః ఏవగం విద్వానపః
ప్రణయతి” (మై. బ్రా- ౪ - ౧ - ౪) ఇట్టి ధర్మములు కలిగిన ఆపః అను శబ్దము
నకు ఉదకములని అర్థముచెప్పి అట్టి ఉదకములను హిందువులు ప్రార్థించుచున్నా
రని అన్యమతస్తులుచేయు ఆక్షేపణ నిరధికము. మనము ధ్యానముచేయునది భగ
వత్కరుణయును ఆపోదేవికాని సాధారణ ఉదకముకాదు. అట్టికరుణ బహిరింద్రి
యముల కగోచరమగుటచే కర్తవ్యమందు భావనయా ఉదకము వినియోగింప బడుచు
న్నది. భగవత్కరుణారసము అంతటను వ్యాపించి అజ్ఞానమును పోగొట్టి మను
జునికి మోక్షము నిచ్చుచున్నది.

‘వృత్ర’ శబ్దము వేదనిఘంటువునందు మేఘార్థమందు చెప్పబడినది. వెలు
తురను మేఘము ఏప్రకారముగ ఆచ్ఛాదించునో ఆప్రకారముగానే జ్ఞానమును ఆ
చ్ఛాదించునది, వృత్రము. “వృణోతేరాచ్ఛా దనార్ధాత్” అనిదేవరాజయజ్ఞ వేదని
ఘంటుభాష్యమందు చెప్పినారు. (కలకత్తాకూర్పుపుట ౭౨) నిరుక్తమందు ఈ శ
బ్దమునుగూర్చి యాస్కమహాముని చెప్పినదేమనగ. “తత్తోవృత్రోమేఘఇతి నై
రుక్తాః । త్యాప్తోఅనుర ఇత్యైతిహాసికాః అపాంచజ్యోతిషశ్చమిశ్రీభావకర్తృణో వ
ర్షకర్తృజాయతే । తత్రోపమాణేనయుద్ధవర్ణాభవంతి. అహివత్తుఖలుమంత్రవర్ణాబ్రాహ్మ
ణవాదాశ్చ” అని (పూర్వషట్కం ౨ - ౫ - ౧౬) అనగావృతానురుదని సర్వమ

ని ఆరోపణ. ఈ శబ్దమునకు అంధకారమన్దమని తారానాథ వాచస్పత్యమందు చెప్పబడినది. (పుట ౪౩౪౭) మేఘమును ఛేదించి వర్షమును కలుగచేయునటుల ఆ జ్ఞానమును ఛేదించి జ్ఞానమును కలుగచేయునని వృత్రాసుర వధకథాతత్పర్యము. వేదాద్ధము ప్రకటనకాకుండ వాటిని ఆచ్ఛాదించి అజ్ఞానమందు పడద్రోయువాడని యు శ్శుత్యంతరమందు వృత్రుడువర్ణింపబడెను. ఏలాగనగ. “వృత్రోహవై ఇదం | అగ్రేసర్వంఆసయత్ | ఋచోయద్యజాగ్ంషి | యతానిమాని | తస్మైఇంద్రోవజ్రంసాజి హీర్వత్ |” (శతపథబ్రాహ్మణము ౫-౫-౫-౧) అనగ పూర్వమందువృత్రుడు ఋగ్యజుస్సామములను తనలో దాచుకొనెను. ఇంద్రుడువజ్రాయుధమును వాని పైకి పంపుట కపేక్షించెను. ఈ వాక్యార్థము ప్రస్తుతపు ఇండియాస్థితిని స్పష్టముగ తెలుపుచున్నది. వృత్రతూర్వమనగ సంగ్రామము ఆర్థమని వేదనిఘంటువు చెప్పుచున్నది (౨-౧౭-౩౨)

ప్రోక్షితాః అనగ శుద్ధిచేయబడినవి అనగఎల్లప్పుడు భగవత్కరుణారసములు శుద్ధియైనవని తాత్పర్యము. కావుననే “స్వతయేవయూయం శుద్ధాస్థేతిమంత్రోచ్ఛారణమేవసంప్రోక్షణం” అని (భట్టభాస్కరులవారు చెప్పియున్నారు. ౧-౧-౫) “అసంస్కృతా అన్యసంస్కారక్ష మానభవంతీతి” మహిధరాచార్యులవారు చెప్పినారు. (కలకత్తాకూర్పుపుట ౧౦) అనగ నితరపదార్థములచేశుద్ధిచేయతగనివి.

ఇందుకు వినియోగము “ఆపోదేవీరగ్రేవువ ఇత్యభిమంత్ర్య” విద్యారణ్యభాష్యము(చెన్నపట్టణం కూర్పుపుట ౯౨)

3. అగ్నేయే వః జష్టం ప్రోక్షామి.

జ్ఞానార్థము

టీ॥ (ఓజీవాత్సలారా) వః=మిమ్ములను, అగ్నేయే = భగవంతునికొరకు, జష్టం = ప్రియమగునటుల ప్రోక్షామి = శుద్ధిచేయుచున్నాను.

తా॥ జీవాత్మను భగవంతునికి ప్రియమగునటుల శుద్ధిచేయుచున్నాననగ కామాదిదోషరిహితముగ చేయుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ వః = [ఓభాష్యమా] మిమ్మున అగ్నేయే, అగ్ని దేవతకొరకు, జష్టం= ఇష్టమగునటుల, ప్రోక్షామి = ప్రోక్షించుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ఆయుదకముచే అగ్ని దేవతానిమిత్తము ధాన్యహవిస్సును ప్రోక్షించవలయును.

వి॥ ఈమంత్రవిషయమై ౪-వ అనువాకముయొక్క ౯-వ మంత్రముచూడవలయును. ఇందుకు వినియోగసూత్రము “అగ్నేయేవోజష్టం ప్రోక్షామితియధాదేవతం హవిస్త్రోప్రోక్షన్నగ్ని మభిప్రోక్షేత్” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౯-౧)

౪. అగ్నిహోమాభ్యాం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓజీవాత్తలారామిమ్ము) అగ్నియను పేరుగలిగినట్టియు సోమఅనుపేరుగలిగినట్టి భగవంతునికొరకు శుద్ధిచేయుచున్నాను.

తా॥ అగ్ని సోమములను పేర్లుగలిగిన భగవంతునికొరకు జీవాత్తను శుద్ధిచేయుచున్నాను.

కర్తార్థము

టీ॥ అగ్నిహోమభ్యాం = (ఓధాన్యమామిమ్మున) అగ్నిసోమ = దేవతలకొరకు ఇష్టమగునటులప్రోక్షించుచున్నాను

వి॥ ౪వ అనువాకముయొక్క ౧౦-వ మంత్రముచూడుడు వినియోగవిషయమై ౩-వ అనువాకముచూడుము.

౫. శుద్ధధ్వం దైవ్యాయ కర్తృణే దేవయజ్ఞాయై

జ్ఞానార్థము

మూడవఅనువాకముయొక్క మొదటి మంత్రమును చూడుడు.

కర్తార్థము.

టీ॥ దేవయజ్ఞాయై = (ఓపాత్రలారామీరు) దేవయాగ రూపమైనట్టియు, దైవ్యాయ = దేవసంబంధమైనట్టియు, కర్తృణే = కర్తృకొరకు, శుద్ధధ్వం పరిశుద్ధి నొందుడు.

వినియోగము॥ ఈమంత్రము చెప్పితూ పాత్రములను ప్రోక్షించవలయును

౬. అవధూతం రక్షః అవధూతాః అరాతయః

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ రక్షః = ప్రతిబంధకము అవధూతం = నశించునుగాక అరాతయః = విఘ్నములు అవధూతాః = నశించునుగాక.

తా॥ ఇందుకు ౨వ అనువాకముయొక్క ౨-వ మంత్రము చూడుడు.

కర్తార్థము.

టీ॥ రక్షః = (కృష్ణాజినములో అంతర్భూతముగా నుండెడి) రాక్షసుడు, అవధూతం = మిక్కిలి నశింప చేయబడినవాడుగా (అగుగాక), అరాతయః = (కృష్ణాజినములో అంతర్భూతముగా నుండెడి) శత్రువులు, అవధూతాః = మిక్కిలి నశింప బడిన వారుగా (అగుగాక).

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి
కృష్ణాజినమును మూడుసాలుక దులుప
వలయును.

వి॥ “అవధూతమితి యజురాదికైశ్చ పదయాగాయత్ర్యై అవధూతంవినాశితం శిష్టంవ్యాఖ్యాతం ప్రత్యుష్టేదిమంత్రేణ” అని (భట్టభాష్యరీయం ౧-౧-౫) ఇచటవినియోగము ననుసరించి ఏకమంత్రముగనున్నను ఛందస్సునుబట్టి ౨ మంత్రములుగ చేయబడినది. మొదటిమంత్రము ఆరక్షరములు కలిగియుండుటచేయాజుషీగాయత్రీఅనియు రెండవ మంత్రము ఎనిమిది అక్షరములు కలిగియుండుటచే ప్రాజాపత్యగాయత్రీయనియు తెలియందగును. “యజుషాంగాయత్రీషడక్షరా భవతి యత్రక్వచిద్వేదే షడక్షరంఛందః తద్వాజుషీగాయత్రీ సంజ్ఞాయతే ప్రాజాపత్యగాయత్ర్యే అష్టాక్షరాభవతి । యత్రక్వచిద్వేదే అష్టాక్షరంఛందః సాప్రాజాపత్యాగాయత్రీతిజ్ఞేయం” (పింగళఛదస్సు కలకత్తాకూర్పుపుట ౧౨) అనగవేదమందెచట నైసను ౬ అక్షరముల ఛందస్సుగలిగినేని అదియాజుషీగాయత్రీయనితెలియదిగును. ౮ అక్షరములఛందస్సు కలిగినేని ప్రాజాపత్యగాయత్రీయని గ్రహించవలయును. “శర్త్తస్యాఅవధూతగ్ం రక్షోవధూతరాతయః” అనిశుక్లయజుర్వేదులు పఠించుచున్నారు (౧ - ౧౪) ఈమంత్రము మొదలుకొని శరీరలక్షణము చెప్పబడుచున్నది. శర్త్తయనగాగృహనామములయందు చెప్పబడినది, (వేదనిఘంటువు 3-౪-౨౧) ఆత్మశుభశివము గృహము వంటిదిగనుక శర్త్తఅనగ దేహమనిగ్రహించవలయును ఇందుకుబ్రాహ్మణం “అవధూతగ్ంరక్షః అవధూతా అరాతయఇత్యాహ । రక్షసామపహత్ర్యై” (త్రై. బ్రా. 3 - ౨ - ౫) అనగప్రతిబంధక నాశనముకొరకు.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము అవధూతం రక్షః అవధూతా అరాతయ ఇత్యుత్కరే త్రిరవధునోతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౧౯ - 3)

2. అదిత్యాః త్వక్ అసి ప్రతిత్వా పృథివీ వెత్తు

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓశరీరమా) నీవు, అదిత్యాః = పరమాత్మయొక్క త్వక్ = త్వగింద్రియము, అసి = అగుచున్నావు, (ఐనను) పృథివీ = భూమి, త్వా = నిన్ను ప్రతివెత్తు = (తనదిగా) తెలుసుకొనుగాక.

కర్తార్థము.

టీ॥ అదిత్యాః = (ఓకృష్ణాజినమానీవు) భూమికి, త్వక్ = చర్మరూపము అసి = అగుచున్నావు, త్వా = నిన్ను పృథివీ = భూమి, ప్రతి = పొంది, వేత్తు = (తనచర్మమని) తెసిలికొన వలయును.

తా॥ శరీరమందు భగవంతుడున్న
ను పృథివీ సంబంధమైనదని తెలుసుకొ
నవలయును.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి
కృష్ణాజినమును గార్వచత్వారిగ్ని ఉత్తర
మందుగాని, ఉత్తరదేశమందుగాని, ప
శ్చిమదిక్కున కుంభముండునటుల, రో.
మములుక్రేందుగ నుండునటుల, పరచ
వలయును.

వి॥ దేహమందు పరమాత్మయున్నట్లు అనేకశ్రుతిస్త్రుతులవలన స్పష్టము
‘నీవారశూకవత్సస్వీతా భాస్వత్తనూపమా । తస్యాస్మిఖాయామ ధ్యేపరమాత్మా
వ్యవస్థితః’ అనినారాయణోపనిషత్తు “స్వకృతపురేవ్య బహిరంతర సంవరణంతవ
పురుషం వదంత్యఖిలశక్తి ధృతీంశకృతం । ఇందుకుచంద్రికా భావ్యమందుభాగ
పురశబ్దమునుగూచిఁ చెప్పబడినదేమనగా “త్యన్నివాస భూతేషుదేవేషుసంతమితి
శేషః” శరీరమిటుపంటిదైనను పృథివివలనే నసించునదని గ్రహించవలెను. ఇందు
కుబ్రాహ్మణం “అదిత్యాష్ట్యగనీత్యాహ । ఇయంవాఅదితిః అస్యాపైవై నత్వచంకరో
తి” (తై. బ్రా. 3-౨-౫) అనగా ఇదిఅదితి, అదితిశరీరమును చేయుచున్నాను.
“ప్రతిత్వాపృథివీవేత్విత్వాహ । ప్రతిష్ఠితై” (తై. బ్రా. 3 - ౨ - ౫) అనగా
ఈశరీరము నశించెడిదని తెలుసుకొను జీవుడుపరమాత్మయందు స్థిరుడగుచున్నాడు
ఇందుకువినియోగనూత్రం “అదిత్యాష్ట్యగనీత్యుత్తరేణగాహా పత్యముత్తరదేశేవా
ప్రతీచీనగ్రీవ ముత్తరలోమాపప్రణాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౧౯ - ౪).

౮. (౧) అధిషవణం అసి వానస్పత్యం.

(౨) ప్రతి త్వా అదిత్యాః త్వక్ వెత్తు.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (౧) (ఓశరీరమానీపు) వానస్ప
త్యం=కట్టెతోచేయబడినదానపు అయిన
ను అధిషవణం=సత్కర్తా చరణమునకు
లేక జీవునికోధించుటకు సాధనమైనదా
నపు, అసి=అగుచున్నావు.

(౨) అదిత్యాః = భగవంతునియొ
క్క, త్వక్=శరీరమైనభూమి, త్వ=
నిన్ను, ప్రతివెత్తు=తన సంబంధమైనదా
నిగా తెలుసుకొనుగాక.

కర్తార్థము.

టీ॥ అధిషవణం=[ఓరోలానీపు]దం
పుటకు నాధారమయినదానపున్ను, వాన
స్పత్యం=చెట్టువలన బుట్టినదానపున్ను,
అసి=అగుచున్నావు, [త్వా=అటువం
[టి నిన్ను, అదిత్యాః=భూమియొక్క,
త్వక్=[కృష్ణాజినరూపమైన] చిర్తము
వేత్తు = [తనరోలుఅని] తెలిసికోవల
యును.

తా॥ శరీరముసత్కర్తృచేయుటకు లేక జీవుని శోధించుటకు ఉపయోగమైనది. మరియు భగవంతుడు దీనియందు ఉన్న సుశరీరమునశించుననిగ్రహించవలయును

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి కష్టజ్ఞానముమీద ఉల్లాఖలము నుంచవలయును. శ్రౌతపదార్థనిర్వచనం ౬ (౪౨)

వి॥ బ్రాహ్మణానుసారముగ ఈమంత్రము రెండుగా విభజింపడినది. (౧) శరీరముదారు సంబంధమైనట్లును పాపాణసంబంధమైనట్లునుప్రసిద్ధి, వాటితో చేయబడినను భగవత్పూజ సత్కర్తృచరణకు జీవుడుశరీరము ధరించుట యావశ్యకము. ౭-వ మంత్రమందు వ్రాసినవ్రమాణములవలన పరమాత్మ యాశరీరమందున్న వాడైనను ఈశరీరమస్థిరమేను. అధిషవణం, అధి, సవనం, ఈశబ్దములతో చేర్చబడినది. సవనమనగ యజ్ఞనామమని వేదనిఘంటువు చెప్పుచున్నది. శబ్దార్థమునుబట్టి సత్కర్తృచరణమునకు ఆధారమైనది అని అర్థమువ్రాయబడెను. “అవఘాతాధారం కర్తుంఅధిషవణమని” విద్యారణ్యభాష్యమందు వ్రాయబడుటచే జీవునిదంపుటకు అనగశోధించుటకు ఆధారమైనదనియు అర్థముగవ్రాయబడెను. అధిషవణమనగ “సోమాభిషవచర్తాదిపాత్రఅని” తారానాథవాచస్పతి (౧౩౪) కర్తార్థమందుచెప్పెను. అనగ సోమమును సంపాదించుటకు తోలుమొదలగువానితో చేయబడినపాత్ర ఇది ఈశరీరమునకు తగినఉపమానము.

మొదటి మంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “అధిషవణమసి వానస్పత్యమిత్యాహ। అధిషవణమే వైసత్కరోతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౫) అనగ సత్కర్తృనే చేయవలయును. రెండవమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ప్రతిత్వాదిత్వాత్త్వగ్యేత్విత్యాహ। సయత్యామ” (తై బ్రా. ౩ - ౨ - ౫) ఇందుకుభాష్యము “సయఃసంబంధవాక్ షిజ్బంధన ఇత్యస్తాథాతో రుత్పన్నత్వాత్” (చెన్నపట్టంకూర్పుపుట ౯౫) అనగ పృథివిన్ని శరీరమున్ను పరస్పరసంబంధముకలవి.

ఇందుకువినియోగనూత్రము “అధిషవణమసీతితస్మిన్ ఉల్లాకలం అధిపర్తయతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౧౯-౬)

౯. (౧) అగ్నేః తనూః అసి.

(౨) వాచః వినజన్తనం.

(౩) దేవవీతయే త్వా గృహ్లామి.

జ్ఞానార్థము.

(౧) (ఓశరీరమానీవు) అగ్నేః = భగవంతునికి తనూః = దేహము అసి = అగుచున్నావు.

కర్తార్థము.

టీ॥ అగ్నేః = [ఓశాశ్రమానీవు] అగ్నికి, తనూః = శరీరముగానున్న వాచః = వాక్కును, వినర్జనం = క

(౨) వాచః = భగవంతునియొక్క వాక్కును విసజ్జనం = ఉచ్చరించుదానవు.

(౩) (గనుక) త్వ = నిన్ను దేవవీతయే = భగవత్ప్రతికారకు గృహ్లామి = ధరించుచున్నాను.

తా|| భగవంతుడు తేజోరూపముగ ఈశరీరమందున్నాడు, ఆయనయొక్క వాక్కును శరీరము ఉచ్చరించుచున్నది. భగవత్ప్రతికారకు ఓశరీరమానిన్ను ధరించుచున్నాను.

లుగజేయుదానవుగానున్ను, అసి = అగుచున్నావు, త్వ = [గనుకయిటువంటి]నిన్ను, దేవవీతయే = దేవతాభక్షణనిమిత్తము. గృహ్లామి = [రోలులో] వేయుచున్నాను,

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పిదాని పురోడాశమునుంచవలయును.

వి|| ఈమంత్రము బ్రాహ్మణానుసారముగ ౩ భాగములు చేయబడినది. తనూః, త్వక్' శరీరము ఇవి యేకాధములు "తనోతికర్తృతనూః" (వాచస్పత్యం ౩.౨౧౯) 'బ్రహ్మహ్యగ్నిః' (శ్రుతి) ఈశరీరముయొక్క ముఖ్యప్రయోజనము బ్రహ్మవాక్కునుచ్చరించుటకర్తృ యజ్ఞమందు శరీరమునకు సాదృశ్యముగ కృష్ణాజినమువయోగింపబడుచున్నది. అట్లుపయోగించుటకు కారణము శతపథబ్రాహ్మణముతెలియచేయుచున్నది. తస్యయానిశుక్లానిచ కృష్ణానిచలోమాని । తాస్యచాంచసామ్నాంచత్రూపం । యానిశుక్లానితాని సామ్నాంత్రూపం । యానికృష్ణానితాస్యచాం । యదివేతరథా । యాస్యేవశుక్లాని తానిసామ్నాంత్రూపం । యానిశుక్లాని తాస్యచాం । యాస్యేవబధ్రూణీవ హరీణీతా నియజామాయాం । సైషాత్రయావిద్యాయజ్ఞః । తస్యయేతచ్ఛిల్పమేవవణాస్తద్యత్కృష్ణాజినంషవతి' (౧ - ౧ - ౪ - ౨ - ౩) అనగాదానియొక్క తెల్లనినల్లని రోమములు ఋక్సామయజుర్ములనున్న పచ్చనివియజానున్ను తెలియచేయుచున్నవి. ఈమూడున్నుత్రివిద్యారూపమైన యజ్ఞము. ఈవస్త్రేలు గలిగిన శిల్పము కృష్ణాజినమగుచున్నది.

'వాచః' అనునదిఅంతోదాత్తమగుటచే వశ్మీవిభక్తి ద్వితీయాబహువచనము. అయ్యేనేని ఆద్యుత్తమమున్న స్వరితాంతమున్న అయ్యుండవలెను.

వీతయేఅనుభాతువు "వీగతివ్యాప్తిప్రజనకాంత్యససఖాదనేషు" అనుభాతువవలన పుత్తన్నమైనది. 'వీతయే' అనగ 'తర్పణాయఅనిశుక్లయజాచ్యేదభాష్యమందు, వ్రాయబడినది, (౧ - ౧ - ౫)

(౧)కి బ్రాహ్మణము “అగ్నేస్తనూరసీత్యాహ । అగ్నివావీషేతనూః । యదోషధయః” అనగాదారుసంబంధమైన ఇదిభగవంతునికి శరీరము.

(౨)కి బ్రాహ్మణము “వాచోవిసజ్జానమిత్యాహ । యదాహిప్రజాఓషధీనా మంచంత । అథవాచంవిసృజంతే” । అనగాఓషధులను భక్షించుటవలన వాక్కు కలుగుచున్నది.

(౩)కి బ్రాహ్మణము “దేవపితృత్యాగృహ్లామిత్యాహ । దేవతాభిరేతైసత్స మథాయతి” (తై. బ్రా- ౩ - ౨ - ౫) అనగాఇది జ్ఞానులచేతనే సమర్థింపబడు చున్నది.

ఈ ౧ - ౨ - మంత్రములను మైత్రాయణులు “అగ్నేజిహ్వసీవా చోవిస జ్జానం” అనిపఠించుచున్నారు. (౧ - ౧ - ౬ - ౧౩)

ఇందుకువినియోగనూత్రం “అగ్నేస్తనూరసీతి తస్మిన్వాహిః ఆవపతిత్రర్యజూషా తూ ఙ్క్షించతుథాం” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧ - ౧౯ - ౩)

౧౦. (౧) అద్రిః అసి వానస్పత్యః

(౨) సః ఇదం దేవేభ్యః హవ్యం సు+శమీ శమిష్య.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (౧) (ఓశరీరమానీవు) వానస్పత్యః = దారుసంబంధమైనదానవు, అద్రిః = పాషాణ సంబంధమైన దానవు, అసి = అగుచున్నావు.

(౧) సః = ఆ(నీవు) ఇదం = ఈ హవిస్సును అనగజీవుని, దేవేభ్యః = స ద్వృత్తులకొరకు సు+శమీ = శాంతి కలుగునటుల శమిష్య = చేయుము.

తా॥ (ఓశరీరమానీవు) పాషాణము తోను దారువుతోను చెయ్యబడినదాన వు అయినను జీవుని నిర్మలమైనదానిగ చేయుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ వానస్పత్యః = [ఓరోకలీనీ వు] చెట్టువలన బుట్టినదానవుగానున్ను, అద్రిః = [దృఢత్వముచే] రాయివంటి దానవుగానున్ను, అసి = అగుచున్నావు, సః = ఆ[నీవు] దేవేభ్యః = దే వార్థమైన, ఇదం = ఈధాన్యరూపమైన, హవ్యం = హవిస్సును, సు+శమీ = భుజించుటకువిరోధమైన, ఊకమొదలగున విలేకుండనటుల] నుష్టుగాఅయ్యేలాగున శమిష్య = చేయుము.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పియు సలము నుంచవలయును.

వి॥ దేవేభ్యః = అనగ సద్వృత్తులకొరకు (ఈపదమునుగూర్చి సామన్యవిషయములుచూడుము)

‘హవ్యం’నుగూర్చి ౩-వ అనువాక ౧౦-వమంత్రవివరణచూడుము. సు+శమీ అనగ సుకర్త, శమీ అను పదము కర్తనామములయందు చెప్పుబడినది. (వేదని

ఘంటువు ౨-౧) శమఉపశమే అను ధాతువలన పృథ్వీన్నమైనది. 'శమ' అనగ కామక్రోధాదులులేకుండుట. (గురుబాలప్రబోధిక ౨౯౪) ఈపదమునకుఋగ్వేద భాష్యమందు "నుశమిశోభనకర్తయధాభవతి తథా నుకర్తత్వాయేత్యర్థః" అని చెప్పబడినది. (ఋగ్వేదం ౫-౮౭-౯) శమిష్వఅను ధాతువుకూడ "శమశాంతా" అను ధాతువువలననే పృథ్వీన్నమైనది.

“స ఇదందేవేభ్యో నుశమిశమిష్వేత్యాచాశాంతైశ్చ” (తై. బ్రా. ౩-౨-౫) ధాన్యమును రాతిసంబంధమైన కఱ్ఱసంబంధమైనరోళ్లలోదంపి పొట్టుమొదలైనవాటిని తీసివేసి శుభ్రము చేయునటులజీవుని ఈశరీరమందు తపస్సుమొదలగు సత్కర్తాచరణచే శాంతినిపొందించి భగవంతునికి అర్పితకలుగచేయవలయుననిబోధించుచున్నది.

'నుశమిష్వ' అనుమంత్రమున్ను 'శాంతైశ్చ' అను బ్రాహ్మణమున్ను అచేతనమైన ధాన్యమునకు చెందునో ధాన్యము ఉపమానముగాగల ఉపమేయమైన జీవునికి చెందునో అనేసంగతి కర్తార్థమేగాని జ్ఞానార్థములేదని వాదించువారు ఆలోచించతగినది.

ఇందుకువినియోగసూత్రము “అద్రిరసి వానస్పత్యమితి ముసలమాదాయ” (ఆవస్తంబక్రౌత ౧-౧౯-౮)

ముసలము తీసికొనివచ్చి యేమి చేయవలసినది ఈమంత్రముయొక్క వినియోగమందు చెప్పబడలేదు “హవిష్క్రుదేహీతిత్రిరవహంతి” అని నూత్రకేవము చెప్పుచున్నది “హవిష్క్రుదేహీ” అనుమంత్రము తైత్తిరీయసంహితయందు మృగ్యమైనను బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడినది. వాజసనేయసంహితయందు “హవిష్క్రుదేహీ” అని ౩-సార్లు పఠించబడుచున్నది.

౯ - ౧౦ - నూత్రములలో ఈమంత్రమునుగూర్చి ఆవస్తంబులవారు చెప్పినదేమనగ “హవిష్క్రుదేహీతిబ్రాహ్మణస్య, హవిష్క్రుదాగహీతిరాజన్యస్య, హవిష్క్రుదాద్రవేతి వైశ్యస్య, హవిష్క్రుదాదేవేతిశూద్రస్య, ప్రథమంవా సర్వేషాం” ఈనూత్రమునకు భాష్యమందు “శూద్రస్యేతినిషాదఫపత్యర్థం” అని దుద్రదత్తాచార్యులవారు చెప్పినారు.

౧౧. (౧) ఇమం ఆ వద ఊర్జం ఆ వద.

(౨) ద్యుమత్ వదత వయం సంఘాతం జేష్ఠ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (౧) ఇమం=(ఓశరీరమానీవు)

జ్ఞానమునుగూర్చి, ఆవద=ప్రకటించండి, ఊర్జం=బలమును, ఆవద=ప్రకటించండి.

కర్తార్థము.

టీ॥ ఇమం=(ఓ రాయి నీవు) హవి

స్వయంప మయిన యీ అన్నమును, ఆవద = (యజమానుడు తీసికొనివచ్చు

(౨) ద్యుమత్ = (ఓ ఇంద్రియములారా) ప్రకటించండి, వయం=మేము, సంఘాతం=అరిషడ్వర్గమును, జేష్ఠ=జయించెదము.

తా || (౧) ఓ శరీరమా నీవు జ్ఞానమును బలమును ప్రకటింపుము.

(౨) (ఓ ఇంద్రియములారా) జ్యోతిని ప్రకటించండి. మేము అరిషడ్వర్గమును జయించెదము.

చున్నాడని దేవతలకొరకు) ప్రకటింపుము ఊర్జం = (ఆ అన్న) రసమును, ఆవదం = యజమానుడు తీసికొనివచ్చు చున్నాడని దేవతలకొరకు) ప్రకటింపుము, ద్యుమత్ = ఓయజ్ఞాయుధములా మీరు ఈహవిస్సు మంచిరసముకలదని, వదత = (దేవతలకొరకు) ప్రకటింపుడు, వయం = మేము, సంఘాతం = శత్రుసమదాయమును, జేష్ఠ = రాయినూ రెకబ్బము చేత) జయించగలము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి దృషదుపలములను రెన్నగా గుట్టవలయును.

వి || బ్రాహ్మణము ననుసరించి రెండుమంత్రములుగ విభజింపబడినది. ఇషం అనుశబ్దమునుగూర్చి ప్రథమా అనువాక ప్రథమమంత్ర వివరణచూడుడు.

ఇందుకు బ్రాహ్మణముననుసరించి “ఇషమావదోజామావదేత్యాహ” ఇష మేవోజాయచమానేదథాతి (తై. బ్రా. ౩. ౨. ౫) అనగా యజమానికి జ్ఞానముబలముకలుగజేయుచున్నాడు.

(౨) ద్యుమత్ అనునది జ్వలనాధామందు వేదనిఘంటువులోచెప్పబడినది. (౧-౧౬-౧౧) ద్యుమత్ ద్యోతనవాక్ అనియాసుక్కుడుచెప్పియున్నాడు. (పూర్వ పట్కం ౬. ౧౯)

జ్యోతినిగూచి ఇంద్రియములు బాగుగ యత్నము చేయవలసినదనియు అప్రకారముగచేసినయెడల అంతశ్చక్రపుల సంఘాతమును జయించి మోక్షమును పొందెదమనియు నీమంత్రముతెలియచేయుచున్నది. ఈయథామనే బ్రాహ్మణము తెలియచేయుచున్నది. “ద్యుమద్వదతవయం సంఘాతం జేష్ఠేత్యాహ | భ్రాతృ వ్యాభిభూత్యై” (తై.బ్రా. ౩. ౨. ౫.) మనలోపలనే సద్గుణములు దుగుణములు పుట్టును సద్గుణములుభ్రాతృలు దుగుణములుభ్రాతృవృత్తులు చేయు“మనోశ్రద్ధాదేవీ స్యయజమానసురిఘ్నీ స్యావాకం +++శ్రేష్ఠయేషాంభవతి” అని బ్రాహ్మణముచెప్పుచున్నది. అనగా మనస్సునుజయించి శ్రేష్ఠుడగును.

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ఇషమావద ఊజామావదేతి దృషదుపలై స మాహున్తి (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౦-౨)

౧౨. వక్షవృద్ధం అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (ఓ శరీరమా నీవు) వక్షవృద్ధం=వృక్షము, అసి=అగుచున్నావు.

తా || నీవు వృక్షమువంటిదానవు.

కర్తార్థము.

టీ || వక్షవృద్ధం=(ఓ శూర్పమానీవు) వక్షముచే వృద్ధిపొందిన వెదురుచేత చెయ్యబడినదానవు గనుక) వక్షముచెప్పి సెందినదానవు, అసి=అగుచున్నావు.

వినియోగము || దంపిన ధాన్యమును పొట్టులేకుండా చెరిగినతర్వాత ఈమంత్రముచెప్పి ముందుగాగాని ఉత్తర ముందుగాని చాటనుంచవలయును.

వి || శరీరము వృక్షమైనట్టునుదానియందు జీవాత్మ పరమాత్మ నివసించియున్నట్టును అనేక స్థలములయందు చెప్పబడినది. “ఊర్ధ్వమూల వృక్షంమవాక్సా త్సంయోవేదసంప్రతి” (ఆరణ్యకం ౧-౫౨) “ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖం అశ్వర్థం ప్రాహురవ్యయం” “నుపర్ణావేతానుయుజౌ సఖాయౌ యద్యచ్ఛయాకృతసీడాచ వృక్షే । ఏకస్తయోఃఖాదతిపిష్టలాన్నం అన్యోనిరన్వోసి బితేనభూయాక” భాగవతము (చెన్నపట్టణముకూర్పు పుట ౧౦. ౩౫)

“ద్వానువణాసయుజాసఖాయాసమానం వృక్షంపరివస్వజాతే । తయో రశ్యః పిష్టలంస్వాద్యత్యనశ్చన్నో ఆభిచాకసీతి” (ముండకోపనిషత్తు ౩.౧.౧)

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “వక్షవృద్ధమసీతి పురస్తాచ్ఛూర్ప ముపోహత్యుత్తరతోవా” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౦-౫)

౧౩. ప్రతిత్వా వక్షవృద్ధం వెత్తు.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| త్వా=(ఓ శరీరమా) నిన్ను, వక్షవృద్ధం=వృక్షముగ, ప్రతివెత్తు=తెలుసుకొనుగాక.

తా|| ఓ శరీరమానీవు వృక్షమువంటిదానవు.

కర్తార్థము.

టీ|| త్వా=[ఓ ధాన్యసముదాయమా] నిన్ను, ప్రతి=గ్రహించి, వక్షవృద్ధం=వక్షముచే వృద్ధిసెందినదానవుగనుక.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి చెరగవలయును.

వి॥ ౧౨ - ౧౩ - మంత్రములుకలిపి ఏకమంత్రముగ బ్రాహ్మణమందు వ్యాఖ్యానముచేయబడినది “వర్షవృద్ధమసిప్రతిత్వా వర్షవృద్ధావా వోషదయఇత్యాహ । వర్షవృద్ధాఇషీకాసమృద్ధ్యై” (తై. బ్రా. ౩-౨-౫) “ఇషీకావేణవః” అనివిద్యారణ్యులవారు అర్థమువ్రాసినారు. (చెన్నపట్టణంకూర్పుపుట = ౭) ఇషీకయొక్క పుత్రత్వత్తినిగూర్చి ఉజ్వలదత్తులవారు “ఇషీఃకిద్ధిస్వశ్చ” (౪-౨౧)అను ఉణాది సూత్రముక్రింద వ్రాసినదేమనగ “ఇషగతౌఅస్తాదీకః హ్రస్వశ్చకిత్వా ధ్వుణాభావః, ఇషీకాశరశలాకా వీరణకాద్వికాచ” ఈపదమునకు యానుగుడు నిరుక్తమందువ్రాసినదేమనగ “ఇషీకపీషీకేషతేగఃతికర్తృణః” (ఉత్తరపట్నం ౩-౮) ఇందు వలన ఇషీకమనగ వృద్ధిపొందెడిది అని ద్యోతకమౌచున్నది. విద్యారణ్యులవారు వ్రాసినదేమనగ “మంత్రద్వయేవృద్ధిశబ్దేన సమృద్ధిఃద్యోతతే” అనగ ౨-మంత్రముల యందు వృద్ధిశబ్దము ఉపయోగించుటచే సమృద్ధిద్యోతకమౌచున్నది. ఈ అర్థమునై మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది “ప్రతిత్వావర్షవృద్ధం వేత్వితి ప్రతిష్ఠిత్య” (౪ - ౧ - ౭) కావున ౧౨, ౧౩-మంత్రములయొక్క తాత్పర్యము “ఓశరీరమా నీపు వృక్షమువలనై వృద్ధిపొందుము.”

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ప్రతిత్వావర్షవృద్ధంవేత్వ్యద్యపతి”అనంతం బ్రకౌత (౧-౨౦-౬)

౧౪. పరాపూతం రక్షః పరాపూతాః అరాతయః.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ రక్షః = ప్రతిబంధకము, పరాపూతం = నశించుగాక, అరాతయః = అంతర్బహిశ్శత్రువులను విఘ్నములు, పరాపూతాః = నశించుగాక.

తా॥ మేము చేయబోవు సత్కార్యములయొక్క ప్రతిబంధకములు నశించి అవిఘ్నమవుగాక.

కర్తార్థము.

టీ॥ రక్షః = రాక్షసుడు, పరాపూతం = పోగొట్టబడుగాక, అరాతయః = శత్రువులు, పరాపూతాః = పోగొట్టబడుదురుగాక.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ఉత్కరస్థలమందు వేయవలయును.

వి॥ ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణము కామక్రోధాదులను దేనితోపోల్చబడినది తెలియచేయుచున్నది. “యజ్ఞగ్ంరక్షాగ్ం స్యనుప్రావిశత్” సత్కర్తృను కామక్రోధాదులు పొందినవి. “తాన్యస్మాపశుభోన్యిర్వాదయంత” “అస్మా” కు బదులు “అశ్మా” అని కాలకకాఖయందు (౩౧-స్థానకం ౪) పఠించబడుచున్నది, అస్మా అను పదము నిఘంటువులయందు మృగ్యము. అశ్మా అనుపదము వేదనిఘం

టువందును వేదాంగమయిన నిరుక్తమందును మేఘమనగ అంధకారార్థమందుప
యోగింపబడినది. “అస్మా” “అత్మా” ఏకార్థములుగ నెంచవలయును.
‘అస్ర’ అనగ రక్తము. “అస్మ” శబ్దముకూడ రక్తార్థమం దుపయోగింపబడినటుల
విద్యారణ్యభాష్యమువలన కనుపించుచున్నది. “తుష్టేరోషదీభ్యః” ఓషధులనుంచి
పొట్టుచేతను (నివారింపబడుచున్నవి) “రక్షాంసినిష్కా సితవంతః తుషత్యాగేనచ
ఓషధ్యుపలక్షితేభ్యః” అని విద్యారణ్యులవారు వ్రాసినారు (చెన్నపట్టణంకూర్పు
పుట ౯౦) అనగా ఓషధులు జీవునికి ఉపలక్షణమనియు, జీవుడు అంధకారముచే
కప్పబడినటుల ధాన్యము తుషచేకప్పబడినదనియు, తుషనుపోగొట్టి ధాన్యమునుస్వ
చ్ఛతగ చేయవలయుననునది ఉపమానమనియు అంధకారమునుపోగొట్టి ఆత్మను జ్ఞా
నముకలదిగచేయవలయుననుట ఉపమేయమనియుగ్రహించతగును. “పరాపూతంర
క్షః పరాపూతా అరాతయ ఇత్యాహ । రక్షసామపహత్యై” (తై. బ్రా. ౩-౨-౫)
అనగ తుషవంటి అజ్ఞానమునశించుటకు.

ఇందఱువిషయమై ఈ అనువాకముయొక్క ౬-మంత్ర వివరణచూడుము.

“పరాపూతమితియజురాదికైకపదయాగాయత్ర్యా” అనిఇచటనున్న భట్టి
భాస్కరులవారు చెప్పియున్నారు. (౧-౧-౫)

ఇందుకు వినియోగనూత్రం “పరాపూతంరక్షః పరాపూతాఅరాతయ ఇత్యు
క్తరెపరాపునాతి” (ఆవస్తంబ ౧-౨౦-౭)

౧౫. రక్షసాం భాగః అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓ అజ్ఞానమానీవు) రక్షసాం=
రాక్షసులయొక్క, భాగః=భాగము, అ
సి=అగుచున్నావు.

తా॥ అనగ దుర్వృత్తులను నశింపచే
యవలయును.

కర్తార్థము.

టీ॥ [ఓడికానీవు] రాక్షసులకు,భా
గః=భాగము, అసి=అగుచున్నావు.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి కృ
ష్ణాజినముక్రిందనేకాని ఉత్తరదేశముందే
కాని అనాంతరదేశమందేకాని మధ్యమ
మైన పురోడాశ కపాలముతో తీసుకొ
నవేయవలయును. లేకహస్తముజేతనైనా
వేయవలయును.

వి॥ దేవతలనగ జ్ఞానులని ఇదివరకు అర్థం వ్రాయబడియున్నది దేవత అను
శబ్దమునకు మరియుక అర్థముకలదు. మనలోనుండు సద్వృత్తులు దేవతలనియు దు
ర్వృత్తులు రాక్షసులనియు లేక అసురులనియు చాందోగ్యోపనిషత్తులందును బృహ

దారణ్యకోపనిషత్తుయందును చెప్పబడ్డది. ఈవిషయము ఈ అనువాకాంతసామాన్యవిషయములలో విస్తరింపబడును. సద్వృత్తులను వృద్ధిచేయవలయును. దుర్వృత్తులను నశింపచేయవలయును. సద్వృత్తులను దేవభాగమనియు దుర్వృత్తులను రాక్షసాంభాగమనియు చెప్పబడుచున్నది. ప్రథమనువాకం ౫-మంత్రమందు “ఆప్యాయధ్యమస్మియా దేవభాగం” అని చెప్పియుండుటవలన జ్ఞానసంపాదనచే సద్వృత్తులను వృద్ధిచేయవలయుననియు, ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమందు “తుష్టేరేవరక్షాంసినివయదతే” అని చెప్పియుండుటవలన అజ్ఞానమును పరిత్యజించుటచే దుర్వృత్తులు నశించుననియు బోధఅగుచున్నది. ఈమంత్రమునకు సంబంధించిన మైత్రయణీసంహితయందు (౧-౧౭౨) “ప్రవిద్ధోరక్షసాంభాగః” అనియు వాజసనేయసంహితయందు (౧-౧౬) “అపహతంరక్షః” అనియు పఠింపబడుచున్నవి.

మహీధర భాష్యమందు ౧౪-౧౫-మంత్రములనుగూర్చి వ్రాయబడినదేమనగా “పురాపూతంఇతినిః పునాతీతి, “రక్షః” పరాపూతంనిరాకృతంశూర్పణతుషేషుపరాపూతేషుతద్గతంరక్షోపితైస్సహభూమా పాతితం ఆరాతయః హవిః ప్రతికూలాః ఆలశ్యాదిశత్రవశ్చ పరాపూతాఃనిరాకృతాః అపహతమితి తుషాన్నిరస్యతీతి “రక్షః” అపహతందూరేఅపనీయమరితంతాదూరే నిస్సారయేత్” (శుక్లయజుర్వేదభాష్యం కలకత్తాకూర్పుపుట ౧౨) ఇందువలన రాక్షసులు పొట్టుచేత తృప్తిపడి వెళ్ళిపోదురని చెప్పట ఆరోపణఅనితేటబడుచున్నది. మరియు ఆలశ్యాది దుర్గుణములను పరిత్యజించి భగవత్కరుణారసమును పొందినయెడలపరిశుద్ధతకలుగును; కావుననే ఈమంత్రముయొక్కబ్రాహ్మణమందు “అపహతపస్సుశతిమేధ్యత్వాయ” అనిచెప్పబడినది. (తై.బ్రా. ౩-౨-౫)

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “దుధ్యమేపురోడాశకటారేతుషానోప్య రక్షసాం భాగోసీత్యధస్తాత్కుష్టాజినస్యో పవపత్న్యత్తర మపరమవాంతరదేవం” “హస్తేనోపవతీతిబహ్నౌచబ్రాహ్మణం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౦-౧౦)

౧౬. వాయుః వః వి + వినక్తు

జ్ఞానార్థము.

టీ || వాయుః = భగవంతుడు, వః = మిమ్ములను, వి = లెస్సగ, వినక్తు = పవిత్రముచేయుగాక.

తా || భగవంతుడు మీయందుండు దుర్వార్తవృత్తులను నశింపచేసి మిమ్ములను పవిత్రముచేయుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || వః = (ఓచియ్యమా) మిమ్మున, వాయుః = వాయువు, వివినక్తు = (నూకలుమొదలగునవి లేకుండ నటుల) బాగుచేయుగాక.

తా || ఈమంత్రముచెప్పి విడ దీయ్యవలయును.

వి || వాయుః అనగ భగవంతుడని ౪-వ అనువాకము ౮-వ మంత్ర వివరములో వ్రాయబడినది. వాయుః అనగ పవిత్రముచేయువాడని ఈ బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది “వాయుర్వోవివిసక్త్విత్యాహ | పవిత్రంవై వాయుః | పునాత్యైవై నాక్” (తై-బ్రా. ౩. ౨. ౫) వీటిని పవిత్రముచేయుచున్నాడు.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “వాయుర్వోవివిసక్త్వితీవిచ్య” (ఆపస్తంబ శ్రౌత ౧. ౨౦. ౧౧)

౧౨. దేవః వః సవితా హిరణ్యపాణిః ప్రతి గృహ్ణాతు

జ్ఞానార్థము

టీ || వః = (ఓజీవులారా) మిమ్ములను హిరణ్యపాణిః = అమృతముహస్తమందు కలిగిన, సవితా = ప్రేరకుడగు, దేవః = భగవంతుడు, ప్రతిగృహ్ణాతు = గ్రహించుగాక.

తా || ఓజీవులారా మిమ్ములను భగవంతుడు అమృతము నిచ్చిరక్షించుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || వః = (ఓ బియ్యమా) మిమ్మున హిరణ్యపాణిః = బంగారుంగరమును చేతులోధరించిన, సవితా = ప్రేరకుడైన దేవః = దేవుడు, ప్రతిగృహ్ణాతు = ప్రతిగ్రహించుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి పాత్రయందు బియ్యమునుంచవలయును

వి || హిరణ్యపాణి అనుశబ్దమునకు వ్యాఖ్యాతలు భిన్నార్థములు వ్రాసినారు “హిరణ్యంజ్యోతిః | పాణిఃహస్తః | హిరణ్యవ్యవహారోవాయస్య సః | జ్యోతిర్హిరణ్యం” శుక్లయజుర్వేదభాష్యం (బాంబాయికూర్పు పుట ౪౬) ఈశబ్దమునకు అనేకార్థములుకలవు వేదనిఘంటువునందు అమృతము మొదలగు అర్థములుకలవని వ్రాయబడియున్నది. (౧. ౨) ‘అమృతంజ్యోతిః’ ఈపదములు అజ్ఞానమునుపోగొట్టి జ్ఞానానందమును కలుగజేయునది అని తెలుసుకొనవలయును. హిరణ్యశబ్దముయొక్క పుష్పత్తి ఈ అర్థమునేబోధించుచున్నది “ద్విధాతుజంరూపం | హి నోతేరమ తేశ్చధాతుద్వయాత్ సమదితాత్ రూపసిద్ధిః” దేవరాజయజ్ఞాభాష్యము (వేదనిఘంటువు కలక. కూర్పు ౨౦)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “దేవోవస్సవితా హిరణ్యపాణిః ప్రతిగృహ్ణాత్విత్యాహ ప్రతిష్ఠితైః | హవిషోస్కందాయ” (తై. బ్రా. ౩-౨-౫)

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “దేవోవస్సవితా హిరణ్యపాణిః ప్రతిగృహ్ణాత్వితీ పాత్ర్యా తండులాక్ ప్రస్కందయిత్యా” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧-౨౦-౧౧)

వి ద వ అ ను వా క సా మా న్య వి ష య ము లు.

:0:0:0:

౧. కర్తరీత్యా ఈ అనువాకము ప్రహ్యపమాతమని చెప్పబడుచున్నది. జ్ఞాన రీత్యా జీవాత్మతాడనమని చెప్పవచ్చును. ఈ అపమాతకర్తనుగూర్చి వై యాయకు లుచెప్పినదేమనగా “సంస్కారఃపుంసపివేష్టః ప్రోక్షణాభ్యక్షణాదిషు” (కును.తారా నాథవాచస్పతీ పుట ౪౧౯) ప్రోక్షణాదికర్తలు పురుషునికేకాని మరియొకరికికావు. ప్రహ్యదులకు భావనయాప్రోక్షణాదికర్తలు జరుగుచున్నవి. బహిర్యజ్ఞమందు అంత స్థితమైన తుషమొదలగునవి పోవునటుల ధాన్యమును దంపినరీతిని అంతస్థిత దుర్గణ ములు నశించునటుల జీవుని తాడనచేయవలసినది గనుక అంతర్యజ్ఞమందు జీవతాడ నమని చెప్పబడినది.

౨. దేవాసురయుద్ధము అనేకస్థలములయందు కనుపించుటచే దీన్ని గురించి కొన్ని సంగతులు ఇచట వ్రాయుచున్నాము. మనుజుడు ప్రజాపతి అనియు, జ్ఞా నాజ్ఞానములు అతనికి భార్యలనియు, జ్ఞానమువలన పుట్టెడు వృత్తులు దేవతలనియు, అజ్ఞానమువలన పుట్టెడు వృత్తులు అసురులనియు, లేక రాక్షసులనియు, మన గ్రం థంబులయందు చెప్పబడినది. దేవాసురయుద్ధమనగా సద్గుణములకు దుర్గుణములకు రెంటికి జగడమనియు జ్ఞానమను సోమమును గ్రహించి భగవద్వాక్కులయిన ప్రణ వమును స్మరించి, సద్గుణములు దుర్గుణములను జయించెను.

సామవేదోపనిషత్తయిన ఛాందోగ్యమందు “దేవాసురాహవైయత్రసంయతి రేడభయే ప్రాజాపత్యాః” అని చెప్పబడినది (౧-౨-౧) ఇందుకు భాష్యము “దే వాఃదీప్యతేదోక్త్యాతనార్థస్య శాస్త్రోద్భాసితా ఇంద్రియవృత్తయః” అనురాతద్విపరీ తాః స్వేషేవానుష విష్వగ్విషయ విషయాను ప్రాణనక్రియాసుర మణాత్స్వాభా వికస్యస్తమాత్తికా ఇంద్రియవృత్తయః । ప్రాజాపత్యాఃప్రజాపతిః కర్తజ్ఞానాధిక్యతః పురుషః” శంకరభాష్యం ౧-౨-౧ “దిత్యదిత్యాదిత్యపత్యుత్తర పదాణ్య ఇతిణ్యః! (పా ౪-౧-౮౪) అదితి అఖండమైనది గనుక జ్ఞానము; అదితిపుత్రులు అదిత్యులు; దితిఖండమైనదిగనుక అజ్ఞానము; దితిపుత్రులు దైత్యులు బృహదారణ్యకమందు “ద్యయాఃప్రాజాపత్యాదేవాశ్చ అనురాశ్చ” అని చెప్పబడియున్నది. (3-3-౧) ఇందుకుశంకరభాష్యము “కాశ్రుజనిత జ్ఞానకర్తభావితాః ద్యౌతనోదేవాభవంతి తయేవస్వాభావిక ప్రత్యక్షానుమానజనిత దృష్టిప్రయోజన కర్తజ్ఞానభావితాః అను రాః” బ్రహ్మసూత్రముయొక్క అ. 3. పా. 3. నూ. ౬-క్రిందను వ్రాయబడిన రత్నప్రభాభాష్యము “తేహదేవాస్సాత్విక వృత్తయఃప్రాణాః. రజస్తమోవృత్తిరూ పా అనురాః.” ఈలక్షణములయందు కొంచము భేదమున్నను అన్ని వ్యాఖ్యానముల

యందు దుర్భాగ్యపుత్రులు దుర్భాగ్యప్రాణములు దుర్భాగ్యగుణములు అనురులనియు, సత్రాప
ణములు సగ్గుణములు మొదలగు దేవతలనియు చెప్పబడ్డది.

3.

ఇందుకు వంశావళి.

ప్ర జా ప తి
పురుషుడు

ప్రథమభార్య ఆయిన జ్ఞానమువలన

దేవతలు

అనగ సద్వృత్తులు.

రెండవభార్య ఆయిన దితి అజ్ఞానమువలన

దైత్యులు

దుర్ వృత్తులు.

౪. దేవతలయొక్క రాక్షసులయొక్క కొన్ని పేర్లు ప్రబోధ చంద్రోదయమందు
చెప్పియున్నారు.

దేవతలు.

౧ శాంతి   ౬ నీతి
౨ కరుణ   ౭ భక్తి
౩ శ్రద్ధ   ౮ విరాగం
౪ మైత్రీ   ౯ ధ్యానం
౫ తుమా   ౧౦ బోధ

రాక్షసులు.

౧ కామః   ౬ క్రోధః
౨ రతిః   ౭ లోభః (లేక అత్యాశ)
౩ దంభః   ౮ హింసా
౪ అహంకారః   ౯ భ్రమః
౫ మహామోహః   ౧౦ మిథ్యా

మరియు శ్రీమద్వీరభాష్యముయొక్క ౧౬-వ అధ్యాయమందు దైవీ సంపత్తు
లున్న ఆనురీ సంపత్తులున్న చెప్పబడినవి.

ఇవి సద్గుణములు.

అభయం సత్వసంశుద్ధిః జ్ఞానయోగవ్యవస్థితిః దానందమః యజ్ఞః స్వాధ్యాయః
తపః ఆర్జవం (౧) అహింసా సత్యం అక్రోధః త్యాగః శాంతిః అపైశునం దయా
అలోలుత్వం మార్గవం హ్రీః అచాపలం (౨) తేజః తుమా ధృతి శౌచం నాతి
మానీతా (౩) ||

ఇవి దుర్గుణములు.

దంభః దర్పః అభిమానః క్రోధః పారువ్యం అజ్ఞానం || (౪)

రాక్షసులను దేవతలు జయించుమార్గము ఐతరేయబ్రాహ్మణమందు చెప్పబడి
నది. అదియొట్లనగ “దేవానురావా ఏషులోకేషు సమయ తంతతతవీతస్యాం ప్రా
చ్యాందిశ్యయతంత । తాంస్తతో అనురా ఆజయం స్తదక్షిణస్యాం దిశ్యయతంత ।
తాంస్తతో అనురా ఆజయం స్తఊదీచ్యాం ప్రాచ్యాందిశ్యయతంత । తేతతో నపరాజ

యంత । నైషాదిగపరాజితా తస్మాదేతస్యాందిశియతేతవా యాతయేద్వేళ్వరోహవృ
ణాకర్తోస్తేదేవాఅబృవన్నరాజతయావై నోజయంతి రాజానంకరవామహ ఇతి తథేతి
తేసోమంరాజానం అకుర్వంతే సోమేనరాజ్ఞాసర్వాదిశోజయన్” (౧, ౧౪)(సోమ
విషయమై ౩-వ అనువాకము చూడుడు.)

౫. రెండవ అనువాక చివరను అనగ ౩౨ పుటయందు వ్రాయబడిన స్తోకము
లకు అర్థము కఠినముగానున్నదని కొందరు తెలియచేసిసందున దాని అర్థము
ఇచటవ్రాయు చున్నారము.

౧   ౨   ౩   ౪   ౫   ౬
సః । భావః । కామతా । జగ్ధికరా । నాధీరధీరయః । జాతుజాలమరాః ।

౧   ౨   ౩   ౪   ౫   ౬
కాండాః । ప్రశ్నాః । అను । ప । పద । అక్షరాః ॥

క్రమాలంకారమువలె ఈపదములను చూచుకొనవలయును.

	౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮	౯
౧. కాదిసవ=	క	ఖ	గ	ఘ	జ	చ	ఛ	జ	ఝ
౨. టాదిసవ=	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ
౩. పాదిపంచ=	ప	ఫ	బ	భ	మ				
౪. యాద్యష్టై=	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	
౫. నలందు=	౦								

వైశ్లోకమందున్న ప్రథమ అక్షరము ‘సః’ ఇది ౪-పంక్తిలో ౭-అక్షరము
సః, కాండాః=౭-కాండలు.

భావః, ప్రశ్నాః=౪౪-ప్రశ్నలు.

(భా ౩-పపంజ్క్తిలో ౪-వ అక్షరము. వ ౪-వపంజ్క్తిలో ౪-వ అక్షరము)

కామతా, అను ౬౫౧-అనువాకములు.

(క ౧-పంక్తిలో ౧-టో అక్షరము. మ ౩-పంక్తిలో ౫-వఅక్షరము. త ౨
పంక్తిలో ౬-అక్షరము. ఈ అంకలు వామపార్శ్వముగచూచిన ౬౫౧ - ఔను).

౬. ఈ ప్రకారముగానె శేషించినవాటికిని. జగ్ధికరా ప=౮౯౧౨, వామముగ చూచిన ౨౧౯౮-పనసలు, నాధీరధీరయః పద = ౦ - ౯౨ - ౯౨౧, వామముగ చూచిన, ౧౨౯౨౯౦-పదములు జాతుజాలమరాః, అక్షరాః=౮౬౮౩౫౨, వామముగ చూచిన ౨౫౩౮౬౮-అక్షరములు. ఇవి యజుర్వేద తైత్తిరీయసంహిత యందుకలవు.

౭. ఈ అనువాకముక్రింద నుదహరించబడినవాటితో కొన్ని మంత్రవ్యత్యయము లుగ సంబంధించుచున్నది.

కాతకసంహితా

౧ - ౫

వాజసనేయసంహితా

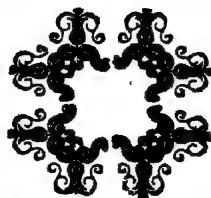
౧ - ౧౨ - ౧౬

మైత్రేయణిసంహితా

౧ - ౧ - ౬ - ౭

అయిదవ అనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మజ్ఞానము.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితామంత్రభాగస్య

మప్తమో ౭ ను వాకః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. అవధూతం రక్షః అవధూతాః అరాతయః.

జ్ఞానార్థము.

ఈమంత్రమునకు ౫-వ అనువాక ౭వ మంత్రమును చూడుము.

కర్తాథము.

టీ॥ రక్షః=కృష్ణాజ్ఞానంలో అంతర్భూతముగా నుండెడి రాక్షసుడు, అవధూతం=మిక్కిలి నశింప చేయబడినవాడుగా [అగుగాక], అరాతయః=[కృష్ణాజ్ఞానంలో అంతర్భూతముగా నుండెడి] శత్రువులు, అవధూతాః=మిక్కిలి నశింపబడినవారుగా [అగుగాక]

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి కృష్ణాజ్ఞానమును దులుపవలయును.

౨. అదిత్యాః త్వక్ అసి ప్రతి త్వా పృథివీ వెత్తు.

జ్ఞానార్థము.

ఈమంత్రార్థమునుగూర్చి ౫-వ అనువాకముయొక్క ౭-వ మంత్రమును చూడుము.

కర్తాథము.

టీ॥ అదిత్యాః = (ఓకృష్ణాజ్ఞానమానీవు) భూమికి, త్వక్ = చర్మరూపము, అసి=అగుచున్నావు, త్వా = నిన్ను, పృథివీ = భూమి, ప్రతి=పొంది, వెత్తు = (తనచర్మమని) తెలిసికొనవలయును.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి కృష్ణాజ్ఞానమును గార్హపత్యాగ్నికి తూర్పుభాగమున పరశవల్లయును.

3. దివస్కంభనిః అసి (౨) ప్రతి త్వా ఆదిత్యాః త్వక్ వెత్తు.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) (భగవంతుడానీపు) దివ
స్కంభనిః=దివః = స్వర్గలోకమునకు
స్కంభనిః=ఆధారుడవు, అసి=అగుచు
న్నావు.

టీ || (౨) త్వా=నిన్ను, ఆదిత్యాః=
భగవంతునియొక్క, త్వక్=త్వక్ అయి
న ఈశరీరము, ప్రతి+వెత్తు=(తనసం
బంధమైనదానిగా) తెలుసుకొనుగాక.

తా || భగవంతుడు సర్వప్రపంచమున
కు ఆధారుడని తెలుసుకొనవలయును.

కర్తార్థము.

టీ || దివః = (ఓశమ్యా) స్వర్గ
లోకమును, స్కంభనిః= ధరించెడుదా
నవు, అసి=అగుచున్నావు. ఆదిత్యాః=
భూమియొక్క (కృష్ణాజినరూపమైన) చ
ర్మము, త్వా=నిన్ను, ప్రతి=పొంది, వెత్తు
= (తనశమ్యాఅని) తెలిసికోవలయును.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి
కృష్ణాజినమందు కుంభముకలశమ్యాఅనె
కట్టినంచ వలయును.

వి || స్కంభనిః=అనగ పరబ్రహ్మయనియు సర్వమునకు ఆధారుడనియు ఆ
ధర్వణవదమందు చెప్పబడినది. “యస్తైహస్తాభ్యాం పాదాభ్యాంవాచాశ్రోత్రేణచ
క్షుషా : యస్తేదేవాఃసదాబలిం వ్రయచ్ఛంతి విమలేమతిం । స్కంభం బృహికత
మంస్విదేవసః” (౧౦ - ౩ - 3౯) అనగ ఎవనికొరకు దేవతలు హస్తములు పా
దములు వాక్ శ్రోత్రము మొదలయినవాటితో నెల్లప్పుడు సమితమైన నివేదనను
సమర్పించుచున్నారో. అను నీగ్రంథబాహుళ్యముచే అధ్యాయము నిచట పూర్తిగా
వ్రాయబడలేదు.

భగవంతుడు స్కంభముచేత ఇహలోక పరలోకములను విడదీసినటుల ఋ
గ్వేదమందు చెప్పబడినది. “సధామపూర్వంమమేయఃస్కంభేనవిరోదసి అజోన
ద్యాం అథారయత్ (౮ - ౪౧ - ౧౦)

ఈయర్థమునె బ్రాహ్మణమున్ను తెలియచేయుచున్నది. “దివస్కంభనిరసి
ప్రతిత్వాదిత్యాఃస్వస్త్విత్వాహ । ద్యావాపృథివ్యావిధృతైః” (తై. బ్రా. 3-౨-౬)
అనగా విడదీయుటకు జగత్తంతయు పూర్వమందొకటిగానే యుండినదనియు,
భగవంతుడు తనశక్తిచేతను రెండిటిని విడదీసెననియు నూచించుటకు శమ్యాఅనేక
జ్ఞును బాహ్యయజ్ఞమందు నిలవబడుచున్నాను.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “దివస్కంభనిరసీతికృష్ణాజినముదీచినకుంభాత్
శమ్యాంనిధాయ” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - 3)

శమ్యమనగ “భూదిరత్వాప్తనిర్మితాషట్ త్రింశదంగులపరిమితాయమా అగ్ర
భాగేఅష్ట స్వంగుళీణ కుంభాష్టకయతా తండులాదిపేషణకారే దృషదో అధస్తా

త్ స్థాపనాయోపయుజ్యమానా అగ్నిధ్రక్ కర్తృ కదృషదుపలాది సమమాహననాదౌ కరణభూతాశమ్యా పదవాచ్యా” (శ్రౌతపదార్థనిర్వచనము ౮ - ౪౧)

“అదిత్యాఃస్కంభోసి” అని మైత్రాయణులు పఠించుచున్నారు (౧ - ౧ ౭ - ప - ౫)

౪. ధిషణా అసి పర్వత్యా ప్రతితిత్వా దివస్కంభనిః వెత్తు.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓమనుజుడానీవు) ధిషణా = ఆత్మసంబంధమైనదానవు, అసి = అగుచున్నావు, దివః = స్వర్గ లోకమును, స్కంభనిః = ధరించెడు భగవంతుడు, త్వా = నిన్ను, ప్రతివెత్తు = తెలుసుకొనుగాక.

తా॥ మనుజుడు పరమాత్మ సంబంధమైన జీవునితోను ప్రకృతిసంబంధమైన శరీరముతోను నిరూపించబడినవాడు గనుక జీవాత్మ పరమాత్మ సంబంధమైనదిగా తెలుసుకొనవలయును.

కర్తాథము

టీ॥ ధిషణా = (ఓసన్నికట్లా నీవు నూరడమునకు తెగినదానవుగానున్ను, పర్వత్యా = (దృఢమైన దానవు గనుక) పర్వత సమానమైన దానవుగా నున్ను, అసి = అగుచున్నావు, త్వా = (ఆ) నిన్ను, దివః = స్వర్గలోకమును, స్కంభనిః = ధరించిన (శమ్యా) ప్రతి = పొంది, వెత్తు = (తనసన్నికట్లు అని) తెలిసికోవలయును.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రము చెప్పి శమ్యా అనే కట్టిమీద సన్నికట్లు నుంచవలయును.

వి॥ ధిషణా అనుశబ్దమునుగూర్చి మహీధరాచార్యులవారు వ్రాసిన దేమనగా “ధియంబుద్ధింకర్తృవాధినోతి వ్యాప్నోతిదదాతి వాధిషణాప్రాస్వమాక్షం” (శుక్లయజుర్వేదభాష్యం బొంబాయికూర్పు పుట ౧౪) ధారయత్వర్థమితిధీః బుద్ధిః ధారయతికర్తారం ఫలప్రదానే నేతిధీః కర్తృబుద్ధిః కర్తృవాసనోతి సంభజతేసనోతేః పచాద్యచ్ఛృషో దరాదిత్వేచధిషణా” (౨-ప అనువాకం ౩-వమంత్రమును చూడుము).

స్కంభని అను పదమునుగూర్చి మైత్రయణిమూడుము.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ధిషణా సిపర్వత్యాప్రతిత్వా దివస్కంభ నిర్వత్వి త్యాహ । ద్యావాపృథివీత్యేవిధృత్యై” (తై. బ్రా. ౩-౨-౬) ఇవాపరలోక సౌఖ్యముయొక్క దృఢముకొరకు.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “ధిషణా సిపర్వత్యేతిశమ్యాయాం దృషదమ త్యాధాయ” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౧-౩)

“పాషాణమయీపేషణకాతే పేషణీద్రవ్యాశ్రయ భూతాదృషదిత్యుచ్యతే” శ్రౌతపదార్థ నిర్వచనము పేజీ ౯ - ౪౪)

౫. ధిషణా అసి పార్వతీయీ ప్రతి త్వా పర్వతిః వెత్తు.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ ధిషణా=(ఓమనుజుడానీవు) జ్ఞానముకలవాడవు, పార్వతీయీ=పర్వత సంబంధమైన వాడవు, అసి = అగుచు న్నావు; త్వా=నిన్ను, పర్వతిః=ప్రకృతి, ప్రతివెత్తు = తెలుసుకొనుగాక.

తా॥ మనుజునియొక్క శరీరము పర్వత సంబంధమైనదానినిగా తెలుసుకొనవలయును.

కర్తార్థము.

టీ॥ ధిషణా=(ఓపాత్తరమానీవు) నూరడమునకు తెలిసినదానవుగానున్ను, పార్వతీయీ=(దృఢమైనదానవుగనుక పర్వత సమానమైన దానవుగా నున్ను, అసి=అగుచున్నావు, త్వా=(ఆ)నిన్ను ప్రతి=పొంది, పర్వతిః= పర్వతసంబంధమైన సన్నికట్లు, వేత్తు=తనది అని= తెలిసికోవలయును.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి సన్నికట్లమీదపాత్తరమునుంచవలయును.

వి॥ ౪-౫ మంత్రములయొక్క తాత్పర్యమేమనగ మనుజుడు జ్ఞానముకలిగిన ఆత్మతోను జ్ఞానములేని ప్రకృతితోను రూపించబడినాడు ౪-వమంత్రములో జ్ఞానముకలిగిన ఆత్మ భగవత్సంబంధమైనదానిగానున్ను, ఈమంత్రములో అచేతనమైన శరీరము ప్రకృతిసంబంధమైనదిగాను తెలుసుకొనవలయునని చెప్పబడ్డవి.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ధిషణాసిపార్వతీ యీప్రతిత్వా పర్వతిర్వేత్విత్యాహ ॥ ద్యావాపృథివీర్భృత్యై” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౬)

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “ధిషణాసిపార్వతీయీతిద్యుషద్యపలామత్యాదఘాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - ౩)

ఉపలా అనగ “పాపానిర్మితా పేషణసాధనభూతా ఉపలాకథితా” (శ్రాతపదార్థ నిర్వచనము ౯ - ౪౫)

౬. (౧) దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవే (౨) అశ్వినోః బాహుభ్యాం

(౩) పూష్టః హస్తాభ్యాం అధి+వపామి (౪) ధాన్యం అసి

(౫) ధినుహి దేవాన్.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ సవితుః=ప్రేరకుడైన, దేవస్య=భగవంతునియొక్క, ప్రసవే=అనుగ్రహము కలుగుచుండగ. (౨) అశ్వినోః=

కర్తార్థము.

టీ॥ సవితుః=ప్రేరకుడైన, దేవస్య=పరమాత్మయొక్క, ప్రసవే= అనుగ్రహము కలుగుచుండగా, అశ్వినోః = అశ్వినుల

అశ్వినులయొక్క, బాహుభ్యాం = బాహువులచేతను. (౩) పూష్టః = పూషయొక్క, హస్తాభ్యాం = హస్తములచేతను, త్వ=నిన్ను, అధివపామి = సమర్పించుచున్నాను. (౪) ధాన్యం = (నీవు) ధాన్యమువలె శుద్ధిచేయబడువాడవు, అసి = అగుచున్నావు. (౫) దేవాన్ = దేవతలను, ధినుహి = సంతోషపెట్టుము.

తా|| ఓజీవాత్మా నిన్ను ఎల్లప్పుడు భగవంతునికి సమర్పించుచున్నాను. నీవు దేవతలకు సంతోష మగునటుల సత్కర్తయందు ప్రవర్తించుము.

యొక్క, బాహుభ్యాం = బాహువులచేతనున్న, పూష్టః = పూషయను దేవతయొక్క, హస్తాభ్యాం = హస్తముల చేతనున్న, త్వ = (ఓ బియ్యము) నిన్ను, అధివపామి = (నూరుటకు రాతిమీద) ఉంచుచున్నాను, ధాన్యం = (నీవు నూరలేగిన) తండులము, అసి = అగుచున్నావు, దేవాన్ = దేవతలను, ధినుహి = సంతోషపెట్టుము.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి అభిమంత్రించి సన్నికల్లమీద బియ్యము నుంచవలయును.

వి|| ఈమంత్రము బ్రాహ్మణానుసారముగ ౫-భాగములుగ విభజించబడినది, ఈమంత్రములోనుండు ౧ - ౨ - ౩-భాగములను గూర్చి ౪-వ అనువాక ౯-వ మంత్రము చూడుము.

అధివపామికి బదులు పారబాటున అధివసామి అని సంహితలో అచ్చుపడినది. ధాన్యం అనగ ఇచట శుద్ధిచేయబడిన బియ్యము పూర్వ అనువాకమందుచేప్ప బడినరీతిని ఈధాన్యము ఆత్మకు ఉపమానము. కావుననే “ ధాతుమర్హాయత్ బియ్యం త్ శుద్ధం” అని ధాన్యశబ్దమునుగూర్చి శుక్లయజుర్వేదభాష్యమందు వ్రాయబడినది (బాంబాయికూర్పు పుట ౬౦) దేవశబ్దమునుగూర్చి ౫-వ అనువాక సామాన్య తుద నుచూడుము.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవఇత్యాహ । ప్రనూత్యై । అశ్వినోర్బాహుభ్యా ఘిత్యాహ + + + + + ధాన్యమసిధినుహి దేవానిత్యాహ । ఏతస్యయజుషోవీర్యేణ” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౬).

ఈమంత్రమునకు ప్రత్యేకవినియోగము మృగ్యము. ఈమంత్రములో కొన్ని మంత్రములనుచేర్చి వినియోగము చెప్పబడినది. అదియెట్లన్న “దేవస్య త్వేత్యనుత్యూత్యాగ్నయేజుష్ట మధివపామీతి యధాదేవతం దృషదితండులా నధివపతిత్రిర్యజుషా తూష్టీంచతుర్థం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - ౫)

2. ప్రాణాయ త్వ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓజీవాత్స) త్వ=నిన్ను, ప్రాణాయ = ప్రాణవాయువుకొరకు (ఉపయోగించుచున్నాను).

తా॥ ప్రాణముకొరకు జీవాత్మను ఉపయోగించవలయును.

కర్తార్థము.

టీ॥ త్వ= (ఓచియ్యమా) నిన్ను, ప్రాణాయ=ప్రాణవాయువుకొరకు (నూరుచున్నాను)

వినియోగము॥ ఈ మంత్రము చెప్పి సన్నికల్లుమీద తూర్పు వైపున నూరవలయును.

వి॥ ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ప్రాణాయత్వ అపానాయత్వే త్యాహ । ప్రాణానేవయజమానే దధాతి” (తై. బ్రా 3 - ౨ - ౬)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ప్రాణాయత్వేతి ప్రాచీముపలాం ప్రోహత్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - ౬)

౩. అపానాయ త్వ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓజీవాత్స) త్వ=నిన్ను, అపానాయ=అపానమును వాయువుకొరకు (ఉపయోగించుచున్నాను).

తా॥ (ఓజీవాత్స) నిన్ను అపానవాయువుకొరకు ఉపయోగించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ త్వ= (ఓచియ్యమా) నిన్ను, అపానాయ = అపానవాయువుకొరకు (నూరుచున్నాను)

వినియోగము॥ ఈ మంత్రము చెప్పి సన్నికల్లు మీద పడమరవైపున నూరవలయును.

వి॥ ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమునుగూర్చి ౭-మంత్రమును చూడుము.

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “అపానాయత్వేతి ప్రతీచీం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - ౬)

౪. వ్యానాయ త్వ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓజీవాత్స) త్వ=నిన్ను, వ్యానాయ = వ్యానవాయువుకొరకు (ఉపయోగించుచున్నాను).

కర్తార్థము.

టీ॥ త్వ= (ఓచియ్యమా) నిన్ను, వ్యానాయ=వ్యానవాయువుకొరకు (నూరుచున్నాను.)

తా॥ ఓజీవాత్మానిన్న వ్యాసవాయు
పుకొరకు ఉపయోగించుచున్నాను.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రముచెప్పి
సన్నికట్లు మధ్య నూరవలయును.

వి॥ ఇందుకు వినియోగసూత్రము “వ్యాసాయత్వేతి మధ్యదేశే వ్యవధార
యతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - ౬)

౧౦. దీర్ఘాం అను ప్రసితిం ఆయుషే ధాం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ ఆయుషే=ఆయుపుకొరకు, దీ
ర్ఘాం = అవిచ్ఛిన్నమైన, ప్రసితిం=
సత్కర్తృసమూహమును, అనుధాం=ధ
రించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

దీర్ఘాం = అవిచ్ఛిన్నమైన, ప్రసితిం
= కర్తృ సమూహముకు (హేతువైన
పొత్తరమును), ఆయుషే = (యజమా
నునికి) ఆయుర్వృద్ధికొరకు, అనుధాం
=ధరించుచున్నాను.

తా॥ సత్కర్తృచరణవలన ఆయుర్వృ
ద్ధి కలుగును.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రముచెప్పి
నూరిన పిండి తూర్పునకు త్రోయవల
యును.

వి॥ ఇందుకు బ్రాహ్మణము “దీర్ఘామనుప్రసితిమాయుషే ధామిత్యాహ । ఆ
యురేనాస్తిక్ దధాతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౬)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “దీర్ఘామనుప్రసితిమాయుషే ధామితి ప్రాచీ
మంతతోఅనుప్రోహ్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౧ - ౭)

౧౧. దేవః వః సవితా హిరణ్యపాణిః ప్రతిగృహ్ణాతు.

౫-వఅనువాకముయొక్క ౧౭-వమంత్రము చూడుము.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి పిండిని కృష్ణాజినముమీద నుంచవలయును.

ఆరవ అనువాక సామాన్యవిషయములు.

౧. ఐదవ అనువాకమున్ను ఈ అనువాకమున్ను జీవాత్మయందుండు కల్మషములను పోగొట్టి శుద్ధిచేయుమార్గమును తెలియచేయుచున్నది. పొట్టుతో కూడిన దానికి సాధారణముగ ధాన్యమనిపేరు. పొట్టుమొదలగు కల్మషములను తీసివేసి, బియ్యమందు మాలిన్యమును పోగొట్టి నూరుటచేత భక్షించుటకు ఎటుల అర్హమనా అటులనే తాడనవంటి తపస్సు శాంతి పశ్చాత్తాపము మొదలగువానిచే జీవాత్మయందుండు దుర్గుణములను నశింపచేసి భగవంతునికి అర్పణచేయ నర్హమగునటులచేయ వలయునని ఈరెండు అనువాకములు తెలియచేయుచున్నవి. (2-అనువాకవివరణ చూడుము)

౨. ఈ అనువాకమందుండు ధాన్యశబ్దమునుగూర్చి జైమిని న్యాయమాలయను మీమాంసగ్రంథమందు చెప్పబడినదేమనగ “నోహ్యః హ్యోధవాధాన్య శబ్దోనాసంగతోక్తితః । ఊహ్యోలక్షణయార్థస్యగోపానస్యేవసంగతేః” (౯-౧-౧౯) అనగ అధివపామి అనుమంత్రమందు అగ్నేయే అనుపదము ఊహించతగినది. ధాన్యమని అనుమంత్రమందు, ధాన్యశబ్దము ఊహయొగింపబడుటవలన లక్షణచేత నిజమైన అర్థమును గ్రహించవలయును. ఈశబ్దముచే కర్తార్థమందు తండులములను జ్ఞానార్థమందు కామాదిరాహిత్యమైన జీవాత్మను లక్షణయ్యగ్రహించవలయును.

౩. మీమాంసయొక్క ౯- అధ్యాయమందు “అతిదిష్టపదార్థానాం ఊహా నూహవిచారణా” అని చెప్పబడినది. కర్తయందుపయోగింపబడు పదార్థములవలన నేమియూహించతగినది కనుగొనవచ్చును. ఇదియే జ్ఞానార్థము. పూర్వమీమాంసచది వినయెడల కర్తయందుపయోగింపబడు పదార్థములకుపలక్షణములనుటకునేమియు సందియముండదు.

౪. ఈ అనువాకమునకు కర్తరీత్యా ‘పేషణమని’ చెప్పబడుచున్నది. జ్ఞానరీత్యా ‘అత్త్యశోధన’మని చెప్పవచ్చును. పేషణమనగ “అవయవవిభాగేన చూర్ణేన” (తారానాథ వాచస్పతి పేజీ ౪౪౨౦)

౫. మూడవ అనువాకమందు కాండ ఋషులనుగురించి వ్రాయబడినట్లొక ములకు వివరణ ఇచ్చటవ్రాయబడును.

అపస్తంబ శాఖయందు ౨౨ - వన్నములుకలవు, అవి ౫౪ - కాండలుగ కాండానుక్రమణికయందు విభజింపబడినవి. ఇందుకు ౧౨ గురుకాండ ఋషులు.

కాండ ఋషులపేర్లు, ప్రతికాండ ఋషి ఎన్నికాండలకు అధికారి అయినది, ఈక్రిందనుదహరింపబడును.

ఋషులపేర్లు.

కాండలసంఖ్య

౧ ప్రజాపతిఋషికి	౯ కాండలు
౨ చంద్రఋషికి	౯ కాండలు
౩ అగ్ని ఋషికి	౭ కాండలు
౪ విశ్వేదేవ ఋషులకు	౧౬ కాండలు
౫ సాగ్ంహితీర్దేవతాఋషికి	౧ కాండ
౬ యాజ్ఞీకీర్దేవతాఋషికి	౧ కాండ

ఋషులపేర్లు.

కాండలసంఖ్య

౭ వారుణిఋషికి	౧ కాండ
౮ హవ్యవాత్ఋషులకు	౫ కాండలు
౯ విశ్వేదేవఋషులకు	౨ కాండలు
౧౦ బ్రహ్మస్వయంభూఋషికి	౧ కాండ
౧౧ విశ్వేదేవఋషికి	౧ కాండ
౧౨ అరుణఋషికి	౧ కాండ

కాండపేరు.

అందుకుఋషి.

౧ పురోడాశీయం	(ప్రజాపతి ౧)
౨ అధ్వరం	(చంద్ర ౧)
౩ గ్రహ	(చంద్ర ౨)
౪ దక్షిణాని	(చంద్ర ౩)
౫ ఆధాన	(అగ్ని ౧)
౬ పునరాధేయం	(అగ్ని ౨)
౭ అగ్నిపృష్ఠానం	(అగ్ని ౩)
౮ విష్టికం యాజమానం	(ప్రజాపతి ౩)
౯ తద్విధిః	(ప్రజాపతి ౪)
౧౦ వాజపేయం	(చంద్ర ౫)
౧౧ తద్విధిః	(చంద్ర ౬)
౧౨ రాజనూయం	(విశ్వేదేవులు ౧)
౧౩ కామ్యాపశవః	(విశ్వేదేవులు ౩)
౧౪ ఇష్టయః	(విశ్వేదేవులు ౪)
౧౫ దార్శ్వికబ్రాహ్మణం	(ప్రజాపతి ౫)
౧౬ ఉపాసువాక్యం	(విశ్వేదేవులు ౫)
౧౭ అగ్నిః	(అగ్ని ౪)
౧౮ తద్విధిః	(అగ్ని ౫)
౧౯ తద్విధిః	(అగ్ని ౬)
౨౦ అధ్వదీనాం త్రయాణాంవిధిః	(చంద్ర ౪)
౨౧ యాజ్ఞాః	(విశ్వేదేవులు ౬)
౨౨ రాజనూయవిధిః	(విశ్వేదేవులు ౨)
౨౩ సత్రాయణం	(విశ్వేదేవులు ౯)
౨౪ ఆశ్వమేధః తస్యక్రమః పంచాదౌ సాత్రికాదశినోన్యనువాకోనాః షడనువాకం అగ్నికంఠహాపృష్ఠన్నామ ద్వేత్రైశిక దశినోన్యనువాకం	

కాండపేరు.

అందుకుఋషి.

ద్విచత్వారిగ్ం శికంద మరపృష్ఠం నామత్రైగ్ంశికోత్తమ దశినద్విచత్వారిగ్ం శికాపనువాకాదశిన్యత్త మశ్చ	(విశ్వేదేవులు ౭)
౨౫ ప్రవర్గ్యః	(చంద్ర ౮)
౨౬ తద్విధిః	(చంద్ర ౯)
౨౭ అగ్నిహోత్రవిధిః	(అగ్ని ౭)
౨౮ హోతారః	(ప్రజాపతి ౫)
౨౯ తద్విధిః	(ప్రజాపతి ౬)
౩౦ ఉపహోమాః	(విశ్వేదేవులు ౧౦)
౩౧ కాకిలీ	(విశ్వేదేవులు ౧౩)
౩౨ సహా	(చంద్ర ౭)
౩౩ సూక్తాని	(విశ్వేదేవ ౧౧)
౩౪ సక్షత్రేప్తయః	(విశ్వేదేవులు ౧౨)
౩౫ పురోడాశవిధిః	(ప్రజాపతి ౨)
౩౬ నృమేధం	(విశ్వేదేవులు ౧౬)
౩౭ పితృమేధం	(ప్రజాపతి ౯)
౩౮ దార్శ్విగ్ంహూత్రం	(ప్రజాపతి ౭)
౩౯ పాశుకం	(విశ్వేదేవులు ౧౫)
౪౦ ఆచిద్రం	(విశ్వేదేవులు ౧౪)
౪౧ ఆశ్వమేధవిధిః	(విశ్వేదేవులు ౮)
“ఇతివీతౌ వంతికాఖా కాండాని ఉపనిషదో వేదాంతాః తాన్త్రుయః”	
౪౨ సాగ్ంహిత్యః	(సాగ్ంహితీఋషి ౧)
౪౩ యాజ్ఞీకీ	(యాగ్నికఋషి ౧)
౪౪ వారుణ్యః	(వారుణిఋషి ౧)
ఏతావత్ తి త్రివిఃప్రోవాచ అధాష్టాకాశకాని	

కాండపేరు.	అందుకుఋషి.	కాండపేరు.	అందుకుఋషి.
౪౫ సావిత్ర	(హవ్యవాట్ ౧)	౫౦ దివశ్యేనయః	(విశ్వేదేవత ౧)
౪౬ నాచికేత	(హవ్యవాట్ ౨)	౫౧ అపాద్యాః	(విశ్వేదేవత ౨)
౪౭ చాతుర్హస్త	(హవ్యవాట్ ౩)	౫౨ స్వాధ్యాయ బ్రా.(స్వయంభూః ౧)	
౪౮ వైశ్వస్వజ	(హవ్యవాట్ ౪)	౫౩ } ప్రత్యేకము ఈఅధ్యాయమందు	
౪౯ అరుణా ౫చితయః	(హవ్యవాట్ ౫)	౫౪ } వ్రాయబడలేదు.	

పరాయాతముయొక్క ౩ - వ అష్టకము ౯-వ ప్రపాఠకము యొక్క చివరను భట్టభాస్కర భాష్యమందు చెప్పబడినదేమనగా “అశ్వమేధాంతాని తిత్తిరిణా ప్రోక్తాని, అథకాఠకాని కాండాన్యస్తే.” ౬. ఇందువలన ౪౪-కాండలు తిత్తిరి సంబంధమైనవిన్ని ౮-కాండలు కాఠకసంబంధమైనవిన్ని ౧-కాండ, ఏకాగ్ని కాండ సంబంధమైనదిన్ని ౧-కాండ ఆరణ్యకాండ సంబంధమైనదియై యున్నవి ౮౨-పన్నములు కలిగిన ఆపస్తంబీయమందు ౪-శాఖలుకలవు. విశ్వేదేవ ఋషులు ౩- శాఖల యందుండుట వలన వారిని ౩-పర్యాయములు ప్రత్యేకముగ బ్రహ్మయజ్ఞమందు స్మరించ బడుచున్నారు.

కొన్ని దేశములయందు ౯ - ఋషులనే స్మరించుచున్నారు. కాండాను క్రమణిక భాష్యమందు “ప్రజాపతిప్రభృతీక అరుణ పర్యంతాక ద్వాదశకాండఋషీక” అనివ్రాయబడియున్నది. కొన్ని దేశములయందు ఉపనిషత్తులు ౫-భాగములుగచేసి ఏకాగ్నికాండ అరుణవిధి కలిపి ౮౨-పన్నములుగ లెక్కించుచున్నారు.

ఈ ౮౨-పన్నములలో ప్రథమ ౪౪-పన్నములు సంహిత యనియు ౨౮-పన్నములు పరాయాతమని, శాఖయని, బ్రాహ్మణమనియు, నామములచే వాడుక చేయబడుచున్నవి.

౭. “అవధూతమిత్యేక పదాగాయత్రీ” అనగా అవధూతమను మంత్రము ఏకపదమైనగాయత్రీ దీర్ఘాం అను ౧౦-వమంత్రము ఏకపదాత్రిష్టకం అని విద్యారణ్య భాష్యమందు చెప్పబడినది. (పుట ౨౧౭) ఈఅనువాకము కొన్నిమంత్ర వ్యత్యయముగ నీక్రిందచెవబడిన శాఖలతో సంబంధించి యున్నది.

కాఠకసంహిత { ౧—౬
3౧—౫

మైత్రాయణీసంహిత ౧—౧—౭

వాజసనేయసంహిత ౧—౧౯—౨౦

ఆ ర వ అ ను వా క ము

సంపూర్ణము.

—:0:0:—

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మజేనమః.

కృష్ణ య జ ర్వే ద

తైత్తిరీయసంహితామంత్రభాగస్య

సప్తమో ౭ ను వా కః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. ధృష్టిః అసి బ్రహ్మ యచ్చ.

జ్ఞానాథము.

టీ || (ఓభగవంతుడానీవు) ధృష్టిః = జ్ఞానమును ధరించువాడవు, అసి = అగుచున్నావు, (కావున) బ్రహ్మ = జ్ఞానమును, యచ్చ = ఇమ్ము.

తా || ఓపరమాత్మా నీవు జ్ఞానాధారుడవు గనుక మాకు జ్ఞానమును ఇమ్ము.

కర్తాథము.

టీ || ధృష్టిః = [మోదుగ కొమ్మ నీవు అంగారములను] పట్టుకొనే కారు పంటిదానవు, అసి = అగుచున్నావు, బ్రహ్మ = మంత్రపూతమైన పురోడాశమును [దేవతలకు], యచ్చ = ఇమ్ము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి ఉపవేషమునుగ్రహించవలయును.

వి || “కేతో అగ్నిః” అను శ్రుతిప్రమాణమునుబట్టి కర్తయందుజ్ఞానమునకు లక్షణముగ అగ్ని ఉపయోగింపబడుచున్నది. ఇచట కర్తయందుపలాశ పరమాత్మకుపలక్షణముగానున్న, అంగారములు జ్ఞానమునకుపలక్షణముగానున్న, ఉపయోగింపబడినవి.

బ్రహ్మశబ్దమునకు తత్వము, తపస్సు, జ్ఞానము, ఇత్యాద్యర్థములు సర్వశబ్దసంబోధిని అనుసంస్కృతసిఘంటువునందు వ్రాయబడినది (పుట ౬౪౨)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ధృష్టిరసిబ్రహ్మయచ్ఛేత్సౌహా ॥ ధృత్యై” (తై. బ్రా ౩-౨-౬) దృఢముకొరకు.

ఇందుకు వినియోగమాత్రము “ధృష్టిరసిబ్రహ్మ యచ్ఛేత్సౌహావేషమాదాయ” (ఆవస్తంబత్రోత ౧-౨౨-౨) ఉపవేషమునకు తతస్తస్యాక్యాఖాయా పర్ణానిచ్చిత్వా యం మూలభాగంప్రాదేశమాత్రంఛిత్వా దృష్ట్యైకారంకరోతి సన్నాయ్యసంస్కా

రకాలే గార్హపత్యాంగారాణా ముదద్విశినిరూహణాదా ఉపయోగీస ఉపవేషఇతిగీ యతే” (శ్రౌతపదార్థనిర్వచనము పుట ౧౪-౮౦)

౨ అప అగ్నే అగ్నిం ఆమాదంబహి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అగ్నే = ఓపరమేశ్వర, ఆమా దం = ఇహ సౌఖ్యములను అనుభవించెడి, అగ్నిం = జ్ఞానమును, అప+బహి = పో గొట్టుము.

తా॥ ఓపరమేశ్వరవిజ్ఞానమును పో గొట్టుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ అగ్నే = ఓ గార్హపత్యాగ్ని (నీవు) ఆమాదం = ద్రవ్యమును భక్షించుచున్న టువంటి, అగ్నిం = అగ్నిని, అప+బహి = పోగొట్టుము.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రముచెప్పి గార్హపత్యాగ్నిలోనుంచి రెండంగారము లను పడమరగా విడదీయ వలయును.

వి ॥ ఈమంత్రముయొక్క అర్థమునున్న ఈఅనువాకమునుగురించి విద్యా రణ్యులవారు వ్రాసిన భాష్యమునున్న శ్రద్ధగ చూచినయెడల వేదమునకు జ్ఞానార్థ ములేదనియు కర్తార్థమేయనియు చెప్పెడిసిద్ధాంతము నిరసనమగుచున్నది.

౨-౩- మంత్రములకు ఏకముగ అర్థము విద్యారణ్య భాష్యమందు వ్రాయబడి నది. “హేగార్హపత్యాగ్నియైఽగ్నిఃకా(స్త్రీ) యపాకమంతరేణా మంద్రవ్యమత్తిన తుపాకార్థస్థాపితస్యపాకంకరోతి తమపనయమారయ యశ్చరాకికం మాసమత్తిత మపినిషేధయ” (పుట ౧౧౧) అనగ ద్రవ్యమునుభక్షించు అగ్నినిన్ని రాకికమాం సమునుభక్షించు అగ్నినిన్ని విడిచివేయవలయును.

ఈప్రకారముగ విడిచి వేయుటకుగాను ౨ - అంగారములను కర్తయందు తీసివేయుచున్నారు.

అగ్ని జ్ఞానమునకు ఉపమానము. జ్ఞానము ౩-విధములు బ్రహ్మజ్ఞానము, విజ్ఞాన ము, దుర్జ్ఞానము. విజ్ఞానము ఆమాదముతోను, దుర్జ్ఞానముక్రవ్యాదముతోను, పో ల్బబడినటుల శతపథబ్రాహ్మణములో చెప్పబడిన నిమంత్రవివరణవలన కనుపిం చుచున్నది “ఆమాద్యేనైదమనుష్యాః పక్వాఽశ్చంత్యధయేనపురుషందహంతినక్ర వ్యాదేతావేతైతదుభావతోఽపహంతి” (౧-౨-౧-౪) అనగ మనుష్యులు దేనితో పక్వముచేయుచున్నారో దానిని, అనగ రాకికజ్ఞానమునున్న మరియు దేనిచేత పురుషుని బాధపెట్టుచున్నారో దానిని, అనగ దుర్జ్ఞానమునున్న ఈ రెంటిని విడిచివేయవలయును విజ్ఞానమనగ రాకికజ్ఞానమనివ్రసిద్ధి “ నిల్పకర్తృమోక్షైతకా శ్రుబుద్ధిః” అని విజ్ఞానమునకు అర్థము సర్వకర్తృసంబోధిని అను నిఘంటువునందు

చెప్పబడినది (పుట ౮౪౩) ఆమాదమనుశ్చయముయొక్క పుత్రత్వత్తి “ఆ+అమ్ముక్,” (తారానాథవాచస్పతి ౭౬౨) ఆమ అనుపదమునకు సాధారణముగ మాంసమని అర్థమైనను ద్రవ్యమని విద్యారణ్యభాష్యమందు అర్థమువ్రాయబడినది.

ఇందువలన ఆలోచించినను ద్రవ్యమనగ ప్రపంచసంబంధమైన సౌఖ్యమును విడిచిపెట్టి శుద్ధాగ్ని ఉపలక్షణమైన శుద్ధజ్ఞానసంపాదనకు ప్రయత్నించవలయును అని ౨-౩-౪. మంత్రములయొక్క తాత్పర్యముగ నెంచదగును.

ఈ ౨. ౩-౪ మంత్రములు ఏకమంత్రముగ బ్రాహ్మణమందు వ్యాఖ్యానము చేయబడినది “అపాగ్నేగ్నిమామాదంజహీనిష్క్రివ్యాదంసేధాదేవ యజంపహేత్యా హ । యఏవామాత్క్రివ్యాత్ । తమపహత్య! మేధ్యేగ్నౌకపాలముపదధాతి” (తై. బ్రా. ౩-౨-౭) కేవలబ్రహ్మజ్ఞానమును పొందుటకు విజ్ఞానమునుకూడ విడుచుటయావశ్యకము.

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “అపాగ్నేఅగ్నిమామాదంజహీతిగార్హ, పత్యా త్పత్రిత్యంచావం గారానిర్వత్య” (ఆప స్తంబశ్రౌత ౧-౨౨-౨)

౩. నిః క్రవ్యాదం సేధ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || క్రవ్యాదం=అజ్ఞానమును, ని+ ఓధ=నశింపచేయుము.

తా || (ఓధగవంతుడా) అజ్ఞానము ను నశింప చేయుము.

కర్తాగ్రథము.

టీ || క్రవ్యాదం = మాంసమును భక్షించుచున్నటువంటి అగ్నిని, నిః+సేధ =నిషేధించుము.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి, ఆఅంగారములలో నొకదానిని వెలుపల బడవేయవలయును.

వి || రెండవ మంత్ర వివరణ చూడుము.

క్రవ్యాదమనగ క్రవ్యమును భక్షించునది. క్రవ్యశబ్దముయొక్క పుత్రత్వత్తి “క్లవ్ యత్ లస్య రః” (తారానాథవాచస్పతి పుట ౨౩౦౯) క్రవ్యాదశబ్దమునకు రాక్షసుడని అర్థము “క్రవ్యాదః రాక్షసః” (సర్వ శబ్దసంబోధిని పుట-౨౧౮) అనగ దుర్జ్ఞానము.

౨-వ మంత్రముచే మోక్షేతరజ్ఞానమనగ విజ్ఞానమునున్ను, ఈ మంత్రముచే దుర్జ్ఞానమునున్నుపోగొట్టి ౪-వ మంత్రముచే శుద్ధజ్ఞానమునుసంపాదించవలయును.

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “నిష్క్రివ్యాదంసేధేతి తయోరన్యతరా ఉత్తరమపరంవాంతరదేశశనిరస్య” (ఆప స్తంబశ్రౌత ౧-౨౨-౨)

౪. ఆ దేవయజం వహ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || దేవయజం = భగవత్పూజచేయు
జ్ఞానము అనగ భగవద్భావమును, ఆ+వహ
= రెన్నగవహించుచేయుము.

తా || ఓ భగవంతుడా నిన్ను ధ్యానిం
చు జ్ఞానమును మేము పొందునటుల చే
యుము.

కర్తార్థము.

టీ || దేవయజం = దేవయాగమునకు
అనుకూలమైన అగ్నిని, ఆ+వహ = రె
న్నగవహించుము.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
రెండవయంగారమును దక్షిణ భాగమం
దుంచవలయును.

వి || ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమందు “ మధ్యే అగ్నౌకపాల ముపద
ధాతి” అని చెప్పియుండుట వలన శుద్ధజ్ఞానాగ్నియందు మనబుద్ధినుంచవలయునని
గ్రహించదగును. మేధ్యః అనగ “మేధార్హః” అని భట్టభాస్కర భాష్యమందు
చెప్పబడినది. కపాలశబ్దమునుగూర్చి ౧౨ మంత్రమును చూడుడు.

చిత్తి ఉపనిషత్తుయందు “ కేతోఅగ్నిః విజ్ఞాతమగ్నిః” అని చెప్పియుం
డుటవలన బ్రహ్మజ్ఞానమునకున్న రౌకికజ్ఞానమునకున్న అనగ నిర్వికల్పకజ్ఞానమున
కున్న సవికల్పకజ్ఞానమునకున్న అగ్ని ఉపలక్షణముగనున్నది. ఈ ౨-విధములై
నజ్ఞానములు మనుజునికి అవశ్యకమేను అయినను బ్రహ్మధ్యానము చేయు నపుడు
రౌకికజ్ఞానమును విడువ వలయును. కావున “అపజహి” అని ౨-వమంత్రమందు
చెప్పబడినది.

“బ్రహ్మహ్యగ్నిః” అను ప్రమాణమునుబట్టి అగ్ని శబ్దమునకు బ్రహ్మ అని అర్థము
కూడాకలదు.

అగ్ని శబ్దమునకు భగవంతుడనియు జ్ఞానమనియు అర్థము ఉండుటచేత ప్రథ
మ అగ్ని శబ్దమునకు భగవంతుడనియు రెండవ శబ్దమునకు జ్ఞానమనియు అర్థమువ్రా
యబడెను.

పైన త్రివిధమైన జ్ఞానమునకుపలక్షణముగ అగ్నినిచెప్పటకు కారణము
అగ్నియొక్క స్వభావమును చూచినయెడల తేటపడును.

ఒకదేవమును కదలకుండ గదిలోనుంచి దానిని చూడవలయును. ౩-భాగ
ములుగ ఆజ్వాల ఉంచుచున్నది. ౩-జోనును (Zones) ఉన్నటుల ఇంగిలీషుగ్రంథ
ములయందు వ్రాయబడినది. క్రిందిభాగము దుర్జ్ఞానముతోను మధ్యభాగము విజ్ఞాన
తోను పైభాగము బ్రహ్మజ్ఞానముతోను పొల్పుటకు సరిగనున్నది.

ఇందునగూర్చి మహిగరాచార్యులవారు (౧ - ౧౭) చెప్పినదేమనగ “త్రయోగ్నయః ఏకః ఆమాత్ ద్వితీయః క్రవ్యాత్ తృతీయః యాగయోగ్యః తథావిద్వాన్ త్రీసం గారాన్ గార్హపత్యాత్పాగ్భాగే పృథక్పత్యతేషాం మధ్యేయాగయోగ్యోహ్యేకః ద్వావగ్ని ఆమాత్ క్రవ్యాత్సంజ్ఞాతో వారయతుంగార్హపత్యం ప్రత్యుచ్యతే”

ఈమంత్రములకు శుక్లయజుర్వేదభాష్యమందు చెప్పబడినదేమనగ “అగ్నేపరమేశ్వరధనుర్వేదవిద్వాన్వా అగ్నింవిద్యుదాఖ్యం ఆమాదం ఆమాసపక్వానత్రితం జహిహింసయ నిష్క్రవ్యాదంక్రవ్యం పక్వమాంసమత్రితస్తా నిర్గతస్తం సేధశాస్త్రాణి శిక్షయ ఆక్రియాదాగే దేవయజందేవాన్ విదుషాదివ్యగుణాన్యజతి సంగతాన్ కరోతి యేనయజ్ఞేనసదేవయత్తతం అత్రఅన్యేభ్యోపిదృశ్యంత ఇతిసూత్రేణకృతో బహులమితివార్తికేనకరణే విచుప్రత్యయఃవః ప్రాపయప్రాపయేతివా” (బొంబాయికూర్పుట ౪౮)

అనగ ఓచరమేశ్వర అపక్వమైనదానిని పక్వమైన మాంసమును భక్షించు దానిని నశింపజేసి దానిచేత మంచుగుణములను పొందుచున్నారో దానిని కలుగ చేయుము.

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “అదేవయజంవహేతి దక్షిణమవస్థాప్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౨-౨)

౫. నిః + దగ్ధం రక్షః నిః దగ్ధాః అరాతయః.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

ఈమంత్రముయొక్క అర్థమునుగూర్చి ౫-వ అనువాకం ౬ - వ మంత్రమును చూడుము.

టీ || రక్షః=రాక్షసుడు, నిర్దగ్ధం = దగ్ధుడుగా (ఔగాక), అరాతయః = శత్రువులు, నిర్దగ్ధాః = దగ్ధులుగా (ఔగాక)

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి కపాలమనే పెంకుయందు అంగారమునుంచవలయును.

వి || ఇందుకుబ్రాహ్మణము, నిర్దగ్ధంరక్షః నిర్దగ్ధా అరాతయ ఇత్యేహ | రక్షాగంస్యేవనిర్దహతి” (తై-బ్రా ౩-౨-౭)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “నిర్దగ్ధంరక్షో నిర్దగ్ధారాతయ ఇతి కపాలేఅంగారమత్యాధాయ” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౨-౩) శ్రౌతమందు ౬-వ మంత్రమునకు వినియోగము చెప్పబడిన తరువాత ఈ ౫-వ మంత్రమునకు వినియోగము చెప్పబడినది.

జ్ఞానార్థమందు మంత్రవ్యత్యయము చేయకనే బ్రాహ్మణముననుసరించి అర్థము చెప్పబడినది “అహ్మయక్రమేణనిర్దగ్ధ మంత్రమదావ్యాచక్షే” అనగ వేదమందు పఠించురీతినే బ్రాహ్మణమందును వ్యాఖ్యానము చేయబడినది అని విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినది. (పుట-౧౧౨) అహ్మయక్రమము బ్రాహ్మణ వ్యాఖ్యానము జ్ఞానార్థము ఏకరీతిగనున్నది. వినియోగక్రమము భిన్నముగనున్నది. ఇందు వలన కర్తార్థముగొణమని నెంచందగును.

౬. ధృవం అసి పృథివీం దృగ్ంహ ఆయుః దృగ్ంహ ప్రజాం
దృగ్ంహ సజాతాం అస్మై యజమానాయ పరి ఊహ.

జ్ఞానార్థము.

ధృవం=(ఓశిరోభాగమస్యపు) నిశ్చలమైనదానపు, అసి = అగుచున్నావు, పృథివీం = (గనుక) పృథివీస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనియ్యకుము, ఆయుః=ఆయుస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనియ్యకుము, ప్రజాం=సంతాన స్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనియ్యకుము, సజాతాం=కూడాపుట్టినవాటిని, అస్మై=ఈ, యజమానాయ=యజమానునికొరకు, పర్యూహ=స్వాధీనముగచేయుము

తా || ఓజీవాత్తా నీవు శిరస్సుయందుండు పృథివీస్థానమును ఆయుస్థానమును సంతానస్థానమును చలించకుండచేయుము అటులచేసినేని చిత్తవృత్తులుయజమానునికి స్వాధీనమాను.

కర్తార్థము.

టీ || ధృవం = [ఓకపాలమా నీవు] ధృఢముగా, అసి=అగుచున్నావు, పృథివీం = [గనుక] భూమిని, దృగ్ంహ=దృఢముగాజేయుము, ఆయుః = [యజమానునికి] ఆయుస్సును, దృగ్ంహ=దృఢముగాజేయుము, ప్రజాం=[యజమానునికి] సంతానమును, దృగ్ంహ=దృఢముగాజేయుము, సజాతాం = జ్ఞాతులుమొదలైనవారిని, అస్మై = ఈ, యజమానాయ=యజమానునికొరకు, పర్యూహ=స్వాధీనులుగా [జేయుము]

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి దక్షిణభాగమందుంచిన అంగారమందు ప్రధమకపాలము నుంచవలయును.

వి || కపాలము శిరస్సుతో పోల్చబడినది “తస్మాత్ అష్టైకపాలం పురషస్యశిరః” (తై. బ్రా. 3-౨-౫) “సర్వస్యగాత్రస్య శిరఃప్రధానం” అనుప్రమాణమునుబట్టి శరీరసంబంధమైన అన్నిటికి శిరస్సుప్రధానము. బ్రహ్మాండముయావత్తుపించాండమందున్నట్లు హిందూసిద్ధాంతము.

పృథివీ మొదలగు తత్త్వములు మనశరీరమందున్నవి. వాటినిన్నిటిని చలించనీయకుండ చేసినయెడల వాటివలన పుట్టెడివృత్తులనుస్వాధీనముచేసుకొని భగవంతునియందు చిత్తము నిలపవచ్చును. ఇది యోగమనబడును. వైమంత్రములలో పృథివ్యేతర తత్త్వములను స్వాధీనపరుచుకొనుట చెప్పబడుచున్నది.

“ధృవం నిశ్చలం” అని భట్టిభాస్కరమందు చెప్పబడినది (౧-౧-౭) ఇందుకుబ్రాహ్మణము “ధృవమసిపృథివీం దృగ్ంహత్యాహాపృథివీమేవై తేనదృగ్ంహతీ” (తై. బ్రా. ౩-౨-౭) అనగ పృథివిని దీనిచేతను దృఢముగ నుంచుచున్నాడు.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “ధృవమసీతితస్మిన్నధ్యమం పురోడాశకపాలమువదధాతి” (అవస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౨ - ౨)

౨. ధత్రక్షం అసి అంతరిక్షం దృగ్ంహ ప్రాణం దృగ్ంహ అపానం దృగ్ంహ సజాతా అస్మై యజమానాయ పరి ఊహ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ధత్రక్షం = దృఢమైనదానవు, అసి=అగుచున్నావు, అంతరిక్షం=అంతరిక్షస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనీయకుము, ప్రాణం = ప్రాణస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనీయకుము, అపానం=అపానస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనీయకుము, సజాతా=కూడాపుట్టినవాటిని, అస్మై=ఈ, యజమానాయ=యజమానునికొరకు. పర్యూహ = స్వాధీనముగ చేయుము.

తా || ఓజీవాత్తా శిరస్సుయందుండు అంతరిక్షప్రాణ అపానస్థానముల చలించకుండ చేయుము అటుల చేసినేని చిత్తవృత్తులుయజమానునికి స్వాధీనమౌను

కర్తార్థము.

టీ|| ధర్త్రం = (ఓకపాలమానీవు, ధరించేసామర్థ్యముగలదానవు, అసి = అగుచున్నావు, అంతరిక్షః = (గనుక) అంతరిక్షమును, దృగ్ంహ=దృఢముగా జేయుము, ప్రాణం=(ఈయజమానునికి) ప్రాణమును, దృగ్ంహ=దృఢముగా జేయుము. అపానం=(ఈయజమానునికి) అపానమును, దృగ్ంహ = దృఢముగా జేయుము, సజాతా = జ్ఞాతులుమొదలైనవారిని, అస్మై=ఈ, యజమానాయ=యజమానునికొరకు, పర్యూహ = స్వాధీనులుగా జేయుము.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పిప్రధమకపాలమునకు తూర్పుగా కెండవకపాలము నుంచవలయును.

వి || ఈ అనువాకముయొక్క ౬-వ మంత్రవివరణచూడుము.

ధర్త్రమొదలగు శబ్దార్థమునుగూర్చి విద్యారణ్యులవారు వ్రాసినదియేమనగ

“తత్రధర్తృ ధర్మధరుణశబ్దాధారకత్వం బృహతోదృఢత్వంలక్షయతి” (చెన్నపట్టణంకూర్పు పుట ౧౧౩)

అంతరిక్షశబ్దమునుగూర్చి వేదాంగమైన నిరుక్తమందు చెప్పబడినది యేమనగ “అంతరిక్షనామాన్యత్తరాసి షాడశాంతరిక్షం” (నిరుక్తం ౨-౩-౧) దీనికి దుర్గాచార్యులవారు వ్రాసినభాష్యమేమనగ “ అంతరిక్షం ఏవతావత్కస్తాత్ ఉచ్యతే అంతరా హీదం ద్యావాపృథివ్యో రవన్దితంతాంతంచభవతిపృథివ్యంతమిత్యర్థః అథవా అంతరా ఇమే ద్యావాపృథివ్యాక్షీయతి నివసతి ఇతి అంతరిక్షం అథవా శరీరేషు ఏతదేవ అంతర్ మధ్యే అవస్థితం అక్షయం ఇతరాసి పృథివ్యాదీని భూతానిక్షీయం తే తస్మాదక్షయత్వాదంతరిక్షం” (పుట ౧౧౭)

ఇందుకుబ్రాహ్మణము “ధర్తృమస్యంతరిక్షం దృగ్ంహత్యాహ । అంతరిక్ష మేవైతేనదృగ్ంహతి” (తై-బ్రా ౩-౨-౭) ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ధర్తృ మసీతి పూర్వం ద్వితీయంసంస్పృష్టం” (ఆపస్తంబశ్రావ ౧. ౨౨. ౩)

౮. ధరుణం అసి దివం దృగ్ంహ చక్షుః దృగ్ంహ శ్రోత్రం
దృగ్ంహ సజాతా అస్త్వై యజమానాయ పరి ఊహ

జ్ఞానార్థము

టీ॥ ధరుణం=(ఓశిరోభాగమానీపు) దృఢమైనదానపు, అసి=అగుచున్నాపు, దివం=దివస్థానమును, దృగ్ంహ=చలిం చనీయకుము, చక్షుః=చక్షుస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనీయకుము, శ్రోత్రం= శ్రోత్రస్థానమును, దృగ్ంహ=చలించనీ యకుము, సజాతా=కూడాపుట్టినవా టిని, అస్త్వై=ఈ, యజమానాయ =యజ మానునికొరకు, పర్యూహ=స్వాధీనము గచేయుము.

తా॥ఓజీవాత్మానీపుశిరస్సుయందుండు దివస్థానమును చక్షుస్థానమును శ్రోత్రస్థా నమును చలించకుండచేయుము అటుల చేసినేని చిత్త వృత్తులు యజమానునికి స్వాధీనమాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ ధరుణం=[ఓకపాలమానీపు]ధ రించే సామర్థ్యముగలదానపు, అసి=అ గుచున్నాపు, దివం=[గనుక] స్వర్గలో కమును, దృగ్ంహ=దృఢముగా జేయు ము, చక్షుః=[ఈయజమానునికి] చ క్షుస్సును, దృగ్ంహ=దృఢముగాజేయు ము, శ్రోత్రం=[ఈయజమానునికి]శ్రోత్ర మును,దృగ్ంహ=దృఢముగాజేయుము, సజాతా=జ్ఞాతులుమొదలైన వారిని, అస్త్వై=ఈ, యజమానాయ=యజమాను నికొరకు, పర్యూహ=స్వాధీనులుగా [జేయుము]

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పిరెం డవకపాలమునకు తూర్పుగా మూడవ కపాలమునుంచవలయును.

వి॥ ఈమంత్రార్థవిషయమై ౬-౨-మంత్రములను చూడుడు.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ధరుణమసిదివం దృగ్ంహేత్యాహ । దివమేవైతేన దృగ్ంహతి” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨)

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “ధరుణమసీతిపూర్వంత్యతీయం” (ఆపస్తంబ శ్రౌత ౧-౨౨-౩)

౯. ధర్మా అసి దిశః దృగ్ంహ యోనిం దృగ్ంహ ప్రజాం

దృగ్ంహ సజాతాన్ అస్మై యజమానాయ.

జ్ఞానార్థము.

ధర్మ = (ఓశిరోభాగమా) ధృఢమైన దానపు, అసి = అగుచున్నావు, దిశః = దిశస్థానమును, దృగ్ంహ = చలించ నీయకుము, యోనిం = యోనిస్థానమును, దృగ్ంహ = చలించనీయకుము, ప్రజాం = సంతానస్థానమును, దృగ్ంహ = చలించ నీయకుము, సజాతాన్ = కూడాపుట్టిన వాటిని, అస్మై = ఈ, యజమానాయ = యజమానునికొరకు పర్యూహ = స్వాధీనముగ చేయుము.

తా ॥ ఓజీవాత్మా నీవు శిరస్సుయం దుండు దిశస్థానమును యోనిస్థానమును సంతాన స్థానమును చలించకుండ చేయుము అటులచేసినేని చిత్తవృత్తులు యజమానునికి స్వాధీనమాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ ధర్మా = [ఓకపాలమా] ధరించు సామర్థ్యముగల దానపు, అసి = అగుచున్నావు. దిశః = [గనుక] దిక్కులును, దృగ్ంహ = దృఢముగా జేయుము. ప్రజాం = యజమానుని యొక్క, సంతానమును, దృగ్ంహ = దృఢముగాజేయుము. సజాతాన్ = బాతులు మొదలయినవారిని, అస్మై = ఈ, యజమానాయ = యజమానునికొరకు, పర్యూహ = స్వాధీనులుగా [జేయుము].

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పి ఏడవకపాలము నుంచవలయును.

వి ॥ ౬. ౨. మంత్రములయొక్క వివరణచూడుము.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ధర్మాసిదిశోదృగ్ంహేత్యాహ । దిశఏవైతేన దృగ్ంహతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౨) “ధర్మాసీతిసప్తమం” ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧ - ౨౩ - ౧).

౧౦. చితః స్థ ప్రజాం అస్మై రయిం అస్మై సజాతాః అస్మై
యజమానాయ పరి ఊహ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ చితః = (ఓశోభాగములారా మీరు) చిత్తస్వరూపులు, స్థ = అగుచున్నారు (గనుక) అస్మై = ఇతనికొరకు, ప్రజాం = సంతానమును, అస్మై = ఇతనికొరకు, రయిం = ధనమును, అస్మై = ఈ, యజమానాయ = యజమానునికొరకు, సజాతాః = కూడాపుట్టినవాటిని, పర్యూహ = స్వాధీనముచేయుము.

తా॥ చిత్తవృత్తులను భగవంతునియందుంచి ఇహసౌఖ్యములనుగూర్చి ఆలోచించకపోయినను భగవంతుడే సంతానాదిసౌఖ్యములను కలుగజేయును.

కర్తృత్వము.

టీ॥ చితః = [అష్టమకపాలమానీపు] చితరూపమైనదానపు, స్థ = అగుచున్నావు, అస్మై = [గనుక] ఈ[యజమానునికొరకు], ప్రజాం = సంతానమును కలుగజేయుము, అస్మై = ఈ[యజమానునికొరకు] రయిం = ధనమును కలుగజేయుము, అస్మై = ఈ, యజమానాయ = యజమానునికొరకు, సజాతాః = జ్ఞాతులుమొదలయినవారిని, పర్యూహ = స్వాధీనులుగాజేయుము.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రము చెప్పి ఎనిమిదవ కపాలము నుంచవలయును.

వి ॥ ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణమందు ప్రత్యేక వ్యాఖ్యానము చెప్పబడియుండలేదు. “చితస్థేత్యాహ । యధాయజురేవైతత్” (తై. బ్రా. 3-౨-౫)

౬, ౭, ౮, ౯, మంత్రములయందు అధ్యాహారము చేయబడిన సంబోధన పదము కపాలమనగ పుష్కయైముక ఆది యచేతనమగుటచే స్థిరముగ నుండుమని చెప్పటప్రయోజనములేదు. అట్టికపాలము ఆధారమైన చిత్ స్థానము చలించకనుండవలయునని తెలియుటకుగాను “చితః” అని ఈమంత్రమందు చెప్పబడినదనగ ఓకపాలమానీపు స్థిరముగనుండుమని చెప్పటవలనకపాలము ఆధారమైన ఓజ్ఞానస్థానమానీపు స్థిరముగనుండుమని అనిపూర్వమంత్రములతాత్పర్యము. “చితః” అనగ, “చేతనంతిసజానంతియేతేచితః” (శుక్లయజుర్వేదభాష్యముబాంబాయికూర్పుట ౫౩)

ఈశబ్దమునుగూర్చి తారానాథ. వాచస్పత్యమందు చెప్పబడినదేమనగ “అచేతనదేహాదిసంఘాతస్య చేతనత్వంసంపాదయంతీ బాహ్యవస్తుషునిర్వికల్పరూపంసామాన్యజ్ఞానంజనయంతీవృత్తిశ్చిత్తం తదేవాత్రచిదిత్యుచ్యతే” (పేజీ ౨౯౩౦) “చితః” బహువచనము ఇందుకు ఏకవచనము “చిత్” కర్తయందు కపాలము అధ్యాహారముచేయబడినది. కపాలము చిత్తుకుపలక్షణము కావున “కపాల, త్వం, చితరూపాసి” అని విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినది. (పుట ౧౧౩) “చితస్థేతి

బహువచనమాదరాధం అని విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినది. “వ్రత్యేకమభిధానా ఏకవచనమని” భట్టభాస్కరమందు చెప్పబడినది. “చిదసి” అని మైత్రాయణీసంహితయందు పఠించబడుచున్నది.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “చిత్రస్థేత్యప్యమం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౩-౧) ఈవినియోగమునుగురించి సామాన్యవిషయములను చూడుము.

౧౧. భృగూణాం అంగిరసాం తపసాం తప్యధ్వం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ భృగూణాం = భృగువులయొక్కయు, అంగిరసాం = అంగీరసులయొక్కయు, తపసాం = తపస్సుచేతను, తప్యధ్వం = (ఓచిత్తవృత్తులారా) తపించబడినవారుగా జేదురుగాక.

తా ॥ ఓజీవులారా మీరుభృగు అంగిరసులవంటి తపస్సుచేతను మీ చిత్తవృత్తులను శుద్ధిచేయుడు.

కర్తార్థము.

టీ॥ భృగూణాం = [ఓకపాలసముదాయమా మీరు] భృగువుల యొక్క, అంగీరసాం = అంగిరసుల యొక్క, తపసా = తపోరూపమైన అగ్నిచేతను, తప్యధ్వం = తపించబడినవారు అవుదురుగాక.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి కపాలములయందు అంగారముల నుంచవలయును.

వి ॥ భట్టభాస్కరమందు “భృగవో అంగిరసశ్చ తపశ్విహః ప్రసిద్ధాః తేషాం తపసాంతప్యధ్వంతప్తాభవత్” భృగ్వంగిరసులు మంచితపశ్శాలలని ప్రసిద్ధి కావున వీరినిదేవతలని బ్రాహ్మణమందును విద్యారణ్యభాష్యమందును చెప్పబడినది.

“దేవతాతపోరూపేణా అనేనాగ్నినాతప్తానిభవత ఇమమేవార్థందర్శయతి” “భృగూణామంగిరసాంతపసాతప్యధ్వమిత్యాహ । దేవతానామేవైనానితపసాతపంతి” (తై-బ్రా-౩-౨-౨)

తపస్సుచేత ననగ “ధర్మవిద్యానుష్ఠనేన తాపేన తేజసావా” అని శుక్లయజుర్వేదభాష్యమందు చెప్పబడినది (పుట ౧౧౩)

పూర్వమంత్రములయందు చిత్తవృత్తులను దృఢపరచవలయునని చెప్పియున్నది ఏప్రకారముగ దృఢపరచవలసినది ఈమంత్రముచెప్పుచున్నది. అదియెట్లనగ ధర్మచరణయును తపస్సుచేత ఈ అర్థమే బ్రాహ్మణమతెలియచేయుచున్నది. “తాని తతస్సగ్ధ్ంస్థితే” (తై. బ్రా. ౩-౨-౨)

ఇందుకువినియోగనూత్రము “భృగూణామంగిరసాం తపసాతప్యధ్వంవేదేన కపాలేష్వం గారాన ధ్యాన్యమదంతిరధిశ్రయతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౩-౬)

౧౨. యాని ఘర్తే కపాలాని ఉప చిన్వంతి వేధసః పూష్టః తాని
అపి వ్రతే ఇంద్రవాయూ వి ముంచతాం.

జ్ఞానార్థము.

టీ || వేధసః = జ్ఞానులు, యాని = ఏ, కపాలాని = చిత్ స్థానములను, ఘర్తే = తపోయజ్ఞమందు, ఉపచిన్వంతి = ఉంచుచున్నారో, తాని = ఆ చిత్తవృత్తులను, పూష్టః = భగవంతుని యొక్క, వ్రతే = తపస్సనెడి యజ్ఞము, అపి = సమాప్తి సొందుచుండగ, ఇంద్రవాయూ = ఇంద్రుడని వాయువని పేరు కలిగిన భగవంతుడు, విముంచతాం = ముక్తి సొందించునుగాక.

తా || ఏజ్ఞానులు తమయొక్క చిత్తములను భగవంతునియందు నిలుపుచున్నారో వారిని ఆభగవంతుడు ముక్తి సొందించుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

టీ || వేధసః = అధ్యర్థులు, ఘర్తే వేడిమిగల అగ్నియందు, యాని = ఏ, కపాలాని = కపాలములను, ఉపచిన్వంతి = ఉంచినారో, తానిఅపి = ఆకపాలములను. ఇంద్రవాయూ = (విడిపించేదానికి సమర్థులైన) ఇంద్రవాయుదేవతలు, పూష్టః = పోషకుడైన యజమానునియొక్క, వ్రతే = [యాగరూపమైనటువంటి] వ్రతము [సమాప్తమౌచుండగా,] విముంచతాం = [అగ్నిలోనుంచి] తీయుదురుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి దర్శపూర్ణ మాసముల యందు కపాలమునుతీసి లెక్కపెట్టి ఉద్వాసనచేయవలయును.

వి || ఈమంత్రమునకు కర్మవినియోగము ఇచ్చట లేదనియు వ్రసంగము వలన ఇచ్చటమంత్రము చెప్పబడినదనియు విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినది. “అయంమంత్రోయద్య పియాగసమాప్తా పతనీయః తథాపికపాలవ్రసంగాత్ ఇహ ఆత్మాతః” అనగ ఈమంత్రము యాగసమాప్తియందు చరింపబడుచున్నను, కపాల వ్రసంగమువలన ఇచ్చట చెప్పబడినది. ఐతేజ్ఞానార్థవిషయమై ఇట్టి అసందర్భము లేకనే అర్థము చెప్పబడుచున్నది.

ఈమంత్రమునకు వ్యాఖ్యానమైన బ్రాహ్మణమంత్ర పాఠక్రమరీతినే చెప్పబడ్డది. “యానిఘర్తేక పాలాన్యవచిన్వంతి వేధసఇతి. చతుష్పదర్భావిముంచతి” (బ్రా ౩ - ౨ - ౭) అనగ నాలుగుపాదములు కలిగిన ఋక్కుచేతను (పాదములోనుంచి) విముక్తి చెందుచున్నాడు. మరియు బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడినది యేమనగా “చతుష్పాదఃపశవః పశేష్యేవోపరిష్టాత్ప్రతితిష్ఠతి” (తై. బ్రా. ౩ - ౨ - ౭.)

ఈమంత్రము ఈకాండయొక్క ౫-వ వ్రపాఠకము ౧౦-వ అనువాకమందు నుండి పరింపబడుచున్నది. ఘర్తశబ్దమునకు “దీప్తేవహౌ” అనివిద్యారణ్యభాష్యమందు

ను “యజ్ఞః” యని వేదనిఘంటువునందును చెప్పబడ్డది “యజ్ఞః, ౧ వేనః, ౨ అధ్వరః ౩, మేఘః ౪, విదధః ౫, నార్యః ౬, సవనం ౭, హూత్రా, ఇస్త్విః ౮, దేవతాతా ౧౦, మఖః ౧౧, విష్ణుః ౧౨, ఇందుః ౧౩, ప్రజాపతిః ౧౪, ఘర్ ౧౫. ఇతి పంచదశయజ్ఞనామాని” (౧౩-౧౭)

“వేదసః” అనగ “అధ్వర్యూపావేదసః” అనివిద్యారణ్యభాష్యమునందు చెప్పబడినది (౧౧౫ పుట) అచట వేదసః అనగా “బ్రహ్మసమానాః” అనివిద్యారణ్యభాష్యమందు అర్థము చెప్పబడినది (పుట ౭౦౨) వేద నిఘంటువునందు “జ్ఞానియని” చెప్పబడినది. విప్రః ౧|విగ్రః ౨ | గృత్సః ౩ | ధీరః ౪ | వేనః ౫ | వేధాః ౬ | కణ్వః ౭ | ఋభుః ౮ | నవేధాః ౯ | కవిః ౧౦ | మనీషే ౧౧ | మన్థాతా ౧౨ | విధాతా ౧౩ | విపః ౧౪ | మనశ్చిత్ ౧౫ | విపశ్చిత్ ౧౬ | విపన్యవః ౧౭ | ఆకేనిపః ౧౮ | ఉశిజః ౧౯ | కీస్తాసః ౨౦ | అద్యాతయః ౨౧ | మతయః ౨౨ | మతుధాః ౨౩ | వాఘతః ఇతిచతుర్వింశతి మేధావినామాని”. (౩ - ౧౫) వేద నిఘంటువము ప్రత్యేకము గ్రంథములేదని కొందరు ఆక్షేపించుట వలన ముఖ్యపదములకు యావత్తుఖండికను వ్రాయుచున్నారము.

‘పూజ్యః’ పోషకస్వయంజమానస్య అనియు ౫ - వ పన్నములో “పూజ్యః పోషకాః ఋత్విజః అనియు విద్యారణ్యమందు చెప్పబడినది. “పూజ్యః పోషకస్య అగ్నేః” అనిబట్టభాస్కరమందు చెప్పబడియుండుటవలననున్న (౧ - ౧౩) పూషాఅనుశబ్దముభగవత్పరమైశ్వరుల విష్ణుసహస్ర నామములయందు ప్రసిద్ధిగనుండుట వలననున్న పూషశబ్దమునకు భగవదర్థము చెప్పబడినది. ఈశబ్దమునుగూర్చి యీ గ్రంథమయొక్క ౨౫ పుటచూడుము. ‘అపి’ శబ్దమునకు అనేకార్థములు కలవు. ఈ అనువాకభాష్యమందు అపిశబ్దమునకు ప్రత్యేకము అర్థము వ్రాయబడి యుండలేదు. “అపిసమాప్తై” అనిభట్టభాస్కర భాష్యమందు వ్రాయబడినది, వేదాంగనిర్ణయము.

క్షమందు “అపీతిసంసర్గమని” చెప్పబడినది (౧ - ౧ - ౫) ఇంద్రవాయుశబ్దముల నుగూర్చి ఈగ్రంథమందు ఇదివరకే చెప్పబడినది. భగవంతునికిని ఏవచనమైనను ఉపయోగించవచ్చునని మధ్యాచార్యులవారు “ద్విరూపత్వం బహుత్వంచ విశేషాదేవకే వలంపీకస్యైవహరేన్నాత్రభేదశృంక్యకథంచన” అని చెప్పిరి (ఈగ్రం ౬౦ పుట) ప్రథమకాండ ౫-వ ప్రపాఠకము ౧౦-వ అనువాకమందు “యానిఘుర్తేకపాలాని” అనుమంత్రమునకు పూర్వము “కస్త్యాయునక్తి సత్వాయునక్తు” అనువాక్యముకలదు ఈవాక్యముయొక్క అర్థము ఈగ్రంథం ౫౦-వ పుటయందు చెప్పబడినది. ఈమంత్రమందు ఇంద్రవాయూ అనునది ద్వివచనము ఇందువలన ఇద్దరు భగవంతులని వేదముచెప్పుచున్నట్లు కొందరు ఆక్షేపించెదరుగాని మధ్యాచార్యుల వారు చెప్పిన ప్రమాణముబట్టిన్ని ఈమంత్రమునకు వేదమందే ‘కస్త్యాయునక్తి’ ఎవ్వడుకూర్చుచున్నాడు ‘సః’ ఆపరమాత్మై “యునక్తుకూర్చుచున్నాడు. అని ఏకవచనప్రయోగముండుట వలననున్న అట్టిఆక్షేపణ నిరర్థకమవుచున్నది.

ఈమంత్రమునకు ఇచట వినియోగములేదుగాని దర్శపూర్ణమాస సమాప్తియందు వినియోగం చెప్పబడినది అనివిద్యారణ్యులవారు వ్రాసినారు. “యానిఘుర్తేకపాలానీతిచతుష్ట దయర్చాకపాలాని విముచ్య సంఖ్యాయోద్వాసయతిసంతిష్ఠేతే దర్శపూర్ణమాసా (చెన్నపట్టణంకూర్పు పుట ౧౧౫).

ఏడవ అనువాక సామాన్యవిషయములు.

మధునూదన సరస్వతులవారు ప్రస్థానమను గ్రంథమందు చెప్పినదేమనగ
“శిక్షాకల్పావ్యాకరణం నిరుక్తంఛన్దో జ్యోతిషమితి వేదాంగానిషట్. పురాణ
న్యాయమీమాంసా ధర్మశాస్త్రాణిచేతి చత్వార్యపాంగాని” ఈదశగ్రంథములు వేదా
ర్థమును గ్రహించుటకు సహాయకారులు.

౧. “శిక్ష” అనేకశిక్షలుకలవు శిక్షలనుబట్టి ప్రతిశాఖకు వేరువేరుప్రాతిశా
ఖ్యలు వుట్టినవి. స్వరమునుగురించియు సంధులనుగురించియు ప్రాతిశాఖ్య చెప్ప
చున్నది. తెత్తిరీయప్రాతిశాఖ్య త్రిభాష్యరత్నము అను టీకతోకూడ కలకత్తాలో
అచ్చుబడినది. ఇందు ౨౪-అధ్యాయములు గలవు. ఈవేదముయొక్క యేయేమం
త్రములు ప్రాతిశాఖ్యయొక్క యేనూత్రమందు ఉదహరింపబడినది ఆయా అనువా
కముక్రింద తెలియచేయబడును.

“ఉదాత్తముదాత్తవతి” అని (౧౦-అధ్యాయ. ౧౦-నూ) అనగా ఉదాత్తము
తోనేస్వరముకలసినను ఉదాత్తమగును. ఇందుకుఉదాహరణగానుఈఅనువాకమం
దుండురెండవమంత్రమందుచెప్పబడినది“బ్రహ్మయచ్చ,అపాగ్నే”ఇచట ‘చ్చ’అనుదా
త్తము,అ’ఉదాత్తముఈరెండున్నకలసిఉదాత్తమగుచున్నది.అనగ‘చ్చ’ఉదాత్తము.

౨. “కల్పః” తెత్తిరీయశాఖకు బోధాయన ఆపస్తంబకల్పములు. బోధా
యనకల్పము అచ్చుబడియుండలేదుగాని అనూత్రము విద్యారణ్యభాష్యమందు అచ
టనచట ఉదహరించబడుచున్నది. ఆపస్తంబసూత్రము ౧౫-పన్నములు రుద్రదత్త
వృత్తితో కలకత్తాలో నచ్చువేయబడినది. ప్రతి మంత్రముయొక్క వినియోగము
ఈనూత్రమునుబట్టి వ్రాయబడుచున్నది.

౩. ‘వ్యాకరణం’ ౮ - అధ్యాయములు ప్రతి అధ్యాయము ౪ పాదములు
ప్రతిపాదము సూత్రములుగ పాడినీయవ్యాకరణము భాగింపబడినది. ఇందునగురించి
అనేకగ్రంథములుకలవు. “పురాణప్రోక్షేషబ్రాహ్మణకల్పేషు” (౪ - ౩ - ౧౦౫)
అనుసూత్రము వలన ప్రాచీన నవీనబ్రాహ్మణములను కల్పములను గ్రహించవచ్చును.

౪. “నిరుక్తం” వేదనిఘంటువుతోకలిపి నిరుక్తము ౧౧ అధ్యాయములు
మాత్రము దుర్గాచార్యభాష్యముతో కలకత్తాలోనచ్చువేయబడినది. సంపూర్ణముగ
సీమలోనచ్చువేయబడినది. అర్థమునుగ్రహించుటకు ఈగ్రంథము అచ్చటచ్చటయ
పయోగింపబడుచున్నది.

౫. “ఛన్దః” పింగళునిచేచేయబడినదిఛన్దస్సు. ఇది ౮-అధ్యాయములకలది
మృతసంజీవనీఅనిపేరుగలహాలాయధవృత్తిసహితముకలకత్తాలో నచ్చుబడినది. ఈ

అనువాకమందు “యానిఘర్తే” అను ౧౨-వ మంత్రము ఋక్కు. ఇది “అనుష్టుప్ ఛందస్సు” “అనుష్టుప్ గాయత్రీః” అని ఈ ఛందస్సు యందు అనుష్టుప్ కులక్షణము చెప్పబడినది. (3-అ-౨౩-నూ) ఇందుకు భాష్యం. “చతుష్పాదిత్యనువర్తతే గాయత్రీః అష్టాక్షైః పాదైః చతుష్పాచ్ఛందః అనుష్టుప్ సంజ్ఞంభవతి” అనగా ఎనిమిది అక్షరములు నాలుగు పాదములు గలది అనుష్టుప్ అనబడును.

౬. “జ్యోతిషం” వేదాంగమయిన జ్యోతిషము సీమలో అచ్ఛుబడినది. కర్తయందు ఈ అనువాకము దర్శపూర్ణమాసమందు పయోగించ బడుచున్నది దర్శ అనగా అమావాస్య పౌర్ణమాస్య అనగా పౌర్ణమి “యే ఆహారాత్రేతే దర్శ పౌర్ణ మాసౌ” అని నారాయణోపనిషత్తు యందు చెప్పబడుటవలన జ్ఞానార్థమునందు యీ అనువాకమును రాత్రింబగళ్లు పఠించవలయునని తాత్పర్యము.

౭. “న్యాయం” గౌతమన్యాయమని కాణాదన్యాయమని రెండు విధములు. గౌతమన్యాయము ౫-అధ్యాయములుగాను ప్రతి అధ్యాయము ఆహ్నికములుగాను ప్రతి ఆహ్నికమునూత్రములుగాను విభజింపబడినది. ఈ గ్రంథము కలకత్తాలో వాస్తవ్య యనభాష్యముతోను విశ్వనాథవృత్తితో నచ్ఛుబడినది.

కణాదుడు చేసిన వైశేషికమనెడి గ్రంథం ౧౦-అధ్యాయములుగాను ప్రతి అధ్యాయము ఆహ్నికములుగాను ప్రతి ప్రకరణము సూత్రములుగాను భాగింపబడి నది. ఈ గ్రంథము జైనారాయణతర్క సంచాననవృత్తితోను, శంకరమిత్రుణిచే చేయబడిన ఉపస్కారమును పేరుగల వ్యాఖ్యతోను కాశీలో నచ్ఛుబడినది. ఈయనువాకము యొక్క ౬-మంత్రమునందు “పృథివీదృగ్ంహ” అని చెప్పియున్నది. అనగా మనశరీరమందు పృథివీతత్వములు కలదనిన్ని అట్టిగుణములను చలించకుం డాచేయవలెననిన్ని మంత్రతాత్పర్యము. గౌతమలవారు చెప్పినదేమనగా “పార్థివం గుణాంతరోపలభ్యైః” (3-అ. ౧-ఆ. ౨౮-నూ) అనగా శరీరమందు ప్రథివీగుణము లుండుటవలన శరీరము పృథివీసంబంధమయినదని చెప్పబడినది. మరియు ఈ ప్ర కారముగా చెప్పటకు వేదమే ప్రమాణమని చెప్పుచున్నారు “శ్రుతిప్రమాణాస్య చ్చ” (3-అ. ౧-ఆ. ౨౯-నూ)

౮. “మీమాంస” ఉత్తరమీమాంస, పూర్వమీమాంస అని రెండు విధములు.

(౧) పూర్వమీమాంస, ఈ గ్రంథము జైమినిచే చేయబడినది. ఇది ౧౨-అధ్యాయములుగాను, ప్రతి అధ్యాయము ౪-పాదములుగను, 3-౬-౧౦-అధ్యాయ ములు ౮-పాదములుగను అనగా మొత్తము ౬౦-పాదములుగను ప్రతిపాదము నూ త్రములుగాను భాగింపబడినది. యావత్తునూత్రములు ౨౬౫౨-అనిన్ని అధికరణ ములు ౯౧౫-అనిన్ని శ్రీమాధవాచార్యులవారు చెప్పియున్నారు. ఈ గ్రంథము శబ రభాష్యముతో కలకత్తాలో నచ్చువేయబడినది. ఈనూత్రముల అర్థమునై వివర

ణముగా తెలియునటుల జైమిని న్యాయమాలయను గ్రంథము భాష్యముతో శ్రీమా
ధవాచార్యులవారిచే రచియింపబడినది. ఇందు ౯-అధ్యాయములు విశాఖపట్టము
లో తెనుగులిపితో అచ్చుబడినది. మీమాంసయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము శ్రుత్యర్థ
మునిశ్చయించుటయని సోమనాథుడు మయాఖ అను గ్రంథమందు (౨-౧-౧౭)
చెప్పిరికావున జేదార్థమును గ్రహించుటకు ఈగ్రంథము అత్యవశ్యకము.

పూర్వమీమాంసయందుండు ముఖ్య అంశములు.

౧ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	విధి
౨ పాదం	అర్థవాదము
౩ పాదం	స్మృతిరూపం
౪ పాదం	ఉద్భివిచ్చిత్రాదినామము

౨ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	అపూర్వబోధకము
౨ పాదం	ధాతుభేదము
౩ పాదం	రథంతరాదికర్తృభేదములు
౪ పాదం	నిత్యకామ్యము

౩ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	శ్రుతివిచారణ
౨ పాదం	లింగం
౩ పాదం	వాక్యప్రకరణము
౪ పాదం	నివీత ఉపనీత
౫ పాదం	ప్రతిపత్తి
౬ పాదం	అనారభ్యఅధీతం
౭ పాదం	ప్రయాజ
౮ పాదం	యాజమానం

౪ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	ఆమితౌదధ్యానయనం
౨ పాదం	వత్సపకరణం
౩ పాదం	జాహూపర్ణం
౪ పాదం	రాజనూయం

౫ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	శ్రుత్యర్థపాతాధిక్రమము
౨ పాదం	రాజపేయం
౩ పాదం	ప్రయాజాది
౪ పాదం	శ్రుత్యర్థపాతాదనాంప్రబ లదుర్బలభావము

౬ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	కర్తాధికారము
౨ పాదం	సత్రాధికారము
౩ పాదం	ద్రవ్యమునకుప్రతినిధి
౪ పాదం	పదార్థలోపము
౫ పాదం	కాలాపరాధం
౬ పాదం	సత్రాధికారము
౭ పాదం	పిత్రాదికం
౮ పాదం	ఉపనయనహోమధర్మము

౭ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	ప్రత్యక్షవచనం
౨ పాదం	రథంతరం
౩ పాదం	అగ్నిహోత్రం
౪ పాదం	ఓషధద్రవ్యము

౮ - అధ్యాయము.

౧ పాదం	లింగాదిదేశవిశేషము
౨ పాదం	లింగాదిదేశవిశేషము
౩ పాదం	ప్రబలలింగవిశేషము
౪ పాదం	దర్శిహోమము

౯-అధ్యాయము.		౬ పాదం	సామవిచారం
౧ పాదం	ఉహవిచారఃప్రీహ్యది స్వ	౭ పాదం	ప్రక్షీర్ణవిచారము
	రూపసాధనం	౮ పాదం	ప్రతిషేధము
౨ పాదం	సపరికరము	౧౧-అధ్యాయము.	
౩ పాదం	మంత్రము	౧ పాదం	తంత్రోపోద్ఘాతము
౪ పాదం	మంత్రహోమప్రసంగము	౨ పాదం	ఉదకము
౧౦-అధ్యాయము.		౩ పాదం	తంత్రము
౧ పాదం	ద్వారలోపినిరూపణం	౪ పాదం	ఉదకము
౨ పాదం	సంత్రేపేణద్వారతోపము	౧౨-అధ్యాయము.	
౩ పాదం	బాధకారణం	౧ పాదం	పశుపురోడాశము
౪ పాదం	నక్షత్రేష్టివిచారము	౨ పాదం	నవనీయపశువు
౫ పాదం	షోడశగ్రహము	౩ పాదం	ఋజుత్వం
		౪ పాదం	ఇంద్రబార్హస్పత్యం

“భావార్థాః కర్తృశబ్దాః తేభ్యః క్రియాప్రత్యయేతైష్టే హ్యర్థో విధీయతే” అని ౨-అధ్యాయం ౧-పాదం ౧-నూత్రమందు జైమిని చెప్పటవలన కర్తృను బోధించు శబ్దమునకు భావార్థమును తెలుసుకొనుట యావశ్యకము. ఈయనువాకము కర్తృ రీత్యా అష్టకపాలోపధానము. ఈకర్తయొక్క భావము బ్రాహ్మణమందు తెలియ చేయబడ్డది. “ఏకమగ్రేకపాలముపదధాతి ఏకంవా అగ్రేకపాలం పురుషస్యసంభవతి. అథద్వై, అథత్రీణి, అథచత్వారి, అథాష్టై, తస్మాదష్టకపాలంపురుషస్యశిరః” (తై. బ్రా. ౩-౨-౭) ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము పురుషస్యాపిగర్భే ప్రథమం శిరోరూప మఖండం కపాలముత్పద్యతే పశ్చాత్క్రమేణరేఖాభి రష్ట్రవాభిధ్యతే (౧౧౪-పుట) పురుషునియొక్క శిరస్సు ౮-ఎముకలతో చేయబడ్డట్లు ఇంగ్లీషుగ్రంథములయందు వ్రాయబడుటయేగాక, పుట్టెను తెప్పించిచూచితే దృష్టాంతము కనుపించుచున్నది. అష్టకపాలోపధానమును కర్తృ శిరస్సుయొక్క స్థితిని తెలియచేయుచున్నది. ఆశిరస్సుయందు పృథివీమొదలగు స్థానములుండినట్లును వాటిని చెలించకుండ చేసినయెడల భృగు అంగిరసులవలెనే గొప్పతపస్సుచేయుటకు సాధనమనియు అట్లుచేసిన సంసారబంధమునుంచి విముక్తియగుననెడి జ్ఞానమును ఈకర్తృ బోధించుచున్నది.

(౨) “ఉత్తరమీమాంస” ఈగ్రంథము బాదరాయణునిచే చేయబడినది. ఇది ౪-అధ్యాయములుగానున్న ప్రతి అధ్యాయము ౪-పాదములుగాను ప్రతిపాదము నూత్రములుగాను భాగింపబడినది. ఇందుమొత్తము ౪౫౫-నూత్రములు ౧౯౧ అధికరణములు. తొందరితాత్పర్యప్రకారము ఆధికరణసంఖ్య భిన్నముగానున్నది.

కర్తృసంబంధములేకనే జ్ఞానముబోధించుట ఉత్తరమీమాంసయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము. ఇందుకనేకభాష్యములు వ్యాఖ్యానములుగలవు. భగవంతునికివీలింగముననువీచనమయినను చెప్పవచ్చునని ౧౨-వ మంత్రమువలనకనుపించుచున్నది. ఉభయలింగాధికరణముకింద ఈసంగతి చెప్పబడినది. (౩-ఆ ౨-పా ౧౧-నూ)

౯. 'ధర్మశాస్త్రము' ఇందు అనేకగ్రంథములుగలవు. ఈయనువాకమందు భృగు అంగిరసులు గొప్పతపశ్శాలులుగా చెప్పబడినది. భృగుమహాబుషిని గురించి మనుస్మృతియందు చెప్పినదేమనగా "ఏతద్వ్యయంభృగుశ్శాస్త్రంక్రావయిష్యత్త్యశేషతః ఏతద్ధిమత్తోఅధిజగే సర్వమేషాఖిలంమునిః తతస్తథాసతేనోక్తో మహర్షిః మనునా భృగుః తానబ్రవీత్ ఋషీన్ సర్వాన్ ప్రీతాత్తాత్రూయతామితి" (౧-అధ్యాయము ౫౯-౬౦-శ్లో) అనగా భృగుమహాబుషి మన్వాఘులకు శాస్త్రముబోధించెను.

౧౦. 'పురాణం' ౧౮-పురాణములున్న ౧౮-ఉపపురాణములున్న భారత-భాగవతరామాయణములున్నకూడ వేదార్థమునకు సహాయకారి. భగవద్గీతలయందు ఈయనువాకార్థముఅనేకస్థలములయందు చెప్పబడినది. జ్ఞానవిజ్ఞానతృప్తాత్తాకూటస్థోవిజితేంద్రియః" ఇతిశ్రీవివాక్యములు (౬-అధ్యాయములు ౮-శ్లో) జ్ఞానవిజ్ఞానములనుగూర్చి ఇదివరకె వ్రాయబడినది.

౧౧. వైచెప్పినవిగాక పతంజలియొగశాస్త్రమున్న వేదార్థమును తెలియచేయుచున్నది. ఈయనువాకముయొక్క "చిత్తస్థే" అను ౧౧-౧౨-మంత్రములయొక్క తాత్పర్యమును పతంజలియొగసూత్రముయొక్క ౪-పాదం ౨౧-నూత్రముబోధించుచున్నది. "చిత్తేరప్రతిసంగమాయాస్త దాకారాపతాస్వబుద్ధిసంపేదనం" అనగా చిత్తము అన్యథా పొందనియెడల స్వబుద్ధిని తెలుసుకొనును పతంజలియొగ శాస్త్రము ౪-పాదములుగాను ప్రతిపాదము నూత్రములుగాను భాగింపబడినది. ఈ గ్రంథము రాజమూర్తాండాఖ్య పృత్తిసహితము కలకత్తాలో అచ్చువేయబడినది.

౧౨. శాణ్డీల్యసూత్రములు వేదార్థమును గ్రహించుటకు ఆవశ్యకము ఈసూత్రములుముఖ్యముగాభక్తిని గురించిచెప్పుచున్నవి. శాణ్డీల్యవిద్య యావశ్యకమనిచాన్ద్యోగ్యోపనిషత్తుయందు చెప్పబడినది. "యస్యస్యాదధ్ధానవిచిక్త్యా అస్తీతిహస్తాహ శాణ్డీల్యశాణ్డీల్యః" మరియు బ్రహ్మసూత్రముయొక్క, ౩-ఆ ౩-పా ౩౧-వ నూత్రముయొక్క శ్రీశంకరభాష్యమందు శాండ్ల్యవిద్యవిషయమైప్రశంసచేయబడినది. ఈ గ్రంథము ౩-వ అధ్యాయములుగను, ప్రతిఅధ్యాయము ౨-ఆహ్నికములును, అన్ని అధ్యాయములు ౧౦౦-నూత్రములుగను విభజింపబడినది. ఈగ్రంథము స్వప్నే శ్వరభాష్యముతో కలకత్తాలో నచ్చుబడినది. ౫ - ౬ అనువాకములు ప్రీహితవహూతములను చెప్పుచున్నవనిన్ని ఆరీతినేచిత్తమునుకూడా శుద్ధిచేయవలెనని చెప్పి

యున్నాము. ఆసంగతియే ఈ గ్రంథముయొక్క ౨౭ సూత్రమందు చెప్పబడుచున్నది “బుద్ధిహేతుప్రవృత్తిరావి శుద్ధేరవఘాతవత.” ఇందుకుభాష్యము “భక్తిపరిశుద్ధి పర్యంతం తత్ప్రవృత్తిరావశ్యకీ యథాప్రీహీన వహంతీత్యనేన ప్రీహితవఘాతస్య యావద్యైతుష్యమనుష్ఠానం శాస్త్రార్థః తథాదృష్టావకారకత్వాత్ మనోమాలిన్యనిరాస పర్యంతంజ్ఞానాద్యనుష్ఠానే యతనీయమితి” ఇందువలన ౫ - ౬ అనువాకములయందు చెప్పబడుచున్న ప్రీహితవఘాత పేషణములు దృష్టాంతముగాను ఆప్రకారముగానే మనోమాలిన్యము పోవువరకు ‘శ్రవణమనననిధిధ్యాసనాదు’ లనుఆచరించవలయుననియు స్పష్టముగ గ్రహించవలయును.

౧౩. కాండానుక్రమణిక అనగవీయేఅనువాకము ఏయేవిషయమైచెప్పుచున్నది వాటికి కాండములులుఎవరైనది ఇత్యాదిసంగతులను తెలియచేయునది. ఇది జర్మనుదేశమునందు అచ్చుబడినది. ఈఅనువాకమునకు కర్తవీత్యా “కపాలోపధానము” అనిచెప్పబడుచున్నది జ్ఞానరీత్యా “చిత్తోపధానమని చెప్పవచ్చును.

౧౪. ఈఅనువాకమునకు సంబంధించిన ఇతరశాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శాఖలు.		తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము ౩, ౨, ౭,
కాతకసంహిత.	౧. ౭.	శధపథబ్రాహ్మణము, ౧, ౨, ౧, ౩-౧౩.
మైత్రాయణీసంహిత	౧. ౧.	కల్పము,
కపివృలకతసంహిత.	౧. ౭.	మానవశ్రౌతం ౧, ౨, ౩,
వాజసనేయసంహిత.	౧. ౧౭- ౧౮,	కాటీయశ్రౌతం { ౨, ౪, ౨౬-౩౮
బ్రాహ్మణము,		{ ౨, ౮, ౧౬
కాతకబ్రాహ్మణము,	౩౧, ౬	ఆపస్తంబశ్రౌతం ౧, ౨౩, ౧-౬,
మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము	౪, ౧,	

సప్తమోఽనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మజేనమః.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితామంత్రభాగస్య

అష్టమోఽనువాకః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. సం వపామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ సం = (ఓచిత్తమానిన్ను) ఏకీ
భావమగునటుల, వపామి = ఉంచుచు
న్నాను.

తా॥ మనుజుడు తనమనస్సునుభగ
వంతునియందుంచవలయును.

కర్తార్థము.

టీ॥ సంవపామి = [ఓపిష్టమానిన్ను
పాత్రయందు] ఉంచుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ఆ
యాదేవతలనుగూర్చి పిష్టమును నిర్దేశిం
చవలయును.

వి॥ “సంవపామి” యను మంత్రమునకు అర్థము విద్యారణ్య భాష్యమందు
ప్రత్యేకము వ్రాయబడియుండలేదు. భట్టభాస్కరమందు చెప్పబడినదేమనగ “సం
ఇతి ఏకీభావేసహాక్షిపామి” అనగ ఏకీభావము చేయవలసినది. “సం” అనెఉప
సర్గకు ఏకీభావమని వేదాంగనిరుక్తమందును చెప్పబడినది. “సమిత్యేకీభావం”
(నిరుక్తము ౧-౧-౫) ‘వపామి’ అనెడి పదమువపధాతువువలన నిష్పన్నమయినది.
“వపబీజవపసేతంతు వయనైముండనై” (తారానాథవాచస్పతి ౪౮౪౯)

“ఓవపీ, బీజసంతానే” ధాతుపాఠము భూవాదులలో ౧౧౫-ధాతువు
ఈమంత్రమునుకూర్చి విద్యారణ్యభాష్యమందు జెప్పినదేమనగ “సంవపామిత్య
స్యఅమ్నాతస్య మంత్రస్యశేషం పూరయిత్వావినియోగఃకర్తే దర్శితః అథోత్తరీణః
గార్హపత్యముపవిశ్యవాచంనియమ్యతిరఃపవిత్రంపాత్ర్యాం కృష్ణాజిహాత్ పిష్టానిసం
వపతి” (పుట ౧౧౮) అనగ ఈయనువాకమందు చెప్పబడిన మంత్రశేషమును
పరిపూర్తిజేసి వినియోగమందు చెప్పబడినది. గార్హపత్యాగ్నికి సుత్తరమందుకూ
ర్చినివాక్ నియమముచేసి పవిత్రపాత్రయందు పిష్టమునుంచవలయును. ఈవినియో
గమునకు అపస్తంబశ్రౌతనూత్రమందు చెప్పబడినవినియోగమునకుకొంచముభేదము.

౭-వ అనువాకమందు చిత్తదృఢత్వము చెప్పబడినది. ఆచిత్తమిచ్చట అధ్యాహారము. కర్తయందు చిత్తమునకు లక్షణయాపిష్టము నుంచుచున్నారు. కపాలము పిష్టము పురోడాశమునుగూర్చి శధపధశ్రుతియందు చెప్పబడినదేమనగ “శిరోహవావీతద్యజ్ఞస్యాయత్పురోడాశః సయాన్యేపేమానిశీష్టః కపాలాన్యేతాన్యేవాస్యకపాలాని మస్తిష్క ఏవపిష్టేని తద్వా ఏతదేకమజ్ఞమేకగ్ంసహ కరవావసమాసం కరవావేతితస్మాద్వావీతదుభయగ్ం సహక్రియతే” (౧.౨.౧.౨-౫)

అనగ యజ్ఞముయొక్క శిరస్సు పురోడాశముయొక్క శిరస్సు ఏముకలే కపాలములు. మెదడుపిష్టము ఈరెండును ఒక అంగము ఈరెంటినికలిపినయెడల రెండుయొకటిగా చేయబడుచున్నవి. “మస్తిష్కవైపురోడాశః” అని ఈబ్రాహ్మణమందు చెప్పబడినది. (3-౨-౮) కపాలము పిష్టము. పురోడాశము చిత్తమునకుగాని బుద్ధికిగాని ఉపలక్షణముగ యజ్ఞకర్తయందుపయోగింపబడుచున్నది.

ఈమంత్రమందుండు పదములయొక్క అర్థమును ఆలోచించగ తనచిత్తమును ఏకీభావమగునటుల ఉంచుట దేనియందయినది ఆలోచించవలయును. పాత్రయందు అని వినియోగము చెప్పుచున్నది. ఏపాత్రయందయినది ఆలోచించవలయును. “పవిత్రవతిసంవపతి” అని శధపధశ్రుతియందు చెప్పబడినది. (౧-౨-౨-౧) “పవిత్రవతి” అనునది పరబ్రహ్మమునకు ఉపలక్షణము పవిత్రవతి అనగ పవిత్రముకలది, ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణము ఈయర్థమునే బోధించుచున్నది.

“సంపపామిత్యాహ యథాదేవతమేవైనాని సంవపతి” (తై. బ్రా. 3-౨-౮) యథా ఏప్రకారముగా దేవతమేవ భగవంతునె (సంతోషముచేయుచున్నామో) తథా=ఆప్రకారముగానె, ఏనాని=వీటిని, సంవపతి=ఏకీభావమగునటుల చేయుచున్నాను. కావున భగవంతునియందు అని అధ్యాహారము చేయబడినది. మరియు ఈయనువాకముయొక్క ౧౪-వమంత్రము ఈయధ్యాహారపదమునె తెలియచేయుచున్నది. “సంబ్రహ్మణాపృచ్ఛస్య” ఈమంత్రమునకు ప్రత్యేకముగ వినియోగములేదు. ఆపస్తంబశ్రౌతమందు చెప్పబడినదేమనగ “ప్రత్యాశితాయాంపాత్ర్యాంనిష్ఠస్తిపవాతాయాం పవిత్రవత్యాం పిష్టేనిసంవపతి దేవస్యత్వేత్యనుభృత్యా గ్నయేజుష్టం సంపపామితి యథాదేవతంతిర్యజుషా తూష్ణీంచతుర్థం” (౧-౨౪-౧)

౨. (౧) సం ఆపః అద్భిః అగ్నత సం ఓషధయః రసేన

(౨) సం రేవతీః జగతీభిః మధుమతీః మధుమతీభిః సృజ్యధ్వం

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ॥ (౧) ఆపః=ఉదకములు, అద్భిః=ఉదకములతో, సం=ఏకీభావమగు | టీ॥ ఆపః=ప్రణీతాపాత్రమందు ఉండే ఉదకములు, అద్భిః=మదం

నటుల, అగ్నేత=కలనుకొనుగాక, ఓష
ధయః=ఓషధులు, రసేన = ఉదకము
తో, (ఏకీభావమాగాక). (౨) రేవతీః
=ఉదకములారా (మీరు) జగతీభిః=
పశువులతోనున్న, మధుమతీః=ఓష
ధులారా (మీరు) మధుమతీభిః = ఓష
ధులతోనున్న, సం=ఏకీభావమగునటు
ల, సృజధ్వం=కలనుకొనండి.

తా || పిండము ఉదకముతోనున్న,
ఓషధులతో నున్న పశు సంబంధమైన
దానితోనున్న అనగ మాంసముతోను
న్న చేయబడుచున్నది.

తీపాత్రమందుండెడు] ఉదకములతో,
సం అగ్నేత= కలనుకొనుగాక, ఓషధ
యః=(పిష్టరూపమైన)ఓషధులు, రసేన
=ఆద్యవిధమైనఉదకములతో (ఏకీభావ
మగుగాక), రేవతీః = సస్యాభివృద్ధిచేత
ధనమునభివృద్ధిజేయునట్టియు, మధుమతీః
= మధురములగునట్టియు, జగతీభిః =
(ఓయుదకములారామీరు) పశ్యాభివృద్ధి
హేతువగుటచేతను పశురూపమైన ధన
ముతోకూడుకొన్నట్టియు, మధుమతీభిః
=మాధుర్యముకలిగినట్టియు, సంసృజ్య
ధ్వం=పిష్టరూపమైన ఓషధులతో కలు
నుకొనుడు.

వివరణము|| ఈమంత్రముచెప్పిపిష్ట
మందుప్రణీతోదకము నుంచ వలయును

వివరణము|| ఈమంత్రము బ్రాహ్మణమనుసరించి రెండుభాగములుగ చేయం
బడినది. (౧) “సమాపో అద్భిరగ్నేతసమాపధయోరసేనేత్యాహ । ఆపోవాఓషధీ
ద్భిన్వంతి+ఓషధయోపోజిన్వంతి అన్యానా ఏతాసామాన్యాభిన్వంతి । తస్మాదేవమా
హ” (౨) “సగ్ంరేవతీర్జగతీభిః మధుమతీర్ధమతీభిః సృజ్యధ్వమిత్యాహ । ఆ
పోవైరేవతీః । పశవోజగతీః । ఓషధయోమధుమతీః । ఆపఓషధిఃపశూన్ । తా
నేవాస్తా ఏకధాసగ్ంసృజ్య । మధుమతఃకరోతి” (తై. బ్రా. 3-౨-౮)

ఆపః=నిత్యప్రథమాబహువచనము ,ఆపః' అనేశబ్దము ద్వితీయ్యాబహువచన
ముగను ప్రథమా బహువచనముగను వేదమందు వాడబడుచున్నది. ప్రథమా బహు
వచనమగునపుడు ఆద్యుదాత్తమగును. ద్వితీయ్యాబహువచనమగునపుడు అంతోదా
త్తమగును. ఓషధియను శబ్దము ఓషంధయంతీతి :పాష.త్యేనాధయంతీతి వాదోషం
ధయంతీతి తాసామేషాభవతీతి” అనినిరుక్తమందు చెప్పబడినది (౯-౨౦) రేవతీయ
నునది ఇచటప్రథమాబహువచనమురేవత్యః యని లోకమందు వాడబడుచున్నది.
రేవతీః యనునది సామాన్యముగ ద్వితీయాబహువచనము.

రేవతీ శబ్దమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమందు ధనవత్త్యః అనిన్ని. విద్యారణ్య
భాష్యమునందు “రేశజ్ఞాత్ మతుపః ఉదాత్తత్వంవక్తవ్యం” అనిన్నిచెప్పబడినది.

అనగ “రైకలదిరేవతీ” రేవతీ అనగ ఉదకములనిన్ని జగతి అనగ పశువులనిన్ని మధుమతి అనగ ఓషధులనిన్ని బ్రాహ్మణమందు చెప్పటవలన ఈ అర్థము జ్ఞానార్థమందు వ్రాయబడినది.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము “స్రువేణప్రణీతాభ్యః ఆదాయవేదేనోపయమ్య సమాపోద్భిరగ్తైతి పిష్టేష్వానీయ” (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౧.౨౪.౫)

3. అద్యభ్యః పరి ప్రజాతాః స్థ సమ్ అద్యభిః పృచ్యధ్వం

జ్ఞానార్థము.

టీ || అద్యభ్యః=ఉదకమువలన, పరి ప్రజాతాః=లెస్సగాపుట్టినవారు, స్థ = అవుచున్నారు, అద్యభిః=ఉదకములతో, సమ్= ఏకీభావమగునటుల, పృచ్యధ్వం = కలుసుకొనండి.

తా || ఓషధిమొదలగు అచేతనపదార్థములన్నియు ఉదకమువలన పుట్టుచున్నవిగనుక తిరిగిఉదకరూపమగుచున్నవి

కర్తార్థము.

టీ || అద్యభ్యః=(పిష్టరూపమైన ఓషధులారా మీరు పూర్వమందు)ఉదకమువలన, పరిప్రజాతాః=లెస్సగాపుట్టినవారుగ, స్థ=అవుచున్నారు, అద్యభిః=ఉదకములతో, సంపృచ్యధ్వం = కలుసుకొనండి.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి ఉష్ణోదకమునుంచవలయును.

వి || ఇందుకు బ్రాహ్మణము “అద్యభ్యః పరిప్రజాతాస్థ సమద్యభిః పృచ్యధ్వమి తివర్యాష్టావయతి యధానువృష్టమిహమనువిసృత్య ఆపఃఓషధర్త వాయంతి తాగృగవతత్” (తై. బ్రా. కా-3 ప్ర-౨ అ-౮) అనగ ఏప్రకారము వర్షము భూమియందుపడి సస్యములనువృద్ధిపొందించుచున్నదో ఆప్రకారముగనే ఓషధులనువృద్ధిపొందించుచున్నది. మంత్రపుష్పమందు “యోపాంతయతనంవేదా” అనుమంత్రమున్ను ఉదకములే సమస్తమయిన వాటికి అధారమయినదని చెప్పుచున్నది.

ఇందుకు వినియోగము “అద్యభిః పరిప్రజాతా ఇతితప్తాభిరను పరిష్లావ్య” ఆపస్తంబశ్రౌతమందు (౧౦ - ౨౪ - ౫)

౪. జనయత్యై త్వ సం యామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వ=(ఓపిండమా) నిన్ను, జనయత్యై=సంతానముకొరకు, సంయామి = కలుపుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || త్వ=(ఓతడపబడినపిష్టమా) నిన్ను, జనయత్యై [యజమానునికి] శుక్లశోణిత మిశ్రమముచేతను, సంతానోత్పత్తికొరకు, సంయామి = ఉదక

తా || ప్రజావృద్ధికొరకు నిన్నుకలు
పుచున్నాను.

మలతో చేతివేళ్లమర్దన(చేత) బాగుగ
కలుపుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
పిష్టమును ఉదకములతో బాగుగకలుప
వలయును.

వి || ఈ మంత్రమును గూర్చి విద్యారణ్య భాష్యమందు చెప్పినదేమనగ
“హేపరిష్టావితపిష్టత్వాం హస్తాంగుళిమర్దనేన సమ్యక్ మిశ్రికరోతి ఏతస్యయజమా
నస్య శుక్లశోణితమిశ్రణేన ప్రయోత్పత్తయే సంపద్యతే (పుట ౧౧౯)

ఇందుకు, బ్రాహ్మణము “జనయత్యైత్వా సంయామిత్యాహ ప్రజా ఏవ ఏతే
నదాధార” (తై. బ్రా. కాం-౩ ప్ర-౨ అ-౮) అనగ దీని చేతను సంతానము
ధరించును.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము. “జనయత్యైత్వా సంయామితి సంయుత్య”
(ఆపస్తంబశ్రౌ ౧ - ౨౪ - ౫).

౫. అగ్నియేత్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వా=నిన్ను, అగ్నియే=భగ
వంతునికొరకు, (సమర్పించుచున్నాను)

తా || నిన్ను భగవంతునికి సమర్పిం
చుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా = [ఓపిష్టహ]నిన్ను,
అగ్నియే = అగ్నిదేవతకొరకు [స్పృ
శించుచున్నాను]

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
అగ్నిదేవతకు అనిస్పృశించవలయును.

వి || అగ్నిశబ్దము భగవత్పరము ప్రసిద్ధము. ఈమంత్రమునకున్న ౬-వ మం
త్రమునకున్న బ్రాహ్మణము ఏకము.

ఇందుకు వినియోగము “మఖస్యశిరోసియసు” ౭ - మంత్రముయొక్క విని
యోగమయినతరువాత ఈమంత్రముయొక్క వినియోగము వ్రాయబడినది. “యథా
భాగంవ్యావర్తేథామితి విభజ్యసమాపిండా కృత్వా యథాదేవత మఖిమృశతీద మ
గ్నైరిత్యాగ్నేయం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧ - ౨౪ - ౫) అయితే ఈమంత్రముయొ
క్క వినియోగము విద్యారణ్య భాష్యమందు కొంచముభిన్నముగ చెప్పబడినది.
అదియెట్లున్నను “సంయుత్యవ్యూహ్యభి మృశతి అగ్నియేత్వాగ్ని షోమభ్యామా
ముష్టాముష్టా ఇతియథాదేవత” (పుట ౧౧౯).

౬. అగ్నిషోమాభ్యాం

జ్ఞానార్థము.

టీ || అగ్నిషోమాభ్యాం = అగ్ని
సోముడని పేరుగలిగిన భగవంతునికొర
కు (సమర్పించుచున్నాను).

తా || అగ్నిసోముడని పేరుగలిగిన
భగవంతునికి సమర్పించు చున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || అగ్నిషోమాభ్యాం = అగ్ని
షోమ దేవతులకొరకు [పిష్టమానిస్తున్నప్పు
శించుచున్నాను].

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
అగ్నిషోమదేవతులకు అనిపిష్టమును గప్పు
శించవలయును.

వి|| ౪-అనువాకముయొక్క ౧౦-మంత్రము చూడుము. ౫ - ౬ మంత్రముల
యొక్క బ్రాహ్మణము అగ్నిషోమాభ్యా మిత్యాహవాన్యవృత్తై (తై. బ్రా. ౩-౨-౮)
ఇందుకు వినియోగసూత్రము ఇదమగ్ని షోమయోరత్యగ్నిషోమీయం (ఆప
స్తంబశ్రౌత, ౧ - ౨౪ - ౫).

౭. మఖస్య శిరః అసి.

జ్ఞానార్థము.

మఖస్య=యజ్ఞమునకు, శిరః= శిర
స్సు, అసి=అగుచున్నాను.

తా || దేవపూజకు నీవు ముఖ్యమయి
నదానవు.

కర్తార్థము.

టీ|| మఖస్య=[పురోడాశమానీవు]
యాగమునకు, శిరః=శిరస్సుగా, అసి=
అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
పిండమును చేయవలయును.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “మఖస్యశిరోసీత్యాహ । యజ్ఞోవైమఖఃతస్యైతచ్చి
రః । యత్పురోడాశః । తస్మాదేవమాహ” (తై-బ్రా- ౩- ౨- ౮) అనగ మఖమే
యజ్ఞము ఏదిపురోడాశమో అదియే శిరస్సు.

ఇందుకు వినియోగసూత్రము “మఖస్యశిరోసీతి పిండంకృత్వా” ఆపస్తంబ
శ్రౌతం (౧ - ౨౪ - ౫).

౮. ఘర్తః అసి విశ్వాయుః.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| ఘర్తః=(ఓపిండమానీవు) ప్రకా
శించుదానవు, అసి=అగుచున్నావు, వి

కర్తార్థము.

టీ|| విశ్వాయుః=సమస్తమైన ఆయ
స్సునిచ్చేదానవున్ను, ఘర్తః=[ఓపురో

స్తారమయిన ఆయుస్సును ఇచ్చుదానవు.

తా ॥ ఓజీవాత్తా నీకు తపస్సు చేతదీప్తిన్ని విస్తారమయిన ఆయుస్సున్ను కలుగును.

డాశమానీవు] తప్తకపాలములోనుండు టచేత ప్రకాశించు దానవు, అని = అగుచున్నావు.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి పురోడాశమును కపాలములయందుంచవలయును.

వి ॥ ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినదేమనగా “హే పురోడాశ త్వం తప్తకపాలస్థానేన దీప్తోదేవతా యోగ్యత్వేనకృతాన్నియుగ్మప్రదశ్చాసి” (పుట౧౨౦). “బహువ్రీహకావిశ్వంసంజ్ఞాయామితిపూర్వపదాంతోదాత్తత్వమితి” భట్టభాస్కరమందు చెప్పబడినది. ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ఘర్తోసివిశ్వా యురిత్యాహ విశ్వమేవాయుర్యజమానేదధాతి” (3-౨-౨)

ఇందుకు వినియోగం “ఘర్తోసివిశ్వాయురి త్యాగ్నేయం పురోడాశమష్టాను కపాలేష్వధిశ్రయతి ఏవముత్తరముత్తరేషు” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౧-౨౪ - ౬ - ౭).

౯. ఉరు ప్రథస్వ ఉరు తె యజ్ఞపతిః ప్రథతాం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ ఉరు = (ఓపిండమానీవు) విస్తారముగ, ప్రథస్వ = వృద్ధికష్టు, తే = నీయొక్క, యజ్ఞపతిః = యజమానుడు, ఉరు = విస్తారముగను, ప్రథతాం = వృద్ధిపొందునుగాక.

తా॥ ఓయజమానుడా నీవు వృద్ధిపొందుదువుగాక.

కర్తార్థము.

టీ॥ ఉరు = [ఓ పురోడాశమానీవు] గొప్పదిగ, ప్రథస్వ = వృద్ధిపొందుము, తే = నీయొక్క, యజ్ఞపతిః = యజమానుడు, ఉరు = గొప్పవాడుగ, ప్రథతాం = వృద్ధిపొందుగాక.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి పురోడాశమును సర్వకపాలములయందునచిహ్నార్తాకారముగ చేయవలయును.

వి॥ ఇందుకు బ్రాహ్మణము “ఉరుప్రథస్వోరుతే యజ్ఞపతిః ప్రథతామిత్యాహ యజమానమేవ ప్రజయావశుభిః ప్రథయతి” (తై-బ్రా-3-౨-౨౫)

ఇందుకు వినియోగము “ఉరుప్రథస్వ ఉరుతేయజ్ఞపతిః ప్రథతామితి పురోడాశంప్రథయత్ సర్వాణికపాలాని అభి ప్రథయతి అతుజ్జమన పూపాకృతిం కూర్తన్రీవ ప్రతికృతి మశ్వశఫ మాంత్రంకరోతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౧-౨౫-3-)

౧౦. త్వచం గృహ్ణీష్య.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వచం = (ఓ పిండమానీవు)
చర్మమును, గృహ్ణీష్య = గ్రహించుము.

తా || ఓపిండమానీకు చుట్టుచర్మము
గలుగునుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || త్వచం = [ఓపురోడాశమా
నీవు] ఉదకముచేత మృదువైన త్వక్కు-
ను, గృహ్ణీష్య = స్వీకరించుము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
యుదకముచేత పురోడాశమును హెచ్చు
తగ్గులేకుండ సవరించవలయును.

వి || ఇంతవరకు పిండముయొక్క సంగతిచెప్పు బడినది. పిండముయొక్కచర్మ
మునుగూర్చి యీమంత్రముచెప్పుచున్నది. మాంసము చర్మముచే కలుగుతుందని బ్రా-
హ్మణమందు చెప్పటచేత ఈ అనువాకము మనుష్యునియొక్క పిండము మెదడులను
గూర్చిచెప్పుచున్నట్లున్న కర్తయందుఉపయోగించుపురోడాశము సాదృశ్యమయిన
ట్లున్న ఎంచితగును.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము. “త్వచంగృహ్ణీష్యేత్వాహ సర్వమేవై నగ్ం సతనం
కరోతి అథాప ఆనీయ పరిమర్షి మాగ్ంసపీవ తత్త్వచందఢాతి తస్తాత్వచా మాగ్ం
సంఛన్నం.” (తై. బ్రా. ౩-౨-౮) ఉదకముతో తడిపి మాంసమును చర్మమునకు
కలగచేయుచున్నాడు. అందువల్లచర్మముచేత మాంసము కలుపుచున్నాడు. అనగ
దీన్నియంతటనున్న శరీరముగలదానినిగా చేయుచున్నాడు.

ఇందుకు వినియోగము “త్వచంగృహ్ణీష్యేత్వద్విఃశ్శక్తి కరోతి” (ఆపస్తంబ
శ్రోతం-౧-౨౫-౨)

౧౧. అంతరితగ్ం రక్షః అస్తరితా అరాతయః

జ్ఞానార్థము.

టీ || రక్షః = ప్రతిబంధకము, అంతరి-
తం = దూరమవుగాక, అరాతయః = శ-
త్రువులను విఘ్నములు, అంతరితా =
దూరమవుగాక.

తా || మేముచేయబోవు తపస్సున
కు ప్రతిబంధకము ననించువిఘ్నముగ
గాక.

కర్తార్థము.

టీ || రక్షః = రాక్షసజాతి, అంతరి-
తం = దూరములోనుండినవారగుగాక,
అరాతయః = శత్రువులు, అంతరితా =
దూరములోనుండినవారగుదురుగాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
పురోడాశమునకు చుట్టును దర్భను కా-
ల్చిమూడుసార్లు త్రిప్పవలయును.

వి || అంతరితమనగ 'తిరోహిత' మని భట్టభాస్కరమందును "వ్యవహితా" అనివిద్యారణ్యభాష్యమందును. చెప్పబడినది. 'ప్రత్యక్షగ్ంరత్నః' 'అవహాశగ్ంరత్నః' 'పరాపూతగ్ంరత్నః' 'నిర్దగ్ంరత్నః' 'అంతరితగ్ంరత్నః' ఈమంత్రములు అన్నియు ఏకార్థమును బోధించును.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము "ఘర్తోవావీషాస్తః అర్థమాసేర్థమాసే ప్రవృజ్యతే యత్పురోడాశః స ఈశ్వరోయజమానగ్ం శుచాప్రదహః. పర్యగ్నికరోతి పశుమేవైసమకః శాంత్యా అప్రదాహాయత్రిపర్యగ్నికరోతి. త్ర్యావృద్ధియజ్ఞః అధోరత్నసామ పహత్యై అంతరితగ్ం రక్షోస్తరితా అరాతయ ఇత్యాహ రత్నసామంతర్హిత్యై (౩ - ౨ - ౮)

ఇందుకు వినియోగము "అంతరితం రక్షోంతరితా అరాతయ ఇతిసర్వాణి హవీంషిత్రీః పర్యగ్నికృత్యా". (ఆప-శ్రౌ. ౧-౨౫-౮)

౧౨. దేవః త్వా సవితా శ్రవయతు వర్షిష్ఠే అధీనాకె.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వా = (ఓజీవాత్స) నిన్ను సవితా = ప్రేరకుడైన, దేవః = పరమేశ్వరుడు, వర్షిష్ఠే = గొప్పడైన, నాకె = స్వర్గమందు, అధి = ఉంచి, శ్రవయతు = పవిత్రముచేయుగాక.

తా || తపస్సుచేయు జీవాత్మనుభగనంతుడు స్వర్గమును పొందించును.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా = పురోడాశమానిన్ను, సవితా = ప్రేరకుడైన, దేవః = పరమేశ్వరుడు, వర్షిష్ఠే = గొప్పడైన, నాకె = నాకమనుపేరుగలఅగ్నియందు, అధి = ఉంచి, శ్రవయతు = పవిత్రముచేయుగాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి పురోడాశమును నిష్ఠ కణికలచేత కాల్యవలయును.

వి || అధి అనే శబ్దమునుగూర్చి అధీత్యు పరిభాషమైశ్వర్యమని నిరుక్తమందు చెప్పబడినది (కలకత్తాకూర్పు వాలమొకటి పుట ౪౧- పక్షి ౨౧).

ఇందుకు వినియోగము "దేవస్త్యా సవితాశ్రవయత్విత్యై ల్యుకైః పరితపతి" ఆపస్తంబశ్రౌత(౨-౨౫-౯.)

౧౩. (౧) అగ్నిః తే తనువం మా అతి ధాక్

(౨) అగ్నే హవ్యం రత్నస్వ

జ్ఞానార్థము

టీ || తే = నీయొక్క, తనువం =

కర్తార్థము.

టీ || తే = (ఓపురోడాశమా)నీయొక్క

శరీరమును, అగ్నిః = భగవంతుడు, అతి
= విస్తారముగ, మాథాక్ = దహించక
పోవుగాక. (౨) అగ్నే = ఓభగవం
తుడా, హవ్యం = హవిస్సును, రక్షస్వ =
రక్షించుము.

తా || జీవాత్మను భగవంతుడు విస్తా
రిముగా దతాంకరక్షించుగాక.

తనువం = దేహమును, అగ్నిః = అగ్ని,
మాతిదాక్ = మిక్కిలిదహించకపోవుగా
క, అగ్నే = గార్హ పత్యాగ్ని (నీవు), హ
వ్యం = (పురోడాశరూపమైన) హవిస్సు
ను, రక్షస్వ = రక్షించుము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
పురోడాశములను దర్శించేత జ్వలింపజే
యవలయును.

వి || బ్రాహ్మణమును సరించి యీమంత్రము చెందుభాగములుగచేయబడినది.

౧. భాగమునకు బ్రాహ్మణము „అగ్నిస్తేతనువం మాతిధాగిత్యాహ అనతిదా
హాయ”

౨. భాగమునకు బ్రాహ్మణము „అగ్నే హవ్యగ్ం రక్షస్వేత్యాహ గుప్త్యై ”
(తై. బ్రా. ౩-౨-౮.)

జీవుడు ఎటువంటివాడైనను పాపుడుగనుక తనకు బాధకలగకుండ చేయ
వలెనని భగవత్పూర్ణ.

ఇందుకు వినియోగనూత్రము „అగ్నిస్తేతను వంమాతిధాగితి దరైర్భరిభిజ్వలయతి
జ్వాలైర్వా. (ఆపస్తంభశ్రౌత. ౧-౨౫-౯.).

౧౪. సమ్ బ్రహ్మణా పృచ్ఛస్వ.

క్షానార్థము.

టీ || బ్రహ్మణా = (ఓజీవాత్మానీవు) బ్ర
హ్మతో, సమ్ = ఏకీభావమగునటుల, పృ
చ్ఛస్వ = కలుసుకొనుము.

తా || ఓజీవాత్మా బ్రహ్మతో కలుసు
కొనుము.

కర్తార్థము.

టీ || సంబ్రహ్మణా = (ఓపురోడాశ
మానీవు) మంత్రముతో, సంపృచ్ఛస్వ =
కలుసుకొనుదానవగుము.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
పురోడాశములయందు అంగారముల
తోకూడినభస్మమునుంచ వలయును.

వి || మంత్రభాగమునకు కర్తార్థమేగాని కర్తకు భావార్థము లేదనెడువారు
ఈమంత్రమునకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణమున్ను, అందుకు విద్యారణ్యభాష్యము
న్న ముఖ్యముగ చూడవలయును. గ్రంథబాహుళ్యమయినను అత్యవశ్యకముచె
బానిన్నిచ్చట వ్రాయుచున్నాడను. “మస్తిష్కైపురోడాశః తంయన్నాభివాస
యేత్ ఆవిర్త్తస్తిష్కస్యాత్ అభివాసయతి తస్మాద్గుహమస్తిష్కః” (తై. బ్రా. ౩-౨-౮).

ఇందుకుభాష్యము “మస్తిష్కః శిరస్యవస్థితో మేధసః స్వండో గుహాగూఢః ఆచ్ఛాదిత ఇత్యర్థః” అనగ మస్తిష్కము శిరస్సుయందు ఉండినట్టిన్ని అతిగూఢమైన గుహ యందు ఆచ్ఛాదితమైన మేద ఆచ్ఛాదనయోగ్యమయిన ద్రవ్యమనగ భస్మనా అభి వాసయతి. “తస్తాత్ మాంసేనాస్తిచన్నం” తై (బ్రా. ౩-౨-౮) ఇందుకుభాష్యం “య స్తాన్నేదస్థానీయః పురోడాశో మాంసస్థానీయేన భస్మనాచ్ఛాదితః తస్తాత్ లోకే అప్య స్తిసంక్షిప్తం మేదోమాంసేన చన్నంభవతి” అనగ మేదడుకు బదులుగ భస్మమునుంచబడినది. పురోడాశము మాంసమునకు బదులుగ నుంచబడినది. భస్మముచేత నాచ్ఛాదిత మయినది. ఆ కారణము వలన లోక మందును ఎముకలతో కూడుకొనిన మేదడు మాంసము చేత కప్పబడుచున్నది. పురోడాశమునకు ఉపరిభాగమందు ఉండినభస్మమును తుడిచివేయు పదార్థమును చెప్పచున్నాడు “వేదేనాభినాసయతి తస్తాత్ కేతైశ్చిరచ్ఛన్నం” (బ్రా. ౩-౨-౮) ఇందుకుభాష్యము “దర్భముష్టినిర్మితోవేదీ సప్తార్జ్వణహేతుర్వేదః అస్తిహిదర్భాణాం కేతైస్సామ్యం” అనగ పిడికటిదర్భతో చేయబడినటువంటిన్ని వేదిని తుడుచుటకు హేతు వైనటువంటిన్ని చీపురకట్టకు వేదమనిపేరు దర్భలకు వెంట్రుకలతో సామ్యము చెప్పట ప్రసిద్ధి. “లోమానిబర్హిః” అని నారాయణోప నిషత్తుయందు స్పష్టముగ నున్నది “బ్రహ్మపురోడాశసంపర్కేణ ప్రార్థ్యతే” అని బ్రాహ్మణముయొక్క భట్టభాస్కరభాష్యమందు చెప్పబడినది. దీనియొక్క ప్రశంసను చెప్పచున్నాడు. “అఖలతిభావుకోభవతి యఏవంవేద” (బ్రా. ౩-౨-౮) ఇందుకుభాష్యము “కేశరహిత శిరోయుక్తః ఖలతితద్భవనశీలోనభవతి” అనగ వెంట్రుకలులేని శిరస్సుకలవాడు భవనశీలుడుకాడు. పైసంగతులవలన కర్తయజ్ఞమందు ఉపయోగించబడు పురో డాశము మస్తిష్కమును భస్మముమాంసమునుదర్భ వెంట్రుకలనుతెలియచేయుచున్న వి. ఇదియేజ్ఞానయజ్ఞము.

ఇందుకువినియోగము “సంబ్రహ్మణాపృచ్ఛ్యస్వేతి వేదేన పురోడాశేసాంగారంభస్తాద్యూహతి” (ఆపస్తంబశ్రౌ ౧-ప్ర ౨౫-కా ౧౨-సూ)

౧౧. ఏకతాయ స్వాహా,

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఏకతాయ = ఏకతకు, స్వాహా = సమర్పించుచున్నాను,

కర్తార్థము.

టీ || ఏకతాయ = [అంగుళిప్రతాళ సౌదకమున్ను పాదప్రతాళసౌదకమున్ను) ఏకతలనేపేరుగల దేవతకొరకు, స్వాహా = హోమము చేయబడినదియోగాక.

వి|| ౧౭-వ మంత్రము చూడుము.

౧౬. ద్వితాయ స్వాహా

జ్ఞానార్థము.

టీ || ద్వితాయ = ద్వితకు, స్వాహా
= సమర్పించుచున్నాను,

కర్తార్థము.

టీ || ద్వితాయ = ద్వితాఅనేదేవత
కొరకు, స్వాహా = హోమముచేయబ
డినదియగాక.

వి || ౧౭-వ మంత్రము చూడుము.

౧౭. త్రితాయ స్వాహా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్రితాయ = త్రితకు, స్వాహా
= సమర్పించుచున్నాను,

కర్తార్థము.

టీ || త్రితాయ = త్రితాఅనేదేవత
కొరకు, స్వాహా = హోమముచేయబ
డినదియగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
అంగుళి ప్రక్షాళనోదకముం, పాత్రప్ర
క్షాళనోదకమున్ను, అంతర్వేదియందురే
ఖాత్రియములయందుంచ వలయును.

వి || ఈ (౧౫) (౧౬) (౧౭) మంత్రములకు ఏకబ్రాహ్మణము. “దేవావై
హవిర్భృత్యాబ్రువన్ కస్త్రిన్నిదం ప్రక్ష్యామహఇతి. సోగ్నిరబ్రవీత్. మయితనూ
స్సన్నిదధ్వం అహంవస్తంజనయిష్యామి యస్మిన్ ప్రక్ష్యధ్వఇతి. తేదేవా అగ్నౌత
నూస్సస్సస్యదధత తస్తాదాహుః అగ్నిస్సర్వాదేవతాఇతి సోంగారేణాపః అభ్యపా
తయజ్ తతఏకతోజాయత సద్వితీయమభ్యపాతయత్ తతోద్వితోజాయత సత్వ
తీయ మభ్యపాతయత్. తతస్త్రితోజాయత. యదదోభ్యేజాయంత తదాప్యానా
మాప్యత్వం”. తై. బ్రా. ౩.౨-౮)

ఇందుకు భట్టభాస్కరభాష్యము. “దేవావాఇత్యాది హవిస్తంభరణా నంత
రమబ్రువన్ ఇదంహవిస్సంభరణ ప్రభవంహిపాపాదికం కస్త్రికారక్ష్యా మహేహో
ధయామఇతి. అధతద్భృతవాన్ అగ్నిరబ్రవీత్ దేవాన్ యుష్తకం తనూర్తయి
సంనియధ్వం సహనిషీ పతతతోహితా దృశంయుష్తకంజనయిష్యామి యస్మిన్నిదం
సాదం మృష్యధ్వమితి తేదేవాఇత్యాదిగతం అధసర్వదేవతాత్తా సోగ్నిరంగారేణ
అంగారరూపేణ వర్తమానః అపోభి అపోభిలక్ష్మ్య ఆత్తాసమపాతయత్. తతఏకతో
నానాగ్ని విశేషోజాయత. సఏకస్తాదభిపాతయత్ జాతః ఏకతః తసలంతాచ్ఛాం
దసో చారప్రత్యయః ఏతేనద్వితతితౌ ఆప్యానామితిఛాక్షసోణః ఆత్త్యానామితి

ఛాందసోయః తదేవా ఇత్యాది ఏకతాయస్వాహేత్యాది భిర్తంతైః స్థి. “ఏకతా
దయస్సంజ్ఞాకబ్దాః” అని సంహితాభాష్యమందు భట్టభాస్కరునిచేతచెప్పబడినది.

మహాభారతము శాంతి పర్వతము (౩౩౪ అధ్యాయము ౬-వ శ్లోకమందు
చెప్పబడినది ఏమనగా “ప్రజాపతిసుతాశ్చాత్ర సదస్యాభవత్త్రయః ఏకతశ్చద్వి
తశ్చైవ వత్రితశ్చైవమహర్షయః”

ఏకతాయయనుపదము ఋగ్వేద సామవేదములయందు మృగ్యము.

ద్వితాయ యనగ “ద్వితపుత్రాయ అగ్ని” అని ఋగ్వేద భాష్యమందు చె
ప్పబడినది. (౫-౧౮-౨.)

త్రితాయద్వితాయ “హేఉషాదేవీ” అని మరియొక స్థలమందు చెప్పబడినది.
(ఋ-౮-౪౨-౧౯) ఈ మూడు మంత్రములు త్రితాయత్వా” “ద్వితాయత్వా”
“ఏకతాయత్వా” అని శుక్లయజుర్వేదమందు పఠించబడుచున్నది. (౧-౨౬.)

ఎనిమిదవ అనువాక సామాన్యవిషయములు.

—:○:○:○:—

౧. ఈ అనువాకము కర్తారీత్యా పురోడాశశ్రవణమని చెప్పబడుచున్నది. జ్ఞానరీత్యామనోతపమని చెప్పందగును.

౨. ప్రాతికాఖ్య—ఈ అనువాకములోని యేయేమంత్రములు తైత్తిరీయప్రాతికాఖ్య సూత్రములయొక్క భావ్యమందుదహరింపబడినవో ఆయా సూత్రములను మంత్రములను వివరించుచున్నాము.

(౧) “రాశఃసప్తేఅగ్నిః నివిదుమేకాడుః పాయభిర్వ్యః సుమతిర్నాకిరీయు రాయురాభిస్స ధిర్నక్తిస్తకారపరోనిత్యం” (౬-అ. ౫-నూ) ఈసూత్రమునుబట్టి (౧౩) మంత్రమందుండిన అగ్నిఃఅనెడి పదమునకు తకారము పరమయినను రాశః అనునదిగాని సప్తః అనునదిగాని పూర్వమందు లేకపోవుటవలన సకారమునకు యకారము సంభవించలేదు. కావున “అగ్నిస్తేతనువం” అని యైనది.

(౨) “దీర్ఘగ్ంసమానాక్షరే సవర్ణేపరే” (౧౦-అ. ౨-నూ) ఈసూత్రమును బట్టి (౧౦) మంత్రమందు అంత్యాకారమునకును (౧౧) మంత్రమందు ఆద్యకారమునకును దీర్ఘముకలిగి “గృక్ష్ణీవ్య+అంతరితం”=“గృక్ష్ణీవ్య+అంతరితం.” అయినది.

(౩) “ఏకానైకారపరఏకారం” (౧౦-అ. ౬-నూ) ఈసూత్రమునుబట్టి (౧౪) మంత్రమందుండు అంత్యాకారమునకు (౧౫) మంత్రమందుండు ఏకారము పరమగుటవలన ఐకారము సంభవించుచున్నది. కావున “పృఛ్యస్వ+ఏకతాయ”=“పృఛ్యస్వైకతాయ” అయినది.

(౪) “ఆపఃపూర్వోద్భిరపాన్నపాదస్తాత్” (౧౧-అ. ౮-నూ) ఈసూత్రమునుబట్టి (౨) మంత్రమందుండు అద్భిఃఅనె శబ్దమునకు పూర్వమందు ఆపః ఉండుటవలన అకారములోపించలేదు. కావున “ఆపః+అద్భిః”=“ఆపోఅద్భిః” అని అయినది.

(౫) “ధీరాసోదభౌ సఏకాదశాన ఋషీణాంపుత్రః శార్వాతేషాఢఃపితౌ రః పృథివీయజ్ఞ ఆసతేయేగృహ్ణామ్యగ్రేవాగ్ం ఏషజజ్ఞేగగ్ం స్నానోయువయోర్యః పృష్టేపతిర్వో గోశువ్యః పువః సమిద్ధఋషభః పాథోవచోవర్షిషే జుషాణోయోరు ద్రోవుష్టఃశ్రూర్యః” (౧౧-అ. ౧౬-నూ) ఈసూత్రమునుబట్టి ౧౨-మంత్రమునందు వరిషిష్టే అనుపదముపూర్వమందుండుటవలన ఆధినాకే అనుపదమందుండు అకారములోపించలేదు. కావున “వర్షిష్టే ఆధినాకే”=“వర్షిష్టేఅధినాకే” అయినది.

(౬) “స్వరపూర్వంవ్యంజనం ద్వివర్ణంవ్యంజనపరం” (౧౨-అ. ౧-నూ) ఈసూత్రమునుబట్టి అచ్చుకుపరమందును హల్లుకు పూర్వమందును ఉండెడి హ

జ్ఞుద్విత్వమువును (౯) మంత్రమందు “ప్ర” యందుండునర్ణమునకును “స్వా” యందుండు సవర్ణమునకును ద్విత్వముసంభవించుచున్నది కావున “ఉరు+ప్రథస్వ” = “ఉరుప్రథస్వ” ఈనూత్రము వేదము క్రమముగ నుచ్చరించుటకావశ్యకము రవిసర్జనీయ, జిహ్వమూలీయ, ఉపధ్వానీయ అక్షరములకుఁబట్టి సాధారణముగ రెండుహల్లులుకలసినపుడు మొదటిహల్లు ద్విత్వముగ నుచ్చరించవలయును. విశేషనూత్రములచటనచట నుదహరింపబడును “ఇషేత్వా” అనుప్రథమ మంత్రమునందు “త్వా” అనునది “త్వా” అని ద్విత్వముగ నుచ్చరించవలయును. ఈప్రకారముగనే శేషము గ్రహించవలయును.

౩. ఛద్దన్సు “బృహతీజాగతః త్రయశ్చ గాయత్రాః” అనిబృహతీఛద్దన్సుకు లక్షణము. (పింగళఛద్ద ౩-అ, ౨౬-నూ) అనగ నైకపాదము జగతి మూడుపాదములు గాయత్రిగలది బృహతీఛద్దన్సు అనబడును.

“సమాపోద్భిః ఆను రెండవమంత్రము “ఉపరిష్టాత్ బృహతీ” “ఉపరిష్టాత్ బృహత్యంతే” అని ఈఛద్దన్సుకు లక్షణము (పింగళఛద్ద - ౩ అ - ౩౧ - నూ) ఇందుకు భాష్యము యథాజాగతః శాదో స్త్యభవతి శేషాశ్చ గాయత్రాతథా ఉపరిష్టాత్ బృహతీనామభవతి” అనగ ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయపాదములు గాయత్రీ ౮-అ అక్షరములుగలది చతుర్థ పాదము జగతి. అనగ పండ్రెండు అక్షరములు గలది. ఈమంత్రమును పాదములుగ విభజించి వ్రాయుచున్నారము.

౧. సమాపో అద్భిరగ త.

౨. సమోషధయోరసేన.

౩. సగ్ంరేవతీర్జగతీభిః.

౪. మధుమతీర్మధుమతీభిస్సృజ్యధ్వం.

అద్భ్యః పరిప్రజా తాథ అనే మూడవ మంత్రము ఏక పదా గాయత్రీ.

గాయత్రీఛద్దన్సు “ఆర్షీ - దైవీ - ఆసురీ - ప్రాజాపత్య - యజుషీ - సామీ - ఆర్షీ - బ్రాహ్మీ అని ౮-విధములు. ప్రాజాపత్యష్టే (౨-అ, ౫-నూ), యజుషాంషట్ (౨-అ, ౬-నూ) అను లక్షణమునుబట్టి (౮) అక్షరములుగల గాయత్రీప్రాజాపత్య మనిన్ని (౬) అక్షరములుగల గాయత్రీయజుషీ అనిన్ని చెప్పబడుచున్నది.

౧. అద్భ్యః పరిప్రజాతాథ.

౨. సమద్భిః పృచ్ఛ్యధ్వం.

ఈ రెండు భాగములలోను మొదటిది “ ఏకపదాప్రాజాపత్య గాయత్రీ” రెండవది “ఏకపదాయజుషీ గాయత్రీ”

అంతరితగ్ంరక్షః అను (౧౧)వ మంత్రము ఏకపదా గాయత్రీ.

౧. అంతరితగ్ంరక్షః.

౨. అంతరితా ఆరాతయః.

ఈ రెండు భాగములలో మొదటిది ౬- అక్షరములు గలిగియుండుట వలన యజుషీ గాయత్రీయనియు, రెండవది (౮) అక్షరములు కలిగియుండుటవలన ప్రా

జాపత్యగాయత్రీ యనియు చెప్పబడును కావుననే అంతరితమితి “యజురాదికైక పదయా గాయత్రీ” అని భట్టభాస్కరమందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౮)

౪. పతంజలయోగము. ఈఅనువాకమునందు (౧) “సంవపామి” అను మంత్రమునుబట్టియు (౧౪) “సం బ్రహ్మణా పృచ్ఛస్వ” అను మంత్రమునుబట్టియు సర్వము భగవంతునికి సమర్పించి మనచిత్తమును ఈశ్వరునియందు ఏకీభావము చేయవలెనని చెప్పుచున్నది. ఈఅర్థమునే “ఈశ్వరప్రణిధానాద్వా” అని. పాతంజలయోగమందుచెప్పబడినది. (౧-౨-౧-పాద ౨౩-నూ) ఇందుకు భాష్యం “ఈశ్వరస్యప్రణిధానాత్ సమాధిలాభఇత్యుక్తం అనగ భగవంతునికి ప్రణిధానము వలన సమాధి ప్రాప్తమవును. ప్రణిధానమనగ విశిష్టముపాసనం సర్వక్రియాణామపి తత్రార్పణం విషయనుఖాది కఫలమిచ్ఛక్ సర్వాః క్రియాః తస్మిక్ పరమగురావర్పయతి తత్ ప్రణిధానం” అని రాజమూర్తాచార్యు వృత్తియందు చెప్పబడినది. అనగ భగవంతునియందు భక్తియించుటవలన ఏకీభావమవునని తాత్పర్యము. సంపూర్ణకాపాసనయున్న సమస్త కార్యములయొక్క అర్పణయున్న విషయ ఫలములను ఇచ్ఛయించక సమస్తమునున్న పరమగురువైన భగవంతునియందు సమర్పించుట ప్రణిధానమని చెప్పబడును. ఈఅర్థమునే పురాణమందును చెప్పుచున్నది. “యత్క్రోషియదక్షాసి యజ్ఞహోషి దధాసియత్ యత్తవస్యశికాం తేయతత్కురుష్వమదర్పణం” (భగవద్గీత ౯ అధ్యాయ ౨౭ శ్లో) ఏమిచేసినను తత్సర్వం భగవదర్పణము చేయవలసినదని తాత్పర్యము.

౫. శాణ్డీల్యం భక్తిఅనగ “సాపరాసురక్షిరీశ్వరే” (౧ - ౨. ౨ - నూ) అని శాణ్డీల్యనూత్రమందు చెప్పబడినది. అనగ భగవంతునియందు అత్యంతకోరికయే భక్తియనబడును. గనుకనే మనయొక్కయావత్తుబుద్ధి మనస్సుచిత్తముకోరికలు సర్వము పరబ్రహ్మయందే యుంచవలయునని ఈ అనువాకము తెలియచేయుచున్నది.

౬. ఈఅనువాకముతో సంబంధించినయితరశాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శాఖలు.

కాతకసంహిత.	౧. ౮.
కపిష్ఠలకతసంహిత.	౧. ౮.
మైత్రాయణీసంహిత.	౧. ౧. ౯.
వాజసనేయసంహిత.	౧. ౨౧. ౨౩.
బ్రాహ్మణము.	.
కాతకబ్రాహ్మణము.	౩౧. ౭.
మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము.	౪. ౧. ౯.

శతపథబ్రాహ్మణము. ౧. ౨. ౨. ౧-౫.

తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము. ౩. ౨. ౮. ౧-౮.

కల్పము.

మానవశ్రౌతం. ౧. ౨. ౩.

కాటియశ్రౌతం. ౨. ౫. ౧౦-౨౬.

ఆపస్తంబశ్రౌతం { ౧. ౨౪. ౧-౮.

{ ౧. ౨౫. ౧-౧౬.

అష్టమోఽనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మణేనమః.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగస్య

నవమోఽనువాకః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. ఆదదే.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ ఆదదే = (ఓ వజ్రాయుధమా నిన్ను) గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ అజ్ఞానమును ఛేదించెడియాయుధమును గ్రహించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ ఆదదే = [ఓస్థులను అనగా కత్తివలెనుండుఓకొయ్యపని ముట్టా నిన్ను] గ్రహించుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రము మరికొంత మంత్రమునచెప్పి కత్తినైత్తవలయును.

వి॥ ఈ అనువాకముయొక్క భావార్థమును గ్రహించుట కఠినము. ఛాన్దోగ్యోపనిషత్తుయందును, బృహదారణ్యకమునందును, ఇతరశ్రుతులయందును దేవాసురులకనగ సద్వృత్తులకును దుర్వృత్తులకునునుండెడి కలహవివరణచూచినయడల నీయనువాకార్థము దెలుసుకొనవచ్చును. హిందూసిద్ధాంతము జ్ఞానమును సంపాదించి యాజ్ఞానసహాయమువలన తనకు విధియైనధర్మము చేయవలయుననిబోధించుచున్నది. ఎనిమిదవ యనువాకమునందు బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించుటనుగూర్చి చెప్పబడినది. ఈ అనువాకమునందు మనుజుడు చేయు ధర్మములు కొంతవరకు చెప్పబడుచున్నవి. ఆప్రకారము చేయుటకు జ్ఞానమునుగ్రహించి యాజ్ఞానముచే దుర్వృత్తులనెడి అనురలను ఛేదించవలయును. అజ్ఞానమే వజ్రాయుధము. ఆవజ్రాయుధముచేత వృత్రాసురుడను అంధకారమును ఇంద్రుడు ఛేదించెను. దానికుపలక్షణ యాస్థాన అను ఖడ్గమును కర్తయం దుపయోగించుచున్నారు. కావుననే ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమునందు “వజ్రోవైస్థుః” అని చెప్పబడినది. (3-కాం, ౨-ప్ర, ౧౦-అ, ౧-ప) దీనినిగూర్చి శతపథశ్రుతియందు చెప్పబడినదేమనగా “ఇం

ద్రోహయత్రవృత్రాయ వజ్రంప్రజహారసప్రహృత శ్చతుర్థాభవత్తస్య స్ఫుర్యస్తృతియం
 వాయావద్వాయాపస్తృతియం వాయావద్వారధస్తృతియంవా యావద్వాధయత్ర
 ప్రాహరత్ తచ్చకలోసీర్యతసపతిత్వా శరోభవత్ తస్మాచ్చరోనామయ దశీర్య
 తోవము సచతుర్థావక్షోభవత్” (౧-కా, ౨-అ, ౪-బ్రా, ౪-ఖం) అనగనిండ్రుడువృ
 త్రునిమీద వజ్రాయుధమును వేసిన పుడదినాలుగుభాగములాయెను. ఒకభాగముస్ఫుర్య,
 రెండవభాగము యూపం, మూడవభాగము రధము, నాలుగవభాగము శరమాయెను.
 అందువలనస్ఫుర్యమును గ్రహించియిండ్రుడువృత్రానురునిజయించినరీతిగమనముజయిం
 చవలయును. ఈమంత్రమునుగూర్చి విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినదేమనగ “ఆ
 దదఇత్యామ్నాతస్య మంత్రస్యకేపం పూరయిత్వా వినియోగకల్పేదర్శితః” చెన్న
 పట్టణంకూర్పుపుట (౧౨౮) ఈమంత్రమునకు ప్రత్యేకము అర్థము వ్రాయబడియుం
 డలేదు. దదె అననది దాదానే అను ధాతువవలన నిష్పన్నమైనది. అనగ గృహ్లామి
 అని శుక్లయజుర్వేదమందు చెప్పబడినది. (కలకత్తాకూర్పు ౧౬)

ఈమంత్రము ౨-వమంత్రముతోగలసి బ్రాహ్మణమందు వ్యాఖ్యానము చేయ
 బడినది. “ఆదదఇంద్రస్య బాహురసి దక్షిణఇత్యాహ ఇంద్రియమేవ యజమానే
 దధాతి (తై. బ్రా. ౩-కాం, ౨-ప్ర, ౧౦-అ, ౧-ప) ఈమంత్రమునకు ప్రత్యేకము
 వినయోగము చెప్పియుండలేదుగాని యితరమంత్రముతోగూర్చివినియోగముచెప్పం
 బడినది. “దేవస్యత్వాసవితుః ప్రసవఇతిస్ఫుర్యమదాయ” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-ప్ర,
 ౧-కం, ౧-నూ) ఈమంత్రము పూర్తిగ మైత్రాయణీసంహితయందు పఠించబడుచు
 న్నది. “దేవస్యత్వాసవితుఃప్రసవేఅశ్వినోర్బాహుభ్యాంపూష్ణో హస్తాభ్యమాదదే”
 (౧-ప్ర, ౧-కం, ౩.అ) ఆపస్తంబమందు చెప్పినవినియోగమునకును, విద్యారణ్య
 మందు చెప్పినదానికింకొంచెముభేదముగలదు. “అథజఘనేనవేద్యా స్త్రిప్తౌస్ఫుర్యమా
 భత్తే దేవస్యత్వాసవితుఃప్రసవే అశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యమాదదే”
 (చన్నపట్టణంకూర్పు ౧౨౮) “స్ఫుర్య” అనగ బదిరికాష్టనిర్మిత ఆరత్నిపరిమితోదీ
 ర్ణశ్చతురంగులపరిమిత విస్తారఆకారేణ ఖడ్గసదృశః స్ఫుర్య ఇత్యుచ్యతే” (శ్రౌతప
 దార్థనిర్వచనం ౭పుట)

౨. (౧) ఇంద్రస్య బాహుః అసి దక్షిణః

(౨) సహస్రభృష్టిః శతతేజాః

(౩) వాయుః అసి తిగ్మతేజాః

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ || (౧) ఇంద్రస్య = ఇంద్రునియొ

టీ || ఇంద్రస్య = [ఓస్ఫుర్యమానీపు]

క్క, దక్షిణః=కుడియైన, బాహుః=భుజము, అసి=అగుచున్నావు. (౨). సహస్రభృష్టిః = వేలకొలది శత్రువులనుజంపునట్టియు, శతతేజాః=వందలకొలదితేజస్సులుగలిగినట్టియు, (బాహువువంటిదానవు) (౩) తిగ్మతేజాః= తీక్షణమైన జ్వాలలుగలుగజేసెడి, వాయుః = వాయువువంటిదానవును, అసి = అగుచున్నావు.

తా || ఓ వజ్రాయుధమా నీవు అనేక పాపులను హింసించెడి ఇంద్రునియొక్క బాహువువంటిదానవు. వాయువువలె జ్వాలలను ప్రకాశింపజేయుదానవు.

ఇంద్రునియొక్క, దక్షిణః=కుడియైనట్టియు, సహస్రభృష్టిః=వేలకొలది[శత్రువులను]జంపునట్టియు, శతతేజాః=వందలకొలదితేజోయుక్తమైనవాడిగల, [ఆయుధములు] కలిగినట్టియు, బాహుః=భుజమువలె సమర్థమైనదానవు, అసి=అగుచున్నావు, తిగ్మతేజాః= తీక్షణమైన అగ్నిజ్వాలలుకలుగజేసెడి, వాయుః = వాయువంటి దానవును, అసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి స్ఫురమును అభిమంత్రించవలయును.

వి|| ఈమంత్రము బ్రాహ్మణము ననుసరించి మూడుభాగములుగ చేయబడినది. (౧) “ఆదద ఇంద్రస్య బాహురసి దక్షిణ ఇత్యాహ ఇంద్రియమేవో యజమానేదధాతి” (౨) “సహస్రభృష్టిః శతతేజా ఇత్యాహ । రూపమేవ అస్మై తస్మాహిమానః వ్యాచక్ష్యే. (౩) వాయురసి తిగ్మతేజాః ఇత్యాహ తేజోవై వాయుః తేజవీవ అస్మిన్ దధాతి” (తై-బ్రా. ౩ కాం, ౨ ప్ర, ౯ అను) అనగ యజమానునికి వీర్యమును, కాంతిని, భగవంతుడు గలుగుజేయుచున్నాడు. ఈ మంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హస్ఫురత్వం ఇంద్రస్యదక్షిణతో బాహురివసమర్థోసికీదృశోబాహుః సహస్రసంఖ్యానాం శత్రూణాం భృష్టిః పునః కీదృశః శతసంఖ్యాకాన్యాయుధానితేజోయుక్తానియస్యాసాశతతేజాః సకేవలం ఇంద్రస్య బాహుసదృశః కింతువాయుసదృశోవ్యసియథా వాయుస్తీక్షణమగ్నిజ్వాలాముత్పాదయంతి తిగ్మతేజాః తథాస్ఫురసి పత్యమాణస్తమృచ్ఛేద. రూపంతీవ్రం కర్తృకుర్వంతి తిగ్మతేజాః ఇత్యుచ్యతే” ౧౨౮. ఇందుకువినియోగము “ఇంద్రస్య బాహురసిదక్షిణ ఇత్యభిమంత్రి” (ఆప. శ్రా. ౨ ప్ర, ౧క, ౧నూ)

3. (౧) పృథివి దేవయజని,

(౨) ఓషధ్యాః తే మూలం మా హిగ్ంసిషం.

జ్ఞానార్థము.

టీ || దేవయజని=దేవయాగమునకు

కర్తార్థము. *

టీ || దేవయజని= దేవయాగశ్రయ

అశ్రయమైన, పృథివి = ఓశరీరమా, ఓషధ్యాః = ఓషధిరూపమైన, తె = నీయొక్క, మూలం = వృద్ధిహేతువైనదానిని, మాహిగంసిషం = హింసించను.

తా || భగవదర్చనకు అరహమైనట్టి యొ ఓషధ సుబంధమైన యీశరీరమందుండు దుర్వృత్తులనుపోగొట్టి శుద్ధసత్వమైనమూలమును వృద్ధిచేసెదను.

మైన, పృథివి = ఓభూమి, తే నీసుబంధమైన ఓషధ్యాః = ఓషధియొక్క, మూలం = వేరును, మాహిగంసిషం = హింసించను.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి స్ఫృహముచేత కోయవలయును.

వి || మనశరీరమందు సద్వృత్తులు, దుర్వృత్తులు రెండును కలవు. ఇందునుగూర్చి ౮౯, ౯౦ పుటలుచూడుము. శరీరమును పృక్షముతోపోల్చుటనుగూర్చి ౮౪-వ పుటచూడుము. పృక్షమును శరీరముయొక్క దుర్గుణములను కొట్టివేయవలయునుగాని మూలచ్ఛేదము చేయకూడదని మంత్రము తెలియజేయుచున్నది. పృథివి శరీరమని “పార్థివంగుణాంతరోపలభ్యే” అని గౌతమన్యాయసూత్రము (౩అ, ౧ఆ, ౨౮ నూ) లోచెప్పబడియున్నది. ఇందుకు బ్రాహ్మణము “పృథివీదేవ యజస్విత్యాహమేథ్యామేవైనాం దేవయజస్వీంకరోతి” అనగ మేధయైనదానిని దేవపూజకు అర్హమైనదిగచేయవలయును. “ఓషధ్యాస్తేమూలంమాహిగంసిషమిత్యాహ ఓషధీనామాహిగంసాయై” (తై.బ్రా-౩-కా, ౨-ప్ర, ౩-అ) ఇందుకు వినియోగము “పృథివిదేవయజస్వీతి తస్మిన్ స్ఫృహసప్రహృత్య” అవస్త-కౌ-౨-ప్ర, ౧-అ, ౫-నూ.)

౪. అప హతః అరరుః పృథివై శ్చ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || పృథివ్యై = శరీరమునుంచి, అరరుః = అంతఃశత్రువు, అపహతః = కొట్టబడినవాడొగాక.

తా || శరీరమందుండు కామక్రోధ లోభ మోహ మదమాత్సర్యములనెడి శత్రువులు నశించుదురుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || అరరుః = అరరుడనురాక్షసుడు, పృథివ్యై = పృథివిలోనుంచి ధూళిపోగొట్టడముచేత, అపహతః = కొట్టబడినవాడొగాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి స్ఫృహనతోకోసిన తృణములతోకూడినధూళిని యెత్తవలయును.

వి || ఈ మంత్రమునకు ఎనిమిదవమంత్రమునకు బ్రాహ్మణముకలిపి చెప్పబడినది. అరరుః అనెడిది ఋగతౌ అనుధాతువునకు “అరరున్” ప్రత్యయమువలన నిష్పన్నమైనది. ఇందుకు సూత్రము “అరైఅరరుః” “ఉపద్రవకర్తృమాగతేశ

త్రా” (తారానాథవాచస్పతి ౩౫౭-పుట) ఇందుకు వినియోగము ‘అపహతోర యః పృథివ్యాఇతి స్థానసత్రుణాం పాంసూం అపాదాయ’ (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-ప్ర, ౧-అ, ౫-సూ)

౫. వ్రజం గచ్చ గోస్థానం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ గోస్థానం=మంత్రములచేత పాం దించబడు స్థానమైన, వ్రజం=మేఘము ను, గచ్చ=అజ్ఞానమానీవు) పొందుము.

తా॥ అజ్ఞానమానీవు మంత్రోచ్ఛారణ సామర్థ్యముచే నంధకార స్వరూపమైన మేఘముతోగలనుకొమ్ముఅనగనశించుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ గోస్థానం=[ఓత్పణసహితమైన ధూళిసీవు] అస్తుశ్రౌషడిత్యనేవాక్కుకు స్థానమైన, వ్రజం=ఉత్కరప్రదేశమును అనగా ఆహవనాన్ని కుత్తరభాగమును, గచ్చ=పొందుము.

వినియోగము॥ దర్భతృణములతోకూ డయెత్తిన ధూళిని ఈమంత్రముచెప్పి(ఉ త్కర ప్రదేశమునకు) తినుకొని పోవల యును.

వి॥ వ్రజం అనగ మేఘమని వేదనిఘంటువునందు చెప్పబడినది. (౧-అ, ౧౦-క).

గోస్థానం ఈశబ్దమునుగూర్చి విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినదేమనగ. “గాయత్ర్యాదీనిఛన్దాం స్త్యేవగోశబ్దాభిధేయానాం వాచామపస్థానయోగ్యో వ్రజశ బ్దాభిధేయో దేశవిశేషః” (పుట ౧౩౦) అనగ గాయత్ర్యాదిమంత్రములచేతనుపాం దుటకు యోగ్యముగచేయబడిన స్థానవిశేషము. ఇందుకు కర్తయందు ఉత్కరదేశము ఉపమానముగ నుపయోగింపబడుచున్నది. ఉత్కరదేశమనగ యజ్ఞమందు ధూళిమొదలగునవి యుండుస్థానము. ఉత్కర్యమానోధూళ్యాదౌ అని ఉత్కరశ బ్దమునకు తారానాథవాచస్పత్యమందు ౧౦౭౬ పుటలో స్థము వ్రాయబడినది.

ఇందుకుబ్రాహ్మణము “వ్రజంగచ్చగోస్థానమిత్యాహ ఛన్దాగ్ంసివైవ్రజోగో స్థానః । చన్దాగ్ంస్త్యేవ అస్త్యైవ్రజంగోస్థానంకరోతి” (తై-బ్రా. ౩-కా, ౨-ప్ర, ౯-అ, ౩-ప) అనగ మంత్రములే యీస్థానమును చేయుచున్నవి.

ఇందుకు వినియోగము “వ్రజంగచ్చగోస్థానమిహరతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-ప, ౧-అ, ౫-సూ)

౬. వర్షతు తే ద్యౌః.

జ్ఞానార్థము.

తే = నీసంబంధమైన అనగ నీవు
పొందిన, ద్యౌః = మేఘము, వర్షతు =
వర్షించుగాక.

తా || అజ్ఞానమగుఅరరుడు మేఘము
ను పొందుటచే వర్షమునకు ప్రతిబంధక
ము లేకపోవుగాక,

కర్తార్థము.

టీ || తే = [యాగవేది] నీయొ
క్కయాహ్వానముకొరకు, ద్యౌః = ద్యౌ
లోకసంబంధమైన మేఘుడు, వర్షతు =
వర్షించుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
యాగవేదికన జూడవలయును.

వి|| ద్యౌః అనగనిచ్చట వృష్టి యని బ్రాహ్మణమునందు వృష్టిరైద్యౌః అని
చెప్పబడినది. ఈపదమును గూర్చి విద్యారణ్యులవారు వ్రాసినదేమనగ “వర్షతీతి
వృష్టిః పర్వత్యః” (౧౩౧ పుట) ఇచ్చట, “తే” అనుపదము అనుదాత్తమగుటచే ష
ష్ట్యర్థము చెప్పబడినది. ఉదాత్తమైనయడల నుదాత్తమవును. ఈమంత్రము “వర్షతు
తే పర్వత్యః” అనిమైత్రాయణులు వరించుచున్నారు. ఇందుకు బ్రాహ్మణము “వర్ష
తుతేద్యౌరిత్యాహ వృష్టిరైద్యౌః వృష్టి మేవావరుంధే” (తై. బ్రా. ౩-కా, ౨-ప్ర,
౯-అ, ౩-ప) అవరుంధే అనగనడ్డపరచుట.

౭. (౧) బధాన దేవ సవితః పరమస్యాం పరావతి శతేన పాశైః

(౨) యః అస్తాన్ ద్వేష్టి యంచ వయంచ్చిష్టః

తం అతః మా మాక్.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| (౧) సవితః = ప్రేరకుడైన, దే
వ = ఓపరమేశ్వరుడా, (ఆరాక్షుని) ప
రమస్యాం = అత్యంతమైన, పరావతి =
దూరదేశమునందు. శతేన = బేలకొలది,
పాశైః = పాశములచేత, బధాన = కట్టు
ము. (౨) యః = ఏవడు, అస్తాన్ = మ
మ్ములను, ద్వేష్టి = ద్వేషించుచున్నాడో
చ = మరియు, యంచ = ఎవనిని, వయంచ్చ =
మేము, ద్విష్ట = ద్వేషించుచున్నామో,
తంచ = వారిని, అతః = ఈబంధనవలన,
మా + మాక్ = విడువకుము.

కర్తార్థము.

టీ|| సవితః = ప్రేరకుడైన, దేవ = ఓ
పరమేశ్వరుడా, యః = ఏవడు, అస్తాన్
= మమ్ములను, ద్వేష్టి = ద్వేషించుచున్నా
డో, వయంచ్చ = మేము, యంచ = ఎవరిని,
ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, తంచ =
వారిద్దరిని, పరమస్యాం = అత్యంతమైన,
పరావతి = దూరదేశమందు, శతేన =
నూరులకొలది, పాశైః = పాశములచేత
ను. బధాన = కట్టుము, అతః = (ఆకట్టబ
డినవారిని,) ఈకట్టువలననుంచి, మామాక్
= విడవకుము.

తా॥ ఏదుర్తార్గ సణములు మమ్ము బా
ధించుచున్నవో యట్టివానిని పాశములచే
గట్టి మాయొద్దకు రాకుండ చేయవలయు
ననిభగవత్పార్థస.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పి
ఉత్కరములూ దర్శనహిత దుమ్మునువే
యవలయును.

వి ॥ ఈమంత్రము బ్రాహ్మణమనుసరించి రెండుభాగములుగ చేయబడినది.
మొదటి భాగమునకు బ్రాహ్మణము “బ్రహ్మణోదేవసవితః పరమస్యాం పరావతీత్యా
హ । ద్వౌవాపపురుషో, యంచైవద్వేష్టి, యశ్చైవంద్వేష్టిః, తాపుభౌబధ్నాతి పర
మస్యాంపరావతీ శతేనపాక్షైః” రెండవ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “యోస్తాద్వే
ష్టియంచవయం ద్విష్టః తమతోమామాగిత్యాహ నిర్దుక్తైః” (తై. బ్రా ౩ కాండ,
౨ - ప్ర, ౩ - అ,) పరమస్యామ మనునది సప్తమ్యేకవచనము. ఇందుకు ప్రథమ
“పరమ” పరమస్యామనుశబ్దముయొక్క నిష్పత్తినిగూర్చి “ఛాన్దసిస్యాడాగమః”
అని భట్టభాస్కరమందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౯,) “పరమ్ అస్యామ్” అనిభిన్న
పదములుగ శుక్లయజుర్వేదమందు చెప్పబడినది. (బొంబాయికూర్పు ౧ - ౨౬,)
ఈశబ్దమును గూర్చి తారానాథ వాచస్పత్యమందు చెప్పబడిన దేమనగ “పథం,
పరత్వం, మాతీ” అని (పుట - ౪౨౩౭,) పరశబ్దము అత్యంతార్థమందు పరమయిన
దని విలియమ్ నిఘంటువులో చెప్పబడియున్నది.

పరావతియొక్క శబ్దనిష్పత్తినిగూర్చి భట్ట భాస్కరమనందు “ఉపసర్గాచ్చ
క్షసిధాత్వర్థ ఇతివతిప్రత్యయః” (౧ - ౧ - ౯,) పరావతి సప్తమి. ఇందుకు ప్రథమ
“పరావత్” పరావతః అనురూపముగలదు. ఈశబ్దమునకు దూరమనియర్థము. ఇందు
కు ప్రమాణము. “అకే | పరాకే | పరాచైః | ఆరే | పరావతః |” ఇతి
పంచదూర నామాని (వేదనిఘంటువు ౩ - అధ్యాయం ౨౬ ఖం) దేవాసురుల యు
ద్ధమనగ మనుష్యుని యందుండు సద్గుణదుర్గుణములకుకలహమని ఇదివరకువ్రాసియు
న్నాము. ఆ సంగతిని యనువాకమందు కూడజెప్పబడుచున్నది. కర్తయందుపెంట
ధూళికొదలగునవితీసివేయబడుచున్నది. అట్లుతీసివేయుటకు అంతశ్శత్రువులనశిం
యుట భావమని విద్యారణ్య భాష్యమందు చెప్పబడినది. “యజ్ఞవిఘాతాయ
గూఢ రూపేణ భూమాశయానత్వాత్ । అతఏవాయం భ్రాతృవ్యశ్శత్రుః తంచదే
వాః తన్మంత్రోచ్చారణపూర్వ కేణసత్రుజానాం పాంసూనాం అపనయనేన అపహ
న్తి” (పుట - ౧౩౧) అనగయజ్ఞ విఘాతముకొరకు గూఢరూపముగ భూమియందుం
డుటవలన యితడేశత్రువు అతనిని విబుధులు మంత్రోచ్చారణ పూర్వకముగ గడ్డి
తోకూడుకొనిన ధూళిని తీసివేయుటచే నశింపచేయుచున్నారు.

ఇందుకు వినియోగమాత్రము. బధానదేవసవిత రిత్యుత్తరితః పురస్తాత్ ద్వి
తృతీయదేశ ఉదగ్విపదే అపరిమితేవావేదేర్ని ర్వపతిశ ఉత్తరః" (ఆపస్తంబశ్రౌ
త ౨-౧-౬) ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యమందు చెప్పబడినదేమనగా "హృ
త్కోత్క రేనివపతి బధానదేవసవితః పరమస్యాం పరావతిశతేన పాక్షై". (పుట
౧౩౧)

౮. ఆప x హతః అరరుః పృథివ్యై దేవయజన్యై.

జ్ఞానార్థము.

ఇందును గురించి ఈఆనువాకముయొ
క్క ౪ - మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| దేవయజన్యై = దేవయాగమున
కుష్ఠానమైన, పృథివ్యై = భూమివలనుంచి
అరరుః = అరరుడను పేరుగలరాక్షసుడు
ఆపహతః = పోగొట్టుబడుగాక.

వినియోగము|| ఈమంత్రము చెప్పి ధూ
ళిని రెండవసారి యైత్తవలయును.

ఇందుకు వినియోగము "అపహతో అరరుః పృథివ్యై దేవయజన్యాఇతి
ద్వితీయై" (ఆప ౨౨-౨-౧)

౯. వ్రజం గచ్ఛ గోస్థానం.

జ్ఞానార్థము.

ఇందును గురించి ఈఆనువాకముయొ
క్క ౫-మంత్రము చూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౫ - వ మంత్రముచూడుము.

వినియోగము|| రెండవసారి దర్భత్పణ
ములతో కూడయైత్తిన ధూళిని ఈమం
త్రముచెప్పి ఉత్కర వ్రదేశమునకు తీసి
కొనిపోవలయును.

౧౦. వర్షతు తై ద్యౌః.

జ్ఞానార్థము.

ఇందును గురించి ఈఆనువాకముయొ
క్క ౬ - వ మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౬-వ మంత్రముచూడుము

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
యాగవేదికను రెండవసారి జూడవల
యును.

౧౧. బధాన దేవ సవితః పరమస్యాం పరావతి శతేన ప్తాశైః
యః అస్తాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్టుః తం అతః మా మాక్.

జ్ఞానార్థము.

ఇందునుగురించి ఈఅనువాక మందుం
దుండు ౭-వ మంత్రము చూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౭-వ మంత్రముచూడుము.
వినియోగము|| ఈమంత్రము చెప్పి
త్కరములోదర్భసహితమగు దుమ్మును రెం
డవసారి వేయవలయును.

౧౨. అపహతః అరరుః పృథివ్యా అ దేవ యజనః.

జ్ఞానార్థము.

ఇందునుగురించి ఈఅనువాకమందుం
డు ౮-వ మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౮-వ మంత్రముచూడుము.
వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి పృ
థివియందుబడిన దర్భ తృణములతోకూ
డినధూళినిమూడవసారి యెత్తవలయును.

౧౩. వ్రజం గచ్ఛ గోస్థానం.

జ్ఞానార్థము.

ఇందునుగురించి ౯-వ మంత్రముచూ
డుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౯-వ మంత్రముచూడుము.
వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
మూడవసారి దర్భ తృణములతో కూడ
యెత్తినధూళిని ఉత్కరమను ప్రదేశము
నకు ఎత్తుకొనిపోవలయును.

౧౪. వర్షతు తె ద్యాః.

జ్ఞానార్థము.

ఇందునుగురించి ఈఅనువాకమందుం
డెడి ౧౦-వ మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౧౦-వ మంత్రముచూడుము.
వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి
మూడవసారి యాగవేదిని చూడవలయును.

౧౫. బధాన దేవ సవితః పరమస్యాం పరావతి శతేన ప్తాశైః
యః అస్తాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్టుః తం అతః మా మాక్.

జ్ఞానార్థము.

ఇందునుగురించి ఈఅనువాకమందుం
డెడి ౭-వ మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ౭-వ మంత్రముచూడుము.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
ఉత్కరములో మూడవసారి దర్భ సహ
తమగు దుమ్మును వేయవలయును.

౧౬. అరరుః తె దివం మాస్కాన్.

జ్ఞానార్థము.

టీ || తె=నీయొక్క, అరరుః=అం
తశ్శత్రువు, దివం = స్వర్గమును, మా+
స్కాన్=పొందకపోవు గాక.

తా || స్వర్గమందు అంతశ్శత్రువులు
లేకపోవు గాక.

కర్తార్థము.

తే=(ఓపాంస సమాహ రూపమైన
ఉత్కరప్రదేశమా) నీ సంబంధమైన,
అరరుః = అరరుడనురాక్షసుడు, దివం
=స్వర్గమును, మాస్కాన్ = పొందక
పోవు గాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
ఉత్కర మందుంచిన దర్భ తృణముతో
గూడుకొన్న ధూళిచేతిలో నెత్తవల
యును.

వి || “మాస్కాన్ మాగాత్” అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది.
(౧ - ౧ - ౯)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “అరరుస్తేదివంమాస్కానితియదాహ । భాతృవ్యమేవ
దివఃపరిభాధతే” (తై - బ్రా - ౩ - ౨ - ౯)

ఇందుకు వినియోగము. “అరరుస్తేదివం మాస్కానితిన్యస్తమాగ్నితో” అం
జలినా అభిగృహ్యతి” (ఆవస్తంబశ్రౌ, ౨-౧-౯).

౧౭. వసవః త్వా పరిగృహ్లాన్తు గాయత్రేణ ఛన్దసా.

జ్ఞానార్థము

టీ|| వసవః=వసువులనెడివిబుధులు,
త్వా=(ఓసద్వృత్తి)నిన్ను. గాయత్రే
ణ=గాయత్రీయనెడి, ఛన్దసా=మంత్ర
ముచేతను, పరిగృహ్లాన్తు=గ్రహింతురు
గాక.

కర్తార్థము

టీ|| త్వా=(ఓవేదిప్రదేశమా)నిన్ను
వసవః=వసువులు, గాయత్రేణ=గాయ
త్రీఅనే, ఛందసా = ఛందోరూపమైన
స్థ్యముచేతను, పరిగృహ్లాన్తు=(దక్షిణ
భాగమండు) పరిగ్రహించుదురుగాక.

తా ॥ విబుధులు గాయత్రీ ఛందస్సు కలిగిన మంత్ర మనుష్టిండుటచేత శరీర మందలి దుర్గుణములకు దూరులై సన్నాగు లగుచున్నారు.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పి వేదికయొక్క దక్షిణభాగము నేర్పరచ వలయును.

వి॥ వసుశబ్దము ఎనిమిదిను సంఖ్యకు సంజ్ఞ. ఎనిమిదక్షరములుగల ఛందస్సు గాయత్రీయనబడును. “గాయత్ర్యావసవః” (పింగళఛందస్సు ౩-అధ్యాయము ౩-నూత్రం) ఈమంత్రముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము గాయత్రీఛందస్సుగల మంత్రానుష్ఠానమువలన దుర్గుణములను జయించి జ్ఞానమును సంపాదించుట. అన్యశాఖ యందు “గాయత్రేణత్వా ఛందసా పరిగృహ్యేమి” అనిచెప్పబడినది. (వాజసనేయసంహిత ౧-౨-౭) ఈమంత్రముకును ౧౨-౧౯-మంత్రములకును విద్యారణ్యమం దుభాష్యమేకముగ వ్రాయబడినది “ఆహవనీయగార్హపత్యయోర్వధ్యేవేదిజనయితుం వేదినామో అవబోధాయ వేదిమానాయ స్ఫేయనదిక్త్రియేరేఖాత్రయంకర్తవ్యంసోయం వేదేః పరిగ్రాహః పరిగ్రహీతాధ్వర్యః దిక్త్రియేక్రమేణ భావనయావస్వాదిరూపః పరిగ్రహణసాధనభూతః స్ఫేయశ్చఛందస్త్రయరూపః” (పుట ౧౩౨)

“త్వా” అను శబ్దార్థమునుగురించి “పరమాత్మానం, యజ్ఞంవా” అని శుక్ల యజుర్వేదభాష్యమందుచెప్పబడినది” (బొంబాయికూర్పు. పుట - ౮౨) ఇందు వలన గాయత్రీమంత్రముచే భగవంతుని గ్రహించుచున్నానని చెప్పవచ్చును. సద్వృత్తులకు దుర్వృత్తులకు కలహము సంభవించినపుడు వేద మంత్రములు రక్షణగ న ద్వృత్తులుపొందినటుల ఛాన్దోగ్యోపనిషత్తుయందు చెప్పబడినది:

ఛాన్దోగ్యోపనిషత్తుయందు చెప్పినదేమనగ “దేవానురాహవైయత్రసంయేతి రే ఉభయే ప్రాజాపత్యాస్తథదేవా ఉద్గధమాజహురనైనైనానభిభవిష్యమ ఇతి” (౧-ప్ర-౨-ఖం-౧-వాక్యం) ఈవాక్యార్థమును గూర్చి ౯౦-పుట చూడుము.

“దేవావైమృతోభిభవ్యతస్త్రియాంవిద్యాంప్రావిశంస్తేచన్దోభిరచ్ఛాదయన్య దేభిరచ్ఛాదయస్తచందసాం ఛందస్త్యం” (౧-ప్ర-౪-ఖ-౨-వా-ఛాన్దోగ్యోపనిషత్) అనగ దేవతలుమృత్యువునకు భయపడి త్రియావిద్యను ఆనగ వేదమునుపొంది యా మంత్రములచే నాచ్ఛాదించుకొనిరి. కావున మంత్రములకు ఛందస్సునిపేరువచ్చినది.

ఇందుకు వినియోగము “వసవస్త్యా పరిగృహ్యంతు గాయత్రేణ ఛందసేతి దక్షిణతః” (ఆపస్తంబశ్రౌ-౨-౨-౩)

౧౮. రుద్రాః త్వా పరిగృహ్ణాంతు తైత్తిష్ఠభేన ఛస్తసా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || రుద్రాః = రుద్రులనువిబుధులు; త్వా = నిన్ను, తైత్తిష్ఠభేన = తైత్తిష్ఠులనెడి, ఛస్తసా = ఛస్తస్సుగలిగిన మంత్రముచే, పరిగృహ్ణాంతు = లెస్సగ గ్రహించుదురుగాక.

తా || నిన్నుత్తిష్ఠివ ఛస్తస్సుగల మంత్రముచే గ్రహించుదురుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా = [ఓవేదిప్రదేశమా] నిన్ను, రుద్రాః = రుద్రులు, తైత్తిష్ఠభేన ఛస్తసా = తైత్తిష్ఠుప్పందోదూపమైనస్థిమచేతను, పరిగృహ్ణాంతు = [పడమరభాగమందు] పరి గ్రహించెదరుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి వేదికయొక్క పడమరభాగము నేర్పరచవలయును.

వి || రుద్రాః అనగ పదునొకసంఖ్యకు సంజ్ఞ. పదు సైకక్షరముగల ఛస్తస్సు త్తిష్ఠివ అనబడును. 'తైత్తిష్ఠివ రుద్రాః' (పింగళఛస్తస్సు ౩-అ, ౬-నూ) ఈమంత్రముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము తైత్తిష్ఠివ మంత్రాన్తస్థానము వలన దుర్గణములనుజయించి జ్ఞానమును సంపాదించుటయే. ఈమంత్రము 'తైత్తిష్ఠభేన త్వా ఛస్తసా పరిగృహ్ణామి' అనిపాఠభేదముగ వాఙసనేయ సంహితయందు పఠించబడినది. (౧-౨-౨) ఈమంత్రముయొక్క విద్యారణ్యభాష్యమును గురించి ౧౬ - మంత్రవివరణ చూడుము.

ఇందుకువినియోగము. 'రుద్రా ఇతి పశ్చాత్' ఆపస్తంబశ్రౌతము (౨-౨-౩)

౧౯. ఆదిత్యాః త్వా పరిగృహ్ణాంతు జాగతేన ఛస్తసా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఆదిత్యాః = ఆదిత్యులనెడి విబుధులు, త్వా = నిన్ను, జాగతేన = జాగతియనెడి, ఛస్తసా = ఛస్తస్సుగలిగిన మంత్రముచేత, పరిగృహ్ణాంతు, లెస్సగ గ్రహించుదురుగాక.

తా || నిన్ను జాగతీఛస్తస్సుగల మంత్రముచే గ్రహించుదురుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా = [ఓవేదిప్రదేశమా] నిన్ను, ఆదిత్యాః = ఆదిత్యులు, జాగతేన = జగతిఅనే, ఛస్తసా = ఛందోదూపమైన[స్థిమచేతను], పరిగృహ్ణాంతు = ఉత్తరభాగమందుపరిహరించెదరుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి వేదియొక్క ఉత్తరభాగమందు నేర్పరచవలయును.

వి || జాగతీశబ్దము పండ్రెండు అనుసంఖ్యకు సంజ్ఞ. కాబట్టి పండ్రెండక్షరములుగల ఛస్తస్సుకు జాగతీయనబడును. 'జగత్యా ఆదిత్యాః' పింగళఛస్తస్సు (౩-అ

౩-నూ) ఈమంత్రముయొక్క ముఖ్యతాత్పర్యము జాగతిఛన్దస్సుగల మంత్రానుష్ఠానము వలన దుర్గుణములను జయించిజ్ఞానము సంపాదించుటయే. ఈమంత్రము “జాగతేనత్వా ఛన్దసా పరిగృహ్ణామి” అనిపాతభేదముగ వాజసనేయూలు పఠించుచున్నారు. (౧ - ౨ - ౭) ఈమంత్రముయొక్క విద్యారణ్యభాష్యమును గూర్చి ౧౬-మంత్రవివరణ చూడుము.

ఇందుకువినియోగము “ఆదిత్యాఇత్యుత్తరతః” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౨, ౨, ౩.)

౨౦. దేవస్య సవితుః సవే కర్తృ కృణ్వంతి వేదసః.

జ్ఞానార్థము.

టీ || సవితుః = ప్రేరకుడైన. దేవస్య = భగవంతునియొక్క, సవే = ప్రేరణకలుగుచుండగ, వేదసః = జ్ఞానులు, కర్తృ = సత్కర్త, కృణ్వంతి = చేయుచున్నారు.

తా || ప్రేరకుడైన భగవంతునియొక్క ప్రేరణవల్ల జ్ఞానులు సత్కర్త చేయుచున్నారు.

కర్తార్థము.

టీ || సవితుః = ప్రేరకుడైన, దేవస్య = పరమేశ్వరునియొక్క, సవే = ప్రేరణ గలుగుచుండగా, వేదసః = బ్రహ్మసమానులైన అధ్యర్థులు, కర్తృ = [త్రవ్యే రూపమైన] వ్యాపారమును, కృణ్వంతి = చేయుచున్నారు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి అగ్నిధ్రువుడు వేదిప్రదేశమును త్రవ్వవలయును.

వి || వేదసః అనుశబ్దమును గూర్చి యీగ్రంథముయొక్క ౧౧౫-పుటచూడుము. ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “పరమేశ్వరస్య అనుజ్ఞాయాంసత్వాం వేదసః సమానా ఆధ్వర్యవ ఇదముద్ధన నరూపంకర్తృకుర్వంతి” (పుట ౧౩౩).

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “దేవస్యసవితుస్సవ ఇత్యాహప్రమాత్రైః । కర్తృకృణ్వంతివేదసఇత్యాహ । ఇషితంహికర్తృక్రియతే” (తై. బ్రా. ౩-కా, ౨-ప్ర, ౯-అను,) ఇందుకుబ్రాహ్మణ భట్టభాస్కరమందు చెప్పుబడిన దేమనగ “ఏహివేదసోవిధాయకాః తైరిష్టంకర్తవ్యం తస్మాదహమపిఖనామి” అని (౧-౧-౯)

ఇందుకువినియోగము “దేవస్యసవితుస్సవ ఇతిఖనతి” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౨-పు, ౧-క, ౭-నూ) ఇందుకుబోధాయనులు చెప్పినవినియోగమేమనగ “అథప్రాచీంస్ఫ్యేనవేదముద్ధన్తి” (విద్యారణ్యభాష్యము పుట ౧౩౩)

౨౧. ఋతమ్ అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (ఓభగవంతుడా నీవు) ఋతం

కర్తార్థము.

టీ || ఋతం = [ఓవేదికా నీవు]

= సత్యస్వరూపుడవు, ఆసి = అగుచున్నావు.

తా|| భగవంతుడు సత్యస్వరూపుడు.

యాగఫలమునిచ్చుటయందు సత్యమైన దానవు, ఆసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి వేదికయొక్క దక్షిణభాగము నెర్పరచ వలయును.

వి|| భగవంతుడు సత్యస్వరూపుడగునట్లు ప్రసిద్ధి “ఓంతత్వత్వం” (మంత్రపు ముంపుట ౨౫) విద్యారణ్యభాష్యమునందు చెప్పబడిన దేమనగ “ఋతంసత్యం తచ్చసత్యత్వం తిష్ఠస్తి వేద్యాహవిషిఫలేచ । అనురదానాత్ పూర్వమాసీనోదేవో యావంతంభూదేశం పశ్యతి తస్య దేవయజనత్వంనియతం తతోన్మతత్వం వేదేరదత్త త్వాత్ తన్నపరావర్తత ఇత్యుతత్వీం । తతోహేవే దేత్వం ఋ తమసి । హవిషః ఫలహేతుత్వంస కదాచిద్వ్యభిచరతి ఇత్యస్తీసత్యత్వం శచ్చసత్యంహవిరస్యాం వే ద్యాంసీదతి” (పుట ౧౩౫)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము ఈమంత్రమునకును ౨౨ - ౨౩ - మంత్రములకును ఏకబ్రాహ్మణము “ఋతమస్మృతసదన మస్మృత శ్రీరసీత్యాహ । యథాయజురేవైత త్” (తై బ్రా-౩ కా-౨ పు-౯ అను)

ఇందుకువినియోగము “ఋతమసీతిదక్షిణతః” ఆపస్తంబశ్రౌతం(౨-౩-౭)

౨౨. ఋతసదనం ఆసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఋతసదనం = సత్యస్థానము, ఆసి = అగుచున్నావు.

తా || నీవుసత్యమున కాధారుడవు.

కర్తార్థము.

టీ || ఋ తసదనం = [ఓవేదికా నీవు] సత్యమైన హవిస్సుకు స్థానముగ, ఆసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి వేదికయొక్క పడమరభాగమును నేర్ప రచవలయును.

వి|| “సదనంగృహమ్” అనిభట్టభాస్కరులు చెప్పియున్నారు. (౧-౧-౯) ఇందుకువిద్యారణ్యభాష్యము “తతోహేవేదేత్వం ఋ తసదనమసి । ఫలస్యావశ్యం భావిత్యాత్ ఆ స్తిఋ తత్వంతచ్చఫలంహవిర్వారణ వేద్యాంశ్రయతే” (పుట౧౩౫)

ఇందుకుబ్రాహ్మణము ౨౧ - మంత్రముచూడుము.

ఇందుకువినియోగము “ఋ తసదనమసీతి వశ్నాత్” (ఆపస్తంబశ్రౌతము ౨ - ౩ - ౭).

౨౩. ఋతశ్రీః అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఋతశ్రీః = సత్యమునుపొందువాడవు, అసి = అగుచున్నావు.

తా || ఓభగవంతుడా నీవు సత్యమును పొందువాడవు.

కర్తార్థము.

టీ || ఋతశ్రీః = [ఓవేదప్రదేశమానీవు] సత్యమునుపొందువాడవు, అసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి వేదికయొక్క యంతరభాగమునేర్పరచవలయును.

వి || విద్యారణ్యభాష్యము. 'తతోహవేదేత్యం ఋత శ్రీరసి' అని చెప్పంబడినది. (పుట-౧౩౫) ఇందునుగూర్చి భట్టభాస్కరమందు చెప్పంబడిన దేవునగ 'ఋతంశ్రయతినాధనత్వేనేతి ఋతశ్రీః' (౧-౧-౯)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము. ౨౧-వ మంత్రము చూడుము. ఇందుకు వినియోగము. 'ఋతశ్రీరసీతుత్తరః' (ఆపస్తంబశ్రౌతం. ౨-౩-౭)

౨౪. (౧) ధాః అసి (౨) స్వధా అసి (౩) ఉర్వీ చ అసి (౪) వసీచ అసి (౫) పురా క్రూరస్య విసృపః విరఘ్నిక్

జ్ఞానార్థము.

టీ || (నీవు) ధాః=ధరించువాడవు, అసి=అగుచున్నావు, (౧) స్వధా=అమృతముధరించువాడవు, అసి=అగుచున్నావు, (౨) చ=మరియు, ఉర్వీ=మహత్తుగలవాడవు, అసి=అగుచున్నావు, (౩) చ=మరియు, వసీచ=వసించుటకు ఆధారభూతుడవు, అసి=అగుచున్నావు, (౪) విరఘ్నిక్=ఓపరమేశ్వరుడా (నీవు) క్రూరస్య=(జ్ఞానాజ్ఞాన)వైషమ్యముయొక్క, విసృపః=సంభవించుటకు, పురా=పూర్వమందె, (మమ్ములనురక్షించుము)

తా || ఓభగవంతుడా నీవు సమస్తమునుధరించినవాడవు. అమృతమునుధరించినవాడవు, మహిమగలవాడవు, ఆంద

కర్తార్థము.

టీ || విరఘ్నిక్=(ఓవేదప్రదేశమానీవు), వివిధమంత్రోచ్ఛారణము జేసెడి ఋత్విక్కులుగల, పురా=పూర్వమందు, క్రూరస్య=క్రూరుడైన ఉత్కరమందు పాశబద్ధ అరరుడను రాక్షసుని, విసృపః=పోగొట్టుటవలన, ధాః=దేవహవిస్సులునుధరించువాడవు, అసి=అగుచున్నావు, స్వధా=పితృదేవతాహవిస్సులతోకూడుకొన్నవాడవు, అసి=అగుచున్నావు, ఉర్వీచ=(ద్వివిధహవిస్సులనుధరించే) వికాలముగలవాడవు, అసి=అగుచున్నావు, వసీచ=పురోడాశాదిరూపద్రవ్యముగలవాడవు, అసి = అగుచున్నావు.

రునీయందు నివసించుచున్నారు. నీవుపా
పసంహరమందు పడకుండునటుల మమ్ము
లరక్షించుము.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
స్థవ్యముచేత వేదికను బాగుగ చేయ
వలయును.

వి || స్వధా అను శబ్దపుష్పత్తినిగురించి “స్వంధనం దధాతీతి” స్వధాఅని
వేదనిఘంటువునందు చెప్పబడినది. (పుట - ౧౨౯)

ఉర్వీశబ్దమునుగూర్చియు వస్వీశబ్దమునుగూర్చియు భట్టిభాస్కర భావ్యము
నందు “ఉర్వీమహాతీచాసి” అనియును “వస్వీవాసహేతుకాసి” అనియును
చెప్పబడినది. (౧-౧-౯) కూరస్య అనుశబ్దమునకు శుక్లయజుర్వేద మహీధరభా
వ్యమునందు చెప్పబడినది. “కూరశబ్దో అత్రసంఘాతవాచీ సంగ్రాహానైకూర
ఇతిశ్రుతేః” (౧-౨౮)

విసృషః అనుశబ్దముగూర్చి ఆభావ్యమందు “వివిధంసర్వంతియోధాః య
స్త్రిక్ ఇతి విసృష్ తస్యేతి కూరవిశేషణం పంచమ్యర్థేవస్త్రి” అని చెప్పబడినది.
(౧-౨౮) ఈశబ్దమునుగూర్చి భట్టిభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “విసృ
షః విసర్పణాత్” అనియు (౧ - ౧ - ౯)

విరఘ్నిక్ అను శబ్దమునుగూర్చి “విరఘ్నితిమహన్నామ వివిధంరవతివేదత్ర
యరూపేణ శబ్దంకరోతీతి విరఘ్ని యజ్ఞోవేదిత్వం ప్రాప్తోవిష్ణుస్సంబోధ్యతే హేవి
రఘ్నిక్ విష్ణుపరమేశ్వరత్వంశ్రుణు అనుగృహణేతి” అని మహీధరభావ్యమునందు
చెప్పబడినది. (౧-౨౮) “విరఘ్నిక్” అను పదమునుగూర్చి వేద నిఘంటువునం
దు చెప్పబడినదేమనగ. “వివిధంరవతీతి విరఘ్నాస్తోతారః” అని (పుట. 3౦౫)
ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభావ్యము “వివిధం ఈరణంశబ్దముచ్చైరు పాంశు
త్వాదిభేదేన మంత్రోచ్చారణం విరఘ్ని తద్వంతః ఋత్విజోవిరఘ్నః లోమశశబ్ద
వత్ ద్రష్టవ్యం || తే విరఘ్నః ఋత్విజోయస్యాంచేద్యాం సావేదిఃవిరఘ్ని తత్సం
బోధనంఛాన్దసంవిరఘ్నిన్నితి । హేవేదే కూరస్య ఉత్కరేపాతైర్బద్ధస్య ఆరరో
ర్విసర్పణాత్ నిగ్దమనాత్ పురాత్వం దైవికహవిషం ధారయత్ర్యసి । స్వధాశబ్దేన
ఏతత్తైత తయేచత్వామన్విత్వాదిన్తోక్తం వైతృకపిండాదిక ముపలక్ష్యతే । తేనాపి
యుక్తాసి । అత ఏవక్యత్సాధారణాద్విస్తీర్ణాచాసి పురోడాశాదిరూపభనవత్వాద్వ
స్త్రిచాసి ద్రవ్యవత్త్యసి” (పుట. ౧3౬)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము. “ధా అసి స్వధా అసీ తి యాయు ప్యతేశాంత్రై
ఉర్వీచాసి వస్వీచా సీత్యాహ ఉర్వీమేవైనాం విస్వీంకరోతి పురాకూరస్య విసృ
షోవిరఘ్నిన్నిత్యాహ మేధ్యత్వాయ” (తై. బ్రా. 3-కా. ౨-ప్ర. ౯-అ.)

ఇందుకు వినియోగము. “ధా ఆ సి స్వ ధా ఆసీతి ప్రతీచీం వెదింస్సేవ్య సయాయుష్యతే” (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౨-౩-౯)

౨౫. ఉత్ ఆదాయ పృథివీం జీరదానుః యాం ఐరయన్ చన్ద్రమసి స్వధాభిః తాం ధీరాసః అనుదృశ్య యజంతే.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| జీరదానుః = పూర్వీకులు, యాం = ఏ, పృథివీం = శరీరమును, ఉదాదాయ = అజ్ఞానమువలనతీసి, చన్ద్రమసి = భగవంతునియందు, స్వధాభిః = అమృత కిరణములతో, ఐరయన్ = స్థాపించిరో, తాం = దానిని, ధీరాసః = బుద్ధిమంతులు, అనుదృశ్య = మనుస్సుచేత చింతించి, యజంతే = పూజించుచున్నారు.

తా|| పూర్వీకులు ఏ శరీరమును అజ్ఞానమునుంచిపైకిదీసి భగవంతునియందు అమృతముతోనుంచిరో దానిని బుద్ధిమంతులు మనసా ఆలోచించి భగవత్పూజ చేయుచున్నారు.

కర్తార్థము.

టీ|| జీరదానుః = వృద్ధులైనట్టి (హవిఃప్రదాతులైన యజమానులు) యాం = ఏ, పృథివీం = భూమిని, ఉదాదాయ = రాక్షసులవలన పైకితీసుకొనివచ్చి, చంద్రమసి = చంద్రునియందు, స్వధాభిః = అమృత కిరణములతో కూడ, ఐరయన్ = స్థాపించిరో, తాం = వేదికపై మైన ఆభూమిని, ధీరాసః = (ఇష్టమి) బుద్ధిమంతుల, అనుదృశ్య = మనుస్సుచేత చింతించి, యజంతే = యాగముచేయుచున్నారు.

వినియోగము ఈ మంత్రముచెప్పి వేదికచూడవలయును.

౨౬. ఈ మంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “జరాజీవనశీలాదానవా హవిషాందాతారో యావజ్జీవాదికాస్త్రప్రేరితా యజమానాయస్యాంపృథివ్యాం సాపృథివీ జీరదానుః ద్వితీయాథ ప్రథమాయద్వాజరాశ్చ తేదానవశ్చ ఛాన్దసోషచన వ్యత్యయః । తాదృశాః పూర్వాయజమానా వెదిరూపత్వేనా నీయయాంపృథి వీంకృత్స్వి. భూమేరానూర్యాదేస్సకాశాత్ ఊర్ధ్వమదాయ చన్ద్రమస్యమృత కిరణైస్సార్థం స్థాపితవంతుః ॥ ఇదానీంతీనాస్తుధీ మంత్రస్తామిమాంవేదిం మనసావిచిత్త్య తస్యాంయజంతే” (పుట. ౧౩౬)

“చన్ద్రమసి” అనుశబ్దమునకు “ఇంద్రా” అనియు “స్వధాభిః” అనుశబ్దమునకు “స్వధాశబ్దోయ ద్యప్యన్నవాచీ తథా వ్యత్ర అన్న హేతుభూతా వెదత్రయీకభ్యతే యాంచన్ద్రమసి బ్రహ్మణాదధురి తిశ్రుతేః బ్రహ్మణావేదనసహేత్యర్థః” అనియు చెప్పబడినది. (శుక్లయజుర్వేద మహిధరభాష్యం. ౧-౨౮) “వేదసః” అనునది బహువచనము. ఇందుకు ఏకవచనము వెధాః అని ఈ శబ్దార్థమును గురించి ౧౧౫ పుట

చూడుము. చక్ష్రుమసి అనునది సప్తమి ఇందుకు ప్రథమచక్ష్రుమాః అని యాశ్చజ్జము నకు పుష్పత్తివేదనిఘంటు నిర్వచనమునందు చెప్పబడినది. “చారుశోభనంద్రవతి గచ్ఛతి” అని (పుట ౪౦౪) జీరదానుః అనునది ప్రథమైకవచనము, ద్వితీయైకవచనమైనపుడు యజమానులు గలది యనియర్థము. పృథివీం అను పదమునకు విశేషణమగును. ఈయర్థమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమునందుచెప్పబడినది ఏమనగ “దానవోదాతారః హవిషాం యజమానః జీరదానవో యస్యామితి బహువ్రీహితౌ పూర్వపద ప్రకృతి స్వరత్వం ఈదృశీయాంత్యాం” (౧-౧-౯) ప్రథమవిభక్తి రూపమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమునందు చెప్పినది ఏమనగ “జీరోఅగ్నిర్బుధ్నిర్వా, జుఇతి సోత్రోధాతుః తస్తాత్ జరిచెతిరత్పిత్యయః జీరస్యదానుః ధాత్రీ జీరదానుః దాదాభ్యాంసురితిసుప్రత్యయః అంతోదాత్తప్రకరణే మరుద్వృదాదీనాంఛన్దస్యపసంఖ్యానమితి పూర్వపదాంతోదాత్తత్వం వ్యత్యయేనప్రథమా. (౧-౧-౯) ఈ శబ్దము జీవదాను అని వాజసనేయుట పఠించుచున్నారు.

పురాత్రూరస్య మొదలుయజంతేవరకు నాలుగుపాదములుగలిగినఋక్కు. ఇందుకు భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “హేవిరఘ్నిక్ వెద్యాస్సంబోధనం రవణం శబ్దనం విరక్ ఉచ్చోపాంశుత్వాదిభేదన మంత్రాణాముచ్చారణం తద్వంతో విరఘ్నః ఋత్విజః ఉచ్చ్యంతేలో మాదిత్వాచ్చః తద్వత్ విరఘ్నిక్ ఛాన్దస (స్త్రీ)ప్రత్యయాభావః తాంతాదృ శీంత్యాంఛన్ద్రమసి స్థాపితాందేవ యజనభూతాం అనుదృశ్య అన్వత్యనైవె యమస్తాభిస్సంస్కృతా వేదిరితివి జ్ఞాయధీరాసః ప్రజ్ఞావింతః యజమానాయజంతే” (౧-౧-౯.)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము. “పురాత్రూరస్య విస్ఫపోవిరఘ్నిక్ ఇత్యోహ మెధ్యత్వాయ । ఉదాదాయ పృథివీం జీరదానుర్యామై రయంచక్ష్రమసి స్వధాభిరిత్యాహ” (తై.బ్రా. ౩-కా, ౨-ప్ర, ౧౦-అను.)

ఇందుకు వినియోగము “ఉదాదాయపృథివీం జీరదానురితి వెదిమనువేక్షతే” (ఆపస్తంబశ్రౌ ౨-౩-౧౦.)

తొమ్మిదవయనువాక సామాన్యవిషయములు.

౧. శిక్షః.—ఈయనువాకమందు నేయేమంత్రములు త్రిభాష్యరత్నమందు దాహరణములుగ నివ్వబడినవో యానూత్రములు, మంత్రములు నిచ్చట వ్రాయంబడును. “సప్తానం” (౬-అ, ౧౦-నూ) ఈనూత్రమువలన గోస్థానమనెడి పదమందు షత్వము లేకపోవుటచే గో+స్థానం=గోస్థానమైనది.

“ధశ్శతం” (౭-అ, ౧౪-నూ) ఈనూత్రమువలన గోష్+తం టకారము వచ్చుటచే గోష్టమనియైనది. “వ్యుత్పూర్వ ఆసనుదాత్తో నూష్టవత్య నూష్టవతి” (౩-అ, ౧౫-నూ) ఈనూత్రమువలన “ఉదానాయ”యనుపదము వెష్టనయందు “ఉత్+అనాయ” అగుచున్నది. అకారపరమందు సకారేతర హల్లుండెనేని యీనూత్రము ప్రవృత్తింపదు. కావున నీయనువాకమునందుండెడి ౨౫-వమంత్రము లోనుండెడి “ఉదాదాయ”అనుపదము “ఉత్+అదాయ” అని యగుచున్నది. “యథాయుక్తాద్విధిః సాప్రకృతిః” (౫-అ, ౨-నూ) ఈనూత్రమువలన పదపాఠమునందువిధించినివిధి సంహితయందు కనబడుచున్నది. కావుననే “స్వధా+అసి” స్వధాసియైనది “నాయనైర్నయన్నాఘ్నవక్ అనడావక్ ఘృణీవాక్ వారుణా నేవఅస్తిక్” (౫-అ, ౨౧-నూ) ఈనూత్రమువలన సకారము శకారము కాకపోవుటచే “విరయక్+చర్షమసి=విరయస్సంద్రమసియైనది.

“సథామాపాతిసి పరోబుద్ధియాజ్యా పూషామిసంతాక్షై” (౧౦-అ, ౧౩-నూ) ఈనూత్రమువలన దా,మా, పా, అనువాటికి అసిపరమగునపుడు యందుండు అకారమునకు ఏకాదేశమురాదు. కావున “స్వధా+అసి=స్వధాఅసియైనది.

“ధీరాసః | అదభాసః | ఏకాదశాసః | ఋషీణాం పుత్రః | శార్యాతే | అషాఢః | పితారః | పృథివీయజ్ఞే | ఆసతేయే | గృష్ణా మృగై | వామ్వపః | జజ్ఞే | సంసాసః | యువ యోర్యః | పృష్ఠే | పతిర్యః | గో | శుష్కః | పువః | సమిధ్ధః | ఋషభః | పాఢః | వచః | వర్షిష్ఠే | ఋషాణః | యోరుద్రః | వృష్ణః | పూర్వః” (౧౧-అ, ౧౬-నూ) ఈనూత్రమువలన ధీరాసః అను పదముకంటె పరమైన అనుదృశ్యతే అనుపదమందుండు ఆద్యకారము లోపించలేదు. “ధీరాసో+అనుదృశ్యయజంతే|ధీరాసో అనుదృశ్యయజంతేయైనది.

“ప్రథమఊష్ట పరోద్వితీయం” (౧౪-అ, ౧౨-నూ) ఈ నూత్రమువలన “విరప్” అనుపదమునకు “శిన్” అనెడి పదముపరమానపుడు “విరక్” అను పదమందు అంత్యపకారమునకు ఫకారమువచ్చును. కావున “విరక్+శిన్=విరక్శిన్ అని యైనది,

౨. కల్పః—ఈయన వాకమందు వేదనిర్మాణముచెప్పబడినది. వేదియొక్క లక్షణము శ్రౌతపదార్థనిర్వచనమందు చెప్పబడినదేమనగ “అనయారీత్యాదక్షిణోత్తరపార్శ్వయుక్తా దక్షిణోత్తరశ్రోణీసహితా దక్షిణోత్తరాంశయుక్తా ఉరోరుపకరీరావయవత్వేన ఉపనిషద్యుక్తా యాగకాలే దర్భైరాచ్ఛాదితా ఆజ్యచ పురోదాశాదిరూప హవిరాసాదనాశ్రయభూతా వేదిరిత్యుచ్యతే. తస్యాః బాహ్యతః ప్రథమా మేఖిలా చతురంగులొస్సేథా చతురంగులాయాం మామృత్తికానిర్మితాభవతి తస్యాః మేఖిలాయ ఉపరిద్వ్యజ్ఞులో స్సేథాద్వ్యంగులాయా మాతదైవ ద్వితీయా మేఖిలాభవతి” (పుట. ౭, వా ౩౩)

వేదియొక్క స్వరూపపరిమాణము శతపథశ్రుతియందుకూడ చెప్పబడినది. అట్లనగ “అభితో అగ్నిమాంసా ఉన్నయతి యోషావై వేదిర్వృషాగ్నిః పరిగృహ్య వైయోషావృషాణాం శేతేమిధునమేవైతిత్ ప్రజననంక్రియతే తస్మాదభితో అగ్నిమాంసా ఉన్నయతి సావైపశ్చాత్ గరియసీస్యాత్ మధ్యేసాహ్వరితా పునఃపురస్త్యాత్ ద్రవ్యేనమివహియేషాం ప్రశంసంతి పృథుశ్రోణి విమృష్టాంతరాం సామధ్యే సంగ్రాహ్యేతిజుష్టాం మేవైనా మేతద్దేవేభ్యః కరోతి” (౧-కా, ౨-అ, ౫-బ్రా)

౩. వ్యాకరణం—ఉర్వీచాసి, వస్వీచాసి, అను మంత్రములలో విశేషనూత్రములచే ప్రథమ మంత్రమునందుండెడి “అసి” అను పదమునకు నిఘాత అనగ, సర్వానుదాత్తము సంభవించుటలేదు.

౪. నిరుక్తం—వేదనిఘంటువునంచి మంత్రములయందుండు శబ్దములకర్థము వ్రాయబడుచున్నది. ఆ నిఘంటునుగూర్చి నిరుక్తమందు చెప్పినదేమనగ “సమామ్నాయ ససమాఖ్యాతః సవ్యాఖ్యాతవ్యః తమిమంసమామ్నాయం నిఘంటవ ఇత్యాచక్షతే” (౧-అ, ౧-పా. ౧-ఖం) అనగ సమామ్నాయమునకు వ్యాఖ్యానముచేయ తగినది, దానిపేరు నిఘంటువనబడును.

ఇందుకుదుర్గాచార్యవృత్తి “సమామ్నాయః” సచఋషిభిర్మంత్రార్థపరిజ్ఞానా, యోదాహరణభూతః పంచమాధ్యాయా శాస్త్రసంగ్రహభావేన ఏకస్మిన్నామ్నాయే గ్రంథీకృత ఇత్యర్థః” (వాల్యం ౧. ౮-పుట) అనగ మంత్రార్థములను తెలియజేయుటకు ఋషులచే నైదు అధ్యాయములుగ సామ్నాయము చేయబడినది.

౫. ఛందస్సు—పురాత్రూరశ్య విస్మపో విరఘ్ని ఉదాదాయ పృథివీంజీరదానుః యామైరయన్ చన్ద్రమసి స్వదాభిః తాంధీరాసో అనుదృశ్య యజన్తై ఈ ఋక్కు ౪-పాదముగల త్రిష్టుప్. “పురాత్రూరస్యేతిత్రిష్టుప్” అని మహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినది. (కలకత్తా కూర్పు పత్రం ౧౯)

౪- పాదములు గలిపియే భట్టభాస్కర భాష్యమునందర్థము చెప్పబడినది బోధాయనసూత్రమునందు గలిపియే వినియోగము చెప్పబడినది. ఆపస్తంబసూత్రమునందు ప్రథమపాదమును పూర్వమంత్రముతో గలపి యొకవినియోగమును ౨, ౩, ౪, పాదములుగలపి మరియొక వినియోగముగను చెప్పబడినది. ఈ వినియోగముననుసరించి విద్యారణ్యులవారిచేప్రథమపాదమును “ఏకపదాత్రిష్టుక్” అనియు ౨-౩-౪-పాదములు గలసినదానిని “త్రిపదాత్రిష్టుక్” అనియు చెప్పబడినది. చెన్నపట్టణంకూర్పు (౨౧౭ పుట) “త్రిష్టుక్రుద్రాః” అని పింగళచంద్రమునందు చెప్పబడినది. (౩-అ, ౫-నూ) అనగ పాదమునకు ౧౧-అక్షరములుగలది. ఈ మంత్రము ౪-పాదములుగలపి యేకబుక్కుగమైత్రాయణులచే కొన్ని పదవ్యత్యయములుగ పఠించబడుచున్నది అదియెట్లన్నది.—

“పురాక్షారస్యవిస్ఫుపోవిరిఘ్నికడదాదాయపృథివీంజీవదానం ।

తామైరయస్సద్రమసిస్వధాభిస్తాంధీరాసోకవయోఅనుదిశ్యయజంతే”

(మైత్రాయణీసంహిత ౧-కా, ౧-ప్ర, ౧౦-అ) ఈమంత్రమునే వాజసనేయులుపఠించునదెట్లనగ.—

“పురాక్షారస్యవిస్ఫుపోవిరిఘ్నికడదాదాయపృథివీంజీవదానం ।

యామైరయస్సద్రమసిస్వధాభిస్తాముదీరాసోఅనుదిశ్యయజంతే ”

శుక్లయజుర్వేదమందును చెప్పబడ్డది (౧-అధ్య, ౨౮-కం)

౮. “మీమాంస”.—విద్యారణ్య భాష్యమందు ఈ యనువాకాంతమున మీమాంసనుగూర్చి కొన్ని సంగతులు చెప్పియున్నారు. ప్రోక్షణశబ్దము యాగికమనిచెప్పి తమచేచేయబడిన న్యాయమాలయందు వ్రాసినప్రమాణము “ప్రోక్షణీసంస్కృతిర్దాతిరోగోవా సర్వభూమిమ తథోక్తేస్సంకృతేర్దాతిస్యాద్రూఢేః ప్రబలత్వతః” అన్యోన్య్యాశ్రయతోనాన్యోనజాతిః క్లుప్తశక్తితః|యోగస్యా క్లుప్తశక్తిత్వాత్ క్లుప్తిర్యాత్మికరణాద్భవేత్” (౧-అ, ౪-పా, ౨౬-౨౭-శ్లో) ఇందుకు ఆధారమైన జైమినిసూత్రమందెట్లనగ “ప్రోక్షణీష్వర్థసంయోగాత్” (౩-అధ్య, ౪-పా, ౧౧-నూ) అనగ ప్రోక్షణాదిశబ్దములు యాగికములు. మరియు నిగదవిషయమై విద్యారణ్యుల వారు తమచేచేయబడిన న్యాయమాలయందు చెప్పిన దేమనగా, “ప్రోక్షణీరాసాదయేతి నిగదస్త్రీవిధాద్భవః । యజురోప్చైస్త్య ధర్మస్యభేదాదస్య చతుర్థతా ॥ పరప్రత్యాయనార్థత్వాత్ఉచ్చైస్త్యం యజురెవసః । తల్లక్షణేన యుక్తత్వాత్తై విధ్యంతేననుస్థితం” (౨-అ, ౧-పా, ౨౮-౨౯ శ్లోకములు.) ఇందుకు జైమినిమూల సూత్రము “నిగదో వాచతుర్థస్యాత్ ధర్మవిశేషాత్” (౨-అ, ౧-పా, ౩౮-నూ.) “యజుంషి వా తద్భూషత్వాత్” (౨-అ, ౧-పా, ౪౦-నూ.)

అనగ నిగదలు ఒక విధమైన యజస్సులు. ఆయజస్సులనగ 'నిగదానాం యజుర్లక్షణోపేతత్వేన యజుషా మెవసతాంవర పుత్రాయన నిమిత్త ఉచ్యత్వ ధర్మః' అని (పుట ౧౪౨).

౯ 'పురాణము' శరీరము వృక్షమువంటి దనుటకును మూలము సత్వగుణ మనుటకును భాగవతమునందు చెప్పబడిన. శ్లో॥ 'ఏకాయనో సౌద్విఫల(స్త్రీ) మూలశ్చతురసః పంచశిఖషడాత్తా । సప్తత్వగప్త విటపోనవాక్షో దశఛదోద్విఖ గోహ్యదివృక్షః' (౭౧౬ పుట).

౧౦. కాండానుక్రమణికను బట్టి యీయనువాకమునకు కర్తృరీత్యావేదియను పేరు జ్ఞానరీత్యా ఉరుఅనుపేరు.

ఇందుకు ప్రమాణము "ఉరోవేదిః" (నారాయణోపనిషత్తు చతుర్థప్రశ్న ౮- అ)

౧౧. ఈయనువాకమునకు సంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శాఖలు.

కాతకసంహిత	౧. ౯
మైత్రాయణీసంహిత	౧. ౧౦
కపిష్ఠలకతసంహిత	౧. ౯
వాజసనేయసంహిత	౧. ౨౪-౨౮
తైత్తిరీయసంహిత	౨. ౬. ౪. ౧- ౪

బ్రాహ్మణము.

కాతకబ్రాహ్మణము	౩౧. ౮
----------------	-------

మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము	౪. ౧. ౧౦
తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము	౩. ౨. ౯
శతపథబ్రాహ్మణము	౧.౨.౪. ౪-౫.౧౯
కల్పము.	

మానవశ్రౌతం	౧. ౨. ౪
కాతీయశ్రౌతము	౨. ౬. ౧౩-౩౨
అపస్తంబశ్రౌతము	౨. ౧ ౧-౨.౩.౧౦

నవమోఽనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మణేనమః.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగస్య

దశమోఽనువాకః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. ప్రత్యుష్టం రక్షః ప్రత్యుష్టా అరాతయః.
జ్ఞానార్థము.

౧౫:పుట చూడుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ రక్షః = [నుక్కులోననగ హోమముచేసే పాత్రలలో సంతర్భూతముగ నుండెడి] రాక్షసుడు, ప్రత్యుష్టం = మిక్కిలిదహించబడినవాడుగా [అగుగాక] అరాతయః = ఆపాత్రములలో అంతర్భూతముగ నుండెడి శత్రువులు, ప్రత్యుష్టాః = మిక్కిలిదహించబడినవారగ [అగుగాక].

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి హోమముచేసే పాత్రలను గార్హపత్యాగ్నియందు కాచవలయును.

౨. అగ్నేః వః తేజిష్ఠేన తేజసా నిః తపామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓఙ్వింద్రియములారా) వః = మిమ్ములను, అగ్నేః = భగవంతునియొక్క, తేజిష్ఠేన = మిక్కిలితీక్షణమైన, తేజసా = తేజస్సుచేత, నిః + తపామి = బాగుగతపింప చేయుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ వః = [హోమముచేసేపాత్రములా] మిమ్మును, అగ్నేః = అగ్నియొక్క, తేజిష్ఠేన = మిక్కిలితీక్షణమైన, తేజసా = తేజస్సుచేత, నిష్టపామి = బాగుగకాచుచున్నాను.

తా || ఓయింద్రియములారా మిమ్ములను భగవత్తేజస్సుచే బాగుగ శుద్ధిపరుచుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచేప్పి హోమముచేసె పాత్రములను తిరిగికాచవలయును.

వి || ౧ - అనువాకము మొదలు. ౯ - అనువాకమువరకును యజమానుడు బ్రహ్మవిద్యను సంపాదించితనశరీరమును సత్కర్తాచరణమునం దుపయోగించవలయునని చెప్పబడియున్నది. మనుజుడు గృహస్థాశ్రమమునందు ప్రవేశించి దంపతులిద్దరు భగవంతునిసేవచేయుచు సత్కర్తముల నాచరించుచుండవలయును. వివాహము చేసుకొనుట యావశ్యకమని ఈయనువాకముయొక్క బ్రాహ్మణమొక్కాణించుచున్నది. “అయశ్శోవావషః|యోఅపశ్నీకః” (తై. బ్రా. ౩-కా, ౩-ప్ర, ౩-అను.) వివాహము యొక్క ప్రయోజనము నుపుత్రునిపొంది యతనిని భగవత్కైంకర్యమునందు ప్రవేశపెట్టుట.

యోగ్యురాలైన స్త్రీని వివాహముచేసుకొనుటయు, ఆస్త్రీయందు ప్రకాశమానంబగు పుత్రునిపడకి యతనిని బ్రహ్మజ్ఞానమునందు ప్రవేశపెట్టుటయు నీయనువాకము జెప్పుచున్నది.

ఇందుకువిద్యారణ్య భాష్యము. “హేసృచోయష్టానతి తీర్ణేన అగ్నేస్తేజసానిశ్చేషేణతపామి । అనిష్టపరిహారాయేష్టసిద్ధయే చోభామంత్రా విత్యాహప్రత్యుష్టగ్ంరక్షల్ల ప్రత్యుష్టాతరాయిత్యాహరక్షసామపహత్యై అగ్నేర్వస్తేజిష్ఠేనతేజసానిష్టపామిత్యాహ మేధ్యత్వాయ” (చెన్నపట్టణంకూర్పుపుట ౧౪౫).

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “అగ్నేర్వస్తేజిష్ఠేన తేజసానిష్టపామిత్యాహ మేధ్యత్వాయ” (తై. బ్రా. ౩-కాం, ౩-ప్ర, ౧-అను)

ఇందుకువినియోగము “అగ్నేర్వస్తేజిష్ఠేన తేజసానిష్టపామితి పునఃప్రతితప్య” (౨-౪-౧౦)

౩. (౧) గోష్ఠం మా నిః మృత్యుం (౨) వాజినం త్వా

సపత్నసాహగ్ం సమ్ మూర్జ్ఞి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) గోష్ఠం=ఇంద్రియములకు ఆధారమైనన్ని, మా+నిః+మృత్యుం=నశింపచేయును. (౨) సపత్నసాహగ్ం=దుర్గుణములనెడి శత్రువులను తిరస్కరించునట్లుగను, వాజినం=జ్ఞానము కలు

కర్తార్థము.

టీ|| గోష్ఠం=(ఓనువమా అనగా ఆ జ్యోతిత్రములోనుంచి హోమముచేసె పాత్రములయం దాజ్యమునుంచెడిపాత్రమా) గోష్ఠానమును మానిమృత్యుం=నశింపజేయును, సపత్నసాహగ్ం= శత్రువులను

గునట్లుగను, త్వా=నిన్ను, సం + మార్జి
=పవిత్రము చేయుచున్నాను.

తా ॥ ఏయింద్రియములను నశింప
చేయను. వాటినిపవిత్రముగ నుపయోగిం
చుచున్నాడను.

తిరస్కరించునట్టియు, వాజినం=అన్న
ముకలుగజేయునట్టియు, త్వా=నిన్ను,
సమార్జి=బాగుగ తుడుచు చున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పిను
వమును దర్శించే తుడువవలయును.

వి ॥ గోష్ఠమనగ “గవాంస్థానం” గోష్ఠమునకు వాక్, ఇంద్రియమిత్యాద
నేకార్థములుగలవు. (తారానాథవాచస్పతి పుట. ౨౩౮౧) “సపత్న సాహగ్ం”
అను పదమునుగూర్చి “సపత్నాః సహత ఇతి సపత్న సాహ” అని విద్యారణ్యభా
ష్యమునందు చెప్పబడినది (పుట. ౧౬౫) అనగ సపత్నులనుగొట్టునది. సపత్న
యనగ వెంబడించెడి శత్రువులు. “సపత్న” శబ్దమునకు పుత్రపృత్తి “సహ ఏ
కార్థేపతతీయత తేపతన, సహస్యసహకత్రా” అని తారానాథవాచస్పత్యమందు
చెప్పబడినది. (పుట. ౫౨౨౦) “సపత్న” శబ్దమునకు గురుబాల ప్రబోధికయందు
చెప్పబడినదేమనగ “సపత్నవద్దుఃఖ హేతుత్వాత్ సపత్నః” సవతివలె దుఃఖ హే
తువైనవాడు. “సమానపతిత్వాద్వాసపత్నః” సమాన పతిత్వముగలవాడు (పుట
౨౨౧) ప్రతియింద్రియమునందు సద్గుణ దుర్గుణములు సపత్నులవలె గలసి యుండు
ను. వానిలో సద్గుణములను, సద్వృత్తులయందు ప్రవర్తించునటుల చేయవలయు
ననియు, వాని తోడుగనుండు దుర్గుణములను నశింపచేయవలయుననియు చెప్పట
యేగాక నీరెండుగుణము లెప్పుడు గలసియుండునని సపత్న శబ్దము బోధించుచు
న్నది. దుర్గుణములు కలసియుండు హేతువునుబట్టి మనలో నేయింద్రియములనున
శింపచేయక వానియందుండు దుర్గుణమునుమాత్రమే నశింపచేయవలయునని ఈయ
నువాకము బోధించుచున్నది.

“వాజినం” ద్వితీయావిభక్తి, వాజంకలది “వాజీ” “వాజోస్యాస్తీతివా
జీ” అని వేదనిఘంటు నిర్వచనమునందు చెప్పబడినది (పుట ౧౪౫). వాజశబ్ద
మునకనేకార్థములు గలవు. “వాజం” అనగ “ఘృతం ౧, యజ్ఞః ౨, అన్నం ౩,
వారి ౪” అని సర్వశబ్దసంబోధినియందు చెప్పబడినది. (పుట ౮౨౫). ఈశబ్దము
నుగూర్చి యనేక పుత్రపృత్తులు వేదనిఘంటు నిర్వచనమునందు చెప్పబడినవి. “గత్య
ర్థాబుధ్యర్థాః” (వేదనిఘంటు నిర్వచనంపుట ౨౦౪). కావున వాజినమనగ బుద్ధి,
లేక జ్ఞానము, కలదియని యర్థము చెప్పబడినది. “వాజినం” శబ్దమునకు ఇట్టియ
ర్థమే శ్రీమధ్వభాష్యమునందు చెప్పబడినది. “అస్యపీత్వాకతక్రతో ఘనోవృత్రా
ణామభవః । ప్రావోవాజేషువాజినం” ఋగ్వేదము (౧-మం, ౪-నూ, ౮- ఋ).

ఇందుకు ఋగ్వేద మధ్యభాష్యము “ ఏనంపీత్వాబహుజ్ఞానాః సూక్తమోభిర
నావృతః । ప్రసాదాదేవముక్తేః । తహాసంహృతయాఘనః ఆవృతీరేవవృత్రాసి అ
జ్ఞానాశ్చనందనం । ప్రాప్తోయుద్ధేషయోద్ధారం భక్తంజ్ఞానినమేవచ ”

ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “ హేస్రవగవాంస్థానం మావినాశయామిత్య
భిప్రేత్య అన్నవస్తంవైరిణా మభిభవితారం త్వంసమ్యక్ శోధయామి ” (పుట
౧౪౫). కర్తవ్యం దు స్రువమని యుపయోగించబడుచున్నది. ఇది ప్రాణమునకు
సాదృశ్యము. ఇందుకు ప్రమాణం “ ప్రాణోవైస్రవః ” (తై. బ్రా. ౩-కా, ౩-ప్ర
౧-అ, ౫-ప) “ మార్జి ” అనునది “ మృజూశుద్ధౌ ” అను ధాతువువలన నిష్పన్న
మైనది. ఈమొదలగు ౧౨౨ ధాతువులుగల కర్తార్థమందు వేద నిఘంటువులో జె
ప్పబడినది. (పుట ౨౩౮)

ఇందుకు వినియోగము “ గోష్ఠంమానిర్వృతం స్రువమగైరంతరతో అభ్యా
కారం సర్వతోబలమభి సమాహారం మూలైర్దత్తం ” (ఆపస్తంబత్రాత. ౨ - ౪-౪)
విద్యారణ్యభాష్యమునందు చెప్పబడిన వినియోగము ఇందుకు కొంచము భిన్నము
గనున్నది. “ అథస్రవంసంహర్త్వి గోష్ఠంమానిర్వృతం వాజినంత్యా సవత్స సాహగ్ం
సమార్జి ” (పుట. ౧౪౫)

౪. (౧) వాచం. (౨) ప్రాణం.

జ్ఞానార్థము.

(౧) టీ॥ వాచం = వాక్కును (న
శింపచేయను, దుర్గణముల నెడి శత్రువులను
తిరస్కరించునట్లుగను, జ్ఞానముగలుగున
ట్లుగను, నిన్ను పవిత్రము చేయుచున్నా
ను).

(౨) ప్రాణం = ప్రాణమును (నశిం
పచేయను, దుర్గణముల నెడి శత్రువులను
తిరస్కరించునట్లుగను, జ్ఞానముగలుగున
ట్లుగను పవిత్రముచేయుచున్నాను).

తా॥ వాక్కును ప్రాణమును నశింప
చేయను పవిత్రముచేయుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ వాచం = [ఓజహువాఅనగ
జహువనైడి హోమముచేసే పాత్రమా
యజమానునియొక్క] వాక్కును, ప్రాణం
= ప్రాణమును [నశింపచేయను, ని
న్ను బాగుగతుడుచుచున్నాను.]

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పిజా
హువనైడి హోమముచేసే పాత్రమును
దర్భలచే దుడువవలయును.

వి ॥ జాహువుఅనుపాత్ర కర్తవ్యం దుపయోగించ బడుచున్నది. ఇదియెడమ
హస్తమునకు సాదృశ్యమౌనటుల బ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడినది. “ జాహుర్దక్షి
శోహస్తః ” (తై. బ్రా-౩ - కాం, ౩-ప్ర, ౧-అ, ౫-ప)

ఇందుకు వినియోగము “వాచంప్రాణమితి జహూమగైరంతరతో అభ్యాకారంప్రాచీం మధ్యైర్బాహ్యతః ప్రతీచీం మూలైర్దండం” (౨, ౪, ౫) ఈవినియోగమునకును, విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడిన వినియోగమునకును, కొంచము భేదముగలదు. “వాచంప్రాణం మా నిర్మృతం వాజినీంత్యా సపత్న సాహిగ్ం సమ్మర్జీ” (చెన్న పట్టణంకూర్పు పుట. ౧౪౫)

౫. (౧) చక్షుః (౨) శ్రోత్రం.

జ్ఞానార్థము.

(౧) టీ || చక్షుః = నేత్రమును (నశింపచేయును, దుర్గణముల నెడి శత్రువులను తిరస్కరించునట్లుగను, జ్ఞానముగలుగునట్లుగను, నిన్ను పవిత్రము చేయుచున్నాను.) (౨) శ్రోత్రం = శ్రోత్రమును (నశింపచేయును, దుర్గణముల నెడి శత్రువులను తిరస్కరించునట్లుగను, జ్ఞానముగలుగునట్లుగను, నిన్ను పవిత్రము చేయుచున్నాను).

తా || నేత్రమును శ్రోత్రమును నశింపచేయక సత్కర్తయందు పయోగింపుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ || చక్షుః = [ఉపభృతా అనగ ఉపభృతనైడి హోమముచేసే పాత్రమాయజమానునియొక్క] చక్షుస్సును, శ్రోత్రం = శ్రోత్రమును [నశింపజేయును, నిన్ను బాగుగ తుడుచుచున్నాను].

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి ఉపభృతనైడి హోమముచేసే పాత్రమును దర్భలచే దుడువవలయును.

వి || కర్తయందు “ఉపభృత్” అనుపాత్ర యుపయోగింపబడుచున్నది. ఇది కుడిహస్తమునకు సాదృశ్యమని బ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడినది. “ఉపభృద్భవ్యః” తై. బ్రా. 3-కా, 3-ప్ర, ౧-అ, ౫-ప,).

ఇందుకు వినియోగము “చక్షుశ్రోత్రమిత్యపభృతమదీచీ మగైరంతరతో అభ్యాకారంప్రతీచీం మధ్యైర్బాహ్యతగ్ప్రాచీం మూలైర్దండం” ఆపస్తంబశ్రౌతము (౨ - ౪ - ౬).

౬. (౧) ప్రజాం (౨) యోనిం మా నిః మృత్యుం (౩) వాజినీం త్యా సపత్న సాహిగ్ం సమ్ మూర్జీ.

జ్ఞానార్థము.

(౧) ప్రజాం = సంతానస్థానమును (నశింపచేయును, దుర్గణముల నెడి శత్రు

కర్తార్థము.

టీ || ప్రజాం = [ఓధృవ అనగాధ్యవయనైడి హోమముచేసే పాత్రమా] య

పులను తిరస్కరించునట్లుగను, జ్ఞానము గలుగునట్లుగను నిన్ను పవిత్రము చేయుచున్నాను) (౨) యోనిం = యోనిస్థానమును, మా + నిః + పృత్యం = నశింపజేయును. (౩) వాజినీం = జ్ఞానముకలుగునట్లును, సపత్నీ సాహిం = అంతశ్చిత్రపులను తిరస్కరించు నట్లును, త్వ = నిన్ను, సమ్మర్జి = పవిత్రము చేయుచున్నాను.

తా || సంతానస్థానమును యోనిస్థానమును నశింపజేయక సత్కర్తయందు పయోగింపుచున్నాను.

జమానునియొక్క సంతానమునున్నయోనిం = భార్యనున్న, మానిఃపృత్యం = నశింపజేయును, వాజినీం = అన్నముగలుగజేసునట్టియు, సపత్నీ సాహిం = శత్రుపులను తిరస్కరించు నట్టియు, త్వ = నిన్ను, సమ్మర్జి = బాగుగ తుడుచుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి భృవయ నైడిహోముచేసి పాత్రమునుదర్భలచే దుడువవలయును.

వి || కర్తయందు భువమను పాత్ర యుపయోగింపబడుచున్నది. ఇది ఆత్మకు సాదృశ్యమని బ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడినది. “ఆత్మాభ్రువా । అన్నగ్ం సమ్మర్జనాని । ముఖతోవై ప్రాణోపానో భూత్వా । ఆత్మనమన్నంప్రవిశ్య । బాహ్యతప్తనువంశుభయతి । తస్మాభ్రువమేవాగ్రే సమార్జి । ముఖతోహప్రాణోపానో భూత్వా । ఆత్మనమన్నమావిశతి” (తై. బ్రా. ౩-కా, ౩-ప్ర, ౧-అ) ఈ బ్రాహ్మణమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “ఆత్మాహస్తయోర్నధ్యవర్తిశరీరం । ముఖసంస్పర్శిణో వాయోః । ప్రాణాపానాభిద ద్వేవృత్తి । ఉచ్ఛాన్న్సరూపేణ బహిర్విర్గచ్ఛన్ప్రీపాణవృత్తిః, నిశ్వాసరూపేణ అంత్రప్రవిశంత్యపానవృత్తిః । తత్రప్రాణరూపోవాయుః ప్రాణతాం పరిత్యజ్యస్వయమపానోభూత్వా ముఖేప్రక్షిప్తమన్నగ్రాసం మమధ్యశరీరే ప్రవేశ్యహస్తాదిరూపం శరీరం పుష్ట్యైశోభితంకరోతి । తస్మాదన్నరూపై ర్వేదాగ్రైః ప్రాణరూపస్యసృవస్యాదౌ సమ్మర్జనంకర్తవ్యం ॥ తథాకృతేసతి ప్రథమతో అన్నప్రవేశః పశ్చాద్బాహ్యహస్తరూపస్య జుహ్వోదేశోభేత్త్యేతదుపపన్నం” (పుట ౧౪౩). యోనియనగ పురుషశ్రీలయొక్క రహస్యస్థానము. భగవంతుడు మనయే యింద్రియములు నశింపజేయగూడదనియు, వానిని యక్రమ ప్రవర్తనయందు పోనివ్వక, నుకర్తలయందు ప్రవేశపెట్టవలయును గావున, వివాహముజేసుకొనుట యావశ్యకమని యీమంత్రము జెప్పచుండుటయే గాక తరువాతమంత్రమున్ను, వివాహమునుగురించి వివరించుచున్నదై యున్నది. ఇంకవివాహమావశ్యకమైనందుకు, అనేక గ్రంథములు జెప్పచున్నను, వానినిచ్చట విస్తరించుట యనావశ్యకంబయినను బృహదారణ్యకోపనిషత్తుయందు చెప్పబడిన యంశమును దెలుసుగొనదగినదగుటంజేసి దానినిసామాన్య విషయములందు వివరించనగును.

ఇందుకు వినియోగము. “ప్రజాయోనిమితి యథాస్రవమేవంధ్రువాం రూపవర్ణం పశూనాంమానిర్త్వత్వం వాజిత్యాసపత్న సాహంసమ్మార్జితీపాశిత్రహరణం తూష్ణీంవా । నసంమృప్త అన్యసంమృప్తై స్సంస్పర్శయతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౨ - ౪-౭-౮-౯ నూత్రములు). ఈవినియోగమునకు విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడిన వినియోగము కొంచము భేదముగనున్నది. “అథధ్రువాంసమ్మార్జితీ ప్రజాయోనిం మానిర్త్వత్వం వాజినీంత్యా సపత్న సాహీగ్ం సమ్మార్జితీ” (చెన్న పట్టణం కూర్పు. పుట. ౧౪౫)

2. (౧) ఆశాసానా సామనసం ప్రజాం సాభాగ్యం తనూం.

(౨) అగ్నేః అనువ్రతా భూత్వా సమ్ నహ్యే సుకృతాయ కం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (౧) సామనసం=(ఈచిన్నది) మంచిమనస్సునున్ను, ప్రజాం=(మంచి) సంతానమునున్ను, సాభాగ్యం=సువాసినిత్యమునున్ను, తనూం=(నాశరహితమైనటువంటి) శరీరమునున్ను, ఆశాసానా=కోరుచున్నది. (౨) అగ్నేః=భగవంతునికి, అనువ్రత=పరిచరణచేయునట్టిది, భూత్వా=వి, సుకృతాయ=మంచికర్తకొరకు, కం=సుఖమానట్లుగా, సమ్+నహ్యే=(అచిన్నదానిని) కట్టుచున్నాను, (అనగవివాహముచేసుకొనుచున్నాను.

తా॥ యజమానునిభార్య మంచిమనస్సును, సంతానమును, నాశరహితమైన సువాసినిత్యమును, దివ్యమంగళ శరీరమును కోరు చున్నది. భగవంతునికి పరిచరణచేయునటుల మంచికర్తకొరకు భార్యను చేసుకొనుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ అగ్నేః=అగ్నికి, అనువ్రతా=యజమానుని యొక్క భార్య శిశూషచేయుచున్నది, భూత్వా=అయి, సామనసం=మంచిమనస్సునున్ను, ప్రజాం=సంతానమునున్ను, సాభాగ్యం=సువాసినిత్యమునున్ను, తనూం=(మంచి) రూపమునున్ను, ఆశాసానా=కోరుచున్నది, సుకృతాయ=మంచిపనులనిమిత్తము, కం=సుఖముకలుగునట్లుగా, సన్నహ్యే=(తాడుచేత) కట్టుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి యజమానునిభార్యయొక్క నడుము నందు యొక్తమను తాడుచేత గట్టవలయును.

వి ॥ మంచి కర్తలుచేయుటకు భార్యయావశ్యకమని బ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది. ఇందువలనగృహస్థాశ్రమమువిధియైయున్నట్లు కనుబడుచున్నది. “అయజ్ఞోవా

ఏమః । యోపత్నీకః ” తై.బ్రా. 3-3-3) అనగ భార్యలేనికర్త యజ్ఞముకాదు ఈమంత్రము బ్రాహ్మణముననుసరించి రెండు భాగములుగ చేయబడినది. మొదటి భాగమునకు బ్రాహ్మణము ‘ఆశాసానాసా మనసమిత్యాహ । మేధ్యామేవైనాంకేవ లీంకృత్వా । ఆశిషాసమర్థయతి’ రెండవ భాగమునకు బ్రాహ్మణము ‘అగ్నేర నువ్రతాభూత్వా సన్నహ్యేనుకృతాయక మిత్యాహ’ (తై. బ్రా. 3 - 3 - ౪) అనగ పరిశుష్టమైన కర్తయందు నిన్ను ప్రవేశ పెట్టుచున్నాను. ఇదియేనీకు ఉప నయనము. (స్త్రీకి వివాహమే ఉపనయనమనిస్త్రుతిప్రసిద్ధము. బ్రహ్మనూత్రమధ్యభా స్యముయొక్క అపశూద్రాధికరణమునందు చెప్పబడినదేమనగ “(స్త్రీ)కాంప్రధా నకర్తవ యథోపనయనం తదైవస్త్రుతేః ” (౧-అ, 3-పా, 3౬-నూ)

‘ఆశాసానా’ అనగ ప్రార్థయామాస’ అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పం బడినది. ‘సౌమనసం’ అనగ మంచునన్ను ‘సౌమనసంప్రజ్ఞా’ అనియు, ‘తనూం’ అనగ ‘శరీరమవినాశం’ అనియు ఆభాష్యమందు చెప్పబడినది. (౧ - ౧ - ౧౦) అనగనిహలోకసంబంధమైన శరీరమునశించును గనుక శాశ్వతమైన దివ్యశరీరము గలుగచేయుమని భార్యకోరుచున్నది.

వ్రతమనగ కర్తయని వేదనిఘంటువునందు చెప్పబడినది. (౨-అ, ౭-ఖం.) ఈశబ్దముయొక్క పుష్పత్తిస్థినిగురించి భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. వృణోత్తేర్థా తోః వృషిరంజిభ్యాంకిడితి విధీయమానో అతచ్ఛ్రుత్యయోవాచుళకాత్ భవదితి’ అనివేదనిఘంటు నిర్వచనమందు చెప్పబడినది. (పుట ౧౬౭) ‘సహ్యే’ అనునది ‘సహబద్ధనే’ అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనది. ఇందుకువిద్యారణ్యభాష్యము. ‘యా పత్నీవహ్నిరను సరణీభూత్వాసౌమనస్యాది ఫలాన్యాశానూసావర్తతే తామేతాం శోభనకర్తృణేనుఖంభవతి తథాబధ్నామి’ (పుట ౧౫౧) ఈమంత్రము మంత్రపన్న ములయొక్క ౧-వ ప్రశ్న, ౨-ఖం, ౧౭-వ మంత్రముగనున్నది.

ఈమంత్రమునుగూర్చి హరదత్తభాష్యమునందు చెప్పబడినదేమనగ. “ను కృతాయ వివాహసౌభాగ్యాయ పుణ్యాయకర్తృణే కమిత్యర్థః । కంసుఖంయథాభవ తి తథాబధ్నామితివా’.

అని ఇందుకువినియోగము. “ఆశాసాసౌమనస మిత్య పరేణగార్హపత్య మూర్ధ్వజ్ఞామసీనాం పత్నీంసంహృతితిష్ఠంతీంవా । వాచయతీత్యేకే” (ఆపస్తం బశ్రౌత ౨,౫,౨,౩, నూత్రములు) ఇందుకు విద్యారణ్య భాష్యమునందు చె ప్పబడిన వినియోగమునకును, కొంచముభేదము కనుబడుచున్నది. ‘అదైనాంప త్నీమంతరేణ వేద్యుత్కరాప్రసాద్య జఘనేనదక్షిణేన గార్హపత్యముదీచీ ముపవే శ్యయోక్త్రేణసంసహ్యేతి, ఆశాసానా సౌమనసంప్రజాం సౌభాగ్యంతనూం అగ్నే రనువ్రతా భూత్వాసన్నహ్యేనుకృతాయకం” (పుట: ౧౫౧)

౮. సుప్రజసః త్వాయం సుపత్నీః ఉప సేదిమ
అగ్నే సపత్నదమ్భనం అదభ్యాసః అదాభ్యం.

జ్ఞానార్థము.

అగ్నే = ఓభగవంతుడా, సపత్నదమ్భనం = శత్రువులను నశింపజేయునట్టియు, అదాభ్యం = (అన్యులచే) తిరస్కరింపబడదగనట్టియు, త్వాయ = నిన్ను, సుప్రజసః = శోభనమైన సంతానము కలుగునట్లుగ, సుపత్నీః = మంచిభర్తకలుగునట్లుగ, అదభ్యాసః = ఎవరిచేతనున్న తిరస్కరింపబడనట్లుగ, వయం = మేము (నేను) ఉప + సేదిమ = సేవించుచున్నాను.

తా || ఓభగవంతుడా శత్రువులను నశింపజేయునట్టియు, తిరస్కరింపబడదగనట్టియునిన్ను, మంచిసంతానము కలుగునట్లుగను, ఏవరిచేత తిరస్కరింపబడనట్లుగను, మంచి భర్తకలుగునట్లుగను, నేను సేవించుచున్నాను అని యాచిన్నది చెప్పుచున్నది.

కర్తార్థము.

టీ || అగ్నే = ఓయగ్ని, సపత్నదమ్భనం = శత్రువులను నశింపజేయునట్టియు, అదాభ్యం = [అన్యులచే] తిరస్కరింపబడదగనట్టియు, త్వాయ = నిన్ను, సుప్రజసః = శోభనమైన సంతానము గలిగినట్టియు, అదభ్యాసః = ఎవరిచేతనున్న తిరస్కరింపబడని, సుపత్నీః = మంచిపెనిమిటి కలిగినట్టియు, వయం = మేము, ఉపసేదిమ = పొందుచున్నాము (సేవించుచున్నాము)

వినియోగము || ఈమంత్రమును యజమానుని భార్యజపించవలయును.

ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము. “హే అగ్నే వయంత్యాం ఉపసేదామః । కీదృశావయం । సుప్రజసః శోభనప్రజోపేతాః । శోభసః పతిర్యాసాంతాః సుపత్నీః । తత్ప్రసాదాత్ అదభ్యాసః కేనాప్యతిరస్కృతాః । కీదృశంత్యాం సపత్నదమ్భనం వైరివిశాశనం, అదాభ్యం కేనాప్యతిరస్కార్యం” (చెన్నపట్టణంకూర్పుపుట ౧౫౩).

ఈ మంత్రము సహిత ౩-కాం, ౫-ప్ర, ౬-అనువాకముయొక్క ౪-వ వినియోగ మంత్రముగనున్నది. అచ్చట భాష్యము కొంచముభిన్నముగ నుండుటవలన దాని నిచ్చటవ్రాయుచున్నారము. “హే అగ్నే సుప్రజసః (శోభనావత్యాః) సుపత్నీః (భర్తృపత్నీ) వయం, అదభ్యాసః (కేనాప్యతిరస్కృతాః) సత్యః త్వాయం ఉపసేదిమ (తవసమీపే ఉపవిష్టాస్తః) కీదృశంత్యాం సపత్నదమ్భనం’ (వైరినాశకం) “అదాభ్యం, కేనాప్యతిరస్కార్యం” (కలకత్తాకూర్పుపుట ౩౪౨).

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “నుప్రజసస్త్యావయగ్ం సుపత్నీరుపనేదిమేత్యాహ । యజ్ఞమేవ తన్నిభునీకరోతి । ఊనేతిరి క్తంధీయాతాఇతి ప్రజాతైః” (తై బ్రా. ౩-కా, ౩-ప్ర, ౩-అ),

ఇందుకు వినియోగము “నుప్రజసస్త్యా వయమితిదక్షిణతః ఉదీచ్యపవిత్ర” (ఆపస్తంబశ్రౌతం ౨-౫-౯)

౯. (౧) ఇమం విష్యామి వరుణస్య పాశం యం అబధ్నీత
సవితా సుకేతః. (౨) ధాతుః చ యోనా సుకృతస్య
లోకే సోమం మే సహపత్యా కరోమి.

జ్ఞానార్థము.

(౧) టీ॥ సుకేతః = జ్ఞానస్వరూపుడైన, సవితా = సృష్టికర్తయైన భగవంతుడు, యం = ఏ, వరుణస్య = వరుణసంబంధమైన, పాశం = పాశమును అబధ్నీత = కట్టెనో, ఇమం = దానిని, విష్యామి = విష్వచున్నాను.

(౨) సుకృతస్య = ఉత్తమమైన, లోకే = లోకమునందు అనగ, ధాతుః చ = పరమేశ్వరునియొక్క, యోనా = స్థానమునందు, పత్యా + సహ = భర్తతోకూడ, మే = నాకు, సోమం = సుఖమును, కరోమి = చేయుచున్నాను.

తా ॥ కామారిత్య బధ్ధనను ఇష్టుడు నీనిమిత్తము విష్వచున్నానని భార్యభర్తతో చెప్పుచున్నది.

కర్తార్థము.

టీ॥ సుకేతః = మంచిజ్ఞానవంతుడైన, సవితా = ప్రేరకుడైన పరమేశ్వరుడు, యం = ఏ, పాశం = తాడును, అబధ్నీత = కట్టెనో, వరుణస్య = వరుణసంబంధమైన, ఇమం = ఆతాడును, విష్యామి = విష్వచున్నాను, ధాతుః చ = బ్రహ్మదేవునికి, యోనా = స్థానమైన, సుకృతస్య = పుణ్యమునకు [ఫలమయిన], లోకే = లోకమందు, పత్యా = పెనిమిటితో, సహ = కూడా, మే = నాకు, సోమం = సుఖమును, కరోమి = కలుగజేసికొనుచున్నాను.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పియ జమానుని భార్యతననడుమునందు గట్టిన యొక్కత్రాడును విప్పవలయును.

వి॥ ఈమంత్రము ఈసంహిత ౩.కాం, ౫-ప్ర, ౬-అ, మనందునుచెప్పబడినది. అచ్చట బ్రాహ్మణము కొంచముభిన్నముగ నుండుటచే నిచ్చట వ్రాయబడుచున్నది.

“సుకేతః” (లోభనజ్ఞానయుక్తః) సవితా (ప్రేరకోఅన్తర్యామి) యొక్కరూపం వరుణస్యపాశంపూర్వం అబధ్నీత। తస్ ఇమంవిష్యామి (విముఞ్చామి) తతః సుకృ

తస్యఫలభూతే ఉత్తమేలోక ధాతుశ్చ (పరమేశ్వరస్య) యోనా(స్థానె) పత్యాస హమేస్యసం(సుఖం) కరోమి” (కలకత్తాకూర్పు పుట ౩౪౩). ఈమంత్రముకొంచము ఖిన్నముగ ఋగ్వేదమందును, మంత్రపన్నములయందును, చెప్పబడినది. అందుమంత్రపన్నలయందున్న విధము. “ప్రత్యామంచామివరణస్యపాశాద్యనత్వోపధ్నా ధృవితానుకేతః। ధాతుశ్చ యోనానుకృతస్యలోక స్యోనంమే సహపత్యా కరోమి. ఇమం విష్యామి వరణస్యపాశం యమబద్ధీత సవితా నుకేతః, ధాతుశ్చ యోనానుకృతస్య లోక ఆరిష్టాంత్యాసహపత్వా కృణోమి, (పుట ౨౧౮).

ఈమంత్రమునకును సమాయుషాయను ౧౦-వ మంత్రమునకును బ్రాహ్మణమునుగూర్చి విద్యారణ్య భాష్యమునందు చెప్పబడినదేమనగ “ఇమంవిష్యామి సమాయుషేతి మంత్రద్వయస్యాత్రాప్రాసంగికత్వాత్ తద్వ్యాఖ్యానముపేక్ష్య అనన్తరస్యమంత్రస్యపూర్వభాగేస్పష్టార్థతాందర్భయతి” (చెన్నపట్టంకూర్పు పుట ౧౫౫) అయితే నీమంత్రమునకును, పదియవమంత్రమునకును, బ్రాహ్మణం ౩-కా, ౩-ప్ర, ౧౦ అనువాకమునందు వ్యాఖ్యానముచేయబడినవి. “ఇమంవిష్యామి వరణస్యపాశమిత్యాహ । వరణపాశా దేవైనాం ముచ్చతి। సవిత్ప్రసూతో యథాదేవతాం। సదేవతాభ్య ఆవృశ్యతే । వసీయాన్ భవతిధాతుశ్చయోనా నుకృతస్యలోకఇత్యాహ । అగ్నిరైవధాతా । పుణ్యంకర్తా నుకృతస్యలోకః। అగ్నిరైవైనాంధాతా । పుణ్యే కర్తృణి నుకృతస్యలోకేదధాతి । స్యోనంమే సహపత్యాకరో మిత్యాహ । ఆత్మనశ్చయ జమానస్య చానాతై స్సన్తా వ్యయ” ఇదితొమ్మిదవమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము.

౧౦. సమ్ ఆయుషా సమ్ ప్రజయా సమ్ అగ్నే వర్చసా పునః సమ్

పత్నీ పత్యా అహం గచ్ఛే సమ్ ఆత్మా తనువా మమ.

జ్ఞానార్థము.

అగ్నే=ఓభగవంతుడా, అహం=నేను, ఆయుషా=(కాశ్వతమైన) ఆయువుతో, (సంగచ్ఛే)=వెళ్లేదను, ప్రజయా=సంతానముతో, సమ్(గచ్ఛే)=వెళ్లేదను, పునః=విశేషమైనలేక తిరిగి, వర్చసా=వర్చస్సుతో, సమ్ (గచ్ఛే)=వెళ్లేదను, పత్యా=భర్తతో, పత్నీ=భార్యగ, సంగచ్ఛే=వెళ్లేదను, తనువా=(కాశ్వతమైన) శరీరముతో, మమ = నాయొక్క, ఆ

కర్తార్థము.

ఓహి అగ్నే=ఓయగ్ని, అహం=నేను, సంగ+ఆయుషా=ఆయుస్సునుపొందుచున్నాను, సంగప్రజయా=సంతానమును పొందుచున్నాను, సంగవర్చసా [పాతిప్రత్యయాపమైన] వర్చస్సునుపొందుచున్నాను, పత్యా=పెనిమిటితో, పునః=తిరిగి (తిరిగి) పత్నీ=భార్యఅయి, గచ్ఛే=కలుసుకొనుచున్నాను, మమ = నాయొక్క, తనువా= శరీరముతో, సంగచ్ఛే

త్వా=ఆత్మరూపముగ, సం (గచ్ఛె) = వెళ్లేదను.

తా॥ ఆచిన్నది వివాహముచేసుకొని సత్కర్తచేయుచుసంపూర్ణమైనయాయుస్సుతోనున్న, సంతానముతోనున్న, బ్రహ్మవర్చస్సుతోనున్న, భర్తతోనున్న దివ్యమంగళ శరీరముగల యాత్మతోనున్న, స్వర్గమునకు వెళ్లనటులభగవంతుని ప్రార్థించుచున్నది.

=జీవాత్మ[బహుకాలము] కలుసుకొనుగాక.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రము చెప్పి యజమానుని భార్యతన నడుమునందు గట్టిగయోక్తమనెడు తాడును విప్పవలయును.

వి॥ “పునః” అనగ తిరిగిలేక అత్యంతమని యగ్ధము. “పునః, ఉపర్యపరి” అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది. (౧, ౧, ౧౦). “పునః,” అనగవిశేష అనియు, “పునస్తతా” అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనదనియు, తారానాధవాచ స్పృత్యమునందు చెప్పబడినది. (౪౩౬౨). “తనూం” అనగ “అవికలేంద్రియ శరీరం” అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది, (౧-౧-౧౦).

ఇందుకువిద్యారణ్యభాష్యము, “హేతవే అహమాయమా సజ్జచ్ఛేప్రజయా సజ్జచ్ఛేపాతివ్రత్యలక్షణేనవర్చసాసజ్జచ్ఛేఅనైవత్యాపునఃపునఃపత్నీభూత్వాసజ్జచ్ఛే వియోగః కదాచిదపి మాభూదిత్యర్థః। మ మ శరీరేణజీవాత్మా చిరంసజ్జచ్ఛతాం” ఇన్నపట్టణంకూర్పుపుట ౧౫౪). ఈ మంత్రమునకు బ్రాహ్మణము—“సమాయామా సంప్రజయేత్యాహ ఆశిషమైవైతామాశాస్తే.” ౩-కా, ౩-ప్ర, ౧౦౮)

౧౧. (౧) మహీనాం పయః అసి ఓషధీనాం రసః.

(౨) తస్య తే అక్షీయమాణస్య నిః,

జ్ఞానార్థము.

(౧) టీ॥ మహీనాం=(ఓ వీర్యమానీవు). గోవులయొక్క, పయః=పాలు పంటిదానవు, అసి=అగుచున్నావు, ఓషధీనాం=ఓషధులయొక్క, రసః=రసముపంటిదానవు. (౨) తస్య=అట్టి, అక్షీయమాణస్య=నాశన రహితమైన, తే=నీయొక్క (అనగనిన్ను) నిః+వపామి=ఉంచుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ॥ మహీనాం = [ఓయాజ్యమానీవు] గోవులయొక్క, పయః=పాలుచేత బుట్టినదానవు, ఓషధీనాం=ఓషధులయొక్క, రసః=రసరూపమైనదానవు; అక్షీయమాణస్య=నాశరహితమైన, తస్య=ఆ, తే=నిన్ను, నివపామి [పాత్రమందు] ఉంచుచున్నాను.

తా॥ మనుష్యునియొక్క ఇంద్రియము, గోవులకు క్షీరమువంటిదియు, ఓషధులకు రసమువంటిదియున్నది, అట్టి వీర్యమును భార్యగర్భమందుంచుచున్నాడు.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రముచెప్పి ఆజ్యపాత్రయందాజ్యముంచవలయును.

వి ॥ పయస్సు, రసము, ఘృతము, వీర్యము, మొదలగునవి యేకార్థమందు దకనామములుగ వేదనిఘంటువునందు జెప్పబడినవి. (ఇవి ౧౦౧ పదిమవులుచే నిచ్చట వ్రాయలేదు). గనుకకర్తయందు ఆజ్యముపయోగింపబడుచున్నది. ఆయాజ్యము వీర్యమునకుసాదృశ్యముగ నుపయోగింపబడుచున్నట్లు శతపథశ్రుతియందు చెప్పబడినది. “అథ ఆజ్యమైత్యేతే యోషావై పత్నీ రేత ఆజ్యం మిధునమేవై తత్ప్రజనంక్రియతేతస్సాదాజ్యమితితే” (౧-౩-౧-౧౦) అనగతరువాతనాజ్యమును చూచుచున్నది. ఇదియేభార్య. రేతస్సు ఆజ్యము. సంతాన నిమిత్తముమిధునము చేయబడుచున్నది; కాబట్టి యాజ్యమును చూచుచున్నది.

తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునందు “యజమానోవా ఆజ్యం” అని చెప్పబడినది (౩ - ౩ - ౪) “ఆత్మవైపుత్రనామాసి” అనియు “పురుషేహవా అయమాదితో గర్భాభవతి యదేతద్రేతః తదేతత్సర్వభ్యో అంగేభ్యస్తేజస్సంభృత మాత్మనేవ ఆత్మానం విభర్తి” ఐతరేయోపనిషత్తు (౨-౨, ౧-౪౦) అనుప్రమాణమును బట్టి ఆవీర్యమే యజమానుడనియు, ఆవీర్యమువలనపుట్టిన పుత్రుడు తానేయనియు నెంచవలయును. ఇంతియేగాక, తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునందు ప్రజాసృష్టి వీటిపల్లనచేయబడుచున్నట్లుచెప్పబడ్డది. కావున నిచ్చటఘృతమనగ వీర్యమనియు, ఆవీర్యమువలన పుత్రుడుగలుగుననియు నీమంత్రముచెప్పుచున్నది.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “మహీనాంపయోసి ఓషధీనాంరసఇత్యాహ । రూపమేవాస్యైతన్నహిమానం వ్యాచక్షే” (తై-బ్రా. ౩-కా, ౩-ప్ర, ౩-అ) కావుననే మనుష్యునియొక్క వీర్యముగోక్షీరములతోను, ఓషధులయొక్కరసములతోను, పోల్చబడినది. (౨) తస్యతేక్షీయమాణస్య నిర్వపామిదేవయజ్ఞాయైఇత్యాహ । ఆశివమేవైతామాశాస్తే (తై-బ్రా. ౩-౩-౩) అనగ ఆవీర్యమునుధరించి గర్భము కావలయునని ప్రార్థన అక్షయమానమనెడిపదముయొక్క యభిప్రాయము “ఆశివమేవైతామాశాస్తే” అని విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడినది. (పుట-౧౫౫)

ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేఆజ్యత్వంమహీనాం గవాం పయోసీ సాక్షాత్ తజ్జన్యత్వాదోషధీనాం రసశ్చాసి పరమ్పరయా తజ్జన్యత్వాత్తాదృశస్యక్షయగహితస్య తవస్వరూపందేవయాగార్థం పాత్ర్యానిర్వపామి” (చెన్నపట్టణముకూర్పు పుట. ౧౫౪)

ఇందుకువినియోగము “మహీనాంపయోసి ఓషధీనాంరసస్తస్యతే అక్షీయ మాణస్యనిర్వపామిదేవయజ్ఞాయా ఇతితప్త్యాంపవిత్రాం తర్హితాయామాజ్యం నిరు ప్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౬-౧)

ఈమంత్రమునందు దేవయజ్ఞయై అనుపదములేక పోయినను బ్రాహ్మణము నందు పఠింపబడుటచే సూత్రమునందును దేవయజ్ఞయై అనుపదము ప్రయోగింప బడినది.

౧౨. (౧) మహీనాం పయః అసి ఓషధీనాం రసః

(౨) అదభేన త్వా చక్షుషా అవ + ఈక్షే సుప్రజాస్త్వాయ.

జ్ఞానార్థము.

(౧) టీ || మహీనాం = (ఓషధీమా) గోవులయొక్క, పయోసి = పాలవంటి దానవు, ఓషధీనాం = ఓషధులయొక్క, రసః = రసమువంటిదానవు, (౨) సుప్రజా స్త్వాయ = మంచిసంతానముకొరకు, త్వా = ఓషధీమానిన్ను, అదభేన = రోగరహితమై సుఖకరముగ నుండునటుల, చక్షుషా = నేత్రముచే అవ + ఈక్షే = చూచుచున్నాను (అనగ అనుగ్రహించుచు చున్నాను).

తా|| వీర్యము గోక్షీరములవలెను వృక్షమువలెను సారవంతమైనది. నిన్ను నే సుప్రియమైన దృష్టితో సంతానముకొరకు గ్రహించుచున్నాను.

కర్తాథము.

టీ|| మహీనాం = [ఓయాజ్యమానీవు] గోవులయొక్క, పయః = పాలుచేతబుట్టినదానవు, ఓషధీనాం = ఓషధులయొక్క రసః = రసరూపమైనదానవు, అసి = అగుచున్నావు, అదభేన = సామ్యమైన. చక్షుషా = ద్రుష్టి చేతను, సుప్రజాస్త్వాయ = మంచిసంతానము కలుగుటకొరకు, త్వా = నిన్ను, అవేక్షే = చూచుచున్నాను,

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పియ జమానునిభార్య అజ్యమునుచూడ వలయును.

వి || కర్తయందాజ్య ముపయోగింపబడుచున్నది. ఆయాజ్యము వీర్యమునకు సాదృశ్యమగునటుల పూర్వమంత్ర వివరణచూడుము.

అదభేనఅనగ “రోగానుపహతేనఅనివిద్యారణ్యభాష్యమునందు చెప్పబడినది (చెన్నపట్టణంకూర్పు పుట ౧౫౫) ఈమంత్రమునకు భట్టభాస్కరము అదభేనతిమిరాదిభిరను పహతేనచక్షుషా త్వాయవేక్షేపశ్యామి సుప్రజాస్త్వాయ శోభనాపత్య త్వాయ (౧-౧-౧౦) అనియు; అదభేనసుఖ యుక్తేనత్వాత్వాంతం వాచక్షుషా విజ్ఞానేనప్రత్యక్ష ప్రమాణేననేత్రేణ అవక్రియాథ అవేతివినిగ్రహోద్ధీయః పశ్యామిసం

ప్రేక్ష్యే” (శుక్లయజుర్వేదభాష్యం బొంబాయికూర్పు పుట ౯౧) ఇందువలన విజ్ఞాననేత్రముచేత చూడదగినది వీర్యమనియు, దానికి సాదృశ్యముగ ప్రత్యక్ష నేత్రములచే చూడదగినది యాజ్యమనియు గ్రహించదగును.

ఈమంత్రము “అదభేనత్వాచక్షుషావపశ్యామి” అనివాజసనేయులు పఠించుచున్నారు (౧ - ౩౦) ఇందుకు మహీధరభాష్యము “అదభేన అనుచహంసితేనచక్షుషాత్వాత్వామవపశ్యామి । అర్వాచీనం యథాతథా అథోముఖేనతీపశ్యామి’ (పత్రం- ౧౯)

ఈమంత్రముయొక్కబ్రాహ్మణము “పత్న్యవేక్షతేమిళునత్వాయప్రజాత్యై । యద్యైవత్పీయజ్ఞస్యకరోతి । మిధునంతత్ । అథోపత్నియా ఏవైషయజ్ఞస్యాన్వా రమౌభినవచ్ఛిత్యై” (తై. బ్రా. ౩-౩-౪)

ఈ మంత్రము యొక్క వినియోగము “అవేక్షతే మహీనాంపయోసీతి ” (ఆవస్తంబశ్రౌత. ౨-౬-౨)

౧౩. తేజః అసి

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓవీర్యమానీవు) తేజః = తేజస్సు, అసి=అగుచున్నావు.

తా॥ వీర్యము తేజస్సువంటిది.

కర్తార్థము.

టీ॥ తేజః=ఓయాజ్యమానీవు తేజోరూపమైనదానవు, అసి=అగుచున్నావు వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ఆజ్యపాత్రమును గార్హపత్యాగ్నియందుంచవలయును.

వి ॥ వీర్యముతేజస్సుయైనందుకు ప్రమాణము వేద నిఘంటువునందును ఉపనిషత్తులందును చెప్పబడినది గావునవాటిని (౧౧-వ మంత్రవివరణచూడుము)

ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “హే ఆజ్యత్వంతేజోరూపమసి” (చెన్నపట్టణం కూర్పు. పుట - ౧౫౬) ఈమంత్రమునకు ౧౪- వ మంత్రమునకు కలిపి బ్రాహ్మణమునందు వ్యాఖ్యానము చేయబడినది.

ఇందుకు వినియోగము. “తేజోసీత్యుత్తరాధేగార్హపత్యస్య అధిశ్రయతి” (ఆవస్తంబశ్రౌత ౨ - ౬ - ౩)

౧౪. తేజః అను ప్ర ఇహి

జ్ఞానార్థము.

టీ ॥ తేజః=(ఓవీర్యమానీవు) తేజస్సును, అను+ప్ర+ ఇహి=పొందుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ తేజః=(ఓయాజ్యమానీవు) తేజస్సును, అనుప్రేహి=పొందుము.

తా || ఓవీర్యమానీవు తేజస్సునుపొందుము.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి ఆ జ్యోతిషమును తీసికొనివెళ్లవలయును.

ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “తేజోరూపమాహవనీయం అనుప్రవేశ్యంగచ్ఛ” (పుట- ౧౫౬) ఇందుకు భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగా “తేజోనుప్రేహి అనుక్రమేణగచ్ఛ” ౧ - ౧ - ౧౦)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము వెనుకమంత్రముచూడుము. ఇందుకువినియోగము “తేజో అనుప్రేహితిహరతి” (అవస్తంబశ్రౌత- ౨-౬-౫)

౧౫. అగ్నిః తే తేజః మా వి నైత్.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| అగ్నిః=భగవంతుడు, తె=నీ యొక్క, తెజః=తేజస్సును, మా+వి+నైత్=నశింపచేయక పోవుగాక, అనగ పృథ్విపొందించుగాక;

తా|| ఓ వీర్యమానీయొక్క తేజస్సును పృథ్విపొందించుగాక.

కర్తార్థము.

టీ|| తే = [ఓయాజ్యమా] నీయొక్క, తేజః=తేజస్సును, అగ్నిః=అగ్ని, మావి నైత్=పోగొట్టకపోవుగాక.

వినియోగము|| ఈ మంత్రముచెప్పి ఆజ్యోతిషము నాహవనీయాగ్నియందుంచవలయును.

వి|| ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “అహం ఆహవనీయో అగ్నిః త్వదీయం తేజోరూపం మావనయత్” (చెన్నపట్టణంకూర్పుట ౧౫౬.)

ఇందుకు బ్రాహ్మణము “అగ్నిస్తే జోమావినైది త్యాహహిగ్ంసాయై ।” (తై. బ్రా. ౩-౩-౪.)

ఇందుకు వినియోగము “అగ్నిస్తే తేజోమావినై దిత్యాహవనీయే అధిశ్రీత్య (అవస్తంబశ్రౌత ౨-౬-౫.)

౧౬. (౧) అగ్నే, జిహ్వ అసి సుఖాః దేవానాం.

(౨) ధామ్నే ధామ్నే దేవేభ్యః యజుషేయజుషే భవ.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| (౧) అగ్నేః=భగవంతుని, జిహ్వ=తెలుసుకొనుదానపు, అసి=అగుచున్నావు, (గనుక) దేవానాం = విబుధులకు, సుఖాః=సుఖముకొరకుఅగుచున్నావు. (౨) దేవేభ్యః=విబుధులకొరకు,

కర్తార్థము.

టీ|| అగ్నేః=[ఓయాజ్యమానీవు] అగ్నికి, జిహ్వ=నాలికవంటిదానపును, అసి=అగుచున్నావు, దేవానాం=దేవతలకు, సుఖాః=సుఖముకొరకు అయ్యెడిదానపు, అగుచున్నావు. దేవేభ్యః=దేవ

ధామే ధామే = సర్వసమమలసభ తులకొరకు, ధామే ధామే = ప్రతిస్థా
రించుతులకొరకు, (కన్య) యజుషేయజు సమున్నయజుషేయజుషే = ప్రతిమం
షే = ప్రతిమంత్రముకొరకు, భవ = కన్య త్రమునందును, భవ = అగుము.

తా|| ఓ పీఠ్యమా నీవు త్రముగన్మ నియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిఆ
ధిపాంది నునున్నవై భగవంతుని గ్ర జ్యపాత్రమును, స్ఫురము ఆనగా కత్తివ
హించి విబుధులకు సుఖకరమైన పనుల తెనుండు కొయ్యచనిముట్టుచేత గీచినగీత
నుచేయుచు నుండుము. యందుంచవలయును.

వి|| ఈమంత్రము బ్రాహ్మణముననుసరించి రెండుభాగములగ చేయబడినది.
“జిహ్వ” ఆనగ జిహ్వే విజానాతి రసం ఆనయాసా | జిహ్వ” అని
శుక్లయజుర్వేదమందు చెప్పబడినది (బొంబాయికూర్పుపుట ౯౧).

ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము. “హే ఆజ్యజ్వాలా రూపాయా జిహ్వయా
ఉత్పాదకత్వాత్ అగ్నేర్విహ్వసి దేవానాం సుఖాయ భవసీతి సుభూః” (పుట
౧౫౬).

ఈ మంత్రముయొక్క రెండవభాగమునకు విద్యారణ్యభాష్యము మృగ్యము.
భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “దేవేభ్యః దేవానాం సప్త్యర్థే చతుర్థీదే
వార్థంవా ధామే ధామే సర్వస్వైదారుణాయ అనుదాత్తంచేతి ద్వితీయస్య అమే
డితత్వాత్ అనుదాత్తత్వం యథాయథం స్వస్వపదశ్చిత్ యేదేవానాం ప్రభూతంభవ
తదర్థం యజుషేయజుషే భవపర్యాప్తంసంభవ” (౧-౧-౧౦)

ఈమంత్రమునకు శుక్లయజుర్వేదభాష్యమునందు కలకత్తా బొంబాయి కూర్పు
లలో చెప్పబడినదేమనగ “ధామే ధామే తత్తద్యాగ ఫలోపభోగస్థానసిద్ధ్యర్థం
భవ | యజుషేయజుషే తత్తద్యాగసిద్ధయే యోగ్యంభవేత్యర్థః” (కలకత్తా కూర్పు
పత్రం ౨౦) “దేవేభ్యః విద్యదోభ్యోద్వివ్యగుణేభ్యోవా | ధామే ధామే దధతివస్తా
ని సుఖానిచ యస్మిన్ తస్మై ప్రత్యధికరణ ప్రాప్తయే | ధామాని త్రయాణిభవంతి స్థా
నాని నామాని జన్మానీతి అత్రపీష్పాయాంద్విత్వం (భవ) భవతివా (యజుషే యజు
షే) యజంతియేనతస్మై శ్రవతియజుర్వేదమంత్రం” (బొంబాయికూర్పుపుట ౯౧)
ఇందువలనను, ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణ వ్యాఖ్యానమువలనను, పుత్రుడుప్రతి
కర్తను జ్ఞానులకిష్టముగునటులజేసి సుఖముపొందవలయునని ప్రార్థన.

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము (౧) “అగ్నేర్విహ్వసి సుభూర్దేవానామిత్యాహః
యథాయజుర్వైతత్” (౨) “ధామే ధామే దేవేభ్యోయజుషేయజుషేభవేత్యా
హ | ఆశిషమేవైతామాశాస్తే” (తై. బ్రా. ౩-౩-౪)

ఇందుకు వినియోగము “అగ్నేర్విహ్వసీతి స్ఫురస్యవర్తనానదయతి” (ఆప
స్తంబశ్రౌత ౨-౬-౫) ఇందుకు బోధాయనలు కొంచము భిన్నముగ చెప్పియున్నా

య. “అదై నద్యథాహృతం ప్రతిపరిహృత్య ఉత్తరః భేదే దైన్యనిధాయ అధ్వర్యురవేక్షు
తే అగ్నేర్విహ్వసినుభూక్లేవానాం ధామ్నే ధామ్నే దేవేభ్యో యజుషేయజుషేభవ”
విద్యారణ్యభాష్యము (పుట. ౧౫౬)

౧౭. శుక్రం అసి.

జ్ఞానార్థము.

శుక్రం = ఓపీర్యమానీపు, దీప్తిగలదా
నపు, అసి = అగుచున్నావు.

తా || నీవు దీప్తిగల దానవు.

కర్తార్థము.

టీ || శుక్రం = [ఓయాజ్యమానీపు] దీ
ప్తికలదానవు. అసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి
ఆజ్యమును పవిత్రముచేత పరిశుద్ధిజేయవల
యును.

ఇందుకు విద్యారణ్య భాష్యము “శుక్రం దీప్తిమత్” అని చెప్పబడినది.
(పుట ౧౫౬)

౧౭- ౧౮- ౧౯- మంత్రములకు బ్రాహ్మణమునందు ఏకవ్యాఖ్యానము “శుక్ర
మసిజ్యోతి రసితేజో సీత్యాహ, యాపమేవాస్య ఏతన్తహిమానంవ్యాచక్ష్మే” (తై
బ్రా. ౩- ౩- ౪-)

ఇందుకు వినియోగము “శుక్రమసీతి ప్రథమం” (ఆపస్తంబశ్రౌ ౨-౭. ౧-)

౧౮. జ్యోతిః అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || జ్యోతిః = ఓపీర్యమానీపుప్రకా
శించుదానవు, అసి = అగుచున్నావు.

తా || నీవు ప్రకాశించుదానవు.

కర్తార్థము.

టీ || జ్యోతిః = [ఓయాజ్యమానీపు]
జ్యోతిస్వరూపము కలదానము, అసి =
అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి
రెండవసారి ఆజ్యయమును పవిత్రముచేత
పరిశుద్ధిజేయవలయును.

వి || ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము. మృగ్యము ఇందుకు బ్రాహ్మణమునుగూ
ర్చి ౧౬-వ మంత్రవివరణచూడుము

విందుకు వినియోగము “జ్యోతిరసీతిద్వితీయం” (ఆపస్తంబ ౨-౭-౧).

౧౯. తేజః అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || తేజః = ఓపీర్యమానీపు తేజస్సు

కర్తార్థము.

టీ || తేజః = [ఓయాజ్యమానీపు]

కలదానవు, అసి = అగుచున్నావు.

తా ॥ స్థివు తేజస్సుగలదానవు.

తేజస్వరూపము కలదానవు. అసి=అగుచున్నావు.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పి మూడవసారి ఆజ్యమును పవిత్రముచే పరిశుద్ధిచేయవలయును.

వి ॥ విదార్యభౌష్యముమృగ్యము. బ్రాహ్మణమునుగూర్చి ౧౬-వమంత్రవివరణచూడుము.

ఇందుకు వినియోగము “తేజోసీతితృతీయం” (ఆపస్తంబ-౨౭-౧)

అం దేవః వః సవితా ఉత్ పునాతు అచ్ఛిద్రేణ ప్రవిత్రేణ వసోః సూర్యస్య రక్షిభిః.

జ్ఞానార్థము.

౭౧ - ౭౨-వ పుటచూడుడు.

కర్తార్థము.

టీ ॥ సవితా=ప్రేరకుడైన, దేవః=పరమేశ్వరుడు, వః = (ఉదకములారా) మిమ్ములను, అచ్ఛిద్రేణ=ఛిద్రరహితమైన, పవిత్రేణ = పవిత్రముచేత, వసోః=కాంతికలవాడైన, సూర్యస్య = సూర్యునియొక్క, రక్షిభిః=కిరణములచేత, ఉత్పనాతు = ఉత్పన్నము అనగపరిశుద్ధిజేయుగాక.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి ప్రోక్షిణీపాత్రయందుండుదకములను పవిత్రముచేత పరిశుద్ధిచేయవలయును.

౨౧. శుక్రం త్వౌ శుక్రాయాం ధామ్నే ధామ్నే దేవేభ్యః
యజుషేయజుషే గృహ్లామి.

జ్ఞానార్థము.

టీ ॥ శుక్రం = కాంతిగలిగినన్నియు, శుక్రాయాం = ప్రకాశించుదానియందు, దేవేభ్యః = దేవతలకొరకు, ధామ్నే ధామ్నే = సర్వవస్తువులను ధరించుటకొరకు, త్వౌ = నిన్ను, యజుషేయజుషే = ప్ర

కర్తార్థము.

టీ ॥ శుక్రం = [ఓయాజ్యమా] ప్రకాశించుచున్న, త్వౌ = నిన్ను, శుక్రాయాం = ప్రకాశించుచున్న [పాత్రమందు], దేవేభ్యః = దేవతలనిమిత్తము, ధామ్నే ధామ్నే = వ్రతిస్థానమునకును, య

తిమంత్రముకొరకు, గృహ్యమి = గ్రహించుచున్నాను.

తా|| ప్రకాశమైన పీఠ్యమా నిన్ను భగవత్పూజార్థము ఉంచుచున్నాను

జాషే యజాషే = ప్రతి మంత్రమునకు [చాలునట్లుగా], గృహ్యమి = గ్రహించుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి జాహువనెడి పాత్రమందు ఆజ్యమునుంచవలయును.

వి || ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము “ఊజ్యోద్ధిప్తంత్యాం దీప్తాయాం తత్తన్త్రపురార్థక గ్రహణాయ తత్తద్ధామస్థానాయ పర్యాప్తంగృహ్యమి, ఏవమితరయో ర్యోజ్యం” (పుట ౧౫౮) ఇచట ధామేధామే అనుపదమునకు భాష్యమువ్రాసి యుండుటవలన, ౧౬-వ మంత్రమునందు ఈపదమునకు వ్రాయబడలేదని యొంచం తగును.

ఇందుకు బ్రాహ్మణము. ౨౧ - ౨౨ - ౨౩ - మంత్రములకు ఏకముగ బ్రాహ్మణము చేయబడ్డది. “శుక్రంత్యాశుక్రాయామితి త్రిభిఃపంచానాంత్యా వాతానామితి చ ద్వాభ్యాం జుహ్వంచతుః పంచకృత్వోవా ప్రతిమంత్రం ౮. పంచానాంత్యాదిశాం పంచానాంత్యాపంచజనానాం పంచానాంత్యాసలిలానాం ధార్తాయ గృహ్యమి పంచానాంత్యా పృష్టానాంధాత్రాయ గ్రహ్యమి ధామసిప్రియం దేవానాంఆనాధృష్టందేవయజనందేవవీతయేత్వాగృహ్యమితి చర్యోస్థాపంచవలస్యేతిచపంచభిరుపభృత్యప్తకృత్వో దశకృత్వో వా ప్రతిమంత్రం ౯ || శేషేణధ్రువాయాంచతుః పంచకృత్వోవా ప్రతిమంత్రం || ౧౦ || సోత్కర ఆజ్యాని సాదయతి || ౧౧ || ” (ఆపస్తంబశ్రౌ ౨- ౭-౮-౧౧) ఈ వినియోగముకునువిద్యారణ్యమందు చెప్పబడిన వినియోగమునకును కొంచముభిన్నముగ నున్నది.

౨౨. జ్యోతిః త్వా జ్యోతిషి.

జ్ఞానార్థము.

౨౧-వ మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము.

టీ || జ్యోతిః = [ఓయాజ్యమా] జ్యోతి స్వరూపమైన, త్వా = నిన్ను, జ్యోతిషి = జ్యోతిస్వరూపమైన [పాత్రమందు] దేవతులకొరకు ప్రతిస్థానమునకు ప్రతిమంత్రమునకు చాలునట్లుగా] ఉంచుచున్నాను.

వినియోగము. ఈ మంత్రముచెప్పి జాహువనెడి పాత్రమందు రెండవసారి ఆజ్యము నుంచవలయును.

౨౩. అర్చిః త్వా అర్చిషి ధామ్నో ధామ్నో దేవేభ్యః యజుషే
యజుషే గృష్ణోమి.

జ్ఞానార్థము.

అర్చిః = (ఓషీర్యమా) జ్యోతిస్వ
యాపమైన, త్వా=నిన్ను, అర్చిషి=జ్యో
తిస్వయాపమైనదానియందు, దేవేభ్యః=
విబుధులకొరకు, ధామ్నో ధామ్నో=స
ర్వముధరించుటకొరకు, యజుషే యజు
షే=ప్రతిమంత్రముకొరకు, గృష్ణోమి=
గ్రహించుచున్నాను

తా॥ జ్యోతిస్వయాపమైనపీర్వమాని
న్ను భగవత్పూజ కొరకు ఉంచుచు
న్నాను.

వి ॥ ౨౧వ - మంత్రవివరణ చూడుము.

కర్తార్థము

టీ ॥ అర్చిః = [ఓయాజ్యమా
జ్యోతిస్వయాపమైన, త్వా=నిన్ను, అర్చి
షి=జ్యోతిస్వయాపమైన పాత్రయందు,
దేవేభ్యః= దేవతలకురకు, ధామ్నో ధా
మ్నో=ప్రతిస్థానమునకు, యజుషే యజు
షే = ప్రతిమంత్రమునకు, [చాలునట్లు
గ, గృష్ణోమి=గ్రహించుచున్నాను.

వినియోగము. ఈ మంత్రము చెప్పి
జాహువనెడి పాత్రమందు మూడవసారి
ఆజ్యమునుంచవలయును.

పదియవ యనువాక సామాన్యవిషయములు.

౧. ఈఅనువాకము కర్తరీత్యా “ఆజ్యగ్రహణమని” చెప్పబడుచున్నది
జ్ఞానరీత్యా పీర్వనిర్వపణమని చెప్పందగును.

౨. ప్రాతికాఖ్య— ఈఅనువాకమందుండెడి యేయేమంత్రములు త్రిభాష్య
రత్నమందేయే, నూత్రములలో, నుదహరింపబడినవో యానూత్రములను, మంత్ర
మిలన్నిచ్చుట వ్రాయచున్నారము.

(౧) “రాశస్సపై” అనునూత్రము ౧౩౬- వుట యందువ్రాయబడినది. ఈ
నూత్రమునుబట్టి ౨- వ మంత్రమునందున్న, నిః, అనుపదమునకు “త” కారమువ
రమందుండగ, విసర్గకుషకారము వచ్చుటచే, నిష్టపామి, అనియైనది.

(౨) “భశ్చతం” (౭౭-౧౪. చూ) ఈనూత్రమునుబట్టి ౩-వ మంత్రమునందుం
డెడి గోష్ఠమును పదమునందు, భకారమునకు షకారముపూర్వముగ నుండుటచే
తకారమువచ్చి, గోష్ఠం అనియయినది.

(౩) “తత్రపూర్వం పూర్వం ప్రథమం, (౫౭- ౩ నూ) ఈనూత్రమునుబట్టి
౯-వమంత్రమునందుండు “విష్వామి” అనుపదముయొక్క రూపము మెటులననగ వి+
స్వామి- అనిప్రకృతిరూపము. ఈసకారమునకు షకారమున్ను దానికి ద్విత్వము

న్న సిద్ధించవలయును. షకారము, ౬అ, ౪-వ సూత్రమువలననున్న; ద్విత్వము ౧౪-అ, ౧సూత్రమువలననున్న సంభవించవలయును. వీటిలో ముందుద్విత్వమువచ్చి తరువాత షకారము రాకూడదు. అట్లువచ్చేనేని “వి+ఋ+స్+న్ యామి” అని కావలసియుండును. అది సరియైనదికాదు. ప్రథమమందుచెప్పబడినసూత్రప్రకారము ప్రథమవిధియు తరువాత చెప్పబడినసూత్రప్రకారముతరువాతవిధియు, రావలయుననియినసూత్రము బోధించుచున్నది. కావున వి+స్యామి, “విష్యామి” అని యున్నది. తదంతరంబ “విఋ+స్యామి” అగుచున్నది.

(౪) “ఉపసగ్గనిష్పూర్వో అనుదాత్తైవదే” (౬-అ ౪-సూ)

ఈసూత్రముబట్టి ౯-వ మంత్రమునందుండేది స్యామి అనుపదము అనుదాత్తమగుట చేతను దానికిపూర్వము “వి” అను ఉపసగ్గయుండుట చేతనున్న సకారమునకుషకారముసిద్ధించుచున్నది.

(౫) “ధీరాసోదభ్యాస” అను ౧౧-అ, ౧౬-సూత్రమిగ్రంథముయొక్క ౧౫౭-పుటయందు వ్రాయబడినది. ఆ సూత్రమునుబట్టి ౨వ మంత్రమునందుండేది “అదాభ్యం” అనుపదముయొక్క ఆదిఅకారము “అదభ్యాస” అనుపదమునకు పరమందుండుటచేలోపించదు.

(౬) “పూర్వాంతసస్థానోవిసర్జనీయః” (౨-అ, ౪౯-సూ) ఈసూత్రమునుబట్టి ౧౬వ-మంత్రమునందుండేది “అగ్నేర్విహ్వసి” యనువాక్యమునందు అగ్నిశబ్దాత్పరమైన విసర్గ పూర్వాచ్చుతో సమాసస్థానముగచెప్పబడును.

౩. ఛస్థస్సు. ఆకాసానాయను ౭వ-మంత్రమును, సుప్రజసస్త్యాఅను ౮-వ-మంత్రమును, అనుష్టుప్ ఛస్థస్సు. ఇందునుగూర్చి ౧౧౮-పుటచూడుము. “ఇమం విష్యామి” అను ౯వ-మంత్రముత్రిష్టుప్ఛస్థస్సు. “సమాయాసా” అను ౧౦వ-మంత్రముఅనుష్టుప్ ఛస్థస్సు. “దేవోవస్సవితోత్పనాతు” అను ౨౦వ మంత్రము, గాయత్రీఛస్థస్సు.

౪. మీమాంస—“సంమార్జితే” అనుజైమిని న్యాయమాలిక్లొకములు. ఈ అనువాకము యొక్క భాష్యము చివరను వ్రాయబడినవి. “సమ్మార్జిత్రుచ ఇత్యత్రకిం ప్రధా నాఖ్యకర్తృతా, గుణకర్తృత్వ మధవా దృష్టాభావే అవసూతవత్ || ౧౬ || గుణత్వం సహిసంభాష్యం ప్రాధాన్యంతు ప్రయాజవత్, అదృష్ట కల్పనేనాపి గుణత్వం స్యాద్ద్విత్వీయయా || ౧౭ || ” (౨౭, పా) ఇందుకు ఆధారమైన జైమిని సూత్రములు “ధర్షమాత్రేతు కర్తృస్యాత్ అనిర్వృత్తైః ప్రయాజవత్” (౨౭, ౧పా, ౯-సూ)

“తుల్యశ్రుతిత్వాద్వా ఇతరై స్సమర్థస్యాత్” (౨-అ, ౧-పా, ౧౦-సూ)

కర్తృలు “తానిర్వైధంగుణప్రధానభూతాని” (౨-అ, ౧-పా, ౬-సూ) అను ప్రమాణముబట్టిగుణము (లేక ఆప్రధానము) ప్రధానముఅని ౨-విధములు. సమ్మార్జనము మొదలగుకర్తృలు ఆప్రధానమని నిరూపించబడినవి. ద్రవ్యఫలమును కోరనివేముఖ్యకర్తృలుగచెప్పబడినవి. ప్రయాజమంత్రములనుగూర్చి ౧౩-అనువాకము చూడుము.

౮. వ మంత్రమునందు 'నుపత్నీ' అనుపదము బహువచనముగ నున్నది ఏ కవచనార్థమే చెప్పవలయునని మీమాంసయందు వర్తింపించిరి. అదియెట్లున్న. "పత్నీ సన్నహనంకార్యం చోదకాదితిచెన్నతత్ । బద్ధవాసోధారణయోర్యోక్తృ బద్ధసన్నిధితః" (జైమినిన్యాయమాల ౧౨-అ, ౧పా) ఇందుకుజైమినిచూత్రము. సన్నహనంచవృత్తత్వాత్' (౧౨-అ, ౨౮-నూ) పత్నీమితిద్వివత్పాదౌ పూహ్యంనో వోహ్యతీర్థతః । నోపదేశస్యసామాన్యాత్ అతిదేశాత్ప్రవృత్తితః" (౯-అ, ౩-పా)

౯. 'ధర్మశాస్త్రం'—ఈయనువాకమునందు గృహస్థాశ్రమముచెప్పబడినది. ఈయాశ్రమము ముఖ్యమైనదని బ్రాహ్మణమునందు చెప్పినయటుల నిదివరకు ౭-వమంత్రవివరణయందు వ్రాసియున్నాము. బ్రహ్మచూత్రములయొక్క ౩-అ, ౪-పాదమునందు చెప్పబడినది. "బ్రహ్మచర్యం సమాప్యగృహీభవేత్ వసీభూత్వాప్రసజేత్" ఇతిసామాన్యప్రమాణము. ఈవిషయమై మనుస్మృతియందు చెప్పబడినదేమనగ "అధీత్యవిధివద్వేదాః పుత్రాంశ్చోత్పాద్యధర్మతః । ఇష్టైశ్చశక్తితో'యజ్ఞైః మనోమాత్సేనివేశయేత్" (౬-అ, ౩౫-శ్లో).

౧౦. ఉపనిషత్తు. పుత్రునిపొందుట యావశ్యకమని ఉపనిషత్తులయందును చెప్పబడినది. "అధత్రయోవావలోక మనుష్యలోక పితృలోకే దేవలోకఇతి సోయంమనుష్యలోకః పుత్రేజ్జీవజయ్యోనాన్యేన కర్మణా" బృహదారణ్యకోపనిషత్ (౩-అ, ౫-బ్రా, ౧౬-వా) అనగపుత్రునిచేతనే మనుష్యలోకము జయించవలసినది. ఈవిషయమైయ్యో ౧౭-వ వాక్యమునందు చెప్పబడినది. తండ్రిచనిపోయె సమయమునకుమారునిబిలచి జ్ఞానబోధచేసి తానుఈలోకమునందు చేయవలసిన విధులయందు కుమారుని ప్రవేశపెట్టవలయును. ఈప్రకారముగచేయుట మనుష్యలోకము జయించునట్లుగ నెంచవయును "తస్మాత్ పుత్రమనుశిష్టం లోక్యమాచూః తస్మాత్ ఏనమనుశాసతి సయదైవం విదస్తాత్ లోకాత్ ప్రైత్యభైరేవ ప్రాణైశ్చహ పుత్రమావిశతిసయద్యనేన కించిద్దక్షిణయాకృతం భవతి తస్మాదేనగం సర్వస్తాత్ పుత్రోముంచతి తస్మాత్ పుత్రోనామ సపుత్రేజ్జీవాస్తిల్లోకే ప్రతిష్ఠత్యధైన మేతేదేవాః ప్రాణా అమృతఅవిశన్తి".

ఈవాక్యములకు శ్రీశంకరాచార్యులవారు చెప్పినభాష్యములోని ముఖ్యాంశములెవ్వియనగ "ఏవంసాధ్యలోకత్రయఫలభేదేనవినియుక్తానిపుత్రకర్తృవిద్యాఖ్యానిత్రీఽనిసాధనాని" పుత్రేవాస్వాత్సవ్యాపార సంప్రదానం కరోతి అనేనప్రకారేణ పితా ++ పుత్రః పితరం అస్తాత్ లోకాత్ కర్తవ్యతా బద్ధసమోచయిష్యతి తస్మాత్ పుత్రం అనుశిష్టంలోక్యం" అనగ మనుష్యలోకమునందు తానుచేయవలసిన విధులనుకుమారుడు పూర్తిచేసి తండ్రిని విడుపించువాడుకావున పుత్రుడని పేరుగలిగినది.

౭. పురాణం. మహాభారతకాంతిపర్వముయొక్క ౧౭౦ అధ్యాయమునందు పుత్రసంతానమును గూర్చి చెప్పబడినది. “వేదానధీత్య బ్రహ్మచర్యేణ పుత్రపుత్రాని చేత్వాపనాథం పితౄణామగ్నినాథాయ విధివచ్చేష్టయత్తోపనం ప్రవిశ్యాధమునిబుఁ భూషేత్” (౬-శ్లోకము) అని మహర్షికి తండ్రి బోధచేసెను. అయితే ఆకుమారుడు బహుజ్ఞానియై ఆశ్రమములయందు క్రమముగ ప్రవేశించకనే బ్రహ్మవిద్యను సంపాదించెను. ఇటుల మహానుభావులకు తప్ప యన్యులకు సంభవించదు. గనుక సామాన్యులందరు బ్రహ్మచర్య గృహస్థాశ్రమములయందు ప్రవేశించవలసినది. శ్రీశంకరాచార్యులు మొదలగునట్టి మహానుభావులు తమతమ శిష్యులద్వారా పుత్రుడు చేయవలసిన కార్యములు చేయించెదరు. మరియు ప్రతిమనుజుడు తనకు తెలిసినవిద్యను పుత్రుని ద్వారాగాని, శిష్యులద్వారాగాని, మనుష్యులలోకమున కుపయోగముగ నుండుకొరకు వ్యాపకము చేయవలసినదియేగాని దానినినశింపచేయకూడదు. కావున నేఛాన్దోగ్యోపనిషత్తునందు ‘ఇదం వావతేత్ జేష్ఠాయ పుత్రాయపి తా బ్రహ్మప్రబ్రూయాత్ ప్రాణాయావానైవాసి నే’ అని చెప్పబడినది. (౩-ప్ర, ౧-ఖం, ౪-వాక్యం.)

౮. ఈయనువాకమునకు సంబంధించిన ఇతరశాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శాఖలు.		మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము ౪ ౧.౧౨. ౧౩	
కాతకసంహిత	౧. ౧౦	తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము	౩. ౩. ౧-౪౦
మైత్రాయణీసంహిత	౧. ౧. ౧౧	శతపథబ్రాహ్మణము	౧. ౩.౧. ౪- ౨౮
కపిష్ఠలకతసంహిత	౧. ౧౦	కల్పము.	
వాజసనేయసంహిత	౧. ౨౯-౩౧	మానవశ్రౌతం	౧. ౨. ౫
బ్రాహ్మణము.		కాతీయశ్రౌతము	౨. ౬. ౪౬-౭. ౯
కాతకబ్రాహ్మణము	౩౧. ౯	ఆపస్తంబశ్రౌతము	౨, ౪. ౨- ౭. ౧౧

దశమోఽనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మచేనమః.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగస్య

ఏ కా ద శో ౭ ను వా కః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. కృష్ణః అసి ఆఖరేష్ఠః అగ్నయే త్వా స్వాహా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || కృష్ణః=(ఓచిత్స్వరూపమా నీ
పు కృష్ణరూపమును ధరించి, ఆఖరేష్ఠః
=వనమనెడు శరీరమందుండు దానపు,
అసి=అగుచున్నావు, త్వా=(అట్టి) ని
న్ను, అగ్నయే = భగవంతునికొరకు,
స్వాహా=సమర్పించుచున్నాను.

తా|| ఓచిత్స్వరూపమానీపు వనమం
దు కృష్ణమృగమున్నరీతిని శరీరమందుం
చున్నావు. నిన్ను భగవంతునికి సమ
ర్పించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

టీ|| కృష్ణః=[ఓయిత్తా అనగా మో
దుగ లేక రావిసమిధానీపు] కృష్ణరూప
మైనదానపున్ను, ఆఖరేష్ఠః=వృక్షమం
దుండుదానపున్ను, అసి= అగుచున్నా
వు, అగ్నయే=అగ్నికొరకు, [ప్రియమై
న] త్వా=నిన్ను, స్వాహా=ప్రోక్షించు
చున్నాను.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి
మోదుగ లేక రావి మొదలైనసమిధలు
మీద ప్రోక్షించవలయును.

వి || కృష్ణశబ్దమునుగూర్చి “ కృష్ణశబ్దమృగాఖ్యాయాం ఆద్యుదాత్తత్వమ్”
అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది (౧-౧-౧౧) అందువలన ఇచ్చట కృష్ణ
శబ్దమునకు కృష్ణమృగమని యర్థము. భగవంతుడు దేవతలయందుండు వాడనియు,
కృష్ణరూపమునుధరించి వృక్షమనెడి యీశరీరమునందు ప్రవేశించెననియు బ్రాహ్మ
ణము చెప్పుచున్నది. “అగ్నిద్వేదేభ్యోనిలాయత కృష్ణరూపం కృత్వాసవనగృతీక్షా
ప్రావిశత్” (తై. బ్రా. ౩-౩౬)

“ఆఖరేష్ఠః” ఆఖరఃసగ త్రవ్వెడియాయుధము, ఆఖరేష్ఠః అను శబ్దమును
గూర్చి “ఆఖరేతివృత్తి స్థాక, వత్వం, వేదేనిత్యమలుక్” అనితారానాధవాచస్పత్య
(౨౪)

మునందు చెప్పబడినది. (పుట. ౬౦౩) అనగ ఆఖరమందుండునది. ఇది వేదము సంపాద్యబలకృమాసమగుటచేత ఆఖరస్థః అనియుండదు. ఆఖరమునగ రంద్రము, త్రవ్వేడియాయుధమని విలియం నిఘంటువునందు చెప్పబడినది. (పుట. ౧౧౩) ఆఖరమునందుండునది గనుక నిచ్చట ఆఖర శబ్దమునకు రంద్రమని యర్థము చెప్పవలయును.

శరీరము వనస్పతియనగ వృక్షమని యిదివరకు వ్రాసియున్నాము (దశమో ౭ సువాక సామాన్యవిషయము చూడుము) ఆఖరేష్ఠః అనగ నీశరీరమందుండు వాడని గ్రహించవలయును.

ఈమంత్రమునందు అధ్యాహారపదము ఏమియైనది స్వాహాశబ్దార్థము వలన గ్రహించదగును. ఈశబ్దమునుగూర్చి విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడిన దేమనగ “అతో అగ్నేయేప్రియంత్యంప్రోక్షామి తదేతత్ కర్తవ్యమితిస్వకీయాసరస్వతీబ్రూతే । సోయమగ్ధః స్వాహాశబ్దవాచ్యః అత ఏవ అగ్నిహోత్రబ్రాహ్మణే ప్రజాపతేః స్వకీయయా వాచాసహసంవాదే ఏవమామ్నాయతే తం వాగభ్యవదజ్ఞాహుధీతి సో అబ్రవీత్ కస్త్యమసీత్సినైవతేవాగిత్యబ్రవీత్ సోజుహోత్స్విహేతితత్స్వాహాకారస్యజన్మ ఇతి । అథవానానార్థవాచీస్వాహాశబ్దో అత్రప్రోక్షణంబ్రూతే” (చెన్నపట్టణం కూర్పుపుట ౧౬౭)

స్వ+ఆహా=స్వాహా, స్వ అనగ నీసంబంధమైనదానిని అని, ఆహా=చెప్పచున్నది. (ఈవిషయమై సామాన్యవిషయములంజూడుము)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేషధ్వవహ్నిప్రియతమత్వాత్ తదభేదోపచారేణకృష్ణామృగోసి । తథావనస్పతిస్థోఅసి । అతోఅగ్నేయేప్రియంత్యంప్రోక్షామి” (చెన్నపట్టణంకూర్పుపుట ౧౬౭)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “కృష్ణాసిఆఖరేష్ఠోగ్నేయేత్వాస్వాహేత్యాహ । అగ్నయ ఏవైసంజుప్తంకరోతి|అథోఅగ్నేరేవ మేధమవరుంథే” (తై.బ్రా.౩-౩-౬) ఈ మంత్రమునకు వినియోగము “కృష్ణాస్యాఖరేష్ఠ ఇతిత్రిప్రోక్షతి” (ఆపస్తంబ శ్రౌత ౨-౮-౧)

౨. వేదిః అసి బర్హిషే త్వా స్వాహా.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ వేదిః= (ఒకశరీరమానీవు) పృథివీరూపమైనదానవు, అసి=అగుచున్నావు, త్వా=నిన్ను, బర్హిషే=ప్రజలకొ

కరార్థము.

టీ॥ వేదిః=ఒకేదిప్రదేశమానీవు మాచేత పొందబడినదానవు, అసి=అగుచున్నావు, బర్హిషే=దర్భనుంచుటకొరకు,

రకు, స్వాహా=సమర్పించుచున్నాను.

త్వా=నిన్ను, స్వాహా=ప్రోక్షించుచున్నాను.

తా || ఓశరీరమానిన్ను ప్రజలకొరకు సమర్పించుచున్నాను.

వినియోగము || ఈ మంత్రముచెప్పి వేదికయందు దర్శనంచుటకు ప్రోక్షించవలయును.

వి || ఆత్మ భగవత్సంబంధమగుటచే దానిని భగవంతునికి సమర్పించుటను గూర్చి ప్రథమ మంత్రమునందు చెప్పబడినది. శరీరము పృథివి సమబంధమగుటచే ప్రజలయొక్క యుపయోగము నిమిత్తమర్పించవలయునని యీమంత్రమునందు చెప్పబడినది. పరోపకారమిదంశరీరమని ప్రసిద్ధి.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేవేదేత్వంలభాసి । తదిమామ విద్వంత యదిమామవిద్వంత తద్వేద్యవేదిత్వం” ఇతి శ్రుతేః । అథోబర్హిర్ధారయితుం త్వాంప్రోక్షామి” (పుట. ౧౬౭)

ఇచ్చటవేదియను పదము పృథివియనియు, బర్హిషి అనుపదము ప్రజలనియు బ్రాహ్మణమునందు వ్యాఖ్యానము చేయబడినది. “వేదిరసిబర్హిషే త్వాస్వాహే త్వాహ । ప్రజావైబర్హిః పృథివీవేదిః” (ప్ర. బ్రా. ౩-౩-౬) ఈ మంత్రమునకు వినియోగము. “వేదిరసీతిత్రిచ్ఛేదిం” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౮-౧)

౩. బర్హిః అసి స్రుగ్భ్యః త్వా స్వాహా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || బర్హిః= (నీవు) సంతానము, అసి=అగుచున్నావు, స్రుగ్భ్యః=యజమానులకొరకు, త్వా=నిన్ను, స్వాహా=సమర్పించుచున్నాను.

తా || సంతానమును భగవద్భక్తులకు సమర్పించుచున్నాను.

కర్తావధము.

టీ|| బర్హిః=ఓదర్భా(నీవు వేదికయందు పరచబడువానవు) అసి = అగుచున్నావు, స్రుగ్భ్యః= హోమముచేసేపాత్రములనుంచుటకు, త్వా=నిన్ను, స్వాహా=ప్రోక్షించుచున్నాను.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి దర్భలుమీద హోమముచేసెడి పాత్రములనుంచుటకు ప్రోక్షించవలయును.

వి || “బర్హిః” అనగ ప్రజలనియు, స్రుగ్ అనగ యజమానుడనియు, బ్రాహ్మణమునందు వ్యాఖ్యానముచేయబడినది. ప్రజలనగ మనుజులు, సంతానము. అని రెండర్థములు, ప్రజమొదలగు ౧౫-పదములు అపత్వార్థమునందు చెప్పబడినది

(వేదనిఘంటు. ౨-౨) ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “షేదర్భత్వంపే దేర్భ ప్రవృణమసి । అత స్త్వయిస్రుచః స్థాపయితుంత్యాంప్రోక్షామి” (పుట. ౧౬౮)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “బర్హిరసి స్రుగ్భ్యస్త్యాస్వాహేత్యాహ । ప్ర జావైబర్హిః యజమానః స్రుచః” (తై. బ్రా. ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము. “బర్హిరసీతిత్రిర్బర్హిః । అంత్రర్వేదిపురోగంధి బర్హిరాసాద్య” (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౨-౮-౧)

౪. దివే త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || త్వా=నిన్ను, దివే=స్వర్గలోకముకొరకు, (సమర్పించుచున్నాను)

తా || యజమానుడు తనను స్వర్గలోకమునకు సమర్పించుకొనుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

టీ || దివే=[ఓదర్భసముదాయమా] స్వర్గలోకముకొరకు, త్వా=నిన్ను, [అగ్రభాగములో ప్రోక్షించుచున్నాను].

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పిదర్భసముదాయముయొక్క అగ్రభాగమందుప్రోక్షించవలయును.

వి || ౪- ౫- ౬- మంత్రములను కలపి బ్రాహ్మణమునందు వ్యాఖ్యానము చేయబడినది “దివేత్వాంతరిక్షాయత్వా పృథివైన్విత్యేతి బర్హిరాసాద్యప్రోక్షతి, ఏభ్య ఏవైనం లోకేభ్యఃప్రోక్షతి” (తై. బ్రా. ౩- ౩- ౬)

ఈ మంత్రమునకు వినియోగము “దివేత్వేత్యగ్రం ప్రోక్షతి” (ఆపస్తంబశ్రౌ ౨- ౮- ౧)

౫. అన్తరిక్షాయ త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || అన్తరిక్షాయ= అంతరిక్షముకొరకు, త్వా = నిన్ను, (సమర్పించుచున్నాను.)

తా || యజమానుడు తనను అంతరిక్షముకొరకు సమర్పించుకొనుచున్నాడు

కర్తార్థము.

టీ || అన్తరిక్షాయ = [ఓదర్భసముదాయమా] అంతరిక్ష లోకము కొరకు, త్వా= నిన్ను, [అగ్రభాగములో ప్రోక్షించుచున్నాను].

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి వేదియందుంచిిన దర్భసముదాయముయొక్క మధ్యభాగమందు ప్రోక్షించ వలయును.

వి || ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమును గూర్చి ఈయనువాకముయొక్క ౪-వ మంత్రముచూడుము.

ఈమంత్రబ్రాహ్మణమును గూర్చి ౪-వ మంత్రము చూడుము.

ఈమంత్రమునకు వినియోగము. “ఆంతరిక్షాయ త్వేతిమధ్యం” (ఆపస్తంబ శ్రౌత ౨-౮-౧-)

౬. పృథివై శ్చ త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || పృథివై శ్చ = పృథివికొరకు, త్వా = నిన్ను, (సమర్పించుచున్నాను).

తా || యజమానుడు తనను పృథివి కొరకు సమర్పించు కొనుచున్నాడు,

కర్తార్థము.

టీ || పృథివై శ్చ = [ఓదర్శనముదాయమా] పృథివికొరకు, త్వా = నిన్ను [మూలమందు ప్రోక్షించుచున్నాను] వినియోగము. ఈమంత్రముచెప్పి పై చెప్పిన దర్శనముదాయముయొక్క ఆది భాగమందు ప్రోక్షించవలయును],

వి || ఈమంత్ర బ్రాహ్మణమునుగూర్చి ఈయనువాకము యొక్క ౪-వ మంత్రము చూడుము. యజమానుడు త్రిలోకములయందుండెడి సమస్తభూతముల కుపకారిగనుండవలయునని ౪-౫ ౬-మంత్రములయొక్క తాత్పర్యమైనట్టుర్యతోచుచున్నది బ్రాహ్మణమును గూర్చి ౪-వ మంత్రము చూడుము.

ఇందుకువినియోగము “పృథివై శ్చ త్వేతిమూలం” (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౨-౮-౧-)

౭. (౧)స్వధా పితృభ్యః (౨) ఊర్క్ భవ బర్హిషద్యభ్యః

(౩) ఊర్హా పృథివీం గచ్ఛత.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧)పితృభ్యః = పితృదేవతల కొరకు, స్వధా = స్వధాకారము. (౨) బర్హిషద్యభ్యః = మాసపితృదేవతలకొరకు, ఊర్క్ = బలము, భవ = ఔగాక. (౩) ఊర్హా = బలముతో, పృథివీం = భూమిని గచ్ఛత = పొందండి.

కర్తార్థము.

టీ || పితృభ్యః = [ఓఉదకమానీవు] పితృదేవతలకొరకు, స్వధా = ఇవ్వబడినావు, బర్హిషద్యభ్యః = ధర్మయందుండు, పితృదేవతలకొరకు, ఊర్క్ = రసరూపమయినదానవు, భవ = అగుము, ఊర్హా = [ఓఉదకములారామీరు] రసముతో, పృథివీం = భూమిని, గచ్ఛత = పొందండి.

తా ॥ పితృదేవతలకు సంతోషమా
గాక. పృథివి ఫలించుగాక.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పివే
దికయొక్కదక్షిణ భాగమందు దర్భప్రో
క్షణ శేషమైన ఉదకమునుంచవలయును

వి ॥ ఈమంత్రమును గూర్చి విద్యారణ్య భాష్యమునందు చెప్పబడినదేమ
నగ “హేజలమయాత్వం పితృభ్యోదత్తమసి, అతోబర్హిష్యవస్థితేభ్యః పితృభ్యోరస
రూపంభవ, హేజలావయవాభవదియోసరసరూపేణ పృథివీం గచ్ఛత” (పుట. ౧౬౮)

ఈమంత్రము బ్రాహ్మణమును సరించి ౩ భాగముల గ చేయబడియె. (౧) స్వ
ధాపితృభ్య ఇత్యాహ, స్వధాకారోహిపితృణాం, (౨) ఊర్గభవ బర్హిషద్యభ్యః ఇతి
దక్షిణాయైశ్రోణే రోత్రర నైవ్యనిసయతి సంతతైవ, మాసావైపితరో బర్హిషదః
మాసానేవప్రీతాతి మాసావాఽపధీర్వర్ధయంతి మాసాః పంచతిసమృద్ధ్యై అనతి
స్కందౌ హపర్జన్యోవర్తతీ యత్రైతదేవంక్రియతే (౩) ఊర్జాపృథివీం గచ్ఛతేత్యా
హ! పృథివ్యా మేవోద్బందధాతి తస్మాత్పృథివ్యా ఊర్జాభుంజతే” (తై. బ్రా ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “స్వధా పితృభ్య ఇతి దక్షిణాయైశ్రోణేరో
త్రరస్యాః సంతతం నిసీయ” (ఆపస్తంబ శ్రౌత ౨-౮-౩) ఇందుకును విద్యార
ణ్యమునందు చెప్పిన వినియోగమునకును కొంచము భిన్నముగ నున్నది. “అతిశ
ష్టాప్రోక్షణీర్థక్షిణాయైశ్రోణే రోత్రరస్యాః శ్రోణే సంతతం నిసయతి, స్వధాపితృభ్య
ఊర్గభవ బర్హిషద్యభ్యః ఊర్జాపృథివీం గచ్ఛత” (పుట ౧౬౮)

౮. విష్ణోః స్తూపః అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ ॥ విష్ణోః = (ఓమనుజాదానీవు)
యజ్ఞమునకు, స్తూపః = ధారకుడవు, అ
సి = అగుచున్నావు.

తా ॥ పైచెప్పిన మహాయజ్ఞములను
మనుజుడు చేయవలయును.

కర్తారథము.

టీ ॥ విష్ణోః = (ఓ ప్రస్తురమా అనగా జర
కట్టానీవు) వ్యాప్తమయిన యజ్ఞమునకు,
స్తూపః = సంఘాతరూపముగ ధారక
మయినదానవు, అసి = అగుచున్నావు.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పిద
ర్భ కట్టను గ్రహించవలయును.

వి ॥ ప్రతిమనుజుడు ప్రతిదినము పంచమహా యజ్ఞములను చేయవలసినవిధి
యొప్పుననున్నది. ఆమహాయజ్ఞము లెవ్వియోనవి. స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణమునందు చెప్పం
బడినది. “పంచవా ఏతే మహాయజ్ఞాః సతతిప్రతాయంతే సతతిసంత్యంతే దేవయ
జ్ఞః పితృయజ్ఞో భూతయజ్ఞో మనుష్యయజ్ఞో బ్రహ్మయజ్ఞ ఇతి” (యజురారణ్యకం

౨-ప్ర,౫-అ,౧౦-ప) వీటినిగురించియే యీయనువాకముచెప్పుచున్నది. కావుననే విద్యారణ్యభాష్యమునందీమంత్రమునకుపూర్వమునందు చెప్పబడినదేమనగ “స్వధాకారఃపితౄణాం ప్రియఇత్యయమగ్ధో వాజసనేయి కాభాయాంప్రసిద్ధః దేవా ఉపజీవంతి స్వాహాకారంచ, వషట్కారంచ,హస్తకారమనుష్యాః స్వధాకారం పితరః ఇతిశ్రుతిః” (౧-౬౯)

“స్తూపః” అనుశబ్దమును గూర్చి భట్ట భాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “తస్యస్తూపః సంఘాతోసి త్వదాత్మనాయజ్ఞః సంహత ఇతిస్తుతిః” (౧-౧-౧౧) యాస్కనిరుక్తమునందు “స్తూపః స్త్రీయతేస్సంఘాతః” అని చెప్పబడినది. (౧౦-అ, ౩౩ - ౪౦,)దుర్గాచార్యటీకయందు “నైవసంఘాతే తస్య స్తూపః సంఘాతః” అనిచెప్పబడినది. (కలకత్తాకూర్పు పుట - ౧౩౭) ఈపదముస్తుపః అనివాజసనేయులు పఠించుచున్నారు. (౨- అ, ౨- ౩౦) ప్లేవ్యస్త్రై శబ్దసంఘాతయోః” అని మహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినది. (కలకత్తాకూర్పు పుట. ౨౧ శతపథశ్రుతియందు చెప్పబడినదేమనగ “విష్టోస్తూపోసీతీ యజ్ఞోవైవిష్టః తస్యైయమేవ శిఖా” (౧-అ,౩-౩- ౫.)అయినను బ్రాహ్మణముననుసరించి యజ్ఞమునుధరించినవాడుఅనగచేయువాడనియర్థమువ్రాయబడినది. ఈబ్రాహ్మణమునందుచెప్పబడినదేమనగ“విష్టోస్తూపోసీత్యాహయజ్ఞోవైవిష్టఃయజ్ఞస్యధృత్యై” (తైబా౩-౩-౬)

ఈపదమునకనేకార్థములు చెప్పబడియున్నను తాత్పర్యమొకటిగనే తోచుచున్నది.

తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణమందు ‘ధృత్యై’ అని యుండుటవలన మహాయజ్ఞములను ధరించవలసినది. అనగచేయవలసినది. అనితోచుచున్నది. నిరుక్తమునందు సంఘాతమని చెప్పటంజేసి భట్ట భాస్కరమునందు చెప్పినప్రకారము యజ్ఞములనుజయించవలెనని తోచుచున్నది. ఈమహాయజ్ఞములుచేయుట మహాదుర్గభము భూతములయందు దయయు, మనుష్యులయందు ప్రేమయు, పితృలయందు విశ్వాసమును, దేవతలయందు గౌరవమును, బ్రహ్మయందు భక్తిని చూపించవలయును. వీనిని క్రమముగ నెరవేర్చుటయే యుద్ధమును జయించుట. కావుననే స్తూపః అనగశిఖ యని శతపథశ్రుతియందుచెప్పబడినది.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేప్రస్తురత్వం న్యాపినోయజ్ఞస్య సంఘాతరూపోధారణోసి” (పుట. ౧౬౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము విష్టోపాస్తూపోసీతికర్తవ్యమని వాచాపనీయం ప్రతిప్రస్తురముపాదతై” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨- ౮. ౫.)

౯. ఊర్ధ్వమ్రదసం త్వ స్తృణామి స్వాసస్థం దేవేభ్యః.

ఊర్ధ్వము.

టి || ఊర్ధ్వమ్రదసం = కనుబొమ్మలన
డుమనుండెడు మహాపురుషలక్షణమైన
నుడిచే మృదువుగ చేయబడిన, త్వ = ని
న్ను, దేవేభ్యః = భగవంతునికొరకు, స్వా
సస్థం = మంచిస్థానమగునటుల, స్తృణామి
= ప్రీతిచేయుచున్నాను.

తా || మహాయజ్ఞముల చేత సతతము
మర్దనచేయబడిన నీమనస్సు భగవంతుని
యొక్కనివాసమున కర్పమైనదిగ చేయు
చున్నాను.

కర్తృత్వము.

టి || ఊర్ధ్వమ్రదసం = కంబళివలె మృ
దువైనట్టియు, దేవేభ్యః = శేవతలకు, స్వా
సస్థం = మఖిస్థానమగునట్టియు, త్వ =
[దర్శనముదాయమా] నిన్ను, స్తృణా
మి = వేదికయందు పరచుచున్నాను,

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి వే
దియందు దర్శన పరచవలయును.

వి || ఈఅనువాకముయొక్క ౧-౨మంత్రములు మహాయజ్ఞములు చేయవల
యుననియు, నట్టియజ్ఞములచే పరిశుద్ధిచేయబడిన మనుజునియొక్క మనస్సునెడి
స్థానము భగవన్నివాసమునకు ప్రీయమైనదిగ చేయవలయుననియు తాత్పర్యము. ఇ
దియెమనోయజ్ఞము, ధ్యానము, తపస్సుని గ్రహించవలయును.

“ ఊర్ధ్వ ” పదమునుగూర్చి గురుబాలప్రబోధికయందు చెప్పబడినదేమన
గ కనుబొమ్మల నడుమనుండెడు మహా పురుషలక్షణమైన నుడిచేరు “ ఊర్ధ్వోత్తి
త్యూర్ధ్వ ఊర్ధ్వో ఆచ్ఛాదనై ” అని(పుట. ౩౧౫)

నిరుక్తమునందు చెప్పబడినదేమనగ “ ఉరణః ఊర్ధ్వవాక్ భవత్యూర్ధ్వ పు
నః పృణోతే రూర్ధ్వోతేర్వా ” (౫-అ, ౨౧-ఖం)

“ మ్రదసం ” అనుశబ్ద మునుగూర్చి భట్టిభాస్కరమునందు చెప్పబడినదే
మనగ “ మ్రదమద్దనేమిజ్ఞేయస్తాత్ మమ్రదిత్వాదినా రుర్విధీయతే ” (౧-౧-౧౧)

“ స్తృణామి ” అనునది “ స్తృప్రితా ” అనుధాతువువలన నిష్పన్నమై
నట్లు తారానాథవాచస్పత్యమునందు చెప్పబడినది(పుట. ౫౩౪౨)

“ స్వాసస్థం ” అనుశబ్దమునుగూర్చి భట్టిభాస్కరమునందు చెప్పబడినదే
మనగ “ శోభనాన్సుఖవంతః ఆసితారః స్థాతారశ్చయస్త్వికాసః స్వాసస్థః ఆసి
తారః ఆసాః పచాద్యచ్ స్థాతారః స్థాఃక్విప్ సమహారద్వంద్వః ఆసస్థంశోభనం
ఆసస్థం అస్తిన్నితి స్వాసస్థంససశ్శామిత్వృత్తరపదాన్తోదాత్తత్వం ” (౧౧-౧౧)

“పరిధిః, పరితః, సర్వతః, ధాతారక్షకః” అనిభట్టభాస్కరభాష్యమునందు చెప్పబడినది (౧-౧-౧౧). అంతటనుండెడికట్ట అట్టికట్టచే నన్నుచుట్టుకాపాడు మని యజమానుడు భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడు. అనగ నెచ్చటచూచినను భగవంతుడే గనుపడవలయుననిప్రార్థన.

‘ఇడః’ ఈశబ్దమున కనేకార్థములు గలవు. ఇళః, ఇలః, అనికూడప్రయోగములుగలవు. ఈడ = స్తుతౌఅనుభాతువువలన నిష్పన్నమైనట్టు వేదనిఘంటు నిర్వచనమునందు వ్రాయబడినది. (పుట. ౧౪) ‘ఇడః’ అనగ “స్తోతుమర్హః” అనికుక్షయజుర్యేద భాష్యమునందు చెప్పబడినది. (బొంబాయికూర్పు పుట. ౧౦౩).

‘ఈడితః’ రోళితః అనికూడపాఠముగలదు. ‘సర్వైః ఈడితః స్తుతః’ అనిభట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౧౧).

ఈపదమును స్వాసస్థాం అనివాజసనేయలు పఠించుచున్నారు. (వాజసనేయసంహిత ౨-౨, ౨-౩౦)

దేవేభ్యః ఏకవచనార్థే బహువచనము. ౬౦-వ పుటచూడుము.

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ఊర్ధ్వామ్రదసంత్యాస్తృణామిత్యాహ! యథాయజుర్యైతత్! స్వాసస్థందేవేభ్యఇత్యాహ! దేవేభ్య ఏవైనఘ్నిసస్తంకరోతి” (తై. బ్రా. ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “ఊర్ధ్వామ్రదసంత్యాస్తృణామితిబర్హిషే దింస్తృణాతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౯-౨)

౧౦. గంధర్వః అసి విశ్వావనుః విశ్వస్తాత్ ఈషతః యజమానస్య పరిధిః ఇడః ఈడితః

జ్ఞానార్థము.

టి || గంధర్వః=గంధర్వుడను పేరుగలిగినట్టియు, విశ్వావనుః=విశ్వావనుడను పేరుగలిగినభగవంతుడవై ననీవు, విశ్వస్తాత్=సమస్తమైన, ఈషతః=హింసలవలన, యజమానస్య=యజమానునకు, పరిధిః=సంరక్షకుడవు, అసి= అగుచున్నావు, ఇడః=స్తోత్రార్హుడవు, ఈడితః=స్తోత్రముచేయబడువాడవు,

తా || గంధర్వుడు విశ్వావనుడను

కర్తార్థము.

టి || విశ్వావనుః= [ఓమధ్యమపరిధి అనగా మోదుగవుడకానీవు] విశ్వావనుడనుపేరుగల, గంధర్వః=గంధర్వునివంటిదానవు, అసి=అగుచున్నావు, విశ్వస్తాత్=(గనుక) సమస్తమైన, ఈషతః= హింసరాకుండనటుల, యజమానస్య=యజమానునకు, పరిధిః=సంరక్షకురాలవును, ఇడః=అన్నరూపమైనదానవును, ఈడితః= అందిరిచేత] స్తుతించబడుదానవును అగుగాక.

పేరుగలిగిన నీవు, యజమానుని అన్ని
బాధలనుండిరక్షించుము. నిన్ను ఎల్లప్పుడు
యజమానుడు ప్రోత్రముచేయుగాక.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి
మధ్యమ మోదుగ పుడకను అగ్నికి తూర్పు
గానుంచవలయును.

వి || మహాయజ్ఞములను సత్కర్మలను చేయుచు మనుజుడు పక్ష్యమును జెంది
భగవంతుని తన మనస్సునందు నిలుపుకొని ప్రకృతి సంబంధమైన యేచింత
లు రాకుండునటుల భగవంతుని నిరంతరము ధ్యానించుచు నుండవలయునని యీ
అనువాకము విశదముగ దెలియచేయుచున్నది.

“గర్ధర్యః” ఈశజ్ఞమునకు అనేకార్థములుగలవు. ఇందుకు పుష్పత్పత్తి “గాః
స్తుతిరూపా గీతిరూపా వావాచః రక్షిన్వాధారయతి. ధృ—వ, గోగ్రమాదేవోవా”
అని తారానాథ వాచస్పత్యమునందు చెప్పబడినది. (౨౫౨౭) గర్ధర్యపదము
భగవత్సర్వమైనటుల “దేవసవితః” అను మంత్రముయొక్క భాష్యమునందు చె
ప్పబడినది. దేవసవితః ప్రసువయజ్ఞం ప్రసువయజ్ఞపతిం భగాయ దివ్యోగంధర్యః “కే
తపూః కేతన్నః పునాతు వాచస్పతిర్వాచన్నః స్వదతు” శుక్లయజుర్వేదము (౧౧-అ,
౭-కం), ఇందుకు మహేధరభాష్యము “హేదేవ సవితః యజ్ఞం ప్రసువ ప్రకర్షణ
ప్రేరయ యజ్ఞపతిం యజమానంచ భగాయసౌభాగ్యాయ ప్రసువ । కించ దివ్యోది
విభవస్సర్వగర్ధః కేతపూః కేతం పరిచిత్రే వర్తమానంజ్ఞానం పునాతి శోధయతీతి కే
తపూః ఈదృశోగంధర్యః గాంవాచంధారయతీతి గంధర్యః సవితానోస్తాకం కేతం
చిత్తవర్తిజ్ఞానం పునాతు బ్రహ్మవివర్తనేన శోధయతు వాచః వాణ్డ్యః పతిస్సవితా
నోస్తదీయాంవాచం స్వదతు స్వాదయతు అస్తదుక్తావాక్తస్మైరోచతా మిత్యర్ధః”
(పుట. ౧౭౬)

ఈ మంత్రమునకు కొంచము భేదముగ నీశాఖయొక్క ౧-కా, ౭-పు, ౭-అ,
౧-వ మంత్రముగ పరింపబడుచున్నది. ఇందుకు విద్యారణ్యభాష్యము. ౮౪౬-పుట
యందు వ్రాయబడినది అచ్చట కూడ గంధర్యః అనగ సవితః అని యర్థము చెప్పబడిన
ది. “విశ్వావసుః” అనగ “విశ్వం వాసయతి యః సః అని పుష్పత్పత్తి” శుక్లయజుర్వే
దభాష్యమునందు చెప్పబడినది (బొంబాయి కూర్పుపుట. ౨౦౩) “విశ్వానివనూ
ని అస్తిన్నితి బహువ్రీహౌ అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది (౧ - ౧ -
౧౧) ఇందువలన “విశ్వావసు” డనగ సర్వప్రపంచ ముండుండువాడు లేదా సర్వ
ప్రపంచమును తనయందుంచుకొను నట్టివాడు భగవంతుడుగాని, మరియొకడు
గాడు. కావున “గంధర్యః, విశ్వావసువు” అనగ భగవంతుడని యిచ్చట దెలియం
దగును.

“ఈషితః” పంచమివిభక్తి “ఈషగతిహింసాదానేషు” అను ధాతువువల
న నిష్పన్నమైనది.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేమధ్యమ పరిడేత్వం విశ్వావనూ నామకోగంధర్వోసితద్గృత్ రక్షకత్వాత్ । తేనసర్వస్తాద్ధింసకాత్ యజమానస్యపరి పోషకో అన్నరూపస్తుతోభవ” (పుట. ౧౭౧) ఈమంత్రము శాఖలయందు భిన్న భిన్నముగ పఠించబడుచున్నది. ‘విశ్వస్తాదీషమాణః’ అని మైత్రాయణీ సంహిత యందును, ‘విశ్వస్తాదీషతః’ అని కాతకసంహితయందును; ‘విశ్వస్తాద్యషతః’ అనిక పీఠ్యల సంహితయందును, ‘విశ్వస్వారిష్టైః’ అని వాజసనేయ సంహితయందును పఠించబడుచున్నది. (మైత్రాయణీసంహిత పుట. ౭)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “గంధర్వోసి విశ్వావనురిత్యాహ విశ్వమేవా యుర్యజమానే దధాతి” (త్రై బ్రా. ౩-౩-౬) కర్తయందుపయోగింపబడుటప్రస్త రము యజమానునికి “ఉపలక్షణము” అని బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడినది “యజ మానోవై ప్రస్తరః” (త్రై బ్రా. ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “గంధర్వోసి విశ్వావనురిత్యేతైః ప్రతిమం త్రముదగగ్రంమధ్యమం ప్రాగగ్రావితరా” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౯-౫)

౧౧. ఇంద్రస్య బాహుః అసి దక్షిణః యజమానస్య

పరిధిః ఇడః ఈడితః.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఇంద్రస్య = భగవంతునియొక్క, బాహుః = బలము, దక్షిణః = దక్షిణదిక్కుననుండి, యజమానస్య = యజమానునకు, పరిధిః = అంతటరక్షించునది, అసి = అగుచున్నది, ఇడః = ఓ భగవంతుడానీవు స్త్రాత్రార్థుడవు, ఈడితః = నీవు స్తోత్రము చేయబడువాడవు.

తా || భగవంతుడు దక్షిణదిక్కునంచి తనకేయా పత్తులు రాకుండునటుల చేయవలసినదని యజమానుడు ప్రార్థించుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

టీ || ఇంద్రస్య = ఓ దక్షిణపరిధి అనగా మోదుగవు డకా ఇంద్రునియొక్క, బాహుః = బాహువంటిదానవు, అసి = అగుచున్నావు, దక్షిణః = (గనుక) దక్షిణదిక్కునందుండి, యజమానస్య = యజమానునకు, పరిధిః = సరిక్షకురాలవును, ఇడః = అన్నరూపమైనదానవున్ను, ఈడితః = అందరిచేత స్తుతించబడుదానవును అగుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి అగ్నికి దక్షిణదిక్కునందు మోదుగసమీప నుంచవలయును.

వి || ఇంద్రశబ్దము భగవత్పరమైనటుల ప్రసిద్ధి.

‘బాహుః’ అనగ “బలంబలకారీవా” అని శుక్లయజుర్వేద భాష్యమునందు చెప్పబడినది. (బౌంబాయికూర్పుట. ౧౦౩)

దక్షిణః అనగ “దక్షతేపరకాక్యం శీఘ్రంకరోతీతి దక్షిణః. దక్షవృద్ధౌ శీఘ్రాన్ధేచ” అనిగురుబాలప్రబోధికయందు చెప్పబడినది (పుట. ౨౬౬). ఈప్రమాణమును బట్టి భక్తులను శీఘ్రముగ రక్షించువాడని కూడసగ్గము చెప్పవచ్చును (పూర్వమంత్రవివరణచూడుము)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ఇంద్రస్య బాహురసి దక్షిణాభిత్వాహ । ఇంద్రియమేవ యజమానేదధాతి” (తై. బ్రా. ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము. “ఇంద్రస్య బాహురసి దక్షిణోయజమానస్య పరిధిరీడః ఈడిత ఇతిదక్షిణం” (విద్యారణ్యం పుట. ౧౭౧) దీనియొక్క వినియోగము ఆపస్తంబమందు కొంచముభిన్నముగ చెప్పబడినది. “ఆహవనీయ మభ్యగ్రంచక్షిణా” (౨-౯-౬)

౧-౨. మిత్రావరుణౌ త్వా ఉత్తరతః పరిధత్తాం ధ్రువేణ ధర్మణా
యజమానస్య పరిధిః ఇడః ఈడితః.

జ్ఞానార్థము.

టీ ॥ మిత్రావరుణౌ=మిత్రుడనియు
వరుణుడనియు; పేర్లుగలిగిన భగవంతుడు,
త్వా=నిన్ను, ఉత్తరతః=ఉత్తరదిక్కునంచి
బాధరాకుండునటుల, పరిధత్తాం=ధరించుగాక,
ధ్రువేణ = నిత్యమైన, ధర్మణా=ధర్మముచేత,
యజమానస్య=యజమానుని, పరిధిః=అంతటరక్షించువాడు.
ఇడః = స్తోత్రార్హుడవు, ఈడితః=స్తోత్రముచేయబడువాడవు.

తా ॥ భగవంతుడు యజమానునకు ఉత్తరదిక్కునంచి ఏలాటిబాధలు రాకుండ రక్షించుగాక.

కర్తావధము.

టీ ॥ త్వా= [ఓయుత్తరపరిధి అనగా మోదుగసమిధా] నిన్ను, మిత్రావరుణౌ=మిత్రావరుణదేవతలు, ఉత్తరతః=అగ్నికి ఉత్తరదిక్కునందు, పరిధత్తాం=ఉంచుదురుగాక, ధ్రువేణ=(నిత్య) నిత్యమైన, ధర్మణా=ధర్మముచేత, యజమానస్య=యజమానునకు, పరిధిః=సంరక్షకురాలవును, ఇడః=అన్నరూపమైన దానవును, ఈడితః = అందరిచేతస్తుతింపబడుదానవును అగుగాక.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి అగ్నికి ఉత్తరభాగమందు పరిధినుంచవలయును.

వి ॥ మిత్రావరుణ శబ్దములు భగవత్పరము ప్రసిద్ధి “ఇంద్రంమిత్రం వరుణమగ్నిమాహురథోదివ్యః సనువర్ణోగరుత్మాకౌ । ఏకంసద్విప్రబహుధావదంత్యగ్నియమంమాతరిశ్వానమాహుః” (ఋగ్వేదము ౧-మం, ౧౬౪-సూ, ౪౬ఋక్కు)

మిత్రమనగ ప్రమితేర్తరణాత్త్రాతారం’ అనియు “వరుణంపాపస్యసచారకం” అనియుసాయన భాష్యమునందు చెప్పబడినది. (సీమకూర్పు ౨౮-౬,

పుట)మిత్రశబ్దమునుగూర్చి సంధ్యాపంథనభాష్యమునందు శ్రీదేశికులవారుచెప్పిన దేవునగ “మిత్రస్తా”తా, సఖావా; వేదాంతైరపరిచ్ఛిన్నమహిమేతి సమిత్రాయస్యా మతంతస్యమతం మతంయస్యనవేదసఃఇతిశ్రుతేః. రక్షకత్వంతు తస్యైవప్రసిద్ధం భగవతః ” అని చెప్పబడినది.

వరుణశబ్దమును గూర్చి “హేవరుణపరమాత్మై వరుణో వారుణోవృక్షఇతి తన్నామ సహస్రపారాత్ ” అని వైచేప్పినసంధ్యాభాష్య పుట. ౧౭.

ధర్మణా అనగ “స్వాభావికధారణశక్త్యా” అని శుక్లయజుర్వేదభాష్యము నందు చెప్పబడినది(బాంబాయికూర్పు పుట ౧౦౩)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “మిత్రావరుణాత్వోత్తరతః పరిధత్తామిత్యా హప్రాణాపానా మిత్రావరుణౌ ప్రాణాపానావేదాన్తిక్షదధాతి” (తైబ్రా ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “అవాగ్రముత్తరం” (ఆపస్తంబశ్రౌతి-౯-౬)

౧౩. సూర్యః త్వా పురస్తాత్ పాతు కస్యాః చిత్ అభిశస్త్యాః

జ్ఞానార్థము.

టీ || సూర్యః=భగవంతుడు, త్వ= నిన్ను, పురస్తాత్=తూర్పుదిక్కునుంచి కస్యాశ్చిత్=ఎటువంటి, అభిశస్త్యాః= జూంసవలననుండియు, పాతు = రక్షించుగాక.

తా || భగవంతుడునిన్ను తూర్పుదిక్కున నుండి రక్షించుగాక

కర్తార్థము-

టీ || త్వ = [ఓఆహవనీయాగ్ని]ని న్ను, సూర్యః= సూర్యుడు, పురస్తాత్ =తూర్పుదిక్కునందు, కస్యాశ్చిత్ = ఏయొక, అభిశస్త్యాః=హింసవలననుంచి యు, పాతు = రక్షించుగాక.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి ఆ హవనీయాగ్ని నభిమంత్రించవలయును.

వి || సూర్యః అనగ భగవంతుడని విష్ణుసహస్రనామములయందు చెప్పబడినది. శ్రీశంకరులవారు ఈశబ్దమునుగరించి వ్రాసినభాష్యమేమనగ “నూతేఃక్రియ మితి సూర్యః సూతేస్సునతేర్వా సూర్యశబ్దోనిపాత్యతే రాజనూయేత్వాది శ్రీపాణి నివచనాత్ సర్వస్యజగతః ప్రసవితాసవితా । రసానాంచతథాదానాద్ర విరిత్యభిధీయతే ప్రజానాంచ ప్రసవనాత్ సవితేత్యభిధీయత ఇతి విష్ణుధర్మోత్తరే రవిర్జ్ఞాంచనంచతురసేత్యి రవిలోచనః అగ్నిర్భూరాచక్షుషీ చంద్రసూర్యావితీ మంత్రవర్ణాత్” (పుట. ౬౩) సూర్యశబ్దమునుగూర్చి శ్రీదేశికులవారు సంధ్యాభాష్యమునందు చెప్పినదేవునగ “సుష్టుఈరయతి ప్రేరయతీతి సూర్యః పరమాత్మా” అని.

పురస్తాత్ అనుశబ్దమునుగూర్చి ౧౬-వ పుటచూడుము. “శస్త్యాః” అనునది “శనుహింసాయం” అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనదని భట్టిభాస్కరమునందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౧౧)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము- “పురస్తాత్పత్విత్యాహ । రక్షసామపహ
త్యై కస్యాశ్చిదభిశస్త్యా ఇత్యాహ । అపరిమితాదేవైసంపాతి” (తై. బ్రా. 3-3-౬

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “నూర్యస్త్యా పురస్తాత్పత్విత్యా హవనీయ
మభిమన్త్ర్యి ఉపర్యాహవసీయే ప్రస్తరంధారయన్నగ్నిం కల్పయతి” (ఆపస్తంబ
శ్రౌతం. ౨ - ౯ - ౭)

౧౪. వీతిహూత్రం త్వా కవే ద్యుమంతం సమ్ ఇధీమహి అగ్నే
బృహంతం అధ్వరే.

జ్ఞానార్థము.

టీ || కవే = జ్ఞానస్వరూపుడైన, అ
గ్నే = ఓభగవంతుడా, వీతిహోత్రం =
స్తోత్రరూపమైన వాక్కులు గలిగినట్టి
యు, ద్యుమంతం = బహుప్రకాశముగ
లిగినట్టియు, బృహంతం = మహత్తుగలిగి
నట్టియు, త్వా = నిన్ను, అధ్వరే = అ
హింసయైన ధ్యానమునందు, సం = తె
స్సగ, ఇధీమహి = జ్వలించుచేసుకొనుచు
న్నాడను.

తా|| స్తోత్రరూపమైనట్టియు, బహు
ప్రకాశమానమైనట్టియు, మహత్తుగలిగిన
ట్టియు, భగవంతుని తెస్సగజ్వలించు చే
సుకొనుచున్నాడను.

కర్తార్థము.

టీ|| కవే = విద్వాంసుడవైన, అగ్నే =
ఓయగ్ని, వీతిహూత్రం = సమృద్ధికొర
కు చేయబడినహోమముగల, ద్యుమంతం
= దీప్తివంతుండైనట్టియు, బృహన్తం =
గొప్పవాడైనట్టియు, త్వా = నిన్ను, అ
ధ్వరే = యాగనిమిత్తము, సమిధీమహి =
జ్వలించు జేయుచున్నాడను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిఆ
ఘోరసమిధలను అగ్నికితూపు సంధు
ఊర్ధ్వముఖముగ నుంచవలయును.

వి || ఈమంత్రము ఋగ్వేదముయొక్క ౫-మం, ౨౬-సూ, ౯-మంత్రము
గనున్నది. అచ్చట సాయనభావ్యమునందు “వనూయవయు వయః” అనియు
“గాయత్రీఛన్దః” అనియు చెప్పబడినది (సీమకూర్పుపుట. 333) ఈ అనువాక
మునకు కాండముపై ప్రశాపతియైనను, ‘మంత్రద్రష్ట వనూయవః’ అనిగ్రహించవ
లయును. ఈమంత్రము “నిత్య హూతారంత్యాక వేద్యుమంతస్సమిధీమహి” అని
మైత్రాయణులు పఠించుచున్నారు. (౧-౧-౧౧)

వీతిహూత్రం ఈపదమునకు వ్యాఖ్యాతలచే ఖిన్నోత్పత్తులు వ్రాయబడినవి
“వీతయఃప్రాప్తిహేతవో హూత్రాఖ్యాయజ్ఞ క్రియాభవంతి యస్తాత్తతంపరమేశ్వ
రం” అనిశుక్లయజుర్వేదభావ్యం (బొంబాయి కూర్పుపుట. ౧౦౫) లేకపీ = విశేష
మైన యీతిబాధలను హోత్రం = హరించువాడు. హోత్రమనునది “హుదానాదన

యోః” అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనది. కావుననే హోత్రమనగ భక్షించువాడు, నశింపజేయువాడు, అనియుచెప్పందగును. లేకభట్టభాస్కరమునందు చెప్పిన ప్రకారము “హోత్రాంవాక్ స్తాత్రరూపో హోతృవ్యాపాహోవా యశ్యతం” అనిచెప్పబడినది. (౧-౧-౧౧)

“ఇధీమహిఅనునది” ‘నిన్దీదీప్తా’ అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనది. భగవంతుడుప్రకాశమానుడైనను మనయజ్ఞానము వలన యతనిప్రకాశమును గ్రహించలేకయున్నారము. ధ్యానయజ్ఞమునందు వైచెప్పినరీతిని మనుస్సును నిరోధించిన యెడల భగవత్ప్రకాశమును చూడవచ్చునని యీమంత్రము తెలియజేయుచున్నది.

ృహంతం అనగ ‘మహంతం’ అని భట్టభాస్కరము నందు చెప్పబడినది (౧ - ౧ - ౧౧)

అధ్వరః అహింసయైవకర్త. ఇందుకు వ్యుత్పత్తి “ధ్వరతేర్భధకర్తణః పుంసి సంజ్ఞాయాం ఘనఞ్జూర్వః ధ్వరాహింసా తదభావోయత్ర” అనివేదనిఘంటు నిర్వచనమునందుచెప్పబడినది. (పుట. ౩౪౭)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేవిద్యకాగ్నేత్వా మధ్వరంని మిత్రికృత్య సమిధీమహి । కీదృశంత్యాం వీతయేవ్యాప్తయేసమృద్ధయే హోత్రంహోమాయశ్యతం వీతిహోత్రం” (పుట. ౧౭౧)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “వీతిహోత్రంత్యాకవ ఇత్యాహ । అగ్నిమేవ హోత్రేణసమర్థయతి । ద్యుమస్తంస మిధీమహిత్యాహ సమిధ్యై । అగ్నేబృహంత మధ్వర ఇత్యాహపృథ్వ్యై” (తై. బ్రా. ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “వీతిహోత్రంత్యాకవ ఇతిదక్షిణాంసమిదస్యాయుషేత్వేత్వత్తరాం” (ఆప ౨౯,౧౦)

౧౫. విశః యంత్రే స్థః.

జ్ఞానార్థము

టీ || విశః=ప్రజలను, యంత్రే=నియామకముచేయువారు, స్థః = జౌచున్నారు.

తా|| నిన్నుధ్యానించు మనుజులయొక్క చిత్తమును చలించకుండజేయును.

కర్తార్థము.

టీ || విశః = [ఓవిద్యతులారా అనగా వేదికయందు పరిచెడిరెండు దర్శిలారామిరు] ప్రజలకు, యంత్రే=నియామకులు, స్థః=అగుచున్నారు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పివేదికయందు విద్యతుల సుంచవలయును.

వి || ఈమంత్రముయొక్క తాత్పర్యమును ఇతరశాఖలయందు మంత్రబ్రా

హ్మణములనుబట్టిగ్రహించదగును. ఈమంత్రమునందు 'యంత్రే. ఘః' అనునవిద్వివచనములు. ఈమంత్రమునకు బదులు 'సవితుః బాహూస్తః' అని వాజసనేయులును (౨-౨, ౫-కం) "విశ్వజనస్య విధృతీస్తః" అనిమైత్రాయణులును (౧-౧-౧౨) పఠించుచున్నారు. కర్తయందు విధృతులను రెండు దర్భలు ఉపయోగింపబడుచున్నవి. ఆరెండుదర్భలు భగవంతునికి బాహువులవంటివి. యజమానుని చిత్తచలత్వముగనుండుటకు భగవంతుని బాహువులచే కట్టివేయవలయునని భగవత్పాఠ్యన. ఈఅగ్ధము బ్రహ్మసూత్రములయొక్క (౪-౨, ౧-పా) 'ధ్యానాచ్చ' 'అచలత్వం చాపెత్స్య' అనునీరెండు సూత్రములు బోధించుచున్నవి.

విశః । షష్ట్యేకవచనము. 'విశప్రవేశనే' అనుభాతువువలన నిష్పన్నమైనది. నీయందు ప్రవేశించిన మనుజునియొక్క చిత్తమని ఈశబ్దముయొక్క పురుషత్వవలన గ్రహించదగును.

యంత్రే 'గృహ్యుచవిషచిత్యాదినాయమేంద్రుక్' ప్రత్యయః' అనిభట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది (౧-౧-౧౧)

ఈమంత్రమును విద్యారణ్యభాష్యము "హేదర్భరూపే విధృత్యాయవాం ప్రజాయాః నియామికేభవతః" (పుట. ౧౭౨)

శతపథశ్రుతియందు చెప్పబడినదేమనగ "సవితుర్బాహూఘృత్యయం వైస్తుః ప్రస్తరో అథాన్యైతేబ్రువావేవతిరశ్చీనిదధాతి. తస్మాదిమేతిరశ్చాన్యైబ్రువా" అని (౧-కా, ౩-౨, ౪-బ్రా, ౧౦-ఖ) ఇందువలన విధృతియును రెండు దర్భలు యజమానానియొక్క రెండుకను బొమ్మలుగచెప్పబడినది. ఆ కనుబొమ్మల మధ్యను మనస్సును చంచలములేకుండ నుంచవలయునని యీశ్రుతిబోధించుచున్నది.

ఈమంత్రమునకు యగ్ధముభట్టభాస్కరమునందుచెప్పినదేమనగ "విశఃప్రజాయాః యంత్రేయమనేధారితే ఘః" (౧-౧-౧౧)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము "విశోయస్తే) ఘృత్యాహ విశాంయతైస్త్రి" (తైబ్రా ౩-౩-౬) ఈబ్రాహ్మణమునకు భట్టభాస్కరము "విశాంప్రజానాం యతైస్త్రి ధారణాయ భవతిః" అని.

ఈమంత్రమునకువినియోగము "విశోయస్తే) ఘృత్యస్తర్వేద్యుదగ్రేనిధాయ" (అపస్తం ౨, ౯, ౧౩)

విధృతిఅనగ"పరిభోజనీయే భోగ్యమధ్యమబర్హిముఃపైర్వా అన్యతోవా ఆహృతం సారంధర్భద్వయం విశేషేణధృతిఃధారణం ప్రస్తరా దీనాంధారణంయస్త్రిన్నితిపురుషత్వా విధృతిపదవాచ్యం" అని శ్రౌతపదార్థనిర్వచమునందు చెప్పబడినది (పుట. ౨౫-౧౬౨ వాక్యం).

౧౬. వనూనాం రుద్రాణాం ఆదిత్యానాం సదసి సీద.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ వనూనాం = వసువులయొక్కయు, రుద్రాణాం = రుద్రులయొక్కయు, ఆదిత్యానాం = ఆదిత్యులయొక్కయు, సదసి = సభయందు, సీద = ఉండుము.

తా॥ ఓయజమానుడానీవు దేవత్వమును పొందిన వసురుద్రాదిత్యుల యొక్క సమీపమందుండుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ వనూనాం = [ఓచ్రస్తరమానీవు] వసువులకున్ను, రుద్రాణాం = రుద్రులకున్ను, ఆదిత్యానాం = ఆదిత్యులకున్ను, సదసి = స్థానమయిన [విశృతి ద్వయమందు], సీద = ఉండుము.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి ప్రస్తరమును విభృతుల యందుంచవలయును.

వి॥ ౧౫-వ మంత్రమునందు యజమానుడు తనచిత్తమును అచలత్వముగనుండునట్లుల ప్రార్థించెను. అట్లుండినయతను దేవత్వము పొందినవారితో కలసియుండునని ఈమంత్రము చెప్పుచున్నది. వసువులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు, దేవత్వముపొందినవారు “వస్వాదయః ప్రసిద్ధాః దేవతాః” (భట్టభాస్కరము ౧-౧-౧౧) కర్తయందు యజమానునకు సాదృశ్యముగ ప్రస్తరము నుపయోగించుచున్నారు. “యజమానో వై ప్రస్తరి ఇతి” (తై. బ్రా. ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “వనూనాం రుద్రాణాం ఆదిత్యానాం సదసి సీదేత్యాహ । దేవతానామేవ సదసే ప్రస్తరం సాదయతి” తై బ్రా ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “వనూనాం రుద్రాణాం ఆదిత్యానాం సదసి సీదేతి తయోః ప్రస్తరమత్యాదధాతి” (ఆషస్తంబశ్రౌత ౨-౯-౧౩)

౧౭. జుహూః.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (ఓయజమానుడనీవు) జుహూః = ఆకాశము.

తా॥ ఓయజమానుడ నీవుపైచెప్పిన ప్రకారం చేసినయడల ఆకాశము వంటివాడవు అగుచున్నావు.

కర్తార్థము.

టీ॥ జుహూః = ఓజుహువానీవు పెరుచేత ఘృతాచీయసు] దానవగుచున్నావు. ప్రియమైన ఘృతాచీయసు పేరుచేత ప్రియమైన స్థానమందుండుము.

వినియోగము॥ ఈమంత్రము చెప్పి ఆప్రస్తరమందు జుహూపాత్రము నుంచవలయును.

వి || యజమానుడు తనచిత్తమును చలించకుండ భగవంతునియందుంచి నయడల నతని చిత్తము ప్రకృతిచే బంధింపబడక సంతటను వ్యాపించును. అన గపొందును. ౧౭-౧౮-౧౯ మంత్రములు సర్వలోకములయందు వ్యాపించుటయని చెప్పచున్నవి.

ఈ మూడుమంత్రములకు ఏకబ్రాహ్మణము “జాహూరసి ఘృతాచీనామ్నే త్యాహ | అసౌవైజాహూః | అంతరిక్షంఉపభృత్ | పృథివీధ్రువా | తాసామేతదే వ ప్రియంనామ యద్భుతాచీతి | యద్భుతాచీత్యాహ | ప్రియేజైవైనానామ్నాసా దయతి” తై.బ్రా. 3-3-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “జాహూరసిఘృతాచీత్యేతైః ప్రతిమంత్ర మ నూచీర సంస్పృష్టైః స్రుచః ప్రస్తరేసాదయతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౯-౧౫)

౧౮. ఉపభృత్.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| (ఓయజమానుడానీవు) ఉపభృ త్ = అంతరిక్షము.

తా|| ఓయజమానుడా నీవుపైచెప్పి న ప్రకారము చేప్పినడల సంతరిక్షమును పొందుచున్నావు.

కర్తార్థము.

టీ || ఉపభృత్ = ఉపభృత్ పాత్ర మానీవు (పేరుచేతఘృతాచీయను దానప గుచున్నావు. ప్రియమైనఘృతాచీయను పేరుతోప్రియమైన స్థానమందుండు.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి ప్రస్తరమందుపభృత్తునుంచవలయును.

వి || ౧౭-వ మంత్రవివరణచూడుము.

ఈమంత్ర బ్రా. “అంతరిక్షముపభృత్” అనిచెప్పంబడినది.

ఈమంత్రమునకు “ఉత్తరేణోపభృతం” (ఆప. ౨, ౧౦, ౨)

౧౯. ధ్రువా అసి ఘృతాచీ నామ్నా ప్రియేణ నామ్నా ప్రియే సదసి సీద.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| ధ్రువా = (ఓయజమానుడానీవు) పృథివీలోకము, అసి = అగుచున్నావు, ఘృతాచీ = అమృతతూర్ణుడవనైడి, నామ్నా = పేరుచేతను, ప్రియేణ = ప్రియమైనట్టి, నామ్నా = (ఘృతాచీయను) పేరుచే తనున్ను, ప్రియే = ప్రియమైన, సదసి = శభయందు, సీద = ఉండుము.

కర్తార్థము.

టీ || ధ్రువా = ఓధృవపాత్రమా [నీవు], నామ్నా = పేరుచేత, ఘృతాచీ = ఘృతాచీయనుదానవు, అసి = అగుచు న్నావు, ప్రియేణ = ప్రియమైన, నామ్నా = ఘృతాచీయనుపేరుచేత, ప్రియే = ప్రియమైన, సదసి = స్థానమైనవిదృతియందు, సీద = ఉండుము.

తా|| ఓం జమాను దానీవు పై చెప్పిన ప్రకారము చేసెనేని నీకీర్తి పృథివీలోకమును వ్యాపించిన వాడవగుచున్నావు. మరియు నీవు ప్రియమైనటువంటి అమృతపూర్ణుడవను పేరును పొంది ప్రియమైన భగవత్తుని నిధియందుండెదవు.

వినియోగము || ఈ మంత్రము చెప్పి ధృవావాత్రము ప్రస్తరమందుంచ వలయును.

వి || ౧౭-వ మంత్రవివరణచూడుము.

“పృథివీధ్రువా” అని బ్రాహ్మణము (తై. బ్రా. ౩-౩-౬). ఘృతాచీ అనుపదమును గూర్చి “ఘృతమంసతి ప్రాప్నోతీతి ఘృతాచీ ఘృతపూర్ణాభవసి” అని మహిధరభాష్యమునందు చెప్పబడినది. (పత్రం. ౨౩) ఘృతాచీయనగ రాత్రియని యర్థము గూడగలదు (వేదనిఘంటు ౧-అ, ౭-ఖం) ఘృతశబ్దమున కనేకార్థములుగలవు, ఉదకము, అజ్యము, అమృతము, మొదలగునవి. ఘృక్షరణదీప్త్యోః అను ఛాతువువలన నిష్పన్నమైనట్లు వేదనిఘంటు నిర్వచనమునందు చెప్పబడినది. (పుట. ౪౬) కర్తయందుపయోగించబడు ఘృతము అమృతమునకు సాదృశ్యము.

ఈ మంత్రమునకు వినియోగము ౧౮-మంత్రవినియోగమును చూడుము.

౨౦. (౧) ఏతాః అసదక్ష సుకృతస్య లోకే (౨) తాః విష్ణోః పాహి.

(౩) పాహి యజ్ఞం పాహి యజ్ఞపతిం పాహి మాం యజ్ఞనియం.

జ్ఞానార్థము.

(౧) ఏతాః = వీరు, సుకృతస్య = పుణ్యమైన, లోకే = లోకమునందు, అసదక్ష = ఉంచుచున్నారు, (౨) తాః = వారిని, విష్ణోః = ఓ భగవంతుడా, పాహి = రక్షించుము, (౩) యజ్ఞం = యజ్ఞమును, పాహి = రక్షించుము, యజ్ఞపతిం = యజమానుని, పాహి = రక్షించుము, యజ్ఞనియం = యజ్ఞమును సంపూర్తిచేయునట్లుగ, మాం = నన్ను, పాహి = రక్షించుము.

కర్తార్థము.

టీ|| ఏతాః = ఈ [జాతువు, ఉపభృత్తు, ధృవయనైడిపాత్రములు], సుకృతస్య = సుకృతమునకు, లోకే = స్థానమైన ప్రస్తరమందు, అసదక్ష = ఉంచుచున్నవి. విష్ణోః = ఓ విష్ణూ, తాః = ఆ [పాత్రములను] పాహి = రక్షించుము, యజ్ఞం = యాగమును, పాహి = రక్షించుము, యజ్ఞపతిం = యజమానుని, పాహి = రక్షించుము, యజ్ఞనియం = యజ్ఞమును చేయుచుండే, మాం = నన్ను, పాహి = రక్షించుము,

తా|| ఓభగవంతుడా నిన్నుధ్యానిం
చువారిని రక్షించుము. నాతపోయజ్ఞము
ను సంపూర్తిచేయుము.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
హోమముచేసెడిపాత్రములనభిమంత్రిం
చవలయును.

వి || బ్రాహ్మణముననుసరించి ఈమంత్రము ౩-భాగములు చేయబడినది.
౧-వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “ఏతా అశదన్ నుకృతస్యలోకఇత్యాహ | సత్యం
వై నుకృతస్యలోకః | సత్యపివైనానుకృతస్య లోకేపాదయతి” (తై బ్రా. ౩ -
౩-౬) అనగ సత్యమేపుణ్యలోకమును గలుగచేయును.

ఈ మంత్రము ౧౧-అక్షరములుగల ౧-పాదము. “ఏతా అశదన్ ఇత్యేక
పదాత్రిష్టవ్” అని విద్యారణ్యభాష్యమునందు చెప్పబడినది. (పుట. ౨౧౭).

(౨) వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “తావిష్ణోపాహిత్యాహ. | యజ్ఞోవై విష్ణుః
యజ్ఞస్యధృత్యై” (తై బ్రా ౩-౩-౬)

(౩) వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “పాహీయజ్ఞ పాహీయజ్ఞపతిం పాహిమాయ
జ్ఞనియమిత్యాహ | యజ్ఞాయ యజమానాయత్తనే | తేభ్యవీవ ఆశిషమాశాస్తే నా
త్యై” (తై బ్రా ౩-౩-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “ఏతా అశదన్నితి స్రుచో అభిమంత్ర్య”
(ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౧౦-౪)

పదునెకండవ యనువాక సామాన్యవిషయములు..

(౧) ఈయనువాకము కర్తరీత్యా “ఇద్వాబద్ధిః స్రుచంప్రోక్షణాది” యని చెప్పబడినది. జ్ఞానరీత్యా “శరీరాదిప్రోక్షణం” అని చెప్పందగును. “శరీరమిద్దం” తైత్తిరీయోపనిషత్తునందు చెప్పబడినది. (౪-పు, ౭౮-అను)

(౨) ప్రాతికాఖ్య—ఈయనువాకముయొక్కయేయేమంత్రములుతైత్తిరీయప్రాతికాఖ్య నూత్రభాష్యమునం దుదహరింపబడినవో ఆయానూత్రములను, మంత్రములను, వివరించుచున్నారము. “ఋకారర్కార రవపూర్వో నకారోణకారం సమానపదే” (౧౩-అ, ౬-నూ) ఈనూత్రమునుబట్టి ౧-వ మంత్రమునందుండు కృష్ణాసీఅనుపదముయొక్క నకారమునకుషకారముండుటచేణకారము సిద్ధించును.

(౩) వ్యాకరణం.—వర్ణవాచక శబ్దమునకు సాధారణముగ నాద్యుదాత్తముండవలయును. అయితే నీలవర్ణార్థమైన కృష్ణశబ్దమునకు “కృష్ణస్య అమృగాఖ్యాచేత్” అను నూత్రమునుబట్టి యంత్యోదాత్తము సంభవించును. ఈయనువాకము యొక్క ప్రథమమంత్రమునందు “కృష్ణః” అని ఆద్యుదాత్తముండుటచే వర్ణార్థముకాదనియు, మృగార్థమనియు, స్వరమునుబట్టి గ్రహించవలయును. (స్వరప్రక్రియ. ౩౧౫పుట) మరియు నీశబ్దమునుగూర్చి (౪, ౧, ౧) చూడుడు.

(౪) నిరుక్తం—స్వాహాశబ్దమునుగూర్చి యాస్కమహామునిచే చెప్పబడినదే మనగ “స్వాహేత్యేతత్ సు ఆహేతివా స్వాహాగాహేతివాస్వం ప్రాహేతివా స్వాహుతం హవిర్దుహోతీతి వాతాసామేషాభవతి” (నిరుక్తం ౮-అ, ౨౦-ఖం) పరాయతము ద్వితీయాష్టక, ప్రథమప్రపాతకమునకు అగ్నిహోత్రబ్రాహ్మణమనిపేరు. ఈప్రపాతకముయొక్క రెండవ అనువాకమునందు “స్వాహా” శబ్దముయొక్క పున్రత్నత్వచెప్పబడినది. ఆవాక్యముం, దానిభాష్యముం, ముఖ్యముగ దెలుసు కొనదగుటం జేసిదాని నిచ్చట చూయుచున్నారము. “ఇదాసీంస్వాహాకారోత్పత్తిందర్శయతి. తం వాగభ్యవదజ్జహుధీతి । సోబ్రవీత్ । కస్త్యమసీతి । వైవవతేవాగిత్యబ్రవీత్ । సోజాహూథాన్వహేతి । తథాన్వహాకార స్త్యజస్త్యతి । తంహోమవిషయే సందిహ నిం ప్రజాపతిం కాచిదద్యశ్యావాక్ జహుధీత్యబ్రవీత్ । తతఃప్రాజాపతినా కస్త్య మితిపృష్టే సతితపస్వీ యాయావాగస్తీ వైవాహమస్తీత్యబ్రవీత్ । తతఃప్రజాపతి స్వాహేత్యుచ్చారయత్ అజహాత్ । స్వకీయావాక్ జహుధీత్యాహేతి అస్యమంత్రస్యార్థః । తస్మాత్ పదద్వయం మిలిత్యాస్వాహాకారం మస్త్యస్యస్యూ

పంసంపన్నమ్” (కలకత్తాకూర్పు పుట. ౩౬౮) అనగ యజమానునియొక్క చైతన్యము భగవంతుని పూజించుచున్నపుడు భగవంతుని నీవెవరవని యడుగగ నేను నీసంబంధమైనవాడనెయని యర్థమిచ్చుచున్నటుల ‘స్వాహా’ అనుపదము తెలియచేయుచున్నది. “స్వ+అహా” అనగ స్వకీయమనిచెప్పుచున్నది. ఇందువలనజీవాత్మ, పరమాత్మ సంబంధమైనదని యెంచవలయునుగాని ప్రకృతిసంబంధమైనదని యెంచదగదు. ‘స్వాహా’ అనుపదముబహుచోష్ట సుచ్చరింపబడుచున్నది. గావున నెచ్చట నిట్టియర్థమునే గ్రహించియుచ్చరించుట మిగులనానందకరంబు.

(౫) ఛన్దః-ఈయనువాకమునందుండెడి వీతిహోత్రమను ౧౪-వ మంత్రము ‘త్రిపదదాగాయత్రీ’ ౨౦-వ మంత్రముయొక్క ప్రథమభాగమైన “ఏతాశదన్సుకృతస్యలోకే” అనునది “ఏకపదాత్రిష్టుప్” అనగ ౧౧ అక్షరములుగలది.

(౬) మీమాంస-ఈయనువాకముతో సంబంధించిన కర్తయందు ‘ప్రస్తరము’ యజమానునిరూపకముగ నుపయోగింపబడు చున్నది. అందుకుకారణము జైమినిస్మాయమాలయందు చెప్పబడినదేమనగ “యజమానః ప్రస్తరోత్ర గుణోవానామవాస్తుతిః । సామానాధికరణ్యేన స్యాదేకస్య అన్యనామతా । గుణోవాయజమానోస్తు కార్యేప్రస్తరలక్ష్మితే । అంశాంత్యాద్యభావేన పూర్వవన్నాత్ర సంస్తుతిః । అర్థభేదాదనామత్వం గుణత్వేప్రహియేతసః । యాగసాధకతాద్వారా విధేయప్రస్తరస్తుతిః” (౧-అధ్యాయ, ౪-పాదం, ౩౮. ౩౯. ౪౦-శ్లోకములు). ఇందుకుజైమిని నూత్రము ‘తత్పిద్ధి’ (౧-అ, ౪-పా, ౨౩ నూత్రము) ఈనూత్రమునకు యర్థము “యేనోద్దేశ్యంసిద్ధ్యతి సోర్థవాదః” ఇందునుగూర్చి శబరస్వామి వ్రాసినదేమనగ “తాయజమానే ప్రతీతేప్రతీయతే తస్మాత్తాయజమానశబ్దేన ప్రత్యాయ్యేతే” (మీమాంసకలకత్తాకూర్పుపుట. ౧౧౧) అనగ నీనూత్రమునకు “యజమానః ప్రస్తరః” అనియు (తై బ్రా. ౩-౩-౯-౩) “యజమానోవా ఏకకపాలః” (తై బ్రా. ౧-౬-౩-౪) అనెడి రెండు దాహరణము లివ్వబడినవి. ఆప్రస్తరము, ఏకకపాలము యజమానునికి సాదృశ్యము. ఇదియేకర్తయొక్కభావన. ఇదియేజ్ఞానార్థము.

(౭) ధర్మశాస్త్రం-పదియవయనువాకమునందు గృహస్థాశ్రమము చెప్పబడినది. అందుచేయవలసిన విధులు ఈయనువాకమునందు చెప్పబడినవి. ప్రతిగృహస్థు పంచమహాయజ్ఞములు చేయవలసినవిధియైయున్నది “తాసాంక్రమేణ సర్వాసాం నిర్వక్రత్యర్థం మహర్షిభిః పంచక్షుప్తా మహాయజ్ఞాః ప్రత్యహంగృహమేధినాం । అధ్యాపనంబ్రహ్మయజ్ఞః పితృయజ్ఞస్తుతర్పణః । హోమాదైవంబలిర్పాతోస్య యజ్ఞో

అతిధిపూజనం” (మనుస్మృతి ౩-అ, ౬౯, ౭౦-శ్లోకములు) ఈమహాపంచయజ్ఞములనుగూర్చి యీయనువాకముయొక్క ప్రథమభాగమునందు చెప్పబడినది. పంచమహాయజ్ఞములనగ “భూతపితృమర బ్రహ్మమనుష్యాణాం మహామఖ” ఈవాక్యమునకు విజ్ఞానేశ్వర వ్యాఖ్యానము “బలికర్తృభూతయజ్ఞః స్వధాపితృయజ్ఞః । హోమోదేవయజ్ఞః । స్వాధ్యాయోబ్రహ్మయజ్ఞః । అతిధిసత్త్రియా మనుష్యయజ్ఞః ఏతేపంచ మహాయజ్ఞాః” (యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి యొక్క విజ్ఞానేశ్వర భాష్యము పుట. ౧౬)

(౮) పతంజలియోగము-పంచమహాయజ్ఞములను చేయుటయేగాక యజమానుడు భగవంతుని ధ్యానముచేయవలయునని యీయనువాకముయొక్క రెండవభాగముచెప్పుచున్నది. ఈవిషయమై పతంజలియోగమునందు చెప్పెడియంశమునుచూడందగును. ఈయనువాకమునందును, చెప్పబడిన సంగతులను ఆలోచించిన కర్తయు కర్మభావార్థము దెలుసుకొనుట యావశ్యమని తోచనగును. ధ్యానమునకు పూర్వముమనుస్మిను, పంచమహాయజ్ఞము లాచరించుటచే పవిత్రము చేసుకొనవలయును. ఈసంగతి నేపతంజలులవారు “మైత్రీకరుణాముదితోపేక్షాణాం సుఖదుఃఖపుణ్యాపుణ్యవిషయాణాం భావనాతశ్చిత్త ప్రసాదసం” అనిచెప్పిరి. (౧-ప, ౩౩-నూ) తదనంతరంబ “సమిధీమహ్యగ్నే త్యాది” రీతిని ౧౪-వ మంత్రమునందుచెప్పిన స్రకారముజ్యోతియందు మనస్సును, “విశోకావాజ్యోతిష్తతీ” స్థిరముగదుఃఖములేకనుంచవలయునని. (౧-అ, ౩౬-నూ) ఈస్రకారముగ మనస్సునుచంచలింపక భగవంతునియందే దృష్టినుంచెడితపసిపదునారవమంత్రమందుచెప్పినరీతిగసిద్ధపురుషులనుజూచును, “మూర్ధజ్యోతిషి భావదర్శనం” అనియోగశాస్త్రమునందు చెప్పబడినది (౩-ప, ౩౨-నూ) ఈనూత్రమునుగూర్చి చెప్పినభాష్యమేమనగ “శిరఃకపాలేబ్రహ్మరంద్రాఖ్యం ఛిద్రం ప్రకాశ ఆధారత్వాత్ జ్యోతిః । యథాగృహభ్యం తరస్థస్యమణేః ప్రసరన్తీ ప్రభావంచికావివర ప్రదేశేసంఘట్టతే తథాహృదయస్థః సాత్త్వికః ప్రకాశఃప్రసృతస్తత్రసంపిండితత్వంభజతే । తత్రకృతసంయమస్య యేద్యావాపృథివ్యోః అంతరాశ్వరీనః సిద్ధాః దిశ్యాః పురుషాః తేషామితర ప్రాణ్య దృశ్యానాంతస్యదర్శనం భవతితావత్పశ్యతి తైశ్చసంభాష్యత ఇత్యర్థః” (పుట. ౭౭) కపాలమందుండెడి బ్రహ్మరంద్రమునుగూర్చి ౯-వ అనువాకముయొక్క ౧౨-వ మంత్రముచూడుము.

(౯) పురాణం—ఈయనువాకమునందు చెప్పినరీతిని మనస్సునుదృఢముగ నుంచుట కతిసమైనను అభ్యాసమువలన సిద్ధినిపొందవచ్చునని భగవద్గీతయందు చె

ప్రబంధిస్తేది. “అసంశయం మహాబాహూ మనోదుర్నిగ్రహంచలం । అభ్యాసేనతు
కాంతేయ వైరాగ్యేణచగృహ్యతే । అసంయతాత్మనాయాగో దుష్టాపశ్చతి మేమనః
పశ్యాత్తనాతుయతతాశశ్శో అవాప్తుముపాయతః” (౬-అ, ౩౫. ౩౬. శ్లోకములు)
కావున అభ్యాసముచేయుచు మనస్సుయొక్క స్థిరత్వముపొందుట కీయనువాకమునం
ను చెప్పినరీతిని ప్రయత్నించవలయును.

(౧౦) ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము,

శాఖలు.		మైత్రేయణీబ్రాహ్మణము ౪ ౧. ౧౩	
తైత్తిరీయసంహిత	౨, ౬, ౫, ౧	శతపథబ్రాహ్మణము	౧. ౩. ౩. ౧-౪౬౧౬
కాతకసంహిత	౧. ౧౧	తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము	౩. ౩. ౬. ౨-౧౧
కపిష్ఠలకతసంహిత	౧. ౧౧	కల్పము.	
మైత్రేయణీసంహిత	౧. ౧. ౧౨		
వాజసనేయసంహిత	౨. ౧-౬	మానవశ్రౌతము	౧. ౨
బ్రాహ్మణము.		కాతీయశ్రౌతము	౨. ౭. ౧౯-౮. ౨౦
కాతకబ్రాహ్మణము	౩౧. ౧౦	ఆపస్తంబశ్రౌతము	౨. ౮. ౧ - ౧౦. ౪.

ఏకాదశోఽనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

కీపర్బ్రహ్మశ్రేణమః.

కృష్ణయః శ్వేత

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగస్య

ద్యావశోఽనువాకః.

కాండఋషి ప్రజావతిః.

౧. (౧) భువనం అసి వి ప్రథస్వ (౨) అగ్నే యప్తః ఇదం నమః.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) భువనం = నీవుజగత్తువు, అసి=అగుచున్నావు, వి + ప్రథస్వ= విస్తీర్ణముకమ్ము, (౨) అగ్నే=ఓ భగవంతుడా, యప్తః = యజ్ఞనియామకుడవు, (గావుననీకు) ఇదం=ఈ, నమః=నమస్కారము.

తా || నేను సంచరించుటకు జగత్తు వికాలమైనది యాగాక. భగవంతుడా నీకు నమస్కారము.

కర్తార్థము-

టీ|| యప్తః=యాగనిర్వాహకుడవైన అగ్నే = ఓయగ్ని [నీవు], భువనం= [సర్వపదార్థములకును] కారణము, అసి=అగుచున్నావు, విప్రథస్వ=[గనుక] పృథ్వి నొందుము, ఇదం=ఈ, నమః=నమస్కారము [నీకు అగుగాక].

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి జాహువనెడి, ఉపభృత్తనెడి, పాత్రములను యెదురుగ దోసిలింపవలయును.

వి || ఈప్రపాతకము యొక్క ప్రారంభము నందు బ్రహ్మచర్య వ్రతముచే పుంబడినది. అదియేవత్సాపకరణం. తదనంతరంబ గృహస్థాశ్రమము చేపుంబడినది. ఈయనువాకమునందు ౩. ౪. ఆశ్రమములుచెప్పంబడినవి. సాధారణముగనాలుగా శ్రమములని చెప్పుచున్నను ముఖ్యమైనవి మూడాశ్రమములు. “తవపితృయోల్లా కాస్తవప్రతయ ఆశ్రమాః । తవపితృయో వేదాస్తయేవోక్తాస్త్రయోగ్నయః” అని మనుస్మృతియందు చెప్పంబడినది. (౨.౨, ౨౩౦-శ్లో). ౩-వ ఆశ్రమము వానప్రస్థము, సన్యాసము, అని రెండువిధములు. ఈరెండువిధములు మనుస్మృతియొక్క ౬-వ అధ్యాయమునందు చెప్పంబడినది. “ఏవంగృహశ్ర మేథిత్యా విధివత్స్మిత కోద్విజః । వనేవనేత్తునియతో యధావద్విజితేంద్రియః” అని (మనుస్మృతి ౬-౨, ౧-శ్లో) ౩-౪. ఆశ్రమములయందు ప్రవేశించువాడొక స్థలమందుండక దే

కాటనచేయుట విధి గనుక భువనమును గూర్చి యాయనువాక ప్రారంభమునందు చెప్పబడినది.

భువనము— “సమస్తభూతజాతస్య తస్మాద్భువనం” అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౧౨) “త్రివ్యధోజగతీలోకో విష్టపంభువనంజగత్” అని (అమరకోశ ౨-కా, ౬-శ్లో)

విప్రభస్య—అనుపదమునుగూర్చి “విస్తీర్ణోభవతు” అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౧౨) యజమానుడు దేశాటనచేయ బోవునపుడు ప్రపంచము విశాలమవుగాక అనిప్రార్థించుచున్నాడు.

యప్తః—యాగస్యనిర్వర్తకః’ అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౧౨). అనగ యజ్ఞమునియమించువాడు. నియమించినవాడు భగవంతుడేయని యీమంత్రము బోధించుచున్నది. వీటినినేను సంపూర్తిగ నెరవేర్చునటుల నాశీర్వదించబడవలయునని నమస్కారపూర్వక ప్రార్థన.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేయాగనిష్పాదక అగ్నేత్వం భువనమసి భవంత్యస్తాద్భూతానీతి భువనం, అతోభూతకారణత్వాత్ విస్తృతోభవః తుభ్యమిదం అష్టలిరూపంనమోఅస్తు” (పుట. ౧౩౬)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “భువనమసి విప్రభస్వేత్యాహ । యజ్ఞోవైభువనం । యజ్ఞయేవయజమానం ప్రజయాపశుభిః ప్రథయతి । అగ్నేయష్టరిదంసమ ఇత్యాహ । అగ్నిరైవ దేవానాంయష్టా । యఏవదేవానాంయష్టా । తస్మాదేవసమస్కరోతి” (తై బ్రా. ౩-౩-౨). వానప్రస్థము యజ్ఞమైనటుల ‘యజ్ఞోవైభువనం’ అను శ్రుతి వలన దెలియందగును.

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “భువనమసీత్యగ్రే ఇద్రువాంజుహూం వాష్టలింకృత్యా” (ఆప ౨-౧౩-౨).

౨. జుహు అ ఇహి అగ్నిః త్వా హ్వయతి దేవయజ్ఞాయై.

జ్ఞానార్థము.

టీ || జుహు=ఓకుడిహస్తమా, త్వా=నిన్ను, అగ్నిః = భగవంతుడు, దేవయజ్ఞాయై = భగవంతుజొరకు, హ్వయతి=పిలుచుచున్నాడు, అ + ఇహి= ఏహి=రమ్ము.

ఓకుడిహస్తమానీవు భగవంతుని నమస్కారము చేయుకొరకు రమ్ము.

కర్తారథము.

టీ || జుహు=ఓ జుహువనెడి పాత్రమా, త్వా=నిన్ను, అగ్నిః=అగ్ని, దేవయజ్ఞాయై = దేవయాగము కొరకు, హ్వయతి = పిలుచుచున్నాడు, ఏహి = రమ్ము.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి జుహువనెడిపాత్రనుస్వీకరించవలయును.

వి || ౨. ౩. మంత్రములచే రెండుహస్తములు అంజలిగకూర్చుటయని చెప్పబడుచున్నది.

జాహు అనగ కుడి హస్తము అని ఇదివరకు వ్రాసియున్నారము.

ఈ మంత్రమునకును, మూడవ మంత్రమునకును, కలిపి భ్రాహ్మణము చెప్పబడినది. “జుహ్వేహ్యగ్నిస్త్యా హ్వయతి దేవయజ్ఞాయా ఉపభృదేహి దేవస్త్యా సవితా హ్వయతి దేవయజ్ఞాయా ఇత్యాహ | ఆగ్నేయీవై జాహూః | సావిత్రియ పభృత్ | తాభ్యామేవై సే ప్రసూత ఆదత్తే” (తై. బ్రా. ౩-౩-౨)

ఈ మంత్రమునకు వినియోగము “జుహ్వేహీతి జాహూమాదత్త” (ఆప ౨-౧౬౨)

౩. ఉపభృత్ అ ఇహి దేవః త్వా సవితా హ్వయతి దేవయజ్ఞాయై

జ్ఞానార్థము.

టీ|| ఉపభృత్ = ఓయడమహస్తమా, సవితా = ప్రేరకుడైన, దేవః = దేవుడు, త్వా = నిన్ను, దేవయజ్ఞాయై = దేవపూజకొరకు, హ్వయతి = పిలుచుచున్నాడు, అ+ఇహి = ఏహి = రమ్ము.

తా|| ఓయడమహస్తమా భగవంతుని క్షేమస్కారము చేయుటకురమ్ము.

కర్తార్థము.

టీ|| ఉపభృత్ = ఓయుపభృత్తా, సవితా = ప్రేరకుడైన, దేవః = దేవుడు, త్వా = నిన్ను, దేవయజ్ఞాయై = దేవయజ్ఞముకొరకు, హ్వయతి = పిలుచుచున్నాడు, ఏహి = రమ్ము.

వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి ఉపభృత్తనడిపాత్రను స్వీకరించవలయును

వి || భగవదనుగ్రహమువలన ప్రధమ ద్వితీయాశ్రమములను సంపూర్తిచేసి మూడు నాలుగాశ్రమములయందు ప్రవేశించు యజమానుడు అట్టి భగవదనుగ్రహమునకుగాను, ప్రతిగ నేమియుజేయలేక తనయొక్క సమ్రతను కృతజ్ఞతను జూపుటకు రెండుహస్తములతో నమస్కారముచేయుచున్నట్లు ౧ - ౨ - ౩ మంత్రములు చూపించుచున్నవి. ఉపభృత్ అనగ యడమహస్తమని శ్రుతిప్రమాణము.

ఈమంత్రముయొక్క భ్రాహ్మణమునుగూర్చి ౨-వ మంత్రవివరణ చూడుము.

ఈ మంత్రమునకు వినియోగము “ఉపభృదేహీత్యుపభృతం” (ఆపస్తంబ శ్రౌత ౨-౧౩-౨). ఈవినియోగమునకును విద్యారణ్యభాష్యమునందు చెప్పబడిన వినియోగమునకును కొంచము భిన్నముగనున్నది. “సవ్యేనోపభృతం ఉపభృదేహి దేవస్త్యాస వితాహ్వయతి దేవయజ్ఞాయై” (పుట. ౧౭౮)

౪. (౧) అగ్నావిష్ణూ మా వాం అవ క్రమిషం (౨) వి జిహాథాం
మా మా సం తాప్తం (౩) లోకం మే లోకకృతో కృణుతం.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) అగ్నావిష్ణూ=అగ్నియని
విష్ణువని పేరుగలిగిన భగవంతుడా, వాం=
(మిమ్ము)నిన్ను, మా+అవ+క్రమిషం=అ
తిక్రమించను (౨) మా=నన్ను, వి +
జిహాథాం=విడువవద్దు, మా+సంతాప్తం
=(మీరు) సంతాపపెట్టవద్దు, (౩) లోక
కృతో = లోక కర్తయైన మీరు, లోకం
=స్థానమును, మే=నాకు, కృణుతం=
చేయండి.

తా || అగ్ని, విష్ణువని పేరుగలిగిన భ
గవంతుడా నన్ను విడువకుము. నాకు సం
తాపముగలుగజేయకుము. నాకు తగిన స్థా
నమును గలుగజేయుము.

కర్తార్థము.

టీ|| అగ్నావిష్ణూ=ఓ యగ్నావిష్ణు
దేవతలారా (ఆధార హోమముకొరకు,
మీ మధ్యగా వెళ్తున్న, నేను పాదముచే
త), వాం=మిమ్మును, మా అవ క్రమిషం=
(నేను) దాటను; విజిహాథాం=నా, గ
మనముకొరకు మీరిద్దరున్న విడండి, మా
=నన్ను, మా+సంతాప్తం=మీరు సం
తాపపెట్టవద్దు, లోకకృతో=స్థానకర్త
లగు మీరు, మే=నాకు, లోకం=గమ
నస్థానమును, కృణుతం=కలగచేయండి.

వినియోగము|| ఈమంత్రము చెప్పి ప్ర
స్తరమను దర్భసము దాయమును దక్షిణపా
దముచేత దాటవలయును.

వి || అగ్నావిష్ణూ అనునవి ద్వివచనమైనను ఒకడైన భగవంతునికే జెందును
(౮౦-వపుట చూడుము). ఈమంత్రమునకు సమానమైన శుక్లయజుర్వేదమంత్రమునం
దు “విష్ణో మా త్వావక్రమిషం” అని ఏకవచనముగ చెప్పబడినది. (౨-అ, ౮. మం)
ఈవాక్యమునకు “విష్ణో మా త్వా అవక్రమిషం” ఇందుకు శుక్లయజుర్వేద భాష్య
ము “హే విష్ణో వ్యాపకయజ్ఞ పురుష అంఘ్రిణాపాదేన త్వాత్వాం అ హం మా
అవ క్రమిషం అవక్రమణం మాకార్షం పాదేన అతిక్రమణదోష మేమాభూదిత్యర్థః
(కలకత్తాకూర్పు పత్రం ౨౪. ౧-౨ పజ్జులు).

విజిహాథాం—అను పదమునుగూర్చి “విగచ్ఛతం” అని భట్టభాస్కరము
నందు జెప్పబడినది (౧-౧-౧౨). అనగ లెస్సగపొందుము. “జిహాథాం” అనునది
మధ్యమపురుష ద్వివచనము. ఇందుకు ప్రథమపురుష ఏకవచనము జహీత జహీత
అనగ “గచ్ఛత” అను ఓహజ్జీగతా అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనదని సాయన
భాష్యమునందు జెప్పబడినది. (ఋగ్వే ౧-మం, ౩౯-నూక్తం, ౭-ఋక్) య
జమానుడు ఇతర ప్రదేశమునకు వెళ్తుచుతననువిడువవద్దనియు, విడిచినయడల సం
తాపముగలుగుననియు చెప్పుచున్నాడు. ఈయర్థమునై శుక్లయజుర్వేద మంత్రము
నందు మరియొకవిధముగ జెప్పబడినది “వసుమతీమగ్నే తేచ్ఛాయాముపస్తేయం”

(౨-అ, ౮-మం) ఇందుకు భాష్యము “వసుమతీంవసూని జిహూని వస్తూని భవంతి యస్యాంతాం”

“అగ్నే” — ఈశబ్దమునుగూర్చి “చరమేశ్వర । తేతవ ఛాయాం ఆశ్రయం, ఉపక్రియాథ్లే ఫేషముపపత్సీయ” (బొంబాయికూర్పు పుట. ౧౧౬) అనగ ఓభగ వంతుడానిన్ను ఎల్లపుడుఛాయవలె నాశ్రయించియుండెదను.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హే అగ్నా విష్ణూ ఆఘారహోమా ర్థం యువయోర్తద్భేగచ్ఛన్న పృహం పాదేనయువాం మావక్రమిషం మమగమనావ కాశాయయువాం వియుక్తైభవతం । మాంప్రతిసంతాపంమాకురుత । కించస్థానకారిణోయువాం మమ గమనస్థానం కురుతం” (పుట. ౧౭౯)

ఈమంత్రము బ్రాహ్మణముననుసరించి (౩) భాగములుచేయబడినది. ౧-వ భాగమునకుబ్రాహ్మణము “అగ్నా విష్ణూ మావా మవక్రమిషమిత్యాహ । అగ్నిః పురస్తాత్ । విష్ణుర్యజ్ఞఃపశ్చాత్ । తాభ్యా మేవప్రతిప్రోచ్యాత్యాక్రామతి” ౨-వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “విజిహాథా మామాసంతాప్తమిత్యాహహింసాయై” ౩-వ భాగమునకు బ్రాహ్మణము “లోకం మేలోకకృతో కృణుతమిత్యాహ । ఆకిషమేవై తామాశాస్తే” (తై. బ్రా. ౩-౩-౭)

ఈ మంత్రమునకు వినియోగము “అగ్నా విష్ణూమా వామవక్రమిష మిత్య గ్రేణస్రచో అవరేణమధ్యమం పరిధి మనవక్రమం ప్రస్తరం దక్షిణేన పదాదక్షిణాతి క్రామత్యుదకస్సవ్యేన” (ఆపస్తంబశ్రౌ ౨-౧౩-౭) ఈ వినియోగమునకు బోధాయనులు చెప్పినవినియోగముననుసరించుమొదలు. “అత్యక్రామకో జపతి అగ్నా విష్ణూమా వా మవక్రమిషం విజిహాథాం మామా సంతాప్తం లోకం మేలోకకృతో కృణుతం” (విద్యారణ్యము పుట ౧౭౮)

౫. విష్ణోః స్థానం అసి (౨) ఇతః ఇంద్రః అకృణోత్ వీర్యాణి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) విష్ణోః = యజ్ఞముయొక్క స్థానం = స్థానము అసి = అగుచున్నావు (౨) ఇతః = ఈ స్థానమునందుండిన వాడనై, ఇంద్రః = ఇంద్రుడను మహాపురుషుడు చేయునట్లు, వీర్యాణి = అంతశ్చ త్రువధరూపమైన, వీరకృతములను, అకృణోత్ = చేయును.

కర్తార్థము.

టీ || విష్ణోః = [ఓభూప్రదేశమా]య జ్ఞపురుషునకు, స్థానం = స్థానముగా, అసి = అగుచున్నావు. ఇతః = ఈ స్థాన బలమువలన, ఇంద్రః = ఇంద్రుడు, వీర్యాణి = అనురవధరూపమైన వీరకృతములను, అకృణోత్ = చేసెను.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
అహవనీయదక్షిణ భాగమందుండ వల
యును.

తా || ఓయజమానుడా నీవు యతికి
అనుకూలమైన స్థానమును సంపాదించి
యచ్చట యతికి ధర్మంబైన అంతశత్రు
నాశనమును ఇంద్రుడనుమహాపురుషుడు
చేయునట్లుగచేయుము.

వి॥ విష్ణుః అనగ ఇచ్చట యజ్ఞార్థముగ బ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడినది.
“యజ్ఞోవైవిష్ణుః” (౧-౧-౧౨)

ఇతః—అనునది అవ్యయము. ఈ పదమునుగూర్చి “ఇతఃప్రళయై అస్మిన్మాననే
స్థిత్యాయాగం నిర్వర్తయామితి భావః” అనిభట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది.
(౧-౧-౧౨) అనగ ప్రళయస్థానమునందుండి తృతీయ చతుర్థాశ్రమములగు యాగ
ములను సంపూర్తిచేయుటకు యజమానుడు ప్రార్థించుచున్నాడు.

ఇంద్రః—అను పదమున కనేకార్థములు గలవు. ఇచ్చట దేవతావాచకము
గాని బ్రహ్మవాచకముగాదు. దేవతలు పూర్వకాలంబున యజ్ఞములుచేసి స్వర్గలో
కముపొందినటుల ప్రసిద్ధియొందునది. కావుననే ఈ మంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణ
మునందు “విష్ణోస్థానమసీత్యాహ । యజ్ఞోవైవిష్ణుః । ఏతత్తేలువై దేవానా మపరా
జితమాయతనం యద్యజ్ఞః । దేవానామేవా పరాజిత ఆయతనేతివృత్తి (3-3-2)

ఈ మంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హే భూప్రదేశత్వం యజ్ఞ పురు
షస్య స్థానమసి || ఇతోదేవ యజనస్థానబలాత్ ఇంద్రః అనురవధరూపాణి వీర్యా
ణి ఆకరోత్” (పుట ౧౭౯)

ఈమంత్రముయొక్క రెండవభాగమునకు బ్రాహ్మణము “ఇతః ఇంద్రో ఆకృ
ణోద్వీర్యాణీత్యాహ ఇంద్రియమేవయజమానేదధాతి” (తై.బ్రా. 3-3-2)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “విష్ణోస్థానమసీత్యవతివృత్తే । అన్తర్వేది దక్షి
ణః పాదో భవత్యవఘ్నః సవ్యః । అధోర్ధ్వస్తివృత్తక్షీణం పరిధి సంధి మన్వవహృత్య”
(ఆపస్తంబశ్రౌత ౨-౧౩, ౯-౧౧.)

బోధాయనులుచెప్పిన వినియోగమేమనగ “స్థానంకల్పయతి విష్ణోస్థానమసి
విద్యారణ్యభాష్యము పుట. ౧౭౯)

౬. సమారభ్య ఊర్ధ్వః అధ్వరః దివిస్పృశం అహుతః యజ్ఞః
యజ్ఞపతేః ఇంద్రావాక్ స్వాహా.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ॥ సమారభ్య=తెచ్చగా నారంభించి,

టీ॥ సమారభ్య = [నైరతిదిక్కు]

దివిస్పృశం = స్వర్గలోకమును స్పృశించుచున్నట్టియు, ఊర్ధ్వః = ఊర్ధ్వభాగమైనట్టి యు, అధ్వరః = యడతెగనట్టియు, అహ్రుతః = వంకరలేనట్టియు, యజ్ఞపతేః = యజమానునియొక్క, యజ్ఞః = తపోయజ్ఞము, ఇంద్రా వాక్ + స్వాహా = భగవదర్పణమాగాక.

తా || ఏతపస్తైతే ఈలోకమునందు ప్రారంభమైతెలధారవలె అవిభిన్నమైకుటిలరాహిత్యముగ స్వర్గమునుపొందునో యట్టితపస్సు భగవదంగీకార మగును.

మొదలుకొని, దివిస్పృశం = ఈశాన్యదిక్కును స్పృశించుచున్నట్టి, ఊర్ధ్వః = పాడువైనట్టియు, అధ్వరః = ఎడతెగనట్టియు, అహ్రుతః = వంకర లేనట్టియు, ఇంద్రవాక్ = ఇంద్ర దేవతాకరమైనట్టిదిగా, యజ్ఞపతేః = యజమానునియొక్క యజ్ఞః = అఘోరహోమము, స్వాహా = ఇవ్వబడినది.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి అఘోరహోమమును చేయవలయును.

వి || ఈ మంత్రమునందు యతి చేయవలసిన తపోలక్షణమును గురించి చెప్పబడినది.

ఈ మంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “యజ్ఞపతేః యజమానస్య యజ్ఞ ఆఘారః స్వాహాదేవతాయై దత్తః కద్యశోయజ్ఞః ఇంద్రదేవతాకత్వేన ఇంద్రవాక్ సై రుతీం రాక్షసీక దిశం సమారభ్య ఊర్ధ్వోద్దిష్టో అధ్వరోహింసారూపేణ విచ్ఛేదేన రహితః ఐశానీంద్రవికిం చిశంస్పృశతి అహ్రుతః అకుటిలః” (పుట. ౧౮౦)

ఈమంత్రముకు బ్రాహ్మణము. “సమారభ్యోర్ధ్వో అధ్వరోది విస్పృశమిత్యా హవృతై ర్వి ఆఘారమాఘార్యమాణ మనుసమారభ్య ఎతస్మిన్ కాలేదేవాః మనువర్గం లోకమాయ్నా || సాక్షాదేవయజ మానమనువర్గం లోకమేతి అథోసమృద్ధేనైవ యజ్ఞేనయజమానమనువర్గం లోకమేతి । అహ్వతోయజ్ఞో యజ్ఞపతేరిత్యాహ అనాతై ర్వి । ఇంద్రావాంధ్యాన్విహేత్యాహ । ఇంద్రియమేవయజమానేదధాతి” (తై-బ్రా. ౩-౩-౭) అనగ తపోయజ్ఞము చేసిన విబుధులు స్వర్గలోకమును బొందిరి. ఆప్రకారముగనే యజమానుడు స్వర్గలోకమును పొందును. తపోయజ్ఞము సమృద్ధిగజేసిన యజమానుడు స్వర్గమును బొందుచున్నాడు.

ఈమంత్రమునకు వినియోగము. “సమారభ్యోర్ధ్వో అధ్వర ఇతి ప్రాంచము దఞ్చమృజంసంతతంజ్యోతి ష్మత్యాఘారమాఘారయన్ సర్వాణీర్ధకాస్తాని సంస్పృశయతి” (ఆపస్తంబశ్రౌత-౧౪-౧)

ఈవినియోగమునకు బోధాయనులుచెప్పిన వినియోగము కొంచముభిన్నముగ నున్నది. “అన్వారభ్యై యజమానే మధ్యమే పరిధౌ సంస్పృశన్ ఋజుతిష్ఠన్

ఋజుమాసూరయతి సత్తతంప్రాంచమవ్యవచ్ఛింధత్ ఇతథింద్రో అకృణోద్వీర్యాసి సమారభ్యోన్మోవ అధ్వరోది విస్పృశమహ్రుతో యజ్ఞోయజ్ఞపతే రింద్రావాక్ త్వాహా” (విద్యారణ్యం పుట. ౧౭౯)

2. బృహత్ భాః.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ బృహత్ = (ఆలోకము) గొప్పదిగ, భాః = ప్రకాశించునది.

తా ॥ స్వర్గము గొప్పదిగ ప్రకాశించును.

కర్తార్థము.

టీ॥ బృహద్భాః = గొప్పదైనతేజస్సుగల అగ్ని (అనుచున్నది).

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి సృక్కు నెత్తుకొనవలయును.

వి ॥ బృహద్భాః అనగ స్వర్గలోకము అని బ్రాహ్మణమునందు జెప్పబడినది “బృహద్భాః ఇత్యాహస్సువగ్తోవై లోకోబృహద్భాః సువర్గస్యలోకస్య సమప్త్యై” (తై. బ్రా. 3 - 3 - 2)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యము “అనేనాసూరేణ జ్వాలారూపం యథాబృహద్భవతితథాయమగ్నిర్భాసతేతతో జహూఃమాదహ్యతామిత్యద్వృచ్ఛతి” (పు. ౧౦౦)

ఈ మంత్రమునకు వినియోగము ‘బృహద్భా ఇతి స్రుచముద్గ్రహ్య’ (ఆపస్తంబశ్రౌత. ౨-౧౪-౧౦)

౧. పాహి మా అగ్నే దుశ్చరితాత్ ఆ మా సుచరితే భజ.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అగ్నే = భగవంతుడా (నీవు), మా = నన్ను, దుశ్చరితాత్ = దుష్కృతమువలన, పాహి = రక్షించుము, సుచరితే = సత్ప్రవర్తనయందు, మా = నన్ను, ఆ = విస్తారముగ, భజ = స్థాపించుము.

తా॥ ఓ భగవంతుడా నన్ను దుష్కృతమువలన రక్షించి సత్ప్రవర్తనయందు విస్తారముగ స్థాపించుము.

కర్తార్థము.

టీ॥ అగ్నే = ఓయగ్ని (నీవు), మా = నన్ను, దుశ్చరితాత్ = దుష్కృతమువలన, పాహి = రక్షించుము, సుచరితే = మంచివ్యాపారమందు, మా = నన్ను, ఆభజ = స్థాపించుము.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రముచెప్పి జాహూపభృత్తులను తాకకుండా వెళ్లుచు జపముచేయవలయును.

వి॥ “భజస్థాపయ” అని విద్యారణ్యభాష్యమునందుచెప్పబడినది (పుట. ౧౦౦)

ఈమంత్రముయొక్క వ్యాఖ్యానము ముఖ్యముగ చూడందగినది. అగ్నిశబ్ద ప్రయోగమునకు ప్రయోజనమేమనగ. “అగ్నిర్వాచపవిత్రం” దుశ్చరితమనగ = “వృ

జనం అన్యతం దుశ్చరితం” సుచరితమనగ—“ఋజుకర్తృగ్ సంత్యగ్ం సుచరితం కా
యికం నిషిద్ధాచరణం వృజినం” అనియు, “విహితాచరణమృజుకర్తృ” అనియు
“వాచికసత్వాన్యతే” అనియు విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడినది. (విద్యారణ్యం
పుట ౧౮౧) కావున మోక్షసిద్ధి కొరకు నిషిద్ధమైనకర్తృలను చేయకయు, అన్యతము
నుపలకకయు, విహితమైనకర్తృలను చేయవలసినదని వేదముఘోషిల్లుచున్నది.

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “పాహిమాగ్నేదుశ్చరితా దామాసుచరితే
భజేత్యసంస్పర్శయక స్రుచాప్రత్యాకామతి” (ఆప ౨-౧౪-౧౦)

౯. మఖస్య శిరః అసి సమ్ జ్యోతిషా జ్యోతిః అక్షౌఘమ్.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ మఖస్య=యజ్ఞముయొక్క, శిరః
=సంపూర్ణచేసినవాడవు, అసి=అగు
చున్నావు, (అట్లయ్యేనేని) జ్యోతిషా=
జ్యోతిస్సుచేత, జ్యోతిః = పరంజ్యోతి
ని, సమ్=లెస్సగ, అక్షౌఘం=కలుసుకొ
నుగాక.

తా॥ ఏమనుజుడైతే పూర్వముచెప్పి
నప్రకారము తపోయజ్ఞమును సంపూర్ణ
చేయునో యతడు భగవత్సాహాయ్య సా
యుజ్య సామీప్యమును పొందును.

కర్తార్థము.

టీ॥ మఖస్య=[ఓయాఘారశేషమా
నీవు]యజ్ఞమునకు, శిరః=శిరస్సువలెనే,
అసి=అగుచున్నావు, జ్యోతిషా = ఆ
జ్యోతిస్సుతో, జ్యోతిః=[ధృవాపాత్ర
మందుండెడి] ఆజ్యరూపమైనజ్యోతిస్సు
ను, సం+అక్షౌఘం = లెస్సగకలుసుకొ
నుగాక.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి జా
హూపాత్రముచేద్యవాపాత్రమందు మూ
డాజ్యబిందువుల నుంచవలయును.

వి॥ మఖః—అనుశబ్దము యజ్ఞార్థములయందు చెప్పబడినది. (వేదనిఘంటు
౩.అ, ౧౭-ఖం) “మహాపూజాయాం” అను ధాతువవలన నిష్పన్నమైనదని వేద
నిఘంటు నిర్వచనమునందు చెప్పబడినది. (పుట ౧౪౯)

శిరశ్శబ్ద నిష్పత్తినిగూర్చి ఉణాదిసూత్రము “శ్రయతేఃస్వాంగే శిరఃకిచ్చ”
(అనునది ౪-ఆ, ౧౯౩-నూ)

“సమక్షౌఘంసంగచ్ఛతాం” అని భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది.
(౧-౧-౧౨)

పరమాత్మయు, జీవాత్మయు, జ్యోతిస్వరూపులనుటబ్రసిద్ధి. జీవాత్మయందుం
డెడియజ్ఞానము నశించినయెడ భగవంతుని పొందుననియామంత్రము చెప్పచున్నది.

దీనికనుగుణ్యముగనే బ్రాహ్మణము అట్లు తెలియజేయుచున్నది. “మఖస్యశిరోసి సంజ్యోతిషజ్యోతిరక్షౌమిత్యాహ ॥ జ్యోతిరేవాస్తాఽహపరిష్టద్దధాతి సువర్గస్య లోకస్యానుఖ్యాత్యై” (తై. బ్రా. 3-3-౮)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేఅహురశేషత్వం యజ్ఞస్యశిరో వదు త్తమమజ్ఞమసి । అతస్తద్రూపేణజ్యోతిషా ధౌవాజ్యరూపంజ్యోతిఃసమక్షౌం సంయుజ్యతాం” (పుట ౧౮౧)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “మఖస్యశిరోసీతిజాహ్వాద్రువాంఽన్వీర్వా సమనక్తి” (ఆపస్తంబ ౨-౧౮-౧౨)

పండ్రెండవ యనువాక సామాన్యవిషయములు.

౧. ఈ యనువాకము కర్తవీత్యా ఆహారాయని చెప్పబడుచున్నది. జ్ఞానరీత్యాప్రాణాపానాయని చెప్పందగును. “ప్రాణా ఆహారః” అని శ్రుతిః (తై. బ్రా. ౩-౩-౭)

౨. ప్రాతికాఖ్యా—ఈ అనువాకములోనియేమంత్రములు తైత్తిరీయప్రాతికాఖ్య నూత్రములయొక్క భాష్యమునం దుదహరింపబడినవో యా నూత్రములను, మంత్రములను, వివరించుచున్నారము.

(౧) “ఇంద్రావద్వక్ వాక్ పరః” (౩-అ, ౩-నూ) ఈ నూత్రమునుబట్టి ౬-వ మంత్రమునందుండెడి ఇంద్రావాక్ అనుపదమునందు ఇంద్రశబ్దమునకు వాక్ పరమగుచుండగ దీర్ఘమువచ్చి ఇంద్రావాక్ యైనది.

(౨) హ్యః, అభాః, వాః, హః, అవిభః, అజీగః, అకః, అనంతః, వివః, నువః, పునః, అహరహః, ప్రాతః, వస్త్రః, శమితః, సమితః, సనుతః, స్తనుతః, సోతః, హోతః, పితః, మాతః, యష్టః, ఏష్టః, నెష్టః త్వష్టః, (౮ - అ, ౮ - నూ) ఈ నూత్రమునుబట్టి ౧-వమంత్రమునందు “యష్టరిదంసమః” అనువాక్యమునందుండెడి యష్టః అనుపదముయొక్క “విసర్గ” రకారమగుచున్నది.

(౩) అరతిం, అశ్రయజ్ఞశ్రయః, అతిద్రుతః, అతియస్త్రి, అస్పృణః, అవిష్యక్, అసమీహః, అన్నేషు, అర్చిః, అజీతాక్, అజ్యానిం, అహ్నియాః, అంబాలి, అర్వస్తం, అస్తు, అకృణోత్, అగ్గిరః, అపుయః, అస్కబాయత్, అచ్యుతః, అశ్వసనిః, అథభిః, తీశిక్రేత్, అంగే, అఘ్నియ, (౨౧-అ, ౧౭-నూ) ఈనూత్రమునుబట్టి ౫-వమంత్రముయొక్క ఇంద్రో అకృణోత్ అను వాక్యమునందుండెడియకారము లోపించలేదు.

౩. ఛందస్సు—(౧) “అగ్నేయష్టరిదంసమః” అనుమంత్రము ఏకపదాగాయత్రీ.

(౨) “పాహిమాంతగ్నేదుశ్చరితాత్ । ఆమానుచరితేభజ” అను మంత్రము ద్విపదా గాయత్రీ

౪. మీమాంసనుగురించి భాష్యమందు అనేకసంగతులు చెప్పబడ్డవి వాటిని ముందుదహరించనగును.

౫. ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శాఖలు.		మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము ౪. ౧. ౧౪	
కాతకసంహిత	౧. ౧౨	వైత్తిరీయబ్రాహ్మణము	౩. ౩. ౭
మైత్రాయణీసంహిత	౧. ౧౩	శతపథబ్రాహ్మణము	౧.౪.౫.౨-౭
కపివృలకతసంహిత	౧. ౧౨	కల్పము.	
వాజసనేయసంహిత	౨. ౮-౯	మానవశ్రౌతము	౧. ౩. ౧-౪
బ్రాహ్మణము.		కాతీయశ్రౌతము	౩. ౧. ౧౬-౨౨
కాతకబ్రాహ్మణము	౩౧. ౧౧	ఆపస్తంబశ్రౌతము	౨. ౧౪. ౧౨

ద్వాదశోఽనువాకము

సంపూర్ణము.

ఓమ్

శ్రీపరబ్రహ్మణేనమః.

కృష్ణయజుర్వేద

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగస్య

త్రయోదశోఽనువాకః.

కాండఋషి ప్రజాపతిః.

౧. వాజస్యమాప్రసవేన ఉద్గ్రాభేణ ఉత్ అగ్రభీత్.

జ్ఞానార్థము.

టీ || వాజస్య = జ్ఞానముయొక్క, ప్రసవేన = ప్రేరణచే, ఉద్గ్రాభేణ = (సద్వృత్తులను) ఉద్ధృష్టముగ నెత్తుటచేత, మా = నన్ను, ఉదగ్రభీత్ = ఉద్ధృష్టముగ నెత్తును.

తా || జ్ఞానప్రసరణచే సద్వృత్తులను ఉద్ధృష్టముగ నుంచుటవలన యూర్ధ్వ లోకమును జెందును.

కర్తాథము.

టీ || వాజస్య = అన్నముయొక్క, ప్రసవేన = ఉత్పత్తికే హేతువైన, ఉద్గ్రాభేణ = (జుహువనెడిపాత్రమును) పైకత్తిగ హించుటచేతను, మా = నన్ను, ఉదగ్రభీత్ = పైకియెత్తును.

విని || ఈమంత్రము చెప్పి దక్షిణహస్తముతో జుహుపాత్రనైత్యవలయును.

వి || వాజశబ్దమును గూర్చి ౧౬౩-పుట చూడుడు.

ఈమంత్రము ౧-కాం, ౬-ప్ర, ౪-అ, ౨-పన్నమందును, ౪-కా, ౬-ప్ర, ౩-అ, ౪-పన్నమందును, ౫-కా, ౪-ప్ర, ౬-అ, ౬-పన్నమందును యున్నది. మరియు శుక్లయజుర్వేదముయొక్క ౧-అ, ౬౩-ఖండికయందు గూడను గలదు. “వాజస్యమాప్రసవ ఉద్గ్రాభేణోదగ్రభీత్” అనియున్నది.

ఈమంత్రమునకు విద్యుతిఋషియని మహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినది. (కలకత్తాకూర్పు పత్రం ౨౯)

మైత్రాయణీసంహితయందుగూడ కొంచెము భేదము గలదు. “వాజస్యమాప్రసవేన ఉద్గ్రాభేణోదజగ్రభీత్” (౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “అన్నస్యప్రసవహేతునా అమష్యా జుహ్వ ఉద్ధృష్టగ్రహణేన ఇన్ద్రోమామూర్ధ్వమగ్రహీత్” (పుట ౧౯౪)

ఈమంత్రమునకు మహీధరభాష్యము “వాజస్య అన్నస్య ప్రసవః ప్రసూతిః ఉత్పత్తిః అనుజ్ఞా వా ఉద్ధృతిభేద మృగహణేన ఉద్ధ్వంవిగ్రహ్యదీయత ఇత్యుద్ధృ హణందాసంతేన మా మామదగ్రభీత్ ఉదగ్రహీత్ ఉద్ధృష్ణాత్” (పత్రం ౩౦౯-౧౨-అ, ౬౩-కం)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము. “అథప్రసూచావనుష్టుగాభ్యం వాజవతీభ్యాం పూహతి । ప్రతిష్ఠావా అనుష్టుక్ । అన్నం వాజఃప్రతిష్ఠిత్యై । అన్నాద్యస్యఅవరు ఛ్యై” (తై.బ్రా.౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “వాజస్యమాప్రసవేనేతిదక్షిణేనహస్తేనఉత్తా నేన సప్రస్తురాంజుహుముధ్యచ్ఛతి” (ఆప ౩-౫-౪) ఈవినియోగమునకును విద్యారణ్యయనందుజెప్పిన వినియోగమునకును కొంచెము భిన్నముగనున్నది. “వాజస్య మాప్రసవేన ఉద్ధృతిభేదోదగ్రభీదితి దక్షిణేనబహూద్ధృష్ణాత్” (పుట ౧౯౪)

౨. అథ సపత్నాక్ ఇంద్రః మే నిగ్రాభేణ అధరాక్ అకః.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అథ=అటుతరువాత, నిగ్రాభేణ = (దుర్గణములను) క్రిందుగనుంచుటచే (అనగ నణచుట), మే=నాయొక్క, స పత్నాక్=శత్రువులను, ఇంద్రః=భగ వంతుడు, అధరాక్=నికృష్టులనుగ, అ కః=చేయును.

తా॥ నాదుర్వృత్తులనణచుటచే నా యంతశ్శత్రువులను భగవంతుడు నశింప చేయును.

కర్తార్థము.

టీ॥ అథ=అటుతర్వాత, నిగ్రాభేణ = [ఉపభృత్తును] క్రిందుగ ధరించుటచే త, మే = నాయొక్క, సపత్నాక్= శత్రువులను, అధరాక్=నికృష్టులనుగా ఇంద్రః=ఇంద్రుడు, అకః=చేయును.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రముచెప్పి యెడమ చేతితో ఉపభృత్పాత్రమును క్రిందుగపట్టుకొనవలయును.

వి ॥ “సపత్నాక్” శబ్దమునుగూర్చి ౧౬౩-పుటచూడుము.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యము. “అథోపభృతోనీచగ్రహణేన మమవైరిణో నికృష్టాక్ బధ్ధానకరోత్” (పుట ౧౯౪)

ఈమంత్రమునకు మహీధరభాష్యము “అథనిగ్రాభేణనీచైర్గ్రహణేన నీచైర్వా ప్తంకృత్వాభిక్షాదిః ప్రార్థ్యతేయాచిష్టుతయా అన్నాభావేనవా ఇంద్రోమేమమసప త్నాక్ శత్రూక్ అధరాసధమాక్ తిరస్కృతాక్ అకః కరోతుమాం చాతారం కరోతుశత్రూక్ భిక్షూక్ కరోత్విత్వర్థః । కరోత్తేర్లజబహులం ఛస్తనీతిశశిలుస్తే నుజేతిపి లుస్తే అకఇతిరూపమ్” (కలకత్తామారుపత్రం ౩౦౯)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము ప్రాచీంజాహూమూహతి । జాతానేవభ్రాతృ
వ్యాక ప్రణుదతే । ప్రతీచీముపభృతం । జనిష్యమాణానేవ ప్రతినుదతే । సవిషూ
చపవాపోహ్య సపత్నాకాయజమానః అస్మిన్లోకేప్రతితిష్ఠతి” (తైబ్రా. ౩-౩-౯)
ఈబ్రాహ్మణము పూర్వపరమంత్రములకుగూడ కొంతజెందును.

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “అథంసపత్నానితిసవ్యే నోపభృతం నియ
చ్ఛతి” (ఆప ౩-౫-౪)

౩. ఉద్ధ్రాభంచ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఉద్ధ్రాభంచ=ఉర్ధ్వముగనుం
చుటయు.
తా || సదస్వత్తులనువృద్ధిచేయుట.

కర్తార్థము.

టీ || ఉద్ధ్రాభంచ=ఉత్కర్షమును.
వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి
జాహూపాత్రముపైకి నెత్తవలయును.

వి|| ౩-౪-౫ మంత్రములంగలసియన్వయమైనను వినియోగమునుబట్టి విభజిం
పబడినది. దీనివిషయమై ౫-మంత్రవివరణచూడుము.

౪. నిగ్రాభంచ.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| నిగ్రాభంచ=నిర్గుణములను అ
ణుచుటయు.
తా|| దుర్వృత్తుల నణచుట.

కర్తార్థము.

టీ|| నిగ్రాభంచ=నాయొక్క శత్రు
వులను అపకర్షమును.
వినియోగము|| ఈమంత్రముచెప్పి ఉ
పభృతపాత్రమును క్రిందుగ పట్టవల
యును.

వి|| ౩-౪-౫ మంత్రములుగలసి యన్వయమైనను వినియోగమునుబట్టి వివరిం
చబడినది. దీనిగూర్చి ౫-వమంత్ర వివరణచూడుము.

౫. బ్రహ్మ దేవాః అవీవృధక్.

జ్ఞానార్థము.

టీ || బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మయు, దేవాః
=సిద్ధులున్ను, అవీవృధక్=వృద్ధిపొం
దించుగాక.

కర్తార్థము.

టీ|| బ్రహ్మ=బ్రహ్మయు, దేవాః=దే
వతులు, అవీవృధక్=వృద్ధిచేసిరి.

తా॥ యజమానునియొక్క సద్వృత్తులను వృద్ధిపొందించుటకును, దుర్వృత్తులను నశింపజేయుటకును భగవంతుడు, సిద్ధులు, అతనికి సహాయులగుదురుగాక.

వినియోగము॥ ఈమంత్రము జెప్పి జూచువును తూర్పునుభుముగ త్రోయుట.

వి॥ ౩-౪-౫ మంత్రములుగలపి యర్థముచెప్పవలయును. ౩-౪-మంత్రముల యందు ఉద్గాభంచ, నిగ్రాభంచ, అనునవి ౫-వ మంత్రమునందుండెడి అవీవృధక్ అనుక్రియకు కర్తయైయున్నవి. అవీవృధక్ అనగ వర్థయంతు అనిభట్టభాస్కరము నందు చెప్పబడినది. (౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “పూర్వబ్రహ్మదేవాశ్చ వైరిణో నికర్షంశ్చమమోత్కర్షంవర్థితవన్తః” పుట (౧౯౪)

ఈమంత్రమునకు మహీధరభాష్యము “ఇంద్రాగ్ని దేవత్యానుష్ఠప్దేవా ఉదగ్రాభముదగ్రాహ మస్తద్విషయ ముత్కర్షం నిగ్రాభం నిగ్రాహం శత్రువిషయమపకర్షం బ్రహ్మత్రయీలక్షణం యజ్ఞవిషయమవీవృధక్ వర్థయన్తు । అథ అథానంతరం మేమమసపత్నాక్ శత్రూక్ విషూచీనాన్విషగంచనాన్నా నాగతీక్ కృత్వా ఇంద్రాగ్ని ద్వౌవ్యస్యత వినాశయేతామపునరాగమ నాయక్షిపతామిత్యర్థః” (కలకత్తా కూర్మపత్రం ౩౦౯, ౧౭-అ, ౬౪-కం)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “బ్రహ్మదేవా అవీవృధస్మితి ప్రాచీంజహం ప్రోహతి” (అప ౩-౫-౬)

౬. అథ సపత్నాక్ ఇంద్రాగ్ని మే విషూచీనాక్ విలస్యతామ్.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అథ=అటుతరువాత, ఇంద్రాగ్ని=ఇంద్రుడు, అగ్నియనుపేరుకలిగిన భగవంతుడు, మే = నాయొక్క, సపత్నాక్ = శత్రువులను, విషూచీనాక్ ఫానభ్రష్టులయ్యెట్టు, వి+అస్యతాం=చేయుగాక.

తా॥ ఇంద్రాగ్నులను పేర్లుగలభగవంతుడునాయొక్క శత్రువులను ఫానభ్రష్టులనుచేయుగాక.

కర్తార్థము.

టీ॥ అథ=అటుతరువాత, ఇంద్రాగ్ని=ఇంద్రాగ్నిదేవతలు, మే=నాయొక్క, సపత్నాక్=శత్రువులను, విషూచీనాక్ = స్వస్థాన భ్రష్టులయ్యెట్టు, వ్యస్యతాం=ప్రవర్తించుగాక.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పి వామహస్తముచే నువభృత్తును వెడకి వెలుపల పడదురగానుంచుట.

వి॥ ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “అథేద్వాగ్ని మమసపత్నాక్ విష్వస్యతయాస్వస్థానభ్రష్టాయథా భవంతితథావిశేషేణప్రవర్తయతామ్” (పుట ౧౯౪)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము వినియోగము నిత్యసమత్వానితి సజ్యేనోపభృతం ప్రతీచీంబహిర్వది నిరసిత్వాప్రోక్ష్యేనామభ్యుదాహృత్య" (ఆప ౩-౫-౭)

౨. వసుభ్యః త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || వసుభ్యః = వసువులకొరకు,
త్వా=నిన్ను, (శుద్ధిచేయుచున్నాను)

తా || ఓయజమానుడా నీహృదయమును వసువులనెడి సిద్ధులదర్శనార్థము శుద్ధిచేసుకొనుము.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా=(ఓమధ్యమపరిధి)నిన్ను
వసుభ్యః=వసువుల కొరకు తుడుచుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిజూచువుచేతను మధ్యమపరిధిని తుడువవలయును.

వి || ౭-౮-౯-మంత్రములకు నేకబ్రాహ్మణము "వసుభ్యస్త్యా రుద్రేభ్యస్త్యా ఆదిత్యేభ్యస్త్యేత్యాహ । యథాయజుర్వైతత్" (తైబ్రా. ౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు ౮-౯ మంత్రములకు ఏకవినియోగము "వసుభ్యస్త్యేతి మధ్యమం రుద్రేభ్యస్త్యేతిదక్షిణం ఆదిత్యేభ్యస్త్యేత్యుత్తరం" (ఆప ౩-౫-౭)

౩. రుద్రేభ్యః త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ || రుద్రేభ్యః = రుద్రులకొరకు,
త్వా=నిన్ను, (శుద్ధిచేయుచున్నాను)

తా || రుద్రులనెడి విబుధులునీహృదయమందు ప్రవేశించుటకు తగినట్టుగా శుద్ధిచేయుము.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా=(ఓదక్షిణపరిధి)నిన్ను.
రుద్రేభ్యః = రుద్రులకొరకు తుడుచుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిదక్షిణపరిధిని తుడువవలయును.

వి || ౭-౮ మంత్ర వివరణచూడుము.

౪. ఆదిత్యేభ్యః త్వా.

జ్ఞానార్థము.

టీ|| ఆదిత్యేభ్యః=ఆదిత్యులకొరకు,
త్వా=నిన్ను, (శుద్ధిచేయుచున్నాను).

తా || ఓయజమానుడా నీహృదయమును ఆదిత్యులు వసించుటకు తగినట్టుగ శుద్ధినిచేయుము.

కర్తార్థము.

టీ || త్వా=ఓయుత్తరపరిధి నిన్ను,
ఆదిత్యేభ్యః=ఆదిత్యులకొరకు తుడుచుచున్నాను.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిఉత్తరపరిధిని తుడువవలయును.

వి || ౭-వ మంత్ర వివరణచూడుము.

౧౦. అ క్తం రిహాణాః వియంతు వయః.

జ్ఞానార్థము

టీ|| అ క్తం=తేజస్సును, రిహాణాః=గ్రహించువారు(అనగయజమానులు), వయః=బ్రహ్మను; వియంతు = పొందుదురుగాక.

తా || జ్ఞానమునుపొందినవారు స్వర్గమును జెందుదురు.

కర్తార్థము.

టీ || అ క్తం=ఆజ్యముచేతడుపబడిన ప్రస్తరాగ్రహమును, వయః=పక్షులు, రిహాణాః=ఆస్వాదించినవై, వియంతు=ఎరుగబడుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిజూచువును ప్రస్తరాగ్రహున తుడువ* వలయును.

వి|| “అ క్తం” ఈశబ్దము అజగతిక్షేపణయోః అనుధాతువువలననిష్పన్నమైనది. కర్తయందాజ్యముచే ప్రస్తరము తడుపబడుచున్నది. జ్ఞానార్థమునందు తేజస్సుచే యజమానుడు తడుపబడుచున్నాడు. కావుననే బ్రాహ్మణమునందు ఆజ్యమనగ తేజస్సనియు, ప్రస్తరమనగ యజమానుడనియు, చెప్పబడినది.

రిహాణాః—ఈశబ్దమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “రిహాణాః లిహాణాః ఆస్వాదయంతః తేవత్వమాణారత్నయః లిహ ఆస్వాదనేస్వరి తేత్ వర్ణవృత్తయేన లకారస్యరేఖః” (౧-౧-౧౩) అనగ ఆజ్యమనెడి తేజస్సును ఆస్వాదించువాడు. ఈపదమునుగూర్చి “అర్చికాః రహతీత్యర్చతి కర్తనుపరితం” నిఘంతు ౩-౧౪-అని శుక్లయజుర్వేదభాష్యమునందు చెప్పబడినది. (బొంబాయి కూర్పు పుట ౧౩౭) ఈరెండు వ్యుత్పత్తులవలన తేజస్సును పొందిన యజమానులని యర్థము వ్రాయబడినది.

వయంతు—“వీగతివ్యాప్తిగతిప్రజనకాంతి వ్యసనఖాదనేషు” అను ధాతువు వలన నిష్పన్నమైనది.

వయః—ఈశబ్దమునుగూర్చి వ్యాఖ్యాతలు భిన్నాభిప్రాయములిచ్చిరి. మాధవాచార్యులవారు చెప్పినదేమనగ “మంత్రేప్రథమా బహువచనాంతో విశబ్దః పక్షి వాచీ । బ్రాహ్మణేతుద్వితీయైకవచనాంతో వయశ్శబ్దః” (చెన్నపట్టణంకూర్పు ౨౦౧) అనగ మంత్రమునందు పక్షివాచియైన ప్రథమా బహువచనాంతమైన విశబ్దమున్నది. బ్రాహ్మణమునందై తే వయశ్శబ్దముద్వితీయైకవచనాంతముగనున్నది. భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “వయఃప్రజనిష్టవః ఆదిత్యరత్నయః” అని(౧-౧. ౧౩) శుక్లయజుర్వేద భాష్యమునందు దయానందస్వాములవారిచే చెప్పబడిన దేమనగ

“పక్షిణభవగాయత్ర్యా దీనిఛద్వాంసి” (హింబాయమాంబు ౧౩౭) మహిధరభావ్య మునందు చెప్పబడినదేమనగ “పక్షిరూపాపన్నాని గాయత్ర్యాదానిఛద్వాంసి” (కలకత్తాకూర్పు పత్రం. ౨౭) వయః, యేకవచనము, బహువచనము అగుచున్నది. బహువచనమైనపుడు పక్షులు, ఏకవచనము విః, ఈవిః, అనుశబ్దమువాతేర్చిచ్యుఅను ఉణాదిసూత్రము వలన పుష్పత్వమైనది. (౪- అ, ౧౩౩- నూ) వయః అనుశబ్దము ఏకవచనముగ వేదనిఘంటువునందు చెప్పబడినది. అన్యః, వాజః, వయః, బ్రహ్మ, వర్షః, ఇత్యాది. ౨౮ శబ్దములు ఏకార్థముగచెప్పబడినవి. (౨-అ, ౨౭-ఖం) కాపునలక్ష్మితలక్షణ న్యాయముచే వయశ్శబ్దమునకు బ్రహ్మయని జ్ఞానార్థమునందు చెప్పబడినది. ఏకవచనమైన వయశ్శబ్దముయొక్క పుష్పత్వత్వనిగూర్చి “వయగతౌ ఇ త్యస్తాదనున్వా” అని దేవరాజయజ్ఞ నిర్వచనమునందుచెప్పబడినది. (పుట. ౨౦౭) వ్యాఖ్యాతలు భిన్నభిన్నముగ చెప్పినను బ్రాహ్మణము సనుసరించి అర్థముగ్రహించుటయుచితము. కర్తయందాజ్య ముంచుచున్నారు. అది యేతేజస్సు అని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. “తేజోవా ఆజ్యం” కర్తయందు ప్రస్తరముంచబడుచున్నది. ప్రస్తరము యజమానుడని శ్రుతిచెప్పుచున్నది. “యజమానఃప్రస్తరః” అట్టియజమానులు స్వర్గమునుబొందుచున్నారు. “స్వర్గలోకంగమయతి” అని శ్రుతియందు చెప్పుటవలన యజమానుడు తనస్వశక్తిచేత స్వర్గలోకమును బొందలేడనియు అతనియొక్క శుద్ధత్వమునుబట్టి భగవంతుడు స్వర్గమును బొందించుననియు తెలియజేయుటకు గాను “గములో” ధాతువుణ్యంతముగ ప్రయోగింపబడుచున్నది. ఈమంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణముచూచినయెడల నర్థముస్పష్టమకాగలదు.

ఈమంత్రము “వ్యంతువయోక్తగ్ం రిహణా” అని (౨-అ, ౧౬ - కం,) శుక్లయజుర్వేద మాధ్యందినశాఖయందును “వ్యంతువయోరిహోరిహణా” అని (౨-అ, ౧౬-కం) యజుర్వేదీయ కాణ్వశాఖయందును. “అప్తుభీరిహణావ్యంతువయః” అని మైత్రాయణీసంహితయందును (౧-౧-౧౩) భిన్నముగ పరింపబడుచున్నది. ఈమంత్రమునకు శతపథశ్రుతియందు చెప్పబడిన వ్యాఖ్యానమేమనగ “సోనక్తివ్యంతువయోక్తగ్ం రిహణా ఇతి వయవీవైనమేతద్భూతమస్తాన్ననువ్యలోకా ద్దేవలోకమభ్యుత్పాతయతి” (౧- ౮, ౩, ౧౪)

ఈమంత్రమునకు మైత్రాయణీ బ్రాహ్మణమందు చెప్పబడిన వ్యాఖ్యానమేమనగ “ఇత్యాత్మనశ్చస్యశిరః ప్రత్యేథా దధోమనవీవ యజ్ఞేప్రతిదధాతిస్తనగ్ంస్తనినీః ప్రజాఉపశీవంతి కిమస్తనాఇతి బ్రహ్మవాది నోవదంత్యప్తుభీరిహణా వ్యంతువయా ఇత్యేతద్వాప్తా ఉపశీవంతి” (౪-౧-౧౪)

ఈమంత్రమునకు తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడినవ్యాఖ్యానమేమన గ “అ క్తగ్గోరిహాణా ఇత్యాహ । తేజోవా ఆజ్యం । యజమానః ప్రస్తరః । యజమాన మేవ తేజసా నక్షి । వియంతువయ ఇత్యాహ । వయ ఏవైనంకృత్వా । నువగ్గం లోకం గమయతి” (తై. బ్రా. ౩-౩-౯)

౧౧. ప్రజాం యోనిం మా నిః సృజ్యే.

జ్ఞానార్థము.

౧౦-వ అనువాకముయొక్క ౬ - వ మంత్రముచూడుము.

కర్తార్థము,

టీ || ప్రజాం = యజమానునియొక్క సంతానమును, యోనిం = భార్యనున్న, మానిర్మృత్యం = తుడువను.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పియు పభృత్తును ప్రస్తరమధ్యముచే తుడువవలయును.

వి || ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ప్రజాం యోనిం మా నిర్మృత్యమిత్యాహ । ప్రజాయైగోపీథాయ” (తై. బ్రా. ౩-౩-౯)

౧౨. ఆప్యాయంతాం ఆపః ఓషధయః.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ఆపః = ఉదకములు, ఓషధయః = ఓషధులను, ఆ + ప్యాయంతాం = వృద్ధిపొందించునుగాక.

తా || ఉదకములు ఓషధులను వృద్ధిబొందించి భూతములకు సౌఖ్యము కలుగ చేయుగాక.

కర్తార్థము.

టీ || ఆపః = ఉదకములు, ఓషధయః = ఓషధులను, ఆ + ప్యాయంతాం = వృద్ధిపొందించుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రము చెప్పి ధృవను ప్రస్తరమూలముచే తుడువవలయును.

వి || ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “ఓషధయ ఇతి ద్వివీర్యావివక్షితేత్యాహ । ఆప్యాయంతామాప ఓషధయ ఇత్యాహ । ఆప ఏ ఓషధీరాప్యాయయతి అత్ర బహువచనం ద్రష్టవ్యం” (పుట ౨౦౧)

౧౩. (౧) మరుతాం పృషతయః స్థ దివం గచ్ఛ

(౨) తతః నః వృష్టిం ఆ ఈరయ.

జ్ఞానార్థము.

టీ || మరుతాం = వాయువులయొ

కర్తార్థము.

టీ || మరుతాం = ఓ ప్రస్తరదర్శలారా

క్క, పృషతయః=బిందువులు, స్థ=అగు
చున్నారు, దివం = ద్యులోకమును, గ
చ్ఛ=పొందుము, (౨) తతః=అందువ
లన, నః=మాకు, వృష్టిం = వర్షమును,
అ+ఈరయ=ప్రేరణచేయుము.

తా || వాయువుచేప్రేరణచేయబడిన
యుద్ధకబిందువులు మేఘమండలమందు
ప్రవేశించి మనకువర్షముగలుగజేయును.

మీరువాయుప్రేరిత వర్షముయొక్క, పృ
షతయః=బిందువువలన(పుట్టినవారు), స్థ
=అగుచున్నారు, దివం=(ఓప్రస్తరమా
నీవు) స్వర్గలోకమును, గచ్ఛ=పొందు
ము, తతః=అపొందుటవలన, నః=మా
కు, వృష్టిం=వర్షమును, ఈరయ=ప్రేర
ణజేయుము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిప
లాశశాఖను ప్రస్తరమును ఆహవనీయా
గ్నియందు వేయవలయును.

వి || ‘వృష్టి’ శబ్దమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమనందు చెప్పబడినదేమనగ“వృ
ష్టిహేతురాదిత్యరక్షిః పృష్టిః కరణేక్షికా” (౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “సహశాఖయా వత్సాపకరణహేతు
భూతయా హేప్రస్తరావయవాదర్శా యూయంవాయు ప్రేరితవృష్టిజన్యతయా వా
యూనాంబిందవస్థ । హేప్రస్తరత్వందివంగత్వా వృష్టింప్రేరయ” (పుట. ౨౦౨)
“మరుతాంపృషతయస్థ దివంగచ్ఛ” అనుప్రథమభాగము ఏకపదయాజగతిఅనగ ౨౨
అక్షరములు గలది. “తతోనోవృష్టిమేరయ” అను ౨-వ భాగము ఏకపదయా గాయ
త్రీ అనగ ౮ అక్షరములుగలది, అనిభట్టభాస్కరమనందు చెప్పబడినది- (౧ -
౧ - ౧౩)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “మరుతాం పృషతయః స్థేత్యాహ । మరుతోవై
వృష్ట్యాఈశతే వృష్టిమేవావరుంధే” (తై. బ్రా. ౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “మరుతాంపృషతయస్థేతి సహశాఖయా ప్ర
స్తరమాహవనీయే ప్రహరతి” (ఆప ౩-౬-౬)

౧౮. (౧) ఆయుష్వాః అగ్నే అసి (౨) ఆయుః మే పాహి

(౩) చక్షుష్వాః అగ్నే అసి (౪) చక్షుః మే పాహి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) అగ్నే=ఓభగవంతుడా,
ఆయుష్వాః=ఆయుస్సును రక్షించువాడ
వు, అసి=అగుచున్నావు. (౨) మే =
నాయొక్క, ఆయుః=ఆయుస్సును, పా

కర్తార్థము.

టీ || అగ్నే = ఓయగ్నినీవు, ఆయు
ష్వాః = ఆయుస్సును రక్షించువానవు,
అసి=అగుచున్నావు, మే=నాయొక్క,
ఆయుః=ఆయుస్సును, పాహి=రక్షిం

హి=రక్షించుము. (౩) అగ్నే=ఓభగ
వంతుడా, చక్షుష్వా=చక్షుస్సునురక్షిం
చువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. (౪)
మే=నాయొక్క, చక్షుః=చక్షుస్సును,
పాహి=రక్షించుము.

తా || ఓభగవంతుడా నాయొక్క ఆ
యుస్సును, చక్షుస్సును, రక్షించుము.

చుము, అగ్నే=ఓయగ్నినీవు, చక్షుష్వా
చక్షుస్సునురక్షించువానవు, అసి=అగు
చున్నావు, మే=నాయొక్క, చక్షుః=
చక్షుస్సును, పాహి=రక్షించుము.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిఆహ
వనీయాగ్నినియభిమంత్రించవలయును.

వి || ఈమంత్రమునకు వ్యాఖ్యానము విద్యారణ్యమందు మృగ్యము.

భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “హేఅగ్నేఆయుష్వాః సర్వే
షాం ఆయుషోరక్షకో భవసితస్తాత్ ఆయుర్తే పాహి చక్షుషశ్చత్వంరక్షితాస్మి తస్తా
త్ మేచక్షుః పాహి అవినష్టంకురు” (౧-౧-౧౭)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ఆయుష్వాగ్నేస్థాయుర్తే పాహిత్యాహ ।
ఆయురేవాత్త్యన్తే । యావద్వాఅధ్వర్యుః ప్రస్తరంప్రహరతి । తావదస్యచక్షుర్క్రియ
తే । చక్షుషాలగ్నేసి చక్షుర్తే పాహిత్యాహ । చక్షురేవాత్త్యన్తే” (తై.బ్రా. ౩-
౩ - ౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “అయుష్వ అగ్నేఅస్థాయుర్తే పాహి । చ
క్షుష్వాలగ్నేఅసి । చక్షుర్తే పాహి” (విద్యా. ౨౦౨ పేజీ)

౧౫. ద్రువా అసి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || ద్రువా=(నీవు) నిత్యమైనవా
డవు, అసి=అగుచున్నావు.

తా || ఓభగవంతుడా నీవు నిత్యమై
నవాడవు గనుక మమ్ము నిత్యులనుగ జే
యుము.

కర్తార్థము.

టీ || ద్రువా=(నీవువేదిభూమి) స్థిరము
గ, అసి=అగుచున్నావు.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పివే
దిమధ్యభూమిని స్పృశించవలయును.

వి || ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము మృగ్యము.

భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడిన దేమనగ “ద్రువానిత్యాత్వమసి । తస్తాన్తా
మపి ద్రువంకుర్వితిభావః” (౧ - ౧ - ౧౩)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ద్రువానీత్యాహ । ప్రతిష్ఠితై” (తై.బ్రా. ౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “ద్రువానీత్యంతర్వేదివృధివీ మభిమృశతి”
(విద్యారణ్యభాష్యము ౨౦౨)

ఈమంత్రమునకు దేవలుడు మంత్రముమి.

౧౬. యం పరిధిం పర్యదధ్ధాః అగ్నే దేవ పణిభిః వీయమాణాః

తం తే ఏతం అను జోషం భరామి న ఇత్

ఏషః త్వత్ అపచేతయాతై.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ దేవ = ప్రకాశించుచున్న, అగ్నే = ఓభగవంతుడా, పణిభిః = స్తుతుల చేతను, వీయమాణాః = సాధ్యుడవైన, యం = ఏ, పరిధిం = పరిధిని, పర్యదధ్ధాః = అంతటస్థాపించితివో, తే = (అట్టి) నీకు, అనుజోషం = ప్రియమైన, తం = ఆ, (పరిధిని) భరామి = పొందుచున్నాను, ఏషః = ఇది, త్వత్ = నీవలన, న+ఇత్ + అపచేతయాతై = అనురాగము లేనిది కాకపోవుగాక.

తా॥ ఓభగవంతుడానీవు ఏరక్షనను అంతట గలుగజేయుచున్నవో యారక్షణను నేనుబొందుదునుగాక.

కర్తార్థము.

టీ॥ దేవ = ప్రకాశించుచున్న, అగ్నే = ఓయగ్ని, పణిభిః = స్తుతులచేతను, వీయమాణాః = సాధ్యుడవగుచున్ననీవు, యం = ఏ, పరిధిం = పరిధిని, పర్యదధ్ధాః = పశ్చమభాగమందు ధరించితివో, తే = (అట్టి) నీకు, అనుజోషం = ప్రియానుకూలమైన, తం = ఆ, ఏతం = ఈపరిధిని, భరామి (నీయందు) ఉంచుచున్నాను, ఏషః = ఈ పరిధి, త్వత్ = నీవలన, న+ఇత్ + అపచేతయాతై = అనురాగము లేనిది కాకపోవుగాక.

వినియోగము ॥ ఈమంత్రము చెప్పి ఆహవనీయాగ్నియందు మధ్యమపరిధిని చేయవలయును.

వి॥ పరిధిః అనుశబ్దమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “పరితఃదధతీతి పుష్టాతీతి పరిధిః” అనగ సంరక్షణ (౧-౧-౧౩)

పణిభిః అనునదిపణస్తుతో అనుధాతువువలన నిష్పన్నమైనది.

ఈమంత్రము “పురస్తాత్ జ్యోతిః (త్రై)ష్టుక్” అని విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడినది. (పుట ౨౧౭) “పురస్తాత్ జ్యోతిః ప్రథమేన” అని ఈచర్చనుకు పింగళునిచే లక్షణముచెప్పబడినది (౩-అ, ౫౨-శూ) ఇందుకు హలాయుధభాష్యము “ప్రథమేనతై ిష్టుభేన పాదేనశ్చైశ్చ గాయత్రైః, పురస్తాత్ జ్యోతిర్నామ త్రిష్టుక్ భవతి” (కలకత్తాకూర్పుపుట ౩౪)

యంపరిధిం మొదలు వీయమాణవక్తు పాదము ౧౯ - అక్షరములుగలది. తే
షించినదానియందు ౨౧-అక్షరముమాత్రమే గలదు. ఛన్దస్సునుబట్టి ౨౨-అక్షర
ములుండవలసియున్నది. మైత్రాయణీపాఠమందు ౨౨-అక్షరములుగలవు. “తంత
ఏతమనుజోషంభరామినేదేవయుష్టదపచేతయాతై” అని (౪-కా, ౧-ప్ర, ౧౪-అ)
ఈ మంత్రము శుక్లయజుర్వేదమునందు భిన్నముగపరిపఠించుచున్నది. అదియెట్లున్న
“యంపరిధింపర్యదథా అగ్నే దేవపఠిభిర్వియమాణః|తంత ఏతమనుజోషం భరా
మ్యేషనే త్వదపచేతయాతాఅగ్నేః ప్రియంపాథోపీతమ్” (౨-అ, ౧౭-కం)

ఈమంత్రము “త్రిష్టువిర్రాడూపా అగ్నే ఈయజురన్తా అగ్నేః ప్రియమితి
యజుఃదేవలదృష్టా” అని మహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినది (కలకత్తాకూర్పు
పత్రం-౨౭) ఇందువలన ఈమంత్రముయొక్క మంత్రముషి దేవలుడుగాని ప్రజాప
తిగాడనియు, సతనుకాండముషిగాని మంత్రముషిగాడనియు దీనిచేస్పష్టముగ దెలి
యగలుగును.

భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “నైవాపరక్త చేతాభవేత్”
(౧-౧-౧౩)

మహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినదేమనగ “చిత్తీసంజ్ఞానేజిజంతాల్లేట్ |
తస్యాత్తనేపదే ప్రథమైకవచనంతాంతటిత ఆత్మనేపదానామితి తస్యైకారః వై
తోస్యత్రేతిలేడేకారస్యపాక్షికవి | లేటోడాటావిత్యాడాగమః | గుణాయాదేశౌ |
అపపూర్వః అపచేతయాతై” (కలకత్తాకూర్పుపత్రం ౨౮)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేఅగ్నే దేవస్తుతిభిః ప్రాప్యస్త్యం
స్వయంయం మధ్యమపరిధిం వశ్చిమభాగే స్థాపితవాససిత వానుకూలతయాప్రియంత
మేతం పరిధింత్యిభరామి | ఏషత్వత్తోపరక్తోనైవ” (పుట ౨౦౨)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “యంపరిధింపర్యదథాః ఇత్యాహ | యథా
యజురన్తైతత్ | అగ్నేదేవపఠిభిర్వీయమాణ ఇత్యాహ | అగ్నేయ ఏవైనంజుష్టంక
రోతి | తంతఏతమనుజోషం భరామిత్యాహ | సజాతానేవాస్తా అనుకాకా కరో
తి” (తై. బ్రా. ౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “యంపరిధిం పర్యదథాఅగ్నేదేవ పఠిభిర్వీ
యమాణః తంతఏతమనుజోషం భరామినేదేవత్వదప చేతయాతై | ఇత్యథేతరావు
పసమస్యతి | యజ్ఞస్యపాథఉపసమితం” (విద్యారణ్యభాష్యం ౨౦౨)

౧౨. యజ్ఞస్య పాదః ఉప సమ్ ఇతం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ యజ్ఞస్య=యజ్ఞముయొక్క, పాదః=ఫలరూపమైనజ్ఞానము, ఉప+సమ్+ఇతం=మీరిద్దరుబొందుడు.

తా॥ ఓయజమానులారామీరు యజ్ఞ ఫలమునుబొందండి.

కర్తార్థము.

టీ॥ యజ్ఞస్య=(ఓదక్షిణోత్తరపరిధులారా)యజ్ఞమునకు, పాదః=(పరరూపమైన)అన్నమును, ఉపసమితం=మీరుబొందండి.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి దక్షిణోత్తరపరిధులను రెంటినివేయుట.

వి॥ “పీయతేచ్యుదకం అన్నేపిబతిరభ్యవహారార్థం” అనగపానముచేయబడునది. అని నిర్వచనమునందుచెప్పబడినది. (పుట ౪౩౭).

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “పేదక్షిణోత్తరపరిధీ యజ్ఞస్యఫలరూపమన్నం యావాం ఉపసంప్రాప్నుతం (పుట ౨౦౨)

ఉప+సమ్+ఇతం అను శబ్దమునుగూర్చి భట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినదేమనగ “ఉపసంప్రాప్నుతం” (౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “యజ్ఞస్యపాద ఉపసమిత మిత్యాహ! భూమానమేవోపైతి” (తై. బ్రా. ౩-౩-౯) భూమానమనగ బహుత్వం అని బ్రాహ్మణ భాష్యమునందు భట్టభాస్కరునిచే చెప్పబడినది.

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “యజ్ఞస్యపాద ఉపసమితమితీతరా” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౩-౭-౧౨)

౧౩. సగ్ స్రావభాగాః స్థ ఇషా బృహంతః ప్రస్తరేష్ఠాః బర్హి నదః
చ దేవాః ఇమాం వాచం అభి విశ్వే గృణంతః ఆనద్య అస్మిన్
బర్హిషీ మాదయధ్వం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ విశ్వే=సమస్తమైన, దేవాః=దేవతలారా(మీరు), సగ్ స్రావభాగాః=తెన్నగ అమృతభాగమును పొందువారును, ఇషా=జ్ఞానమిచ్చయించువారును, బృహంతః=గొప్పవారును, ప్రస్తరేష్ఠాః=యజమానునియందుండువారును, చ=

కర్తార్థము.

టీ॥ విశ్వే=సమస్తమైన, దేవాః=ఓదేవతలారామీరు, బృహంతః=గొప్పవారగునట్టియు, ఇషా=ఆభాగమును పొందుటకుఇచ్చగింపగట్టియు, సగ్ స్రావభాగాః=సగ్ స్రావాభాగముగలవారు, స్థ=అగుచున్నార, ప్ర

మరియు, బర్హిషదః = మనస్సునందుం
డువారును, స్థ=అగుచున్నారు, ఇమాం
=ఈ, వాచం=వాక్కును, అభిగృ
ణంతః=లెస్సగ్రహించినవారగుచు, అ
స్తిక్=ఈ, బర్హిషి=యజ్ఞమునందు, ఆ
సద్య=ఉండి, మాదయధ్వం=ఆనందిం
చువారగుదురుగాక.

తా || అమృతభాగస్తులైనట్టియు, మ
హాత్ములైనట్టియు, యజమానుని మనస్సు
నందుండునట్టియు విశ్వేదేవతలునాస్తుతి
ని పొంది యీ స్థానమందుండి యానంద
పడుదురుగాక.

ప్రస్తరేష్టాః=మీలోకొందరు ప్రస్తరమను
దర్భ పిడికిటిలో నుంటున్నారు, బర్హిష
దఃచ= (మరికొందరు) పరచబడినదర్భ
లయందు నుంటున్నారు, ఇమాం= మీ
రందరున్ను మాచేత చేయబడిన, వాచః
స్తుతి రూపమైన వాక్కునువిని, అభిగృ
ణంతః = బాగుగనున్నదనిగ్రహించుచు,
అస్తిక్=ఈ, బర్హిషి=యజ్ఞమందు, ఆ
సద్య=ఉండి మాదయధ్వం = ఆనందిం
చువారగుదురుగాక.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పిజూ
హూపాత్రముచే హోమము చేయవల
యును.

వి|| సగ్గ్రసావభాగాః ఇది ౩-పదములుగల సమాసము. ఇట్టి సమాసములు
వేదమందరుదు. స్రవ అనునది స్రుగతో అనుభాతువువలన నిష్పన్నమైనది. ఇందు
కుక్షరణమని యర్థము అమరమందు చెప్పబడినది. ఇది అమృతము ఆజ్యము మొ
దలగువాటినిజెందును.

“ప్రస్తరేష్టాః ఆనగప్రస్తరమందుండువాడు యజమానోప్రస్తరః అనిప్రసేద్ధి
(తై. బ్రా. ౩-౩-౯) ఆనగ యజమానుని మనస్సుయందుండువాడు.

బర్హిషి అశుపదమయొక్క అర్థము “మానసేయజ్ఞే” అని పురుషనూక్తము
యొక్క భాష్యమునందు చెప్పబడినది. (పుట ౩౩౩) ఈమంత్రముశుక్లయజుర్వేద
౨-౨, ౧౮-పఖండికయందు కొంచము భిన్నముగనున్నది. అదియొట్లన్న “సంగ్రస
వభాగాథే షాబృహంతః ప్రస్తరేష్టాః పరిథేయాశ్చదేవాః । ఇమాంవాచమభి విశ్వే
గృణంత ఆసద్యాస్తిక్ న్వర్హిషి మాదయధ్వం స్వాహావాట్” ఇందుకుమహిధరభా
ష్యమునందు చెప్పబడినదేమనగ “వైశ్వేదేవోత్రిష్టుబ్యజారన్తా । స్వాహావాడితియ
జాః । సోమకుష్మణ్ముషిః (పత్రం ౨౮)

మైత్రాయణీ సంహితయందీమంత్ర మెటులనగ. “సంగ్రసావభాగాః స్థేషా
బృహంతః ప్రస్తరేష్టాబర్హిషదశ్చదేవాః । ఇమాంవాచమభి విశ్వేగృణంతః స్వాహా
దేవా అమృతమాదయన్తాం (౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “హేవిశ్వేదేవాయూయం సంగ్రసావ
భాగాథే । జహూపభృద్భ్యాంసిచ్యమాన ఆజ్యకేషఃసంగ్రసావః । సవీవభాగోయే

హంతే సంప్రావభాగాః । కీదృశాఃదేవాః । తంభాగం లబ్ధుమిచ్ఛావంతో బృహం
తోమహంతః । సర్వైరారాధనీయాః । తత్రకేచిత్ ప్రస్తరముష్టేతిష్ఠన్తి । అన్యే
త్వాస్తీర్ణబర్హిషీనీదన్తి । అస్థాభిఃక్రియమాణా మిమాంస్తుతిమభి లక్ష్మ్యసమాచీనేయమి
తిగృణన్తోయూయమస్తి క్షయక్షే ఉపవిశ్యహృష్టాభవతః” (పుట ౨౦౩)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “సగ్ ప్రావభాగాఢేత్యాహ । వసవోవైరుద్రా
ఆదిత్యాసగ్ ప్రావభాగాః । తేహంతద్భాగధేయం । తానేవతేనప్రీణాతి । వైశ్వేదేవ్య
ర్వా । ఏతేహివిశ్వేదేవాః । త్రిష్టగ్భవతి । ఇంద్రియంవైత్రిష్టుక్ । ఇంద్రియమేవ
యజమానేదధాతి” (త్రై.బ్రా. ౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “అథైనాక సగ్ ప్రావేణాభి జాహోతి ।
జాహ్వముపభృతం సగ్ ప్రావయతి । సగ్ ప్రావభాగాఢేషాబృహన్తః ప్రస్తరేష్టా బ
ర్హిషదశ్చదేవా ఇమాంపాచమభి విశ్వేగృణన్తఆసద్య అస్తి క్షబర్హిషీమాదయధ్వం”
(విద్యా.భా. ౨౦౩)

౧౯. (౧) అగ్నేః వాం అపన్నగృహస్య సదసి సాదయామి.

(౨) సుమ్నాయ సుమ్నిని సుమ్నే మా ధత్తరి.

జ్ఞానార్థము.

టీ || (౧) వాం=మిమ్ములను, అగ్నేః
=భగవంతునియొక్క, అపన్నగృహస్య
= నాశనరహితమైన గృహమయొక్క,
సదసి=స్థానమునందు, సాదయామి =
ఉంచుచున్నాను, (౨) సుమ్నాయ=సు
ఖముకొరకు, సుమ్నిని=సుఖవంతులైన
మీరు), సుమ్నే=సుఖమందు, మా=న
న్ను, ధత్తం=స్థాపించుడి.

తా || భగవత్సంబంధమైన శాశ్వత
గృహమందెవడైతే తనయొక్కచిత్తబుద్ధి
ని యుంచుచున్నాడో యతను సుఖము
నుబొందును.

కర్తార్థము.

టీ || వాం=(జహూపభృత్తులా)మి
మ్ములను, అపన్నగృహస్య=అవినశ్వర
మైనస్థానము గలిగినటువంటి, అగ్నేః
=అగ్నియొక్క, సదసి=శకటరూపమైన
స్థానమందు, సుమ్నాయ=యజమానుని,
సాదయామి = స్థాపించుచున్నాను, సు
మ్నిని=సుఖవంతులైన జాహూపభృత్తు
లా, సుమ్నే=సుఖమందు, మా=నన్ను
ధత్తం=స్థాపించుడి.

వినియోగము || ఈమంత్రముచెప్పి
ధాన్యశకట ముంచినస్థలమందు జాహూ
పభృత్తులనుంచుట.

వి || ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “జాహూపభృతో యుహం

అవినశ్యరగృహస్య పృథివ్యభిమానినోవహ్నేః స్థానేశకటరూపేయజమానస్య ను
ఖాయస్థాపయామి । హేనుఖవత్యో నుభేమాంస్థాపయతం” (పుట ౨౦౪).

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “అగ్నేర్వామపన్నగృహస్య దసినాదయా
మిత్యాహ । ఇయంవాఅగ్నిరపన్నగృహః। అస్యాపవై నేసదనేసాదయతి । నుమ్న
యనుమ్నినీనుమ్నేమాధత్తమిత్యాహ । ప్రజావైపశవఃనుమ్నం । ప్రజామేవపశూ
నాత్తన్ధత్తై” (తై. బ్రా. ౩-౩-౯)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము “అగ్నేర్వామపన్నగృహస్య సదసినాదయా
మితి కస్తమభ్యంసుచాసాదఇత్వా” (ఆపస్తంబశ్రౌత ౩-౮-౪)

౨౦, ధురి ధుర్యో పాతం.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ ధురి=భగవంతునియందు, ధుర్యో
చిత్తమునుంచిన దంపతులను, పాతం=
రక్షించుడీ.

తా॥ భగవత్పూజచేయుచున్నదంప
తులను రక్షించవలెనని ప్రార్థన.

కర్తార్థము.

టీ॥ ధురి=బండియందు, ధుర్యో =
యజ్ఞభారమును వహించుచున్నటువంటి
పత్నీయజమానులను, పాతం = రక్షిం
చుడీ.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పి జు
హూపభృత్తులను కాడియొక్క రంధ్రము
ధ్యభాగమందు త్రోయుట.

వి॥ ధురి అనుపదము సప్తమివిభక్తి. ధుర్యోఅనునది ద్వితీయాద్వివచనము
వీటికి ప్రథమా ధూః అని ఈశబ్దవృత్తపత్తినిగూర్చి ౫౨-వపుటచూడుము.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము “తంయజ్ఞభారవాహనావేతో దమ్పతీ
రక్షతం” (పుట ౨౦౪)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “ధురిధుర్యోపాతమిత్యాహ । జాయాపత్యో
గ్లోపీధాయ” (తైబ్రా. ౩-౩-౯)

౨౧. (౧) అగ్నే అదభాయో అశీతతనో పాహి (౨) మాఅద్య
దివః పాహి (౩) పాహి ప్రసితై (౪) పాహి దురిష్టై
(౫) పాహి దురుద్దనై (౬) పాహి దుశ్చరితాత్ (౭) అవిషం నః
పితుం కృణు (౮) సుషదా యోనిం (౯) స్వాహా.

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ అదభ్యాయో=హింసరహితుడై నట్టియు, అశీతతనో=ప్రకాశమానుడై నట్టియు, అగ్నే=ఓభగవంతుడా, పాహి=రక్షించుము. (౨) మా=నన్ను, అద్య=ఇప్పుడు, దివః=స్వర్గలోకముకొరకు, పాహి=రక్షించుము. (౩) ప్రసీత్యై=ప్రకృష్టమైబంధమువలన, పాహి=రక్షించుము. (౪) దురిష్ట్యై=దుష్టతనమువలన, పాహి=రక్షించుము. (౫) దురుద్దన్యై=దీప్తభోజనమువలన (అనగలనానా యార్జితఫలభోజనమువలన) పాహి=రక్షించుము. ౬దుశ్చరితాత్=నిషిద్ధాచరణమువలన, పాహి=రక్షించుము, (౭) నః=చు మాయొక్క, పితుం=అన్నమును, అవిషం=అమృతముగా, కృణు=చేయుము. (౮) నుషదా=నుఖముగనుండు నిమిత్తము, యోనిం=స్థానమునుగలుగజేయుము. (౯) స్వాహా=నేనునీవాడను.

తా॥ హింసారహితుడైనట్టియు, ప్రకాశమానుడైనట్టియు, ఓభగవంతుడారక్షించుము. నన్నిపుడు స్వర్గవాసులైన సిద్ధులు నాయందపరాధముగ్రహించకుండులాగున రక్షించుము. ప్రకృష్టమును, విఘ్నరూపమునైనబంధనవలననుండి రక్షించుము. విరుద్ధ దుష్టనడతవలననుండి రక్షించుము. దుష్టపదార్థభోజనమువలననుండి రక్షించుము. నిషిద్ధాచరణమువలననుండి రక్షించుము. మాయొక్క అన్నమును అమృతముగజేయుము. నుఖముగనుండునిమిత్తముస్థానముగలుగజేయుము. ఎందుకనగ నేను నీవాడనై యున్నాను గనుక.

కర్తార్థము.

టీ॥ అదభ్యాయోః=హింసచేయబడని జీవితముకలిగిన, అశీతతనో=ఉష్ణమైన శరీరము కలిగినట్టియు, అగ్నే=ఓయగ్ని నీవు, మా=నన్ను, అద్య=ఇప్పుడు, దివః=స్వర్గలోకమువలన అనగా స్వర్గలోకవాసులైన దేవతలు నాయందు ఆపరాధముగ్రహించకుండులాగున, పాహి=రక్షించుము, ప్రసీత్యై=ప్రకృష్టమైవిఘ్నరూపమైనబంధమువలన, పాహి=రక్షించుము, దురిష్ట్యై=శాస్త్రవిరుద్ధ దుష్టనడతవలననుంచి, పాహి=రక్షించు, దురుద్దన్యై=యాగాధికారవిరోధిదుష్టభోజనమువలననుంచిపాహి=రక్షించుము, దుశ్చరితాత్=నిషిద్ధాచరణమువలన, పాహి=రక్షించుము, పితుం=అన్నమును, నః=మాకు, అవిషం=అమృతముగ, కృణు=చేయుము, నుషదా=నుఖముగనుండునిమిత్తమై, యోనిం=స్థానముకల్పించుము, స్వాహా=ఈద్రవ్యముకొరకునీవోమము చేయబడ్డది యాగాక.

వినియోగము॥ ఈమంత్రముచెప్పిదక్షిణాగ్నియందు ఫలికరణము పెట్టామము నుజేయుట.

ఈశబ్రముయొక్క. పుష్పత్తి మహిధరభాష్యమునందు చెప్పబడినదెట్లనగ “దభోత్తి తిఃహింసాకర్తృ । ఆయురితిమనుష్యనామ । అదభోత సుపహింసిత ఆయుఃకాను ష్యోయజమానోయస్యసోదభాయుః” (కలకత్తాకూర్పుపత్రం ౨౯) దభోత్తితిః “వధకర్తృ” (వేదనిఘంటు ౨౧౯) ఆయుః అనునదిమనుష్యనామములయందు చెప్పబడినది (వేద నిఘంటు-౨-౩)

ఈమంత్రమునందు విభక్తులు వ్యత్యయముగనున్నవి. ప్రసీతైశ్చదురిష్టేష్టైశ్చతాన్య దులు చతుర్థివిభక్తియైనను విద్యారణ్యభాష్యమునందు దివః అనునదిపంచమీవిభక్తి గనున్నను చతుర్థ్యర్థముగ నెంచవలయునని చెప్పబడియున్నది.

ప్రసీతైశ్చఅనుశబ్రమునుగూర్చి మహిధరభాష్యమునందు చెప్పబడినదేమన గ “ప్రసీతైర్బంధనహేతుభూతోజ్జాలాత్” (కలకత్తాకూర్పుపత్రం ౨౯) ప్రసీతిః అనుశబ్రము కృణుతృపాజః అనుబుక్కుయందుగలదు.

ఈమంత్రవ్యాఖ్యానమునందుయాస్కమహామునిచెప్పిన దేమనగ “కృణుష్వపాజ పాలనాత్ ప్రసీతిమివ పృథివీప్రసీతిః ప్రసయనాత్ తంతుర్వాజాలంవా” (నిరుక్త ము ౩ వ్యాసం. ౧౮౪ పుట). ఈబుగ్గంత్రమునకుదుర్గాచార్యులువాసిన భాష్యమే మనగ “హేభగవాన్ ఆగ్నేకృణుష్వ కురుష్వవీతదస్తదీయంపాజః బలంప్రసీతిమ్న ప్రసీతిమివవాగుతాతంతుమివజాలమివహా” జాలమనగనీవలలోమత్సృములుచడినశిం చునటుల మమ్ములను ప్రపంచమనెడి వలలోపడుకుండనటుల జేయుమనిప్రార్థన.

దురిష్టైశ్చ అనుపదమును గూర్చి “దుష్టైశ్చష్టిః దురిష్టిః” అని మహిధరభా ష్యమునందు చెప్పబడినది. (పత్రం ౨౯)

దురుద్దస్తైశ్చఅనుపదమునుగూర్చి “దురుద్దస్తీ అదనమద్దస్తీదుష్టైశ్చఅద్దస్తీ దురుద్ద స్తీ దురోభిజనంతతః మాంపాహిచతుర్థఃపంచమ్యధే (మహిధరభాష్యము పత్రం ౨౯) దురోభిజనమనగ దుష్టప్రపత్తనమువలనసంపాదించిన దానిని భుజించుట యనిచెప్పు టస్వారస్యము.

ఈమంత్రము యొక్క ఛందస్సునుగూర్చి భట్టభాస్కరము నందుచెప్పబడినదే మనగ “అగ్నేతియజరాదికయా” అవిషంసఃపితుం కృణ్వీతి గాయత్రైకపదయా సుషదేతియజరస్తయా (౧-౧-౧౩) అనగ ౭-వ భాగమైన అవిషంసఃపితుంకృణు అనునది ౮ - అక్షరముగలగాయత్రీ యనియు దీనికి పూర్వ పరములు యజాన్సు లనియుచెప్పబడినది.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యము “హేఅగ్నే మాందివః పాహిద్యులోక వాసి నోదేవామయ్యవరాధంయథాసగృహ్లాన్తితథామరు । అదభాయోఅహింసితజీవిత । అశీ తతనోఉష్ణశరీర । ప్రసీతైశ్చప్రకృష్టైశ్చబన్ధైశ్చలవిహ్నైశ్చపాహి । దురిష్టైశ్చదుష్టైశ్చ

అయధాశాస్త్రానుష్ఠానాత్ పాహి । దురద్వైతైరయాగాధి కారవిరోధి దుష్టహేతు
భోజనాత్ పాహి । దుశ్చరితాత్ నిషిద్ధాచరణాత్ పాహి । పితృంజన్మం అస్తదీ
యం అవిషం అమృతంతురు । సుషదానుఖోపవేశనేన నిమిత్తేనయోనిం స్థానంతురు ।
ఇదంఫలీకరణద్రవ్యం తుభ్యంస్వాహాహుతమస్తు' (పుట.౨౦౪) ఇందుచెప్పబడిన
వాక్యములుకొన్ని భట్టభాస్కరమందుచెప్పినవాక్యములుగనున్నవి.

అదియెట్లున్న" హేఅగ్నేఅదభాయా అహింసితజీవిత! హేఅశీతనోఉష్ణశ
రీర । దివః ద్యులోకాత్ ద్యులోకవాసిభ్యోదేవేభ్యః యథాతే కర్తాపరాధేన క్ర
థానహింసంతితథామరు." (౧-౧-౧౩)

౨౨. (౧) దేవాః గాతువిదః గాతుం విత్వా గాతుం ఇత

(౨) మనసః పతే ఇమం నః దేవ దేవేషు యజ్ఞం

స్వాహా వాచి స్వాహా వాతే ధాః.

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ॥ (౧) గాతువిదః=స్తోత్రమునుచెల
సుకొనెడి, దేవాః=విబుధులు, గాతుం=
గానమును, విత్వా= తెలుసుకొని, గా
తుం = భగవస్తోత్రమును, ఇత = బొం
దుడి, (౨) మనసః=మనస్సుకు, పతే=
ప్రభువైన, దేవ=ఓపరమేశ్వరుడా, య
జ్ఞం=యజ్ఞమును, నః=మాయొక్క, ఇ
మం=ఈ, (యజ్ఞము) దేవేషు=దేవత
లయందు, స్వాహా=పొందునుగాక, వాచి
= వాగ్దేవతయైనశబ్దబ్రహ్మమును, స్వాహా
= పొందునుగాక, వాతే=బ్రహ్మయందు
ధాః=ఉంచుము.

తా ॥ విబుధులు భగవత్స్వరూపబంధమైన
గానమును చేయుదురుగాక ఓపరమేశ్వ
రానేను చేయుధ్యానము దేవతలను శబ్ద
బ్రహ్మయైనన్నిను పొందునుగాక.

టీ॥ గాతువిదః=మార్గమును తెలుసు
కొనువారైన, దేవాః=ఓదేవతలూ. గా
తుం=(మునుపుయే)మార్గమును, విత్వా
=పొందివచ్చినారో, గాతుం=ఆమార్గ
మును, ఇత = పొందివెళ్లండి, మనసః
=మనస్సుకు, పతే=ప్రవర్తకుడైన, ఇమం
=ఈ, నః=మాయొక్క, యజ్ఞం=య
జ్ఞమును, దేవ=ఓదేవ, దేవేషు= నీచేత
చెప్పబడినదేవతలయందు, ధాః= ఉం
చు, స్వాహా=ఈ ఆజ్యముహోమముచే
యబడ్డదియోగాక, వాచి = సర్వస్వా
పారమునకు ప్రవర్తకుడైన, వాతే=వా
యువునందు యజ్ఞమునుంచుము, స్వా
హా=ఈ ఆజ్యము హోమముచేయబడ్డది
యోగాక.

వినియోగము ॥ ఈ మంత్రముచెప్పి
బర్హిస్సును అగ్నిలో వేయవలసిగది.

వి । ఈమంత్రమునకు మనస్సుతి ఋషియని మహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినది (పత్రం ౨౯)

గాతువిదః అను శబ్దమునుగూర్చి మహీధర భాష్యమునందు చెప్పబడిన దేమనగ “గీయతేనానావిధైః రైద్విదికశబ్దైః ప్రతిపాద్యతే ఇతి గాతుర్యజ్ఞః తం విదన్తి జానన్తిగాతువిదః” (పత్రం ౨౯)

విత్వా అను శబ్దమునుగూర్చి “విదిత్వావిదజ్ఞానే” అని మహీధరభాష్యము నందు చెప్పబడినది (పత్రం ౨౯)

మనస్సు-తెఈశబ్దమునకుమహీధరభాష్యమునందు చెప్పబడినదేమనగ “దే వాన్యష్టమనసః ప్రపగ్నకఃపరమేశ్వరః” (పత్రం ౨౯)

వాచి-ఈశబ్దమునుగూర్చి “వాద్దేవతాయాం శబ్దబ్రహ్మణి” అనిభట్టభాస్కరమునందు చెప్పబడినది (౧-౧-౧౩)

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యము “హేగాతువిదో మార్గవిదోదేవాపూర్వం యంగాతుంమార్గం లభ్యాసమాగతాః పునఃప్రతినివృత్తతంగాతుం మార్గంగచ్ఛత । హేమనస్సుతే దేవభవతోక్షేమ దేవేషు ఇమంనోయజ్ఞం నిధేహి ఇతమాజ్యంహు తమస్తు” (పుట ౨౦౭)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము “దేవాగాతువిదోగాతుం విత్వాగాతుమితే త్యాహ । యతఏవయజ్ఞంప్రయుజ్జే । తదేనంప్రతిష్ఠావయతి । ప్రతితిష్ఠతిప్రజయా పశుభిర్యజమానః” (తై.బ్రా.౩-౪-౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగము దేవాగాతువిద ఇత్యంత్రేవ్యద్యూర్ధ్వస్థి౯ద్రు వయాసమిష్ఠ యజుర్దుహోతి మధ్యమేస్వాహాకారే బర్హిరనుప్రహరతి” (విద్యా భాష్యము ౨౦౬)

ఇందుకు బోధాయనులు చెప్పినవినియోగము కొంచముభిన్నము “అథోత్థాయదక్షిణేన పదావేదిమవక్రమ్యధ్రువయాసమిష్ఠ యజుర్దుహోతి మధ్యమేస్వాహాకారే బర్హిరనుప్రహరతి, దేవాగాతువిదోగాతుం విత్వాగాతుమిత మనస్సుత ఇమం నోదేవదేవేషుయజ్ఞగ్ంస్వాహా వాచిస్వాహా వాతేఘాస్వాహా” (విద్యారణ్యము పుట ౨౦౬)

పదమూడవ యనువాక సామూన్యవిషయములు.

(౧) ఈ ప్రపాతకమందలీయనువాకముతో ప్రజాపతి కాండముపైముగిసెను.

(౨) ఈయనువాకము కర్తవీత్యా స్రుగ్వ్యహనాదియని చెప్పబడుచున్నది. జ్ఞానరీత్యాచిత్త్యాహనాదియని జెప్పవచ్చును. “చిత్తిస్సక్” (ఆరణ్యకము ౩ - ప్రశ్న, ౧-అను,) స్రుగ్వ్యహనలక్షణము శ్రౌతపదార్థనిర్వచనము ౪౧౬-పుట, ౩౦౧-వాక్యమునందు చెప్పబడినది.

(౩) ప్రళమాదిద్వాపశానువాక పర్యంతము జెప్పబడిన యంశము లీయనువాకమందు సంగ్రహముగ జెప్పబడినవి.

(౪) ప్రాతిశాఖ్య—అవర్ణపూర్వస్తులుస్యతే ౯-అ, ౯-నూ, ఈనూత్రమును బట్టి యిరువది రెండవమంత్రమునందుండెడి ‘దేవాః’ అనుపదముయొక్క విసర్గలోపించినది.

(౫) ఛవ్దన్న—ఆయామంత్రములయొక్కవివరణలయందు వ్రాయబడినది.

(౬) మీమాంస—ఈ యనువాక భాష్యాంతరమునందు విశేషముగ వ్రాయబడినది. అది క్రమముగ తెలియచేయబడును.

(౭) ఈయనువాకమునకు సంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శాఖలు.	మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము ౪ ౧. ౧౪
తైత్తిరీయసంహిత ౧౬, ౪, ౨ ౪, ౬, ౩,	శతపథబ్రాహ్మణము ౯, ౨, ౩, ౨౧, ౨౨
౪. ౫, ౪, ౬, ౬.	౧, ౪, ౩, ౧౪-౯, ౨, ౨౪
కాతక సంహిత ౧. ౧౨	తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము ౩, ౩, ౯. ౧-౧౨
కపిష్ఠలకతసంహిత ౧. ౧౨	కల్పము.
మైత్రాయణీసంహిత ౧. ౧. ౧౩	మానవశ్రౌతము ౧. ౩. ౧-౪
వాజసనేయసంహిత ౧౭, ౬౩, ౬౪, ౨,	కాతీయశ్రౌతము ౧౪, ౩, ౨౧-౩, ౫
౧౬-౨౧,	౨౪, ౪, ౪
బ్రాహ్మణము.	ఆపస్తంబశ్రౌతము ౩, ౪, ౫
కాతకబ్రాహ్మణము ౩౧. ౧౧, ౧౨	

త్రయోదశోఽనువాకము.

సంపూర్ణము.

పరబ్రహ్మణే నమః.

తైత్తిరీయసంహిత ౪౪ పన్నములు గలది. ఈపన్నములకు ప్రజాపతియు, సోమడు, అగ్నియు, వైశ్వదేవులు ననేడి నలుగురు కాండఋషులు. వీరలు యేయేభాగములకు ఋషులయినదియు వావివరణము ౧౦౧వ పుటయందు వ్రాయబడినది. అర్థము పాతానుక్రమణిక ననుసరించి వ్రాయుటకంటె కాండఋషుల ననుసరించి వ్రాయుటవలన ననేక లాభములు గలవు. ఎఱ్ఱేఱుషి యెఱ్ఱేయంశములను జెప్పినదియు దెలుసుకొనుటకు నుపయోగముగనుండును. గాన కాండఋషుల ననుసరించి యర్థమువ్రాయుటకు నిశ్చయించుటయైనది. మొదటికాండ మొదటిపన్నమునందు మొదటిఅనువాకము ప్రారంభించి ౧౩వ- అనువాకమువరకును ప్రజాపతి కాండఋషి. ౫వ- పన్నము- ౧౦వ- అనువాకములో గొంతవరకు నితరకాండఋషులగుటవలన నంతవరకు నర్థమును ప్రస్తుతము నిలిపి- ప్రజాపతిఋషిసంబంధమయిన పదుస్వతీః అనుమొదలగు మంత్రములయొక్క యర్థమును వ్రాయుచున్నారము. నిలిపినభాగములు యేయేకాండఋషులసంబంధమయినవియు దెలియు వివరణము.

౧- ౧- ౧౪	వైశ్వదేవఋషి.	[౪వ మండలముచూడుము.]
౧- ౨- ౧- ౧౩	సోమఋషి.	[౨వ మండలముచూడుము.]
౧- ౨- ౧౪	వైశ్వదేవఋషి.	[౪వ మండలముచూడుము.]
౧- ౩- ౧- ౧౩	సోమఋషి.	[౨వ మండలముచూడుము.]
౧- ౩- ౧౪	వైశ్వదేవఋషి.	[౪వ మండలముచూడుము.]
౧- ౪- ౧- ౪౫	సోమఋషి.	[౨వ మండలముచూడుము.]
౧- ౪- ౪౬	వైశ్వదేవఋషి.	[౪వ మండలముచూడుము.]
౧- ౫- ౧- ౧౦ ఘృతేన వరకు }	అగ్నిఋషి.	[౩వ మండలముచూడుము.]
౧- ౫- ౧- ౧౦ నయసామొదలు }	ప్రజాపతిఋషి.	

ఓమ్.

మం త్ర భా గా ర్థః.

పాజాపత్యం [లేక] ప్రథమమండలమ్.

ద్వితీయాంశం [లేక] యాజమానమ్.

త్రైత్విరీయసంహితాయాం ప్రథమకాండే పంచమప్రపా
రకే దశమోఽనువాకః.

ఆవ పనసప్రారంభము- రవ పనసపర్యంతము.

యమపుత్రో దేవశ్రీవా ఋషిః.

అ ను స్తు ప్తం దః.

మం॥ పయస్వతీ రోషధయః పయస్వద్వీరుధాం పయః అపాం

పయసో యత్పయ స్తేన మామింద్ర సగంసృజ॥

ప॥ పయస్వతీః ఓషధయః పయస్వత్ వీరుధాం పయః అ

పాం పయసః యత్ పయః తేన మాం ఇంద్ర సంసృజ॥

జ్ఞానార్థము.

ఓషధయః=ఓషధులు, పయస్వతీః=వర్చస్సుగలవి. వీరుధాం=లతాదులయొక్క, పయః=క్షీరము, పయస్వత్=వర్చస్సుగలది. అపాం=ఉదకములయొక్కయున్న, పయసః=పయస్సుయొక్కయున్న, యత్పయః=ఏవర్చస్సుగలదో, తేన=ఆట్టి (బ్రహ్మవర్చస్సుతో) ఇంద్ర=ఓపరమేశ్వర, మాం=నన్ను, సం=ఏకీభూతముగునటుల, సృజ=కలుపుము.

కర్తార్థము.

ఓషధయః=ఓషధులు, పయస్వతీః=సారముగలవి, వీరుధాం=లతాదులయొక్క, పయః=క్షీరము, పయస్వత్=సారముగలది, అపాం=ఉదకములమధ్యను, పయసః=గవాదిక్షీరముయొక్కయు, యత్=వి, పయః=సారముగలదో, తేన=ఆ (సారముతో) ఇంద్ర=ఓఇంద్రుడా, మాం=నన్ను, సంసృజ=కలుపుము.

జ్ఞానార్థము.

తా॥ ప్రపంచమందుండెడి సర్వవస్తువులయందు, బ్రహ్మవర్చస్సు గలదనియు, అట్టి వర్చస్సును, తనకు కలుగజేయవలెనని పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాడు.

కర్మార్థము.

వి॥ ఈమంత్రము చెప్పి యుడకములను ఆచవనము చేయవలసినది, లేదా స్మరించవలసినది.

వివరణ॥ ఈమంత్రముకు ఋషినిగూర్చి దిగువనుడహరించబడే సూక్తమునందు ఋగ్వేదభాష్యము జూడుము.

సర్వవస్తువులు భగవద్వర్చస్సుచే ప్రకాశిస్తున్నవని కృతిస్తుతులు జెప్పుచున్నవి. “తస్యభాసా సర్వమిదం విభాతీతి శ్రుతిః”॥ తేజస్తేజస్వినామహమితి భగవద్గీత ౧౦వ అధ్యాయము- ౪౧ శ్లోకమందున్నది. “పయః, బ్రహ్మ, వర్చః” ఇత్యాది అది పదములు పర్యాయములుగ వేదనిఘంటువునందు జెప్పబడినవి- (౩వ- అధ్యాయము- ౨వ- ఖండిక) “సమిత్యేకేభావమని యాస్కనిరుక్తమందు జెప్పబడినది- (౧౦వ అధ్యాయము- ౫వ- ఖండిక- పుట ౪౧- పక్క ౧౯.)

ఈమంత్రమునకు భట్టభాస్కరభాష్యము- “అతః పరమైష్టికయాజమానకాండం ప్రాజాపత్యం తత్ర అపఆచామతి పయస్వతీరిత్యనుష్టుభా పయస్వతీః పయస్వత్యః ఋరం తదపి పయస్వత్ సారవత్ పానవశేవ తద్వత్యః ఓషధయః ఓషధ్యః ఘలపాకాంతాః వాచ్చందసీతి పూర్వసవర్ణ దీర్ఘత్వం వీరుధాంపయః- పయస్వత్ ఓషధీనాం పయోపి పయస్వత్ సారవత్ పేయత్వగుణవత్ వివిధం రోహంతీతి పిరుధః లతాదయః పృషోదరాదిః ఆపాంవా సంబంధి యత్ప్రయః ఈదృశం పయసోఽపి పయః యత్క్రిందిత్ పయఓషధీనాం వీరుధాంవా పయః తతోపి సారవత్ తేన మాం సంస్పృజ యోజయ హేషంద్ర ఏతదుక్తంభవతి ఓషధయః న కేవలం పయస్వత్యః వీరుధాంత పయోఽపి పయస్వత్ ఆపాంతతోఽపి పయస్వత్ పయశ్చిత్”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“అథచార్చికయాజమానమంత్రాదివిషయ ఉత్తరార్థభాగ ఉచ్యతే. సారవాచీపయశ్చబ్ధః ఓషధయః పయస్వత్యః వీరుధాం లతానాం సంబంధి యత్ప్రయోనిర్గతం ఋరం తదపి పయస్వత్ సారవత్ ఆపాంవశ్యే యత్సారం యచ్చ పయసో గవాదేః ఋరస్య పయస్సారం తేనసారేణ సర్వేణ హేషంద్ర మాం సంస్పృజ సంయోజయ”. (పుట ౨౦౨)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము మృగ్యము.

ఈమంత్రము ఋగ్వేదమందెటులపఠించబడుననగ- “పయస్వతీ రోషధయః పయస్వన్నామకంవచః। ఆపాం పయస్వదిత్వయస్తేన మా సహశ్చంధత” (మండలము ౧౦- సూక్తం ౧౦- ఋక్కు ౧౮). వర్చస్సుతో కూర్చవలయుననెడి అర్థము. “పయస్వానగ్నా ఆగహి తంమా సంస్రుజి వర్చసా”॥ అని ౧వ మండలము- ౨౩వ సూక్తము- ౨౩వ ఋక్కునందు జెప్పబడినది గావున పయశ్శబ్దమునకు వర్చస్సు అని గ్రహించునది.

ఈమంత్రము పరాయాతముయొక్క ౩వ కాండ ౭వ ప్ర ౪ అనువాక్ ౭వ పససయంచును గలదు.

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము॥ “పయస్వతీరోషధయఇతి పురా బర్హిషః। ఆహర్దోజ్ఞాయాపతీ అశ్నీతః। పురావత్సానామపాకర్దోరమావాస్యాయాం॥ ౩ ॥ పౌర్ణమాసాయోపవత్సంతౌ నాతిసువాతౌ భవతః ॥౪॥ ఆమాష మమాంస మాజ్యే నాశ్నీయాతాం తదభావే దధ్నా పయసావా॥ ౫ ॥ ఋద్ధిషాపూర్ణమాసేవ్రతముపైతి। వశ్యేవ్యపాక్యతేవ్యమావాస్యాయాం॥ ౬॥ ప్రణీతాసుప్రణీయమానాసు ఆసన్నేషు చా హవిష్టు వ్రతముపైతీత్యుభయత్ర సాధారణం॥ ౭ ॥ ఆశనమగ్న్యన్వాధానం వ్రతోపాయనమిత్యేకే। వ్రతోపాయనమశనమగ్న్యన్వాధాన మిత్యేకే। ఆగ్న్యన్వాధానం వ్రతోపాయనమశనమిత్యేకే॥ ౮ ॥ పయస్వతీరోషధయ ఇత్యపఠచామత్యుపస్మృతేతిచా”॥ ౯॥ (ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్రము- ౪వ ప్రశ్న- ౨వ ఖండిక- ౩వ సూత్రము మొదలు ౯వ సూత్రమువరకు పుట ౧౯౩- ౧౯౪- ౧౯౫.)

మం॥ ౨॥ అగ్నే వ్రతపతే వ్రతం చరిష్వామి తచ్చ కేయం తస్తే

రాధ్యతాం॥

ప॥ అగ్నే వ్రత-పతే వ్రతం చరిష్వామి తత్ శకేయం తత్

మే రాధ్యతాం॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

టీ॥ వ్రతపతే=సత్యవ్రతమును పా | వ్రతపతే=వ్రతమునకధిపతిచైన, ఆ
లించెడి, అగ్నే = ఓపరమేశ్వరా, వ్ర | గ్నే=ఓ అగ్ని, వ్రతం=వ్రతమును, చరి

జ్ఞానార్థము.

తం=సత్యవ్రతమును, చరిమ్యామి = చేయగలను. తత్ = ఆసత్యవ్రతమును, శకేయం=చేయుటకు, సమర్థుడనగుదునుగాక. మే=నాయొక్క, తత్=ఆవ్రతము, రాధ్యతాం=సంపూర్ణమగుగాక.

తా|| సత్యవ్రతమును పాలించెడు, ఓపరమేశ్వరుడా, నాకు సత్యవ్రతమును చేయుటకుగాను సంపూర్ణమైనశక్తిని గలుగజేయుము- అని అగ్ని నామముగల పరమేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

మ్యామి=చేయుచును. తత్=దానిని, శకేయం = చేయుటకు శక్తిగలవానిని అగుదునుగాక. మే = నాసంబంధమైన, తత్=ఆవ్రతము, రాధ్యతాం = సమృద్ధమగుగాక.

వి|| ఆహవనీయమునకు దక్షిణముగ కూర్చుండి, వ్రతమును జేయనిశ్చయించుచు సముద్రమును మనస్సుచేత ధ్యానించి ఈమంత్రమును జపించవలయును.

వివరణము|| “సవిషోఆగ్నిరైవశ్వానర” ఇతిక్రొతేః|| వైశ్వానరః సాధారణశబ్దవిశేషాదితి|| ఉ॥ మి॥ ప్ర॥ వీ॥ ప॥ ౨౬|| సూత్రం॥ సాక్షాదప్యవిరోధం జైమినిః|| ఆత్మానమేనైవం వైశ్వానరముపాస్తేతిక్రొతేః|| ఉత్త॥ ౧- ౨- ఆ- ౩౦ సూత్రం.

“ఆగ్నిః అగ్రం నయతీత్యగ్నిరితి పుత్రత్యా అగ్నిశబ్దేన పరమాత్మైచ్ఛతే” (సంధ్యావందనభాష్యం- జెంగుళూరుకూర్పు- పుట ౮.)

ఈమంత్రము శుక్లయజుర్వేదమందు ౧ అధ్యాయము- ౧ ఖండికలో నొకభాగముగనున్నది- అదియెట్లులనగా.-

“అగ్నేవ్రతపతే వ్రతంచరిమ్యామి తచ్చకేయంతస్తేరాధ్యతాం॥ ఇదమహమనృతాత్మత్యమప్రేమి||”

ఈమంత్రమునుగూర్చి శతపథక్రొతియందు జెప్పబడినదేమనగా.-

“ద్యయంవా ఇదం సత్యతీయమస్తే సత్యంచైవానృతంచ సత్యమేవ దేవా అనృతం మనుష్యా ఇదమహమనృతాత్మత్యమప్రేమితి॥ తన్ననుష్యేభ్యోదేవానుప్రేతి॥ సై సత్యమేవ వదేత్॥ ఏతదైవదేవా వ్రతంచరంతి॥యత్యత్యంతిస్తాత్రైశోఽయశోవాభవతి॥ యవీవంవిద్వాక్ సత్యం వదతి”॥ (౧ ఆధ్యాయ- ౧ ప్రపా- ౧ బ్రాహ్మణం- ౪॥ ౫ వాక్యములు- పు ౧.) అనగా వ్రతము అన్నది సత్యము, అసత్యము అని రెండువిధములు. సత్యవ్రతము దేవతలది- అసత్యవ్రతము మనుష్యులది. సత్యవ్రతమందు ప్రవేశించి మహిమను పొందవలయునని ఈక్రొతి చెప్పుచున్నది.

ఈమంత్రమునకు భట్టభాగ్యసూరభాష్యము.

“అగ్నేవ్రతపతేఇతి యజుషా॥ హేఅగ్నే వ్రతానాం బ్రహ్మచర్యసత్యవచనా

దీనాం పతే- పాలయితే! నామంత్రితే సమానాధికరణే ఇతిపూర్వస్యావిద్యమానత్వస్య నిషేధాత్ ద్వితీయం నిహన్యతే! వ్రతం యథోక్తం చరిష్యామి తద్వ్యత మహంశకేయం చరితుం సమర్థోఽఘాయాసం! లిజ్యాశిష్యజే! తద్వ్యతం త్వత్ప్రసాదా చ్చరితం మే రాధ్యతాం సిద్ధ్యతు- రాధహింసాసేథ్యోద్భైవాదికః॥”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“తద్వ్యతమనస్తామం శక్తోఽఘాయాసం! మదీయం తద్వ్యతం సమృద్ధం భవతు॥” (పుట ౭౦౨)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము.

“అగ్నేవ్రతపతే వ్రతంచరిష్యామీత్యగ్నిరైవ దేవానాం వ్రతపతిస్తస్మాదీవప్రతిప్ర్యోవ్యవ్రతమాలభతే॥” (౧వ కాండ-౬వ ప్రపాఠక-౭వ అనువాక-౨వ పసన.) అనగా దేవతలయొక్క వ్రతమును పాలించువాడు అగ్ని గావున అతనికొరకు ఈ మంత్రమునుచ్చరించి వ్రతమును జేయవలయును. మైత్రాయణీసంహితయందు ఈమంత్రమును పఠించురీతి. “అగ్నేవ్రతపతే వ్రతమాలభ్యే! తత్తే ప్రబ్రామ ప్రన్నోగో పాయతచ్ఛకేయం॥” [౧-౪-౧- పుట ౪౭]

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము॥ “దక్షిణేనాహవసీయమవస్థాయ వ్రతమునైవ్యంత్రముద్రం మనసా ధ్యాయతి॥”

౧॥అథజపతి॥ అగ్నేవ్రతపతే వ్రతంచరిష్యామీతి బ్రాహ్మణః॥ వాయో వ్రతపత! ఆదిత్యవ్రతపతే! వ్రతానాంవ్రతపతే! వ్రతంచరిష్యామీతి రాజస్యవైశ్వా॥౨॥ సర్వాన్వాబ్రాహ్మణః॥ ౩॥ ” [అశస్త్రంబశ్రోతః॥ ప్రశ్న ౪-ఖండిక ౩-సూ-౩-పుట ౧౯౫-౧౯౬] అనగా ప్రథమమంత్రమును బ్రాహ్మణులున్ను, తక్కిన మూడు మంత్రములను రాజస్యవైశ్యులున్ను ఉచ్చరించవలయును. “సర్వాన్వా బ్రాహ్మణః” అను వికల్పపక్షమును బట్టి ఈనాలుగు మంత్రములు ప్రకృతమందు వ్యవహరింపబడుచున్నవి.

సూత్రమందుచెప్పబడిన “వాయోవ్రతపత” ఇత్యాది ౩ మంత్రములు అచ్చిద్రకాండయందు బఠించబడుచున్నవి. [పరాయాతం ౩ ఆర్థ- ౭ ప్ర-౪ అ- ౭ పస-]

మం॥ ౩॥ (౧) అగ్నిగ్ హూతార మిహ తగ్ హువే ॥ ౨ ॥ దే

హన్ యజ్జి యాసిహయాసే హవామహే॥ ౩॥ ఆయన్తుదే

వాస్సుమనస్యమానా॥ ౪॥ వియన్తుదేవాహవిషోమేఅస్య॥

ప॥ ౧॥ అగ్నిం హోతారం ఇహ తం హువే ॥ ౨॥ దేవాన్

యజ్ఞియాన్ ఇహ యాన్ హవామహే॥ ౩॥ ఆయం

తు దేవాఃసు-మనస్యమానాః॥ ౪॥ వియన్తు దేవాః హ

విషః మే అస్య॥

జ్ఞానార్థము.

టీ॥ (౧). హోతారు = (ఇంద్రియార్థములైన భగవద్యుమలగు ఇబ్బస్స త్కరూపరసగంధములను) కూర్చుచున్న, తం = ఆ, అగ్నిం = పరమాత్మను, ఇహ = ఈ ధ్యానయజ్ఞముందు, హువే = ఆహ్వానము చేయుచున్నాడను.

(౨) యజ్ఞియాన్ = ధ్యానయజ్ఞసహకారులగు, యాన్ = ఏ, దేవాన్ = దేవతలను, ఇహ = ఈ ధ్యానయజ్ఞముందు, హవామహే = ఆహ్వానముచేయుచున్నామో

(౩) దేవాః = ఆ దేవతలు, సుమనస్యమానాః = మంచిమనస్సు గలవారై, అనగా - మా ఆహ్వానానపరాధమును సహించినవారై, ఆయంతు = వచ్చుదురుగాక.

(౪) మే = నాసంబంధమైన, అస్య = ఈ ధ్యానయజ్ఞసంబంధమైన, హవిషః = అమృతమును, దేవాః = దేవతలు, వియన్తు = పొందుదురుగాక.

తా॥ సేజేయు ధ్యానయజ్ఞమును గూర్చి రమ్మని భగవంతుని పిలచుచున్నా

కర్తార్థము.

(౧) ఇహ = ఈ కర్తయందు హోతారు = దేవతలను పిలుచునట్టి, తం = ఆ, అగ్నిం = అగ్నిని, (సేమ) హువే = ఆహ్వానము చేయుచున్నాను.

(౨) ఇహ = ఈ కర్తయందు, యాన్ = ఏ [దేవతల సద్ర్దేశించి హోమమును చేయుచున్నామో] తాన్ = ఆ, యజ్ఞియాన్ = యజ్ఞసంబంధమైన, దేవాన్ = దేవతలను, హవామహే = ఆహ్వానము చేయుచున్నాము.

(౩) దేవాః = (ఆ) దేవతలు, సుమనస్యమానాః = మంచిమనస్సు గలవారై, ఆయంతు = వచ్చుదురుగాక.

(౪) (వచ్చి) మే = నాయొక్క, అస్య = ఈ, హవిషః = హవిస్సును, దేవాః = దేవతలు, వియంతు = భక్షించుదురుగాక.

ను గనుక సర్వదేవతలు ఆందుకు సహాయులై మంఠమనస్సుగలవారై వచ్చి ఈ ధ్యానయజ్ఞామృతమునుపొందవలయును.

వి॥ ఈమంత్రమును చెప్పి యజమానుడు హవిస్సును ఆభిమంత్రించవలయును.

వివరణము॥ “హోతృశబ్దమునుగూర్చి’ మధ్వాచార్యులచారిచే రచియింపబడిన ఋగ్వేదభాష్యం॥ “ఇంద్రియాగ్నిషుచాథానాం యథోక్తా హోతృనామకః” [పుట ౨.] దీనికి టీకాచార్యకృతవ్యాఖ్యానము॥ “యత్ యస్మాదింద్రియాభ్యేష్వగ్నిషు అథానాం తత్తదింద్రియవిషయలక్షణానాం హవిషాం హోతా హరిః తస్మాచ్చ హోతృనామకఇతి॥” [పుట ౨౯.]

హోతృశబ్దము- హు-దానాదనయోః- ఆనుధాతువువలన వ్యుత్పన్నమైనది. ఉదాహరణము- ౨- ౯౬- పుట ౬౦ చూడుము.

ఈమంత్రముయొక్క ఛందస్సునుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. ప్రతి యర్థర్చయందును ౨౨- అక్షరములుండుటచే త్రిష్టుప్ఛందస్సునియు దేవతనుబట్టి జగతీఛందస్సునియు జెప్పబడుచున్నది. సందేహముగలిగినపుడు దేవతనుబట్టి ఛందస్సును నిర్ణయించవలసినదని పింగళ ఛందస్సుయందు జెప్పబడినది. “దేవతాదిత్యై” [అ 3- సూ ౬౨- పుట 3౭.]

ఈమంత్రమునకు భట్టభాస్కరభాష్యము.

“హవిర్నిరూప్యమాణమభిమంత్రయతే॥ అగ్నిం హోతారమితి॥ ఆత్రవృత్తిద్వయయోగాత్సంశయే సంఖ్యయా త్రిష్టుభిత్యేకే॥ ఆద్యాత్సందేహే దేవతాదిభ్యశ్చేతి జగతీత్యన్వే॥ ఇహ అస్మిన్కర్తృణి హోతారం దేవానా మాహ్వతారం అగ్నిం హవే ఆహ్వాయామి॥ శపోతుక్॥ దేవాన్యజ్ఞియాన్యజ్ఞార్హాక్ హవామహ ఆహ్వాయామః॥ యే ఆహ్వతవ్యాః తాసప్యాహ్వాయామి॥ బహులంఛందసీతి వ్యయతే స్సంప్రసారణం॥ యజ్ఞైర్విగ్భ్యామితి యజ్ఞశబ్దాద్ధుః॥ యద్వా యాక్ హవామహ యే హోతవ్యాః తానాహ్వాయామి॥ జుహోతేర్వ్యత్యయేనాట్ అత్తసేవదంచ॥ తేచభృతాః సుమనస్యమానాః సుమనసస్సంతః ఆహ్వనాపరాథం సోధాః తువ్యంతు॥ ఆయంతు ఆగచ్ఛంతు॥ భృశాదిత్వలక్షణః కృత్॥ ఆగత్యచదేవా హవిషోఽస్య వియంతు భక్షయంతు॥ వీగత్యాదిషు క్రియాగ్రహణం కర్తవ్యమితి సంప్రదానత్వాచ్చతుర్థ్యర్థే బహులం ఛందసీతి వక్త్రీ॥”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“ఇహకర్తృణి దేవానా మాహ్వతారిం తమగ్నిమహమాహ్వాయామి॥ ౧ ॥ ఇ

హకర్తయే యాన్ దేవానుద్దిశ్య జహుమస్తానపి యజ్ఞియాద్దేవానాహ్వయామి. ఆ
హూతాశ్చ తే దేవా స్సామనస్యం ప్రాప్తా ఆగచ్ఛంతు. ఆగత్వచ మే ఆస్యహవిషః
మదీయమిదంహవిః వియంతు భక్షయంతు". (పుట ౭౦౨)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము.

“అగ్నిగ్ంహూతారమిహతగ్ంహువఇతి దేవేభ్యవీవ ప్రతిప్రోచ్యయజ్ఞేన య
జతే॥” (సం - కాం ౧, ౬, ౨, ౩- ౪) అనగ దేవతలనుగూర్చి పనికి యజ్ఞముచే
పూజించవలయుననెడి యథమును ఈబ్రాహ్మణము జెప్పుచున్నది.

మైత్రాయణీసంహితయందు ఈమంత్రమును బరించురీతి॥ “అగ్నిగ్ంహూతా
రముపతగ్ంహుపే దేవాన్యజ్ఞియానిహయాన్యజామస్తా వ్యంతు దేవాహవిషోమే ఆ
స్య దేవాయంతు సుమనస్యమానాః॥” (౧- ౪- ౧)

ఈమంత్రమందున్న “యజ్ఞియాక్” అనుపదాంతమందుండు నకారమునకు
దానికిపరమందుండుడి ఇహశబ్దములోని ఆకారమునకు దీర్ఘము లేకపోవుటవలన య
కారము ప్రాప్తించలేదని ప్రాతిశాఖ్యయొక్క ౯వ అధ్యాయము- ౨౨వ సూత్రము
యొక్క భాష్యమందు జెప్పబడినది- కావున అనుస్వారాగమము ప్రాప్తించలేదు.

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

“అగ్నిగ్ంహూతారమిహతగ్ంహువఇతి హవిర్నిరూప్యమాణమభిమంత్రయతే॥
హవిర్నిర్వపణంవా పాత్ర మభిమృశ త్యభివా మంత్రయతే ॥” (ఆపస్తంబ శ్రౌత
సూ ౪- ౪- సూ- ౫- ౬- పు ౨౦౦)

యాజుషీ పజ్జ్విశ్చందః.

మం॥ ౪॥ (౧) కస్త్యాయునక్తి॥ ౨॥ సత్వాయునక్తు॥

ప॥ (౧) కః త్వాయునక్తి॥ (౨) సః త్వా యునక్తు॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓమనసా)కః=ఎవడు, త్వా=నిన్ను
యునక్తి= కూర్చుచున్నాడు. సః=ఆప్ర
సిద్ధుడగు బ్రహ్మ, త్వా=నిన్ను, యున
క్తు=కూర్చుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

(ఓయజ్ఞమా)కః=బ్రహ్మ(అంతటను)
త్వా=నిన్ను, యునక్తి=యోగ్యమైనదా
నినిగ చేయుచున్నాడు- అందుచేత ఇచ
ట, సః=ఆ (బ్రహ్మ) త్వా=నిన్ను, యు

జ్ఞానార్థము.

తాత్పర్యము.

ఓమనస్సా ఆంతర్యామిసంధునిశ్చై
వడు కూర్చుచున్నాడను ప్రశ్నక ప్రసీద్ధు
డగు భగవన్తుడే కూర్చుచున్నాడను ఉ
త్తరముచే యజమానుడు కర్తృత్వమును
తనయందు పరిహరించి భగవన్తునియం
దె స్థిరపర్చుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

నక్తు=యోగ్యముగ బేయుగాక.

వినియోగము.

ఈమంత్రము చెప్పి సర్వయాగ ఫల
మును చూడవలయును.

వివరణము. ఈమంత్రార్థము స్పష్టముగ మహిధరభాష్యమునందు వివరించ
బడినది.

ఈమంత్రమునకు భట్టిభాస్కరభాష్యము. “యజ్ఞం యజ్ఞయోగేన యన
క్తి కస్త్యేతియజమా కఃప్రజాపతిరేవహి త్వాంయునక్తి యోక్తువర్హతి తస్మాత్
సత్వాం యనక్తు హేయజ్ఞ యుక్తాత్మానం త్వాం కరోమి”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“హేయజ్ఞాకః ప్రజాపతిః సర్వత్ర త్వాం యనక్తి యోగ్యంకరోతి తస్మా
దత్రాపి స వివ త్వాం యనక్తు” [పుట ౨౦౨]

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము.

“కస్త్యాయనక్తి సత్వాయనక్తి త్యాహ ప్రజాపతిర్వైకః ప్రజాపతిశ్చై
నం యనక్తి యజ్ఞేయంబాసేషు” (అనగ) కః అనుశబ్దమువలన ప్రజాపతియే దే
లియబడుచున్నాడు. అట్టిపరబ్రహ్మతోడనే జీవాత్మనుగూర్చుచున్నాడు. కూర్చుకొని
సవారియందు కూడేయున్నాడనునర్థము నీబ్రాహ్మణము చెప్పుచున్నది.

ఈమంత్రము శుక్లయజుర్వేదమందెటులవర్తించబడుననగ|| “కస్త్యాయనక్తి స
త్వాయనక్తి కస్త్యేత్వాంయునక్తి తస్మైత్వా యునక్తి కర్తృణాంవేషాయవాం” (అ
ధ్యాయ ౧. కం ౧. మం ౬. పుట ౨.)

దీక్షితి మహిధరభాష్యము.

అత్ర మంత్రం ప్రయుంజానోఽధ్వర్యుర్యజ్ఞారంభకర్తృణ్యాత్మనః కర్తృత్వమప
నీయ పృజాపతేర్యజ్ఞకర్తృత్వం పృశ్నోత్తరరూపాభ్యాం మంత్రవాక్యాభ్యాం ప్రతి
పాదయతి|| ప్రణీతానామసాంధారక హేపాత్ర త్వాం కః పురుషో యనక్తి ఆహ
వనీయస్యోత్తరభాగే స్థాపయతీతిపృశ్నః తచ్చబ్ధిః పృశ్నార్థాన్ధవాచీ సర్వేషుపేదేషు
జగన్నిర్వాహకత్వేన పృశ్నీదో యజ్ఞప్రజాపతిరస్తి సవీవ పరమేశ్వరః హేపాత్ర తా

యస్మత్ప్రత్యక్షరం పునరపి కస్మైప్రయోజనాయ త్వా యస్మత్ప్రత్యక్షః తస్మైప్రజా
పతయే తత్ప్రత్యక్షం త్వా యస్మత్ప్రత్యక్షరం॥ సర్వకర్మాణి పరమేశ్వర శ్రీత్యనుష్ఠా
యాసతి భగవద్గీతాస్వక్షునంప్రతి భగవతోక్తం॥ ”

వేదముయొక్క మంత్రభాగము కర్మనుజెప్పుచున్నది గాని బ్రహ్మను చెప్పదను
సిద్ధాంతము ఈ మంత్రముయొక్క బ్రాహ్మణమును, మహిధరభావ్యమును జూచినయె
డల నిట్టి సిద్ధాంతము పొరపాటుని యొందకమావదు. కః ఆనగా ప్రజాపతియని బ్రా
హ్మణమందును, ఆప్రజాపతియే బ్రహ్మమని మహిధరభావ్యమందును జెప్పబడియు
న్నది. ఆపరబ్రహ్మమే మనలను కూర్చువాడనియును, ఆయనతోడనే మనము కూర్చు
బడవలసినదనియును బ్రాహ్మణము పుష్టముగ జెప్పుచున్నది.

ఈ మంత్రమునకు ఛందస్సునుగూర్చి కస్తేయతియజుషాయనీ భట్టిభాస్కరమం
దు జెప్పబడియున్నది. పదియక్షరములుగలది ఆర్షీకక్షిప్తచ్ఛందస్సనంబడునని పిం
గళచూదస్సు. [కలకత్రాకూర్పు పుట ౧౦]

ఈ మంత్రమునకు వినియోగసూత్రము॥ “కస్తేయస్యనక్తి సత్వాయనక్తివతి స
ర్వం విహరమనువీత తె॥ ” (ఆపస్తంబశ్రౌతసూ ౪- ౫- ౯- పుట ౨౦౧)

విహరమనగ “యాగార్థం యత్రయత్ర యావతీ భూమిః శుశ్లాదిభిః పరి
మాణవిశేషవిశిష్టత్యేన విహితా తత్రతత్ర తావతీభూమిః విహరపదవాచ్యా” [శ్రౌత
పదార్థనిర్వచనంపు ౨ పదార్థము ౮]

అనుష్టుప్పదః.

మం॥ ౫॥ యాని ఘర్క్షే కపాలాన్యపచిన్వన్తి వేధసః । పూష్టస్తా

న్యపి వ్రత ఇన్ద్రీవాయూ విమచ్చతామ్॥

ప॥ యాని ఘర్క్షే కపాలాని ఉపచిన్వన్తి వేధసః । పూష్టః

తాని అపి వ్రతే ఇన్ద్రీ-వాయూ వి ముంచతామ్॥

అర్థమునుగూర్చి (౧౪౪ పుట చూడుము.)

విరరణము. ఈ మంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“వేధసో బ్రహ్మసమానాః పూష్టః పోషకాః ఋత్విజో యాని కపాలాని వ
హ్నుపుపస్థాపయాని తానిసర్వాణ్యపి వ్రతే సమాప్తే సతి ఇన్ద్రీవాయూ విముంచతామ్॥”

ఈమంత్రము మైత్రాఘణీసంహితయందు ౧- ౧- ౪ యందున్నది (పుర.)

ఈమంత్రమునకు శౌతవినియోగ సూత్రము. “ఉభౌ కపాలవిమోచనం జ పతః॥” [ఆపస్తంబశౌతనూ॥ ౪- ౧౪- ౫- పుట ౨౩౩]

స జ్ఞీ శ్చం దః .

మం॥ ౬॥ అభిన్నో ఘర్మో జీరదానుర్యత ఆత్మ స్రవగన్వనః॥ ఇ

హ్నోవేదిః పరిధయశ్చ సర్వేయజ్ఞస్వాయురనుసత్సరన్తి॥

ప॥ అభిన్నః ఘర్మః జీరదానుః యతః ఆత్మః తత్ ఆగన్

పునః ఇద్ధః వేదిః పరిధయః చ సర్వేయజ్ఞస్య ఆ

యుః అను సం చరంతి॥

జ్ఞానార్థము.

జీరదానుః—శాశ్వతజీవము నిచ్చునట్టి ఘర్మః—తపస్సు, అభిన్నః—నిర్విఘ్నమైనది యగు నేని, యతః—ఏ (పరమాత్మవలన), ఆత్మః—ఉత్పన్నమైనదో, పునః—తిరిగి, తత్—ఆ (పరమాత్మను) ఆగన్—పోందును. ఇద్ధః—శరీరమున్ను, వేదిః—వక్షస్థలమున్ను, సర్వే పరిధయశ్చ—సమస్తమైన శరీరావయవములున్ను, యజ్ఞస్య—పురుషునియొక్క, ఆయుః—జీవితకాలమును, అనుసంచరంతి—అనుసరించియందును.

తా॥ శాశ్వతపదవిని కలుగజేసెడిత

కర్తార్థము.

జీరదానుః—ఏకారణమువలన యజ్ఞమునకు జీవమునిచ్చుచున్నదో ఆకారణమువలన భిన్నము, ఘర్మః—సంతప్తమైన (ఈకపాలము) భిన్నమైనట్లు కనబడినను మంత్రసామర్థ్యమువలన, అభిన్నః—భిన్నముకానిది, యతః—ఏ, (మృదుప్రపమువలన ఈకపాలము), ఆత్మః—ఉత్పన్నమైనదో, తత్—ఆ (మృదుప్రపమైన కారణమును) పునః—మరల, ఆగన్—పోందినది. అది అగుపడకపోవడమువలన, ఇద్ధః—సమిథలున్ను, వేదిః—వేదికయున్ను, పరిధయశ్చ—కావ్యవిశేషములున్ను మొదలైన, సర్వే—సమస్తమైనవిన్ని స్వాకారములతో య

పోయజ్ఞము నిర్విఘ్నమగునేని జీవాన్ముని పరబ్రహ్మమునలన నుత్పన్నమైననో ఆపరబ్రహ్మమును మరలపోందును. శరీరము మొదలైన అవయవములు పురుషునియొక్క జీవితకాలము ననుసరించి యుండును.

జ్ఞస్య = యజ్ఞ పురుషునియొక్క, ఆ యుః=ఆయుష్యుడు, అనుసంచరంతి=అనుసరించుచున్నవి.

వినియోగము.

ఈమంత్రము నుచ్చరించి కపాలమును ఉడకములయందు విడువవలయును.

ఈమంత్రమునకు భట్టభాస్కరభాష్యము.

“భిన్నంకపాల ముత్కర ఉదస్యతి. ఆభిన్నఇతి. షక్తిరీయంచతుష్పదః। ఆభిన్నః। అవిగుణోస్తు ఘర్షః। యజ్ఞః- సత్యశివపాలభేదే తన్నిమిత్రం యజ్ఞస్య వైగుణ్యం మాఘాదిత్యర్థః। ఆథవా ఘర్షాకపాలంఘర్షః। సభిన్నోఽప్యభిన్నోఽస్తు। అవినష్టవివాస్తు। అతవినజీరదానుః। యాగకపాలంవాభవతు। వైగుణ్యాభావాత్। జీరము ఏకం తస్యదాతా వర్షాదిద్వారేణ। యద్వా జీరం జీవితం। ప్రజానాం తస్య దాతా। జీవేరాణాః కోరకృత్యయః। దదాతేర్షుః దాసీ భారాదిత్వా మృగ్యపద ప్రకృతి స్వరత్వం। జీవేరదానుక్। జీరదానురితినిర్వచనం। పదాకారాసహంతే। కించాయంఘర్షోయజ్ఞాత్వా కపాలాత్వా। యతః పృథివ్యా ఆత్మః గృహీతః। తదేవపునరగః గచ్ఛతు। పృథివ్యాగృహీతం పృథివీమేవగచ్ఛతు। గమేశ్చందసోలుజ్ఞః। మంత్రే ఘసీత్యాదినా జ్ఞేర్లుక్। మోనోధాతోరితి సత్వం॥”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“ఘర్షోదీప్తః సంతప్తోఽయంకపాలవిశేషః స్వయంభిన్నత్వేన ప్రతీయమానోపి మంత్రసామర్థ్యాదభిన్నవివ భిన్నత్వదోషం నావహతి। యస్మాదయం జీరదానుః జీరం జీవనం పురోదాశద్వారేణ యజ్ఞస్య దదాతీతి జీరదానుః। యోహ్యన్యంజీవయతి సకథంస్వయంభిన్నోభవేత్। ఆభిన్నత్వే తదాకారః కుతోనభాతీత్యాశంక్య ఉత్తరమచ్యతే। యతోయస్మాత్ప్రద్రాపితాత్కారణాదాత్తం ఉత్పన్నః। పునస్తత్కారణమగః ప్రాప్నోత్। అతఃకారణరూపమృదాకారవివ ప్రతీయతే సతు కార్యాకారః। తదప్రతీతత్వాదపి ఇధ్వాదయః స్వస్వాకారేణ ప్రతీయమానా యజ్ఞపురుషస్వాయురనుసృత్య సంచరంతి॥” [పుట ౨౦౩]

ఈమంత్రమునకు చా్మణము మృగ్యము.

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము. “అధైవమభోఽభ్యవహరేత్ అభిన్నోఘర్షోజీరదానురితి॥” [అపస్తంబశ్లోతసు॥ ౯- ౧౩- ౯- పుట ౧౬౯] ఈసూత్రము “అభిన్నోఘర్షఇతి తదపు ప్రక్షిపతి॥” అని కాడుకచేయబడుచున్నది.

మం॥ ౭॥ [౧] త్రయస్త్రిగ్శత్రన్తవో యే వితత్త్విరే యఇమం

యజ్ఞస్వధయా దదన్తే తేషాం ఛిర్షం పృత్యేతద్దధా

మి॥ [౨] స్వాహాఘర్తే దేవాన్ అపీవీతు॥

ప॥ [౧] త్రయః-త్రిగ్శత్ తన్తవః యే వి-తత్త్విరే యే ఇ

మం॥ యజ్ఞం॥ స్వ-ధయా॥ దదన్తే॥ తేషాం॥ ఛిర్షం॥ పృ

తే॥ ఏతత్॥ దధామి॥ (౨) స్వాహా॥ ఘర్తః॥ దేవాన్॥ అపీ

వీతు॥

జ్ఞానార్థము.

యే=త్రి, త్రయః=త్రిగ్శత్=మ
పుదిమూడుసంఖ్యగల, తన్తవః=ధ్యాన
యజ్ఞాంగములు, ఇమం=ఈ, యజ్ఞం=
యజ్ఞమును, వితత్త్విరే=విస్తరింపచయు
చున్నవో, యే=ఏ (యజ్ఞాంగములు)
స్వధయా=ఆత్మానుభవముచేత, (ఈ
యజ్ఞమును దేవతలకొరకు) దదన్తే=ఆ
నుసంచుచున్నవో, తేషాం=ఆవృత్తుల
లో (విపృత్తియైన) ఛిర్షం=విచ్ఛిన్నమై
నదో, ఏతత్=దీనిని, ప్రతి+దధామి=
సమర్థముగధరించుచున్నాను. స్వాహా=
సమర్థుగ చేయంబడి, ఘర్తః=దీప్తిగలయ
జ్ఞము, దేవాన్=దేవతలను, అపి+వి
తు=పొందుగాక.

తాత్పర్యము.

ధ్యానమునకు సాధనమైన అంతః

కర్తార్థము.

యే=ఏ, త్రయః, త్రిగ్శత్ = ము.
పుదిమూడుసంఖ్యగల, తంతవః=తంతు
వులు అనగా యజ్ఞాభిమానదేవతలు,
ఇమం=ఈ, యజ్ఞం=యజ్ఞమును, విత
త్త్విరే=విస్తరింపచయుచున్నారో వారు
ను, యే = ఏ (ఋత్విక్కులు) స్వధ
యా=హవిష్యచేత, (ఈయజ్ఞమును),
దదన్తే=ఆనుసరించియుంచున్నావో, తే
షాం=వారిలో, ఛిర్షం=ఛిన్నమైనదీ,
(విస్తృతముగలవో) ఏతత్=ఆ, దీనిని,
ప్రతి+దధామి = కూర్చుచున్నాను.
స్వాహా = తేస్తుగా కూర్చుబడినదై, ఘ
ర్తః=సంతప్తమైనకపాలము, దేవాన్=
దేవతలను, అపి+వీతు=పొందుగాక.

వినియోగము.

ఉపధానమును జేయకపూర్వము క

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

కరణవృత్తులతో ఏవృత్తి ధ్యానమువల్ల జారపోవుచున్నవో దానిని తిరిగి ప్రతి సంధానము చేయుచున్న నాధ్యానము సాంగమైనది ఆవు గాకయని యజమానుడు బ్రహ్మను ప్రార్థించుచున్నాడు.

పాలము కిన్నెనైన యెడల ఈమంత్రము చెప్పి మరయొకక పాలమును సంస్కరింపి ఈక పాలములయందునుంచవలయును.

ఈమంత్రమునకు భట్టశాస్త్రరథావ్యము.

“యేవత్రయస్త్రిగ్ంశిత్రంతవః | తంతుస్థానియాః | పటమివ సూత్రాడి ఇమం యజ్ఞా వితత్నిరే విస్తారయంతి | కేపునస్తే | యేప్రజాపతిర్తనసాంధోచ్ఛేదఇతి ఆకృతి ప్రభృతి యజ్ఞస్య తనితారః ప్రజాపత్యాదయః తే వేదితివ్యాః | ఆకృత్యుపాధయో యజ్ఞావయవాది త్రయస్త్రిగ్ంశచ్చ ఇతి త్రయసోదేశః | సంఖ్యేతి పూర్వపదప్రకృతి స్మరత్వం విపూర్వాత్తనో తేశ్చాందసే తిజి తనపత్యోచ్ఛేదసీత్యుపధాలోపః | అథయే చేమంయజ్ఞం స్వధయాహంతేనహవిరాత్తనా దదస్తే ఉత్పాదయంతి దేవేభ్యోదదతి | దదతిర్చాచాదికః | తేషాం సర్వేషాం యచ్ఛిన్నం భేదనసమిత్రేః ప్రాప్తం వైగుణ్యమే తత్ప్రతిదధామి | అనయా ఆహుత్యా ప్రతివిహితం కరోమి | యద్వా సమర్థే ప్రతికబ్ధిః | యచ్ఛిన్నమేతత్సందధామి | సంతతమవిచ్ఛిన్నమనయా ఆహుత్యాకరోమి | స్వాహుతంచేదమస్తు | అన్యంకపాలం తేష్వేవవిస్మజతి | ఘర్త ఇతి | ఘర్త్యోయజ్ఞః క పాలం వా దేవానప్యేతు ఆనుప్రవిశతు అనుగుణోభవతు ||”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“చతుర్థ కాండే ప్రజాపతిర్తనసాంధోచ్ఛేదఇత్యనువాకేన ఇష్టకోపధానార్థా యజ్ఞాశనునామ కా స్త్రీయస్త్రిగ్ంశిత్రంత్రా అమూతాః | తన్త్రంత్రప్రతిపాద్యాః యజ్ఞతనవ ఇహతంత్రస్థానియాః | యథా తంతుభిః పటానిమ్నాద్యతే తథా తాస్తవః యజ్ఞా విస్తారయంతి | తేదతంతివో యజ్ఞామ్నాదకాః యేబుత్విగాదయః స్వధయా హవహ ఇమంయజ్ఞం దవంతే అనుతివ్యంతి తేషాం ప్రజాపత్యాదీనాం యజ్ఞానిమాని దేవానాం బుత్విగాది యజ్ఞాగానాంచ మధ్యే యత్స్వరూపం విచ్ఛిన్నం తదేతత్ప్రతిసందధామి | తతః స్వాహా సుష్టుప్రతిసంహితో ఘర్త్యో దీప్తో యజ్ఞాంగవిశేషో దేవానప్యేతు ప్రాప్నోతు ||” (పుట ౨౦౩)

ఈభాష్యమందుదహరింపబడిన ప్రజాపతిర్తనసాంధోచ్ఛేతః అను ౩౩ మం త్రములు [కాం ౪- ప్ర ౪- ౯ అనువాకమందు గలవు.]

ఈమంత్రము మైత్రాయణీ సంహితయందెటుల పఠించబడుననః:-

“త్రయస్త్రిగ్శంత్రహో యగ్వితిన్వత ఇమంచయజ్ఞగ్ం సుభయా దదంతే తేభ్యశ్చిద్రమపిదధో యదత్ర స్యాహం యజ్ఞో ఆప్యేతుదేవాక్” [౧- ౭- ౧]

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము మృగ్యము.

ఆపస్తంబసూ॥ ఆధాన్యత్సంస్కృత్య కపాతేష్వపిస్సజేత్ త్రయస్త్రిగ్శంత్రవ వఇతి యది పాగ్రుపధానాద్భిద్యేత॥ [౯- ౧౩- ౧౦- పుట ౧౬౯]

ఈమంత్రమందుండెడు ‘దేవాక్’ అనుపదాంతమందుండెడి నకారమునకు ‘ఆ’ ‘పేరతు’ అనుపదము పరమందుండుటవలన ఆనకారము యకారమును పొందినది అని పాఠిశాఖ్య త్రిభాష్యమందు చెప్పబడినది. కావున ఆనుస్వారము వచ్చినది. [౨౯- సూ ౨౨]

౧౦ అనువాకముయొక్క రెండవ భాగపు
సామాన్యవిషయములు.

ఈయనువాకము కర్తవీతిని దార్శికయాజమాన మంత్రములని వ్యవహరించబడుచున్నవి.

“యే అహూరాతే తేదర్శపూర్ణమాసా॥” అనుప్రమాణమును బట్టి జ్ఞానరీత్యా నిత్యయాజమానమంత్రములని చెప్పందగును.

ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు.

బ్రాహ్మణము, కల్పము.	కాతకబ్రాహ్మణము ౩౧- ౧
వైత్తిరీయసంహిత. ౧- ౬- ౭- ౨	ఆపస్తంబశ్రౌతము. ౨౧- ౧- ౧- ౩- ౩
౧- ౬- ౮- ౩	కాతీయశ్రౌతము. ౨- ౮- ౧౬
౧- ౬- ౮- ౪	శాంఖాయన
౧- ౭- ౬- ౬	శ్రౌతము. } ౧౩- ౧౨- ౧౮
కాతకసంహిత. ౪- ౧౪-	
వాజసనేయసంహిత. ౧- ౫౬	

౧- ౫- ౧౦ వ అనువాకము సంపూర్ణము.

ఈయనువాకము పారంభించి లఘుకోశముతో ప్రచురించుచున్న రీతిని మంత్రములను వాక్యవిభాగముగ స్వరముతో నచ్చవేయించబడును.

సంహితలో మంత్రములు కలిపి స్వరసహితము అచ్చవేయించి యుండుటవలన క్రమాధ్యయనమునకు సంహితామూలగ్రంథము ఉపయోగముగనుండును. అర్థముననుసరించి మంత్రములను వాక్యములుగ నుచ్చరించుటకు నీవిభాగ మనుకూలముగ నుండును.

పదముయొక్క స్వరమునుగూర్చి ఇతరగ్రంథాపేక్ష లేకుండునటుల పదస్వరముకూడ నిచ్చటనే అచ్చవేయింపబడును. ఉపసర్గలకు వేష్టనలకు ప్రగ్రహాలకు ఇతి అనుపదము చేర్చకనే పదము వ్రాయబడును. వేష్టనపదములయొక్క పదవిభాగము తెలియుటకు ఆపదముల మధ్యను — ఈగురుతు వేయబడును.

కాం ౧- ప్ర ౫.

౧౧ వ- అనువాకము.

ఈయనువాకము “కామ్యేష్టియాజ్ఞాః” అని చెప్పబడును.

ఈయనువాకమునకు కాండఋషి వైశ్వదేవులు అగుటచే ఈయనువాకార్థము ౪ వ- మండలమందు ప్రకటింపబడును.

ఓం.

మం త్ర భా గా ర్థః .

తైత్తిరీయ సంహితాయాం పృథమకాండే
వక్ష్యప్రపాతకే పృథమోనువాకః.

కాండఋషిః- పృజాపతిః.

అ ను స్తు ప్పం దః.

మం॥ ౧॥ స॒త్వా సి॒ద్ధామి॒ యజ॑మా ప్ర॒జామా॒యుర్ధ॑నః॒ బృ॒హ
స్ప॒తిప్ర॑సూ॒తో య॑జమా॒న ఇ॒హమా॑రిషత్॥

ప॥ స॒ం త్వా సి॒ంచామి॒ యజ॑మా ప్ర॒జాం॒ ఆయుః॑ ధ॒నం॒
చ॒ బృ॒హస్ప॑తిప్ర॒సూతః॑ య॑జమా॒నః॒ ఇ॒హమా॑రిషత్॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము-

[ప్రజాం=సంతానమును, ఆయుః=ఆయువును, ధనంచ=ధనమును వీటితో కూడుకొనిన [ఓచిత్రమా] త్వా=నిన్నును, యజమా=యజమానసాధనమైన మంత్రముచే, సం=ఓకీభావముగనుటల, సించామి=డించుచున్నాను. బృహస్పతిప్రసూతః=పరబ్రహ్మచేప్రేరితుడై, యజమానః=యజమానుడు, ఇహ=ఈ [కర్తయందు] మారిషత్ = హింసనుపొందకపోగాక.

[జారిపోయిన ఓజ్యమా] బృహస్పతి ప్రసూతః=బృహస్పతిచేత ప్రేరేపణచేయబడిన వాడనగుచు, [నేను] ప్రజాం = సంతానమునున్న, ఆయుః=ఆయువనున్న, ధనంచ= ధనమునున్న, [సంపాదించెదను] త్వా=నిన్నును, యజమా=[ఈ] మంత్రముచే, సం + సించామి=[పాత్రయందు] లెప్పు గానుంచుచున్నాను. ఇహ=ఈ [కర్తయందు] యజమానః=యజమానుడు [స్కందనాపరాధముచేత] మా + రిషత్ = హింసనుపొందకపోగాక.

తాత్పర్యము.

విహింసనుభవములయందు వ్యాపించుచు

న్న చిత్తమును భగవంతునియందుంచవలయును.

వినియోగము.

ఈమంత్రముచెప్పి, దానిని [హాత్రయందు] ఉంచవలసినది, లేదా అభిమతిచేతనవలసినది.

వివరణము.

ఈమంత్రమునకు భట్టభాస్కరభాష్యము.

“యజమానం! ఆజ్యసాన్నాయ్యయోస్కన్నస్య స్వయం సంభరతి! సంత్వేత్యనుష్ఠుభా! సం- సించామి- సహ- సించామి! హేస్కన్న- త్వాం ప్రజామాయుర్ధనంచ ప్రజాదిభిస్సహ త్వా మేకత్రసించామి! యజమా ఆనేనమంత్రేణ! యజమానసాధనం యజా! ఆప్తస్కన్నవోషం ప్రజాదిసాధనం త్వామనేనసేచనేన కరోమిత్వర్థః! బృహస్పతిప్రసూతః స్వయమేవ బృహస్పతినా ప్రసూతోఽనుజ్ఞాతః! ఆహంకరోమి! నపునర్యథాకుతః! తస్మాద్భజమాన ఇహోన్మీక్ సక్నానాపరాథే మారిషత్! మా చాధివ్యతే! ఛాందసోఽజ్ఞే పుమాదిర్వా కర్తవ్యః! జ్ఞహతాంపతిః బృహస్పతిః! తద్బృహతోః కరపత్యో శ్వోరదేవతయోస్సుత్తలోపశ్వేతి సుట్తలోపశ్చ! తేన ప్రసూతఇతితృతీయా! కర్తవీతి పూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం! తత్త్రైవోభేద నస్వత్యాదిషు యుగపదితి! పూర్వోత్తరయోర్యుగత్యక్రమిత్వరత్వం! బృహస్పబ్రహ్మచారియేణ సమాసే ఆద్యుచాత్తః! అన్యత్రాంతోదాత్తః॥”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“హేస్కన్నాజ్య బృహస్పతి ప్రేరితోఽహం ప్రజాదీక్ సంపాదయేయం! త్వామనేన యజమామంత్రేణ హత్రే సమ్యక్సించామి! ఇహకర్మణి యజమానః సక్నందనాపరాథేన మారిషత్ మాహింస్యతాం! ఆయంమంత్ర ఆభ్యర్చనః! అతోయజమానస్యాస్యత్వేన ఉక్తిరవిరుద్ధా ” పుట ౨౨౩॥

ఈమంత్రమునకు బాహ్మణము మృగ్యము.

ఈమంత్రమునకు వినియోగహాత్రము.

“సంత్యాసించామితి తత్సగం సంచేదభివామంత్రయేత॥” (అపస్తంబ కౌఠ సూ॥ ౯- ౧౩- ౪. పుట ౧౬౨.)

దీనికి భాష్యము॥ “తత్తత్తత్సృజః స్కన్నం సృజిసంసించేత్॥ సృజిపునర్నిష్ఠి, శేత్॥ సంసేకాయోగ్యత్వేభిమంత్రయేత॥” పుట ౧౬౨॥

మ॥ ౧॥ ఆజ్యమసి॥ ౨॥ సత్యమసి॥ ౩॥ సత్యస్యాధ్యక్షమసి॥

౪॥ హవిరసి॥ ౫॥ వైశ్వానరమ్॥ ౬॥ వైశ్వదేవమ్॥ ౭॥ ఉ

త్పూతశుక్లమ్॥ ౮॥ సత్యజాః॥ ౯॥ సహాసి॥ ౧౦॥ స

హమానమసి॥ ౧౧॥ సహస్వారాతీః॥ ౧౨॥ సహస్వారా

తీయతః॥ ౧౩॥ సహస్వపుతనాః॥ ౧౪॥ సహస్వపుతస్య

తః॥ ౧౫॥ సహస్రవీర్యమసి॥ ౧౬॥ తస్మాజిన్య॥ ౧౭॥ ఆజ్య

స్యాజ్యమసి॥ ౧౮॥ సత్యస్యసత్యమసి॥ ౧౯॥ సత్యాయుర

సి॥ ౨౦॥ సత్యశుక్లమసి॥ ౨౧॥ సత్యేనత్వాభిఘారయా

మి॥ ౨౨॥ తస్యతే భక్షీయ॥

ప॥ ౧॥ ఆజ్యం॥ అసి॥ ౨॥ సత్యం॥ అసి॥ ౩॥ సత్యస్య॥ అధి-అక్షం॥

అసి॥ ౪॥ హవిః॥ అసి॥ ౫॥ వైశ్వానరం॥ ౬॥ వైశ్వ-దేవం॥

౭॥ ఉత్పూత-శుక్లం॥ ౮॥ సత్య-ఓజాః॥ ౯॥ సహా॥ అసి॥

౧౦॥ సహమానం॥ అసి॥ ౧౧॥ సహస్వ॥ ఆరాతీః॥ ౧౨॥ స

హస్వ॥ ఆరాతీయతః॥ ౧౩॥ సహస్వపుతనాః॥ ౧౪॥ సహ

స్వ! పృతన్యతః॥ ౧౫॥ సహస్ర-పీఠ్యం॥ అసి॥ ౧౬॥ తత్॥

మా॥ జిన్వ॥ ౧౭॥ ఆజ్యస్య॥ ఆజ్యం॥ అసి॥ ౧౮॥ సత్యస్య॥ సత్యం॥

అసి॥ ౧౯॥ సత్య-ఆయుః॥ అసి॥ ౨౦॥ సత్య-శుక్లం॥ అసి॥ ౨౧॥ స

త్యేన॥ త్వా॥ అభి-ఘోరయామి॥ ౨౨॥ తస్య॥ తేభ త్తీయ॥

జ్ఞానార్థము.

(౧) (ఓభగవంతుడా, నీవు) ఆజ్యం = తేజస్సువు, అసి = అగుచున్నావు. (౨) సత్యం = సత్యరూపుడవు, అసి = అగుచున్నావు. (౩) సత్యస్య = సత్యమునకు, ఆధ్యక్షం = అధిపతివి, అసి = అగుచున్నావు. (౪) హవిః = (అందరిచేతిను) పొందబడువాడవు, అసి = అగుచున్నావు. (౫) వైశ్వానరం = సమస్తమైననరులను పరలోకమును పొందించువాడవు, (అగుచున్నావు). (౬) వైశ్వదేవం = సమస్తమైన దేవతలసంబంధమైనవాడవు (అగుచున్నావు) (౭) ఉత్పాతశుక్లం = పవిత్రమైన బలముగలవాడవు, (అగుచున్నావు). (౮) సత్యోజాః = సత్యమైన తేజస్సుగలవాడవు (అగుచున్నావు) (౯) సహః = జయించునట్టివాడవు, అసి = అగుచున్నావు. (౧౦) సహమానం = జయముతోనున్నవాడవు, అసి = (అగుచున్నావు) (అట్టి నీవు) (౧౧) ఆరాతీః = (నాయొక్క) ఆంతశ్శత్రువులను, సహస్య = నశింపజేయుము. (౧౨) ఆరాతీయతః = శత్రుత్వము నిచ్చించువారిని, సహస్య = తిరస్కరింపుము. (౧౩) పృతనాః = శత్రునైనవలెను, స

కర్తార్థము.

[౧] [నీవు] ఆజ్యం = పొందించువానవు, అసి = అగుచున్నావు. [౨] సత్యం = కర్మఫలమునకు తగిన దానవు, అసి = అగుచున్నావు. [౩] సత్యస్య = సత్పురుషులయొక్క కర్మకు, ఆధ్యక్షం = ప్రధానహవిస్సువు, అసి = అగుచున్నావు. [౪] హవిః = హవిస్సువు, అసి = అగుచున్నావు. [౫] వైశ్వానరం = సమస్తమైననరులసంబంధమైనదానవు, (అగుచున్నావు). [౬] వైశ్వదేవం = సమస్తమైన దేవతలసంబంధమైనదానవు, [అగుచున్నావు] [౭] ఉత్పాతశుక్లం = ఉత్పవనముచేతి బలముగలదానవు (అగుచున్నావు). (౮) సత్యోజాః = సత్యమైన బలముగలదానవు. అసి = (అగుచున్నావు). (౯) సహః = (శత్రువులను) తిరస్కరించగలదానవు, అసి = అగుచున్నావు. (౧౦) సహమానం = (అత్యంతము) శత్రువులయొక్క తిరస్కారము చేసున్నదానవు. అసి = అగుచున్నావు. (అట్టి నీవు) (౧౧) ఆరాతీః = (నాయొక్క) శత్రువులను, సహస్య = తిరస్కరించుము. (౧౨) ఆరాతీయతః = (చునస్సుచేత) శత్రువులవలె ఆచ

హస్య=తిరస్కరింపుము. [౧౪] పృత
న్యతః=నైసికత్వము నిచ్చయించువారిని,
సహస్వ=తిరస్కరింపుము. (౧౫) [సీ
వు] సహస్రవీర్యం = పరిమితములేని వీ
ర్యముగలవాడవు, అసి=అగుచున్నావు.
(౧౬) తత్=ఆ (సీవు) మా=నన్నును
జిన్వ=సంతోషము పెట్టుము. (౧౭) ఆ
జ్యస్య=తేజస్సుకు, ఆజ్యం=(ఆధికమైన)
తేజస్సువు, అసి=అగుచున్నావు. (౧౮)
సత్యస్య=సత్యముకు, సత్యం=(మిక్కి
లి)సత్యము, అసి=అగుచున్నావు. (౧౯)
సత్యాయః=సత్యమైన స్థితిగలవాడవు,
అసి = అగుచున్నావు. (౨౦) సత్యశ
మ్మ=సత్యమైన బలముగలవాడవు, అ
సి=అగుచున్నావు. (౨౧) సత్యేన=స
త్యముచే, త్వ=నిన్నును, అభిఘారయా
మి=చూచుచున్నాను. [౨౨] తస్య=ఆ
టువంటి, తే=నిన్నును, భక్షీయ=అను
భవించెదనుగాక.

తా||తేజోరూపుడవున్న సత్యస్వరూ
పుడవున్న సత్యమును పాలించేవాడవున్న
ప్రాప్త్యుడవున్న ప్రాప్తకుడవున్న సర్వదే
వతారూపుడవున్న యోగ్యమగు బలము
గలవాడవున్న సత్యమగు తేజస్సుగలవాడ
వున్న అరిష్టద్యర్గమును జయించినవాడవు
న్న జయముగలవాడవున్న అగుచున్నావు
అనిన్ని అన్తశ్శత్రువులనున్న నాయొక్క
ధ్యానముకువిఘ్నకర్తలగు బహిశ్శత్రువుల
నున్న తిరస్కరింపినన్న ఆనందింపచేయు
మనిన్ని తేజస్సులోను సత్యములోను బల
ములోను ఆయువులోను సారభూతుడవ
గునిన్ని సత్యముచే ధ్యానించుచున్నాను.

రిస్తూ యుండేవారలను, సహస్వ=తిర
స్కరించుమా. (౧౩) పృతనాః=(శత్రువు
లయొక్క) నైసికులను, సహస్వ=తిర
స్కరించుమా. [౧౪] పృతన్యతః=నైసి
కులను సంపాదించ నిచ్చగతివాండ్రను,
సహస్వ=తిరస్కరించుమా. (౧౫) (సీ
వు) సహస్రవీర్యం=విస్తారమైన బలము
గలదానవు, అసి=అగుచున్నావు. [౧౬]
తత్=ఆ. [సీవు] మా=నన్నును, జి
న్వ=సంతోషపెట్టుమా. [౧౭] ఆజ్య
స్య=తేజాకాజ్యమునకు, ఆజ్యం=[ముఖ్య
మైన] ఆజ్యమై, అసి = అగుచున్నావు.
(౧౮) సత్యస్య=సత్యమునకు, సత్యం=
సత్యమై, అసి=అగుచున్నావు. [౧౯]
సత్యాయః=సత్యమైన ఆయువుగలదాన
వై, అసి=అగుచున్నావు. [౨౦] సత్య
శమ్మం = సత్యమైన బలముగలదానవు,
అసి=అగుచున్నావు. [౨౧] సత్యేన=
సత్యముచే, త్వ= (అట్టి)నిన్నును, అభి
ఘారయామి=చూచుచున్నాను. [౨౨]
తస్య=అట్టి, తే=నిన్ను, భక్షీయ=భ
క్షించుచునుగాక.

వినియోగము.

ఈమంత్రముచెప్పి శత్రుములుమాను
కొని చూచి అధ్వర్యుడును యజమాను
డును శ్వాసమనుబంధించి ఆజ్యమును
చూడవలయును.

వివరణము॥ తెజోవాఙ్మయం అనుప్రమాణమునుబట్టి ఆజ్యపదమునకు తేజస్సు యని యర్థమువ్రాయబడినది. (తై. బ్రా- కాం- ౩- ప్ర. ౩- ఆ- ౯- ప- ౩- పు. ౩౭౦)

హః:- హుదానాదనయో:- సూ॥ అర్చికుచిహుస్సభిచ్ఛదిచ్ఛద్దిభ్య ఇసిః॥ ఉ కా- ౨- ౧౦౧- ఇతిఇసిప్రత్యయః- దీయతే పిపాసితేభ్యః ఆదీయతేవా జనైరుపభో గాయ- ఈవిధముగ హవిశ్వబ్దివిషయమై వేదనిఘంటుపుయొక్క వృత్తియందు జెప్పబడినది. (పుట ౧౨౦)

వైశ్వానరం అనుపదమునుగూర్చి పుట ౬౩- చూడుము.

ఆజ్యమనగ ఏమియైనదియు విచారించి బ్రహ్మవాదులు బ్రాహ్మణులందు చెప్పినదేవునగ- “బ్రహ్మవాదినోవదంతి యదాభ్యేనాన్యాని హవీగంష్యభిఘారయతి| ఆధకేనాజ్యమితి॥ అనగ ఆజ్యమనగ నేమి| సత్యేనేతిబ్రాయాత్| అనగ| సత్యముఅని జెప్పవలసినది॥ ఏనేత్రముచేత చూడవలసినదనివిచారించిచెప్పుచున్నారు॥ చక్షురైవసత్యం॥ అనగ సత్యమెచక్షుస్సు| కాపున| సత్యేనైవైనదభిఘారయతి| అనగ సత్యముచేతనే దీనిని జూచుచున్నాడు॥ ఈశ్వరోవా విహింధోభోవితోః| యశ్చక్షుషాజ్యమవేక్షతే| నిమిల్యవేక్షేత| నేత్రములుమూసుకుని చూచుచున్నాడు. ఇందుకు ‘నిమిలసేనాత్మని ధాపితం భవతి॥’ అని భట్టభాస్కరము. అనగ నేత్రములుమూసుకొని ధ్యానించినందున బ్రహ్మను ఆత్మయందు స్థాపించునని తాత్పర్యము. అప్పుడు సత్యచక్షుస్సు పరమాత్మనుబొందును. దాధారాత్మంచక్షుః॥ (కాం॥ ౩॥ ప్ర॥ ౩॥ అం ౫) ఇందువలన కర్త జ్ఞానమును జూపించుటకు ఉద్దేశించబడినదనుటకు సందియములేదు. కాపున నే ఆపస్తంబులుకూడ వినియోగమండు ‘నిమిల్య వీక్ష్య అనుచ్ఛ్వసంతా’ అని చెప్పి పిమ్మట “ఆజ్యమవేక్షతే” యనిచెప్పినారు. ఎవ్వరైతే చర్తచక్షుస్సుతో నాజ్యమును జూచుచుటకు బ్రయత్నించుచున్నాడో వాడు జూచుటకు సమర్థుడుగాడు. గనుక జ్ఞానదృష్టిచే సత్యమైన బ్రహ్మను చూడవలయునని భావము.

ఈమంత్రమునకు భట్టభాస్కరభాష్యము.

“ఆజ్యమసీతి| యజార్చిః- అజేరంజేర్వా- అశ్నేఃప్రాపకమసి- సత్యమసి- సత్యస్యఫలమసి- సద్విద్యమానంఫలమసి- అంజేశ్చండసిచేతియః- ఆమోఘముచ్యతే- బ్రహ్మవాసత్యం- తదేవాసి- విశ్వమూలత్వాత్- సత్యస్య అధ్యక్షమసి- సత్యంత్యయా అధ్యక్షతే- సత్యస్యవా ప్రత్యక్షంత్యమసి- అర్ధేష్వధి- అధ్యక్షం- అవ్యయపూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం- హవిరసి- హవిషాంప్రధానమసి- ప్రాధాన్యం దర్శయితు మాహ- వైశ్వానరం- విశ్వేషాందేవానాం సరాణాంసంబంధి- ఇష్టసాధనత్వేన వైశ్వదేవం- విశ్వేషాందేవానాం సంబంధి భోజ్యత్వేన- ఉత్పాతశ్శక్తిః- ఉత్పవనతోదీప్తబలం-

ఉద్భూతబలం- బహువ్రీహశ్చూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం- తత్ప్రాపి గతిరనంతరఇ
తి గతే- ప్రకృతిస్వరత్వం- సత్యజాః- సత్యబలం- సకేవలంత్యమేవసత్యం- ఆపితు
త్వద్బలమపిసత్యమితిభావః- ఛాండసః- విజ్ఞప్యత్వయః- ఉద్భృతహవిస్త్రమసీతి- హ
విఘ్నేచ్ఛాధాన్యంగమ్యతే- సహోనిత్యాదికే త్రిపదే గాయత్ర్యై- సహస్వారాతీయ
తదితిత్వతీయఃపాదః- సహోసి- అభిభవనమసి- శత్రూణాంసహమానమసి- సదాశ
త్రూణభిభూయవర్తమానమసి- అదుపదేశాల్లసార్వధాతుకానుదాత్త త్వేధాతుస్వరః-
తాదృక్త్వంసహస్వారాతీ- అన్నదమిత్రానభిభవయేధనానాం ధాతో రోసభవంతి-
రాణేఃకైకైక్తికా- నభోసమాసే అవ్యయపూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం- అరాతీయతశ్చ
సహస్వ- యోస్మాకమాత్మానమిచ్ఛతి- ఆస్మాన్వాఽరాతిభూతానాన్మనఇచ్ఛతి- తాన
పి సర్వాసభిభవ- ప్రథమేపక్షే ఛందసి పరేచ్ఛాయామపి కృచి సర్వత్ర శత్రురసు
మో సత్యజాదీ ఆతి విభక్తైరుదాత్తత్వం- ఆఖ్యాతస్య పదాదిత్యాన్నిఘాతాభావః-స
మానవాశ్చే పదాత్పరత్వాభావాద్వా- సహస్వపుతసః- సర్వాకసంగ్రామాసభిభ
వ- పుతస్యతః- సంగ్రామంకర్తుం ఇచ్ఛతశ్చ- కృచికవ్యధ్వరపుతసస్యేతిలోపః- పూ
ర్వవద్విభక్త్యుదాత్తత్వం ఆఖ్యాతస్య॥”

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యదావ్యము.

“ఆత్రవైశ్వానరమిత్యాది చతుర్భుఃపదైః ప్రత్యేకమస్వేతుం- ఆసీతిపద మనువ
ర్తవీయం- తిథాసతి తాస్యేతాని ద్వానింశతివాక్యాని సంపద్యంతే- తైత్తిర్యాకైర్రా
జ్యం ప్రకీర్యతే- ఆజధాతోర్గత్యర్థాదుత్పన్న ఆజ్యశబ్దః- ఆజ్యమసి- ప్రాపకమసి-ఘృ
తేనహి హోమాఘారోజ్వలన్నగ్నిః ప్రాప్యతే- సద్విద్యమానం కర్తృఫలం తదర్హతి
తీసత్యం- ప్రసిద్ధంహోజ్యస్య కర్తృఫలదానత్వం- సత్యస్యాభ్యక్షమసి- సతాంకర్షన
త్వం- జ్యోతిష్టోమే ప్రవర్తమానాయజమానసప్రదశాఙ్ముత్విజః- సంతస్త్రేణాపరస్పరత
దోహశంకామపనేతుం- తానూనప్యసంజ్ఞమాజ్యంస్పృశంతి- ఘోఽయంస్పర్శః స
తాంకర్షతస్యకర్షణోఽభ్యక్షం స్యామిహవిరసి- ప్రాధాన్యేన హూయమాన మసి-
పురోడాశాదీనాం హవిషాం నాశేప్యాజ్యేనైవైతత్కర్తృకేషసమాపనా త్ప్రాధాన్యం
ద్రష్టవ్యం- విశ్వేషాంసరాణాంసంబంధివై శ్వానరం- విశ్వేషాందేవానాంసంబంధివై శ్వ
దేవం- ప్రసిద్ధోహోజ్యస్యభోజ్యత్వేన హవిష్త్వేనచోభయసంబంధః- ఉత్పాతశుష్కం-
ఉత్పవనేనోపేతబలం- సత్యజాః- సత్యబలం- ఆజ్యస్యహిబలమవితథం- తస్మాద్విదీపన
స్యప్రత్యక్షతవివక్ష్యమానత్వాత్- సహశ్చత్రూణామభిభవనసమర్థం- సహమానం-
నిరంతరంతదభిభవేనైవ వర్తమానం- తాదృక్త్వం సహస్వారాతీ- అన్నదమిత్రాన
భిభవ- సహస్వారాతీయతః- యేతుప్రత్యక్షం శాత్రవంకర్తుమసమర్థాః- మనసా శా

త్రవం కర్తుమిచ్ఛంతే- తానస్యభవ- సహస్యపుతనాః- శత్రునేనాభభవ- సహ
స్యపుతన్యతః- సేనాంసంసాగయతుమిచ్ఛతః- శత్రుసభభవ- సహస్యవీర్యమసి-
యధోక్తానిజవ- సేపాకాకర్తం బహుప్రకారసామర్థ్యేవైతం త్వమసి- తన్నాజిన్య-
తాద్యశ్చబావం త్వం మాం యాగశ్చారేణ పీణయ- ఆజ్ఞస్యాజ్ఞమసి- తాకికం
యదాజ్ఞ- తగుర్భుతపక్ష్య- సభవతి- త్వంతాత్మతకుష్మత్వాత్ ముఖ్యమాజ్ఞమసి-
సత్త్వస్యసత్త్వమసి- తాకికపులసాధన- కృష్ణానకంసన్య- తత్త్వదాశిత- పృష్ఠేవ్య
భావేనవ్యభేచాదాస్మముఖ్యం సత్త్వం- త్వంతు కదాచిదపి అచ్యభేచాత్- ముఖ్యం
సత్త్వమసి- సత్త్వాయురసి- సత్త్వభూతమాయురస్మిన్నితి సత్త్వాయుః- ఆజ్ఞాప్నోనేన
కిర్తనా భావిదేహే యదాయుఃపా- ప్యతే తన్నవ్యభవరతీతి ఆయుషః సత్త్వత్వం-స
త్త్వకుష్మదు- సత్త్వబలమసి- ఆగ్నుర్దీపనబలం- సత్త్వశ్శిష్టే- పూర్వముక్తం- ఇ
హతు ఫలప్రదానబలముచ్యతే- సక్యేన త్వాభేహారయాసి- తాదృశం త్వాం చక్షు
సా పశ్యామీత్యర్థః॥ తస్యతేభక్షీయ| తాదృశంత్యాం భక్షయాసి॥ పు ౭౨౫॥”

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

“ఆజ్ఞమసి సత్త్వమసీత్యధ్వర్యర్యజమానశ్చ నిమిగ్నాపేక్ష్య ఆనుచ్ఛ్వసంతౌ
ఆజ్ఞమపేక్షతే॥” (ఆపస్తంబశ్రౌతసూక్ ౨-౬-౬ పు ౯౯.)

మం॥ ౩॥ పశ్చాన్నాన్త్యా వాతానాం యన్త్రాయ ధర్త్రాయ గృ

హ్ణామి॥

ప॥ పశ్చాన్నాం త్యా వాతానాం యన్త్రాయ ధర్త్రాయ గృ

హ్ణామి॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓంబ్రహ్మైజస్సా) త్యా=నిన్ను, పం
చానాం=అయిదయినట్టి, వాతానాం=ప్రా
ణాదివాాయువులయొక్క, యన్త్రాయ,
నియమముకొరకు, ధర్త్రాయ=ఆత్మ
ధారణకొరకు, గృహ్ణామి=గ్రహించుచు
న్నాను.

తా॥ మనోనిగ్రహమువాయునిగ్రహ

కర్తార్థము.

(ఓంబ్రహ్మ) త్యా = నిన్ను, పంచా
నాం=అయిదయినట్టి, వాతానాం=ప్రా
ణాదివాాయువులయొక్క, యన్త్రాయ=
నియమించుటకొరకు, ధర్త్రాయ=ధరిం
చుటకొరకును, గృహ్ణామి = గ్రహించు
చున్నాను.

వి॥ ఈమంత్రముజెప్పి, జపమువైడి

శ్లోనాథము.

(పీఠబ్రహ్మ తేజస్సు) త్వా=నిన్ను, పంచానాం=అయినదియనటువంటి, యుతానాం=యుతువులయొక్క, యంత్రాయ=నియమనకొరకు, ధర్త్రాయ=భారణకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

తా|| పియె కామందు ఎఱులనడువ వలయునో అసయమముకొరకు బ్రహ్మతేజస్సును ధౌర్జింపుచున్నాను.

కర్తాధము.

(పీఠబ్రహ్మ) త్వా=నిన్ను, పంచానాం=అయినదియనటువంటి, యుతానాం=యుతువులయొక్క, యంత్రాయ=నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ=భారణకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

వి|| దీనిని పూర్వమంత్రమునకు జెప్పెను మనముగనించు చూడవలయును.

వివరణ||

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“యుతానాం పంచత్వమైత రేయబ్రాహ్మణ పృథిపాదితం । ద్వాదశనూనాః పంచర్త వో హేనుంతశశిరయోశ్చమాసేనేతి॥” (పు ౨౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

పూర్వమంత్రమునకువలె యెనుకొనవలయును.

మం॥ ౫॥ పశ్చాన్నాన్త్రా దిశాం యన్త్రాయ ధర్త్రాయ గృహ్లామి॥

ప॥ పంచానాం త్వా దిశాం యన్త్రాయ ధర్త్రాయ గృహ్లామి॥

శ్లోనాథము.

(పీఠబ్రహ్మ తేజస్సు) త్వా=నిన్ను, పంచానాం=అయినదియనటువంటి, దిశాం=దిక్కులయొక్క, యంత్రాయ=బంధముకొరకు, ధర్త్రాయ=భారణకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

తా|| తనచే గ్రహింపబడిన తేజస్సు తాను భాగ్యమునుచేయుచుండగ విఘ్నములుజేరనిండునటుల దిగ్బంధనచేయుమని ప్రార్థన.

కర్తాధము.

(పీఠబ్రహ్మ) త్వా=నిన్ను, పంచానాం=అయినదియనటువంటి, దిశాం=దిక్కులయొక్క, యంత్రాయ=బంధముకొరకు, ధర్త్రాయ=భారణకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

వి|| అభ్యర్థియైన ఈమంత్రముజెప్పి ఆ పశ్చాత్త్యయించు అభ్యర్థియగు గ్రహించుచుండగ యజమాను డీనుత్తమును జపించవలయును.

వివరణము||

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“పశ్చాచ్చాదీనా మూర్ధ్వాంతానాం దిశాం ప్రసిద్ధం పంచత్వం॥” (పు ౨౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

“అష్టాశ్చపభృతి” అనగ ౮ మంత్రములను ఉపభృతమందు గ్రహించుచు ప్రధమ చ్చరించవలయును. ఆపస్తంబ శ్రోత వినియోగసూత్రమును ౩ వ మంత్రమునందు జూడుము.

మం॥ ౬॥ పశ్చాన్నాస్త్యై పశ్చజనానాం యస్త్రాయ ధర్త్రాయ గృ
హ్లామి॥

ప॥ పంచానాం త్వా పంచ-జనానాం యస్త్రాయ ధర్త్రాయ
గృహ్లామి॥

జ్ఞానార్థము-

(ఓబ్రహ్మతేజస్సా) త్వ=నిన్ను, పంచ
జనానాం=అయిదయిన భూతములవలన
న పుట్టిన, పంచానాం=అయిదుతత్వము
లయొక్క, యస్త్రాయ=నియమనముకొ
రకు, ధర్త్రాయ=ధారణకొరకు, గృ
హ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ పశ్చభూతములవలన జనించిన
పశ్చతత్వములయొక్క నియమనముకొర
కు ఈ తెజస్సును గ్రహించుచున్నాననితా
త్పర్యము.

కర్తార్థము.

(ఓఆజ్యమా) త్వ=నిన్ను, పంచా
నాం=అయిదయినటువంటి, పంచజనా
నాం=దేవతలు, మనుష్యులు, ఆసురలు,
రాక్షసులు, గంధర్వులయొక్క, యం
త్రాయ=నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ
ధారణకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచు
న్నాను.

వి॥ దీనికిని పూర్వమంత్రమునకువలె
నని తెలుసుకొనవలయును.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“పంచజనశబ్దః సమస్తో దేవమనుష్యాసురరక్షోగంధర్వేషు రూఢః తేచ దే
వాదయః పంచసంఖ్యాకాః॥” (పు ౭౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

పూర్వమంత్రమునకువలె చూచుకొనవలయును.

మం॥ ౭॥ చరోస్త్యై పశ్చాచిలస్య యస్త్రాయ ధర్త్రాయ గృహ్లామి॥

ప॥ చరోః॥ త్వా॥ పంచ- బిలస్య॥ యస్త్రాయ॥ ధర్త్రాయ॥ గృ

హ్ణోమి॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓంబ్రహ్మతేజస్సా) త్వా=నిన్ను, పంచబిలస్య=అయిదుఇంద్రియద్వారములుగల, చరోః=శరీరముయొక్క, యంత్రాయ=నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ. ధారణకొరకు, గృహ్ణోమి=గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ ఇంద్రియనిగ్రహముకొరకు బ్రహ్మతేజస్సును ధరించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

(ఓంఆజ్యమా) త్వా=నిన్ను, పంచబిలస్య=అయిదురంధ్రములుగల, చరోః=హృస్పృశపాకముచేసెడి స్థావీర్యుక్కు, యంత్రాయ=నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ, ధారణకొరకు, గృహ్ణోమి=గ్రహించుచున్నాను.

వి॥ పూర్వమంత్రమునకువలె నని తెలుసుకొనవలయును.

చరుశబ్దము శరీరమును బాధించుటకు ప్రమాణమియనువాకముయొక్క కొనుండు మైత్రాయణీచాహ్మణమును జూడుము.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము-

“చరుశబ్దఃపాకాధారభూతాం స్థావీర్యచక్షుః సాచ క్వచిత్పంచవిదైర్యజ్యతే॥ తచ్చ పురుషమేధావసానే కల్పసూత్రాకార ఉవాచహర॥ పంచబిలస్య చరోర్విజ్ఞాయత ఆజ్యఆగ్నేయః పూర్వస్త్రిన్పితే వధిన్వైష్ణవో దక్షిణే । కృతేప్రతిదుహినతిమిత్రేవా వైశ్వదేవఃపశ్విమే ఆపుష్టైతావరణఉత్తరే । పయసీబార్హస్పత్యోమధ్యమితి॥ తస్య పంచబిలస్య చరోర్మయమానాయేతి యోజ్యం॥” (పు ౭.౨౬)

ఆపస్తంబసూత్రమునుగూర్చి ౩ వ మంత్రమును చూచుకొనవలయును.

మం॥ ౮॥ బ్రహ్మణస్తావేజసే యస్త్రాయ ధర్త్రాయ గృహ్ణోమి॥

ప॥ బ్రహ్మణః॥ త్వా॥ తేజసే॥ యస్త్రాయ॥ ధర్త్రాయ॥ గృహ్ణోమి॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓంబ్రహ్మతేజస్సా) త్వా=నిన్ను, బ్రహ్మణః=పరబ్రహ్మముయొక్క, తేజసే-

కర్తార్థము.

(ఓంఆజ్యమా) త్వా=నిన్ను, బ్రహ్మణః=బ్రాహ్మణులయొక్క, తేజసే = బ్ర-

తేజస్సుకొరకు, (దానియొక్క) యంత్రా-
య = నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ =
ధారణకొరకు, గృహ్లామి = ధృహించుచు
చున్నాను.

తా|| తనకు బ్రహ్మతేజస్సు గలుగుట
కొరకున్ను, దాన్ని ధరించి స్థిరముజేసు
కొనుటకొరకున్ను తేజస్సునుగూర్చి ప్రా-
ర్థించుచున్నాను.

హృదయస్సుకొరకు, (దానియొక్క) యంత్రా-
య = నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ =
ధారణకొరకు, గృహ్లామి = ధృహించుచు
చున్నాను.

వి|| పూర్వమంత్రమునకువలెనె.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“బ్రహ్మణో ద్యాహ్మణజాతేః తేజో బ్రహ్మవర్చసం తస్మై తస్య యస్త్రాయః” (పు ౨౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము పూర్వమంత్రమునకువలెనె||

మం|| ౯|| త్మత్రస్య త్వజసే యస్త్రాయ ధర్త్రాయ గృహ్లామి||

ప|| త్మత్రస్య త్వజసే యంత్రాయ ధర్త్రాయ గృహ్లామి||

జ్ఞానార్థము.

(బ్రహ్మతేజస్సా) త్వ = నిన్ను, త్మ-
త్రస్య = త్మత్రసంబంధమయిన, త్వజసే,
తేజస్సుకొరకు, [దానియొక్క] యంత్రా-
య = నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ =
ధారణకొరకు, గృహ్లామి = ధృహించుచు
చున్నాను.

తా|| త్మత్రతేజస్సుయొక్క నియమన
ముకొరకు నిన్ను ధరించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

(బ్రహ్మతేజస్సా) త్వ = నిన్ను, త్మత్రస్య
త్మత్రయజాతిసంబంధమయిన, త్వజసే =
తేజస్సుకొరకు, [దానియొక్క] యంత్రా-
య = నియమనముకొరకు, ధర్త్రాయ =
ధారణకొరకు, గృహ్లామి = ధృహించుచు
చున్నాను.

వి|| పూర్వమంత్రమునకువలెనె.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“త్మత్రీయజాతే తోజో యుద్ధసామర్థ్యమ్” (పు ౨౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము పూర్వమంత్రమునకువలెనని తేలుట
కొనవలయును.

మం॥ ౧౦॥ పితృత్వ యన్త్రము ఉన్త్రము శృంగము॥

ప॥ విశేః త్వా యంత్రాయః ధర్త్రాయః గృహ్మయః॥

భిక్షా వ్రాతము.

[పిబ్రక్కు తేజస్సు] రావి=నిన్ను, వి
శే - ప్రజానందబంధుల, యంత్రాయు=
నియమనముకొరకు, పర్యాయు=చారణ
కొరకు, గృహము= గ్రహించు.

తా॥ ప్రహరే సస్సుయొక్క నియమ
నవ కారకు నిన్ను ధరించుచున్నాను.

కర్తవ్యము-

[వికస్యమా] త్వా = నిన్ను, విశే =
ప్రేక్షాపాదనంబుమైన కృషివాణిష్ఠుడ
యగుచుకల యంత్రాయ = నియమనన
యందు, ఘట్టాయ = భారగతారకు, ని
ష్ఠాయ = గ్రహించుచున్నాను.

వి॥ పూర్వశంత్రమునకువలె యూహించేది.

శతిమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“వైశ్యనాథః కృషిపాణిర్దాదిషు నియమనః॥” (పు ౩౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము పూర్వమంత్రమునకువలెనని యూహించుకొనవలయును.

మం॥ ౧౨॥ సుప్రజాస్త్యాయ త్వా గృహ్లామి॥

ప॥ సుప్రజాః- త్వాయ త్వా గృహ్లామి॥

జ్ఞానార్థము.

[ఓబ్రహ్మతేజస్య] త్వ=నిన్ను, సుప్రజాస్త్యాయ = యోగ్యమైనసంతానముగలుగుటకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ పుత్రసంతానమావశ్యకముగ నుకయోగ్యమగు పుత్రసంతానముకొరకుబ్రహ్మతేజస్సును ప్రార్థించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

[ఓఆజ్యమా] త్వ=నిన్ను, సుప్రజాస్త్యాయ = యోగ్యమైన సంతానముగలుగుటకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

వి॥ ఈమంత్రమునుచెప్పి ఆభ్యర్థుడు పువయందు ఆజ్యమును గ్రహించుచుండగా యజమానుడూ అనుమంత్రించవలయును.

వివరణ॥

ఈమంత్రమునకు విచారణ్యధాప్యము.

“సుప్రజాస్త్యం శోభనావత్యత్వం॥” [పు ౭౨౬]

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

“చక్షుర్భ్రావానాం” తక్కినసూత్రముక్రిందట చూచుకొనవలయును.

మం॥ ౧౩॥ రాయస్సోషాయ త్వా గృహ్లామి॥

ప॥ రాయః పోషాయ త్వా గృహ్లామి॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓబ్రహ్మతేజస్య) త్వ=నిన్ను, రాయస్సోషాయ=ధనాభివృద్ధికొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ బ్రహ్మవిద్యా ధనాభివృద్ధికొరకు తేజస్సును ప్రార్థించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

(ఓఆజ్యమా) త్వ=నిన్ను, రాయస్సోషాయ=ధనాభివృద్ధికొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“తాయస్సోషోధనపుష్టిః” [పు ౭౨౬]

ఈమంత్రమునకు వినయోగసూత్రము పూర్వమంత్రమునకువలెను.

మం॥ ౧౮॥ బ్రహ్మవర్చసాయ త్వా గృహ్లామి॥

ప॥ బ్రహ్మ - వర్చసాయ త్వా గృహ్లామి॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓబ్రహ్మ తేజస్స) త్వా=నిన్ను, బ్రహ్మవర్చసాయ=బ్రహ్మవర్చస్సుకొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

తా॥ బ్రహ్మతేజస్సుకొరకు నిన్ను గ్రహించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

(ఓఆజ్యమా) త్వా=నిన్ను, బ్రహ్మవర్చసాయ=క్రూతాభ్యయన సంపత్తికొరకు, గృహ్లామి=గ్రహించుచున్నాను.

వి॥ పూర్వమంత్రమునకు వలెను.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“బ్రహ్మవర్చసం శ్రుతాభ్యయనసంపత్తిః॥ బ్రహ్మణస్త్యేజేజనఇత్యత్త్వోష్టాం గీకృత సాధువేషరూపం ద్రవ్యవ్యం” [పు ౭౨౬]

ఈమంత్రమునకు వినయోగసూత్రము పూర్వమంత్రము సంబంధమైనది.

మం ౧౯॥ ఘోరస్తాకం హవిర్దేవానా మాశిషో యజమానస్య

దేవానాస్త్యా దేవతాభ్యో గృహ్లామి॥

ప॥ ఘోః! అస్తాకం! హవిః! దేవానాం! ఆశిషః! యజమానస్య!

దేవానాం! త్యా దేవతాభ్యో! గృహ్లామి॥

జ్ఞానార్థము.

(ఓబ్రహ్మ తేజస్స) (నీవు) అస్తాకం=మాయొక్క, (శ్రేయస్సు కొరకు) ఘోః=అనుము. దేవానాం=ఇంద్రి

కర్తార్థము.

(ఓఆజ్యమా) (నీవు) అస్తాకం=మా యొక్క (శ్రేయస్సుకొరకు) ఘోః=క మ్మా. దేవానాం=దేవతలకు, హవిః=

యములకు, హవిః=అనుభవించబడుదానవు, యజమానశ్య=యజమానునికి, ఆశిషః=ఆశీర్వాచనరూపమై, దేవానాం=ఇంద్రియములకు, (సంతోషమును కలుగజేసెడు) త్వా=నిన్ను, దేవతాభ్యః=ఇంద్రియములకొరకు, గృష్ణోమి=గ్రహించుచున్నాను.

తా|| మాకు శ్రేయస్సుకొరకున్ను, ఇంద్రియములయొక్క స్థిరమైన ఆనందముకొరకున్ను నిన్ను ధరించుచున్నాను.

హవిస్సువు, యజమానశ్య=యజమానునికి, ఆశిషః=ఆశీర్వాచనరూపము, (అగుము) దేవానాం=దేవతలకు, [తృప్తిని బొందించుకట్టి] త్వా=నిన్ను, దేవతాభ్యః=దేవతలకొరకు, గృష్ణోమి = గ్రహించుచున్నాను.

వి|| పూర్వవంత్రమునకు వలెనే.

వివరణ|| దేవశిబ్దమునుగూర్చి కాం-౧-ప్ర-౫-అ-౧౦-మంత్ర ౩ చూడుము.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“భూరస్తాకమిత్యాద్యోమంత్రః| హవ్యేవానామితి ద్వితీయోమంత్రః| ఆశిషోయజమానశ్యేతి తృతీయోమంత్రః| ఆవశ్యశ్చేతుర్ధః| హేఆజ్య త్వమస్తాకం శ్రేయసే భవ| దేవానాం హవిర్భవ| యజమానశ్య యాఆశిషస్తద్రూపం భవ| దేవానాం తర్పకం త్వాం గృష్ణోమి | ఆపస్తంబస్యతు భూరస్తాకమిత్యాది రేకమంత్రఇతి||” [పుట ౭౭౬]

ఈమంత్రమునకు వినియోగ సూత్రము.

పూర్వసూత్రమునకువలెనని యూహించవలయును.

మం|| ౧౬|| కామాయ త్వా గృష్ణోమి||

ప|| కామాయ| త్వా| గృష్ణోమి||

జ్ఞానార్థము.

(ఓబ్రహ్మతేజస్స) త్వా=నిన్ను, కామాయ = (భగవత్ప్రీతియనెడి) కామముకొరకు, గృష్ణోమి = గ్రహించుచున్నాను.

తా|| భగవత్ప్రీతియనెడి కొరికకొరకు నిన్ను ధరించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

(ఓఆజ్యమా) త్వా = నిన్ను, కామాయ=కామముకొరకు, గృష్ణోమి = గ్రహించుచున్నాను.

వి|| పూర్వవంత్రమునకు వలెనే.

విపరణ॥

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము.

“హే ఆజ్య హవిర్భాగిన్యో దేవతాః త్వాం యథాయథా కామయంతే తథా విధకామాయ త్వాం గృహ్ణామి॥” (పు ౭.౨౬)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము.

“ఆభిపూర్వమాణమనుమంత్రయతే॥ కామాయత్వాగృహ్ణామితి” అని ఆపస్తంబశ్రోతమునకు భేదముగ విద్యారణ్యమునందు బోదాయకసూత్రమున్నది.

ఈఅనువాకమునకు సీకాఖ్యందు చాగ్మాణము మృగ్యము. అయినను ఈఅనువాకముతో సంబంధించిన మైత్రాయణీ సంహితతోని మంత్రములవలన నామంత్రములయొక్క చాగ్మాణమువలనను సీమంత్రములయొక్కతాత్పర్యమును గ్రహించవచ్చును. మైత్రాయణీసంహితయందుండు మంత్రములు॥ ౧॥ “పంచానాం త్వా వాతానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామి॥ ౨॥ పంచానాంత్యాదిశాం ధర్త్రాయ గృహ్ణామి॥ ౩॥ పంచానాంత్యా సలిలానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామి॥ ౪॥ పంచానాంత్యా పృష్ఠానాం ధర్త్రాయ గృహ్ణామి॥ ౫॥ పంచానాంత్యా పంచజనానాం ధర్త్రాయ గృహ్ణామి॥ ౬॥ చ రోస్త్యా పంచవిలస్య ధర్త్రాయ గృహ్ణామి॥ ౭॥ ధామాసి క్రియం దేవానామ నాభృష్టం దేవయజనం దేవవీత్యై త్వా గృహ్ణామి॥ ౮- ౯- ౧౦ మైత్రాయణీ పుగ్ల౨- వీటిలో ౩, ౪, ౭ మంత్రములను గ్రహించి శ్రోతసూత్రమునందు ఆపస్తంబులవారు “పంచానాంత్యా సలిలానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామి॥ పంచానాంత్యాపృష్ఠానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామి॥ ధామాసిక్రియం దేవానామనాభృష్టం దేవయజనం దేవపతయే త్వా గృహ్ణామితి॥” చరోస్త్యాపంచవిలస్యైత్తపంచభీరుపభృత్యప్తకృతోవో దశకృతోవోవా ప్రతిమంత్రం॥ అని వినియోగపరిచినారు॥ ఆపస్తంబసూ॥ పుట (౧౦౧)

ఈమంత్రములకు మైత్రాయణీచాగ్మాణము.

“పంచానాంత్యా వాతానాం ధర్త్రాయ గృహ్ణామితి” పాక్ష్యోక్తయన్వో యా వాసేవయజ్ఞస్థమాలభాయగ్వావయః పవతవీషయజ్ఞః తమేవాగ్రహీత్పంచానాంత్యాదిశాం ధర్త్రాయ గృహ్ణామితిమావీష పంచదిశో౭గ్రహీత్పంచానాంత్యా సలిలానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామితి॥ పశవోవై సలిలం పశూసేవాగ్రహీత్పంచానాంత్యా పృష్ఠానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామితి॥ పృష్ఠాస్యేవాగ్రహీతేనాస్యపృష్ఠవంతౌ దర్శపూర్ణమాశౌ సంతతావిచ్ఛిన్నౌ భవతః పంచానాంత్యా పంచజనానాం ధర్త్రాయగృహ్ణామితి॥ ఛందాన్సేవై పంచపంచజనాశ్చందాన్సేవాగ్రహీ చ్చరోస్త్యా పంచవిలస్య ధర్త్రాయ

గృహ్యసూత్రమున కేదైత్రోకాశ్చరుఃపంచవిల ఇమానేవ లోకానగృహీత్ ||" (బ్రా| ౧-౪-౨-౯) (పుట ౫౬).

ఇతి ప్రథమకాండే వ్యవహరపాఠకే ప్రథమోనువాకః.

కాం ౧-ప్ర-౬-అ-౧- సామాన్య విషయములు.

౧. ఈయనువాకము కర్తవ్యత్యా ఆజ్యగ్రహణమని జెప్పబడుచున్నది. తేజోవాఅజ్యం అనేప్రమాణమునుబట్టి జ్ఞానరీత్యా తేజోగ్రహణమని జెప్పందగును.

౨. కాం ౧-ప్ర-౫-అ-౧౦ కున్న ఈయనువాకముకున్న మధ్య నుండు అనువాకము భిన్నకాండముపొదిగొంటున్నచేత వీటితో సర్థవిషయమై సంబంధించియుండలేదు. కావున కాండముపులననుసరించి అర్థము వ్రాయబడుచున్నది.

౩. ఈయనువాకముయొక్క మొదటిచుంతయు ఆరణ్యకములో పితృమేధమనెడి సంజ్ఞగల ౬వ ప్రాథకముకు శాంతిగా జెప్పబడుచున్నది.

౪. ఈయనువాకముతో సంబంధించియున్న శాఖలు బ్రాహ్మణము కల్పమును.

శాఖలు.

కాతకసంహిత- ౫- ౬.

మైత్రాయణీసంహిత- ౧- ౪- ౪.

బ్రాహ్మణము.

కాతకబ్రాహ్మణము. ౩౨- ౬.

మైత్రాయణీబ్రాహ్మణము. ౧- ౪- ౮- ౯.

కల్పము.

ఆపస్తంబశ్రౌతకల్పము.

కాం ౧-ప్ర-౬-అ-౧- సామాన్యవిషయము

సంపూర్ణము.

మ.

మం త్ర భా గా ర్థః .

తైత్తిరీయ సంహితాయాం పృథమకాండే

షష్ఠపృథావకే ద్వితీయోనువాకః.

యా జ మా న మ్.

కాండఋషిః- పృజాపతిః.

౧॥ మం॥ ౧॥ ధృవోసి॥ ౨॥ ధృవోహగ్ సజాతేషు ధూయా

సమ్॥ ౩॥ ధీరశ్చేత్తా వసువిత్॥

ప॥ ౧॥ ధృవః॥ అసి॥ ౨॥ ధృవః॥ అహమ్ స-జాతేషు ధూ

యాసమ్॥ ౩॥ ధీరః॥ చేత్తా వసు-విత్॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

౧॥ (ఓబ్రహ్మ) [నీవు] ధ్రువః = నిత్యమైనవాడవు, అసి = అగుచున్నావు॥ ౨॥ [నీధ్యానముచే] అహం = నేను, సజాతేషు = సమానులలో, ధృవః = స్థిరమైనవాడను, ధూయాసం = అగుదునుగాక॥ ౩॥ ధీరః = ధైర్యముగలవాడను, చేత్తా = బ్రహ్మజ్ఞానముగలవాడను, వసువిత్ = ధనమునుపొందువాడను, [అగుదునుగాక].

తా॥ యజమానుడుతానుస్థిరుడుగాను, ధీరుడుగానుండవలయునని ప్రార్థించుచున్నాడు.

౧॥ [ఓమధ్యమపరిధి నీవు] ధృవః = స్థిరమైనదానవు, అసి = అగుచున్నావు॥ ౨॥ అహం = నేను, సజాతేషు = జ్ఞాతులలో, ధ్రువః = స్థిరమైనవాడను, ధూయాసం = అగుదునుగాక॥ ౩॥ ధీరః = ధైర్యముగలవాడను, చేత్తా = [రక్షస్సులనువెళ్లగొట్టుడమును] తెలిసినవాడను, వసువిత్ = ధనమునుపొందువాడను, [అగుదునుగాక].

వి॥ అధ్వర్యుడు, గంధర్వృషి అను మంత్రమానుచెప్పి మధ్యమపరిధి నుంచగ యజమానుడు ఈమంత్రముచేత సనుమం త్రణజేయవలెను.

వివరణ|| విద్యారణ్యమునందు మధ్యమపరిధే | అని సంబోధన జేయుటనను
జ్ఞానార్థమునందు బ్రహ్మపదార్థమును సంబోధన జేయుటను గూర్చి ఈయనువాకము
యొక్క (౪)వ మంత్రమును (౧౯౩) వుటను జూడుము.

వి॥ భా॥ “హేమధ్యమపరిధే త్వం భువోసీ. స్థిరోసీ. రక్షోభి రవిచాల్మమా
నత్యాత్ | అతవివామ్నాయతే | పరిధిన్మరిదధాతి రక్షసామపహత్యాతి | తస్యభువ
స్య తవ అనుమంత్రజేవ ఆహుతి సజాతేషు జ్ఞానేషు భువో భూయాసం | కించ
ధీరో ధైర్యవాక్ చేత్రా రక్షోపహానస్య జ్ఞాతా | వసువితే | వసునోలభ్యాభూయా
సం॥” (పు ౨౨౮)

బ్రాహ్మణము॥ “భువోసీ భువో భువోహగ్ | సజాతేషు భూయాసమి
త్యాహ భువాసేత్రే నాన్కుటతే॥” (౧. ౬. ౧౧)

ఈమంత్రమిందుకథనముగ ౨- కాం ౩- ప్ర. ౯- అ. ౧- పనసలోనున్నది.
ఆపస్తంబశ్రోత్రసూ॥ “భువోసీ త్యేత్రైః ప్రతిమంత్రం పరిధిక్ పరిధియమా
నాన్॥” (౪- ౬. ౩- పు. ౨౦౪)

అ॥ మం॥ గ॥ ఉగ్రోసీ॥ అ॥ ఉగ్రోహగ్ సజాతేషు భూయా

సమ్॥ ౩॥ ఉగ్రోశ్చేత్రా వసువితే॥

ప॥ ౧॥ ఉగ్రః॥ అసి॥ అ॥ ఉగ్రః॥ అహం॥ స-జాతేషు॥ భూయా

సమ్॥ ౩॥ ఉగ్రః॥ చేత్రా॥ వసు-వితే॥

జ్ఞానార్థము.

౧ | [బ్రహ్మ] [సీపు] ఉ
గ్రః=తీక్ష్ణమగువాడవు, అసి = అగుచు
న్నావు | అ | [సీధ్యావముచే] అహం=
నేనున్ను, సజాతేషు=సమానులలో, ఉ
గ్రః=తీక్ష్ణమగువాడను, భూయాసం=
అగుచునుగాక | ౩ | ఉగ్రః = తీక్ష్ణమగు
వాడను, చేత్రా=జ్ఞానముగలవాడను, వ
సువితే = ధనమును పొందువాడనున్ను,
[అగుచునుగాక].

భా॥ యజమానుడు తాను పాపము
ను సోహరించుటకు ఉగ్రుడుగాను, జ్ఞా

కర్తార్థము.

౧ | [బ్రహ్మణపరిధి సీపు] ఉగ్రః=
తీక్ష్ణమగుదానవు, అసి=అగుచున్నావు |
అ | నీయొక్కఅనుమంత్రణచే, అహం=
నేనున్ను, సజాతేషు=జ్ఞాతులవిషయమై-
ఉగ్రః=తీక్ష్ణమగువాడను, భూయాసం=
అగుచునుగాక | ౩ | ఉగ్రః=తీక్ష్ణమగువా
డను, చేత్రా=జ్ఞానముగలవాడను, వసు
వితే=ధనమును పొందువాడను భూయా
సం=[అగుచునుగాక].

వి॥ ఆధ్వర్యము ఇస్త్రీస్య వాహరణే

నముగలవాడుగాను, తనమునుపొందు
వాడుగాను, ఉండవలయునని పా)ధికం
చుచున్నాడు.

అను మంత్రమును చెప్పి దక్షిణపరిధిని
యించుచుండగ యజమానుడు ఈమం
త్రమును చెప్పి అనుమంత్రించవలయును.

వి॥ ఛా॥ “హేదక్షిణపరిధే త్వం రక్షాంస్యపహంతు మగ్నోఽసి తవానుమం
త్రజే నాహమపి ఉగ్గోభూయాసం॥ యథా జ్ఞాతయో మమప్రతివాదిన్ నభవంతి త
థాసంపాదనముగ్రత్వంకించ వైరిణోఽపహంతుమప్యగ్గోభూయాసం॥” (ప్ర.౨౨)

ఛా॥ “ఉగ్గోఽస్యగ్గోఽహగ్ సజాతేషు భూయాసమిత్యాహసృతివాచిన
ఏవై నాన్కురుతే॥” (౧- ౬- ౧౦)

ఈమంత్రమించుకభేదముగ ౨- కాం- ౩- ప్ర-F-అ- ౧- పసనలోనున్నది.

అపస్తంబశ్లో॥సూ॥ పూర్వమంత్రమునకువలెను.

“ఉగ్గోసి దక్షిణం” అని విశేషము

౩॥ మం॥ ౧॥ అభిభూరసి॥ ౨॥ అభిభూరహగ్ సజాతేషు భూ

యాసమ్॥ ౩॥ అభిభూశ్చేత్తావసువితే॥

మ॥ ౧॥ అభి- భూః॥ అసి॥ ౨॥ అభి- భూః॥ అహం॥ స- జాతే

షు॥ భూయాసమ్॥ ౩॥ అభి-భూః॥ చేత్తా॥ వసు వితే॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

౧॥ [ఓబ్రహ్మ సీపు పాపమును]
అభిభూః = తిరస్కరించువాడవు, అ
సి=అగుచున్నావు॥ ౨ [నీయొక్కధ్యాన
ముచే] అహం = నేనును, సజాతేషు =
శత్రువులను, అభిభూః = తిరస్కరించు
వాడను, భూయాసం = అగుదును గాక॥
౩॥ అభిభూః = [పాపమును] తిరస్క
రించువాడను, చేత్తా = జ్ఞానముగలవాడ
ను, వసువితే = ధనవంతుడను, [అగుదు
నుగాక]

౧॥ [ఓ ఉత్తరపరిధి సీపు] రక్షస్సుల
ను, అభిభూః=తిరస్కరించువాడవు, అ
సి=అగుచున్నావు॥ ౨ [నీయొక్కఅను
మంత్రణచే] అహం=నేనును, సజాతే
షు=శత్రువులను, అభిభూః=తిరస్కరిం
చువాడను, భూయాసం=అగుదును గా
క॥ ౩॥ అభిభూః=తిరస్కరించువాడను,
చేత్తా=జ్ఞానముగలవాడను, [అగుదును
గాక].

వి॥ అధ్వర్యుడు మిత్రావరుణా త్వా

తా| ఈవిధముగ యజమానుడు తా నుండవలయునని బ్రహ్మను ప్రార్థించుచున్నాడు.

అనుమంత్రమును చెప్పి ఉత్తరపరిధిని ఉంచగ యజమానుడు ఈమంత్రమును చెప్పి అనుమంత్రించవలయును.

వి॥ భా॥ హేఉత్తరపరిధే త్వం రక్షసామభిభవతాసి తవానుమంత్రణే నా హవపి జ్ఞాతీనాం వైరిణాంచాభిభవితాభూయాసం! ఏతదీయస్య బ్రాహ్మణస్య సమీపవర్తి త్వేనాత్యస్తవిచ్ఛేదాభావాన్నాత్ర బ్రాహ్మణముదాహృత్యవ్యాక్రియతే । కింతు పాతక్రమేణోదాహృత్య దశమానువాకే వ్యాకరిష్యతే॥ (పు ౭౨౯)

బ్రా॥ “అభిభూరహస్యభిభూరహగ్ం సజాతేషు భూయాసమిత్యాహ య ఏవై నం ప్రత్యుత్పిషీతే తముపాస్యతే॥” (౧. ౬. ౧౦)

అపస్తం॥ శౌ॥ సూ॥ పూర్వమంత్రమునకువలె గ్రహించునది.

౪॥ మం॥ యునజ్జిత్వా బ్రహ్మణా దైవ్యేన హవ్యాయాన్తై

వోధవే జాతవేదః॥

ప॥ యునజ్జిత్వా బ్రహ్మణా దైవ్యేన హవ్యాయాన్తై

వోధవే జాతవేదః॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

జాతవేదః=పీబ్రహ్మమా, త్వా=నిన్ను, యునజ్జిత్వా = దేవయోగ్యమైన, బ్రహ్మణా = మంత్రముచే, అన్తై=ఈ, హవ్యాయాన్తై = మనస్సును, వోధవే=వహించుటకొరకు [ఈ ధ్యాయజ్ఞానమందు] యునజ్జి=కూర్చుకొనుచున్నాను.

జాతవేదః=పీబ్రహ్మ, త్వా=నిన్ను, దైవ్యేన = దేవయోగ్యమైన, బ్రహ్మణా=మంత్రముచే, అన్తై=ఈ, హవ్యాయాన్తై=హవిస్సును, వోధవే=వహనముకొరకు, యునజ్జి=[ఈకర్తృయందు] కూర్చుకొనుచున్నాను.

తా| ఈవిధముగ తనమనస్సును బ్రహ్మమందు కూర్చుచున్నాడు.

వి॥ యజమానుడు ఈమంత్రముచేత ఆహవనీయమును మంత్రించవలయును. తేక, ఉపస్తానమునైన జేయవలయును.

వివరణము- జాతపేదః॥ జాతశబ్దోపపదాద్విత్తేర్విచారాద్ధాద్వాఅనుకాః। జాతాని సర్వాణి భూతాని పేదః। లోకపాలత్వాత్॥” ఈవిధముగ విరుక్తమందు జెప్పించినది. (పు ౪౬౦)

వి॥ భా॥ “హేజాతపేదః। దైవ్యేన దేవయోగ్యేన బ్రహ్మణా మంత్రేణ త్వాం యునజ్ఞి అస్త్రీనకర్తృణి యుక్తం కరోమి। కిమర్థం ఇదంహవివోధుం॥” (పు ౨౨౯)

భా॥ “యునజ్ఞి త్వా బ్రహ్మణా దైవ్యేనేత్యాహౌషవా అగ్నేర్యోగ సేనైవైసం యునక్తి॥” (౧- ౬- ౧౦)

ఆపస్త॥శ్రా॥సూ॥“యునజ్ఞిత్వాబ్రహ్మణాదైవ్యేనేత్యాహవసీయం”(౪-౬-౪- పుట ౨౦౪)

రుద్రదత్తవృత్తి॥ “అనుమంత్రయతఇతిశేషః। ఉపతిష్ఠతఇతివా॥”

విద్యారణ్యచండు కొంచెము భేదముగనున్నది. “ఆధాగ్నయోగేనయునక్తి॥”, (పు ౨౨౯)

౫॥ మం॥ ఇ॒న్ధానా॑స్తా॒స్వసు॑ప్ర॒జస॑స్సు॒వీరా॑జ్యోక్తీ॒వేమ॑ బ॒లిహృ॑తో వ॒
య॒స్తే॥

ప॥ ఇ॒న్ధానాః॑ త్వా॒ సు-ప్ర॒జసః॑ సు-వీ॒రాః॑ జ్యోక్తీ॒ జీవేమ॑ బ॒
లి-హృ॑తః॒ వయం॑ తే॥

జ్ఞానార్థము-

[ఓబ్రహ్మచూ] త్వా=నిన్నును, ఇన్ధానాః=ప్రకాశింపచేసుకొనుచున్నవారమై, వయం=మేము, సుప్రజసః=యోగ్యమైన సంతానముగలవారమై, సువీరాః=మంచిభృత్యులుగలవారమై, తే=నీకొరకు, బలిహృతః=పూజనుచేయుచున్నవారమై, జ్యోక్త=చిరకాలము, జీవేమ=జీవించుదుముగాక.

కర్తార్థము-

[ఓయస్మి] త్వా=నిన్నును, ఇన్ధానాః=జ్వలింపచేయుచున్నవారమై, వయం=మేము, సుప్రజసః=మంచిసంతానముగలవారమై, సువీరాః=మంచిభృత్యులుగలవారమై, తే=నీకొరకు, బలిహృతః=పూజను సమపింఛుచున్నవారమై, జ్యోక్త=చిరకాలము, జీవేమ=జీవించుదుముగాక.

వి॥ సమిధలనుంచినతరువాత, యజ

తా॥ ఈవిధముగ బ్రహ్మను ప్రాధ్నిం
చుచున్నాడు.

మానుడు ఈమంత్రమును జపించవల
యును.

వి॥ ఛా॥ “హేజాతపేదః త్వాం ఓహ్లానాః జ్వాలయంతో వయం సుప్రజస
శ్శీభనాపత్యోపేతాః సువీరాశ్శీభనభృత్యోపేతాః జ్యోత్ చిరం జేవేమ- కింకు
ర్వంతః బలిం పూజా మాహరన్తః॥”

తా॥ “యజ్ఞస్యై సమృద్ధేనదేవాఃస్సువర్గం లోకమాయకా॥ యజ్ఞస్యవృత్తే
నాసురాస్సరాధావయతః॥” [పు ౨౨౯]

నియోగసూత్రము॥ “సమిధోరఘ్నాధియమానయోజ్జ్వలతి॥” విద్యారణ్యభా
ష్యము. [పుట ౨౨౯]

౬॥ మం॥ ౧॥ యస్తే॑ అగ్నే॑ అస్య॑ యజ్ఞస్య॑ రిష్యాత్॑॥ ౨॥ య

ద్వా॒స్క॒ద్వా॒దా॒జ్య॒స్యోత॑ వి॒ష్టో॑॥ ౩॥ తే॒న॒హ॒న్త్రి॑ స॒పత్న॑మ్॥

౪॥ దు॒ర్త॒రాయ॑ మై॒నద్ద॑ధామి ని॒ర్వ॒త్యా ఉ॑ప॒స్థే॑॥

ప్ర॥ ౧॥ యత్॑ మే॒ అగ్నే॑ అస్య॑ యజ్ఞస్య॑ రిష్యాత్॑॥ ౨॥ యత్॑

వా॒ స్కం॒దాత్॑ అ॒జ్యస్య॑ ఉ॒త వి॒ష్టో॑॥ ౩॥ తే॒న॒హ॒న్త్రి॑

స॒పత్న॑మ్॥ ౪॥ దుః॒మ॒రాయం॑ అ॒ ఏ॒నం॑ దధామి॒ నిః-

ఋత్యాః॑ ఉప॒స్థే॑॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

౧॥ అగ్నే=పీఠరబ్రహ్మమా, మే=
నాయొక్క, అస్య=ఈ, యజ్ఞస్య=
ధ్యానయజ్ఞసంబంధమైక, యత్=ఏది,
[అనగ మనస్సుమొదలైనవి] రిష్యాత్=
పాపముచే] జారింపచేయబడుచున్న

అగ్నే=పీఠగ్నే, మే=నాయొక్క,
అస్య=ఈ, యజ్ఞస్య=యజ్ఞసంబంధ
మైన, యత్=ఏది, [అనగ బహిఃకస్సు
మొదలైనవి] రిష్యాత్=(రాక్షసులుమొ
దలైనవారిచే) నశింపచేయబడినదో ॥

దో, ఋష్టో = వ్యాపకుడవగు పీపరబ్రహ్మ
మా ౨॥ యత్ = ఏ, ఆజ్యస్య + ఉత్ = తే
జస్సు యొక్క [తేజమైనను] స్కందాత్ =
జారిపోవుచున్నదో. ౩॥ తేన = దానిచే,
సపత్నం = పాపమును, హన్తి = సంహరిం
చుచున్నాను. ౪॥ దుర్మరాయం = నశిం
పచేయుటకు శక్యముగాని, వినం = ఈ
శత్రుభూతిమైన, పాపమును, నిఘ్నా
త్యాః = పాపదేవతయొక్క, ఉపస్థే =
ఉత్పంగమందు, (నశించుటకు) ఆదధా
మి = ఉంచుచున్నాను.

తా॥ ధ్యానయజ్ఞమునందేచైన లో
పముగలిగినను హానిచేకుండునటుల జే
యుమనిభాగవస్తునిప్రార్థించుచున్నాడు.

౨॥ యత్ = ఏ, ఆజ్యస్యోత్ = ఆజ్యము
యొక్క (స్వల్పబిందువైనను) స్కం
దాత్ = జారిపోవుచున్నదో. ౩॥ ఋష్టో =
పీవ్యాపకుడవైన పీపరమేశ్వరుడా, తే
న = దానిచేత, సపత్నం = శత్రువులను,
హన్తి = వధించుచున్నాను. ౪॥ దుర్మరా
యం = నశింపచేయుటకు శక్యముగాని,
వినం = ఈ, (శత్రువులను) నిఘ్నాత్యాః -
పాపదేవతయొక్క, ఉపస్థే = ఉత్పంగ
మందు, ఆదధామి = ఉంచుచున్నాను.

వి॥ ఈమంత్రమునుజెప్పి అంతర్వేది
యందు హవిస్సులను యజమానుడు ఆ
భిమంత్రించవలయును.

వివరణము - “నిఘ్నాత్యాః, నిఘ్నాతిర్నిరమణాఽతి నిరుక్తం॥” ౨- ౨.

దీనికి స్కందస్వామిచే జేయబడిన వ్యాఖ్యానము. “నిరమణాత్ నిశ్చలత్వే
నావస్థానాదిత్యర్థః। రమంతేవాస్యాంఘూతానీతి- తత్రనిర్భూర్యాద్రమేః ఘ్న-అ+క్య
త్యబ్యుతోబహులం- ౩- ౩- ౧౧౩- కర్తర్యధికరణేచక్తిని- ౩- ౩- ౯౪ ఆనునాసక
తోపః। రమేరతా బహులం-” (౬- ౧- ౩౪) ఇత్యత్ర బహులవచనాత్సంప్రసార
ణం। నిర్నిశ్చలత్వమాహ॥ ఈవిధముగనిరుక్తః ఘంటుపునంమజెప్పబడినది. (పు. ౧౪)
నిఘ్నాతేరుపస్థే। ఘ్న- ౧౦- మం। ౯- ఆదు। పు ౨౯౩- దీనికభాష్యము- నిర్పతిః- పా
పదేవతా॥

వి॥ భా॥ “హేఆగ్నే అస్యమయజ్ఞస్యసంబంధి యద్బర్హిరాదికం రిష్యాద్ర
క్షఃప్రభృతిభిర్విశాశితంస్యాత్। ఆజ్యస్యోత్ ఆజ్యస్యాపి యద్వా ఆల్పం బిందుజాతం
జౌహవాదికం స్కందేదధఃపతేత్। హేఋష్టో వ్యాపక తేనసప్తేన స్కన్నేనచ వై రి
ణం హన్తియస్సపత్నో మారయితుమశక్యః వినం దుర్మరాయం సపత్నం నిర్ప
త్యాః పాపదేవతాయాః ఉపస్థే ఉత్పంగే ఆదధామి స్థాపయామి॥” [పు. ౨౨౯]

బా॥ “యన్తేఆగ్నే అస్య యజ్ఞస్య రిష్యాదిత్యాహ యజ్ఞస్యైవ తత్సమ్య
ద్ధేన యజమాన స్సువర్గం లోక మేతి యజ్ఞస్యవృద్ధేన చాతృవ్యా సురాభావయ
తి॥” [౧-౬-౧౦]

వినియోగసూ॥ “అథాస్త ర్వేదిహపీగ్మ్యాసన్నాస్యభివంత్రయతే” (విద్యారణ్యభాష్యము- పుట ౭౨౯)

౭॥ మం॥ భూః॥ ౮॥ భువః॥ ౯॥ సువః॥

ప॥ ౭॥ భూః॥ ౮॥ భువః॥ ౯॥ సువః॥

జ్ఞానార్థము.

౭॥ భూః=భూలోకము| ౮॥ భువః=భువర్లోకము| ౯॥ సువః=స్వర్గలోకము.
తా॥ భగవంతుడు త్రిలోకాత్మకుడు అనితాత్పర్యము.

కర్తార్థము.

౭॥ భూః=భూలోకము| ౮॥ భువః=భువర్లోకము| ౯॥ సువః=సువర్లోకము.
వి॥ ఈవంత్రములచేత - అంతర్వేది యందు హవిస్సును ఆసాదించవలయును.

ప॥ భూ॥ “భూరాదయస్త్రయశ్చబ్దైలోకత్రయవాచినః ఏతాని హవీంషి లోకత్రయరూపాణీతి స్తూయంతే” (పు ౭౩౦)

వినియోగసూ॥ “అథభూర్భువస్సువరిత్యగ్నిహోత్రమేతాభిర్వాప్యహృతీభిరుపసాదయేత్॥ అథవైభవతి॥ దర్శపూర్వమాసా చాలభమాన ఏతాభిర్వాప్యహృతీభిర్వీగ్మ్యాసాదయేత్॥ అథవైభవతి॥ చాతుర్వాస్యాన్యాలభమాన ఏతాభిర్వాప్యహృతీభిర్వీగ్మ్యాసాదయేత్॥” [విద్యారణ్యభాష్యము- పుట ౭౩౦]

ఇందుకు ఆపస్తంబవినియోగసూత్రము మృగ్యము.

ఆశ్వలాయనశ్రౌ॥సూ॥ హిం ౩ ఇతి హింకృత్య భూర్భువస్సువరోమితి జపతి॥ [౧-౨ ౩] పుట ౧౫॥

౧౦॥ మం॥ ౧॥ ఉచ్చుష్టో అగ్నే యజమానాయైధి॥ ౨॥ నిశుష్టో

అభిదాసతే॥ ౩॥ అగ్నే దేవేద్ధమన్విద్ధ మన్ద్రజిహ్వ॥

ప॥ ౧॥ ఉత్ - శుష్టః॥ అగ్నే యజమానాయై ఏధి॥ ౨॥ ని-శు

ష్టః॥ అభి - దాసతే॥ ౩॥ అగ్నే దేవ-ఇద్ధ॥ మను - ఇద్ధ॥ మ

న్ద్ర - జిహ్వ॥

==

జ్ఞానార్థము.

౧। హేఅగ్నే = ఓపర మేశ్వరుడా, యజమానాయ = భక్తునికొరకు, ఉచ్చృష్టః = మంచిబలముగలవాడవు (అనగా భక్తునియొక్క అనుగ్రహముకొరకు ప్రకటన చేయబడిన బలముగలవాడవు) ఏధి = కమ్ము. ౨। ఆభిదాసతే = భక్తిహీనులకొరకు, నిశుష్టః = తిరస్కరింపబడిన బలముగలవాడవు (కమ్ము) ౩। అగ్నే = అంగనాదిగుణయుక్తుడా, దేవేద్ధ = దేవతలచేతను [అంతస్సునందు] ప్రకాశింపజేయబడువాడ, మన్విద్ధ = మనువుచేత [అంతస్సునందు] ప్రకాశింపజేయబడువాడ, మన్ద్రజిహ్వ = హృదయపాతకుని జిహ్వగలవాడ (అట్టివాడవగుము.)

తా। దేవతలవలనను మనువువలనను అంతస్సునందు ప్రకాశింపజేయబడు పరమాత్మ నాశత్రువుల దిగస్కరించిన వాడగుచు నాకు మంచి జ్ఞానబలము నిచ్చునుగాక.

కర్మాగ్ధము.

౧। హేఅగ్నే = ఓఅగ్ని, యజమానాయ = యజమానునికొరకు, ఉచ్చృష్టః = మంచిబలముగలవాడవు, ఏధి = (కమ్ము) ౨। ఆభిదాసతే = శత్రువులకొరకు, నిశుష్టః = తిరస్కరింపబడిన బలముగలవాడవు, [కమ్ము]- ౩। హేఅగ్ని = ఓఅగ్ని, దేవేద్ధ = దేవతలచేత ప్రకాశింపజేయబడువాడ, మన్విద్ధ = మనువుచేత ప్రకాశించువాడ, మన్ద్రజిహ్వ = హృదయపాతకుని జిహ్వగలవాడ [అట్టివాడవగుము.]

వి। హేత సామిధేనీమంత్రములను జెప్పుచుండగ నధ్వర్యునిచే హేమము చేయబడిన సమిధలను యజమానుడు ఈ మంత్రమును జెప్పి యనుమంతించవలయును.

వి॥భా॥ హేఅగ్నే యజమానాయ ఉచ్చృష్ట ఏధి ఉచ్చృతబలతోభవ యజమానకార్యేష్వావిష్కృతజలోభవ- ఆభిదాసతే ఉపక్షయతే శత్రవే నిశుష్ట ఏధి న్యగ్భూతబలతోభవ ఉక్తక్రమేణ యజమానమనుగ్రహీతుం నిగ్రహీతుంచ శత్రూకా చతుర్భిర్విశేషశైరగ్నిం ప్రోత్సాహయతి- హేఅగ్నే అంగనాదిగుణయుక్త దేవేద్ధ దేవేద్ధీప్త మన్విద్ధ మనునాపిదీప్త ఏతచ్ఛపదద్వయం నివిద్భాహ్మకే వ్యాఖ్యాతం। దేవేద్ధ ఇత్యాహ దేవాస్యేత మైంధత- మన్విద్ధ ఇత్యాహ- మనుర్ద్యేత ముత్తరో దేవేభ్య ఇన్ధతి మంద్రజిహ్వమంద్రాహర్ష హేతర్జిహ్వయస్యేతి విగ్రహః॥” (పు ౭౩౦)

నివిద్భాహ్మణ మనగ- నివిత్తు అనెడి మంత్రములకు బ్రాహ్మణము॥ (తై-శం॥ ౨-౫-౯-౧)

ఆపస్తంబశౌ॥సూ॥ ఉచ్చృష్ట అగ్నేతి సమిధ్సమానాం॥ ” ౪-౯-౩ (పుట ౨౧౦)

సామిన్ద్రేనమంత్రములు- అవియేవనగ- “సృజోవాజాఅభీద్యవః” అనుమంత్రము మొదలు “వృణీధ్వం హవ్యవాహనం” అనుమంత్రమువరకు- (తై- బ్రా- ౩- ౫- ౨)

ఈమంత్రములలో ప్రథమమంత్రమున్ను చివరమంత్రమున్ను మూడేసిపర్యాయములు పఠించుటచే ఇవి ౧౫ మంత్రములుగ నెంచబడుచున్నవి.

ఈమంత్రాగ్రములనుగూర్చి శతపథబ్రాహ్మణము- కాం- ౧- ఆ ౪- బ్రాగ్- ౧౫- ౧౦౩- ౨ మొదలు ౪౦వ బ్రాహ్మణమువరకును జూడందగినది.

౧౧|| మం|| ఆమర్త్యస్య తే హోతర్నార్యనాజిఘ్నై రాయస్వి

షాయ సుప్రజాస్త్రాయ సువీర్యాయ||

ప|| ఆమర్త్యస్య | తే | హోతః | మూర్ధన్ | ఆ | జిఘ్నై | రాయః |

పోషాయ | సుప్రజాః - త్వాయ | సు - వీర్యాయ||

జ్ఞానార్థము.

హోతః=పీఠరమాత్మా, ఆమర్త్యస్య=నిత్యమైశ్ట్య, తే=నీయొక్క, మూర్ధన్=శిరస్సునందు, రాయః=ధనముయొక్క, పోషాయ=అభివృద్ధికొరకు, సుప్రజాస్త్రాయ=యోగ్యమైనసంతానముకొరకు, సువీర్యాయ=యోగ్యమైనతేజస్సుకొరకు [మనస్సును] ఆ + జిఘ్నై-ప్రసరింపజేయుచున్నాను.

తా| ధనమా, సంతానము, తేజస్సుకొరకుబ్రహ్మను పొందికొంచుచున్నాను.

కర్తార్థము.

హోతః=దేవతలను పిలుచునట్టి సీహోతా, ఆమర్త్యస్య=నాశరహతుడవైన, తే=నీయొక్క, మూర్ధన్=శిరస్సునందు, (యజమానునియొక్క)రాయః=ధనముయొక్క, పోషాయ=అభివృద్ధికొరకు, సుప్రజాస్త్రాయ=యోగ్యమైనసంతానముకొరకు, సువీర్యాయ=యోగ్యమైన పరాక్రమముకొరకును [ఘృతము మొదలైనదానిని] ఆ + జిఘ్నై = ప్రసరింపజేయుచున్నాను.

వి| హోతప్రవర్తరచెప్పుచుండగ యజమానుడు ఈమంత్రమునుచెప్పి అనుమంత్రించవలయును.

వివరణ|| “జిఘ్నై” ఘృ=తీరణదీప్తోః అనుధాతువువలన నివృన్నమైనది, “ఘాండసాశ్చైకాదశ” (సద్ధాంతకాముది పుట ౧౧౮) అనుప్రమాణమునుబట్టి యీ ధాతువు లోకమందు ప్రయోగించబడదు.

వి॥ భా॥ “హేహితద్వైవానామాహ్వతః మరణరహితస్య తవమూర్ధని ఆజి ఘర్మిః ఘృతాదికంతోరయామి కిమర్థం యజమానస్య భవప్రప్తిశోభనావత్ప్రశోభ సవీర్యార్థం॥” (పు ౬౩౨)

విసయోగసూ॥ “ప్రపరం పశ్యేయమాణమనుమంత్రేనుతే॥” (విద్యారణ్య భాష్యము- ౬౩౨)

ఈమంత్రమునకు ప్రాతిశాఖ్య॥ “మూర్ధన్నాజిఘర్మి” అనుష్టంబమంతు నకార ము- నకారశ్చ అనుపూత్రేమునుబట్టిద్విరుక్తమైవది. (ప్రాతిశాఖ్య ౯ అ- ౧౯ సూ॥)

౧॥ మ॥ ౧॥ మనోఽసి ప్రాజాపత్యమ్॥ ౨॥ మనసామాభూ

తేరావిశ॥

ప॥ ౧॥ మనః॥ అసి॥ ప్రాజా - పత్యమ్॥ ౨॥ మనసా॥ మా॥ భూ

తే॥ అ॥ విశ॥

జ్ఞానార్థము:

౧॥ మనః = మనస్సువై ననీవు, ప్రా జాపత్యం = యజ్ఞము, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ ప్రపరమేశ్వరానీవు ఘాతేన = యజ్ఞముతో, మనసా = మనస్సుతో, మా = నన్ను, అ + విశ = ప్రవేశించుము.

తా॥ మనస్సుధ్యానరూపమైనదిగను క మనస్సుతో ధ్యానించవలయును.

కర్తార్థము.

౧॥ (హేసా)వాహూరమా నీవు) మ నః = మనస్సువు, అసి = అగుచున్నావు, ప్రాజాపత్యం = బ్రహ్మసంబంధమైనదా నవు, [అగుచున్నావు] ౨॥ భూతేన = యజ్ఞముతోనున్ను, మనసా = మనస్సు తోనున్ను, మా = నన్నును, అవిశ = ప్రవేశించుము.

వి॥ అధ్వర్యుడు - ప్రజాపతయేస్వాహా- అనుమంత్రముచెప్పి హోమముచే సిన సా)వాహూరమును- యజమానుడు ఈ మంత్రముచేతను అనుమంత్రించ వల యును.

వి॥ భా॥ “హేసా)వాహూర త్వం మనోసి॥ ప్రజాపతిసంబంధిచాసి॥ మనసా ప్రజాపతిం ధ్యాయతా అధ్వర్యుణా నిష్పాద్యమానత్వాత్ । అత్రభూతశబ్దః ప్రజాప

తిస్సప్తం యజ్ఞమాచక్షే । ప్రాజాపత్యో యజ్ఞః పితౄణాం వ్యాఖ్యాత్యమాన
త్వాత్ । తేన భూతేన ప్రాజాపతిస్సప్తేన యజ్ఞేన తత్సాధకేన మనసాచసమా హేసా
వాఘార మాం ఆవిశః ॥ (పు ౭౩౦)

ప్రాహ్మణము॥ మానోసి ప్రాజాపత్యం మనసా మాభూతేనావిశేత్యాహ మ
నోవై ప్రాజాపత్యం ప్రాజాపత్యోయజ్ఞోమనఏవయజ్ఞమాత్మకథతై॥ ౧.౬.౧౧.౬.

వినియోగము॥ “మానోసి ప్రాజాపత్యమితి ప్రాచ మాఘార్యమాణం॥” ఆప
స్తంబశ్లో॥ సూ॥ ౪. ౯. ౪. (పుట ౨౧౦)

౧౩॥ మ॥ ౧॥ వాగన్వైస్త్రి సపత్నక్షయణీ॥ ౨॥ వాచామేన్ద్రి ।

యేణావిశ॥

ప॥ వాక్ । అసి । వింద్రీ । సపత్న-క్షయణీ । వాచా । మా । ఇం

ద్రీయేణ । ఆ । విశ॥

జ్ఞానార్థము.

౧। [ఓబ్రహ్మతేజస్స నీవు] సపత్న
క్షయణీ = అస్తశ్చత్రపులను నశింపజే
సెడి. వింద్రీ = భగవత్ప్రతిపాదకమగు.
వాక్ = వాగ్యుపము (ఆనగ ఓంకార
రూపము) అసి = అగుచున్నావు. ౨। ఇం
ద్రీయేణ = భగవత్సంబంధమగు, వా
చా = వాక్కుతో, మా = నన్ను, ఆవిశ =
ప్రవేశించుము.

తా। కామక్రోధాదుల నశింపజేయు
నట్టియు భగవత్ప్రతిపాదకమగు ఓం
కారమును తాను సర్వకాలమున్ను ఉ
చ్చరించుచుండవలయుననిప్రార్థన.

కర్తాగ్రము.

౧। [ఓస్రక్కుయందైన ఆఘారమా
నీవు] సపత్నక్షయణీ = త్రపులను నశిం
పజేయునట్టియు. వింద్రీ = ఇంద్ర సంబంధ
మైన, వాక్ = వాక్కువు, అసి = అగుచు
న్నావు. ౨। వాచా = [అట్టి] వాక్కు
తోనున్ను. ఇంద్రీయేణ = [ఇంద్రునిచే
సృజించబడిన చక్షుస్సుమొదలైన] ఇం
ద్రీయములతోకూడా, మా = నన్ను, ఆ +
విశ = ప్రవేశించుము.

వి। యజమానుడు ఈమంత్రమునుజె
ప్పి స్రుగాఘారము ననుమంత్రించవల
యును.

వి॥ భా॥ హేస్సుచ్యాహార త్వంవాగసి వాచామంత్రమచ్యారయతా ఆధ్వర్య
ణా నిష్పాద్యమానత్వాత్ । కీదృశీవాక్ । వింద్రీ । ఇంద్రేణవ్యాకృతత్వాత్ । తచ్చైంద్రీ
వాయవగ్రహబ్రాహ్మణే సమామ్నాతం । తామింద్రోమధ్యతోఽవక్రమ్య వ్యాకరోది

తి! సాచవాక్ సపత్నక్షయణీ వైరిఘాతినీ । సుచ్యాఘరమంత్రయాపాయావాచః స
పత్నఘాతిత్యం తద్బ్రాహ్మణేన సూచితం । ఆహుతో యజ్ఞోయజ్ఞ పతేరిత్యాహానా
ర్త్య ఇతి తాదృశ్యావాచా ఇంద్రస్సప్తేన చక్షురాదీంద్రియేణసహ హేసుచ్యాఘ
రమామూషిక॥ ” [పు ౭౩౦] ఖండవాయవగ్రహ బ్రాహ్మణము॥ (తై- సం-
౬- ౪- ౭- ౩- ౫) సుచ్యాఘరము॥ (తై- సం- ౧- ౧- ౧౨- ౬:)

బ్రా॥ “వాగస్యైంద్రీ సపత్నక్షయణీ వాచామేంద్రియేణావిశేత్యాహ్నాంద్రీవై
వాగ్వాచమేవైంద్రీమాత్మన్తతే॥ ” (తై- బ్రా- ౧- ౬- ౧౦)

ఆఘరమనగవిమియైసదియ కౌతపదార్థ నిర్వచనమునందు జెప్పబడినది.
“వత్సోఃకంఠిద్దేశమారభ్య దేశాంతరపర్యంతం సమంత్రకమాజ్యధారాయా ఆహ
రణం పక్షిపణం ఆఘరఇత్యుచ్యతే॥ ” (కౌతప॥ ౧౬౫॥ పు ౩౦)

వినియోగసూత్రము॥ “ప్రచ్యవన్వారభ్య వాగస్యైంద్రీత్యనుమత్రయతే॥”
[ఆపస్తంబకౌతసూత్రం- ౪- ౯- ౫- పు ౨౧౦]

౧౪॥ మం॥ ౧॥ వసన్త మృతూనా మ్పీఠామి॥ ౨॥ సమాప్రీతః

ప్రీతాతు॥

ప॥ ౧॥ వసన్తం ఋతూనాం ప్రీతామి॥ ౨॥ సః మా ప్రీతః॥

ప్రీతాతు॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ [నేను] ఋతూనాం = ఋతువు
లలో, వసంతం = వసంతఋతువును ప్రవ
ర్తింపచేసెడి బ్రహ్మను, ప్రీతామి = సం
తోషపెట్టుచున్నాను॥ ౨॥ సః = ఆ [బ్ర
హ్మ] ప్రీతః = సంతుష్టుడై, మా = నన్ను,
ప్రీతాతు = సంతోషపెట్టుగాక.

తా॥ కాలమునుబ్రవర్తింపచేయుచు
న్న పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

౧॥ [నేను] ఋతూనాం = ఋతువు
లలో, వసంతం = వసంతఋతువును,
ప్రీతామి = సంతోషపెట్టుచున్నాను.
౨॥ సః = ఆ [వసంతఋతువు] ప్రీతః =
సంతుష్టుడైనదై, మా = నన్ను, ప్రీతా
తు = సంతోషపెట్టుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి యజమాను
డు ప్రయాజనుఆభిషేకమొనర్చవలయును.

వి॥ ఛా॥ “ఋతువాచకై ర్వసంతాదిశబ్దై స్సమిద్యాగాది సంభప్రయాజాభి

మానిదేవతా వత్సంతే తాంశ్చ వసంతాదీ నహం తోషయామి శేవతుష్టామాం తోషయంతు॥" (విద్యాభా॥ పు ౭౩౧)

బ్రాహ్మణము॥ "వసంతమృతూనాం ప్రీణామిత్యాహర్తవోనై ప్రయాజా ఋతూనేవప్రీణాతి తేస్మై ప్రీతా యథాపూర్వంకల్పంతే- కల్పంతేస్తా ఋతవో య ఏవంవేదః" (తై- బ్రా- ౧- ౬- ౧౧)

వినియోగసూత్రం॥ "వసంతమృతూనాంప్రీణామిత్యేతైః ప్రతివంత్రం ప్రయాజాస్తుతం హుతం॥" (ఆపా శాత్రసూ॥ ౪- ౯- ౭- పు ౨౧౧)

౧౫॥ ౧॥ గ్రీష్మమృతూనామ్ప్రీణామి॥ ౨॥ సమాప్రీతః ప్రీణాతుః

ప॥ ౧॥ గ్రీష్మం ఋతూనాం ప్రీణామి॥ ౨॥ సః మా ప్రీతః

ప్రీణాతు॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ (నేను) ఋతూనాం=ఋతువులలో, గ్రీష్మం = గ్రీష్మఋతువునుపగివర్తింపజేసెడి బ్రహ్మను, ప్రీణామి=సంతోషపెట్టుచున్నాను. ౨॥ సః=ఆ (బ్రహ్మ) ప్రీతః=సంతుష్టుడై, మా=నన్ను, ప్రీణాతు=సంతోషపెట్టు గాక.

తా॥ కాలమునుప్రవర్తింపజేసెడిబ్రహ్మను ధ్యానించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

౧॥ [నేను] ఋతూనాం=ఋతువులలో, గ్రీష్మం = గ్రీష్మతులను, ప్రీణామి=సంతోషపెట్టుచున్నాను. ౨॥ సః=ఆ (ఋతువు) ప్రీతః=సంతోషించినదై, మా=నన్ను, ప్రీణాతు=సంతోషపెట్టు గాక.

వి॥ ఈవంత్రమునకు పూర్వవంత్రమునకువలెనని తెలుసుకొనవలయును.

వి॥ భా॥ పూర్వవంత్రమును చూడవలయును.

౧౬॥ ౧॥ వర్షా ఋతూనామ్ప్రీణామి॥ ౨॥ తామాప్రీతాః ప్రీ

ణాను॥

ప॥ ౧॥ వర్షాః ఋతూనాం ప్రీణామి॥ ౨॥ తాః మా ప్రీ

తాః ప్రీణంతు॥

జ్ఞానార్థము.

౧|| [నేను] ఋతూనాం=ఋతువుల
లో, వర్షాః=వర్ష క్తువును పరివర్తింప
చేసెడి బ్రహ్మను, ప్రీణామి=సంతోషిం
పచేయుచున్నాను. ౨|| తాః=ఆ బ్రహ్మ
ప్రీతాః=సంతృప్తుడై, మా=నన్ను, ప్రీ
ణాతు=సంతోషపెట్టుగాక.

తా| కాలమును పరివర్తింపచేసెడిబ్ర
హ్మను ధ్యానించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

౧|| [నేను] ఋతూనాం=ఋతువుల
లో, వర్షాః=వర్ష క్తువును, ప్రీణామి=
సంతోషపెట్టుచున్నాను. ౨|| తాః=ఆ
ది, ప్రీతాః=సంతోషించినదై, మా=న
న్ను, ప్రీణాతు=సంతోషపెట్టునుగాక.

వి| ౧౪ మంత్రముచూడుము.

వివరణము|| ఈమంత్రమునందు వర్షా ఆనుపదము నిత్యస్త్రీలింగమును నిత్యబ
హువచనాంతమునునగుటచే తాః అనునది గూడనటుల ప్రయోగించబడినది.

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యభాష్యము ౧౪ మంత్రము చూడుము.

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము ౧౪ మంత్రము చూడుము.

౧౭|| మం|| ౧|| శరదమృతూనా మ్ప్రీణామి|| ౨|| సా మాప్రీతా

ప్రీణాతు||

ప|| ౧|| శరదం| ఋతూనాం| ప్రీణామి|| ౨|| సా| మా| ప్రీతా|

ప్రీణాతు||

జ్ఞానార్థము.

౧|| [నేను] ఋతూనాం=ఋతువుల
లో, శరదం=శరత్కాలమును ప్రవర్తిం
పచేయునట్టి బ్రహ్మను, ప్రీణామి=సం
తోషపెట్టుచున్నాను. ౨|| సా=ఆ [శ
రదృతురూపమైన బ్రహ్మ] ప్రీతా=సం
తృప్తుడై, మా=నన్ను, ప్రీణాతు = సం
తోషపెట్టుగాక.

తా| కాలమును పరివర్తింపచేయున
ట్టి శరదబ్రహ్మను ఈమంత్రముచే ధ్యా
నించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

౧|| [నేను] ఋతూనాం=ఋతువుల
లో, శరదం=శరదృతువును, ప్రీణామి=
సంతోషపెట్టుచున్నాను. ౨|| సా = ఆ
[శరదృతువు] ప్రీతా= సంతృప్తుడైనదై,
మా=నన్ను, ప్రీణాతు=సంతోషపెట్టు
గాక.

వి| ఈమంత్రముయొక్క వినియోగ
ము ౧౪ మంత్రమును చూడు.

వివరణ॥ ఈమంత్రమునకు వివరణము ౧౪ మంత్రముచూడుము.

౧౮॥ మం॥ ౧॥ హేమంత శిశిరా వృతూనా ప్రిణామి॥ ౨॥ తా
మాప్రితా ప్రిణితామ్॥

ప॥ ౧॥ హేమంత- శిశిరా॥ ఋతూనాం॥ ప్రిణామి॥ ౨॥ తా॥
మా॥ ప్రితా॥ ప్రిణితామ్॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ [నేను] ఋతూనాం=ఋతువుల
లో, హేమంత శిశిరా=హేమంత శిశిర
ఋతువులను ప్రవర్తింపజేయునట్టి బ్ర
హ్మను, ప్రిణామి=సంతోషపెట్టుచున్నా
ను. ౨॥ తా=ఆ [రెండింటి
బ్రహ్మ) ప్రితా = సంతుష్టుడై, మా-
నన్ను, ప్రిణితాం=సంతోషపెట్టుగాక.

తా॥ కాలమును ప్రవర్తింపజేయున
ట్టి పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచున్నాను.

కర్తార్థము.

౧॥ (నేను) ఋతూనాం=ఋతువుల
లో, హేమంతశిశిరా = హేమంతర్తువు
ను, శిశిరర్తువును, ప్రిణామి=సంతోష
పెట్టుచున్నాను. ౨॥ తా=ఆ [రెండు
ఋతువులు] ప్రితా = సంతోషించిననై,
మా=నన్ను, ప్రిణితాం = సంతోషపె
ట్టుగాక.

వి॥ ఈమంత్రముయొక్క వినియోగ
మునకు ౧౪ ప మంత్రము చూడుము.

౧౯॥ మం॥ అగ్నిషోమయో రహదేవయజ్యయా చక్షుష్టాన్మా
యాసమ్॥

ప॥ ౧॥ అగ్ని - షోమయోః॥ అహం॥ దేవ - యజ్యయా॥ చక్షు
ష్టాన్॥ ధూయాసమ్॥

జ్ఞానార్థము.

అహం=నేను, అగ్నిషోమయోః =
అగ్నియొక్క, చంక్రనియొక్కయు, దే

కర్తార్థము.

అహం=నేను, అగ్నిషోమయోః=ఆ
గ్నిసంబంధమైనట్టియు, చంక్రసంబంధ

వయజ్యయా = దేవపూజచేత, చక్షుష్టాక్ = జ్ఞానచక్షుస్సుగలవాడను, భూయాసం = అగుదునుగాక.

తా. అగ్నిసోమలనిపేదగులభగవంతునియారాధనమువలన జ్ఞానచక్షుష్టంతుడను గాగలను.

మైనట్టియు, దేవయజ్యయా = దేవతలయొక్క ఆజ్యభాగాహుతిచే, చక్షుష్టాక్ = దృఢమైనచక్షుస్సుగలవాడను, భూయాసం = అగుదునుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమునుచెప్పి యజమానుడు యాగముచేయబడుచున్న ఆజ్యభాగముల ననుమంత్రించవలయును.

వి॥ భా॥ “ఉత్తరాధ్యాయే అగ్నయే జాహ్నుతి దక్షిణాధ్యాయే సోమాయేతివశాదగ్నిషోమానాజ్యభాగయోద్దేవా తయోస్సంబంధినీ దేవయజ్యా సమంత్రకాజ్యభాగాహుతిః తయా ఆభ్యర్చ్యనిష్పాదితయా యజమానోఽహం చక్షుఃపాలవయుక్తో భూయాసం యుక్తంచైతత్ చక్షుషీవా ఏతేయజ్ఞస్య యథాజ్యభాగానితి బ్రాహ్మణే చక్షుష్వేననిరూపితత్వాత్॥ ” (వి॥ భా॥ పు ౨౩౧)

బ్రా॥ “అగ్నిషోమయో రహం దేవయజ్యయా చక్షుష్టాన్భూయాస మిత్యాహగ్నిషోమాభ్యాంవై యజ్ఞచక్షుష్టాక్ తాభ్యామేవ చక్షురాత్సంతై” (తై- బ్రా- ౧- ౬- ౧౧- ౫)

ఈమంత్రమునకు వినియోగసూత్రము॥ “ఆజ్యభాగావిష్టే వసుమంత్రయతే॥” (విద్యా- భా- పు ౨౩౧)

“అగ్నిషోమయో రహం దేవయజ్యయా చక్షుష్టాన్భూయాస మిత్యాజ్యభాగా॥ ” (అప- శ్రౌతసూత్రం ౪- ౯- ౯- పు ౨౧౧)

౨౦॥ మం॥ అగ్నేరహన్దేవయజ్యయాన్నాదో భూయాసమ్॥

ప॥ అగ్నేః అహం దేవయజ్యయా అన్న- అదః భూయాసం॥

జ్ఞానార్థము-

అహం = నేను, అగ్నేః = బ్రహ్మయొక్క, దేవయజ్యయా = దేవపూజచేత, అన్నాదః = జ్ఞానముగలవాడను, భూయాసం = అగుదునుగాక.

కర్తార్థము-

అహం = నేను, అగ్నేః = అగ్నియొక్క, దేవయజ్యయా = దేవయాగముచేత, అన్నాదః = అన్నముగలవాడను, భూయాసం = అగుదునుగాక.

వి॥ ఈమంత్రముచెప్పి యజమానుడు

తా| బ్రహ్మయొక్క పూజనమువలన జ్ఞానసంపన్నుడనుగాగలను.

యాగముచేయుబడుచున్న అగ్నిని అనుమంత్రణ చేయవలసినది.

వి॥ భా॥ “దర్శపూర్ణమాసయో రాద్యస్య ప్రధానయాగశ్యాగ్ని ద్వేవతా స చాన్నభక్షకః అగ్నిరైవదేవానామన్నాదతిక్రమితేః అతస్తద్వాగేన యజమానస్యాన్నాదత్వముచితం॥” (వి- భా- పు ౭౩౨)

బా॥ “అగ్నేరహందేవయజ్ఞయాన్నాదో భూయాసమిత్యాహాగ్నిరైవదేవానామన్నాదస్తేనైవమన్నాద్యమాత్మస్థతై॥” (తై- ౧- ౬- ౧౧)

వినియోగసూత్రము॥ “అగ్నేరహందేవయజ్ఞయాన్నాదో భూయాసమిత్యాగ్నేయగహతమనుమంత్రయతే॥” (ఆప- శ్రౌతసూ॥ ౪- ౯- ౧౩- పు-౧౨)

౨౧॥ మం॥ ౧॥ దద్ధిరసి॥ ౨॥ అదద్ధో భూయాసమ్॥ ౩॥ అమున్ద

భేయమ్॥

ప॥ ౧॥ దద్ధిః॥ అసి॥ ౨॥ అదద్ధిః॥ భూయాసం॥ ౩॥ అముం॥ ద

భేయం॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ [ఓపరమాత్మా నీవు] దద్ధిః = [పాపశత్రువును] నశింపచేయువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౨॥ అదద్ధిః= [నీప్రసాదముచే నేను పాపశత్రువులచేత] హింసింపచేయబడనివాడను, భూయాసం=అగుదునుగాక. ౩॥ అముం=ఈ, (పాపశత్రువును) దభేయం=నశింపజేయుదునుగాక.

తా॥ పాపశత్రుసంహారకుడగు పరమాత్మయొక్క యుపాసనముచేత నా పాపశత్రువులను నశింపజేసెదను.

కర్తార్థము.

౧॥ [ఓ ఉపాంశుయాజమా నీవు] దద్ధిః= (శత్రువులను) నశింపచేయువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౨॥ అదద్ధిః= (నీప్రసాదముచే నేను శత్రువులచేత) హింసచేయబడనివాడను, భూయాసం=అగుదునుగాక. ౩॥ అముం=ఈ, (శత్రువును) దభేయం=నశింపచేయుదునుగాక.

వి॥ ప్రజాపతేనత్వదేతా అనుమంత్రమును హోత చెప్పినపిమ్మట అధ్వర్యునిచే జేయబడిన హోమమును ఈ మంత్రమును చెప్పి యజమానుడు అనుమంత్రించవలయును.

వి॥ భా॥ “అముమిత్యత్ర యం యజమానోద్వేష్టి తం మనసా ధ్యాయతీతి॥ ఉపాంశు యాజస్య ప్రజాపతిర్విష్ణురగ్నిషోమకావా వికల్పేన దేవతాః ఉపాంశు యా

జదేవ- త్వం దభిరసి! ఆప్తాభిద్వేష్యస్య త్వం హింసకోఽసి! త్వత్ప్రసాదా దహం
వైరిభిరహింసితో భూయాసం ఆమం వైరిణం దభేయం మారయేయం॥ ” (విద్యా-
భా- పు ౩౩౨)

కా॥ “దభిరస్య దభ్యో భూయాసమమందభేయమిత్యాపైతయావై దభ్యా
దేవా ఆనురాగదభ్యువక్ తయైవభాత్ప్రవ్యం దభ్యోతి॥ ” (తై- కా- ౧-౬- ౧౧)

అప॥ శౌతసు॥ “దభిరసీత్యుపాంశుయాజం॥ ” (౪-౯- ౧౩- పు ౨౧౨)

౨౨॥ మం॥ అగ్ని-సోమయో రహ-దేవయజ్యయా వృత్ర-హః భూ-
యాసమ్॥

ప॥ అగ్ని- సోమయోః! ఆహం! దేవ- యజ్యయా! వృత్ర- హః!
భూయాసం॥

జ్ఞానార్థము.

ఆహం=నేను, అగ్ని-సోమయోః=అ
గ్నియొక్కయు, సోమనియొక్కయు,
దేవయజ్యయా=దేవపూజచేత, వృత్ర-
హః=అంతశ్శత్రువులను సంహరించువా
డను, భూయాసం=అగుదును గాక.

తా॥ అగ్ని-సోమలను పేరుగల భగ
వంతునియొక్క పూజనమువలన నాయం
తశ్శత్రువులను సంహరింతునుగాక.

కర్తార్థము.

ఆహం=నేను, అగ్ని-సోమయోః=అ
గ్నియొక్కయు, సోమనియొక్కయు,
దేవయజ్యయా=దేవపూజచేత, వృత్ర-
హః= శత్రువులను సంహరించువాడను,
భూయాసం=అగుదును గాక.

వి॥ అగ్ని-సోమాసవేదసా॥ అను పు
రోనువాక్యమున్ను, యవమేతాని వివి
రోచనాని॥ అనుయాజ్యమున్ను హో-
త చెప్పినపిమ్మట అధ్వర్యునిచే జేయబడి
న హోమమును, యజమానుడు ఈమం
త్రమునుచెప్పి అనుమంత్రించవలయును.

వివరణము- వృత్రహః- వృత్రం శత్రుం హతవాక్ వృత్రహః- “బ్రహ్మభూ-
రివృత్రేషు క్విప్॥ ” పాణినీయం- ౩- ౨- ౮౩- అనుసూత్రముచే వృత్రశబ్దపూర్వక
మైన హసధాతువుకంటె క్విప్ప్రత్యయము.

వి॥ భా॥ “పూర్ణమాస్యాం తృతీయయాగస్య అగ్ని-సోమా దేవతా తయో

శ్చ వృత్రహత్వనిమిత్తత్వం త్వష్టాహతపుత్రతత్వనువాకే ప్రపంచితం | ఆతస్తద్యాగేన
యజమానస్య వైసిహంతృత్వం యుక్తం || ” (విద్యా- భా- పు ౭౩౨)

భా|| “అగ్నిషోమయోరహం దేవయజ్ఞయా వృత్రిహో భూయాస మిత్యా
హ అగ్నిషోమాభ్యాంవా ఇంద్రోవృత్రిహమహా తాభ్యామేవ భాత్వవ్యగ్ స్త్రుణ
తే || ” (తై- భా- ౧- ౬- ౧౧)

అప|శ్రోత్రసూ|| “అగ్నిషోమయోరిత్యగ్నిషోమీయం || ” (౪- ౯- ౧౩- పు ౨౧౨)

“అగ్నిషోమావిష్టావభమంత్రయతే || ” (విద్యా- భా- పు ౭౩౨)

౨౩|| మం|| ఇంద్రాగ్నియో రహ దేవయజ్ఞయేద్ద్రియావ్యన్నా.

హో భూయాసమ్||

ప|| ఇన్ద్ర- అగ్నియోః| అహం| దేవ- యజ్ఞయా| ఇద్ద్రియావీ|

అన్న- అదః| భూయాసమ్||

జ్ఞానార్థము.

అహం=నేను, ఇంద్రాగ్నియోః=ఇం
ద్రాగ్నులయొక్క, దేవయజ్ఞయా=దే
వపూజచే, ఇద్ద్రియావీ=బలముగలవా
డను, అన్నాదః = జ్ఞానముగలవాడను,
భూయాసం=అగుదును గాక.

తా| ఇంద్రుడు అగ్ని అసడితేరుగల
భగవంతునియొక్క పూజచేత బలము
న్న జ్ఞానమున్న గలవాడను అగుదును
గాక.

కర్తార్థము.

అహం=నేను, ఇంద్రాగ్నియోః=ఇం
ద్రునియొక్కయు, అగ్నియొక్కయు, దే
వయజ్ఞయా = దేవపూజచేత, ఇంద్ర
యావీ=ఇంద్రునిములతో గూడుకొనిన
వాడను, అన్నాదః = అన్నముగలవాడ
ను, భూయాసం=అగుదును గాక.

వి| హోతాచే ఇంద్రాగ్నిహోతనాది
వః| అను పురోహతువాక్యమున్ను, ఘృ
తదవ్యుత్రం అనుయాజ్ఞయున్ను, చెప్పిం
బడినవిన్నట్ల అభ్యర్చునిచే జేయబడిన
హోమమును యజమానుడు అభిమం
త్రించవలయును.

వి|| భా|| “అమావాస్యాయాం ఆసోమయాజనః సాన్నాయాభావే ద్వితి
యపురోహాశస్య ఇంద్రాగ్నిదేవతా| తత్తేంద్రానుగ్రహద్యజమానస్యేంద్రియోపేత
త్వం అగ్న్యనుగ్రహచ్ఛాన్నాదత్వం || ” (విద్యా- భా- పు ౭౩౨)

చా|| “ఇంద్రాగ్నియోరహం దేవయజ్యయేంద్రియావ్యన్నాదో ఘాయాస మిత్యాహః ఇంద్రియావ్యేవాన్నాదోభవతి॥” (తై, చా, ౧౬, ౧౧)

ఆపశ్రౌతసూ॥ “ఇంద్రాగ్నియోరిత్యేంద్రాగ్నిం॥” (౪-౯-౧౩-పు ౨౧౨)

“ఇంద్రాగ్ని ఇష్టావనుమంత్రయతే॥” [విద్యా-భా-పు ౨౩౨]

౨౪॥ మం॥ ఇన్ద్రస్యాహ దేవయజ్యయేన్ద్రియావీఘాయాసమ్॥

ప॥ ఇంద్రస్య|అహం|దేవ-యజ్యయా|ఇంద్రియావీఘాయాసం॥

జ్ఞానార్థము.

అహం=నేను, ఇంద్రస్య=ఇంద్రుని యొక్క, దేవయజ్యయా=దేవపూజచేత, ఇంద్రియావీ = బలముగలవాడను, ఘాయాసం=ఆగుచునుగాక.

తా॥ ఇంద్రుడుఅనుపేరుగల పరబ్రహ్మయొక్కపూజచే బలముగలవాడను ఆగుచునుగాక.

కర్తార్థము.

అహం=నేను, ఇంద్రస్య=ఇంద్రుని యొక్క, దేవయజ్యయా=దేవపూజచే, ఇంద్రియావీ = ఇంద్రియములుగలవాడను, ఘాయాసం=ఆగుచునుగాక.

వి॥ హేతుచే వీడ్చిసానసిగౌరయం అను పురోసునాక్యయున్న, ప్రససాహిషే అను యాజ్యయున్న, చెప్పబడినవివృత్తులు అభ్యర్థించే జేయబడిన హేతుమును యజమానుడు ఈమంత్రముచే అనుమంత్రించవలయును.

వి॥ భా॥ “సాన్నాయ్యస్యేన్ద్రో దేవతా తత్ప్రసాదా ద్యజమానస్యేంద్రియావిత్యం॥” [విద్యా-భా-పు ౨౩౨]

చా|| “ఇన్ద్రస్యాహం దేవయజ్యయేన్ద్రియావీఘాయాస మిత్యాహః ఇన్ద్రియావ్యేవభవతి॥” (తై-చా-౧-౬-౧౧)

ఆపశ్రౌతసూత్రం॥ “ఇంద్రస్యేన్ద్రైన్ద్రం సాన్నాయ్యం॥” [౪-౯-౧౩-పుట ౨౧౩]

“ఇన్ద్రమిష్టచనుమంత్రయతే॥” [విద్యా-భా-క-పు ౨౩౩]

౨౫॥ మం॥ మహేన్ద్రస్యాహ దేవయజ్యయా జేమానమ్మహిమా

సం గమేయమ్॥

ప॥ మహా- ఇంద్రస్య॥ అహం॥ దేవ- యజ్ఞయా॥ జేమానం॥ మ

హిమానం॥ గమేయమ్॥

జ్ఞానార్థము.

అహం=నేను, మహేంద్రస్య = మహేంద్రునియొక్క, దేవయజ్ఞయా = దేవపూజచేత, జేమానం=జేతృత్వమునున్ను, మహిమానం = మహిమనున్ను, గమేయమ్=పొందుదునుగాక.

తా॥ మహేంద్రుడుఅనుపేరుగల పరబ్రహ్మయొక్క పూజచే నేను అంతశ్చ త్రువులను జయించువాడను మహిమను పొందువాడను అగుదునుగాక.

కర్తార్థము.

అహం=నేను, మహేంద్రస్య = మహేంద్రునియొక్క, దేవయజ్ఞయా = దేవపూజచేత, జేమానం=జేతృత్వమునున్ను, మహిమానం = మహిమనున్ను, గమేయమ్=పొందుదునుగాక.

వి॥ హేతుచే మహాగ్ ఇంద్రోయపి జసా అనుపురోసువాక్యమున్ను, మహాగ్ ఇంద్రోస్యవత్ అనుయాజ్ఞయున్నుచే పుంబడినపిమ్మట ఆభ్యర్చునిచే జేయబడిన హేమమును యజమానుడు ఈమంత్రమును జెప్పి అనుమంతించవలయును.

వి॥భా॥ “కేహంచితౌన్నాయస్య మహేష్టోదేవతా తథాచామ్నాయతే త్రయోరైగతక్రియః శుక్రివాక్ గామజీ రాజస్యస్తేహం మహేష్టోదేవతా ఇతి తతేష్ట్రకర్తార్థప్రియక్త్యా యజమానస్య జేతృత్వ ప్రాప్తిః॥ మహచ్ఛబ్దార్థప్రియక్త్యా తిత్వైశ్వర్యాదిగుణైర్మహత్వప్రాప్తిః॥ ” [విద్యా- భా- పు ౨౩౨]

బ్రా॥ “మహేష్ట్రస్యాహం దేవయజ్ఞయా జేమానం మహిమానం గమేయమిత్యాహ జేమానమేవ మహిమానం గచ్ఛతి॥ ” [తై- బ్రా- ౧- ౬- ౧౧]

ఆప॥ శ్రౌతసూ॥ “మహేష్ట్రస్యేతి మహేష్ట్రం॥ ” [౪- ౯- ౧౩ పు ౧౩]-

“మహేష్ట్రమిష్టమభిమంత్రయతే॥ ” (విద్యా- భా- కల్ప- పు ౨౩౩)

౨౬॥ మం॥ అగ్నేస్త్విష్టకృతోహద్దేవయజ్ఞయా యుష్మాన్ య

జ్ఞేన పరితిష్ఠాం గమేయమ్॥

ప॥ అగ్నేః స్త్విష్ట- కృతో॥ అహం॥ దేవ - యజ్ఞయా॥ ఆయు

స్తాన్ యజ్ఞేన ప్రతిస్థాం గమేయం॥

జ్ఞానార్థము.

అహం=నేను, స్వీష్టకృతః=మంచి ఇష్టమును చేయునట్టి, ఆగ్నేః=అగ్ని యొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూజచే, ఆయుష్మాక్=ఆయుష్యము గలవాడనై, యజ్ఞేన=పూజచేత, ప్రతిస్థాం=ప్రతిస్థానము, గమేయమ్=పొందుదునుగాక.

తా॥ అగ్నియనేడు నామముగల పర బ్రహ్మయొక్క పూజచే నేను ఆయుష్యమునున్న ప్రతిస్థానమును పొందుదును గాక.

కర్తార్థము.

అహం=నేను, స్వీష్టకృతః=మంచి ఇష్టమును చేయునట్టి, ఆగ్నేః=అగ్ని యొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూజచేత, ఆయుష్మాక్=ఆయుష్యముగలవాడనై, యజ్ఞేన=యజ్ఞముచేత, ప్రతిస్థాం=ప్రతిస్థానము, గమేయమ్ = పొందుదును గాక.

వి॥ చూతచేఁచిపీఠిదేవాగడి శతోయవిష్ట' అను పురోనువాక్యమును, "అగ్నిస్త్వీష్టకృతం" అను యాజ్ఞమును చెప్పబడినవిన్నట అధ్యర్థునిచేజేయంబడినహోమమునుయజమానుడు ఈనం త్రమునుచెప్పి అనువంత్రించవలయును.

వి॥ భా॥ అగ్నిదగ్గిః కేనచిన్నిమిత్రేన రుద్రనామధేయమలభత॥ సచకదాచి ధ్వేనైరాచూత్యా తోషితః॥ పూర్వమిష్టేనాం యాగానాం వైగుణ్యం పరిహృత్య స్వీష్టకృత్యం కృతవాక్॥ తథాచబ్రాహ్మణమాహ్నాయతే॥ దేవానై యజ్ఞాద్రుద్రమంత రాయంత్యయజ్ఞానువిద్యతందేవా అభిసమగచ్ఛన్తకల్పతాం నఇదమితి॥ తేఽబ్రువం త్స్వీష్టంనైనఇదంభవిష్యతి॥ యదిమగ్ రాభయిష్యామఇతి తత్స్వీష్టకృతస్వీష్టకృత్యం ఇతి యదగ్నేయే స్వీష్టకృతేఽవద్యతిథాగధేయేనైవ తద్రుద్రగ్ సమర్థయంతీతిచ॥ స్వీష్టకృత్యచ్చబ్రహ్మ నిర్వచనం సూత్రామత్యాం శ్రుతావయణ కేవలమంత్రే విస్మయ మ్నాయతే॥ దేవో అగ్నిస్త్వీష్టకృతేనమింద్రమవర్ధయత్॥ స్వీష్టం కుర్వంత్యీష్టకృత స్వీష్టమద్యకరోతునఃఇతి॥ తత్రాగ్నిశబ్దార్థప్రయుక్తం యజమానస్యాయుష్మత్యం॥ అ తవేవ మంత్రాంతరమేవమాహ్నాయత॥ అగ్నిరాయుష్మాం త్వవసస్పతిభి రాయుష్మా క్తేనత్వాయసాయుష్మన్తం కరోమితి॥ స్వీష్టకృత్యబ్రాహ్మణ్యయజ్ఞప్రతిస్థా ప్యాప్తిః॥ యదాయమగ్నిస్త్వీష్టంకరోతి తదా యజమానస్సుగతేన సంపూర్ణేన యజ్ఞే న ప్రతిస్థాం ఫలిప్యాప్తిం లభాత్॥" (విద్యా భా- పు ౨౩.౨.)

బ్రా॥ అగ్నేస్త్వీష్టకృతోహం దేవయజ్ఞయాయుః, యజ్ఞేన ప్రతిస్థాం గ

“మయమిత్యాహః ఆయరేవాత్మనై ప్రతియజ్ఞేనతివృత్తిః” (తై-సం-౧-౬-౧౧-౨)
 ఆపస్తంబశ్రోతసూత్రము. “ఆగ్నేస్త్వప్త్యుత్పత్తిః” సామ్యకృతిం (౪-౯-౧౩-పుట ౨౧౨)

“అగ్నిమిష్టమనుమంత్రయతే॥” (విద్యా-పా-కల్ప-పుట ౨౩౩)

ఓమ్. పరబ్రహ్మణేపమః.

కాం-౧- ప- ౬- అ-౨- యొక్క సామాన్యవిషయములు.

౧. ఈయనువాకము కర్తవ్యత్యా హవిర్హోమమని చెప్పబడుచున్నది.
 జ్ఞానరీత్యా “మనోహవిః” (చిత్తి-౬-౫) అనుప్రమాణమునుబట్టి మనో
 హోమమని జెప్పందగును.

౨. ౧-౨-౩ మంత్రములు పరిధీయనానానువన్త్రీణామన్త్రములనియు,
 ౪-౫ మంత్రములు ఆహవనీయానుమంత్రీణ మంత్రములనియు,
 ౬-౮-౯ మంత్రములు వ్యాహృతులనియు,
 ౧౦ మంత్రము సామిధేనీ అనుమంత్రణమంత్రమనియు,
 ౧౧ మంత్రము ప్రవరానుమంత్రణమంత్రమనియు,
 ౧౨-౧౩ మంత్రములు ఆఘారానుమంత్రణమంత్రములనియు,
 ౧౪-౧౫-౧౬-౧౭ మంత్రములు ప్రయాజానుమంత్రణ మం
 త్రములనియు,
 ౧౮ మంత్రము ఆజ్యభాగానుమంత్రణమంత్రమనియు,
 ౨౦-౨౧-౨౨-౨౩-౨౪-౨౫ మంత్రములు హవిర్హోమాను
 మంత్రణమంత్రములనియు,
 ౨౬ మంత్రము స్వప్త్యుత్పత్తిహోమానుమంత్రణ మంత్రమనియు జె
 ప్పబడును.

౩. ౧౦ వ మంత్రమునకు పూర్వమునందు హోమత్యప్రవరయు, ౧౯ వ
 మంత్రమునకు పూర్వమునందు అధ్వర్యుప్రవరయు జెప్పబడును.
 “ఊర్ధ్వధ్వర్యువృణోతే” అనగ ఊర్ధ్వముగ చెప్పబడునది
 అధ్వర్యుప్రవరనియు,
 “అమతోర్వాహో హోమతేతి విజ్ఞాయతే” అనగ క్రిందుగ జె
 ప్పబడినది హోమత్యప్రవరనియు తెలియవలయును. అదెట్లునైన “ఆంగీర

సాయాస్య గౌతమేతి" పాతయనును, "గౌతమవదాయాస్యవదజ్జిరోవదితి" అభ్యర్థ్యుడున్న ఉచ్చరించవలయును.

పాతి శాఖ్య.

౪. (౧) ఈయనువాకములోని ౬వ మంత్రమునందు "యన్నేఅగ్నే" అనుస్థలమందు "మేపూర్వశ్య" అనుసూత్రమువలన అకారలోపమును పొందలేదు. అ- ౧౧- సూ॥ పు- ౨౫౫- కూర్పుకలకత్త.

(౨) ఈమంత్రములో "అగ్నేఅస్యయజ్ఞస్య" అనుస్థలమందు "అరతిమస్యయజ్ఞస్య" ఇత్యాదిసూత్రమువలన అస్య అనుదానియొక్క అకారములోపమును పొందలేదు. (అధ్యాయ-౧౧- సూ॥ ౨- కూర్పుకలకత్త.)

(౩) ఈయనువాకముయొక్క "ఉచ్చిష్టే అగ్నే యజమానాయ" అనుమంత్రములో ఉచ్చిష్టే అగ్నే అనుస్థలమందు "ధీరాసోదభాసః" అనుసూత్రమువలన అకారలోపమును పొందలేదు. అధ్యాయ- ౧౧- సూ॥ ౧౬- కూర్పు కలకత్త.

(౪) వోధవే అనుపదము సాధారణముగ ఆద్యుదాత్తమైనను, ఈయనువాకముయొక్క నాలగవమంత్రమునందు ఈపదముయొక్క ఆద్యంబులు ఉదాత్తముగ శతంపబడుచున్నది. ఇందుకు కారణము కిని పంచలేదుగాని ఆవేశలిఖితయందు అస్మై అనుపదము పూర్వమందు గలిగిన వోధవే అనుపదము ద్వ్యుదాత్తమని చెప్పబడినది. ఈపదమువిషయమై, అనుదాత్తంపదమేకవర్ణం అనుసామాన్యసూత్రము ప్రవర్తించలేదు.

"అగ్నేహవ్యాణువోధవే" అని (తైత్తిరీయ సంహిత కాం, ౩, పృ, ౫, అ, ౧౧, ప ౧,) ఇత్యాదిస్థలములయందు ఆదియందుసూత్రమే ఉదాత్తము గలదు.

౫. ఈయనువాకముతోసంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము, శాఖలు. బ్రాహ్మణము. కల్పము.

కారకబ్రాహ్మణము ౩-౧౫ ఆపస్తంబశ్రోతము ౪- ౬
కారకసంహిత ౪- ౧౪ తైత్తిరీయబ్రాహ్మణము ౧- ౩ ముదలు ౪-౯- ౧౩
౬- ౧౦- ౧- ౧౧. వరకు.

తైత్తిరీయసంహితా మంత్రభాగాధ్యాయ ప్రథమకాండస్య
షష్ఠప్రపాఠకే ద్వితీయోనువాకస్యమాప్తః.

ఓమ్.

మంత్ర భాగార్థః.

తైత్తిరీయ సంహితాయాం పృథమకాండే

షష్ఠప్రపాఠకే తృతీయోనువాకః.

౧॥ మం॥ ౧॥ అగ్నిర్వాదురిష్టాత్పాతు॥ ౨॥ సవితాఘశగ్ సాత్॥

ప॥ అగ్నిః॥ మా॥ దుః- ఇష్టాత్॥ పాతు॥ ౨॥ సవితా॥ అఘ- శ
గ్ సాత్॥

జ్ఞానార్థము-

౧. అగ్నిః-బ్రహ్మ, దురిష్టాత్=అరిష్టమువలన, మా=నన్ను, పాతు=రక్షించుగాక॥ ౨॥ సవితా=ప్రేరకుడగు పరమేశ్వరుడు, అఘశగ్ సాత్=పాపబుద్ధివలన నన్ను రక్షించుగాక.]

కా॥ పరమేశ్వరుడు నన్ను అరిష్టమువలనను పాపబుద్ధివలనను రక్షించుగాక.

కర్తార్థము-

౧. అగ్నిః=అగ్ని, దురిష్టాత్=చంద్రక్రియాది నైగుణ్యముచేత జైన అరిష్టమువలన, మా=నన్నును, పాతు=రక్షించుగాక. ౨॥ సవితా=సవిత, అఘశగ్ సాత్=పాపబుద్ధిగల రాక్షసులు మొదలైనవారివలన (నన్ను రక్షించుగాక.)

వి॥ అభ్యర్థ్యుడు, “అజ్యాయోయవ మాతా” అనుమంత్రముజెప్పి ప్రాశస్త్రపాత్రయన్తు హవిస్సును గ్రహించినపిమ్మట యజమానుడిమంత్రముజెప్పియనుమంత్రించవలయును.

వివరణము. పూర్వఅనువాకమునందు భగవద్వర్ణన చేయఁబడినది. అట్టిభగవంతుడు తనను పాపము మొదలైనవాటివలన రక్షించి శాశ్వతపదవిని కలుగజేయవలయునని, ఈయనువాకముందు భక్తుడు ప్రార్థించుచున్నాడు.

అగ్నిపదమునుగూర్చి ౩౭ పుట చూడుము.

అఘశంః అనుపదమునుగూర్చి. తారానాథ పాచస్పత్యహాడు జెప్పఁబడిన

దేవన॥ “అశుమనిష్టంశంసతి ఇచ్చతి ధావే అచ్॥” (పు ౬౯) అనగ పాపమును
యిచ్చయించుచుండెడిది.

వి॥ భా॥ మంత్రనైకశ్యేన క్రియావైకశ్యేనవా యదరిష్టం- తద్దరిష్టం- తస్మా
ద్దురిష్టాదగ్నిర్మాంపాతు॥ అశుశంసాత్వాపరుచేరశురాదేస్సశితామాంపాతు॥ (పు ౭౩౭)

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము మృగ్యము-

విద్యారణ్యమునందు జెప్పినవినియోగము॥ “ప్రాకితే అవదీయమానే జప
తి॥” పుట (౭౩౭)

ఆపస్తంబులవారు ఈమంత్రమునున్న ఈవైమంత్రమునున్న ఏకమంత్రముగ
జేసి ఇనియోగసూత్రమును జెప్పియున్నారు- “అగ్నిర్మాదురిష్టాత్పాత్వతి ప్రాకిత్రమ
వదీయమానం॥” (ఆప- సూ- ౪- ౧౦- ౨ పు ౨౧౩)

౨॥ మం॥ యోమేఽన్తి దూరేఽరాతీయతి తమేతేన జేషమ్॥

త॥ యః॥ మే॥ అన్తి॥ దూరే॥ అరాతీయతి॥ తం॥ ఏతేన॥ జేషం॥

జ్ఞానార్థము.

యః=ఏ(దుర్వ్యాపారాదికము)మే=
నాయొక్క, అన్తి=సమీపమందైనను,
దూరే=దూరమందైనను, అరాతీయతి=
శత్రుత్వమునిచ్చయించుచున్నదో, తం=
దానిని, ఏతేన=ఈమంత్రముచే, జే
షం=జయించుచునుగాక.

తా॥ నాసమీపమస్తుగాని, దూరమం
దుగాని, శత్రుత్వమునిచ్చయించు బుద్ధిని
నశింపజేయుము.

కర్తార్థము.

యః=ఏ(రాక్షసాదికము) మే=నా
యొక్క, అన్తి=సమీపమందైనను, దూ
రే=దూరమందైనను, అరాతీయతి=శ
త్రుత్వమునిచ్చయించుచున్నదో, తం=
ఆ [రాక్షసాదికమును] ఏతేన=ఈ,
(యజమానభాగముచే, జేషం=జయిం
చుచునుగాక.

వి॥ పూర్వమన్త్రమునందు జాడం
దగినది.

వివరణము- వి॥ భా॥ యోరాక్షసాదికి ముమాన్తికే దూరేవా అరాతీయతి శ
త్రుత్వమిచ్చతి తం రాక్షసాది మేతేనయజమానభాగేన జేషంజయేయం॥” [పు ౭౩౭]

ఈమంత్రమునకు బ్రాహ్మణము మృగ్యము-

ఈమంత్రమునకు విద్యారణ్యమందు జెప్పినవినియోగము- “యజమానభాగే॥”

[పుట ౭౩౭]

ఆపస్తంబకౌతసూత్రమునుగూరించి, పూర్వమంత్రమును జాడుము.

3॥ మం॥ ౧॥ సురూపవర్షవర్ణవహీమాన్యచాప్తుర్యాన్॥ ౨॥ అ

భ్యేహిమామనువ్రతా॥ 3॥ న్యశీద్వాణి మృధ్వమ్॥ ౪॥ ఇ

డవహి॥ ౫॥ అ॥ తవహి॥ ౬॥ సరస్వత్యేహి॥ ౭॥ రన్తిర

సి॥ ౮॥ రమతిరసి॥ ౯॥ సూనర్యసి॥ ౧౦॥ జుష్టే జుష్టిస్తే ౭శీ

య॥ ౧౧॥ ఉపహూత ఉపహవస్తే ౭శీయ॥

ప॥ ౧॥ సురూప- వర్షవర్ణే, అ॥ ఇహి॥ ఇమాన్ । భద్రాన్ । దు

ర్యాన్॥ ౨॥ అభి॥ ఆ॥ ఇహి॥ మాం॥ అను- వ్రతా॥ 3॥ ని॥

ఉ॥ శీద్వాణి॥ మృధ్వం॥ ౪॥ ఇడే॥ ఆ॥ ఇహి॥ ౫॥ అ॥ తే॥

ఆ॥ ఇహి॥ ౬॥ సరస్వతి॥ ఆ॥ ఇహి॥ ౭॥ రన్తిః॥ అసి॥

౮॥ రమతిః॥ అసి॥ ౯॥ సూనరి॥ అసి॥ ౧౦॥ జుష్టే॥ జుష్టిం॥

తే॥ అశీయ॥ ౧౧॥ ఉప- హూతే॥ ఉప- హవం॥ తే॥ అశీయ॥

జ్ఞానార్థము.

సురూపవర్షవర్ణే = యోగ్యమైన
రూపమును వర్షమును వర్ణమును గ
ల పీనాక్కా (నీవు) ఇమాన్ = ఈ
(నాసంబంధమైన) భద్రాన్ = మంగ
ళములైన, దుర్యాన్ = గృహములను,
వీహి = పొందుము॥ ౨॥ మాం = నన్ను,
అనువ్రతా = ఆనుకూలమైన దానవై,

కర్తృత్వము.

సురూపవర్షవర్ణే = యోగ్యమైన
రూపమును, వర్షమును, వర్ణమును గ
ల గోరూపమును ధరించిన పీనాదేవ
తా, ఇమాన్ = ఈ [నాసంబంధమై
న] భద్రాన్ = మంగళప్రదములైన,
దుర్యాన్ = యజ్ఞగృహములనుగూర్చి, వీ
హి = రమ్ము. ౨॥ మాం = నన్నును, అభి =

అభి-ఏహి=పొందుము. ౩॥ శీర్షాణి=శిరో
స్సులను, నిమృఢ్యం=పవిత్రముగ జేయు
ము. ౪॥ ఇడే=ఇడఅనుపేరుగల, (నీవు)
ఏహి=రమ్ము. ౫॥ అదితే=అదితియనుపే
రుగల, (నీవు) ఏహి=రమ్ము. ౬॥ సరస్వ
తి=సరస్వతియనుపేరుగల, [నీవు] ఏ
హి=రమ్ము. ౭॥ రంతిః=రంతియనుపేరుగ
లదానవు, ఆసి=అగుచున్నావు. ౮॥ ర
మతిః=రమతియను పేరుగలదానవు, ఆ
సి=అగుచున్నావు. ౯॥ సూనరి=సూన
రియను పేరుగలదానవు, ఆసి=అగుచు
న్నావు. ౧౦॥ జష్టై=నేపించదగినయో
వాక్కా, తే=నీయొక్క, జష్టి=ప్రీతి
ని, ఆశీయ=పొందెదనుగాక. ౧౧॥ ఉప
హూతే=అహ్వనము చేయబడిన యోవా
క్కా, తే నీయొక్క, ఉపహవం=అను
జ్ఞుని [నేను] ఆశీయ=పొందెదనుగాక.

తా॥ మంచిరూపమును, వర్షామన
గ ఆమృతస్రావమును వణకములనగ,
అకార, ఉకార, మకారాత్మకంబులున
య్యున్న ఓంకారమును బ్రహ్మప్రతిపాద
కమైన వాక్కును అనుకూలముగ, త
నను ప్రవేశించి తననుపవిత్రము చేసి, త
నను ఆనందింపజేయవలయునని ధ్యాన
ముజేయుచున్నాడు.

ఉద్దేశించి, అనువ్రతా=ఈయజ్ఞప్రతము
విషయమై అనుకూలమైనదానవై, ఏహి=
రమ్ము. ౩॥ ఉ=ఇంతేకాకుండా, (మీయ)శీ
'ర్షాణి=(నాసంబంధమైన) శిరోస్సులను, ని
మృఢ్యం= అత్యంతము శోధించుడి. ౪॥
ఇడే=ఓఇడా, ఏహి=రమ్ము. ౫॥ అది
తే=అదితి, ఏహి=రమ్ము. ౬॥ సరస్వ
తి=ఓసరస్వతీ, ఏహి=రమ్ము. ౭॥ రం
తిః=రంతియనుపేరుగలదానవు, ఆసి=
అగుచున్నావు. ౮॥ రమతిః=రమతియను
పేరుగలదానవు, ఆసి= అగుచున్నావు.
౯॥ సూనరి=సూనరి యనుపేరుగలదాన
వు, ఆసి=అగుచున్నావు. ౧౦॥ జష్టై=
నేపించదగిన (ఓపాత్రమా) తే=నీసం
బంధమైన, జష్టిం=ప్రీతిని, (నేను) ఆ
శీయ=పొందుదునుగాక. ౧౧॥ ఉపహూ
తే=మాచేపిలువబడిన (ఓపాత్రమా)
తే=నీసంబంధమయిన, ఉపహవం= అ
నుజ్ఞును, ఆశీయ=పొందుదునుగాక.

వి॥ అభ్యర్చ్యుడు “మనునాదృష్టాం”
అనుమంత్రముచే ఇడయంబుపురోడాశ
ము గుంపినపిమ్మటయజమానుడు ఈమ
ంత్రమునుచెప్పి అనుమంత్రించవలయును.

వివరణము॥ ఈయనువాకముచండు ముఖ్యముగ మనకు జ్ఞానమునుగలుగజేయు
బ్రహ్మవాక్కును స్తోత్రము జేయుచున్నాడు. ఈవాక్కునకు అనేకనామములు గల
వు. పేదనిఘంటువునందు జెప్పబడిన ౫౭ నామములు నిచ్చటవివరింపబడును.

౧॥ శ్లోకః॥ ౨॥ ధారా॥ ౩॥ ఇళా, లేక, ఇడా॥ ౪॥ సాః॥ ౫॥ గారి॥ ౬॥ గా

స్థర్వీ॥ ౭॥ గవీరా॥ ౮॥ గంభీరా॥ ౯॥ మందా॥ ౧౦॥ మందాజినీ॥ ౧౧॥ వాశీ॥

౧౨| వాణీ| ౧౩| వాణీ| ౧౪| వాణి| ౧౫| పవి| ౧౬| ధారతి| ౧౭| భమస|
 ౧౮| నాళి| ౧౯| మేనా| ౨౦| మేళి| ౨౧| సూర్యా| ౨౨| సరస్వతీ| ౨౩| నివిత|
 ౨౪| స్వాహా| ౨౫| వగ్ను| ౨౬| ఉపన్ది| ౨౭| మాయు| ౨౮| కాకుత్| ౨౯| జి
 హ్వా| ౩౦| ఘోష| ౩౧| స్వర| ౩౨| శబ్ద| ౩౩| స్వన| ౩౪| ఋక్| ౩౫| హూ
 త్రా| ౩౬| గీ| ౩౭| గాధా| ౩౮| గణ| ౩౯| ధేనా| ౪౦| గ్నా| ౪౧| విపా|
 ౪౨| నగ్నా| ౪౩| కశా| ౪౪| ధిషణా| ౪౫| నా| ౪౬| అక్షరం| ౪౭| మహి|
 ౪౮| అదితి| ౪౯| శబ్ద| ౫౦| వాక్| ౫౧| అనుష్టుప్| ౫౨| ధేను| ౫౩| వల్లు|
 ౫౪| గల్తా| ౫౫| సర| ౫౬| సుర్యో| ౫౭| బేకురా|| ఇతి సప్తపంచాశద్వాక్సా
 మాని|| ౧- ౧౧||

వి|| ఖా|| యోగశ్చరీరధారిణ్యా ఇడాఖ్యాయాదేవతాయాస్సంబోధనం సురూ
 పవర్షవర్ణఇతి శృంగశ్రుచ్ఛాచికం కూపం| వర్షం=వృష్టి| వర్ణం=శుక్లకృష్ణకపిలత్వా
 దిః శోభనాః రూపవర్షవర్ణాయస్యాస్య తిథోక్తా| శృంగాదీనా మతిదీర్ఘత్వ వక్ర
 త్వాదిపరిహారేణ దర్శనీయత్వం| రూపస్య శోభనత్వం| వర్షం ద్వివిధం| ఉదకరూ
 పం| ఘృతరూపంచ| తత్రేకాద్యకీయాత్పదాత్- ఘృతం వర్షతి తథాచ మంత్రే
 ఆమ్నాయతే| ఇడాయాః పదే ఘృతవతిస్వాహా| ఇతి| మాసపీ ఘృతపదీ మైత్రావ
 రుణీతి- ఇడాయాఃపదం ఘృతవచ్ఛరాచమితిచ| తథా బ్రాహ్మణమప్యామ్నాయ
 తే- సాయత్రయత్ర న్యక్రామత్తోఘృత మపీద్యత| తస్మాద్ఘృతపద్యవ్యతేతి| వృ
 ష్టిర్వా ఇడా వృష్ట్యైవైనిత్రమణి ఘృతంప్రజాస్సంజీవన్తిః పిబన్తితిచ| తదిదం ఘృ
 తరూపత్వం వర్షస్యశోభనత్వం కర్చరాదిసంకేగ్ధత్వాదిపరిహారేణ విస్పష్టం- శుక్లకృ
 ష్ణకపిలత్వాదికం వర్ణస్య శోభనత్వం- తథావిధే హేఇడే ఇమానస్తదీయాన్సదాగ్రే
 శాస్త్రోక్తయజ్ఞసాధనసంపూర్ణాన్దుర్యాన్యజ్ఞగృహప్రత్యాగచ్ఛ- గృహవైదుర్యాఇతి
 వాఘ్రాయతే- కించ మామభిలక్ష్య అనువ్రతా- ఆస్మిన్యజ్ఞప్రతే అనుకూలాసతి ప్రి

హి ఆగచ్ఛ- ఉకబ్ధస్థుమచ్ఛయే- హే ఇడా విశేషాః యూయం ఆస్తదీయాని శి
 కాంసి నిమృత్వం నితరాం స్నేహపూర్వకాఘృణాదినా శోధయత్వం త విపేదావి
 శేషాః ఇడాదిభిస్తునర్యంతైః వడ్ధిర్నామవిశేషైస్సృష్టిక్రియంతే ఇడాదీనాం గో
 నామవిశేషత్వం సప్తమకాండే సమామ్నాతం ఇడేరస్తేఽదితేనరస్వతి త్రియే పే
 యసి-మహివిహిత్యేతానితేఅఘ్నయేనామాని॥ ” (సం- ౭- కాం- ౧- ప్ర- ౬- ౨)
 ఇతి॥ ఏతేషాం ప్రవర్ణసార్థత్వాత్ రమత్యాదికమపిద్రవ్యవ్యం । సౌజుష్టే త్రియే సే
 వ్యేవాతేజుష్టిం త్వదీయాంప్రితిం అశీయ ప్రాప్నుయాం హేఉపహూతే ఇడే ఏహీ
 త్యేవహాగమనాయాస్తాభిరసజ్ఞాతే అహమపి తే ఉపహవం త్వదీయామనుజ్ఞాం ఆ
 శీయ ప్రాప్నుయాం॥ ” (పు ౭.౩౮)

బ్రాహ్మణము॥ “సురూపవర్ణవర్ణవిహీతి పశవోవాఇడా పశూనేవోపహ్వయ
 తె- యజ్ఞంవై దేవా అమహృత్- యజ్ఞోఽసురాగ్ అమహత్తేఽసురా యజ్ఞదుద్ధాః
 పరాభవ న్యోవై యజ్ఞస్య దోహం విద్వా న్యజతేఽప్యవ్యం యజమానం దుహే॥ ”
 (సం ౧- ౭- ౧)

వినియోగసూత్రము॥ “సురూపవర్ణవర్ణవిహీతిడాం॥ ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్ర
 ము. (౪- ౧౦- ౩- పు ౨౧౩)

౪॥ మం॥ ౧॥ సామ సత్యాశీరస్య యజ్ఞస్యభూయాత్ ॥ ౨॥ ఆ

రేడతా మనసా తచ్ఛక్యేయమ్ ॥ ౩॥ యజ్ఞో దివగ్ రోహ

తు॥ ౪॥ యజ్ఞో దివం గచ్ఛతు॥ ౫॥ యోనేవయానః పథా

స్తేన యజ్ఞో దేవాగ్ అప్యేతు॥ ౬॥ అస్తాస్విస్త్యిద్ద్రియం

దధాతు॥ ౭॥ అస్తానాయ ఉతయజ్ఞాస్సచస్తామ్ ॥ ౮॥ ఆ

స్తాసు సస్తావశిషః॥ ౯॥ సా నః ప్రియాసు పృతూర్నిర్య

ఘాని॥ ౧౦॥ జుష్టిరసి॥ ౧౧॥ జుషస్వనః॥ ౧౨॥ జుష్టా

నో॒ఽసి॑॥ ౧౩॥ జుష్టి॑నే॒గమే॑యమ్॥

ప॥ ౧॥ సా॑ మే॒ సత్యా॑ ఆ- శీః॑ అస్య॑ యజ్ఞస్య॑ భూయాత్॑॥

౨॥ ఆరే॑డతా॒ మనసా॑ తత్ శకే॑యం॥ ౩॥ యజ్ఞః॑ దివం॑

రోహ॑తు॥ ౪॥ యజ్ఞః॑ దివం॑ గచ్ఛ॑తు॥ ౫॥ యః॑ దేవ-

యానః॑ పథాః॑ తేన॑ యజ్ఞః॑ దేవాన్॑ అపి॑ ఏతు॥ ౬॥ అ

స్మాను॑ ఇన్ద్రః॑ ఇన్ద్రియం॑ దధా॑తు॥ ౭॥ అస్మాన్॑ రా

యః॑ ఉత॑ యజ్ఞః॑ సచ॑న్తాం॥ ౮॥ అస్మాను॑ సన్తు॑ ఆ-శిషః॑॥

౯॥ సా॑నః॒ ప్రియా॑ ను - ప్రతూర్తిః॑ మఘా॑నీ॥ ౧౦॥ జు

ష్టిః॑ అసి॑॥ ౧౧॥ జుషస్వ॑ నః॑ ౧౨॥ జుష్టా॑నః॒ అసి॑॥ ౧౩॥ జు

ష్టిం॑ తే॒ గమే॑యం॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ అస్య = ఈ, యజ్ఞస్య = అస్త్ర
ర్యాగమునకు, ఆశీః = (౨) ప్రార్థనగల
దో, సా = ఆ ప్రార్థన, మే = నాకొరకు, స
త్యా = నిశ్చయముగా ఫలమునిచ్చునది,
భూయాత్ = అవుగాక. ౨॥ ఆరేడ
తా = శ్రద్ధగల, మనసా = మనస్సుచే
త, తత్ = ఆఫలమునుగూర్చి, శకేయం =
శక్తుడనగుదునుగాక. ౩॥ యజ్ఞః = అంత
ర్యాగము, దివం = స్వర్గమును, రోహ
తు = అధిష్టించుగాక. ౪॥ యజ్ఞః = ఆ

కర్తార్థము.

౧॥ అస్య = ఈ, యజ్ఞస్య = యాగ
ముకు, ఆశీః = (౨) శుభప్రార్థన గలదో
సా = ఆది, మే = నాకొరకు, సత్యా = ని
శ్చయమైనది, భూయాత్ = అవుగాక.
౨॥ ఆరేడతా = ఆనాదరమునుబేయని,
మనసా = మనస్సుచేత, తత్ = ఆఫలము
నుగూర్చి, శకేయం = సమర్థుడనగుదును
గాక. ౩॥ యజ్ఞః = నాచేబేయంబడినయీ
యజ్ఞము, దివం = స్వర్గమును, రోహ
తు = అధిష్టించుగాక. ౪॥ యజ్ఞః = ఈ

తర్యాగము, దివం = స్వర్గమును, గచ్ఛతు = పొందుగాక. ౫॥ యః = ఏ, దేవయానః = దేవతలు సంపదించెడి, యజ్ఞః = మార్గముగలదో, తేన = ఆ మార్గము చేత, యజ్ఞః = అన్తర్యాగము, దేవాక్ = దేవతలను, అపి + వీతు = పొందుగాక. ౬॥ ఇష్టః = భగవంతుడు, అస్మాను = మాయుడు, ఇన్ద్రియం = యాగసాధనములగు నిన్ద్రియపటుత్వమును, దధాతు = ఉంచుగాక. ౭॥ అస్మాక్ = మమ్మును, రాయః = విద్యాదిరాపమైన ధనములును, యజ్ఞా + ఉత = యాగములును, సచన్తాం = ఆశ్రయించునుగాక. ౮॥ ఆశిషః = ఫలములు, అస్మాను = మావిషయమై, సన్తు = ఆవుగాక. ౯॥ సా = ఆ ట్టి, (నీవు) నః = మమ్మునుగూర్చి, ప్రియా = ప్రియముగలదానవును, సుప్రతూర్తిః = అతిశయముచేతనన్తశ్చేత్రపులనుహింసించేదానవును అగుము. ౧౦॥ (ఓవాక్కానీవు) జప్తిః = ప్రీతిరూపమైనదానవు, అసీ = అగుచున్నావు. ౧౧॥ నః = మమ్మును, జాషస్వ = ఆనందింపజేయుము. ౧౨॥ నః = మాచేత, జప్తా = సేవించబడినదానవు, అసీ = అగుచున్నావు. ౧౩॥ తే = నీసంబంధమైన, జప్తిం = ప్రీతిని, గమేయం = పొందుదునుగాక.

తా॥ ఓబ్రహ్మవాక్కా సాస్తోత్రము లనంగీకరించి నాకు ప్రియమును కలుగజేయుమా.

యజ్ఞము, దివం = దేవతలుండు స్వర్గప్రదేశవిశేషమునుగూర్చి, గచ్ఛతు = వెళ్లునుగాక. ౫॥ యః = ఏ, దేవయానః = దేవతలు సంపదించెడి, యజ్ఞః = మార్గముగలదో, తేన = ఆ మార్గముచేత, యజ్ఞః = యజ్ఞసంబంధమైన, హవిస్సు, దేవాక్ = దేవతలను, అపి + వీతు = పొందుగాక. ౬॥ ఇంద్రః = ఇంద్రుడు, అస్మాను = మాయండు, ఇన్ద్రియం = చక్షుస్సు మొదలుగాగల ఇన్ద్రియము. యొక్క పటుత్వమును, దధాతు = ఉంచుగాక. ౭॥ అస్మాక్ = మమ్మును, రాయః = యజ్ఞసాధనములగు ధనములును, యజ్ఞా + ఉత = యజ్ఞములును, సచన్తాం = ఆశ్రయించుగాక. ౮॥ ఆశిషః = యజ్ఞఫలములు, అస్మాను = మావిషయమై, సన్తు = ఆవుగాక. ౯॥ సా = ఆ ట్టి (నీవు) నః = మమ్మునుగూర్చి, ప్రియా = ప్రియముగల, సుప్రతూర్తిః = యోగ్యముగ నతిశయముచేతశ్చేత్రపులను హింసించేదానవును, మఘోని = ధనముగలదానవును, అగుము. ౧౦॥ (ఓవాక్) జప్తిః = ప్రీతిరూపమైనదానవై, అసీ = అగుచున్నావు. ౧౧॥ నః = మమ్మును, జాషస్వ = ఆనందింపజేయుము. ౧౨॥ నః = మాచేత, జప్తా = సేవించబడినదానవు, అసీ = అగుచున్నావు. ౧౩॥ తే = నీయొక్క, జప్తిం = ప్రీతిని, గమేయం = పొందుదునుగాక.

వి॥ హేమాత ఇడను హస్తమందుంచుకొని “ఉడపహతగ్ రథస్తర” మను, అనునాకమును బహించుచుండగ యజ్ఞమానుడీమంత్రముచేసనుమంత్రించవలయును.

వివరణము॥ రైశబ్దమునకు విద్యయర్థముగ జెప్పుటకు ప్రమాణము- ఋగ్వేద మధ్యభాష్యము. “తేనైవరయిమాప్నోతి ఐత్యం విద్యాభనత్తకం॥” (మం ౧- ౨౧- సూ- ౧- ఋ- ౩)

వి॥ ధా॥ “ఆస్యయజ్ఞశ్శయయమాశీఃఫలప్రాగ్ధనా సామేసత్యాభూయాత్॥ ఆరేడతా అనాదరమకుర్వతా మనసా తత్ఫలం సాక్షయితం శకేయం॥ త్వత్ప్రసాదాచ్చక్రీభూయాసం॥ మయానుష్ఠితోయం యజ్ఞః సిశ్రేణిమివ క్షమేణ దివ మారోహతు॥ కేనాపి వైకల్యప్రతిబంధేభ్రంశోయజ్ఞస్యానారోహణంభ్రంశాభానేతు యజ్ఞఆరోహత్వేవ॥ ఆరుహ్యచ యస్యాందివి యజ్ఞహవిర్భాజో దేవానివసంతి తాం దివం స్వర్గప్రదేశవిశేషం గచ్ఛతు॥ తస్మిన్నుదేశే గత్వా సధాయా ముఽవిష్టా దేవా యేనమార్గేణ హవిరోచ్ఛజనశాలాం గచ్ఛంతి తేనైవమార్గేణాయం యజ్ఞో యజ్ఞసంబంధం హవిర్దేవానప్యేతు- ప్రాప్నోతు॥ తేనయజ్ఞేన తుష్టః ఇంద్రః ఆస్తాస్త్వింద్రియం యజ్ఞాంతరానుష్ఠానాయచక్షురాదిపాటవందధాతు- స్థాపయతు॥ తాదృశా నస్సానా యో యజ్ఞసాధనాని యజ్ఞా ఉత కరిష్యమాణా యజ్ఞా ఆపి సచన్తా మాశ్రీయన్తాం ఆశిషస్తద్యజ్ఞఫలాని అస్మాసు సంతు సా తాదృశీ త్వం నోస్మాన్నుగ్రీతి సుప్రతూర్తిః సుష్టుప్రకర్షేణ- శత్రూణాం హింసీకా మఘోనీ భనవతీ భవ॥ కల్పః॥ అవాన్తరేడాం ప్రాశ్యమానా మనుమన్త్రీయతే॥ జష్టిరసి జషస్వనోజష్టానోసి జష్టిం తే గమేయ మితి॥ హేఅచాంతరేడే త్వం జష్టిరసి ప్రతిరూపాసి॥ నోస్మాక్ జషస్వ ప్రీతయ॥ నోస్మాభర్తుష్టాసి నేవితాసి॥ తేజష్టిం త్వదీయాం ప్రీతిం గమేయం ప్రాప్నుయాం॥” (పుట ౭౩౯)

బ్రాహ్మణము॥ “సామేసత్యాశీ రస్యయజ్ఞశ్శ భూయాదిత్యాహౌషవైయజ్ఞశ్శ దోహస్తేనైవైసం దుహే॥ బ్రహ్మచాదినోవదంతి సత్వా ఇదాముపహ్వయేత య ఇదాముపహ్వాయాత్త్వానమిడా యాముపహ్వయతేతి సానఃప్రియా సుప్రతూర్తిర్మఘోనీత్యాహేడామేహోపహ్వాయాత్త్వానమిడా యాముపహ్వయతే॥” (౧- ౭- ౧- పుట ౮౦౯- ౮౧౧)

అనగ॥ సామేసత్యాశీః ఆనుమంత్రీముచే జేయు ఫలప్రాగ్ధనారూపమగు ఆం తర్యాగదోహనమును జేయుచున్నాడు- అనగా సారమును గ్రహించుచున్నాడు- ఎవరు వాగ్బ్రహ్మమును ఆహ్వనముజేసి యాఆహ్వనముజేయబడిన బ్రహ్మయందు ఆత్మను కూర్చుచున్నారో వారే యథాశాస్త్రముగ నిడాహ్వనము జేయుచున్నారని బ్రాహ్మణతాత్పర్యము.

ఆపస్తంబసూత్రము|| “ సామేనత్యాశీరిత్యాశీష్టు ” (౪-౧౦-౬. పు ౨౧౪)

“ సురూపవర్ష విశ్లే ” అనుమంత్రమునకున్ను, “ సామేనత్యాశీః ” అనుమంత్రమునకున్ను, ఆపస్తంబసూత్రమునందు జెప్పబడిన వినియోగపరకారమునకు భేదముగ విచారణ్యభాష్యమందు “ సురూపవర్ష వశ్లే ” మొదలు “ సుప్రతూర్తి ర్మహానీ ” వరకు మొదటిక్రియయందు వినియోగపరచవలసినదనియును, ‘ జప్తిరసి ’ మొదలు ‘ జప్తింతేగ మేయం ’ వరకున్న రెండవక్రియయందు వినియోగపరచవలసినదనియును జెప్పబడినది.

ఛందః- త్రిష్టుప్ - లేక విరాట్.

౫|| మం॥ ౧|| మనోజ్యోతిర్జుషతా మాజ్యం॥ ౨|| విచ్ఛిన్నం య

జ్ఞగ్ సమిమన్తధాతు॥ ౩|| బృహస్పతిస్తనుతా మిమన్తః॥

౪|| విశ్వేదేవా ఇహమాదయంతా॥

ప॥ ౧॥ మనః॥ జ్యోతిః॥ జుషతాం॥ ఆజ్యం॥ ౨॥ వి-చ్ఛిన్నం॥ య

జ్ఞం॥ సమ్॥ ఇమం॥ దధాతు॥ ౩॥ బృహస్పతిః॥ తనుతాం॥

ఇమం॥ నః॥ ౪॥ విశ్వే॥ దేవాః॥ ఇహ॥ మాదయంతా॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

౧॥ మనః = మన నీయమగు, జ్యోతిః = బ్రహ్మ, ఆజ్యం = నిత్యమును, జుషతాం = అంగీకరించునాక. ౨॥ విచ్ఛిన్నం = ఒకానొక లోపముచేత భంగముగల, ఇమం + యజ్ఞం = ఈ అంతిర్యాగమును, సన్తధాతు = భంగము లేకుండునటులజేయునాక. ౩॥ బృహస్పతిః = బ్రహ్మ, నః = మా సంబంధమైన, ఇమం =

౧॥ మనః = పూజ్యమగు, జ్యోతిః = అగ్ని, ఆజ్యం = ఘృతమును, జుషతాం = సేవించునాక. ౨॥ విచ్ఛిన్నం = ఒకానొక లోపముచేత భంగముగల, ఇమం, యజ్ఞం = ఈయజ్ఞమును, సన్తధాతు = లోపము లేకుండునటుల గూర్చునాక. ౩॥ బృహస్పతిః = బృహస్పతి, నః = మా సంబంధమైన, ఇమం = ఈయజ్ఞమును,

ఈ అంతర్యాగమును, తనుతాం = వృద్ధి
బొందించుగాక. ౪॥ విశ్వే + దేవాః = స
ర్వః బుధులు, ఇహ = ఈ యాగముందు,
మాదయంతాం = తృప్తి నొందుదురుగాక.

తా॥ మననీయమగు పరబ్రహ్మ నాచి
త్తమందు దృఢముగ నుండి ఈ యాగముకు
వివిధమగులాభమును లేకుండ జేసే వృద్ధి
సొందించి సమస్త బుధులను తృప్తి నొం
దించవలెనని తాత్పర్యము.

తనుతాం = వృద్ధి బొందించుగాక. ౪॥ వి
శ్వే + దేవాః = సమస్త దేవతలను, ఇ
హ = ఈ యాగముందు, మాదయంతాం =
తృప్తి నొందుదురుగాక.

వి॥ ఈ మంత్రము చ్చరించుచు యజ
మానుడు అంతర్వేది ప్రస్తరమండు మార్గ
నమును జేయవలయును.

భట్టభాస్కరభాష్యము॥ “మనోజ్యోతిరితి త్రిష్టుబయం విరాడ్వా పూర్వా
ర్థోర్పూర్వాస్థ్యాతః సర్వస్య మనోద్యోతమానోయమగ్నిరిదమాజ్యం జావతాం జా
వమాణశ్చ ఇమం విచ్ఛిన్నం యజ్ఞం సందధాత్వితి॥”

వి॥ భా॥ “మనోజ్యోతిర్మననీయోఽయమగ్నిః తత్తదాహుతిష్వాజ్యం సేవతాం
కేనాపివైకత్వేన విచ్ఛిన్నమిమం యజ్ఞం వైకల్యపరిహారేణ సందధాతు బృహస్పతిస్స
యమేవ నోఽప్రదీయమిమం యజ్ఞం తనుతాం విశ్వేదేవా ఇహ యజ్ఞేమాదయంతాం
తృప్యంతు॥” [పు ౭౩౯]

చాగ్మణము॥ “బృహస్పతిస్తనుతామిమం న ఇత్యాహ బ్రహ్మవై దేవానాం బృ
హస్పతిర్బ్రహ్మవైవ యజ్ఞగ్ సందధాతి విచ్ఛిన్నం యజ్ఞగ్ సమిమం దధాత్విత్యాహ
సంతతైర్విశ్వేదేవా ఇహ మాదయంతామిత్యాహ సంతతైర్వ యజ్ఞః దేవేభ్యోను
దిశతి॥” [౧- ౭- ౧]

ఆపస్తంబశ్రో॥ సూ॥ ఉక్త ఇడాభక్షో మార్జనచ॥ [౪- ౧౧- ౮- పు ౨౧౫]

దర్శపూర్ణమాన ఆభ్యర్చనులొను ఈ మంత్రమునకు చెప్పిన హేతువు చేత నిచ్చు
ట తిరిగిజెప్పలేదు అని తాత్పర్యము.

ఈ మంత్రము శుక్లయజుస్సుయందు ప్రకారాంతరము చేత పరింపబడుచున్నది.
“మనోజ్యోతిర్మతామాజ్యస్య బృహస్పతిర్వజ్ఞమిమం నోత్వరిష్టం యజ్ఞగ్ సమిమం ద
ధాతు విశ్వేదేవా స ఇహ మాదయంతామిమం యజ్ఞగ్ సమిమం ద
ధాతు॥” [౨- ౧౩]

మైత్రాయణీ సంహితయందెటుల పరింపబడుచున్నదనగా- “మనోజ్యోతిర్మత
తామాజ్యస్య విచ్ఛిన్నగ్ సమిమందధాతు ఇమం యజ్ఞగ్ సప్రతంతుం తతంనా ఆదే
వాయస్తు సమనస్యమానాః బృహస్పతిర్హవిమా ఘృతేన విచ్ఛిన్నగ్ యజ్ఞగ్ సమిమన్ద
ధాతు॥” [౧- ౭- ౧ పు ౧౦౯]

‘ఈమంత్రము తై- సం- కాం ౧- ప్ర ౫- అ ౩ లోనున్నది. ఈప్రపాఠక మయొక్క ౧౦ అనువాకములోనున్నది.

పరాయాతము॥ ౩- ౭- ౬- ౧౬ లోనున్నది.

౬॥ మం॥ ౧॥ బృ॒ధ్న॑పి॒న్వస్వ॑॥ ౨॥ దద॑తో మే॒ మా॒తౌ॒యి॑॥ ౩॥ కు
 ర్వ॑తో మే॒మో॑ప॒దస॑త్॥ ౪॥ ప్ర॒జాప॑తే॒ర్భాగో॑సి॥ ౫॥ ఊ
 ర్జ॒స్వాన్ ప॑య॒స్వాన్ పా॑నా మే॒పాహి॑॥ ౬॥ సమా
 న॒వ్యానా॑ మే॒పాహి॑॥ ౭॥ ఉ॒దాన॑వ్యానా మే॒పాహి॑॥ ౮॥ అ
 త్తీ॒తోసి॑॥ ౯॥ అత్తీ॒త్యైత్వా॑ ౧౦॥ మా॒మే॒క్షేష్టా॑ అము
 త్ర॑॥ ౧౧॥ అము॒ష్మిన్ లో॑కే॥

ప॥ ౧॥ బృ॒ధ్న॑ పి॒న్వస్వ॑॥ ౨॥ దద॑తః॒ మే॒ మా॒ తౌ॒యి॑॥ ౩॥ కు
 ర్వ॑తః॒ మే॒ మా॒ ఉప॑ దసత్॥ ౪॥ ప్ర॒జా- పతే॑ భాగః॒
 అసి॑॥ ౫॥ ఊర్జ॒స్వాన్ ప॑య॒స్వాన్ పా॑నా- అపానా॒మే॒
 పాహి॑॥ ౬॥ సమాన- వ్యానా॒ మే॒ పాహి॑॥ ౭॥ ఉ॒దాన-
 వ్యానా॒ మే॒ పాహి॑॥ ౮॥ అత్తీ॒తః అసి॑॥ ౯॥ అత్తీ॒త్యై
 త్వా॑॥ ౧౦॥ మా॒ మే॒ క్షేష్టాః॑ అముత్ర॑॥ ౧౧॥ అము
 ష్మిన్ లో॑కే॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ హేబ్రథ్న=ఓబ్రహ్మ, (మమ్మును) పిన్వస్వ=అనందింపజేయుము. ౨॥ మే=నేను, దదతః=దానము చేయుచున్నవాడనైయుండగా, మాత్రాయ=క్షీణింపజేయబడకపోగాక. ౩॥ మే=నేను, కుర్వతః=సత్కార్యము జేయుచున్నవాడనైయుండగా, (సామర్థ్యము) మోపదసత్=క్షీణించకపోవునుగాక. (అనగా నేనెల్లప్పుడును సత్కార్యమును జేయుచుండవలయునని తాత్పర్యము.) ౪॥ ప్రజాపతేః=బ్రహ్మయొక్క, భాగః=అంశము, ఆసీ=అగుచున్నాను. ౫॥ ఉర్జస్వాక్=బలముగల, పయస్వాక్=అమృతముగల, నీవు, మే=నాయొక్క, ప్రాణాపానా=ప్రాణము-అపానము-అనాదీగల వాయువులను, పాహి=రక్షించుము. ౬॥ మే=నాయొక్క, సమానవ్యానా=సమానము, వ్యానము అనుపేరుగలవాయువులను, పాహి=రక్షించుము. ౭॥ మే=నాయొక్క, ఉదానవ్యానా=ఉదానమువ్యానముఅనుపేరుగలవాయువులను, పాహి=రక్షించుము. ౮॥ (ఓబ్రహ్మనీవు) ఆతీతః=నాశరహితద్రవ్య, అసీ=అగుచున్నాను. ౯॥ అక్షిత్రై=అక్షరత్వవ్యముకొరకు, త్వా=నిన్ను, (ప్రార్థించుచున్నాను.) ౧౦॥ అముత్ర పరలోకమందు, మే=నాకొరకు, మాక్షస్థాః=క్షయమునొందకుము. ౧౧॥ అముష్మిన్, లోకే=పరలోకమందు, నిన్ను, యథేచ్ఛముగా ననుభవించుచున్నాను.

తా॥ తానెల్లప్పుడును దానాది స

కర్మార్థము.

౧॥ హేబ్రథ్న=ఓయజ్ఞపురుషుడా, పిన్వస్వ= (మమ్ములను, ఋత్విక్కులను) అనందింపజేయుము. ౨॥ దదతః=దానముచేయుచున్న, మే=నాయొక్క [ధనము] మాత్రాయ=క్షయమునొందకపోవుగాక. ౩॥ కుర్వతః=యూగమును జేయుచున్న, మే=నాయొక్క, [సామర్థ్యము] మోపదసత్=క్షీణించకపోవుగాక. ౪॥ [ఓఅన్వాహర్యమా] ప్రజాపతేః=బ్రహ్మయొక్క, భాగః=భాగము, ఆసీ=అగుచున్నాను. ౫॥ ఉర్జస్వాక్=బలముగల, పయస్వాక్=అమృతముగల, [నీవు] మే=నాయొక్క, ప్రాణాపానా=ప్రాణము అపానము అనుపేరుగలవాయువులను, పాహి=రక్షించుము. ౬॥ మే=నాయొక్క, సమానవ్యానా=సమానము వ్యానము అనుపేరుగలవాయువులను, పాహి=రక్షించుము. ౭॥ మే=నాయొక్క, ఉదానవ్యానా=ఉదానము వ్యానము అనుపేరుగలవాయువులను, పాహి=రక్షించుము. ౮॥ [ఓఅన్వాహర్యమానీవు] అతీతః=అపరిమితమైనదానవు, అసీ=అగుచున్నాను. ౯॥ అక్షిత్రై=అక్షయముకొరకు, త్వా=నిన్నును, దదామి=ఇచ్చుచున్నాను. ౧౦॥ అముత్ర=పరలోకమందు, మే=నాయొక్క, (భాగముకొరకు) మాక్షస్థాః=క్షయమునొందకుము. ౧౧॥ అముష్మిన్, లోకే=పరలోకమందు (నిన్ను, యథేచ్ఛముగా ననుభవించుచున్నాను)

తక్కుములనే జేయుచుండునటుల నను
గ్రహించి, తనప్రాణాదివాయువులను ర
క్షించుచును, ఆక్షితమగు పరలోకసుఖ
మును కలుగజేయవలయునని ప్రార్థించు
చున్నాను.

వి॥ ఈమంత్రముచేత అన్వాహార్యము
నభిమంతించవలసినది.

వివరణము॥ ఇచ్చట బ్రహ్మశబ్దము బద్ధధాతువుకంటె నక్రీత్యయమును ధాతు
వుకు బ్రధాదేశమునుజేసి బద్ధాతిస్వగుణైస్సర్వాక్ అనువ్యుత్పత్తిచేత మహాక్ అను
నర్థముగలదనివేదనిఘంటువునందుజెప్పబడినది. [పు 300- ఆ 3- 3]: "అముష్మిన్"
అనుపదమునుగూర్చి కలకత్తాపుస్తకములోను, చెన్నపట్టణపుస్తకములోనుగూడ వి
ద్యారణ్యభాష్యమందు అస్మిక్ లోకే అనియున్నది. "అద" శబ్దమువిప్రకృష్టార్థకము,
"ఇదమ్" శబ్దము సన్నికృష్టార్థకము అగుటవలన అదశబ్దముకు ఇదమ్ శబ్దమును ప్ర
తిపదమునుగ వ్రాయుట యుచితము గాదని ప్రాచీనపు తాటియాకు పుస్తకమును
జూడగ అందు అముష్మిక్ లోకే అనియున్నది గాని అస్మిక్ అనుపదములేనందున ఆ
చ్చుబారపాటుఅనియెంచి ఈగ్రంథములో అముష్మిక్ లోకే అనివ్రాయబడినది.

వి॥ భా॥ బ్రహ్మపిన్వస్య- మోపదనత్ । ఇతి యజ్ఞపురుషవాచీ బ్రహ్మశబ్దః । య
జ్ఞోవై బ్రహ్మఇతి శ్రుతేః ॥ హే బ్రహ్మ పిన్వస్య అస్మాక్ ఋత్విజశ్చ ప్రీతయః । దదతో
ధనం ప్రహస్యతో మమదేయం ధనం మాక్షీయతాం । అపితూపచీయతాం । యాగం
మిర్వతో మమసామర్థ్యం మోపదనత్ । మోపక్షీయతాం । అపితు పునఃపునర్వర్ధతాం ।
కల్పః । అధాన్వాహార్యం పవతి తమస్తర్వేద్యాసన్నమభిమంత్రయతే ప్రజాపతే ర్భా
గో- - అముష్మిక్ లోకే । ఇతి యద్యద్యన్వాహార్యఋత్విజాం ధాగస్తధాపి లేనప్రజాప
తేః పరితోషాత్ తద్భాగత్వమవిరుద్ధం । సచభాగడిష్టస్వాక్- బలవాక్ తద్భోజి నాం
బలప్రదత్వాత్- పయస్వాక్- క్షీరవత్సావ్యచతమః । యద్వాక్షీరే పవ్యమాసత్వాత్ప్ర
యస్సృత్యై- అతఏవ క్షీరభవత్త్యేకఇతి సూత్రకారాచహ । హే అన్వాహార్య సత్యం
శరీరగతాన్ప్రాణాదివాయుభేదాక్ పాహి- వికవీవ నాయుః శరీరగతిస్థానభేదాత్
కార్యభేదాచ్చ ప్రాణాదీనామభిర్భిద్యతా । స్థానభేదః తైశ్చిమక్షః ॥ హృదిహృతోగుదే
పానస్సమానో నాభిసంస్థితుః । ఉదానకంఠదేశభేదో వ్యానస్సర్వశరీరగః ఇతి ॥ ఉచ్చాస్య
సనిశ్వాసా ప్రాణవ్యాపారః । మలమూత్రయోరభివృత్తపానవ్యాపారః । ఘక్త
సాన్యన్నరసస్య శరీరే సామ్యేన నయనం సమానవ్యాపారః । ఉదారాశిక్మాదిరుదా
నవ్యాపారః । కృత్వాన్నస శరీరనాడిషు వ్యాప్య ప్రాణాపానవృత్త్యోస్తుంధికాలేశరీ
రస్య బలప్రదానం వ్యానవ్యాపారః । అతఏవ ఛద్వోగా ఆమనన్తి । యదైవ ప్రాణితి

సప్రాణాయదపానిసోపాసః। ఆథ యః ప్రాణాపానయో స్సంధి స్సవ్యానో యో
వ్యాసస్యావాక్ తస్మాదప్రాణన్నసపాక్ వాచమభివ్యాహరతి। ఆతోయాస్యన్యాసివీర్య
వంతి కర్మాణి యథాగ్నేర్మన్వనమాజేస్థరణం దృఢస్యధనుష ఆయవన మప్రాణ స్మ
సపాసగోస్తానికరోతి॥ (ఛా॥ ప్ర॥ ౩॥ ఖం॥ ౩) ఇతి-వీవంబహువిధవ్యాపారహేతుత్వాత్
ప్రాణాన్యం ద్యోతయితుం చ్యాసస్య ద్విరుక్తిః- యద్వా నాగకూర్మకృకరాదివాయు
విశేషాణామత్రాస్త్ర్యావమభిప్రేత్యాపి పునరుక్తిః। హేఅన్వాహర్య త్వమక్షితోసి।
ఆపరిమితోసి। ఇతి బ్రాహ్మణం దక్షిణాగ్నా వన్వాహర్యం మహాస్త మపరిమితమోద
నం పవతీతి సూత్రకారశ్చ। తస్మాత్పరలోకేప్యక్షితైత్యత్వా- త్వాం దదామీతిశేషః।
తేనాభిప్రాద్యేణ దీయమానత్వాదముత్రపరలోకే మే మమ ఛాగాయ మాక్షేప్తాః
క్షయం మాప్రాప్నుః। తస్మాదమామప్యముష్టిక లోకే త్వాం యధేచ్ఛ మనుభవా
మీతిశేషః॥ [పు ౨౪౦]

బ్రాహ్మణము॥ బ్రాహ్మపిన్వస్వేత్యాహ। యజ్ఞోవైబ్రాహ్మో యజ్ఞ మేవతస్తహయ
తి। దదతోమేమాక్షాయిత్యాహాక్షితిమేవోస్తేతి । కుర్వతోమే మోపదస చిత్వాహ।
ఘామానమేవోస్తేతి॥ [౧- ౩- ౧]

ప్రజాపతేర్బ్రాహ్మసేత్యాహ। ప్రజాపతిమేవఛాగధేయేనసమర్థయతి॥ ప్రాణా
పానా మేపాహి- సమానవ్యానామేపాహిత్యాహాశిషమేవైతా మాశాస్త్రేక్షితోస్య
క్షితైత్యత్వా మామేక్షేప్తా అమత్రాముష్టి స్లోకఇత్యాహా క్షీయతేఛా అముష్టిస్లోకే
న్నమితిః ప్రదానగ్న్యాయముష్టిస్లోకే ప్రజా ఉపజీవంతి- యదేవమభిమృతత్వక్షితి మే
వైసన్తమయతి నాస్యాముష్టిస్లోకేస్తం క్షీయతే॥ (౧- ౩- ౩)

అనగ దానైల్లపుడును బాసముమొదలగు సత్కర్మలను జేయుచుండవలయు
ననియు తానుజేయు సంతర్వాగమునకు సాధనములగు ప్రాణాదివాయుపులను ర
క్షింపుమని కోరుచునూ తానుజేయు సంతర్వాగముచేత పరలోకమందున అక్షయమా
గు బ్రహ్మత్వాదగుఖమును కలుగజేయవలయునని ప్రార్థనము.

ఆపస్తంబ శ్రా॥సూ॥ “బ్రాహ్మపిన్వస్వే త్యస్తర్వేద్యన్వాహర్య మాసన్న మభి
మృశతి॥” (౪- ౧౧- ౩)

ఈమంత్రవినియోగమువిషయమై ఆపస్తంబసూత్రమునకు, విద్యారణ్యభాష్య
మునకును ఈషద్దేదము గలిగియున్నది- వీమనీన ఆపస్తంబసూత్రమందు బ్రాహ్మపిన్వ
స్వ మొదలు అముష్టిస్లోకే అనువరకును అన్వాహర్యాభిమర్శనము జెప్పబడినది.
విద్యారణ్యమండు, బ్రాహ్మపిన్వస్వ మొదలు ఉపదసత్ అనువరకు పురోడాశానుమం

త్రణమును, ప్రజాపతేర్భాగోని మొదలు అముష్మిన్లోకేవరకును, అన్వాహార్యాభిమం
త్రణమును జెప్పబడినది.

విద్యారణ్యమందు జెప్పబడిన వినియోగము.

“బర్హిషదం పురోడాశమనుమంత్రీయతే॥

అథాన్వాహార్యం పవతి తమంత్రేద్యౌసన్నమభిమంత్రయతే॥”

౧-౬-౩ వ అనువాకముయొక్క సామాన్యవిషయములు.

౧॥ ఈయనువాకము కర్మరీత్యా భక్త్యుడాదిభాగః॥ అని చెప్పబడుచున్న
ది. జ్ఞానరీత్యా అనుభవైకయోగ్యబ్రహ్మవాగ్భాగః॥ అనిచెప్పందగును.

అ॥ పా॥ తి శా ఖ్య.

(౧) “మర్త్యానుదయానమృతాన్ దుర్యానసోమపూర్వాహసో అస్మిన
విమాన్లోమాన్ మధుమాన్ హఃప్రాన్ హూతమానారుషేచికిత్వానిడావాన్ కయీ
వాన్ బాణవాన్ హి పయస్వాన్ వశాన్ విదత్రా నమిత్రా నరాన్ప్రమాన్ మ
హగ్శ్చ॥” (పా॥ అ॥ ౯॥ సూ॥ ౨౧)

ఈసూత్రమువలన ఈయనువాకముయొక్క మూడవమంత్రములోను, దుర్యాన్
అనుపదము యకారమునుపొందినది. మరికొన్ని సూత్రములచేత యకారము లోపించి
అనుస్వారాగమము వచ్చినదిగావున ‘దుర్యాన్ అభ్యేహి’ అని ఉచ్చరించవలయును.

౧౧, ౩. ఈసూత్రములయందు ఈయనువాకములోని మరికొన్ని పద

౧౪, ౨౨. ములు ఉదాహరణముగ త్రిభాష్యమందివ్వబడినవి.

౧౬, ౧౯.

౩॥ ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు- బ్రాహ్మణము- కల్పము.

శా ఖ లు.

తైత్తిరీయసంహిత॥ ౧| ౭| ౧| ౧| ౩| ౪

కాతకసంహిత॥ ౫| ౨| ౪

వాజసనేయసంహిత॥ ౨| ౧౦| ౧౩

బ్రాహ్మణము.

కాతకబ్రాహ్మణము॥ ౩౨| ౨| ౩

శతపథబ్రాహ్మణము॥ ౧| ౮| ౧| ౪౨

కల్పము.

ఆపస్తంబము॥ ౪| ౧౦; ౨| ౧౧| ౩

శాతీయము॥ ౩| ౪| ౧౩| ౪౦

శాంఖాయనము॥ ౪| ౯| ౨| ౪

“ఇతి ప్రథమకాండస్య షష్ఠప్రసావకే తృతీ

యోనువాక స్సమాప్తః॥

ఓమ్.

మంత్ర భాగాద్ధ్యం.

తైత్తిరీయ సంహితాయాం శ్రీధమకాండే

షష్ఠ ప్రపాఠకే చతుర్థోనువాకిః.

కాండఋషిః- ప్రజాపతిః.

౧॥ మం॥ ౧॥ బర్హిషోహ దేవయజ్ఞయా ప్రజావాన్భూయా
సమ్॥ ౨॥ నరాశక్ సస్యాహ దేవయజ్ఞయా పశుమా
న్భూయాసమ్॥ ౩॥ అగ్నేస్విష్టకృతోహ దేవయజ్ఞయా
యష్మాన్ యజ్ఞేన ప్రతిష్ఠాన్మమేయమ్॥

ప॥ ౧॥ బర్హిషః॥ అహం॥ దేవ-యజ్ఞయా॥ ప్రజా-వాన్భూ-
యాసమ్॥ ౨॥ నరాశక్ సస్య॥ అహం॥ దేవ-యజ్ఞయా॥
పశు-మాన్॥ భూయాసమ్॥ ౩॥ అగ్నేః॥ స్విష్ట-కృతః॥
అహం॥ దేవ-యజ్ఞయా॥ ఆయష్మాన్॥ యజ్ఞేన॥ ప్రతి-
ష్ఠాం॥ గమేయమ్॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ అహం=నేను, బహిః=వః=భగవంతునియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూజచేత, ప్రజావాక్=సంతానముగలవాడను, భూయాసం=అగుదునుగాక॥ ౨॥ అహం=నేను, నరాశగ్=సస్య=భగవంతునియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూజచేత, పశుమాక్=పశువులుగలవాడను, భూయాసం=అగుదునుగాక॥ ౩॥ అహం=నేను, స్వీష్టకృతః=భగవంతునియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూజచేత, ఆయుష్మాక్=ఆయుస్సుగలవాడను, (అగుదునుగాక) యజ్ఞేన=అంతర్యామిచేత, ప్రితిష్ఠాం=ఆచలత్వమును, గమేయం=పొందుదునుగాక॥

తా॥ భగవంతుని బద్ధిః అని, నరాశంసః అని, స్వీష్టకృత్ అని, పేష్టతో దేవపూజకారకు-స్థైర్యమును పొందునిమిత్రము ప్రార్థించుచున్నాడు॥

కర్మార్థము.

౧॥ అహం=నేను, బద్ధిః=అనుయాజదేవుడగు బహిఃస్సు అనేపేరుగల అగ్నియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవయజ్ఞముచేత, ప్రజావాక్=సంతానముగలవాడను, భూయాసం=అగుదునుగాక॥ ౨॥ అహం=నేను, నరాశగ్=సస్య=నరాశంసుడను పేరుగల అగ్నియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవయజ్ఞసముచేత, పశుమాక్=పశువులుగలవాడను, భూయాసం=అగుదునుగాక॥ ౩॥ అహం=నేను, స్వీష్టకృతః=స్వీష్టకృత్ అనుపేరుగల అగ్నియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవయజ్ఞసముచేత, ఆయుష్మాక్=ఆయువుగలవాడనై, యజ్ఞేన=యజ్ఞముచేత, ప్రితిష్ఠాం=ప్రతిష్ఠను, గమేయం=పొందుదునుగాక॥

వి॥ దేవంబహిః అనునది మొదలు గాగల మంత్రములు హోత చిత్తుచుండగా నధ్వర్యుడు హోమములను జేసి నపిచ్ఛట మూడువాక్యములచేత మూడు హోమములను వరుసగా యజమానుడు అనుమంతించవలయును॥

పివరణము॥ పూర్వానువాకమునందు పాపము మొదలుగువాటివలన రక్షించుచుని భగవంతుని ప్రార్థించి యీయనువాకమునందు భగవంతుని జవలనే తనకు సర్వైశ్వర్యము గలుగునని జేపుచున్నాడు

బహిః=బృహతి వర్ధతే నేనప్రాజితం అనువ్యుత్పత్తిచేత బృహిథా తువుకంటె ఇస్పృక్త్యయము నలొపమున్న జేయగా బహిః అని అగుచున్నదని పేదనిఘంటు ౧. ౩ యందు జెప్పబడుచున్నది. [పుట ౨౬.] ఆనగ సర్వప్రాణులను వృద్ధి పొందించెడివాడగుటవలన భగవంతుడని ఆర్థము చెప్పబడినది.

నరాశంసః॥ నరైః ప్రశస్యతే స్త్రూయతే ఇత్యగ్నిః అని పేదనిఘంటు (౫. ౨)

అనగ నరులచే స్తోత్రము చేయబడెడి భగవంతుడని యర్థము.

స్వీష్టకృత్! అనుపదమునుగూర్చి సుష్టుకరోతిస్వీష్టకృత్! అనిమహీధరభాష్యము. యశ్శ్చభనమిష్టంకరోతిసస్వీష్టకృత్! అని దయావందస్వామిభాష్యము. ౨|౯. స్వీష్టశబ్దపూర్వక కృష్ణాధాతువుకంటె క్విప్రత్యయముచేయగ నిష్పన్నమగుచున్నది. అనగ మనోరథమును పూరించెడి భగవంతుడు.

వి॥ భా॥ బహిఃకర్మరాశంస స్వీష్టకృచ్ఛజ్ఞా అనుయాజదేవానా మగ్నివిశేషాణాం వాచకాః| బహిఃకర్మరాశంసయాగాభ్యాం ప్రజాపతిః క్రమేణ ప్రజాఃపశూంశ్చ ససజ్జతి యజమానస్య తత్తత్ప్రార్థనా యుక్తా | స్వీష్టకృత్ప్రతిష్ఠా వ్యాఖ్యాతః॥ [పు ౨౪౩]

బ్రాహ్మణము॥ బహిఃకర్మరాశంస దేవయజ్ఞయా ప్రజావాన్భూయాసమిత్యాహ| బహిఃకర్మానై ప్రజాపతిః ప్రజా ఆస్యజత తేనైవప్రజాస్సృజతే| సరాశగ్గేసస్యాహం దేవయజ్ఞయా పశుమాన్భూయాసమిత్యాహ| సరాశగ్గేసనై ప్రజాపతిః| పశూనస్సృజత| తేనైవ పశూంత్సృజతే| ఆగ్నేస్వీష్టకృతోహం దేవయజ్ఞయా యష్మాకయజ్ఞేరప్రతిష్ఠాం గమేయమిత్యాహాయురేవాత్మనతై| ప్రతియజ్ఞేనతిష్ఠతి॥ (౧| ౭| ౪)

ఆ॥ శౌ॥ సూ॥ బహిఃకర్మరాశంస దేవయజ్ఞయా ప్రజావాన్భూయాస మిత్యేతైః| ప్రతిమంత్రమనూయాజాక హుతః హుతం॥ [౪- ౧౨- ౧]

౨॥ మం॥ ౧॥ అగ్నే రహ ముజ్జిత మనూజ్ఞేషమ్॥ ౨॥ సోమస్యా

హ ముజ్జిత మనూజ్ఞేషమ్॥ ౩॥ అగ్నే రహ ముజ్జిత మనూజ్ఞే

షమ్॥ ౪॥ అగ్నిషోమయో రహ ముజ్జిత మనూజ్ఞేషమ్॥

౫॥ ఇంద్రాగ్నియో రహ ముజ్జిత మనూజ్ఞేషమ్॥ ౬॥ ఇంద్ర

స్యాహ ముజ్జిత మనూజ్ఞేషమ్॥ ౭॥ మహేంద్రస్యాహ ముజ్జిత

మనూజ్ఞేషమ్॥ ౮॥ అగ్నే స్వీష్టకృతో హ ముజ్జిత మనూ

జ్ఞేషమ్॥

ప॥ ౧॥ అగ్నేః॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥ అను॥ ఉత్॥ జేషమ్॥ ౨॥ సో
 మస్య॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥ అను॥ ఉత్॥ జేషమ్॥ ౩॥ ఆ
 గ్నేః॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥ అను॥ ఉత్॥ జేషమ్॥ ౪॥ ఆ
 గ్ని- సోమయోః॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥ అను॥ ఉత్॥ జే
 షమ్॥ ౫॥ ఇన్ద్ర- అగ్నియోః॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥ అను॥
 ఉత్॥ జేషమ్॥ ౬॥ ఇన్ద్రస్య॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥ అను॥
 ఉత్॥ జేషమ్॥ ౭॥ మహా- ఇన్ద్రస్య॥ అహం॥ ఉత్ - జితిం॥
 అను॥ ఉత్॥ జేషమ్॥ ౮॥ అగ్నేః॥ స్విష్ట- కృతః॥ అహం॥
 ఉత్ - జితిం॥ అను॥ ఉత్॥ జేషమ్॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ అహం = నేను, అగ్నేః = బ్రహ్మ
 యొక్క, ఉజ్జితిమ్ = ఉత్కర్షణను, అను =
 అనుసరించి, ఉజ్జేషమ్ = (పాపరూపశత్రు
 వును) జయించుచున్నాను॥ ౨॥ అహం =
 నేను, సోమస్య = భగవంతునియొక్క,
 ఉజ్జితిమ్ = ఉత్కర్షణనుసరించి, ఉ
 జ్జేషమ్ = జయమును పొందుచున్నా
 ను॥ ౩॥ అహం = నేను, ఆగ్నేః =
 భగవంతునియొక్క, ఉజ్జితిమ్ = ఉ
 త్కర్షణనుసరించి, ఉజ్జేషమ్ = జయము
 నొందుచున్నాను॥ ౪॥ అహం = నేను,

కర్మార్థము.

౧॥ అహం = నేను, అగ్నేః = అగ్ని
 యొక్క, ఉజ్జితిమ్ = ఉత్కర్షణమును జ
 యమును, అను = అనుసరించి, ఉజ్జే
 షమ్ = ఉత్కర్షణజయమును పొందుచు
 న్నాను॥ ౨॥ సోమస్య = చంద్రునియొక్క,
 ఉజ్జితిమ్ = ఉత్కర్షణజయమును, అను = అ
 నుసరించి, అహం = నేను, ఉజ్జేషమ్ =
 (పాపరూపశత్రువును తొలగించుచు
 న్ను) ఉత్కర్షణజయముగలవాడ నగుచు
 న్నాను॥ ౩॥ అహం = నేను, ఆగ్నేః =
 అగ్నియొక్క, ఉజ్జితిమ్ = ఉత్కర్షణమును

అగ్నిపోవయోః = అగ్ని-పోవఅను నామములచే (బ్రహ్మసాధు) దేవునియొక్క, ఉజ్జితం-అను = ఉత్కర్షణనుసరించి, ఉజ్జేషం = జయమునొందుచున్నాను॥ ౫॥ అహం = నేను, ఇద్వాగ్నియోః = ఇద్వాగ్ని-అగ్నిఅను నామములగల భగవంతునియొక్క, ఉజ్జితం-అను = ఉత్కర్షణనుసరించి, ఉజ్జేషం = జయమునొందుచున్నాను॥ ౬॥ అహం = నేను, ఇద్వాగ్నియోః = ఇద్వాగ్ని-అను నామముల భగవంతునియొక్క, ఉజ్జితం-అను = ఉత్కర్షణనుసరించి, ఉజ్జేషం = జయమునొందుచున్నాను॥ ౭॥ అహం = నేను, మహేష్వాగ్నియోః = మహేష్వాగ్ని-అను నామముల దేవునియొక్క, ఉజ్జితం-అను = ఉత్కర్షణనుసరించి, ఉజ్జేషం = జయమునొందుచున్నాను॥ ౮॥ అహం = నేను, స్వీష్టకృతః = స్వీష్టకృత్ అనునామముచే బ్రహ్మసాధు బ్రహ్మయొక్క, ఉజ్జితం-అను = ఉత్కర్షణనుసరించి, ఉజ్జేషం = జయమునొందుచున్నాను.

తా॥ అగ్నిమొదలగు ననేక నామములచే బ్రహ్మసాధు భగవంతునియొక్క ఉత్కర్షణను ధ్యానించి పాపరూపశత్రువు నతిక్రమింపి బ్రహ్మనందము నొందుచున్నానని తాత్పర్యము.

వివరణము. “అగ్నిపోవ అగ్నిపోవఇంద్రాగ్ని ఇంద్రమహేంద్రస్వీష్టకృత్” అనుపదములు భగవత్పరమైవమగు అదివరకు వ్రాసియుండుటవలన వాటినిగురించి తిరిగినిచ్చుట వ్రాయలేదు. ఏకవచనద్వివచనములు భగవంతునికి ఉపయోగించుటను గూర్చి పుట ౫౯ చూడుము.

విభా॥ “యస్మిన్కాలే హూతా సూక్తవాకం పఠకాగ్నిరిదగ్ హవిరజపతావీవృథతమహూజ్యాయోఽకృతేత్యాదీని తత్తద్దేవతాస్సూరకాశి వాక్యాని పఠతి తస్మిన్కాలేఽభ్యర్చ్యర్చజమానం తత్తద్దేవతాః పయాణి ఉజ్జితవాక్యాని వాచయేత్ |

జయమును, అను = అనుసరించి, ఉజ్జేషం = ఉత్కర్షణజయమునొందుచున్నాను॥ ౪॥ అహం = నేను, అగ్నిపోవయోః = అగ్ని-చంద్రులయొక్క, ఉజ్జితం-అను = జయముననుసరించి, ఉజ్జేషం = జయించుచున్నాను॥ ౫॥ ఇద్వాగ్నియోః = ఇద్వాగ్ని-అను = జయముననుసరించి, ఉజ్జేషం = జయించుచున్నాను॥ ౬॥ అహం = నేను, ఇద్వాగ్నియోః = ఇద్వాగ్ని-అను = జయముననుసరించి, ఉజ్జేషం = జయించుచున్నాను॥ ౭॥ అహం = నేను, మహేష్వాగ్నియోః = మహేష్వాగ్ని-అను = జయముననుసరించి, ఉజ్జేషం = జయించుచున్నాను॥ ౮॥ అహం = నేను, స్వీష్టకృతః = స్వీష్టకృత్ అనునగుల, అగ్నేః = అగ్నియొక్క, ఉజ్జితం-అను = జయముననుసరించి, ఉజ్జేషం = జయించుచున్నాను.

వి॥ అగ్నిరిదగ్ హవిరజపతావిమొదలుగాగల(౮)వాక్యములను హూతచెప్పుచుండగా యజమానుడు ఈమంత్రములను (౮) తిని జెప్పి బర్హిర్హోమములను వరుసగా నభిమన్త్రించవలయును.

అమావాస్యాయాం పౌర్ణమాస్యాంవా యాంయాం దేవతాం యజతి తద్విష్ణునతి
క్రమ్య తదనుసారేణ సూక్తవాకభాగా ఉజ్జితిభాగాశ్చ ప్రయోక్తవ్యాః | పాఠస్తు |
అగ్నేరహమజ్జితిమనూజ్జేషమితి | అజ్యభాగాదేవోగ్ని హావి సేవిత్వా తేన హవిషా
పృష్టో యజ్ఞవిరోధినోఽనురాదీనభిభవన్తుత్కృష్టం జయం ప్రాప్తవాక్ | తదీయాం
తామజ్జితిమనుయజమానోహం పాపయాపం నైరిణమభిభవన్తుత్కృష్టం జయం ప్రా
ప్తోస్తి | ఏషం సర్వత్ర యోజ్యం || ” [పుట ౭౪౩]

బ్రాహ్మణః || “అగ్నేరహమజ్జితిమనూజ్జేషమిత్యాహ | దర్శపూర్ణమాసయోరే
వదేవతానాం యజమాన ఉజ్జితి మనూజ్జయతి | దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం భ్రాతృవ్యా
నపనుడతే || ” (౧- ౭- ౪)

ఈమన్త్రము శుక్లయజుస్సంబంధముల పఠింపబడుచున్నదనగ, “అగ్నిషోమ
యోరుజ్జితి మనూజ్జేషమ్ | వాజస్యమాప్రిసవేనపోహమి | అగ్నిషోమా తమశనుద
తాం | యోఽస్మాకద్వేష్టి యజ్ఞవయంద్విష్టో వాజస్యైసత్ప్రిసవేనాపోహమి | ఇం
ద్రాగ్నోరుజ్జితి మనూజ్జేషం వాజస్యమాప్రిసవేనపోహమి | ఇంద్రాగ్ని తమపను
దతాం | యోఽస్మాకద్వేష్టి యజ్ఞవయం ద్విష్టో వాజస్యైసత్ప్రిసవేనాపోహమి || ”
(౨- ౧౫- పుట ౨౭)

ఆపస్తంబ శ్రౌత శ్లోక శ్లో || “అగ్నేరహ మజ్జితి మనూజ్జేషమితి యథాలింగం
సూక్తవాకదేవతాః || ” (౪- ౧౨- ౪- పుట ౨౧౦)

౩ || మం॥ ౧ || వాజస్య మాప్రిసవేనోద్ద్రాభేణోదగ్రిభీత్ || ౨ || అ

థాసపత్నాన్ ఇన్ద్రోమే నిగ్రాభేణాధరాన్ అకః || ౩ || ఉ

ద్ద్రాభిశ్చ నిగ్రాభిశ్చ బ్రహ్మదేవా అవీవృధన్ || ౪ || అ

థాసపత్నాన్ ద్రాగ్నిమేవిషూచీనాన్వ్యసృతామ్ ||

ప॥ ౧ || వాజస్య మాప్రిసవేన ఉత్- గ్రాభేణ ఉత్ అ

గ్రిభీత్ || ౨ || అథ సపత్నాన్ ఇన్ద్రోమే ని- గ్రాభేణ

[- - -]

[- - -]

అధరాన్ అకః ॥ ౩॥ ఉత్ - గ్రాభమ్ చ ని - గ్రాభమ్ ।

చ । బ్రహ్మ దేవాః । అవీవృధన్ ॥ ౪॥ అథ సపత్నాన్ । ఇ

న్ద్ర - అగ్ని మే విషూచీనాన్ । వి అస్యతామ్ ॥

జ్ఞానార్థము

(పుట ౨౦౧) చూడుము.

కర్తార్థము.

(పుట ౨౦౧) చూడుము.

వి॥ జహం అనిన్ని, ఉపభృత్ ఆనిన్ని, పేరుగల పాత్రలను రెండింటిని ఉద్దేశించి ఆధ్వర్యుడు పుట ౨౦౧ మొదలు ౨౦౪ వరకు మంత్రములలో జెప్పినక్రియలు జేయుచుండగా ఈ (౨) ఋక్కులను యజమానుడు జపించవలయును.

వివరణము. ఈ ఋక్కులయందు వాజశబ్దముండుటచే వాజవతీ అనుపేరుచే వ్యవహరింపబడుచున్నది. మొదటి ఋక్కునందు వాజశబ్దముండుటచేత అది వాజవతీ అనిన్ని దానిని సంబంధించియుండుటచేత రెండవదికూడా ఆపేరుగలదనిన్ని ఆధ్వర్యుడు శాండయందు జెప్పబడినది.

వి॥ భా॥ “ఇంద్రో వాజస్యాన్నస్య ప్రసూతినిమిత్రేన సుచ ఉర్ధ్వగ్రహణేన మాముదగ్రభీత్ । ఉత్కర్షం ప్రాపితవాక్ । అథ సుచోస్య క్కారేణ మమ సపత్నాక్ అధరాస్య క్కృతానకరోత్ । దేవాబ్రహ్మ పరివృథం సుచో రుద్ధ్రాహ నిగ్రాహరూపం కర్తవ్యయమవర్థయక్ । అధేంద్రాగ్నిమమ సపత్నాక్ । విషూచీనాక్ సర్వతః పరాయమానాక్ । వ్యస్యతాం వినాశయేతాం ॥ ”

బ్రాహ్మణము॥ “వాజవతీభ్యాం పూహత్యన్నంనై వాజోన్నమేవావరుంధే ద్వాభ్యాం ప్రతిష్ఠిత్యై యోనై యజ్ఞస్య ద్వోదోహశా విద్వాక్ యజత ఉభయతవివయజ్ఞండుపే॥” (౧, ౭, ౪)

ఆపస్తంబశ్రౌతసూ॥ “ఉభౌ వాజవత్యౌ జపతః॥ ” (౪, ౧౨, ౨ పు ౨౦౧)

౪॥ మం॥ ౧॥ ఏమా అగ్నన్నాశిషః॥ ౨॥ దోహ కామా ఇన్ద్రవన్తో

వనామహే॥ ౩॥ ధుక్షీమహే ప్రజామిషమ్॥

ప॥ ౧॥ ఆ ఇమాః అగ్నీన్ ఆ శిషః॥ ౨॥ దోహ- కామాః ।

ఇన్ద్ర- వన్తః వనామహే॥ ౩॥ ధుక్షీమహే ప్ర- జామ్ ।

ఇషమ్॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

౧॥ ఇమాః=ఈ, ఆశిషః=ఫలములు, (నన్ను) ఆ + అగ్నీన్=పొందుగాక॥
౨॥ [మేమున్ను] దోహకామాః=సారగ్రహణమును కోరుచున్నవారమై, ఇన్ద్రవన్తః=ప్రతిపక్షుడగు భగవంతుడుగలవారమాకుంచున్న, వనామహే=భగవంతుని సేవించుచున్నాము॥ ౩॥ ప్రజాం=సంతానమును, ఇషః=ఇష్టమగుచున్న, (అమృతమును) ధుక్షీమహే=పొందుదుముగాక॥

తా॥ అన్తర్యాగఫలములు మాకు లభించవలయునని భగవంతుని సేవించుచు అమృతసారమును గ్రహించుదుమని తాత్పర్యము.

౧॥ ఇమాః=ఈ, ఆశిషః=ఆశీర్వచనములు, ఆ + అగ్నీన్=[నన్ను]పొందుగాక॥ ౨॥ దోహకామాః=ఆయుదోహకమును, కోరుచున్న (మేమున్ను) ఇన్ద్రవన్తః=ప్రతిపక్షుడగు ఇన్ద్రుడుగలవారమై, వనామహే= (ఇన్ద్రుని) సేవించుచున్నాము॥ ౩॥ ప్రజాం=సంతానమునున్న, ఇషః=ఇష్టమగు (అన్నాదికమునున్న) ధుక్షీమహే=పొందుదుముగాక.

వి॥ హోతృ, ఆశాస్త్రేయం యజమానోసా=నమోదేవేభ్యః॥ ౩-౫-౧౦ ఆనుమాక్తవాక వాకములను జెప్పుచుండగ ఈమన్త్రమును యజమానుడు పఠించవలయును.

వివరణము॥ “దోహకామాః” అనగ, ఆయురాదిదోహంకామయమానాః॥ ఆని విద్యారణ్యమునందు జెప్పబడినచున్న శాశ్వతాయువును అనగ, సాశేము లేకపోవుటను సంపాదించుటకొరకు కోరుచున్నవారము అని గ్రహించందగినది.

వి॥ భా॥ “యస్మిన్కాలే హోతా సూక్తవాకంపఠత్ ఆశాస్త్రే యం యజమానోసావిత్వాదివాక్యముచ్చారయతి॥ తస్మిన్కాలేఽభ్యర్చ్యర్పణమానం । ఏమాఅగ్నిన్నిత్యాది యజ్ఞదోహమంత్రం వాచయతి । సూక్తవాకే ఆయురాశాస్త్రే సప్రజాప్త్యమాశాస్త్ర ఇత్యాదయ ఆయురాద్యాశిష స్సమామ్నాతాః॥ ఇమాఆశిషః॥ అగ్నీన్ । మాం

ప్రత్యాగచ్ఛంతు వయమప్యాయురాదిదోహం కామయమానాః తత్ఫలప్రదేనేంద్రేణ
యుక్తత్వాదింద్రవంతః తమింద్రం వనామహే భజామహే। తేనభజనేన పుత్రపౌ
త్రాదిప్రజాంఽఇమంఽ ఇవ్యమాణమన్నాయురాదికం ఘక్షీమహి। కామధేనుసదృశీమి
ష్టదేవతాం మహ్యస్త॥ ” (పు ౨౪౪)

బ్రాహ్మణము॥ “ఏమాఽగ్న్యన్నాశిషో దోహకామాఇతిగ్న్యస్తతా ఏవ దేవతా
మహేఽఘోడభయతివ యజ్ఞంబుహే। పురస్తాచ్ఛోపరిష్టావృ॥” (౧, ౭, ౪)

ఆపస్తంబశ్రోత సూ॥ “యదాచాశ్యహేతా నామగ్న్యేయా దధబ్రూయా
దేమాఽగ్న్యన్నాశిషో దోహకామాఇతి॥” (౪, ౧౨, ౫ పు ౨౧౯)

౫॥ మం॥ ౧॥ రోహితేన త్వాగ్నిర్దేవతాం గమయతు॥ ౨॥ హరి

భ్యావైష్ణవో దేవతాం గమయతు॥ ౩॥ ఏతశేన త్వానూ

ర్యో దేవతాం గమయతు॥

౪॥ ౧॥ రోహితేన త్వా అగ్నిః దేవతామ్ గమయతు॥ ౨॥ హ

రి భ్యామ్ త్వా ఇన్ద్రః దేవతామ్ గమయతు॥ ౩॥ ఏ

తశేన త్వా సూర్యః దేవతామ్ గమయతు॥

క్షానాశ్శము.

కర్తార్థము.

౧॥ అగ్నిః=అగ్ని, రోహితేన=రో
హితమగు నామముగల వాహనముచేత,
త్వా=నిన్ను, దేవతామ్=స్వర్గమును,
గమయతు=పొందించుగాక॥ ౨॥ ఇ
న్ద్రః=ఇంద్రుడు, హరిభ్యాం=హరులను
పేరుగలవాహనములచేత, త్వా=నిన్ను,
దేవతాం=స్వర్గమునుపొందించుగాక॥
౩॥ సూర్యః=సూర్యుడు, ఏతశేన=ఏత
శమను నామముగల వాహనముచేత,

౧॥ (ఓషస్తరమా) అగ్నిః=అగ్ని,
రోహితేన=తనసంబంధమైన ఆశ్వముచే
త, త్వా=నిన్ను, దేవతామ్=సూక్తవా
కమందు జెప్పబడిన దేవతను, గమయ
తు=పొందించుగాక॥ ౨॥ ఇంద్రః=ఇం
దుడు, హరిభ్యాం=ఆశ్వములచేత,
త్వా=నిన్ను, దేవతాం=దేవతను, గమ
యతు=పొందించుగాక॥ ౩॥ సూర్యః=సూ
ర్యుడు, త్వా=నిన్ను, ఏతశేన=ఆ

త్వా=చిన్న, దేవతా=స్వర్గలోకము
ను, గమయతు=పొందించుగాక.

తా|| అగ్ని మొదలగు పేరులుగల భ
గవంతుడు యజమానుని స్వర్గమునుపొం
దించుగాక.

శ్వముచేత, దేవతా=దేవతను, గమ
యతు=పొందించుగాక.

వి|| అగ్నిధృతి పుస్తరమును అగ్ని
లో పేయుచుండగా యజమానుడు
ఈ [౩] మంత్రములచేత అనుమంత్రించ
వలయును.

వివరణము|| “సువర్గం లోకం గమయతి” అనుబ్రాహ్మణముననుసరించి “దేవ
తాం ” అనుపదముకు స్వర్గలోకమని యర్థమును వ్రాయడమైనది.

వి||భా|| “రోహితహర్షేతశశ్వా అగ్నిండ్రసూర్యాణా మశ్వానభేదభతే| పే
పుస్తర తైరశ్వైరగ్న్యదయస్త్రాం సూక్తవాకోక్తాం తాంతాం దేవతాం గమయం
తు|| ” (పు ౭౪౪)

బ్రాహ్మణము. “రోహితేనత్వాగ్నిద్వేవతాం గమయత్విత్వాహితేనై దేవాశ్వా
యజమానః పుస్తరోయదేతైఃపుస్తరం పుహరతి దేవాశ్వైరేవ యజమాన్ సువ
ర్గం లోకంగమయతి||” (౧, ౭, ౪)

అపస్తంబశ్రోతసు|| “రోహితేనత్వాగ్నిద్వేవతాం గమయత్విత్వేతైః పృథివం
త్రమగ్నిధా పుస్తరం పృప్రీయమాణం|| ” [౪, ౧౨, ౭ పు ౨౧౯]

పుస్తరమనగ- “తత్రప్రీకృతేష్టా చతస్రీ దర్భముష్టయశ్చిద్యంతే పృథమా
దర్భముష్టిర్మంత్రైస్సంస్కృతా పేద్యాం జహవాః యస్యాం నిధీయతే| విధృతిసంజ్ఞ
కయోరుదగగ్రియోర్దర్భయోరుపరి| యాచ ప్రిగగా స్థాపితా భవతి సా పుస్త
రణత్యుచ్యతే||” శ్రౌతపదార్థనిర్వచనం|| ౮౭- (పు ౧౫)

౬|| మ|| ౧|| వితే ముంచామి రశనాః|| ౨|| విరశ్శీన్|| ౩|| వియో

క్తా|| ౪|| యాని పరిచర్తనాని|| ౫|| ధత్తా దస్తాసు ద్వివి

ణం|| ౬|| యచ్చభద్రమ్|| ౭|| పృణోబూతా ద్భాగధా

ద్దేవతాసు||

ప॥ ౧॥ వి॥ తే॥ మంచామి॥ రశనాః॥ ౨॥ వి॥ రశ్మీన్॥ ౩॥ వి॥ యో

క్త్రా॥ ౪॥ యాని॥ పరిచర్తనాని॥ ౫॥ ధత్తాత్॥ అస్తాసు॥

ద్యవిణమ్॥ ౬॥ యత్॥ చ॥ భద్రమ్॥ ౭॥ ప్ర॥ నః॥ బూ॥

తాత్॥ భాగ-ధాన్॥ దేవతాసు॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ తే=నీసంబంధమగు (అనగ) ని
న్ను తెలుసుకొనుటకు ప్రతిబంధములగు,
రశనాః= బంధములను, విముంచామి=
విప్పుచున్నాను॥ ౨॥ తే=నీయొక్క, ర
శ్మీన్=పగ్గములను, విముంచామి=విప్పు
చున్నాను॥ ౩॥ వియోక్త్రా=బంధనరజ్జు
వును, విముంచామి = విప్పుచున్నాను॥
౪॥ యాని-పరిచర్తనాని = విబంధవిశే
షములు గలవో (వాటిని) విముంచా
మి=విప్పుచున్నాను॥ ౫॥ అస్తాసు=మా
విషయమై, ద్రవిణం = విభ్యాధనమును
న్ను, యచ్చభద్రం=విమంగళముగలదో
దానినిన్ని, ధత్తాత్=ఇచ్చుగాక॥ ౬॥ దేవ
తాసు=జ్ఞానులవిషయమై, భాగధాన్ =
సేవించుచున్న, నః = మమ్మునుగూర్చి,
ప్రబ్రూతాత్=తెప్పుగపలుకుము.

తా॥ స్వర్గమును పొందించెడి నీసం
బంధమగు తేజస్సుకు ప్రతిబంధకములైన
విషయాదిబంధములను విప్పుచున్నాను.

కర్తార్థము-

౧॥ (ఓయన్నీ) తే=నీయొక్క, రశ
నాః= (పరిధిరూపమైన) బంధములను,
విముంచామి=విప్పుచున్నాను॥ ౨॥ తే=
నీయొక్క, రశ్మీన్ = పగ్గములను, వి
ముంచామి = విప్పుచున్నాను॥ ౩॥ యో
క్త్రా= బంధరజ్జువులను, విముంచామి=
విప్పుచున్నాను॥ ౪॥ యాని = ఏ, పరి
చర్తనాని = రజ్జువిశేషములు గలవో,
[వాట్లను] విముంచామి=విప్పుచున్నాను॥
౫॥ అస్తాసు = మావిషయమై, ద్రవి
ణమ్=ధనమును, ధత్తాత్=ఇచ్చుగాక॥
౬॥ యత్ = ఏ, భద్రం=మంగళముగల
దో[దానినిన్ని] ఇచ్చుగాక॥ ౭॥ దేవతా
సు= దేవతలవిషయమై, భాగధాన్=
హవిస్సును ఇచ్చుచున్న, నః= మమ్మును
గూర్చి, ప్రబ్రూతాత్=తెప్పుగపలుకుము.

వి॥ అధ్వర్యుడు పరిధులనుతీసివేయు
చుండగా ఈమంత్రముచేత యజమాను
డు ఆసుమంత్రించవలయును.

వివరణము॥ “భాగధాన్” భాగమునుధరించుచున్న- అనగా- భజన జేయు
చున్న- భాగః అనగా- భజనీయమని విద్యారణ్యులవారు పరాశరస్మృతియొక్క ఆ
చారకాండ ద్వితీయాధ్యాయము ౧౧౯ పుటయందు చెప్పినారు.

వి॥ భా॥ అంకశ్చర్యురంతురారోహణీమమశ్వం రశనాదిభిస్సర్వతో బాహుతి॥
తత్ర రశనాశ్చక్షేప సలాయనదాద్ధ్యాయ ఉపరేబభ్యమానా తంతుమయీ వర్తమయీ
వా కహ్యైభిధీయతే॥ రక్షితశ్చక్షేప ఆశ్వముఖే సంలగ్నో హస్తేనాశ్వనియనునాథో రజ్జు
విశేషఉచ్యతే॥ యోక్తృశ్చక్షేప ఆశ్వంస్త్రమ్భేబద్ధముపయంతో రజ్జువిశేషః॥ సలాయన
స్య పురతిః పృథ్వతశ్చ ఆపసరణం వారయితుం ఉరఃపుచ్చాదౌ బంధనోపయంతార
జ్జువిశేషః పరివర్తనశ్చక్షేపోచ్యతే॥ ఆశ్వపదగ్నేః పరిధయోరశనాదిస్థానీయాః హే
ఆగ్నే తవబంధనహేతుకా పరిధియాపాత్రశనాదీక ముఖ్యామి॥ తద్విమోశేనసంతు
ప్తస్త్ర్యం ఆస్తాసు ద్రవిణం ధేహి॥ యచ్చాన్యద్యద్రవమన్నపానాదికం తదప్యస్తాసు
ధేహి॥ అస్తదీయహవిర్భుతు దేవతాసు ధాగధాక హవిఃప్రదాన్ ఆస్తాన్ప్రకర్షేణ
బూహి॥ ” (పుట ౭౪౫)

బ్రాహ్మణము॥ “అతేముఖ్యామి రశనా విరక్షినిత్యాహృషవా అగ్నేర్విమోక
స్తేనైవైవ సం విముంచతి॥ ” ౧- ౭- ౪.

ఆశస్త్రంబశ్రో॥ సూ॥ “అతేముఖ్యామితిపరిధిమవిమచ్యమానేమ॥ ” ౪-౧౨.౯.

విద్యారణ్యద్రుకారము ౧ వ మంత్రమును ౩ మంత్రములుగను, ౨ వ మంత్ర
మును ౨ మంత్రములుగను, ౩ వ మంత్రమును ౨ మంత్రములుగను, ౫ వ మంత్ర
మును ౩ మంత్రములుగను చెలుసుకొనవలయును.

కావున ఆశస్త్రంబశ్రో॥ సూ॥ ననుసరించి ఆయామంత్రములను కలిపి వ్రాసెన
ను నినియోగ సంగ్రహముననుసరించి ఈ మంత్రమువద్ద ౧౯ అంక మేయబడినది.

౧౯॥ ము॥ ౧॥ విష్ణోశ్చంయోరిహస్తేవయ్యజ్యాయా యజ్ఞేన పృతిస్తాం

గమేయమ్॥

ప॥ విష్ణోః శం- యోః॥ అహమ్ దేవ- యజ్యయా॥ యజ్ఞేన॥ ప్ర

తి- స్థామ్ గమేయమ్॥

జ్ఞానార్థము.

కర్తార్థము.

౧. శంయోః = సుఖప్రదుడగు, వి
ష్ణోః = భగవంతుని యొక్క, దేవయజ్య
యా = దేవపూజచేత, (నేపించుచున్న)

౧. విష్ణోః = వ్యాపకుడైన, శం
యోః = బృహస్పతిప్రతునియొక్క, దే
వయజ్యయా = దేవయజ్ఞముచేత (యా

అహం=నేను, యజ్ఞే=కూచదేవుడు, యజ్ఞే=సోమమును, గమేయం=పాండు మునుగాక.

తా|| నేనెయు భగవదాధానము భగవంతునికొరకు పరిపూర్ణమై నాకుమ నోనిశ్చయఫలమును గలుగజేయవలయు ననిప్రార్థన.

గమేయేయమును, అహం=నేను, యజ్ఞే=సంపూర్ణమును చేతి, (ఆత్మిన్న చాస్త్ర) ప్రతిష్ఠాం=ఫలమును, గమేయం= పాండునుగాక.

వి|| తచ్చంయోరావృణీమహే అను శంయువాకమును హోతచేష్టగా య జమానుడు ఈమంత్రముచేత అను మం త్రించవలయును.

వి.భా|| “శంయుశ్చస్సఖమిశ్రం బృహస్పతిపుత్రం బూతే| తే శంయుమ్బృ హాన్సత్యమితి బ్రాహ్మణోక్తే||” (సం- ౨- ౬- ౧౦- 3) సచ బహుకార్యేషు బ్యాప్నువన్ విష్ణురిత్యుచ్యతే| తస్య పరితోషహేతుత్వా త్పరిధిప్రహరణం తదీయా యాదేవయజ్ఞా తయా యజమానోహం కృత్స్నయజ్ఞేన నిష్పన్నం ప్రతిష్ఠా ఫలం గమేయం ప్రాప్నుయామ్|| (పుట ౨౪౫)

బ్రాహ్మణము|| “నిష్టోక్తంయోరహం దేవయజ్ఞయా యజ్ఞేనప్రతిష్ఠాం గమే యమిత్యాహ| యజ్ఞోవై విష్ణుర్నష్టనివాన్తతః ప్రతిత్వతి||” ౧- ౨- ౪.

ఆపస్తంబశ్రో||సూ|| “నిష్టోక్తంయోరితి శంయువాకే||” [౪- ౧౨- ౧౦- పుట ౨౨౦]

౨౦||మం||౧|| సోమస్యాహద్దేవయజ్ఞయా సురేతారేతోధిషీయ||

ప|| ౧|| సోమస్య| అహమ్! దేవ-యజ్ఞయా! సు-రేతాః| రే

తః| ధిషీయ||

జ్ఞానాగ్రము.

౧. సురేతాః=యోగ్యులను రేతస్సు గల, అహం=నేను, సోమస్య=భగవం తునియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూ జచేత, రేతః=రేతస్సును, ధిషీయ = భ రించజేయునుగాక.

కర్తాగ్రము-

౧. సురేతాః=యోగ్యులగు రేత స్సుగల, అహం=నేను, సోమస్య=చం ద్రునియొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవ యజనముచేతి, రేతః=రేతస్సును, ధిషీ య=భరించజేయుదునుగాక.

తా॥ “ఆధత్రయోవాలోక” అను
నదిమొదలుగాగల [౧-౧-౧౦పు౧౩]
యండుదహరింపబడిన ప్రమాణములవల
న మనుష్యులొకములను జయించేసిమిత్త
ము ముముక్షునకు పుత్రఫంతానమావశ్య
కమగుటచేత అండునగూర్చి భగవంతు
ని పొందించుచున్నాడు.

వి॥ ఆప్యాయస్వసమేతుసస్తేసయాన్
సేతనుమంత్రములను హేమాత చెప్పుచుండ
గా అభ్యర్చునిచే జేయబడిన పత్ని సరి
యాజహేమామమును యజమానుడు ఈ
మంత్రముచే ననుమంత్రించవలయును.

వివరణము॥ సోమః! మహాఽభిషవే! స్వా! ఆర్తిస్తు సహుదృశీ॥ ఉ॥ ౧- ౧౩ ౭॥
ఇతిమక్॥ సూయతే సోమః! ఆనివేదనఘంటు॥ (౫- ౫- త్రుట ౪౮౩) అనగ అమృ
తరూపుడగు భగవంతుడు! విష్ణు సహస్రనామము! సోమపోమృతపసోమః॥ శ్లో॥ ౬౭॥
నా, ౬౦౩॥ సోమశబ్దమునకు శ్రీరామానుజఘాద్యము॥ సోమః! సోమశబ్దో హ్యమృ
తవాచి। తృతీయస్యామితోదీవిసోమఆసీదితివత్॥ పరాయాతము- కాం- ౩- ౪- ౨-
అ ౧ నుచాకమునందుండు సోమశబ్దమువలెను అమృతమును బోధించుచున్నదని తా
త్పర్యము.

వి॥ భా॥ “చతుర్థాం పత్ని సంయాజానాం క్రమేణ సోమస్తస్త్విహాదేవపత్నో వి
గృహపత్యగ్నిరితి చతస్రోదేవతాః। తత్ర సోమస్య రేతోధారణాభియానిత్వా త్రదీ
యయాగేనాహం రేతో ధిషీయ ధారయేయం। ద్వివిధంహిరేతః బధ్యమత్పాదకశ్చ
తత్ర బధ్యవ్యావృత్తయే సురేతాఇతి విశేష్యతే॥ ” (పుట ౭౪౫॥)

బ్రాహ్మణము॥ “సోమస్యాహ ద్వేవయజ్ఞయా సురేతా రేతోధిషీయేత్వాహ।
సోమోవై రేతోధాస్తేనైరరేతఆత్తన్ధతే॥ ” ౧- ౭- ౪॥

అపస్తంబశ్లో॥ సూ॥ “సోమస్యాహద్వేవయజ్ఞయా సురేతారేతో ధిషీయేతి।
యథాలింగం పత్ని సంయాజాన్ హుతంహుతం అనుచుంతునెత్తే॥ ” [౪, ౧౩, ౧
పుట ౨౭౦]

౨౧॥ మ॥ ౧॥ త్వష్ట రహ ద్వేవయజ్ఞయా పశూనాన్ చూపం పు

షేయమ్॥

ప॥ ౧॥ త్వష్టః! అసామ్ దేవ- యజ్ఞయా । పశూనామ్ । చూ

షమ్ । పుషేయమ్॥

జ్ఞానార్థము

౧. అహం=నేను, త్వష్టః=బ్రహ్మ యొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవపూజచేత, పశూనాం=ప్రాణులయొక్క, రూపం=ఆకృతిని, పుష్యేయం=పోషించుదునుగాక.

తా॥ పూర్వమంత్రమందు జెప్పబడిన కారణములచేత పుత్రసంతానమును గూర్చి విశేషించి ప్రార్థించుచున్నాడు.

కర్తార్థము-

౧. అహం=నేను, త్వష్టః=బ్రహ్మ యొక్క, దేవయజ్ఞయా=దేవయజనముచేత, పశూనాం=ప్రాణులయొక్క, రూపం=ఆకృతిని, పుష్యేయం=భరింతునుగాక.

వి॥ ఇహత్వస్థైరం- తన్న స్తురీపం! అనుమంత్రములచే జేయబడిన పత్నీసంయాజహోమమును ఈమంత్రముచేయజమానుడనుమంత్రించవలయును.

వి॥ ఛా॥ “త్వష్టా తునిషక్తంరేతః! పశ్వాదరూపేణ వికారయతే! అత స్త ద్భ్యాగేన పశురూపం పుష్యేయం పుష్యాసం॥” (పుట ౭౪౫)

ప్రాచక్షణము॥ “త్వష్టరహస్థేవయజ్ఞయా పశూనాగ్ రూపం పుష్యేయ మిత్యాహ! త్వష్టావై పశూనాం మిథునానాగ్ రూపకృ త్తేనైవ పశూనాగ్ రూప మాత్మన్యత్రై॥” ౧- ౭- ౪॥

ఆపస్తంబశౌ॥ సూ॥ పూర్వమంత్రమందు చూడుము.

౨౧॥ మం॥ ౧॥ దేవానామ్పత్నీ రగ్నిర్గృహపతిర్యజ్ఞస్యమిధునమ్॥

౨॥ తయోరహస్థేవయజ్ఞయామిధునేన ప్రభూయాసమ్॥

ప॥ ౧॥ దేవానామ్ పత్నీః అగ్నిః గృహ- పతిః యజ్ఞస్య మి

ధునమ్॥ ౨॥ తయోః అహమ్ దేవ-యజ్ఞయా మిధునే

న ప్రభూయాసమ్॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ గృహపతిః=గృహపతియగు, అగ్నిః=అగ్ని, దేవానాం = దేవతలయొక్క, పత్నీః=పత్నులను, (కలుసుకొని)

కర్తార్థము.

౧॥ గృహపతిః=గృహపతియగు, అగ్నిః=అగ్ని, దేవానాం = దేవతలయొక్క, పత్నీః=పత్నులను, [కలుసుకొని]

యజ్ఞస్య=యాగముకు, మిథునం=మిథునము॥ ౨౩ మిథునేన = మిథునముచేత, (జేయంబడిన) తయోః=చారియొక్క, దేవయజ్ఞయా = దేవపూజచేత, ప్రభూయాసమ్ = ఉత్కృష్టమగునుగాక.

తా॥ శ్రీపురుష కళలచేత పూడ్చుట గు భగవంతుని శ్రీపురుషభాగములుగల నేను పూర్ణమగు పూజ చేయుచున్నాను గనుక నాకు ఔత్కృష్టమును కలుగ జేయవలయునని ప్రార్థన.

యజ్ఞస్య=యజ్ఞమునకు, మిథునం=ద్వంద్వము. ౨॥ తయోః=వార్తయొక్క, దేవయజ్ఞయా = దేవయజ్ఞముచేత, అహం=నేను, మిథునేన=మిథునముచేత, ప్రభూయాసం=అగుదునుగాక.

వి॥ దేవానాంపత్నీరుశతీ. ఉతగ్నావియంతు. అగ్నిస్తోతా॥ వయమత్వాగృహపతే॥ అనునీమంత్రములచే జేయంబడిన రెండు సంయాజహూమముల నీమంత్రముచేత యజమానుడనుమంత్రించవలయును.

వి॥ భా॥ “మిథునత్వేనైర్ధర్మమేఽస్మిన్నేవమంత్రే తృతీయచతుర్థదేవతే సమస్యేతే॥ యాదేవపతోయశ్చగృహపతిరగ్నిస్తదుభయం మిళిత్యా యజ్ఞసంబంధి మిథునం॥ తదీయయాగేనాహమపి మిథునేన పుత్రపుత్రీరూపేణ ప్రకృష్టో భూయాసం॥” (పుట ౨౪౬)

చా॥ హ్మణము॥ “దేవానాంపత్నీ రగ్నిర్గృహపతిర్యజ్ఞస్య మిథునం తయో రహద్దేవయజ్ఞయా మిథునేన ప్రభూయాసమిత్యాహౌతస్సాద్వైమిథునాత్ప్రజాపతిర్మిథునేన ప్రజాయతే॥” ౧- ౨- ౪॥

ఆపస్తంబశ్రోత్రసు॥ పూర్వమంత్రము చూడుము.

౨౩॥ మం॥ ౧॥ వేదోఽసి॥ ౨॥ విత్తిరసి॥ ౩॥ విదేయ॥ ౪॥ కర్తా

సి॥ ౫॥ కరుణమసి॥ ౬॥ క్రియాసమ్॥ ౭॥ సనిరసి॥ ౮॥ స

నితాసి॥ ౯॥ సనేయమ్॥ ౧౦॥ ఘృతవన్త జుక్కులాయినగ్

రాయస్పృష్గ్ సహస్రీణం వేదోదదాతు వాజినమ్॥

ప॥ ౧॥ వేదః॥ అసి॥ ౨॥ విత్తిః॥ అసి॥ ౩॥ విదేయ॥ ౪॥ కర్తా॥ అ

సి॥ ౫॥ కరుణమ్ | అసి॥ ౬॥ క్రియాసమ్॥ ౭॥ ససి॥ అసి॥

౮॥ సనితా | అసి॥ ౯॥ సనేయమ్॥ ౧౦॥ ఘృత-వస్తమ్ |

కులాయినమ్ | రాయః | పోషమ్ | సహస్రిణమ్ | వేదః | ద

దాతు | వాజినమ్॥

జ్ఞానార్థము

కర్తార్థము.

౧॥ [పితృహృద్యా నీపు] వేదః = పొందగలదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ విత్తిః = పొందించేదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౩॥ [నేయ] విదేయ = పొందుదునుగాక. ౪॥ కర్త = క్రియాస్వరూపమగుదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౫॥ కరుణం = సాధనస్వరూపము, అసి = అగుచున్నావు. ౬॥ క్రియాసం = సత్కర్మలను జేయుదునుగాక. ౭॥ ససి = ఫలస్వరూపము, అసి = అగుచున్నావు. ౮॥ సనితా = ఇచ్చేదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౯॥ సనేయం = దానముచేయుదునుగాక. ౧౦॥ [మరియు] వేదః = ప్రాప్యమగునీపు, ఘృతవంతం = తేజస్సుగల, కులాయినం = ఆధారముగల, వాజినం = బ్రహ్మవిషయమైన, రాయస్సోపం = విద్యాధనసమృద్ధిని, దదాతు = ఇత్తువుగాక.

తా॥ భగవంతుని పొందించెడిదానపున్న సత్కర్మసాధనమున్న ఫలదాతపున్న అగు నిన్న పొందుచున్నానుగనుగదానము మొదలుగాగల సత్కర్మము

౧॥ (పితృహృద్యా నీపు) వేదః = వేదమును పేరుగలదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ విత్తిః = లాభమును కలుపజేసేదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౩॥ (నేయధనమును) విదేయం = పొందుదునుగాక. ౪॥ కర్త = కర్తవ్యముపేరుగలదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౫॥ కరుణం = సాధనమైనదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౬॥ (వేదీ సమృద్ధనము మొదలగుదానిని) క్రియాసం = చేయుదునుగాక. ౭॥ ససి = సని అనుపేరుగలదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౮॥ సనితా = యాగసాధనమగుధనమును ఇచ్చేదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౯॥ సనేయం = (బుద్ధిగాదుల కొరకుధనమును) ఇత్తునుగాక. ౧౦॥ (మరియు) వేదః = వేదమునుపేరుగల నీపు, ఘృతవంతం = తేజస్సుగల, వాజినం = అన్నసమృద్ధిగల, రాయస్సోపం = ధనపుష్టిని, దదాతు = ఇత్తువుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి ఆధ్వర్యము అంతరేదియందును వేదమును

లయంబు బ్రవర్తింపజేసి నన్ను భగవంతుని పొందించుమని బ్రహ్మవిద్యను పార్థించుచున్నాడు.

చవలయును, అంతర్వేదియందు వేదము నుంచగ యజమానుడిమంత్రమును పఠించవలయును.

వివరణము॥ ఇచ్చట వేదశబ్దము లాభార్థకవిదుల్ ధాతుపుకంటె కరణరూపార్థకమగుగాని లేక కర్తరూపార్థకమగుగాని అన్తఃపత్వయముచేత నిష్పన్నమైనదని వేదనిఘంటుయందుజెప్పబడినది. [౨- ౧౦- పుట ౨౨౩] అనగ భగవంతుని పొందించేది అనిగాని, లేక భగవంతుని బొందేనిమిత్రము పొందబడేది అనిగాని యర్థము. ఈమంత్రముయొక్క ౧౧-వవాక్యము ఋక్కు.

వి॥భా॥ “వేదోసిత్యస్యవాక్యస్య అర్థోవిత్తిరసీత్యనేన స్పష్టిక్రియతే। హేదర్భమయ త్వం వేదనామాసి। తస్యనామ్నోఽయమర్థః । విత్తిర్ద్వైవ్యలాభసాధనమితి। ఆతస్త్యత్ప్రీసాదేనాహం ధనం విదేయ లభేయ। తత్తవోపరి వ్యాఖ్యేయం కర్తాసి కర్తనామకమసి తస్యవ్యాఖ్యానం కరుణమసీతి। క్రియతేనేనేతికరుణం వేదీ సమ్మర్జన భక్తిద్యూహనాదిసాధనమిత్యర్థః। ఆతస్త్యయాసమ్మర్జనాదికం క్రియాసం తథా త్వం సనిరసి సనినామాసి। తద్వాక్యఖ్యానం సనితాసీతి। ధనస్య దాతాసీత్యర్థః। ఆతస్త్యత్ప్రీసాదేన సనేయం ధనమృత్విగాదిభ్యోదేయాసం । కిచ్చ భవాత్ మహ్యం రాయస్సోషం ధనపుష్టిందదాతు। కీదృశం ఘృతవంతం ఘృతాదిభోజనసాధన సమృద్ధిం కులాయిసం। నివాసహేతుబహుగృహాపేతం। సహస్రీణం సహస్రలక్షాదినం ఖ్యోపేతం వాజినం భోజ్యాన్నసమృద్ధిం॥ ” (౧- ౬- ౪॥ పుట ౭౪౬)

బ్రాహ్మణము॥ “వేదోసివిత్తిరసివిదేయేత్యాహ। వేదేనవై దేవా అసురాణాం విత్తంవేద్యమవిస్తతద్వేదస్యవేదత్వం+ కులాయిసగ్ రాయస్సోషగ్ సహస్రీణం। వేదోదదాతు। వాజినమిత్యాహ। ప్రసహస్రం పశూనాబ్జోత్యాస్య ప్రజాయాం వాజీ జాయతే। యఏవంవేద॥ ౧- ౭- ౪॥ వేదిద్వేపేభ్యోనిలాయతే। తాంవేదేనాన్వవిస్తత్। తదేనం పృతిష్ఠాసయతీతి। వాతాద్వా అధ్వర్యుర్యజ్ఞం ప్రియక్షే॥ ” ౩, ౩, ౯॥

ఈమంత్రము శుక్లయజుర్వేదమండలులబరింపబడుచున్నదనగ॥ “వేదోసి యేనత్వందేవ వేద దేవేభ్యో వేదో భవస్తేనమహ్యం వేదో భూయాః॥ ” [౨, ౨౧, పుట ౨౯]

మైత్రాయణీసంహితయందేటులనిన॥ “వేదోసివేదోమాఅభరత్య౩స్తోహం త్వప్రస్త్యం॥ ఘృతవంతం కులాయిసగ్ రాయస్సోషగ్ సహస్రీణం। వేదోవాజం దదాతు మే॥ ” (౧, ౪, ౩॥ పుట ౫౦)

అపస్తంబశ్రోతః సూ॥ “అంతర్వేదిపేదం నిశాయాభిమృశతి వేదోఽసీతి॥ ” ౪, ౧౩, ౫॥

ఈమంత్రమునకు ఇతరస్థలములయందు వినియోగమునుగూర్చి॥

అశ్వతాయనశ్రోతః సూ॥ “వేదమస్తే ప్రయచ్ఛత్యభ్యర్చ్యః॥” [౧, ౧౦, ౨॥ పుట ౫౩]

అనగ ఈమంత్రమును జెప్పి అభ్యర్చ్యుడు వేదమును హోతాకౌరకు ఇవ్వవలసినది.

అపస్తంబశ్రోతః సూ॥ “వేదోఽసీతి వేదం హోతా పత్యా ఉపధై త్రిపాశ్యతి॥ ” ౩, ౧౦, ౩॥

అనగ ఈమంత్రమును జెప్పి హోతా యజమానపత్నిని మూడుమాళ్లు స్పృశింపజేయవలసినది.

అశ్వలాయనశ్రోతః సూ॥ “వేదంపత్నై ప్రదాయవాచయే ధ్ధోతాభ్యర్చ్యర్వా వేదోసి ఋత్తిరసి విదేయకర్తాసి కరణమసి క్రియాసం సనిరసి సనితాసి సనేయమ్ | ఘృతవంతం కులాయిసం రాయస్పృషం సహస్రీణం వేదోదదాతు వాజినం యంబహవ ఉపజీవంతి యోజనానామసద్యసి తం విదేయ ప్రజాం విదేయకామాయత్వేతి॥ ” (౧, ౧౧, ౧॥ పుట ౫౪)

అనగ వేదమును యజమానపత్నికి యిచ్చి హోతాగాని, తేక అభ్యర్చ్యుడుగాని ఈమంత్రమును ఆమెచే పఠింపజేయవలయును.

కరుణం ఆనుచోట ఈమాత్రములో కరణం అని పఠింపబడుచున్నది.

విద్యారణ్యమునందు జెప్పబడిన వినియోగమాత్రము॥ వేదే యజమానంవాచయతి | వేదే నిహితే సతితి శేషః | అంతర్వేదిపేదం నిశాయేతి సూత్రాంతరే దర్శనాత్॥ [పుట ౭౪౬]

సూత్రాంతరము ఏదియైనది (పు ౪౮) యందున్న విద్యారణ్యమునుజూచి ఊహించదగినది. అదియేమన, ఇతిఉద్ధృతం యత్రద్వయోర్విశేషాభావ స్తత్రాస్యతరస్యైవ వినియోగ ఉదాహరిష్యతే॥

శాంఖ్యాయనసూ॥ “వేదోసి యేత్యం వేద దేవేభ్యో వేదోభవస్తేనాస్తభ్యం వేదవిధి | వేదోసి ఋత్తిరసి | విదేయం కర్తాసి కరణమసి క్రియాసం సనిరసి సనితాసి సనేయమ్ ఘృతవంతం కులాయిసం రాయస్పృషం సహస్రీణం | వేదోదదాతు వాజినమ్ | ఇతి వేదే పత్నిం వాచయతి॥ ” (౧, ౧౫, ౧౩)

ఈఅనువాకముయొక్క సామాన్యవిషయములు.

అత్ర వినియోగ సంగ్రహః.

ఒర్హిస్త్రిభి రనూయాజా న్మంత్రయే త్సుక్తవాకకం|
అగ్నే రిత్యష్టభిర్వాజద్వాభ్యాం పూహే త్సృజా తథా||
ఏమాన్యనామగ్రహణం రోహితే ప్రస్తరం త్రిభిః|
ఏతే పరిధిమోక్షంతు విష్ణోశ్శంశంయవాకకం||
త్రిభిస్సోమేతి సంయాజాన్ నేదోజీవాభిమర్శనం|
అనువాకే చతుర్థేస్త్రిక్ త్రయోవింశతిరీరితాః||

౧|| ఈయనువాకము కర్మరిత్యా “అనుయాజాదిశేషాహుత్యనుమంత్రణం||” అని చెప్పబడుచున్నది.

జ్ఞానరిత్యా ధ్యానమంత్రములని జెప్పబడును.

౨|| ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు.

శా ఖ లు.

కాతకసంహిత|| ౫, ౧, ౩, ౪.
వాజసనేయసంహిత|| ౧౭, ౬౩, ౬౪.
బౌద్ధాహుతి ము.
కాతకబౌద్ధాహుతి ము. ౩౨, ౩, ౪.
తైత్తిరీయబౌద్ధాహుతి ము. ౧, ౭, ౪, ౧, ౬.

క ల్ప ము.

అపస్తంబశ్రౌతసూత్రము. ౪, ౧౨,
౧, ౪, ౧౩, ౫.
ఆశ్వలాయనము. ౧, ౧౧, ౧.
శాంఖాయనము. ౧, ౧౫, ౧౩.

ఇతి ప్రథమకాండస్య పఠ్యప్రపాతకే

చతుర్థోనువాక స్సమాప్తః.

ఓమ్

మంత్ర భాగార్థః.

తైత్తిరీయసంహితాయాం ప్రథమకాండే

షష్ఠప్రపాతకే పంచమోనువాకః.

కాండముషిః- ప్రజాపతిః.

౧॥ మం॥ ఆ॒ప్యాయ॑తాం ధృ॒వా ఘృ॑తేన య॒జ్ఞం య॒జ్ఞమ్ప్రీ॑తిదే
 వ॒యద్భ్యః॑ సూ॒ర్యాయా॑ ఊ॒ధో॒ది॒త్యా ఉ॒ప॒స్థ ఉ॒రు॒ధా
 రా పృ॒థివీ॑ య॒జ్ఞే అ॒స్మిన్॥

ప॥ ఆ॒ప్యాయ॑తామ్ ధృ॒వా ఘృ॑తేన య॒జ్ఞమ్- య॒జ్ఞం॑ ప్రీ
 తి॑ దే॒వయ॑త్- భ్యః॑ సూ॒ర్యయాః॑ ఊ॒ధో॒ది॒త్యాః॑
 ఉ॒ప- స్థో॑ ఉ॒రు- ధా॒రా పృ॒థివీ॑ య॒జ్ఞే అ॒స్మిన్॥

జ్ఞానార్థము.

య॒జ్ఞంయ॒జ్ఞం॑- ప్రీతి=ప్రీతిపూజను
 గూర్చి, దే॒వయ॑భ్యః=దేవతలనుగూ
 నిచ్చగల, [ఇంద్రియములకొరకు] ధృ
 వా=ఆత్మ, సూ॒ర్యయాః॑=బ్రహ్మహ
 క్షయొక్క, ఊ॒ధో=ఆమృతస్థానమువ
 లెను, అది॒త్యాః॑=అఖండుడగుభగ
 వంతునియొక్క, ఉ॒ప॒స్థే=సమీపమందు
 న్నదై, ఉ॒రు॒ధారా॑=గొప్పధారలుగలిగి,
 పృ॒థివీ॑=వ్యాపించినదై, అ॒స్మిన్=ఈ,
 య॒జ్ఞే=అంతర్వాగమందు, ఘృ॑తేన=తే
 జన్నచేతను, ఆ॒ప్యాయ॑తాం=పూర్ణ
 మగుగాక.

కర్తార్థము.

య॒జ్ఞంయ॒జ్ఞం॑- ప్రీతి=ప్రీతిహిత
 నిగూర్చి, దే॒వయ॑భ్యః=దేవతలనుగూ
 ర్చి మోక్షమును జేయనిచ్చగల (ఋత్వి
 క్కులకొరకు) సూ॒ర్యయాః॑=గోరూప
 మునుబొందిన ఉపయొక్క, ఊ॒ధో=పా
 దగువలెను, అది॒త్యాః॑=వేదికయొక్క,
 ఉ॒ప॒స్థే=సమీపమందు, ఉ॒రు॒ధారా॑=గొ
 ప్పధారలుగల, ధృ॒వా=ధృవయనుపా
 త్రము, పృ॒థివీ॑=వ్యాపించినదై, అ॒స్మిన్=
 ఈ, య॒జ్ఞే=యజ్ఞమందు, ఘృ॑తేన=ఆ
 జ్యముచేతను, ఆ॒ప్యాయ॑తాం=పూర్ణ
 మగుగాక.

తా|| భగవదారాధనజేయనిచ్చయిం
చిన సర్వోద్రియములకొరకును జీవాత్మ
పింకారమువలె తేజముచే పరిపూర్ణమై
యిండవలసినదని ప్రార్థనము.

వి|| ఈమంత్రముచ్ఛరించుచు ధృవ
యందును ఆజ్యమును గ్రహించి అట్టి
ప్రతిగ్రహణముయందు ఆజ్యస్థాలియం
కుండు ఆజ్యమును సుప్రసముచే ధృవయం
కు ఆధ్వర్యము పూర్తిచేయవలయును.

వివరణము|| పూర్వానువాకమునందు భగవదారాధనమే సర్వశ్రేయఃకారణ
మని జెప్పబడినది. ఈయనువాకమునందు అట్టిభగవదారాధన జేయవలెనని ఆత్మ త
దేకాయత్తమగుచు, తేజస్సుచే పరిపూర్ణముగనుండవలయునని జెప్పబడుచున్నది. ఆ
దితిశబ్దమునుగూర్చి ప్ర ౨౪ జూడుము. “ఆత్మా ధృవా” తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము-
కాం, ౩, ప్ర, ౩, ఆ, ౧ లోను, “తేజోవాఆజ్యం” తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము- కాం,
౩, ప్ర, ౩, ఆ, ౧ లోను చెప్పబడినది. ఈప్రమాణములనుబట్టి జ్ఞానార్థమందు,
ధృవా అనగ- ఆత్మయని, ఆజ్యమనగ- తేజస్సుయని జెప్పబడినది.

“సూర్యా” శబ్దమునుగూర్చి వేదనిఘంటుయందు జెప్పబడినదేమనగ- సూ
ర్యా- వాక్ సుప్టు ఈర్యతే ఉచ్చార్యతే సూర్యా. వేదనిఘంటు (౯౨) ఈప్రమాణ
మునుబట్టి జ్ఞానార్థమందు వాక్కుని జెప్పబడినది.

వి|| భా|| యజ్ఞం యజ్ఞం ప్రతి తాంతామామూతీం ప్రతి దేవయద్యభ్యః- దేవాన్
హోతుమిచ్చద్యభ్యః ఋత్విగ్భ్యః పర్యాప్తేన ఘృతేనేయంధృవా ఆప్యాయతాం పునః
పునఃపూర్యతాం! ఊధశ్శబ్దేన పయఃపూర్ణం స్రవసౌఘాభిధీయతే! సూర్యాశబ్దేనో
షా ఆదిత్యపత్నీ వివక్ష్యతే! తత్పత్నీత్వంచ సక్షతేష్టావామ్నాయతే! “ఉషావాఆకా
మయత ప్రియాదిత్యస్య సుభుగాస్యామితి|| ఇవశబ్దోఽధ్యాహర్తవ్యః! యథా సూ
ర్యాయాః గోరూపధారిణ్య ఊధః పయఃపూర్ణం తథాధృవాఘృతేనాప్యాయతాం!
కింఞ్చ ఆదిత్యాః వేదిరూపాయాః పృథివ్యాః ఉపధే ఉత్సంగే నేయం ధృవా ఉరుథా
రా మహాధారా మయా పునఃపునస్సేవ్యమానాభి రాజ్యధారాభిః ఉపేతాసతి! ఆ
ప్యాయతామితి కేవలం! ఆతవీవ పృథివీ విస్తీర్ణాసతి సర్వస్త్రిన్యజ్ఞే సమ్యగాప్యాయ
తాం||” (పుట ౪౮౮)

బ్రాహ్మణము|| ఆప్యాయతాం ధృవాఘృతేనేత్యాహ ధృవామేవాప్యాయ
యతి! తామాప్యాయమానాం యజ్ఞోఽస్యాప్యాయతే! యజ్ఞం యజమానో యజమా
నంప్రజాః||” (సం|| ౧౧ ౭౧ ౫౧ ౧౧)

విద్యారణ్యమండిమంత్రమునకు వినియోగము|| ధృవామాప్యాయమానామ

నుమంత్రయతే॥” అని జెప్పబడినది. అనగా పూర్వోక్త ప్రకారము పూర్తి చేయుచున్న భువను యజమానుడిమంత్రముచేత అనుమంత్రించవలయునని తాత్పర్యము॥

భట్టభాస్కరభాష్యమందుకూడ, “అప్యాయతామితి భువాయా మాప్యాయమానాయా మనుమంత్రణం॥” అని చెప్పబడినది. అయినను వాడుకలో యజమానుడిమంత్రముచే అనుమంత్రణ చేయుటలేదు.

అ॥ మ॥ ప్ర॥ జాపతేర్విభాన్నామలోకస్తస్త్రిన్ స్త్వా దధామి స

హయజమానేన॥

ప॥ ప్ర॥ జా- పతేః॥ వి- భాన్॥ నామ॥ లోకః॥ తస్త్రిన్॥ త్వా॥ ద

ధామి॥ సహ॥ యజమానేన॥

జ్ఞానార్థము

విభాక్=ప్రకాశించెడి, నామ=పేరుగల, లోకః=లోకము, ప్రజాపతేః=బ్రహ్మసంబంధమైనది, యజమానేన- సహ=యజమానుడైన నాతోకూడ, తస్త్రిక్=ఆబ్రహ్మలోకమునందు, త్వా= (ఓమనస్స) నిన్నును, ఆ-దధామి=ఉంచుచున్నాను.

తా॥ ప్రకాశమానమగు బ్రహ్మలోకమునందు మనస్సును ఉంచుచున్నాను.

కర్తార్థము.

ప్రజాపతేః=బ్రహ్మసంబంధమగు, లోకః (భూ)లోకము, విభాక్=విభాసనే, నామ=పేరుగలది, తస్త్రిక్=ఆలోకమందు, యజమానేన- సహ=యోగకర్తనగు, (నాతో) కూడ, త్వా=నిన్నును, ఆ-దధామి=ఉంచుచున్నాను.

వి॥ యజమానుడు ఈమంత్రమును చ్చరించి యజమానభాగమును భక్షించవలయును.

యజమానుడు పరదేశమందున్నయడల ఈమంత్రముచేత యజమానభాగమును భువయించుంచి సమిష్టయజ్ఞస్సుతోకూడ హోమమును చేయవలయును.

వివరణము॥ యజమానభాగము సుద్దేశించి విద్యారణ్యమునందు జెప్పబడినందున “మనోహవిః” తైత్తిరీయ ఆరణ్యకం ప్ర- ౩- అ- ౬- అనుప్రమాణము ననుసరించి యజమానుడైన తనతోకూడ మనస్సును బ్రహ్మలోకమునందుంచుచున్నాడని వ్రాయబడినది.

వి॥భా॥ “యద్యపి స్వగ్ధాదిలోకాన్సూర్య ప్రజాపతినా సృష్టత్వాత్తత్సంబంధి
నస్తథాప్యకర్తృభూమి త్వేన యజమానాస్సృతి విశేషేణ సభాంతీతి నాస్తి తేమాంవిభాకా
శబ్దవాచ్యత్వం భూలోకస్తు కర్తృభూమిత్వేన యజమానానాం విశేషేణ భాసమాన
త్వాద్విభాకాశబ్దవాచ్యః విభాన్నామకే ప్రజాపతిసంబంధిని తస్మిన్ములోకేహి మావి
ర్యాగభక్షకేణ యజమానేనమయా సహత్వాంస్థాపయామి॥” (౧|౬|౫|పుట ౭౪౮)

బ్రాహ్మణము॥ “ప్రజాపతేర్విభాన్నామలోకస్తస్మిన్ ప్రావదధామి సహయజ
మానేనేత్యాహమంతై ప్రజాపతేర్విభాన్నామలోకస్తస్మిన్నేచైనం దధాతి సహయజ
మానేన॥” [౧| ౭| ౫]

ఆపస్తంబశ్రో॥సూ॥ “యదియజమానః ప్రవనేత్ ప్రజాపత్యర్విభాన్నామలో
కాది భృవాయాం యజమానభాగమవధాయ సమిష్టయజమాసహ జహాయాత్॥”
(౩| ౧౩| ౪| పుట ౧౬౫)

సమిష్టయజుష్య ఆనగ “దేవాగాతువిదః” అనుమంత్రము- [పుట ౨౩౯] ఆ
నగ ఈమంత్రము నుచ్చరించుచు యజమానభాగమును హోమము చేయవలయునని
తాత్పర్యము.

విద్యారణ్యమునందు బెప్పబడిన వినియోగపూత్రము భేదముగనున్నది॥ “యజ
మానభాగం ప్రాశ్నాతి॥” (పుట ౭౪౮)

ఆనగ- “ప్రజాపతేర్విభాన్నామ” అనుమంత్రమును ఉచ్చరించి యజమాను
డు తనభాగమును ప్రాశన చేయవలయును.

౩॥ మం॥ ౧॥ సదసి॥ ౨॥ సస్త్యేభూయాః॥ ౩॥ సర్వమసి॥ ౪॥ స

ర్వమ్యేభూయాః॥ ౫॥ పూర్ణమసి॥ ౬॥ పూర్ణమ్యేభూ

యాః॥ ౭॥ అక్షితమసి॥ ౮॥ మామేక్షేష్టాః॥

ప॥ ౧॥ శత॥ అసి॥ ౨॥ సత॥ మే భూయాః॥ ౩॥ సర్వమ్॥ అ

సి॥ ౪॥ సర్వమ్॥ మే భూయాః॥ ౫॥ పూర్ణమ్॥ అసి॥

౬॥ పూర్ణమ్ | మే | భూయాః॥ ౭॥ అక్షితమ్ | అసి॥

౮॥ మా | మే | క్షేప్తాః॥

కర్తృత్వము

౧॥ (అమృతస్థానమగు ఓభగవంతుడా) సత్ = యోగ్యమైనవాడవు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ మే = నాకు, సత్ = యోగ్యమైనవాడవు, భూయాః = అగుదువుగాక. ౩॥ సర్వం = సర్వవ్యాపకుడవు, అసి = అగుచున్నావు. ౪॥ మే = నాకు, సర్వం = సర్వస్వరూపమగువాడవు, భూయాః = అగుదువుగాక. ౫॥ పూర్ణం = పూర్ణమగువాడవు, అసి = అగుచున్నావు. ౬॥ మే = నాకు, పూర్ణం = పరిపూర్ణమగువాడవు, భూయాః = అగుదువుగాక. ౭॥ అక్షితం = అత్యయమగువాడవు, అసి = అగుచున్నావు. ౮॥ మే = నాకొరకు, మా - క్షేప్తాః = క్షీణింపకుము.

కా॥ సద్భూవుడును సర్వవ్యాపకుడును నిత్యపరిపూర్ణుడును యగు భగవంతుడు తనకు అత్యయమగు బ్రహ్మనందము గలుగజేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాడు. కావునన బ్రాహ్మణమునందు "అమృతమాత్మకతే" అనిచెప్పబడుచున్నది.

కర్తృత్వము-

౧॥ (ఓపూర్ణపాత్రమా నీవు) సత్ = యోగ్యమగుదానవు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ మే = నాకు, సత్ = యోగ్యమగుదానవు, భూయాః = అగుదువుగాక. ౩॥ సర్వం = అన్నిదిక్కులయందున్నవ్యాపించినదానవు, అసి = అగుచున్నావు. ౪॥ మే = నాకు, సర్వం = సమస్తమును జేయుదానవు, భూయాః = అగుదువుగాక. ౫॥ పూర్ణం = ఉదకపరిపూర్ణమగుదానవు, అసి = అగుచున్నావు. ౬॥ మే = నాసంబంధమగు, (ప్రయోజనమును) పూర్ణం = పరిపూర్ణమును (జేయకొరకు) భూయాః = అగుదువుగాక.

౭॥ అక్షితం = అత్యయమగుదానవు, అసి = అగుచున్నావు. ౮॥ మే = నాసంబంధమగు, (కార్యమునుజేయుటవిషయమై) మా - క్షేప్తాః = త్వయమునొందకుము.

వి॥ అంతర్వేదియందున్న ప్రణీతపాత్రయందు ఆధ్వర్యుడు ఉదకమును వేయించుండ యజమానుడివంశ్రమును జపించవలయును.

వివరణ॥ పూర్వమంత్రమందు యజమానుడు తనమనస్సును భగవంతునియందు ఉంచున్నట్లు చెప్పించబడినది. భగవంతుడు ఎట్టివాడైనది యీమంత్రమందు తెల్పుబడినది. పూర్ణపాత్ర భగవత్స్థానే కర్తృయందుపయోగింపబడుచున్నది.

వి॥ భా॥ పేపూర్ణపాత్ర త్వం సదసి సంయవనాదికార్యకారితయా శోభనమసి | అతోమమఫలప్రదానేన సద్భూయాః | సర్వమసి | మత్సేకేన వత్సమాజేన ప్రాచ్యాదిసర్వదిగ్వాప్తమసి | అతోమమాపేక్షితంసర్వం కర్తుం త్వవం భూయాః |

అఙ్గిఃపూర్ణమసి! అతో మమప్రయోజనం సంపూర్ణంకర్తు ముద్యుక్తం భూయాః! ఆ
క్షితమసి! పూర్ణత్వాదేవ త్వం క్షయరహితమసి! అతో మమ కార్యకరణే మాక్షేష్ఠాః
క్షయంమాప్రాప్నుషి॥” (౧౧ ౬౧ ౫౧ పుట ౨౪౯)

చాన్ద్రాక్షణము॥ “సదసిసన్నేభూయాఇత్యాహపోవై యజ్ఞఆపోఽమృతం య
జ్ఞమేవామృతమాత్మనతై॥” (౧౧ ౭౧ ౫౧)

ఈమంత్రము మైత్రాయణీసంహితయందు “సదసిసన్నేభూయాః పూర్ణమసి
పూర్ణంమేభూయాస్సర్వమసి సర్వంమేభూయా ఆక్షితమస్యక్షితం మే భూయాః॥”
(౧౧ ౮౧ ౧౧ పుట ౨౮౦) అనిపఠింపబడుచున్నది.

అపస్తంబశ్లో॥సూ॥ అంతర్వేదిప్రజీతాస్వభ్యర్చ్యఃసంతామదకధారాంసా
వయతి! సదసిసన్నేభూయాఇత్యానీయమానాయాంజపతి॥” (౮౧౮౩౩౧ పుట ౨౭౨)

౪॥ మం॥ పాన్ద్రాన్దిశిదేవా ఋత్విజో మార్జయంతామ్॥

ష॥ పాన్ద్రాన్దిశి దేవాః ఋత్విజః మార్జయంతామ్॥

జ్ఞానార్థము.

పాన్ద్రాన్దిశి = పూర్వదిక్కుయం
దు, దేవాః = దేవతలున్ను, ఋత్విజః =
ఋత్విక్కులున్ను, (నన్ను) మార్జయం
తాం = పరిశుద్ధుని చేయుదురుగాక.

తా॥ పూర్వదిక్కుయందును సర్వ
విబుధులున్ను తనను పవిత్రము జేయుట
కు సహాయము కావలయునని పాన్ద్రాన్ది
శిచుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

పాన్ద్రాన్దిశి = పూర్వదిక్కుయం
దు, దేవాః = దేవతలున్ను, ఋత్విజః =
ఋత్విక్కులున్ను, (నన్ను) మార్జయం
తాం = శుద్ధుని జేయుదురుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి యజమాను
డు పూర్వదిక్కుయందు మార్జన జేయవ
లయును.

వివరణ॥ పూర్వమంత్రమందు భగవద్వర్ణనజేసి ఆయనను పొందుటకు తాను
పరిశుద్ధుడుకావలయునుగనుక సర్వవిబుధులు తనకు సహాయము చేయవలయునని ఈ
మంత్రముచేత ప్రార్థించుచున్నాడు.

వి॥భా॥ ఋత్విద్దేవావ్యభిమానినః సర్వే పాన్ద్రాన్దిశిన్యాగంబ్రహ్మం పాన్ద్రాన్ది
శిక్షితునివసంతి! అతఏవచాన్ద్రాక్షణమామ్నాయతే! సర్వాదివైభూతాని వ్రతమావయ
న్తవమావయన్తితా మాసగృహాదీనామచేతనత్వేపి తదభిమానినః పురుషా ఇహవివక్షే

తా: అస్తథా నాదిశక్తియో గాదేతేమామదర్శనమవిరుద్ధం తవితే దేవాదయస్తస్యాం తస్యాందిశి మాంశోధయంతు" (౧, ౬, ౫- పుట 2౪౯)

చాప్రహ్మణము॥ “ప్రాచ్యాందిశిదేవా ఋత్విజో మార్జయంతా మిత్యాహౌషవై దగ్ధపూర్ణమాసయోరవభృథో యాన్యేవైనం భూతాని వ్రత ముపయంత వనూప యంతి తైరేవసహవభృథమవైతి” (౧, 2, ౫)

మైత్రాయణీసంహితయందు॥ “ప్రాచ్యాదిశా ఋత్విజో మార్జయంతాం॥” (౧, ౪, ౧- పుట ౪౮)

ఆపస్తంబశ్రౌతసు॥ “ప్రాచ్యాందిశిదేవాఋత్విజో మార్జయంతా మిత్యేతైర్వ ధావంగంచద్ధిష్యు” (౪, ౧౪, ౪)

౫॥ మం॥ దక్షిణాయాన్దిశిమాసాః పితరో మార్జయంతామ్॥

౪॥ దక్షిణాయామ్ దిశి మాసాః పితరః మార్జయంతామ్॥

జ్ఞానార్థము.

దక్షిణాయాం- దిశి = దక్షిణదిక్కు యందు, మాసాః=మాసములున్న, పిత రః=పితృదేవతలున్న, మార్జయంతాం= పరిశుద్ధని జేయుదురుగాక.

తా॥ దక్షిణదిక్కుయందుండు మాస స్వరూపులును, పితృస్వరూపులునుఆగు వి బుధులు తనను పవిత్రము జేయుటకు స హాయులు కావలయునని ప్రార్థించుచు న్నాడు.

కర్తార్థము.

దక్షిణాయాం- దిశి = దక్షిణదిక్కు యందు, మాసాః=మాసములున్న, పి తరః=పితృదేవతలున్న, (సన్న) మార్జ యంతాం=పరిశుద్ధని జేయుదురుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి యజమాను డు దక్షిణదిక్కుయందు మార్జన జేయ వలయును.

వి॥ ధా॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

చాప్రహ్మణము॥ మృగ్యము॥

మైత్రాయణీసంహితయందు॥ “దక్షిణాయాం దిశిమాసాః పితరో మార్జయంతాం” [౧, ౪, ౧]

ఆపస్తంబశ్రౌతసు॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

౬॥ మం॥ పౌత్తిచ్యాన్దిశిగృహః పశవో మార్జయంతామ్॥

ప॥ ప్రతీచ్యామ్ దిశి గృహః పశవః మార్జయంతామ్॥

జ్ఞానార్థము.

ప్రతీచ్యం. దిశి = పశ్చిమదిక్కునందు, గృహః = గృహములున్న, పశవః = పాములున్న, మార్జయంతాం = పరిశుద్ధిని జేయుదురుగాక.

తా॥ పశ్చిమదిక్కునందు గృహ పశుత్వాభిమానముగల విబుధులు తనను పవిత్రము జేయుటకు సహాయులు కావలయునని ప్రార్థించుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

ప్రతీచ్యం. దిశి = పశ్చిమదిక్కునందు, గృహః = గృహములున్న, పశవః = పాములున్న, (నన్ను) మార్జయంతాం = పరిశుద్ధిని జేయుదురుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి యజమానుడు పశ్చిమదిక్కునందు మోక్షాన జేయవలయును.

క॥ భా॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

ప్రాహ్లాదము॥ మృగ్యము.

మైత్రాకేయశిః సంహితాయందు॥ “ప్రతీచ్యా దిశా గృహః పశవో మార్జయంతామ్” (౧, ౪, ౧)

అనంతంబశ్చాశ్రమా॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

౭ మం॥ ఉదీచ్యాన్దిశ్యాపీషధయో వనస్పతయో మార్జయంతామ్॥

ప॥ ఉదీచ్యామ్ దిశి ఆపః పీషధయః వనస్పతయః మార్జయంతామ్॥

జ్ఞానార్థము.

ఉదీచ్యాం. దిశి = ఉత్తరదిక్కునందు, ఆపః = ఉదకములున్న, పీషధయః = పీషధులున్న, వనస్పతయః = వనదేవతలున్న, మార్జయంతాం = పరిశుద్ధిని జేయుదురుగాక.

తా॥ ఉత్తరదిక్కునందు ఉదకాభిమానులున్న, పీషధ్యభిమానులున్న, వనస్పత్యభిమానులున్న అగు విబుధులు తనను పవిత్రము జేయుటకు సహాయులు కావలయునని ప్రార్థించుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

ఉదీచ్యాం. దిశి = ఉత్తరదిక్కునందు ఆపః = ఉదకములున్న, పీషధయః = పీషధులున్న, వనస్పతయః = వనదేవతలున్న, (నన్ను) మార్జయంతాం = పరిశుద్ధిని జేయుదురుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి యజమానుడు ఉత్తరదిక్కునందు మోక్షాన జేయవలయును.

వి॥భా॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

బ్రాహ్మణము॥ మృగ్యము.

ఆపస్తంబశ్రోతసు॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

౮॥ మం॥ ఊర్ధ్వాయా దిశి యజ్ఞ సప్తవత్సరో యజ్ఞపతి ర్నాగ్ని
యంతామ్॥

ప॥ ఊర్ధ్వాయామ్ దిశి యజ్ఞః సప్త- వత్సరః యజ్ఞ- పతిః
మార్జయంతామ్॥

జ్ఞానార్థము

ఊర్ధ్వాయాం- దిశి = ఊర్ధ్వదిక్కునందు, యజ్ఞః = యజ్ఞమున్ను, సప్తవత్సరః = సప్తవత్సరమున్ను, యజ్ఞపతిః = యజ్ఞాధిపుడున్ను, మార్జయంతామ్ = పరిశుద్ధిని జేయుదురుగాక.

తా॥ ఊర్ధ్వదిక్కునందుండు యజ్ఞాత్మకుడును, సప్తవత్సరాత్మకుడును, యజ్ఞాధిపుడున్ను, అనెడి విబుధులు తనను పవిత్రము జేయుటకు సహాయులు కావలయునని పార్థింపుచున్నాడు.

కర్తార్థము.

ఊర్ధ్వాయాం- దిశి = ఊర్ధ్వదిక్కునందు, యజ్ఞః = యజ్ఞమున్ను, సప్తవత్సరః = సప్తవత్సరమున్ను, యజ్ఞపతిః = యజ్ఞాధిపుడున్ను, (సన్ను) మార్జయంతామ్ = పరిశుద్ధిని జేయుదురుగాక.

వి॥ ఈమంత్రమును జెప్పి యజమానుడు ఊర్ధ్వదిక్కునందు మార్జనము జేయవలయును॥

వి॥భా॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

బ్రాహ్మణము॥ మృగ్యము.

మైత్రాయణీసంహితాయందు॥ “ఊర్ధ్వాయాదిశాయజ్ఞ సప్తవత్సరో మార్జయంతామ్” అని పఠించబడుచున్నది. (౧, ౪, ౧)

ఆపస్తంబశ్రోతసు॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

౯॥ మం॥ విష్ణోః కృమోఽస్యభిమాతిహః॥ ౨॥ గాయత్రీణ ఛంద

సా శృధివీమనువిక్రమే॥ ౩॥ నిర్భక్తస్సయద్విష్టుః॥

ప॥ ౧॥ విష్ణోః కృమః అసి అభిమాతి- హః ॥ ౨॥ గాయత్రేణ॥

ఛందసా పృథివీమ్ అను వి క్రమే॥ ౩॥ నిః భక్తః సః

యమ్ ద్విష్టః॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ విష్ణోః = భగవంతునియొక్క, క్రమః = పాదవిన్యాసము, (నీవు) అభిమాతి-హః = పాపమును పోగొట్టే దానవు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ గాయత్రేణ = గాయత్రీరూపమైన, ఛందసా = మంత్రముచేతను, పృథివీం = భూలోకమును, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = ఏపాపమును, ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆపాపము, నిర్భక్తః = పోగొట్టుబడినది, (అగుగాక)॥

తా॥ నేను బ్రహ్మలోకమును పొందే ఇచ్ఛగలవాడనై గాయత్రీ ఛందస్సుగల మంత్రసామర్థ్యముచే భూలోకమును జయించుచున్నానుగనుక అందుకు ప్రతిబంధకముగ పాపము నశించవలయునని ప్రార్థన॥

కర్మార్థము.

౧॥ (ఓ మొదటిప్రక్రమమా నీవు) అభిమాతి-హః = పాపము కొట్టేటటువంటి, విష్ణోః = విష్ణుమూర్తియొక్క, క్రమః = ఆక్రమము, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ గాయత్రేణ = గాయత్రీరూపమైన, ఛందసా = ఛందోదేవతచేతను, పృథివీం = భూలోకమును, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = ఏపాపమును, ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆపాపము, నిర్భక్తః = (ఈ ప్రదేశమువలన) వెళ్లగొట్టుబడినది.

వి॥ ఈ మంత్రమును జెప్పి యజమానుడు అంతర్వేదియొక్క దక్షిణభాగముందు కుడిపాదముచేత ఒక అడుగు పూర్వాభిముఖముగ నడువవలయును. ఎడమపాదమును ముందువేయకూడదు.

వివరణ॥ ౪-౨ మంత్రములవరకు విబుధులనుగురించి చెప్పి గాయత్రీమంత్రోచ్ఛారణవలన పాపమును నశింపజేయుటకు భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడు.

వి॥ భా॥ “చతుర్థిరనుఛందశం తృతీయే చతుర్థమనువర్తయతి । న చతుర్థాయ ప్రకాశతి । నాహవసీయముపాత్యేతి । తృతీయే షడైవస్థాయ చతుర్థమంత్రం పఠేత్ । చతుర్థమంత్రాయ ప్రక్రమం నకుర్యాత్ । కింతు మంత్రమంతరేణ తుష్టిమేన చతుర్థం ప్రక్రమం కుర్యాత్ । తం ప్రక్రమం కుర్వన్నాహవసీయం నాతిక్రమేత్ । కుత్వాహవసీయా తృచ్ఛాదేవ వేదిమధ్యే చతురః ప్రక్రమాక సమాపయేత్ । మంత్రార్థస్తు । ఆత్ర య

జమానస్సృజ్మానం విష్ణుశ్చేన భావయేత్ | చతురః ప్రక్రమణదేశాన్ పృథివ్యాది
 తోః కూపశ్చేన భావయేత్ | గాయత్ర్యాది ఛందోఽభిమానిదేవతాః తేమాం ప్రక్ర
 మాణా మనుక్రమాణాః | అభిమానికబ్ధో నరకప్రదం పాపమాచక్షే | పాపావా
 అభిమానిరితిశ్రుతిః | హృత్ప్రమయక్రమ త్వం పాపభూతిః క్షిప్తః క్రమోఽస్మి | గాయ
 త్రీఛందోదేవతాయానుగృహీతోహమేతత్ప్రదేశరూపాగ పృథివీమనుసృత్య విక్రమే
 పాదం ప్రతిపామి | యమభిమానిం వయం ద్విష్ణుససేభిమాని ర్విర్భక్తోస్తా త్ప్రదేశా
 న్నిస్సారితవీచముత్తరత్రేయోఽభ్యం || (౨౫౦)

దాస్తేఽము || విష్ణుః కుభావై దేవాశ్చందోభిరిమాన్లోకాననపజయ్య మభ్యజ
 యన్ | యద్విష్ణుక్రమాన్ ప్రవతే | విష్ణురేవ భూత్వా యజమానశ్చందోభిరిమాన్లోకా
 ననపజయ్య మభజయతి | క్షిప్తః క్రమోఽస్మి భిమానిహత్యాహ | గాయత్రీవై పృథివీ త్రై
 ఘ్నుభుమంతిరితం జాగతీ ద్యౌరానుష్టుభ ద్విశశ్చందోభిరేవేమాన్లోకాన్ యథాపూర్వ
 మభజయతి || (౧, ౨, ౫)

మైత్రాయణీసంహితా || విష్ణుః పృథివ్యాగ్ పుష్కరగంధ గాయత్రీణ ఛందసా
 నిర్భక్తః సయం ద్విష్ణుః || (౧, ౪, ౧ పుట ౪౮)

ఆపస్తంబ శాస్త్రాను || విష్ణోః క్రమోసీతి దక్షిణే వేద్యంతే దక్షిణేన చ దాచతు
 రో విష్ణుక్రమాన్ ప్రాచః క్రామత్యుత్తర ముత్తరం జ్యాయాంస మసతిహరం త్స
 వ్యం || (౪, ౧, ౪, ౯ పుట ౨౨౩)

“నాహవసీయమతిక్రమతి” [౪, ౧౪, ౨] అనగ విష్ణుక్రమములచే నాహ
 వసీయము నతిక్రమించకూడదు.

౧౦|| మం|| ౧౧|| విష్ణోః క్రమోఽచ్యభిక్తస్మాన్ || ౨|| త్రైష్టభే-భ
 దసాన్తరితమనువిక్రమే || ౩|| నిర్భక్తృశ్చ న ద్విష్ణుః ||
 ప|| ౧|| విష్ణోః క్రమః | అసి | అభిశస్తి-హ || ౨|| త్రైష్టభేన-భ
 స్తసా | అన్తరితమ్ | అయి | వి | క్రమే || ౩|| నిః భక్తః | సః |
 యమ్ | ద్విష్ణుః ||

జ్ఞానార్థము

౧॥ విష్ణోః = విష్ణువుయొక్క, క్రమః = పాదవిన్యాసముగను, (సీపు) అభిశక్తి-హః = అపవాదనుకొట్టెడిదానవు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ త్రైష్టుభేన = త్రిష్టుబూపమైన, ఛందసా = ఛందోమంత్రముచేతను, అంతరిక్షం = అంతరిక్షమును, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = ఏ, (అపవాద) ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆ, (అపవాద) నిర్భక్తః = పోగొట్టుబడినది, (అగుగాక)॥

తా॥ నేను బ్రహ్మలోకమును పొందే ఇచ్చగలవాడనై త్రిష్టుపేఛందస్సుగలమస్త్ర సామర్థ్యముచే బ్రహ్మలోకమును జయించుచున్నాను గనుక అందకు ప్రతిబంధముగ అపవాదము నశించవలయునని ప్రార్థనము.

కర్మార్థము-

౧॥ అభిశక్తి-హః = అపవాదమును కొట్టెడి, విష్ణోః = విష్ణువుయొక్క, క్రమః = ఆక్రమము, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ త్రైష్టుభేన = త్రిష్టుబూపమైన, ఛందసా = ఛందోచేత చేతను, అంతరిక్షం = అంతరిక్షమును, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = ఏ, (అపవాద) ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆ, (అపవాద) నిర్భక్తః = వెళ్లకొట్టుబడినది.

వి॥ ఈమంత్రమునుజెప్పి యజమానుడు కుడిపాదముచేత పూర్వవిన్యాసముకంటే అవకాశము అధికముగ నుండునటుల రెండవ విన్యాసమును చేయవలయును. ఎడమపాదమును ముందువేయకూడదు.

వివరణ॥ పూర్వమంత్రమందు గానుప్రిఛందస్సుగలిగిన మంత్రముచేత భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నానని చెప్పి ఈమంత్రమందు త్రిష్టుపేఛందస్సు గలిగిన మంత్రముచే ప్రార్థించుచున్నానని చెప్పుచున్నాడు.

వి॥ భా॥ “అభిశక్తి-హః నైగరా సాదీతో-పవాదః”॥ మిగిలినది పూర్వమంత్రమునకువలెను చెబియడగినది. [౩౫౦]

బ్రాహ్మణము॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును॥

మైత్రాయణీసంహిత॥ “విష్ణురంతరిక్షేవ్యక్తగస్త్ర త్రైష్టుభేన ఛందసా నిర్భక్తస్సయన్ద్విష్టః” [౧, ౪, ౧]

అనస్తంబకౌ॥ సూ॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును॥

౧౧॥ మం॥ ౧॥ విష్ణోః క్రమో-న్యరాతీయతో హస్తా॥ ౨॥ జాగ

తేన ఛందసా దివమచువిక్రమే॥ ౩॥ నిర్భక్తస్స యన్ద్విష్టః॥

ప॥ ౧॥ విష్ణోః క్రమః అసి అరాతీయతః హస్తా॥ ౨॥ జాగతే

న ఛస్తసా దివమ్ అను వి క్రమే॥ ౩॥ సః భక్తః సః

యమ్ ద్విష్టః॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ విష్ణోః = భగవంతునియొక్క, క్రమః = రాదన్యాసమగు, (సీపు) అరాతీయతః = ధర్మమునకు హాని నిచ్చుచుచున్నవారిని, హస్తా = కొట్టేదానపు, అసి = అగుచున్నపు. ౨॥ జాగతేన = జగతీయాపమైన, ఛందసా = ఛందస్సుగల మంత్రముచేత, దివం = స్వర్గమును, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = వివిరోధమును, ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆ విరోధము, నిర్భక్తః = వెళ్లగొట్టబడినది అగుగాక.

తా॥ నేను బ్రహ్మలోకమును పొందే ఇచ్చగలవాడనై జగతీఛందస్సుగల మంత్రసామర్థ్యముచే స్వర్గలోకమును జయించుచున్నాను గనుక అందుకు ప్రతిబంధమగు విరోధము నశించవలయునని ప్రార్థనము.

కర్మార్థము -

౧॥ అరాతీయతః = విరోధులను, హస్తా = కొట్టేటటువంటి, విష్ణోః = విష్ణుయొక్క, క్రమః = ఆక్రమము, అసి = అగుచున్నాను. ౨॥ జాగతేన = జగతీయాపమైన, ఛస్తసా = ఛందోదేవతచేతను, దివం = స్వర్గమును, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = వివిరోధమును, ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆవిరోధము, నిర్భక్తః = వెళ్లగొట్టబడినది.

వి॥ ఈమన్త్రమునుజెప్పి యజమానుడు కుడిపాదముచేత పూర్వవిన్యాసము కంటే ఆవకాశము అధికముగ నుండునటుల మూడవవిన్యాసమునుచేయవలయును. ౨డమ పాదమును ముందువేయకూడదు.

వివరణ॥ పూర్వమంత్రమండు త్రిష్టుప్తందస్సు గలిగిన మంత్రముచేత భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నానని చెప్పి ఈమంత్రమండు జగతీఛందస్సు గలిగిన మంత్రముచే ప్రార్థించుచున్నానని చెప్పుచున్నాడు॥

వి॥ భా॥ “రాతిద్దానం ద్రవ్యలాభః తన్నివారణ మరాతిః తదిచ్ఛంతో రాతీయతః తృతీయప్రక్రమస్తా హన్తి.” మిగిలినది పూర్వమంత్రముకువలెను బెరియబడినది. [౭౫౦]

ప్రార్థనము॥ ౯ వ మంత్రమును జూడవలయును.

మైత్రాయణీసంహితయందు॥ “విష్ణుర్దివిత్సగ్గిన్స్త్ర జాగతేన ఛందసా నిర్భక్తస్సయన్ద్విత్వః॥” (౧, ౪, ౧)

ఆపస్తంబశ్రోతసు॥ ౯ వ మంత్రమును జూడవలయును॥

౧౨॥ మల్ల ౧॥ విష్ణోః క్రమోసి శత్రూయతో హస్తా॥ ౨॥ ఆ

నుష్టుభేనఛస్తసాదిశోనువిక్రమే॥ ౩॥ నిర్భక్తస్సయన్ద్విత్వః॥

ప॥ ౧॥ విష్ణోః క్రమః అసి శత్రు - యతః హస్తా॥ ౨॥ ఆను-

నుష్టుభేనఛస్తసా దిశః అను విక్రమే॥ ౩॥ నిః భక్తః

సః యమ్ ద్విత్వః॥

జ్ఞానార్థము,

౧॥ విష్ణోః = విష్ణువుయొక్క, క్రమః = పాదస్యాసమగు, (సీపు) శత్రూయతః = శత్రుత్వమునిచ్చయించుచున్న, (కామాదులను) హస్తా = కొట్టేదానపు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ ఆనునుష్టుభేన = అనుష్టుబూపఘ్నేన, ఛందసా = ఛందోదేవతచేతను, దిశః = దిక్కులను, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = విశత్రువును, ద్విత్వః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆశత్రువు, నిర్భక్తః = వెళ్లగొట్టబడినవాడు, (అగు గాక.)

తా॥ నేను బ్రహ్మలోకమును పొందే ఇచ్చగలనాడనై అనుష్టుప్ ఛందస్సుగల మస్త్రీసామర్థ్యముచే సర్వదిక్కులను జయించుచున్నాను గనుక అందుకు ప్రతిబంధకములగు అంతశ్శత్రువుల నశించవలయునని ప్రార్థనము.

కర్తార్థము,

౧॥ శత్రూయతః = శత్రుత్వమునీళ్లు యించినవారిని, హస్తా = కొట్టెడి, విష్ణోః = విష్ణువుయొక్క, క్రమః = ఆక్రమమువు, అసి = అగుచున్నావు. ౨॥ ఆనునుష్టుభేన = అనుష్టుబూపఘ్నేన, ఛందసా = ఛందోదేవతచేతను, దిశః = దిక్కులను, అను = అనుసరించి, విక్రమే = ఆక్రమించుచున్నాను. ౩॥ యం = విశత్రువును, ద్విత్వః = ద్వేషించుచున్నామో, సః = ఆశత్రువు, నిర్భక్తః = వెళ్లగొట్టబడెను.

వి॥ ఈమస్త్రీమును బెప్పి యజమానుడు కుడిపాదముచేత పూర్వవిన్యాసముకంటే అవకాశము అధికముగ నుండునటుల నాలగవవిన్యాసమును చేయవలయును! ఎడమ పాదమును ముందు చేయకూడదు.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు జగతీభండస్సు గలిగిన మంత్రముచేత భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నానని చెప్పి ఈమంత్రమందు అనుష్టుప్భండస్సు గలిగిన మంత్రముచే ప్రార్థించుచున్నానని చెప్పుచున్నాడు.

వి॥భా॥ “శత్రుత్వం హింసకత్వం తదిచ్ఛంతో వైరిణశ్శత్రూయతః॥ చతుర్థ ప్రశ్రమస్తాన్ హంతి॥” (పుట ౭౫౦) మిగిలినది పూర్వమంత్రముకువలెను దెలియజగినది.

వ్యా॥ము॥ ౯ వ మంత్రమును జూడవలయును.

ఆశస్త్రంబశ్రాతనూ॥ ౯ వ మంత్రమును జూడవలయును.

ఈమంత్రవినియోగము విషయమై ఆపస్తంబులవారు చెప్పిన విశేషసూత్రము. “అవస్థాయ శత్రుగ్ధం జపతి॥” [౪, ౧౪, ౮] అనగ దీనియర్థము రుద్రవృత్తియందు మంత్రమునుచ్చరించక ఊరికినె నాలుగవవిన్యాసమును జేసె ఆక్కడనుండి ఈమంత్రమును జపించవలయును. (లేక) మూడవవిన్యాసమునందుండి ఈమంత్రమును ౭ రించి ఊరికినె నాలుగవ విన్యాసమును జేయవలయును. అని వ్రాయబడినది. విద్యారణ్య భాష్యమునందు బోధాయనకల్పము ననుసరించి యిందులో రెండవ పక్షముగనె వ్రాయబడినది.

ఈమీనువాకీ ముయొక్క సామాన్యవిషయములు.

వి ని యో గ సం గ్ర హ ము.

ప్ర॥ అప్రార్థనాప్రార్థనసంస్కార క్రియాస్వామ్యవ్యవహారము.

కారపరస్పకారం ప్రాకృతోనిత్యే॥ ప్రా॥ ఆ ౬, సూ ౧౪ ఈసూత్రమువలన ఈ యనువాకముయొక్క ౨ వ మంత్రములో తస్మిన్ ప్రవృద్ధధామి అనుస్థలమందు తస్మిక్ ఆనేపదాంతమందున్న సకారము నిత్యమైన తకారము పరముకలదై సకారమును బొందినది.

(౨) ధీరాసో దక్షాసపీకాదశాసముషీణాం పుత్రశ్చార్య తే అమాధః పితారః పృథివీ యజ్ఞ ఆసతే యేగృహ్ణావగ్రేవాగ్విషజ్జ్ఞే సగ్గస్సానో యువయోర్యః పృష్ఠే పతిర్వాగోతుమ్మః పువస్సుమిద్ధమువభః పాథో వచో వర్షిష్ఠే జామాణో యోరుదోఽప్యృష్ఠః పూర్వః॥ ప్రా॥ ఆ ౧౧, సూ ౧౬ ఈసూత్రమువలన ఈయనువాకముయొక్క ౧ వ మంత్రములోను “పృథివీయజ్ఞే తస్మిక్” అనుస్థలముగను పృథివీయజ్ఞే పూర్వముగల తస్మిక్ అనేపదాదయందున్న ఆకారిమునకు లో సముగా వగు.

(౩) శక్తిరధీర్విషీవాశీ తాత్యోషధ్యాహుతీ చ్యాహృతీ స్వాహాకృతీ హ్యోదునీ శచిపతీ శ్రోణీ పృష్ఠీ పూత్యభీవర్షణీ పర్యధీ పారి శత్రూ విషూ వసూ అనూ హనూ సూ విషూ ఇత్యవగ్రహః॥ ప్రా॥ ఆ ౩, సూ ౭, ఈసూత్రమువలన ఈయనువాకముయొక్క ౫ వ మంత్రములోను, “శత్రూయతః” అనేస్థలమంకు శత్రూఅనే అవగ్రహ హ్రస్వమును బొందినది.

(౪) ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శా ఖ లు.

తైత్తిరీయసంహితా॥ ౧ ౨, ౫, ౧, ౪,

కాతకసంహితా॥ ౫, ౫, ౧౬, ౮.

వాజసనేయసంహిత } ౨, ౫, ౩.
కూఢ్యందినశాఖ.

వాజసనేయకాణ్వశాఖ॥ ౨, ౨౫, ౧౨, ౫.

మిత్రాయణీసంహితా॥ ౧, ౪, ౧.

బ్రాహ్మణము.

శతపథబ్రాహ్మణము॥ ౧౩, ౩, ౧౦, ౧౨,
౬, ౭, ౨౫, ౧౩, ౧౪.

కాతీయము॥ ౩, ౩, ౧౨, ౮, ౧౧,
౧౬, ౫, ౧౧.

శాంఖ్యాయనము॥ ౪, ౧౧, ౧-౧౨, ౧౩,
అపస్తంబశ్రా॥ సూ॥ ౩, ౧౩, ౪ ధృగ్, ౪.

తైత్తిరీయసంహితాయాం ౧౪ ఖమకాండే వష్టప్రహరశే

పంచమోనువాక స్మమాప్తః.

ఓమ్.

మం త్ర ఖా గా ర్థః.

తైత్తిరీయ సంహితాయాం ప్రథమకాండే

షష్ఠప్రపాఠకే షష్ఠోనువాకః.

కాండఋషిః- ప్రజాపతిః.

౧॥ మం॥ ౧॥ అగస్త్యసువః॥ ౨॥ సువరగస్త్య॥ ౩॥ సస్త్యశస్తే మా

ఛిత్తి॥ ౪॥ యత్రేతపస్తస్తేతే మావృక్షి॥

ప్ర॥ ౧॥ అగస్త్య సువః॥ ౨॥ సువః అగస్త్య॥ ౩॥ ఓమ్-దృశః॥

తే మా ఛిత్తి॥ ౪॥ యత్ తే తపః తస్తే తే మా

అ వృక్షి॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ [ఓభగవంతుడ] సువః=స్వర్గ మును, అగస్త్య= [మేము] పొందుదుము గాక. ౨॥ సువః=స్వర్గమును, అగస్త్య=పొందుదుముగాక. ౩॥ తే=నీయొక్క, సస్త్యశః=ఆనుగ్రహమువలన, మాఛిత్తి=విచ్ఛేదము నొందకపోదునుగాక. ౪॥ తే=నీకొరకు, యత్రేతపః=ఏతపస్సుగలదో, తస్తే=ఆతపస్సుకొరకు, మావృక్షి=విచ్ఛేదము నొందకపోదునుగాక.

తా॥ అఖండమగు తపస్సుచేత భగవత్కటాక్షము నవిచ్ఛిన్నముగ సంపాదించినవారమై మోక్షమును బొందవలయునని ప్రార్థనము.

కర్తార్థము-

౧॥ (ఓయాహవనీయాగ్ని, మేము నీయనుగ్రహమువలన) సువః=ఫలభోగస్థానమును, అగస్త్య=పొందుదుముగాక. ౨॥ సువః=సూర్య లోకమును, అగస్త్య=పొందుదుముగాక. ౩॥ తే=నీయొక్క, సస్త్యశః=కటాక్షమువలన, మాఛిత్తి=విచ్ఛేదమునొందకపోదునుగాక. ౪॥ తే=నీకొరకు, యత్రేతపః=ఏతపస్సు, [చేయబడగలదో] తస్తే=ఆతపస్సుకొరకు, తే=నీయొక్క, [అనుగ్రహమువలన] మావృక్షి=విచ్ఛేదమునొందకపోదునుగాక.

వి॥ ఆదివరకు ఉన్నచోటనేయుండి, ఈమంత్రముచే నాహవనీయోపస్థానమును జేయవలయును.

వివరణము॥ పూర్వానువాకమునందు చిత్తమును భగవత్ప్రేక్ష్యుచే పరిపూర్ణముగజేసి తదేకాయత్తముగ నుండవలయునని జెప్పబడినది. ఈయనువాకమునందు భగవత్ప్రార్థన చెప్పబడుచున్నది.

“అగస్త్యసువః” అని రెండుపర్యాయములుండుటవలన అత్యాదరణముగ నెంచవలయును. కావున బ్రాహ్మణమునందు “సువర్గమేవతోకమేతి” అనిచెప్పబడినది.

“అగస్త్య” ఇచ్చటిలకారమును ప్రార్థనార్థకముగ యొచించుటకు ప్రమాణము శుక్లయజుర్వేద దయానంద సరస్వతిభాష్యమందు [౨. ౨౫] “అగస్త్య ప్రార్థనాయామ” అని జెప్పబడినది.

ఈమంత్రవినియోగమునుగూర్చి ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్రమునందు విద్యారణ్యభాష్యముకు భేదముగ “అగస్త్య” అనునదిమొదలు “సంజ్యోతిషాభూవం” అనువరకు ఏకమంత్రముగ వరించి సూర్యోపస్థానము జెప్పబడినది.

వి॥భా॥ “పశ్చిమేనవాకే ఆప్యాయనాదిమంత్రా వర్జితాః। అత్ర షష్ఠే సూర్యోపస్థానాదిమంత్రా ఉచ్యంతే। అద్యేన సువశ్శబ్దేన కర్తవ్యః ఫలభోగభూమిరభిధీయతే। ద్వితీయేన సువశ్శబ్దేన మోక్షద్వారధూత ఆదిత్యలోకః। హే ఆహవనీయ త్వత్ప్రసాదాత్ ప్రథమం ఫలభోగస్థానం సమ్రత్రపితౌ వయమగస్త్య తతోమోక్షద్వారమాదిత్యలోకమగస్త్య తదర్థం ఆహం తవ నస్తృశః కలూక్షాన్తాభిత్తి। ‘విచ్చిన్నోమాభూవం। త్వదిత్థం యత్తపోఽస్మాభి రనుష్ఠాస్యతే తస్మై తపసే తే తవ అనుగ్రహాన్తావృక్షే। ఆనమస్తావృక్షై విచ్చిన్నోమాభూవమ్॥” (పు ౭౫౨)

బ్రాహ్మణము॥ “అగస్త్యసువ స్సువరగస్తేత్యాహ సువర్గమేవ తోకమేతి నస్తృశస్తేమాభిత్తియత్రేతపస్తస్మైతేమావృక్షేత్యాహయథాయజురేనైతత్” (౧, ౭, ౬)

వాజసనేయసంహిత॥ ౨, ౨౫.

మైత్రాయణీసంహిత॥ ౧, ౪, ౧.

విద్యారణ్యమందు చెప్పబడిన వినియోగసూత్రము॥ “అథాత్రైవ తిష్ఠన్నాహవనీయముపతిష్ఠతే” వి॥ భా॥ [పుట ౭౫౨]

ఆపస్తంబ శ్రౌత సూ॥ “అగస్త్యసువ స్సువ రగస్తేత్యాదిత్యముపతిష్ఠతే” ౪, ౧౪, ౧౧.

అసి॥ ౪॥ ఆయుశ్చే ధేహి॥ ౫॥ వర్చోధాఅసి॥ ౬॥ వర్చో

మయి ధేహి॥

ప॥ ౧॥ సు- భూః॥ అసి॥ ౨॥ శ్రేష్ఠః॥ రశ్మీనామ్॥ ౩॥ ఆయుః-

ధాః॥ అసి॥ ౪॥ ఆయుః॥ మే॥ ధేహి॥ ౫॥ వర్చః- ధాః॥ అ

సి॥ ౬॥ వర్చః॥ మయి॥ ధేహి॥

జ్ఞానార్థము

కర్తార్థము-

౧॥ [ఓభగవంతుడానీవు] సుభూః= యోగ్యమగువాడవు, (అనగ శ్రేయస్సుని చ్చువాడవు) అసి=అగుచున్నావు. ౨॥ రశ్మీనాం = శేజశ్శాలలలో, శ్రేష్ఠః=శ్రేష్ఠుడవు, అగుచున్నావు. ౩॥ ఆయుధ్ధాః= (శాశ్వతమైన) ఆయువును ధరింపజేయువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౪॥ మే=నాయందు, ఆయుః=(శాశ్వతమైన) ఆయువును, ధేహి=డించుము. ౫॥ వర్చోధాః=బ్రహ్మవర్చస్సును ధరింపజేయువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౬॥ మయి=నాయందు, వర్చః=బ్రహ్మవర్చస్సును, ధేహి=డించుము.

తా॥ శేజశ్శాలియును, జననమరణ శ్చేతనాశకుడును, వర్చస్సును గలుగజేయునట్టివాడునగు భగవంతుడు మాకొరకు బ్రహ్మవర్చస్సును, స్థిరాయువును అనగ మోక్షమును ఈయవలయునని ప్రార్థనము.

౧॥ (ఓసూర్యుడానీవు) సుభూః= యోగ్యముగనుదయించువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౨॥ రశ్మీనాం=కిరణవంతులలో, శ్రేష్ఠః=శ్రేష్ఠుడవు, (అగుచున్నావు.) ౩॥ ఆయుధ్ధాః=ఆయువును ధరింపజేసేవాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౪॥ మే=నాయందు, ఆయుః=ఆయువును, ధేహి=డించుము. ౫॥ వర్చోధాః=వర్చస్సును ధరింపజేయువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. ౬॥ మయి=నాయందు, వర్చః=వర్చస్సును, ధేహి=డించుము.

వి॥ ఈవంత్త్రముచే సూర్యోపస్థానమును చేయవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు తపస్సుయొక్క ఫలము మోక్షమని చెప్పించినది. ఈవంత్త్రమందు భగవద్వర్ణన చేయించినది.

వి॥ భా॥ “హే ఆదిత్య త్వం సుభూరసి । సుష్టుభవత్యుదేతీతి సుభూః । రక్షి
నాం రక్షియక్తానాం చంద్రాదీనాం మధ్యే శ్రేష్ఠోఽసి । ఆయుషః స్థాపయితాసి ।
అతో మయ్యాయుః స్థాపయ । వర్షోభావసి । వర్షః బ్రహ్మవర్షసం మయిధేహి । బ్ర
హ్మవర్షసం మయి స్థాపయేతి తస్మాద్ధః॥”

బ్రాహ్మణము॥ “సుభూరసి శ్రేష్ఠోరక్షినా మాయుర్థా అస్మాయుక్తే ధేహి
త్యాహుషమేవైతామాశాస్తే॥” (౧, ౭, ౬.)

వాజసనేయసంహిత॥ ౨, ౨౫.

మైత్రాయణీసంహిత॥ ౧, ౪, ౧.

విద్యారణ్యమందు చెప్పబడిన వినియోగసూత్రము॥ “ఆధాదిత్య ముపతిష్ఠతే॥”

వి॥ భా॥ (ప్రట ౭౫౨)

ఆపస్తంబశా్త్రసూత్రము॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

౩ మం॥ ౧॥ ఇదమహమముమ్భాత్పవ్య మాభ్యోదిగ్భ్యోఽన్యై

దివోఽస్తాదన్తరితాదన్యై పృథివ్యా అస్తా దన్నాద్యా

న్నిర్భజామి॥ ౨॥ నిర్భక్తస్సయన్విష్టః॥

ప॥ ౧॥ ఇదమ్ అహమ్ అనుమ్ భాత్పవ్యం ఆభ్యః దిక్ భ్యః ।

అన్యై దివః అస్తాత్ అన్తరితాత్ అన్యై పృథివ్యాః ।

అస్తాత్ అన్న-అద్యాత్ । నిః భజామి॥ ౨॥ నిః-భక్తః ।

సః యమ్ ద్విష్టః॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ ఇదం అహం=ఈ నేను, భాత్
పవ్యం=శత్రువుగ, అనుం=ఈ, (పా
పమును) ఆభ్యోదిగ్భ్యః = ఈదిక్కుల
వల్లనున్న, అన్యై=ఈ, దివః=స్వర్గ

కర్తార్థము.

౧॥ ఇదం అహం=ఈ నేను, భాత్ప
వ్యం=శత్రువుగ, అనుం=ఈ, [పాప
మును] ఆభ్యోదిగ్భ్యః = ఈదిక్కులవ
ల్లనున్న, అన్యై=ఈ, దివః=స్వర్గము

మవల్లనున్ను, అస్తాత్ = ఈ, అంతరి
తాత్ = అంతరితుమువల్లనున్ను, అ
స్యై = ఈ, పృథివ్యాః = భూమివల్లను
న్ను, అస్తాత్ = ఈ, అన్నాద్యాత్ = అ
నుభవించదగినదానివలయును, నిర్భజా
మి = పోగొట్టుచున్నాను. ౨|| యం = ఏ,
పాపమును, (మేము) ద్విష్టః = ద్వేషించు
చున్నామో, సః = ఆపాపము, నిర్భ
క్తః = వెళ్లగొట్టుబడినది, (అగుచున్నది).
తా|| భగవదనుగ్రహముచేసేమంత్ర

సామర్థ్యముచేత మోక్షప్రాప్తిప్రతిబం
ధకమగు నాయొక్క పాపరూపకత్తు
వును సర్వదిక్కులవల్లను వెళ్లగొట్టుచు
న్నాను- అనగ నశింపజేయుచున్నాను-

వల్లనున్ను, అస్తాత్ = ఈ, అంతరితా
త్ = అంతరితుమువల్లనున్ను, అస్యై = ఈ,
పృథివ్యాః = భూమివల్లనున్ను, అస్తా
త్ = ఈ, అన్నాద్యాత్ = అన్నరూపమ
గు భోజ్యమువలన, నిర్భజామి = వెళ్ల
గొట్టుచున్నాను. ౨|| యం = ఏపాపము
ను, ద్విష్టః = ద్వేషించుచున్నామో,
సః = ఆపాపము, నిర్భక్తః = వెళ్లగొట్టుబ
డినది, [అగుచున్నది]

వి|| పాప నిస్సరణకొర కీమంత్రము
చే ప్రార్థించవలయును.

వివరణము|| పూర్వమంత్రమందు భగవద్గుణవర్ణనము చేసి ఈమంత్రమందు త
నసంబంధమైన పాపమును నశింపజేయుమని ప్రార్థించుచున్నాడు.

వి|| ఖా|| యోభ్రాతృవ్యో మదీయో తైరి పృథివ్యాదిలోకత్రయే ప్రాచ్యాది
దిక్షు మమవిరోధమాచరతి. మదీయమన్నాద్యం చాపజహీర్షతి| అము మ్భ్రాతృవ్యం
తతః పృథివ్యాదేర్నిర్భజామి| శిశుమేవ నిస్సరయామి| ఇదానం విరోధమనాచరం
తమపి కాలాంతరే తదాచరణశంకయా యంభ్రాతృవ్యం వయం ద్విష్టః సోపి ని
స్సరితి|| (పుట ౭౫౨)

భావము|| “ ఇదమహమముమ్భ్రాతృవ్య మాభ్యో దిగ్భ్యోఽస్యైదివ ఆతి
మాసేవ లోకాన్భ్రాతృవ్యఃసంవిద్యాపునరిమం లోకంప్రత్యవరోహతి|| ” (౧, ౭, ౬)

వాచసనేయసంహిత|| ౨, ౨౫.

మైత్రాయణీసంహిత|| ౧, ౪, ౧.

విద్యారణ్యమందు చెప్పబడిన వియోగసూత్రము|| అధైభ్యో లోకేభ్యోభ్రా
తృవ్యం నిర్భజతి|| ” (౭౫౨)

అపస్తంబశ్రౌతసూత్రము|| ౧ వ మంత్రమును జూడవలయును.

౪|| మ|| సజ్జ్యోతిషాఽఘావమ్||

ప॥ సమ్ జ్యోతిషా అభూవమ్॥

జ్ఞానార్థము.

[నేను] జ్యోతిషా—తేజస్సుతో, సం-
అభూవం = ఏకీభావమునొందినవాడన
గుడునుగాక.

తా॥ నాసంబంధమగుసర్వపాపము
వశించి భగవత్తేజస్సుతో కలుసుకొనవల
యునని ప్రార్థనము.

కర్తార్థము.

[నేను] జ్యోతిషా — తేజస్సుతోటి,
సం- అభూవం—ఏకీభావమును పొందిన
వాడనగుడునుగాక.

వి॥ ఈమంత్రముచే ఆత్మాభివర్ధన
మును జేయవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు పాపక్షయము జెప్పబడినది. ఈమంత్రముం
దు పాపక్షయమును పొందినవారు తేజోరూపులని చెప్పబడినది.

వి॥ భా॥ “అహ మదిత్యజ్యోతిషా సమభూవం! సంగతో భూయాసం॥”
(పుట ౭౪౨)

బ్రాహ్మణము॥ “సంజ్యోతిషాభూవమిత్యాహస్తి శ్నేవలోకే ప్రతితిష్ఠతి॥ ౧, ౭, ౬,
వాజసనేయసంహిత॥ ౨, ౨౪.

మైత్రావీణీసంహిత॥ ౧, ౪, ౧.

విద్యారణ్యమందు చెప్పబడిన వినియోగసూత్రము॥ “సంజ్యోతిషాభూవమిత్యా
త్తానం ప్రత్యభిమృశతి॥” (పుట ౭౪౨)

ఆపస్తంబశ్రీతసూత్రము॥ ౧ వ మంత్రమును చూడవలయును.

౫॥ మం॥ ఐన్ద్రి మావృత మర్వావరై॥

ప॥ ఐన్ద్రిమ్ ఆ-వృతమ్ అను- ఆవరై॥

జ్ఞానార్థము

[నేను] ఐన్ద్రిం=భగవద్విషయమై
న, ఆ-వృతం = తిరుగుటను, అన్వావ
రై=అనుసరించి తిరుగుచున్నాను.

తా॥ తేజోరూపమును బొంది భగ
వంతుని కలుసుకొనుచున్నాను.

కర్తార్థము-

(నేను) ఐన్ద్రిం=ఆదిత్యసంబంధమ
గు ఆ-వృతం = తిరుగుటను, అన్వావ
రై=అనుసరించి తిరుగుచున్నాను.

వి॥ యజమానుడిమంత్రము నుచ్చరిం
చి ప్రదక్షిణమును చేయవలయును.

వివరణము॥ ఇంద్రశబ్దమునుగూర్చి పు ౨౫ చూడుము. అట్టి భగవంతుని సంబంధమైనది బంధ్రీం అనిచెప్పబడుచున్నది.

సాపమువలన విముక్తుడైనవాడు తేజోరూపమును పొందునని పూర్వమంత్రమునందు చెప్పబడినది. తేజోరూపమును పొందినవాడు భగవంతునితో కలిసియుండునని ఈమంత్రమందు చెప్పబడుచున్నది.

వి॥భా॥ “పరమైశ్వర్యయోగా దాదిత్యఇంద్రః తదీయమావర్తన మను ఆహ మపి పాదక్షిణ్యేనావర్త॥” (పు ౭౫౩)

శ్రావ్యము॥ బంద్రీమావృతమన్వావర్త ఇత్యాహసావా ఆదిత్యః స్త్రీస్త్రైవావృతమనుపర్యావర్తతే దక్షిణాపర్యావర్తతే స్వమేవవీర్యమను పర్యావర్తతే తస్మాద్దక్షిణార్థ ఆత్మనో వీర్యావత్తరోఽథో ఆదిత్యస్త్రివావృత మను పర్యావర్తతే॥” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశౌతనూత్రము॥ “బంద్రీమావృతమన్వావర్త ఇతి ప్రదక్షిణమావర్తతే॥” (౪, ౧౫, ౨. పుట ౨౨౬)

౬॥ మం॥ ౧॥ సమహమ్ప్రీజయా॥ ౨॥ సమ్మయాప్రీజా॥ ౩॥ సమ

హగ్ రాయస్వోషేణ॥ ౪॥ సమ్మయారాయస్వోషః॥

౫॥ ౧॥ సమ్ అహమ్ ప్ర-జయా॥ ౨॥ సమ్ మయా ప్ర-జా॥

౩॥ సమ్ అహమ్ రాయః పోషేణ॥ ౪॥ సమ్ మయా

రాయః పోషః॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ అహం=నేను, ప్రజయా=సంతానముతోడ, సమ్=కూడుకొనినవాడను, (అగుదునుగాక) ౨॥ ప్రజా=సంతానము, మయా=నాతో, సమ్=కూడుకొనినది, (అగుగాక) ౩॥ అహం=నేను, రాయః=మోక్షధనముయొక్క,

కర్తార్థము.

అహం=నేను, ప్రజయా=సంతానముతోడ, సమ్=కూడుకొనినవాడను, [అగుదునుగాక] ౨॥ ప్రజా=సంతానము, మయా=నాతోటి, సమ్=కూడుకొనినది, [అగుగాక] ౩॥ అహం=నేను, రాయః=ధనముయొక్క, పోషే

పోషేణ=పుష్టితో, సం=కూడుకొనినవాడను, (అగుచునుగాక) ౪॥ రాయస్పోషః=మోక్షభనవృద్ధి, మయా=నాతో, సం=కూడుకొనినది, (అగుగాక)

తా॥ తన పుత్రపౌత్రాదులతోగూడ తనకు మోక్షప్రాప్తి గలుగవలయునని తాత్పర్యము.

ణ=పుష్టితో, సం=కూడినవాడను, [అగుచునుగాక] ౪॥ రాయస్పోషః=భనపుష్టి, మయా=నాతోడ, సం=కూడుకొనినది (అగుగాక)

వి॥ యజమానుడిమంత్రము నుచ్చరించి తిరిగి అనువర్తించవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రములయందు తనయొక్క మోక్షమును గురించి ప్రార్థించి ఈమంత్రమందు తనయొక్క పుత్రపౌత్రాదులకు మోక్షము కలుగజేయవలయునని ప్రార్థన చెప్పబడుచున్నది.

వి॥ భా॥ “అహం ప్రజయాసంగతోభూయాసం । ప్రజా మయా సంగతా యాతా । తథా రాయస్పోషేణ సంగతోభూయాసం । రాయస్పోషో మయా శ్శరీరతో భూయాత్ ॥” (పు ౭౫౩)

బ్రాహ్మణము॥ “సమహం ప్రజయా సమ్మయా ప్రజేత్యాహామి మనైతా మాశాస్తే॥” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశ్రోతమంత్రము॥ “సమహం ప్రజయా సమ్మయా ప్రజేతి పునరావర్తతే॥” (౪, ౧౫, ౪. పుట ౨౭౬)

విద్యారణ్యమునందు చెప్పబడిన వినియోగసూత్రము॥ “అథోదబ్ధ్యర్థావర్తతే॥” (పుట ౭౫౩)

౭॥ మం॥ ౧॥ సమిద్ధో అగ్నే మే దీదిహి॥ ౨॥ సమేద్ధాతే అగ్నే

దీద్యాసమ్॥

ప॥ ౧॥ సమ్- ఇద్ధః॥ అగ్నే॥ మే॥ దీదిహి॥ ౨॥ సమ్- ఏద్ధా॥ తే॥ అ

గ్నే॥ దీద్యాసమ్॥

జ్ఞానార్థము

కర్తార్థము.

౧॥ హేఅగ్నే=ఓభగవంతుడా, సమిద్ధః = ప్రకాశింపజేయబడిన, (నీవు)

౧॥ హేఅగ్నే=ఓయగ్ని, సమిద్ధః=ప్రజ్వలించజేయబడిన, (నీవు) మే=నా

మే = నాకొరకు, దీదిహి = ప్రకాశించు
ము. ౨॥ మేఱగ్నే = ఓభగవంతుడ,
తే = నీకు, సమేధా = ప్రకాశింపజేసే,
(నేను) దీద్యాసం = ప్రకాశించుదును
గాక.

తా॥ నేజేయు వ్యాసముచే నీవు తె
చ్చగ ప్రకాశించి నీతేజస్సుచేత నన్ను
ప్రకాశింపజేయుమని ప్రార్థనము.

కొరకు, దీదిహి = ప్రకాశించుము. ౨॥
మేఱగ్నే = ఓయగ్ని, తే = నీకు, సమే
ధా = ప్రజ్వలింపజేసే, [నేను] దీద్యా
సమ్ = ప్రకాశించుదునుగాక.

వి॥ యజమానుడివంత్రిము నుచ్చరిం
చి ఆహవనీయమందు సమిధను మోచు
ము చేయవలయును.

ఉవరణము. భగవంతుని ఆరాధించువాడే తెజోయైతడగునని ఈవంత్రిమం
తు జెప్పబడినది.

అగ్నిశబ్దమునుగూర్చి. ౩౭ వ పుట చూడుము.

వి॥ థా॥ “అత్ర సమిత్ప్రక్షేపాయ స్వాహేతిశబ్దోఽధ్యాహృతః॥ మేఱగ్నే
అనయాసమిధా ప్రదీప్తస్త్యం॥ మే నుదక్థం॥ దీదిహి దీప్యస్వ॥ తవ దీపయితా ఆ
హవసి త్వత్ప్రసాదాద్దీప్తః పూయాసమ్॥” [పు ౭౫౩]

ప్రాక్షాణము॥ “సమిద్ధోఽగ్నే మే దీదిహి సమేధాతే అగ్నే దీద్యాసమిత్యా
హ యథాయజురేతైతత్॥” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబకౌత్తసూత్రము॥ “సమిద్ధోఽగ్నే మేదీదిహి సమేధాతే అగ్నేదీద్యా
సమిత్యాహవనీయముపసమిద్ధే॥” (౪, ౧౫, ౫ పుట ౨౨౬)

౧॥ మ॥ ౧॥ వసుమాన్ యజ్ఞః॥ ౨॥ వసీయాన్భూయాసమ్॥

ప॥ ౧॥ వసు- మాన్॥ యజ్ఞః॥ ౨॥ వసీయాన్॥ భూయాసమ్॥

జ్ఞానార్థము,

౧॥ (ఓభగవంతుడ) యజ్ఞః = [ఈ]
యంతర్యాగము, వసుమాన్ = మోక్షభ
నముగలది. ౨॥ (నేను) వసీయాన్ =
మోక్ష భనము గలవాడను, భూయా
సమ్ = అగుదునుగాక.

తా॥ నీయనుగ్రహముచేత ఈయంత
ర్యాగము మోక్షసాధనమై నాకుమోక్ష
మునుగలుగ జేయవలయునని ప్రార్థనము.

కర్తార్థము,

౧॥ (ఓయగ్ని) యజ్ఞః = ఈయజ్ఞ
ము, వసుమాన్ = భనముగలది. ౨॥
(నేను) వసీయాన్ = మిక్కిలిభనముగల
వాడను, భూయాసమ్ = అగుదునుగాక.

వి॥ యజమాను డీవంత్రిముచేత నా
హవనీయమును ప్రార్థించవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమంసు భక్తునియొక్క తేజోరూపము చెప్పబడినది. ఈమంత్రమందు ధ్యానయజ్ఞము మోక్షధనమునిచ్చునని చెప్పబడుచున్నది.

వి॥ భా॥ “ఆయంయజ్ఞస్త్వత్ప్రసాదాత్ వసుమాన్” ధనవాన్” అహమపితృప్రసాదాద్వసీయాన్ వసుమత్తరో భూయానమ్” [పు ౭౫౩]

బ్రాహ్మణము॥ “వసుమాన్యజ్ఞో వసీయాన్సూయాసమిత్యాహాశిష మేవైతామాశాన్తే” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశాత్రుసూత్రము॥ “వసుమాన్యజ్ఞో వసీయాన్సూయాస మిత్యపతిష్ఠతే” [౪, ౧౫, ౫ పు ౨౨౭]

శతసంఖ్యాకా వైఖానసాముషయః॥ గాయత్రీఛందః॥

౯॥ మం॥ ౧॥ అగ్నీ ఆయాగ్షి పవసే॥ ౨॥ ఆ సువ ఊర్జమ్ ఇ

౩॥ ఆ రే బాధస్య దుచ్చనామ్॥

ప॥ ౧॥ అగ్నే ఆయాగ్షి పవసే॥ ౨॥ ఆ సువ ఊర్జమ్ ఇ

షమ్ చ నః॥ ౩॥ ఆ రే బాధస్య దుచ్చనామ్॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ హే అగ్నే = ఓ భగవంతుడ, ఆయాగ్షి = శాశ్వతమైన ఆయువులను, పవసే = శోభించుచున్నావు. ౨॥ ఆ = మూల, సువ = బలమును, ఊర్జమ్ = క్షమిగు మోక్షమును, ఆ సువ = లెస్సగ యును. ౩॥ దుచ్చనామ్ = దుఃఖమును గలుగ జేయు శత్రుసంహతిని, ఆ రే = దూరమందు, బాధస్య = బాధించుము.

తా॥ ఓ భగవంతుడ మా సంబంధము గల కామకోపధాన్యంతశ్శత్రువులవశించ జేసి మాకు ధ్యానధారణశక్తిని గలుగ జేయుమని ప్రార్థనము.

కర్మార్థము.

౧॥ హే అగ్నే = ఓ అగ్ని, [మాయొక్క] ఆయాగ్షి = శాశ్వతము, పవసే = శోభించుచున్నావు. ౨॥ ఆ = మూల, సువ = బలమును, ఊర్జమ్ = క్షమిగు మోక్షమును, ఆ సువ = లెస్సగ యును. ౩॥ దుచ్చనామ్ = శత్రుసంహతిని, ఆ రే = దూరమందు, బాధస్య = బాధించుము.

వి॥ యజమానుడిమంత్రముచే గాక్షపత్యోపస్థానమును జేయవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు ధ్యానయజ్ఞము మోక్షప్రదాయకమని చెప్పింబడినది. ఆట్టి ధ్యానయజ్ఞముకు సాధకమగు అంతశ్శక్తిసంహారము ఈమంత్రమందు చెప్పింబడినది.

ఆగ్నిశబ్దమునుగూర్చి 3 2 వ శ్లోకము.

ఋషిఛందస్సలన గూర్చి శతసంఖ్యాకా వైఖానసాఖ్యాసంహితాఋషయః॥ త్వంసోమసూరజిత్యేమానమ్మపః శిష్టా గాయత్యః॥ అని ఋగ్వేదభాష్యము. ౯, ౬౬.

విధా॥ ఋషోఽగ్నే పుత్రపౌత్రాదయుక్తానా మస్తాక మాయూగ్షి పవసే శోభయసి॥ అపమృత్యుంపరిహరసీత్యర్థః॥ నోఽస్తభ్యమూర్జన్పులమిషమన్నంప ఆసమన్తాత్ సువ పృథయ దేహీత్యర్థః॥ దుచ్ఛనాం వైరిసేనాం ఆరే దూరే బాధస్వ ని రాకురు॥”

బ్రాహ్మణము॥ బహువై గార్హపత్యస్యాజ్నే మిశ్రమివ చర్యత ఆగ్నిపావ మానీభ్యాం గార్హపత్యముపతీష్ఠతే॥ పునా త్యేవాగ్నిం పునీత ఆత్మానం ద్వాభ్యాం ప్ర తిష్ఠిత్యై॥ (౧, 2, ౬, ౪)

అపస్తంబశ్రాత సూత్రము॥ ఆగ్న ఆయాగ్షి పవస ఇత్యాగ్ని పావమానీభ్యాం గార్హపత్యముపతీష్ఠతే॥ ఆగ్నేగృహపతఇతిచ॥ ” (౪, ౧, ౬, ౨ పు ౨౨8)

ఈమంత్రము ౧, 3, ౧౪ లో ౨3 వ మంత్రముగను, ౧౫, ౫ లో 2 వ మంత్రముగను, యజురారణ్యములో ౨, ౫ లో ౪ వ మంత్రముగను, ఋగ్వేదమునందు ౯, ౬౬ సూక్తములో ౧౯ వ ఋక్కుగను, సామవేద ఉత్తరార్చికసంహితయందు, ప్ర 2, ఆ ౧, సూక్తం ౧౨లో ౧ వ మంత్రముగను పఠింపబడుచున్నది.

శతసంఖ్యాకా వైఖానసా ఋషయః॥ గాయత్రీఛందః॥

౧౦॥ మ॥ ౧॥ అగ్నే పవస్వస్వ పాఅస్మై॥ ౨॥ వర్చస్సువీర్యమ్॥ ద

ధత్వోషగోరయిమ్మయి॥

ప॥ ౧॥ అగ్నే పవస్వ సు-అపాః॥ అస్మై॥ ౨॥ వర్చః॥ సు-వీర్యమ్॥

దధత్ పోషమ్ రయిమ్ మయి॥

జ్ఞానార్థము

౧॥ హేఅగ్నే = ఓ భగవంతుడ, స్వ
పాః = శోభనకర్తృగల, (నీవు) అస్త్రై =
మమ్మును, పవస్వ = పవిత్రముజేయుము.
౨॥ మయి = నాయందు, వర్చః = బ్రహ్మ
వర్చస్సును, సు-వీర్యం = యోగ్యమగు
సామర్థ్యమును, బోషం = ప్రప్తినిన్ని, ర
యిం = బ్రహ్మవిద్యాధనమును, దధత్ =
ఉంచుము.

తా॥ శాశ్వతాయువు నిచ్చెడి భగ
వంతుడ మాకు ధారణశక్తిని, ప్రప్తిని,
బ్రహ్మవిద్యాధనమును ఇమ్మని ప్రార్థనము.

కర్మార్థము -

౧॥ హేఅగ్నే = ఓ ముగ్ధు, స్వపాః =
యోగ్యమగు కర్మగల, (నీవు) అస్త్రై =
మమ్మును, పవస్వ = పవిత్రముజేయుము.
౨॥ మయి = నాయందు, వర్చః = బ్రహ్మ
వర్చస్సునును, సు-వీర్యం = వ్యవహార
సామర్థ్యమునును, బోషం = ప్రప్తినిన్ని,
రయిం = ధనమునును, దధత్ = ఉం
చుము.

వి॥ యజమానుడీమంత్రముచే గాక్ష
పత్యోపస్థానమును జేయవలయును.

వివరణము॥ “పూర్వమంత్రమందు అంతశ్శత్రుసంహరణ చెప్పబడినది. ఈ
మంత్రమందు తనయొక్క పవిత్రతనగూర్చి ప్రార్థన జెప్పబడినది.

“స్వపాః” అను సకారాంతశబ్దము సుశబ్దపూర్వక ఆప్తభాతువుకంటె బహు
లగ్రహణమువలన అనేకప్రత్యయముచేసి, అపఃకర్మాభ్యాయాం హ్రస్వోనుట్పాదా
అను ఉకాదీసూత్రము ౪, ౨౦౨ చేత హ్రస్వముగలది.

“దధత్” జుహోత్యాదిపరితమగు ధాతోభాతువుకంటె లేట్ జేసి దానికి
అడాగమము జేయగ ఘోర్దోషాలెఱచి ౭, ౩, ౭౦ అను పాణిని సూత్రముచే ఆ
కారలోపముగలది.

వి॥ భా॥ “సకారాంతోఽపశ్శబ్దః కర్తృవాచీ శోభనమపఃకర్తృయస్యాసా స్వ
పాః హేఅగ్నే త్వంస్వపాఃసి అస్త్రైస్వపస్వ శోధయ మయి బ్రహ్మవర్చసం వ్యవ
హారసామర్థ్యం బోషం ప్రప్తిం రయిం ధనఞ్చ స్థాపయ॥” (పు ౭౫౩)

బ్రాహ్మణము పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

అపస్తంబశ్రోతసూత్రము॥ పూర్వమంత్రమును జూడవలయును.

ఈమంత్రము ౧, ౩, ౧౪ లో ౨౪ వ మంత్రముగను, ౧౫, ౫ లో ౧౪ వ
మంత్రముగను, యజురారణ్యకములో ౨, ౫ లో ౫ వ మంత్రముగను, ఋగ్వేదము
నందు ౯, ౬౬ సూక్తములో ౨౧ వ ఋక్కుగను, సామవేద ఉత్తరాచ్చిక సంహిత
యందు ప్ర ౭, ఆ ౧, సూక్తం ౧౨ లో ౩ వ మంత్రముగను పఠింపబడుచున్నది.

ఈఋక్కులరెంటికిన్ని సామాన్యముగ గాయత్రీఛందస్సుగ ఋగ్వేదభాష్య
మునందు జెప్పబడినది. అందు రెండుఋక్కులయందు మొదటి రెండుపాదముల

యందు ఏదేసినర్థములున్నవి- ఒక్కొక్కచర్లము తక్కువుగనుండుటచేత “నిచ్చగ్దాయత్ర” యని చెప్పబడును. ఇందుకు ప్రమాణము. “ఏకద్యూన్యానాధికానైర నిచ్చగ్దాయనాధికాభురిక్” (ఋగ్వేదప్రాతిశాఖ్య పుట 3౨౮)

ఒకటిరెండుచర్లములు తక్కువగునేని, “నిచ్చగ్దాయత్ర” యనియు, ఒకటిరెండుఅధికమగునేని, “భురిగ్దాయత్ర” యనియు నభిప్రాయము.

క. ౧౧॥మం॥ ౧॥ అగ్నే గృహపతే సుగృహపతి రహన్త్వయా గృ

హపతినా భూయానమ్॥ ౨॥ సుగృహపతిర్త్వయా త్వం

గృహపతినా భూయాశ్చతగ్ హిమాః॥

ప॥ ౧॥ అగ్నే గృహ-పతే సు-గృహపతిః అహమ్ త్వయా॥

గృహ-పతినా భూయానమ్॥ ౨॥ సు-గృహపతిః మ

యా త్వమ్ గృహ-పతినా భూయాః శతమ్ హిమాః॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ గృహపతే = గృహపాలకుడనై న, అగ్నే = ఓభగవంతుడా, గృహపతి నా = గృహపాలకుడవగు, త్వయా = నీ చేతను, అహం = నేను, సు-గృహపతిః = మం. యజమానుడను, భూయానమ్ = అగుదునుగాక. ౨॥ గృహపతినా = గృహపతిగను, మయా = నాచేత, త్వం = నీవు, శతం = అనేకములగు, హిమాః = వత్సరములు, సు-గృహపతిః = యోగ్యమగు గృహపాలకుడవు, భూయాః = అగుదువుగాక.

పా॥ ఓభగవంతుడా గృహపాలకుడ

కర్తార్థము.

౧॥ గృహపతే = గృహపాలకుడవగు, అగ్నే = ఓయగ్ని, గృహపతినా = గృహపాలకుడవగు, త్వయా = నీచేత, అహం = నేను, సు గృహపతిః = యోగ్యమగు గృహపతిని, భూయానమ్ = అగుదునుగాక. ౨॥ గృహపతినా = గృహపతినైన, మయా = నాచేత, త్వం = నీవు, శతం-హిమాః = అనేకసంవత్సరములు, సు-గృహపతిః = యోగ్యముగ గృహపాలకుడవు, భూయాః = అగుదువుగాక.

వగు నీయనుగ్రహముచే నేను గృహస్థుడై సత్కర్మల జేయుచుండవలయుననియు అట్టి నాచే ప్రార్థింపబడుచున్న నీవు శాశ్వతముగ నాగృహముల రక్షించుచుండవలయుననియు ప్రార్థనము. ఆన గ శాశ్వతముగ నీను నేధ్యానించుచుండవలయుననియు శాశ్వతముగ నీను నీవు రక్షించుచుండవలయుననియు ప్రార్థనము.

౬॥ ఈమంత్రముచేయజమానుడుగా ర్హపత్యోపస్థానమును చేయవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు శుద్ధత్వము జెప్పబడినది. మోక్షప్రాప్తికి సాధనమగు సత్కర్మలను ఆచరించవలయునని ఈమంత్రమందు జెప్పబడినది.

అగ్నిశబ్దమునుగూర్చి ౩౭ వ ఘటము జూడుము.

వి॥భా॥ “అయంగ ర్హపత్యోపస్థానస్మిన్గృహే సర్వదా ధార్యమాణత్వాత్ గృహపతిః శ్రేయోగృహపతేఽగ్నే గృహపతినా త్వయాఽనుగ్రహితోహం సుష్టుగృహపతిర్భూయానం త్వమపి గృహపతినా మయా పూజితః సుష్టుగృహపతిర్భూయాః! హిమశబ్దో హేమంతవాచీనక సంవత్సరముపలక్షయతి॥” (పు ౭౫౪)

ఈమంత్రము శుక్లయజుర్వేదమందు. “అగ్నే గృహపతే సుగృహపతిస్త్రవయాగ్నేహంగృహపతినా భూయాసగ్ సుగృహపతిస్త్రవం మయాఽగ్నే గృహపతినా భూయాః! అస్థూరణౌ గార్హపత్యనిగస్తుశతగ్ హిమాః! సూర్యస్యావృత మన్వావరైః” అనిపఠింపబడుచున్నది. (౨, ౨౭)

ఈమంత్రము మైత్రాయణీ సంహితయందు. “అగ్నే గృహపతే సుగృహపతి రహం త్వయా గృహపతినా భూయాసగ్ సుగృహపతిస్త్రవం మయా గృహపతినా భూయా అస్థూరణౌ గార్హపత్యం దీదాయ శ్శతగ్ హిమాద్వాయాః॥” అని పఠింపబడుచున్నది. [౧, ౪, ౨]

బ్రాహ్మణము॥ “అగ్నే గృహపతేతత్వాహ యధాయజురేతైతచ్ఛతగ్ హిమా ఇత్యాహ శతిస్త్రాహేమన్వానిధిషీయేతివాతైతదాహ॥” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశ్రాతసూత్రము॥ పూర్వమంత్రమును జూడుము.

విద్యారణ్యమందు “అగ్నే గృహపతే” మొదలు, “అమృతైశ్శోభిష్యతీం” అను వరకు ఏకమంత్రముగ జేసి గార్హపత్యోపస్థానము క్రింద ఖళముగ వినియోగము జేప్పబడినది. అది హేతువంజేసి ఈమంత్రమువద్దను ఈమంత్రమువద్దనుగూడ ౧౧.

అంకె వేయబడినది. అపస్తంబసూత్రము ననుసరించి రెండుమన్తములని తెలియుటకై వేరుగ విభాగించి- క- ౪- అను గుర్తు వ్రాయబడినది.

౪. ౧౧॥ మం॥ ౧॥ తామాశిష మాశాసే తన్తవే జ్యోతిష్కృతీమ్॥

౨॥ తామాశిషమాశాసే అముష్మై జ్యోతిష్కృతీమ్॥

ప॥ ౧॥ తామ్ ఆ- శిషమ్ ఆ శాసే తన్తవే జ్యోతిష్కృతీమ్॥౨॥

తామ్ ఆ- శిషమ్ ఆ శాసే అముష్మై జ్యోతిష్కృతీమ్॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ తన్తవే = పుట్టబోవు ప్రజలకొరకు, జ్యోతిష్కృతీమ్ = ప్రకాశింపజేసెడి, తాం = ఆశిషం = ఆశీర్వాచనమును, ఆ-శాసే = కోరుచున్నాను. ౨॥ అముష్మై = పుట్టినట్టి ఈ ప్రజలకొరకు, జ్యోతిష్కృతీమ్ = ప్రకాశింపజేసెడి, తాం = ఆశిషం = ఆశీర్వాచనమును, ఆశాసే = కోరుచున్నాను.

తా॥ ఇదివరకు పుట్టినవారికిన్ని పుట్టబోయెడివారికిన్ని కూడ బ్రహ్మనందము గలుగవలయునని కోరుచున్నాను.

కర్మార్థము.

౧॥ [నేను] తన్తవే = [పుట్టబోయెడి] సంతానముకొరకు, జ్యోతిష్కృతీమ్ = ప్రకాశింపజేసెడి, తాం = ఆశిషమ్ = ఆశీర్వాచనమును, ఆశాసే = కోరుచున్నాను. ౨॥ అముష్మై = (పుట్టినట్టి) ఈ సంతానముకొరకు, జ్యోతిష్కృతీమ్ = ప్రకాశింపజేసెడి, తాం = ఆ, ఆశిషం = ఆశీర్వాచనమును, ఆశాసే = కోరుచున్నాను.

వి॥ యజమానుడు పుట్టబోయెడి సంతానమువిషయమై ప్రధమవాక్యమును చ్చరించవలయును. రెండవవాక్యమును చ్చరించుచు అముష్మై అను స్థానమందు వృద్ధికొరకు తన పుత్రులయొక్క నామములను చతుర్థ్యంతములుగా బలుకవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు సత్కర్మాచరణ చెప్పబడినది. ఈమంత్రమందు తనకు పుట్టబోవునట్టియు, పుట్టినట్టియు, సంతానము, సత్కర్మాచరితలై తేజోరూపులు అగుటనుగూర్చి చెప్పబడినది.

“అథా” అనునన్తః “అనున్నబహువుత్తయే జ్యోతిష్కతిం తదుత్పత్తిప్రకాశసమర్థా తామాశిష మాశాసే అనుష్టే ఉత్పన్నబహువుత్తాయ దేవదత్తాదివామకాయ జ్యోతిష్కతి మతిబుద్ధిప్రకాశసమర్థాంతా మాశిషమాశాసే॥” (పుట ౧౫౪)

బ్రాహ్మణము॥ పుత్రస్య నామగృహ్యోత్పన్నాదపేక్షానంకరోతి తామాశిష మాశాసే తన్తపే జ్యోతిష్కతిమతిబుద్ధియాద్యస్య పుత్రోజ్జాతస్సస్య త్రేతస్సేవ సాస్యబ్రాహ్మణ్యసీ ఘోషజాయతే తామాశిషమాశాసే అనుష్టే జ్యోతిష్కతిమతి బుద్ధియాద్యస్యైత్రోజ్జాతస్సస్య తే ఏవాప్తిభ్యమ్నవర్చసం దధాతి॥ [౧, ౭, ౬]

అపస్తంబశ్రోతిసూత్రము॥ ప్రత్రస్య నామగృహ్యోతి తామాశిషమాశాసే తన్తపే జ్యోతిష్కతిమతిబుద్ధియాద్యస్యైత్రోజ్జాతస్సస్య తే ఏవాప్తిభ్యమ్నవర్చసం దధాతి॥ [౪, ౧౬, ౩]

౧౭॥ మం॥ ౧॥ కస్త్యాయునక్తి॥ ౨॥ సత్వావిముచ్చతు॥

ప॥ ౧॥ కః త్వా యునక్తి॥ ౨॥ సః త్వా విముచ్చతు॥

జ్ఞానార్థము

కర్మార్థము-

౧॥ [ఓజీవాత్] కః = ఎవడు, త్వా = నిన్ను, యునక్తి = ప్రకృతితో గూర్చుచున్నాడో. ౨॥ సః = ఆ భగవంతుడు. త్వా = నిన్ను, విముచ్చతు = విడిపించుగాక.

తా॥ శ్రేయకుడగు భగవంతుడే, నుభయః ఖములను విడిపించి ముక్తని జేయవలయునని ప్రార్థనము.

౧॥ [ఓయజ్ఞమా] కః = [వీ] బ్రాహ్మ, త్వా = నిన్ను, యునక్తి = కూర్చునో. సః = ఆ బ్రహ్మ, త్వా = నిన్ను, విముచ్చతు = విడిచుగాక.

తా॥ యజమానుడి మంత్రమును జపించుచు యజ్ఞవిమోకమును జేయవలయును.

వివరణము. పూర్వమంత్రములయందు తనకును తన సంతానమునకును మోక్ష ప్రాప్తి జెప్పబడినది. ఈ మంత్రమునందు ఆట్టి మోక్ష ప్రాప్తి భగవంతుడే కలుగజేయునని చెప్పబడినది.

వి॥ భా॥ కేశ్వర్జః ప్రజాపతిమాచక్షే॥ హేయజ్ఞ పూర్వం యః ప్రజాపతికే త్వం యునక్తి యుక్తవాక్- సపితేనానీన్ద్రాగ్ని విముచ్చతు॥ (పుట ౧౫౪)

ఈ మంత్రము వాచనసేయ సంహితయందు “కస్త్యా విముచ్చతి సత్వా విముచ్చతి కస్త్యా త్వా విముచ్చతి పోషాయ రక్షసాం భాగోసీ” అని సరింపబడుచున్నది. [౨, ౨౩]

బ్రాహ్మణము॥ కేస్త్రాయనక్తి సత్వావిమృశ్చత్విత్యాహ ప్రజాపతిర్వైః ప్రజాపతిర్వైవై నం యనక్తి ప్రజాపతినా విమృశ్చతి ప్రతిష్ఠితైః॥ ” [౧, ౨, ౬]

అపస్తంబశ్రాతసూత్రము॥ కేస్త్రాయనక్తి సత్వావిమృశ్చత్వితి యజ్ఞంవిమృశ్చతి॥ ” (౪, ౧౬, ౧౦)

౧౩॥ మం॥ ౧॥ అగ్నేవ్రతపతే వ్రతమచారిషమ్॥ ౨॥ తదశకమ్॥

౩॥ తన్మేఽరాధి॥

ప్ర॥ ౧॥ అగ్నే॥ వ్రత- పతే॥ వ్రతమ్॥ అచారిషమ్॥ ౨॥ తత్॥ అ

శకమ్॥ ౩॥ తత్॥ మే॥ అరాధి॥

జ్ఞానార్థము.

౧॥ వ్రతపతే = వ్రతపాలకుడనైన, అగ్నే = ఓభగవంతుడ, వ్రతం = సత్య వ్రతమును, అచారిషం = చేసితిని. ౨॥ తత్ = ఆసత్యవ్రతమును, (పూర్తి నొందించుకొరకు,) అశకం = సమర్థుడనైతిని. ౩॥ మే = నాసంబంధమైన, తత్ = ఆవ్రతము, అరాధి = సమృద్ధమైనది.

తా॥ వ్రతపాలకుడవగు నీయనుగ్రహమువలన పూర్ణమగు సత్యవ్రతముగ వాడను గనుక ముక్తునిజేయుమని పార్థివము.

కర్తార్థము.

౧॥ వ్రతపతే = వ్రతాధిపుడనైన, అగ్నే = ఓయగ్ని, వ్రతం = యజ్ఞవ్రతమును, అచారిషం = చేసితిని. ౨॥ తత్ = ఆవ్రతమును, (సమాప్తినొందించుకొరకు) అశకం = సమర్థుడనైతిని. ౩॥ మే = నాసంబంధముగ, తత్ = ఆవ్రతము, అరాధి = సమృద్ధమైనది.

వి- యజమానుడు ఈవంత్రమునుజపించి వ్రతమును విడువవలయును.

వివరణము॥ పూర్వవంత్రమందు భగవంతుడే మోక్షమును కలుగజేయునని చెప్పబడినది. ఈవంత్రమునందు భగవదనుగ్రహమువలననే వ్రతమును నెరవేర్చినటుల జెప్పబడినది.

అగ్నిశబ్దమునుగూర్చి ౩౨ వ పుట జూడుము.

వి॥భా॥ “యజ్ఞరూపస్య వ్రతస్య పతే హేఅగ్నే త్వత్ప్రసాదాద్విదం వ్రతం

చరితివానస్తి తద్వ్యతం సమాపయితుమశకం శక్తోఽభూవం మదీయంవ్రత మరాధి సమృద్ధమభూత్ ||” (పు ౭౫౪)

ఈమంత్రము వాజసనేయసంహితయందు “అగ్నే వ్రతపతే వ్రతమచారిషం త దశకం తన్నేరాధీదమహం యవీవాస్తి సోఽస్తి ||” అనిపరింపబడుచున్నది. (౨, ౨౮)

బ్రాహ్మణము || “ఈశ్వరంవై వ్రతమవిశృప్తం ప్రదహః | అగ్నేవ్రతపతే వ్రత మచారిషమిత్యాహ | వ్రతమేవవిశృజతే | శాస్త్ర్యాపృదాహయ ||” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశ్రాతసూత్రము || “అగ్నేవ్రతపతే వ్రతమచారిషమితి వ్రతం విశృజ తే ||” [౪, ౧౬, ౧౧]

౧౪ || మం || ౧ || యజ్ఞోబభూవ || ౨ || స ఆబభూవ || ౩ || సప్రజజ్ఞే ||

౪ || సవావృధే || ౫ || సదేవానామధిపతిర్చభూవ || ౬ || సో

అస్తాన్ అధిపతీన్ కరోతు || ౭ || వయగ్న్ స్యామ పతయే
రయీణామ్ ||

ప || ౧ || యజ్ఞః | బభూవ || ౨ || సః | ఆ | బభూవ || ౩ || సః | ప్ర | జ

జ్ఞే || ౪ || సః | వావృధే || ౫ || సః | దేవానామ్ | అధి-పతిః |

బభూవ || ౬ || సః | అస్తాన్ | అధి-పతీన్ | కరోతు || ౭ || వ

యమ్ | స్యామ | పతయే | రయీణామ్ ||

జ్ఞానార్థము

౧ || యజ్ఞః = ఈయన్తర్యాగము, బభూవ = ఆయినది || ౨ || సః = ఆది, ఆబభూవ = తిరిగి ఆపునుగాక || ౩ || సః = ఆది, ప్రజజ్ఞే = తెన్నగ తెలుసుకొనెను || ౪ || సః = ఆంతర్యాగము) వావృధే =

కర్తార్థము.

౧ || యజ్ఞః = (ఈచేయబడిన) యజ్ఞము, బభూవ = (సంపూర్ణము) ఆయినది, ౨ || సః = ఆయజ్ఞము, ఆ-బభూవ = పునరావృత్తమగుగాక || ౩ || సః = ఆయజ్ఞము, ప్ర-జజ్ఞే = తెన్నగ తెలుసుకొనెను.

తిరిగీతిరిగీవృద్ధిపొందుగాక॥ ౫॥ సః= అది, దేవానాం=ఇంద్రియములకు, అధిపతిః=ప్రభువు, బభూవ=అగుగాక॥ ౬॥ సః=అది, అస్మాక్=మమ్ములను, అధిపతీక్=ప్రభువులనుగా, కరోతు=చేసునుగాక॥ ౭॥ వయమ్=మేము, రయీణాం=మోక్షధనమునకు, పతయః=ప్రభువులము, స్యామ=అగుదుముగాక.

తా॥ భావనయజ్ఞము మేము ఎల్లప్పుడును చేయుచుందుముగాక. అందువలన మాకు మోక్షధనము కలుగునుగాక యని ప్రార్థనము.

౪॥ సః=ఆయజ్ఞము, వావృధే=తిరిగీతిరిగీ వృద్ధిపొందుగాక. ౫॥ సః=ఆయజ్ఞము, దేవానాం=దేవతలకు, పతిః=ప్రభువు, బభూవ=అగుగాక. ౬॥ సః=ఆయజ్ఞము, అస్మాక్=మమ్మును, అధిపతీక్=కర్తృపాలకులనుగాను, కరోతు=చేసుగాక. ౭॥ వయమ్=మేము, రయీణాం=యజ్ఞసాధనములగుధనములకు, పతయః=అధిపతులము, స్యామ=అగుదుముగాక.

వి॥ తిరిగీయజ్ఞప్రాప్తికారకు యజమానుడీమంత్రమును జపించవలయును.

వివరణము॥ పూర్వమంత్రమందు భగవదనుగ్రహమువలననే వ్రతమును సేక పేర్చునటల జెప్పబడినది. ఈమంత్రమందు అట్టివ్రతమును స్వచ్ఛంద చేయుచుండవలయునని చెప్పబడుచున్నది.

వి॥భా॥ శ్రేదావీమనస్థితోఽయం యజ్ఞోబభూవ సమ్ప్రాణ్డోఽహత్ । సయజ్ఞ ఆబభూవ పునరప్రావృత్తో భవతు । సయజ్ఞః పృథ్వీ శ్చే అస్మాకసమ్ప్రాయా న్సృష్టోవాక్ । అతఏవాస్తద్గృహే సయజ్ఞోనావృధే పునః పున రనుష్ఠాసే ॥ ధృతాం సయజ్ఞోస్తాభిరేభ్యమానానాదేవానామధికం సాలయితా భవనుః । సయజ్ఞోఽహ్వానాధిపతీక్ ఆధికమనుష్ఠానస్య పాలకానక్రరోతు వయమపి త్వయ్యయజ్ఞ స్య స్యాదాద్రయీణాం యజ్ఞసాధనానాం ధనానాం పతయో ధూయాస్త ॥ (పు ౭:౧:౭)

బ్రాహ్మణము॥ “యజ్ఞోబభూవ సఆబభూవేత్వాహౌవనై యజ్ఞస్య పునరాలమృతేనైవం పునరాలభతే” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశ్రాతసూత్రము॥ “యజ్ఞోబభూవేతి యజ్ఞస్య పునరాలమృంజపతి” (౪, ౧౬, ౧౭).

ఋషిః వామదేవిః॥ ఛందః తిర్ఘ్నువ్॥

౧౫॥ మం॥ ౧॥ గోమాగ్ అగ్నేఽచిమాగ్ అశ్వీ యజ్ఞో నృవత్స

ఖాసదమిదప్రమృష్యః | ఇడావాగ్ ఏషోఅసురప్రజావాన్ |
 దీర్ఘోరయిః పృథుబుధ్నస్సభావాన్ ||

ప|| ౧|| గో-మాన్ | అగ్నే | అవి-మాన్ | అశ్వీ | యజ్ఞః | నృవత్-స
 ఖా | సదమ్ | ఇత్ | అప్ర-మృష్యః | ఇడా-వాన్ | ఏషః | అ
 సుర | ప్రజా-వాన్ | దీర్ఘః | రయిః | పృథు-బుధ్నః | స
 భా-వాన్ ||

జ్ఞానార్థము.

౧|| ఆసుర = ప్రభువైర, అగ్నే = ఓ
 భగవంతుడ, ఏషః = ఈ, యజ్ఞః = య
 జ్ఞము, గోమాన్ = ఆవులు కలదిన్ని, అ
 విమాన్ = ఛాగములు గలదిన్ని, అశ్వీ =
 అశ్వములుగలదిన్ని, అనగ గవాశ్వాది
 సమృద్ధినిచ్చే, నృనత్సఖా = విబుధులకు
 హితమైనది, సదమిత్ = ఎల్లప్పుడున్న
 అప్రమృష్యః = అనింద్యమైనది, ఇడా
 వాన్ = బ్రహ్మజ్ఞానము గలది, ప్రజా
 వాన్ = ప్రజలుగలది, దీర్ఘః = అవిచ్ఛిన్న
 మైనది, రయిః = మోక్షధనముగలది, పృ
 థుబుధ్నః = వికలము పొందనిది, సభా
 వాన్ = విద్యత్సభగలది [అగుగాక]

తా|| ధ్యానయజ్ఞము ఇహపరసౌఖ్య
 ములను కలుగజేయుచు నిర్విఘ్నముగ జ
 రగవలయునని ప్రార్థనము.

కర్తార్థము.

౧|| ఆసుర = పాపములుగల, అ
 గ్నే = ఓయగ్ని, ఏషః = ఈ, యజ్ఞః = య
 జ్ఞము, గోమాన్ = బహుగోవులుగలది
 ని, అవిమాన్ = బహుఛాగములుగల
 ని, అశ్వీ = అశ్వములుగలది, సదమిత్ =
 ఎల్లప్పుడున్న, అప్రమృష్యః = అనింద్య
 మైనది, ఇడావాన్ = అన్నముగలది, ప్ర
 జావాన్ = సంతానముగలది, దీర్ఘః = అ
 విచ్ఛిన్నమైనది, రయిః = ధనముగలది,
 పృథుబుధ్నః = వికలమునుపొందనటువం
 టి, సభావాన్ = విద్యత్సభగలదియు
 [అగుగాక]

వి|| యజమానుడిచంద్రమును పూర్వ
 దిక్కుగ వెల్లి జపించవలయును.

వివరణము|| పూర్వచంద్రమందు అట్టివ్రతములను ఎల్లప్పుడు చేయవలయునని
 చెప్పబడినది. ఈచంద్రమందు అట్టిసత్కర్మలయొక్క లక్షణము చెప్పబడుచున్నది.

“అసురఅనుశబ్దము షేపచార్థకమగు అసు అనుధాతువుకంటె ఉరస్సృత్యయ ముగలది” [ఋగ్వేదవిద్యారణ్యభాష్యము- మం ౧, సూ, ౨౪, ఋ ౧౪ పు ౨౫౦]

అసిమసోరురకా॥ ఉ॥ సూ॥ ౧, ౪౨, ౪౩, ఉరస్సృత్యయః॥ యద్వా॥ అస్మి ధూ॥ ప॥ తివృతి శ్చాస్వస్మిహితప్యసేవసి॥ ౧॥ ౧౦॥ ఇత్యాదినా ఉద్రత్యయః॥ ఆ సుః శరీరేవసతిత్యసుః ప్రాణః॥ రోమత్వర్ధీయః॥ యద్వా॥ అసగతిదీప్యాదానేషు పూర్వస్తాదేవ సూత్రాదురస్సృత్యయః॥ (వేదనిఘంటువు ౧, ౧౧, ౨౯)

అసగ ప్రాచార్థకమగు అసుశబ్దముకంటె మతుబర్థకమగు రద్రత్యయము లేక దీప్తి అర్థముగల అనుధాతువుకంటె ఉరస్సృత్యయము గలది-

వి॥ ఖా॥ “హేఅగ్నే పునరావర్తనాయ ప్రార్థ్యమానో యజ్ఞవిత్తైర్విశేషతైర్వి శిష్టోధూయాత్ । బహవో గావోఽస్యసంతీతి గోమాన్- ఏవ మవిమా సక్వీతి యో జ్యం॥ సృవత్సఖా ఋత్విగూప్రైర్మనుప్రైర్మన్మతా దేవాః సఖాయో యస్య యజ్ఞస్య తాదృశః॥ సదమిత సదైవ । సర్వేషా మప్రమృష్యోఽనభిభవసీయః- ఇడావా సన్న వాకా ప్రజావాన్ బహ్వపత్యప్రదః దీర్ఘః పునఃపునరనుష్ఠానాదవిచ్ఛిన్నః రయిః బ ముధనోపేతః పృథుబుధ్నో విస్తీర్ణమూలః మంత్రేష్వనుష్ఠానేషుచ మూలభూతేషు వైకల్పరహితః॥ సఖావాకా॥ ఆవికలం యజ్ఞం దృష్టుమిచ్ఛన్త్యా మహత్యా విద్యత్సభా యా యుక్తః ఆసుః ప్రాణః సోస్యాస్తీత్యసురః హేఅసుర ప్రాణవన్నగ్నే ఏవపు నః ప్రార్థ్యమానో యజ్ఞః ఉక్తవిశేషణవిశిష్టో ధూయాత్॥” [పు ౭౫౫]

ఈమంత్రము మైత్రాయణీసంహితయందు॥ “గోమం అగ్నే ౭ విమం ఆశ్వీయ జ్ఞో సృవత్సఖాసదమితప్రమృష్యః॥ ఇడావానేషో అసురప్రజావాత్సీన్దోరయిః పృథు బధ్నః సఖావాకా॥” అనిపఠింపబడుచున్నది. (౧, ౪, ౩ పు ౫౧)

బ్రాహ్మణము॥ “అసవరుద్ధావా ఏతస్య విరాడ్య ఆహితాగ్నిస్సన్నసభః పశ వఃఖలువై బ్రాహ్మణస్య సశేష్ట్యై ప్రాజుత్క్రమ్య బూయాద్గోమాగ్ అగ్నే విమా గ్ ఆశ్వీయజ్ఞ ఇత్యవసభాగరుధే ప్రసహస్రం పశూనాబ్జిత్యాస్య ప్రజాయాం వా జీజాయతే” (౧, ౭, ౬)

ఆపస్తంబశ్రోతసు॥ “గోమానితిప్రాజుదేత్యగోమతీంజపతి॥” (౪, ౧౬, ౧౩)

ఈయనువాకముయొక్క సామాన్యవిషయములు.

వి ని యో గ సం గ్ర హ ము.

౧॥ “అగస్త్యుర్వాగ్మ్యుపస్థానంసుభూర్భానోరుపస్థితిః | ఇదం నిస్సారయేచ్ఛత్సం
సంజ్యోతిషాభిమర్శనమ్॥ ఐంద్రీ ప్రదక్షిణావృత్తిః సమహం తద్విపర్యయః | సమిద్ధ
స్సమిదాఢానం వసుపూర్వాగ్మ్యుపస్థితిః॥ అగ్నాఅయూత్రిభిర్వైరైరపరాగ్నై రుపస్థి
తిః | కస్త్యాయజ్ఞవిమోకస్సావ్య దగ్నై తద్వ్రితముత్సృజేత్॥ యజ్ఞేతిపునరాలభ్యం జ
పేద్దోమాంస్తు గోమతీం | వత్సేనువాక ఏతస్మిన్వత్ప్రాః పశ్చ దశేరితాః॥”

మీ మాం స.

(౨) సవమాఖ్యాయస్య ప్రధమపాదే చింతితమ్ | “అగస్తాదే స్వర్గదేవా
హేతూయద్వా ప్రచోదితమ్ | ఆద్యోలిక్ష్మీమేష్టమగ్నస్యపూర్వాకాంక్షితత్వతః॥”
దర్శపూర్ణమాసయోర్మంత్రా శ్రుతౌ | అగస్త్యసువరిత్యేకః | అగ్నేరహముజ్జిత మహా
జ్ఞేషమిత్యపరః | తయోరుభయోఃక్రమేణ స్వర్గదేవా ప్రయోజకౌ | కుతః | తల్లిక్ష్మద
ర్శనాత్ | తథాసతి సౌర్యం చరుం నిర్వపేద్భృచ్ఛవర్చసకామ ఇత్యత్ర స్వర్గాగ్నేర్వి
రభావాన్నాస్త్యూహతి పాప్రే బ్రూమః | చోదితం యదపూర్వం తస్యైవ ఫలత్వే
న అనుష్ఠేయతయా ఇతి కర్తవ్యతాకాంతాయతా | తతోమంత్రయోరపూర్వత్వంప్ర
యోజకం | తథాసతి వికృతౌ అగస్త్య బ్రీచ్ఛవర్చసం సూర్యస్మాహముజ్జితమనూజ్ఞేష
మిత్యేవంమంత్రయోరస్త్యూహ్యః॥

(౩) ఈయనువాకము కర్తవ్యతా సూర్యోపస్థానాది మంత్రములని చెప్పబ
డుచున్నది.

జ్ఞానరీత్యా భగవత్ప్రార్థనాడిమంత్రములని చెప్పందగును.

(౪) పాత్రిశాఖ్య | ఈయనువాకముయొక్క యేయేమంత్రములు తైత్తిరీయ
పాత్రిశాఖ్యసూత్రభాష్యమునందుదహరింపబడినవో ఆయా సూత్రములను మంత్ర
ములను నివరించుచున్నాము.

అ.	సూ.
౧౧	౧౧
౯	౨౧
	౨౨
౧౧	౧౬

“ధీరాసో దక్షా సవీకాదశాసముక్షిణాం పుత్రశ్చార్వాతే అమాఢః పితా
రః పృథివీ యజ్ఞ ఆసతే యేగృహ్లామృత్రేవాగ్నోవజజ్ఞే సగ్నస్సానోయవయోర్యః పృ

క్షేపతిర్వోగోశుష్కః పువస్సుమిద్ధఋషభః పాథో వచో వర్షిష్టే జామాణో యోరు
దోప్యష్టః పూర్వః||” పా|| ఆ ౧౧, సూ ౧౬-ఈసూత్రమువలన ఈయనువాకము
యొక్క ౧౫ వ మంత్రములోను “ఇదావాగ్విషోఽసుర” అనుస్థలనుండు “వాగ్ వి
షః” అనుపదము పూర్వమవుటచే “అసుర” అనుపదాద్యుండున్న అకారము లో
పించలేదు.

(౫) ఈయనువాకముతో సంబంధించిన శాఖలు, బ్రాహ్మణము, కల్పము.

శా ఖ లు.

క ల్ప ము.

తైత్తిరీయసంహిత|| ౧, ౭, ౬, ౧, ౭.

కాతకసంహిత|| ౫, ౫, ౬.

వాజసనేయసంహిత. ౨, ౨౫, ౨౮.

మైత్రాయణీసంహిత|| ౧, ౪, ౧, ౩.

బ్రాహ్మణము.

శతపథబ్రాహ్మణము| ౧, ౯, ౩, ౧౪, ౩౩.

శాంఖ్యాయనసూత్రము| ౪, ౧౨, ౮,

౧౬, ౪, ౧౩, ౩, ౪

అపస్తంబశ్రౌతిసూ|| ౪, ౧౪, ౧౧, ౪,

౧౬, ౧౩.

కాతీయము|| ౩, ౮, ౧౫, ౨౯.

తైత్తిరీయసంహితాయాం ప్రథమకాండే షష్ఠప్రపాతకే

షష్ఠోనువాక స్సమాప్తః.

సమాప్తంచేదం ప్రాజాపత్యంనామ ప్రథమం మండలమ్.

ఓమ్ - పరబ్రహ్మజేనమః -

తైత్తిరీయగ్ హితయండు ప్రజాపతియుషి సంబంధమగు కాణ్డమునకు మస్త్రాభాగార్థము ముగిసినది. ౧౦౧వ పుటయందు కాండలయొక్క వివరము వ్రాయుంబడినది - వాటిలో ప్రజాపతియుషి సంబంధమగు కాణ్డతైత్తిరీయవియైనదియు స్పష్టముగ దెలియుటకై, కాండానుక్రమణికయొక్క ౨వ యధ్యాయమునందు జెప్పబడినట్లే కము నిచ్చుట వివరణముతోగూడ వ్రాయుచున్నారము.

శ్లో॥ “శాఖాదియాజమానంచ హూతృకవశాత్రభ్య దార్శికం॥

తద్విధినిత్యమేథభ్య నవాహుః కస్య తద్విధః॥”

౧॥ “శాఖాది” = ౧॥ ఇషేత్వా, సం॥ ౧, ౧, ౧ - ౧౩॥

౨॥ “తద్విధిః” = ౩॥ తృతీయసామీతో దివి, పరాయాతం, ౩, ౨, ౧ - ౧౨॥
ప్రత్యుష్టగ్ రక్షః ప్రత్యుష్టాః, పరాయాతం, ౩, ౩, ౧ - ౧౧॥

౩॥ “యాజమానం” = ౮॥ పయస్వతీః, సం॥ ౧, ౧, ౧, ౨॥

శస్త్రాసించామి, సం॥ ౧, ౬, ౧ - ౬॥

౪॥ “యాజమానవిధిః” = ౯॥ యథాచై, సం॥ ౧, ౬, ౨, ౧౧॥

పాకయజ్ఞంవా, సం॥ ౧, ౨, ౧॥

హోతృంవా అగ్నేదేవః, సం॥ ౧, ౨, ౩ - ౬॥

౫॥ “హూతృక” = ౨౮॥ చిత్రిస్తృక, ఆరణ్య, ౨, ౩, ౧౬ - ౧౩॥

౬॥ “హూతృవిధిః” = ౨౯॥ ప్రజాపతిరకామయః, పరాయాతం, ౨, ౨, ౧ - ౧౧॥

బ్రహ్మవాదినోవద, పరాయాతం, ౨, ౩, ౧ - ౧౧॥

౭॥ “వశాత్రమ్” = ౩౦॥ సత్యమ్ప్రపద్యే, పరాయాతం, ౩, ౧, ౧ - ౧౩॥

దేవావైసర్పినా, ౨, ౧, ౨ - ౧౧॥

సగ్త్రవాః సా, ౧, ౨, ౨॥

మనుఃపృథివ్యా, ౨, ౬, ౨ - ౧౦॥

౮॥ “దార్శికమ్” = ౧౫॥ విశ్వరూపోచై, సం॥ ౨, ౧, ౧ - ౬॥

దేవావైసామిధా, సం॥ ౨, ౧, ౧ - ౧౧॥

సమిధోయజః, ౨, ౬, ౧ - ౬॥

ఇన్ద్రోవృత్రగ్, సం॥ ౨, ౧, ౧ - ౧౧॥

౯॥ “సిత్యమేథమ్” = ౩౭॥ సరేయవాగ్, మి, ఆరణ్యకం, ౬, ౧ - ౧౨॥

వీటిలో ౧, ౨ భాగములు సగ్గహితకు సంబంధించియున్నవి- ౩-౯, భాగములు పరాయాతమని వాడుకలోనున్న పారక్షుద్రశాఖయొక్కయు, ఆరణ్యశాఖయొక్కయు భాగములయ్యున్నవి- సగ్గహితభాగము ౨ విధములు- ఆధ్వరమనియ యాజమానమనియ= ౧-౨౪౨ ఆధ్వరము, ౨౪౩-౩౭౮ వరకు యాజమానము నితెలియండగినది. శ్రౌతకర్తలలోముఖ్యమైనవి, దార్శికము, సోమము, ఆధానము, ఇవియేప్రకృతులని విద్యారణ్యమునందు జెప్పబడినది || “ప్రకృతిస్త్రివిధా అగ్ని హోత్రమిష్టిసోమశ్చేతి ||” (పుట ౭) దార్శికము ప్రధానమగుటచే ఈ కర్త జేపారంభమునందు జెప్పబడినది. ఈసంగతి, “ఏషవై దేవరథో యద్దర్శపూర్ణః సౌ” అనుబ్రాహ్మణముచేత [౩, ౧౨, ౧౭, ౧౮] జెప్పబడుచున్నది. బ్రహ్మర్యగ్వహస్థాశ్రమాదులు ఈమండలమునందుజెప్పబడినవి - ఇట్టియాశ్రమాములను, మముగ నాశ్రయించి మనుజునియందు పశుత్వ కామములను నశింపజేయుటకు గా సోమమను కర్తను జేయవలయును. ఈకర్తద్వితీయ మండలమునందు జెప్పబడుచున్నది.

